

DISSERTATIONS IN
**SOCIAL SCIENCES
AND BUSINESS
STUDIES**

TAINA HUTTUNEN

*Pitkä tie Pohjois-Karjalasta
Arkadianmäelle*

*Naisten edustajaehdokkuudet ja
naiskansanedustajien kouliintumishistoria 1907–1999*

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

*Pitkä tie Pohjois-Karjalasta
Arkadianmäelle*

TAINA HUTTUNEN

*Pitkä tie
Pohjois-Karjalasta
Arkadianmäelle*

*Naisten edustajaehdokkuudet
ja naiskansanedustajien
kouliintumishistoria 1907–1999*

Publications of the University of Eastern Finland
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

No 47

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta
Joensuu

2012

Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2012
Vastaava toimittaja: professori Kimmo Katajala
Toimittaja: Eija Fabritius
Myynti: University of Eastern Finland Library

ISBN: 978-952-61-0953-4 (NID.)

ISSN: 1798-5749

ISSNL: 1798-5749

Huttunen, Taina
The Long Road From North Karelia To The Finnish Parliament:
Recruitment Of Women For Parliamentary Candidates 1907–1999, 270 p.
University of Eastern Finland
Faculty of Social Sciences and Business Studies, 2012
Publications of the University of Eastern Finland,
Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 47
ISBN: 978-952-61-0953-4 (nid.)
ISSNL: 1798-5749
ISSN: 1798-5749
ISBN: 978-952-61-0954-1 (PDF)
ISSN: 1798-5757 (PDF)
Dissertation

ABSTRACT

This dissertation examines the recruitment of women to stand for election to the Parliament and the training in of elected candidates for Parliament work. The target area of the study is the Finnish province of North Karelia and the target period the years from 1907 to 1999. The study was carried out by evaluating the process of candidate nomination within the parties, the role of women's organisations, and the campaigning done for women candidates.

Through the early 20th century, women's public participation in politics was low in North Karelia. After the Second World War, women's role began to gradually expand, so that the most female candidates in our target period were nominated in the 1991 general election, when there were 37 female candidates, which accounted for 42 per cent of all candidates. Altogether, in the general elections held between the years 1907 and 1999, there were 309 female candidates from North Karelia; 38 of them, or just over 12 per cent, were elected.

Lastly, North Karelian women wound up as parliamentary candidates through nomination by women's organisations, youth organisations, and local administration organs of the different parties. In the early 20th century, women got their training for Parliament work from involvement in party activity, especially in the parties' women's organisations. After the Second World War, work in municipal positions of trust emerged as a significant supplementary way for aspiring women to learn the ropes.

Key words: parliamentary elections, women in Politics, political candidates

Huttunen, Taina

Pitkä tie Pohjois-Karjalasta Arkadianmäelle. Naisten edustajaehdokkuudet ja naiskansanedustajien kouliintumishistoria 1907–1999, 270 s.

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 2012

Publications of the University of Eastern Finland,

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 47

ISBN: 978-952-61-0953-4 (nid.)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISBN: 978-952-61-0954-1 (PDF)

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Väitöskirja

ABSTRAKTI

Tässä väitöskirjassa tutkitaan naisten rekrytointia kansanedustajaehdokkaiksi ja kansanedustajiksi valittujen naisten kouliintumishistoriaa. Tutkimuksen kohdealueena on Pohjois-Karjala ja tarkasteluajankohtana vuodet 1907–1999. Tutkimustehtävää valotetaan arvioimalla ehdokasasettelun toteutumista, naisjärjestöjen roolia ja naisten edestä tehtyä vaalikampanjointia.

Naisten poliittinen toiminta laajeni hitaasti Pohjois-Karjalassa 1900-luvun alkupuolella. Toisen maailmansodan jälkeen naiset alkoivat osallistua politiikkaan aikaisempaa aktiivisemmin. Naisehdokkaiden määrä oli enimmillään vuoden 1991 vaaleissa, jolloin heitä oli 37 naista eli 42 prosenttia ehdokkaista, mikä hivenen ylitti maan keskiarvon. Kaikkiaan vuosien 1907–1999 eduskuntavaaleissa naisia oli ehdolla Pohjois-Karjalassa 309 kertaa ja kansanedustajaksi valittiin 38 kertaa nainen eli ehdolla olleista naisista hieman yli 12 prosenttia meni läpi.

Pohjoiskarjalaiset naiset päätyivät ehdokkaiksi puolueiden naisjärjestöjen, puolueosastojen, nuorisojärjestöjen ja puolueiden piirihallintojen esittäminä. Vuosisadan alkupuolella naiset harjaantuivat edustajantehtäviin puolueissa, erityisesti niiden naisjärjestöjen toiminnassa. Toisen maailmansodan jälkeen kansanedustajaksi valittujen naisten merkittäväksi kouliintumisväyläksi vaali-
piirissä nousivat puolue- ja järjestötyön rinnalle kunnalliset luottamustehtävät.

Asiasanat: eduskuntavaalit, ehdokasasettelu, naiskansanedustajat

Esipuhe

Kiinnostukseni historiaan on lähtöisin lapsuudenkodistani. Äitini kertoi paljon 1910–1930-luvun tapahtumista. Isäni puolestaan historiasta ja maantieteestä kiinnostuneena tarkasteli koulutodistusteni numeroita. Lukion jälkeen tieni kulki farmasianopintoihin ja nopeasti ”leivän hankintaan”. Työvuosikymmenien jälkeen olen voinut uudelleen liittää opiskelun elämääni. Kun lisensiaatintutkimuksen jälkeen vielä epäröin jatkoa, eräs historian alalta väitellyt miestutkija lausahatti: ”Kaikki nuoret tytöt tekevät väitöskirjan”. Niinpä jatkoin.

Osoitan kiitokseni ensimmäisten opinnäytetöitteni ohjaajille professori Antero Heikkiselle ja professori Tapio Hämyselle kannustavista neuvoista. Lisensiaatintutkimani tarkastajina ja väitöstutkimukseni ohjaajina toimineita professori Maria Lähteenmäkeä ja professori Tapio Hämystä kiitän asiantuntevasta ja tutkijaa eteenpäin suuntaavasta palautteesta. Vuosien mittaan professoreiden Antero Heikkisen, Kimmo Katajalan ja Maria Lähteenmäen johtamissa seminaareissa sain lisäpontta tutkimuksen tekoon. Erityiskiitokseni kohdistan Jutikkala-professori Maria Lähteenmäelle. Ilman hänen rohkaisuaan ja ohjautaan käsikirjoitus lepäisi vielä pöytälaatikossa.

Tutkimukseni esitarkastajia dosentti Kristiina Kalleista ja dosentti Tytti Isohookana-Asunmaata kiitän arvokkaista kommentteista, joita olen pyrkinyt hyödyntämään tutkimuksen viimeistelyvaiheessa. Dosentti Kristiina Kalleista kiitän myös suostumisesta vastaväittäjäkseni.

Kiitokseni esitän haastattelemilleni kansanedustajille myönteisestä suhtautumisesta tutkimukseeni. Samoin kiitos kuuluu Itä-Suomen yliopiston historian oppiaineen koko henkilökunnalle opiskelijoita ymmärtävästä ilmapiiristä. Eri arkistojen ja kirjastojen henkilökuntaa kiitän asianmukaisesta palvelusta ja professori emeritus Pekka Hirvosta tiivistelmän englanninkielisestä käännöksestä. Karttojen piirtämisestä kiitän FM Katri Issakaista, taittamisesta FM Jussi Virratvuorta ja kirjan ottamisesta julkaisusarjaansa Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekuntaa.

Tärkeäksi osaksi opiskeluvuosiini muodostui jatko-opiskelijoiden epävirallinen naiskerho, jonka jäsenille FT Sirpa Aallolle, FL Helena Hirvoselle, FL Tarja Ignatiukselle, FL Riikka Myllykselle ja FL Terhi Tuononen-Sinkkoselle esitän yhdessä ja jokaiselle erikseen kiitokseni keskusteluista ja kaikesta avusta, tuesta ja ystävyyydestä. Eipä professori Aune Jääskinen saattanut arvata, että hänen mielenkiintoisilla kulttuurihistorian luennoillaan diakuvien hohteessa tapasivat nyt väitöskirjaa viimeistelevä Helena Hirvonen ja tämän tutkimuksen tekijä. Lämmin kiitos, Helena, Ravennan mosaiikit odottavat meitä!

Kiitoksin muistan sisartani Terttu Tanskasta ja kälyäni Aune Toivosta Helsingin arkistoissa kävijän majoitus- ja ateriahuollosta. Kiitos myös fysioterapeutilleni Sirkka Parviaiselle, joka historiasta kiinnostuneena on pitänyt fyysisen kunnon lisäksi tutkijan mielen virkeänä. Läheisilleni, Eerolle, Karille ja Ninalle, Vesalle ja Maaritille osoitan sydämelliset kiitokseni kaikesta avusta ja myönteisestä suhtautumisesta tutkimustyöhöni. Kiitollisena ajattelen lastenlapsiamme, jotka käynneillään piristivät minua ja lainasivat samalla tutkijanpöytäni omille kirjoituksilleen ja piirroksilleen. Omistan tämän kirjan Hanna-Kaisalle, Eemelille, Helille ja Iidalle.

Outokummussa 22.10.2012

Taina Huttunen

Sisältö

1 JOHDANTO	13
1.1 Pohjois-Karjalan naiskansanedustajat	13
1.2 Tutkimustehtävä	16
1.3 Pohjois-Karjala tutkimusalueena	18
1.4 Aikaisempi tutkimus	20
1.5 Poliittikka toimintakenttänä	30
1.6 Lähteet	38
2 NAISTEN UUDET OIKEUDET AUTONOMIAN AIKANA	41
2.1 Ehdokkaaksi vähän naisia	41
2.2 Pohjois-Karjala 1900-luvun alussa	45
2.3 Ehdokkaat äänestäjien arvioitavaksi	47
2.3.1 Rivejä aletaan koota	47
2.3.2 Toistuvat vaalit turhauttavat	50
2.3.3 Ehdokkaaksi vuoden 1917 jännittyneessä ilmapiirissä	54
2.3.4 Kyvykkäille naisehdokkaille kysyntää	56
2.3.5 ”Kipinästä tuli syttyä” – naiset vaalityössä	60
2.4 Naisten kannatus vaaleissa	65
2.4.1 Heikko äänestysosanotto	65
2.4.2 Sosiaalidemokraatit menestyvät	67
2.4.3 Valituista enemmistö miehiä	70
2.5 Yhteenveto	73
3 NAISSET EDUSKUNTAVAALIEN MARGINAALISSA	74
3.1 Murros- ja pula-aikoja	74
3.2 Pienviljelysvaltainen vaalipiiri	76
3.3 Ehdokkaaksi yhden naisen kiintiöllä	77
3.3.1 Puolueiden miehinen päätäntäkulttuuri	77
3.3.2 Kommunismia vastaan	85
3.3.3 Naisten vähäinen osuus	92
3.3.4 Naisjärjestöt kannustavat osallistumaan	96
3.4 Äännet kerääntyvät miehille	101
3.4.1 Sosiaalidemokratian ja Maalaisliiton vaalipiiri	101
3.4.2 ”Sortuvien kotien” edustaja	105
3.5 Yhteenveto	108
4 SOTAVUOSIEN JÄLKEEN NAISIA HERÄTELLÄÄN VAALIURNILLE	110
4.1 Muutoksia puoluekentässä ja vaalilaissa	110
4.2 Rajamaakunnan vaikeudet	112
4.3 Hankala matka ehdokkaaksi	113

4.3.1 Naiset kokoavat voimiaan	113
4.3.2 Puolueilla ehdokkaana yksi tai kaksi naista	117
4.3.3 Ehdokkaita eri aloilta	120
4.3.4 Suurperheiden hyväksi	123
4.4 Ensimmäinen maalaisliittolainen nainen eduskuntaan	128
4.4.1 Naisten äänestysaktiivisuus kohoaa	128
4.4.2 Kova kilpailu äänestäjistä	129
4.4.3 Naisjärjestöystä kansanedustajaksi	131
4.5 Yhteenveto	136
5 NAISET AKTIVOITUVAT VAALEIHIN	137
5.1 Vaalipiiri ja 1960-luvun murros	137
5.2 Vaalilain uudet säädökset	140
5.3 Ehdokasasettelu ja vaaliliitot	141
5.3.1 Naisten osuus ehdokkaista nousee	141
5.3.2 Naiset miettivät ehdokkuutta	147
5.3.3 Tukijoukot ehdokkaiden rinnalla	151
5.4 Naisia kansanedustajaksi aikaisempaa enemmän	157
5.4.1 Vennamolaisuus ja puolueiden kannatusvaihtelut	157
5.4.2 Edustajanpaikat jaossa	160
5.4.3 Vaalitulokset yllättää puolueväen	162
5.5 Yhteenveto	165
6 KANSANEDUSTAJAKSI ENNÄTYSMÄÄRÄ NAISSIA	167
6.1 Puoluekirjo ja yhteiskunnallinen murros	167
6.2 Rohkeasti ehdokaslistoille	171
6.2.1 Pienten puolueiden määrä kasvaa	171
6.2.2 Naisilla ehdokkuus järjestötyön jatkona	175
6.2.3 Vaalityön ilo ja tuska	179
6.3 Äänestäjät luottavat naisehdokkaisiin	184
6.3.1 Suurimmista puolueista eduskuntaan	184
6.3.2 Naisehdokkaille laaja kannatus	187
6.4 Yhteenveto	190
7 KAKSIKYMMENTÄ KANSANEDUSTAJAKSI VALITTUA	193
7.1 Moninaiset koulutus- ja ammattitaustat	193
7.2 Lapsuus- ja nuoruusympäristön merkitys	199
7.2.1 Toimintaan kotitaustan ja omien kokemusten ohjaamana	199
7.2.2 Itsenäistyneen Suomen lapset	201
7.2.3 Kodin perintöä ja nuorisoryhmien vaikutusta	203
7.3 Luottamustehtävien kautta ehdokkaaksi	207
7.4 Yhteenveto	212
8 PITKÄ TIE POHJOIS-KARJALASTA ARKADIANMÄELLE	213
LÄHTEET	223
LIITTEET	248

KARTAT

Kartta 1. Kuopion läänin itäinen vaalipiiri vuonna 1907	19
Kartta 2. Pohjois-Karjalan vaalipiiri vuonna 1999	19

KUVIOT

Kuvio 1. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1907–1917 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä	68
Kuvio 2. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1919–1939 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä	103
Kuvio 3. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1945–1962 Kuopion läänin itäisessä/Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä	130
Kuvio 4. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1966–1983 Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä	158
Kuvio 5. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1987–1999 Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirissä	186

TAULUKOT

Taulukko 1. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1907–1917 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä	56
Taulukko 2. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1919–1939 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä	93
Taulukko 3. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1945–1962 Kuopion läänin itäisessä/ Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä	121
Taulukko 4. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1966–1983 Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä	147
Taulukko 5. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1987–1999 Pohjois-Karjalan läänin/ Pohjois-Karjalan vaalipiirissä	175
Taulukko 6. Naisten osuus (%) ehdokkaista, äänistä ja kansanedustajista eduskuntavaaleissa 1987–1999 Pohjois-Karjalan läänin/ Pohjois-Karjalan vaalipiirissä	191
Taulukko 7. Vaalipiirin naiskansanedustajat luottamustehtävissä ennen ensimmäistä kansanedustajaksi valintaa	208
Taulukko 8. Naisten osuus (%) ehdokkaista ja kansanedustajista Pohjois-Karjalassa sekä naisten osuus (%) kansanedustajista Suomessa eduskuntavaaleissa 1907–1999	219

LYHENTEET

DeVa	Demokraattinen Vaihtoehto
Edistysp.	Kansallinen Edistyspuolue
EPV	Ekologinen Puolue Vihreät
IKL	Isänmaallinen kansanliike
IPU	Ihmisyydenpuolue
Kansanp.	Suomen Kansanpuolue
KESK	Keskustapuolue, Suomen Keskusta
KOK	Kansallinen Kokoomuspuolue, Kansallinen Kokoomus
KTP	Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen Työväenpuolue
KVL	Kansalaisvallan Liitto
LKP	Liberaalinen Kansanpuolue
LLP	Luonnonlain Puolue
ML	Maalaisliitto
NAISP	Naisten Puolue
Nuors.p.	Nuorsuomalainen Puolue
Pienvilj.p.	Suomen Pienviljelijäin Puolue
PS	Perussuomalaiset
REM	Remonttiryhmä
SDP	Suomen Sosialidemokraattinen Puolue
SEP	Suomen Eläkeläisten Puolue
SKDL	Suomen Kansan Demokraattinen Liitto
SKL	Suomen Kristillinen Liitto
SKP	Suomen Kommunistinen Puolue
SKYP	Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue
SMP	Suomen Maaseudun Puolue
Sos.dem.l.	Sosialidemokraattinen Liitto
SPP	Suomen Pientalonpoikien Puolue
Suom.p.	Suomalainen Puolue
SYP	Suomen Yksityisyrittäjäin Puoluejärjestö
TPSL	Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto
VAS	Vasemmistoliitto
VIHR	Vihreät, Vihreä Liitto
VSL	Vapaan Suomen Liitto

1 Johdanto

1.1 POHJOIS-KARJALAN NAISKANSANEDUSTAJAT

”Keskusteltaessa vakuutettiin olevan kansallemme eduksi, että eduskunnassa on joukko asioita ymmärtäviä ja lämminsydämisistä naisia. Meillä Pohjois-Karjalan naisilla on täysi syy saada jo ensi valtiopäiville naisia, naisia Pohjois-Karjalasta, jotka ajattelevat meidän ajatuksin ja tuntevat meidän tuntein.”¹

Tämän tutkimuksen aiheena on naisten poliittinen toiminta Suomessa alueellisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Tutkimuksessa keskitytään arvioimaan naisten kansanedustajaehdokkuuksia ja kansanedustajaksi valittujen naisten kouliintumishistoriaa vuosina 1907–1999. Tarkastelu kohdistuu Kuopion läänin itäiseen/Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiiriin. Tutkimuksen keskiöön on valittu maaseutuvoittoinen alue. Suhteellisen pitkän ajanjakson avulla selvitetään, mitä muutoksia on havaittavissa naisten ehdokkaaksi rekrytoinnissa ja toiminnassa eri vuosikymmenien aikana.

Eduskuntavaaleissa 1907–1917 naisia valittiin kansanedustajaksi eniten maan eteläisissä ja lounaisissa vaalipiireissä eli Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Hämeessä sekä Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä, mutta harvemmin muualla Suomessa.² On kuitenkin huomioitava se, että 1900-luvun alkupuolella Suomen Naisyhdistyksen, Naisasialiitto Unionin sekä Sosialidemokraattisen Naisliiton johtopaikoilla olleita naisia asetettiin ehdokkaaksi eri vaalipiireihin, erityisesti Etelä- ja Lounais-Suomeen. Esimerkiksi vuonna 1907 valittiin kansanedustajaksi helsinkiläiset naisasianaiset Aleksandra Gripenberg ja Hedvig Gebhard Suomalaisen Puolueen ehdokkaana: Gripenberg Turun läänin eteläisen vaalipiirin ääniharavana³ ja Gebhard Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiirissä.⁴ Lisäksi Nuorsuomalaisen Puolueen listoilta edustajaksi tuli Lucina Hagman Hämeen eteläisessä vaalipiirissä⁵ ja Alli Nissinen Kuopion läänin läntisessä vaalipiirissä.⁶ Ruotsalaisen Kansanpuolueen ehdokkaana valittiin Naiskagaalin ensimmäinen puheenjohtaja Dagmar Neovius Turun läänin eteläisessä vaalipiirissä.⁷ Sosiaalidemokraattien ehdokkaana puolestaan Ida Ahlstedt (Aalle-Teljo),

---

¹ Pöytäkirja yleisestä Pohjois-Karjalan naisten kokouksesta Joensuussa lokakuun 2. päivänä 1906. Pöytäkirjoja ja -otteita 1906–1907, 1932. Joensuun nuorsuomalaisten naisten yhdistyksen arkisto. JoMA.

² Noponen 1964, 81.

³ Hinkkanen 1997, 193–194; Kuusisto 2006, 300.

⁴ Kaarninen 1997, 183–185; Kuusisto 2006, 300.

⁵ Ollila 1997, 262, 270–271; Kuusisto 2006, 301.

⁶ Ollila 1997, 270–271; Kuusisto 2006, 311.

⁷ Ramsay 1997, 289, 294–296; Kuusisto 2006, 311.

joka oli toiminut Työläisnaisten liiton vastuuhenkilönä liiton perustamisesta alkaen, valittiin Turun läänin eteläisessä vaalipiirissä⁸ ja Sosialidemokraattisen Naisliiton sihteeri, kutoja Jenny Kilpiäinen Viipurista Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä.⁹

Vuosien 1919–1939 vaaleissa naisia valittiin kansanedustajaksi, kuten vaaleissa 1907–1917, erityisesti eteläisestä ja lounaisesta Suomesta, ja lisäksi maan keskiosista. Valituista kansanedustajista naisia oli eniten Mikkelin läänin vaalipiirissä (18 prosenttia).¹⁰ Tulkintani mukaan Mikkelin läänin vaalipiirin tilanne perustui äänestäjien naisehdokkaita kohtaan osoittamaan luottamukseen, mikä näkyi edustajien uudelleen valinnoissa. Edistyspuolueen Amanda Hannula toimi eduskunnassa vuosina 1919–1929, sosiaalidemokraatit Hilma Valjakka 1919–1930 ja Aino Malkamäki 1922–1929 sekä maalaisliittolainen Aino Luostarinen 1927–30 ja 1936–1953, lisäksi oli neljä eri puolueiden yhden-kahden kauden naisedustajaa.¹¹

Sen sijaan Pohjois- ja Itä-Suomesta tuli vaaleissa 1919–1939 valituksi vähän naisia eduskuntaan, Vaasan läänin eteläisestä ja Oulun läänin pohjoisesta vaalipiiristä ei yhtään naista ja Viipurin sekä Kuopion läänien itäosista vain yksi naisedustaja.¹² Maria Lähteenmäki on esittänyt syitä naisedustajien puuttumiseen ja vähäiseen määrään sekä lestadiolaisuudesta että maalaisliittolaisuudesta ja agraarisesta elämäntavasta, joissa korostettiin naisen paikkaa kotona. Lisäksi syitä oli luonnonoloissa ja pitkissä etäisyyksissä sekä väestön vähäisyydessä ja alhaisessa koulutustasossa.¹³

Itä-Suomessa on Länsi-Suomea useammin valittu naisia eduskuntaan ja kunnallisvaltuustoihin, erityisesti porvarillisista puolueista. Elina Haavio-Mannila painottaa Itä-Suomen naisten yhteiskunnallisessa osallistumisessa matriarkaalisen kulttuuriperinteen merkitystä. Naiset vastasivat yksinään kotitilan hoidosta ja töistä varsinkin silloin, kun miehet olivat pitkiä aikajaksoja metsästys-, kalastus- ja kauppamatkoilla ja myöhemmin metsätoissa. Siten Itä-Suomessa kulttuuri muodostui suosiollisemmaksi naisten yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle Länsi-Suomeen verrattuna.¹⁴ Edellä olevaan viittaa myös se, että Maataloustuottajien Keskusliiton ylimpään päättävään elimeen, valtuuskuntaan, ensimmäiset naisjäsenet tulivat Pohjois-Savosta vuodesta 1970 alkaen ja Pohjois-Karjalasta vuodesta 1973 alkaen. Naisia oli valtuuskunnassa vuoteen 1982 mennessä Pohjois-Savosta yhdeksän kertaa ja Pohjois-Karjalasta seitsemän kertaa sekä Keski-Suomesta 1974 alkaen yksitoista kertaa. Harvemmin naisjäsen oli vuosina 1970–1982 muualta Suomesta: Etelä-Pohjanmaalta vuonna 1973, Pohjois-Pohjanmaalta 1975 ja 1976 sekä Kainuusta 1973.¹⁵ Toisin sanoen maa- ja metsätalousvaltaisessa Itä-Suomessa naiset aktivoituivat edunvalvontaan.

⁸ Lähteenmäki 1997, 67–69; Kuusisto 2006, 298.

⁹ Katainen 1997, 122–124; Kuusisto 2006, 318.

¹⁰ Noponen 1964, 181.

¹¹ Kuusisto 2006, 298–320.

¹² Noponen 1964, 181–182.

¹³ Lähteenmäki 2006, 206.

¹⁴ Skard & Haavio-Mannila 1983a, 84.

¹⁵ Siiskonen 1990, 62–63.

Vuosien 1907–1999 eduskuntavaaleissa naisia oli ehdolla Pohjois-Karjalassa 309 kertaa ja kansanedustajaksi valittiin 38 kertaa nainen eli ehdolla olleista naisista hieman yli 12 prosenttia meni läpi. Miehiä oli Pohjois-Karjalassa ehdolla 1 386 kertaa ja edustajaksi valittiin 277 kertaa mies, valintaosuus oli siten 20 prosenttia. Näin ollen äänestäjien valitsemana eduskuntaan nousi naisehdokkaista suhteellisesti pienempi osa kuin miesehdokkaista. Pohjois-Karjalassa eduskuntavaaleissa 1907–1999 valituista 315 kansanedustajasta naisten osuus oli 12 prosenttia. Vaikka naisten osuus edustajista oli vähäinen, ei miesedustajien ja naisedustajien suhde ollut heikoin valtakunnan tasolla, sillä kuten Maria Lähteenmäki on todennut, tilanne 1900-luvulla oli heikoin Lapin ja Vaasan vaalipiireissä muihin vaalipiireihin verrattuna.¹⁶

Eduskuntavaaleissa 1907–1999 naisia valittiin Pohjois-Karjalasta kansanedustajaksi seitsemästä eri puolueesta. Eniten valittuja oli Suomen Sosialidemokraattisesta Puolueesta, Maalaisliitto/Keskustapuolue/Suomen Keskustasta sekä Kansallinen Kokoomuspuolue/Kansallisesta Kokoomuksesta. Sosiaalidemokraattisia naisia tuli valituksi kolmetoista kertaa, ensimmäisenä kutoja Jenny Kilpiäinen vuonna 1907, samoin maalaisliitto/keskustalaisia naisia valittiin kolmetoista kertaa, ensimmäisenä emäntä Vieno Simonen vuonna 1948. Kokoomus sai naisedustajan kahdeksan kertaa ja puoluetta edusti ensimmäisenä terveystyöntekijä Alli Vaittinen vuodesta 1966 alkaen. Lisäksi Pohjois-Karjalasta nainen tuli valituksi eduskuntaan kerran Nuorsuomalaisesta Puolueesta (1917), Suomen Pienviljelijäin Puolueesta (1933), Suomen Maaseudun Puolueesta (1972) ja Suomen Kristillisestä Liitosta (1991).

Tutkittavaa vaalipiiriä on edustanut 1900-luvulla kaksikymmentä kansanedustajanaista. Yksi naiskansanedustajista valittiin eduskuntaan viisi kertaa ja kolme naisedustajaa neljä kertaa. Naisedustajista yksi valittiin kolmesti ja neljä kaksi kertaa. Yhden kerran valituksi tuli naisedustajista kymmenen, joista kaksi pääsi varaedustajanpaikalta uudelleen eduskuntaan kesken vaalikauden. Lisäksi yksi varaedustajaksi valittu nainen nousi kesken vaalikauden eduskuntaan. Kahdestakymmenestä naiskansanedustajasta oli sosiaalidemokraatteja kahdeksan, maalaisliitto/keskustalaisia viisi ja kokoomuslaisia kolme, lisäksi oli yksi naisedustaja Nuorsuomalaisesta Puolueesta sekä Pienviljelijäin Puolueesta, Maaseudun Puolueesta ja Kristillisestä Liitosta.

Kaiken kaikkiaan naisia on valittu eduskuntaan 1900-luvulla seuraavasti:¹⁷

Eduskuntavaalit	Naisia kansanedustajista	
	lkm	%
1907	19	9,5
1919	17	8,5
1945	17	8,5
1966	33	16,5
1987	63	31,5

¹⁶ Lähteenmäki 2006, 206.

¹⁷ Lähteenmäki 2006, 197.

1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tässä tutkimuksessa selvitetään ja analysoidaan naisten kansanedustajaehdokkaaksi rekrytointia ja kansanedustajaksi valittujen naisten kouliintumis-historiaa Pohjois-Karjalassa vuosien 1907–1999 eduskuntavaaleihin liittyen. Kouliintumisella tarkoitetaan tässä kyseessä olevien naisten koulutustaustaa, työelämäkokemusta ja työskentelyä poliittisissa järjestöissä. Keskeiset tutkimuskysymykset tässä tutkimuksessa ovat: Miten ja mitä kautta naiset rekrytoitiin edustajaehdokkaaksi? Miten ja minkälaisissa tehtävissä naiset kouliintuivat? Tutkimustehtävää valotetaan arvioimalla ehdokasasettelun toteutumista ja naisjärjestöjen roolia sekä naisten edestä tehtyä vaalityötä. Lisäksi tarkastellaan äänestysaktiivisuutta, puolueiden kannatusten muutoksia ja naisten kansanedustajaksi valintoja kyseisenä ajanjaksona.

Kuopion läänin itäinen/Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaaliipiiri on valittu tutkimusalueeksi siksi, että se on vähän tutkittu maaseutuvoittoinen alue, sekä siksi, että se rajautuu Venäjään, millä seikalla saattaa hypoteettisesti olla merkitystä alueen poliittiseen ilmastoon. Tutkimusperiodi 1907–1999 on suhteellisen pitkä, mutta sitä perustellaan sillä, että pitkällä aikajänteellä alueen naisten rekrytoinnin ja toiminnan muutoksia voidaan arvioida hedelmällisemmin: missä määrin kehityksessä on nähtävissä jatkumia ja missä katkoksia. Tutkimus käsittelee ajallisesti kaikki 1900-luvun eduskuntavaalit. Sitä seuraavat 2000-luvun vaalit jäävät yhtäältä työekonomisista, toisaalta uudemman lähdemateriaalin heikon saatavuuden takia myöhemmissä tutkimuksissa analysoitavaksi. Virallisissa tilastoissa vaaleista on käytetty käsitteitä eduskuntavaalit sekä kansanedustajain vaalit. Ehdokaslistojen lopullisessa yhdistelmässä ovat käytössä olleet esimerkiksi käsitteet edustajavaali sekä edustajain vaali. Tässä tutkimuksessa käytetään termiä eduskuntavaalit.

Tutkimuksessa käytetään sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista metodologiaa. Tutkimusta varten eduskuntavaalit 1907–1999 jaetaan viiteen jaksoon, joiden myötä tarkastellaan ehdokasasettelussa tapahtuneita muutoksia ja naisten valintaa ehdokkaaksi sekä puolueiden kannatusten muutoksia ja naisten kansanedustajaksi valintoja. Lisäksi vaaliajoittelun avulla voidaan tutkia kansanedustajaksi valittujen naisten kouliintumista ja mahdollisia muutoksia naiskansanedustajan muotokuvassa, kuten edustajien iän, koulutuksen tai puolueen ja luottamustehtävien suhteen. Tutkimuksen analyysissä pyritään lähdekritiikin avulla löytämään yksityiskohtia ja tekemään niistä tulkintoja.¹⁸ Laadullisen tutkimuksen hermeneuttinen päättelyprosessi, niin sanottu hermeneuttinen kehä, määrää analyysin ja tulkinnan yhtenevyyden. Analyysivaiheessa aineistosta tehdään tulkintoja, jotka ohjaavat analyysia. Toisaalta analyysivaiheen katsotaan olevan tulkinnasta ainakin teknisesti erillinen tapahtuma. Tämän näkemyksen mu-

---

¹⁸ Lähdekritiikki tarkoittaa sitä, että tutkija kiinnittää huomiota muun muassa lähteen synty aikaan, -paikkaan, tehtävään, lähteen muodostajaan ja hänen yhteiskunnalliseen positioon ja lähteen vastaanottajaan (ulkoinen lähdekritiikki) sekä arvioi lähteen luotettavuutta ja todistusvoimaa suhteessa muihin lähteisiin (sisäinen lähdekritiikki). Renvall 1983, 166–167, 198–203.

kaan ensin analysoidaan ja sitten tehdään tulkintoja.¹⁹ Tässä tutkimuksessa seurataan jälkimmäistä tutkimuspolkua.

Eduskuntavaalien jaottelu tutkimusta varten suoritetaan yhteiskunnallisten murrosvaiheiden mukaan. Ensimmäisen vaalijakson muodostavat kahdeksat vaalit vuosina 1907–1917. Autonomian aikana eduskunta hajotettiin usein ja vaalit jouduttiin toimittamaan lähes vuosittain. Suomen itsenäistymisen jälkeen puoluelaitoksessa oli nopea muutoskausi; toiseen jaksoon sisältyvät vaalit 1919–1939 eli yhdeksät vaalit ennen toista maailmansotaa. Puoluelaitos koki muutoksia sekä maailmansodan jälkeisessä poliittisessa tilanteessa että 1960-luvun yhteiskunnallisessa murroksessa.²⁰ Kolmanteen vaalijaksoon sisällytetään vuosien 1945–1962 kuudet vaalit ja neljänteen jaksoon vuosien 1966–1983 kuudet vaalit. 1960-luvun tasa-arvokeskustelut heijastuivat naisten äänestysaktiivisuuteen ja kansanedustajaksi valintoihin. 1980-luvulla eduskuntavaalien ehdokasasetteluun tuli mukaan enenevässä määrin pieniä ryhmittymiä. Osa näistä muutettiin puolueeksi, kuten vihreä liike. Vuoden 1987 alussa tuli voimaan tasa-arvolaki. Tutkimuksen viidennen vaalijakson muodostavat neljät eduskuntavaalit vuosilta 1987–1999. Vaaleissa 1987 asetettiin ehdokkaita huomattavasti enemmän kuin aikaisemmin. Niissä myös naisten äänestysaktiivisuus nousi ensimmäisen kerran korkeammaksi kuin miesten äänestysaktiivisuus. Martti Noposen mukaan vuoden 1987 vaaleja on luonnehdittu murrosvaaleiksikin.²¹ Tehty jaksotus perustuu naisten poliittisen toiminnan aktiivisuudessa ilmenneisiin muutoksiin.²² Tutkimuksessa käytettävät vaalijaksot esitetään seuraavassa asetelmassa:

Eduskuntavaalit	Vaalien lukumäärä
1907–1917	8
1919–1939	9
1945–1962	6
1966–1983	6
1987–1999	4

Politiikantutkija Heikki Paloheimo esittää, että edustuksellinen demokratia jakaantuu kolmeen vaiheeseen. Demokratian varhaisinta vaihetta eli vuosia 1907–1939 voidaan Paloheimon mukaan nimittää *eliittidemokratian kaudeksi* ja toisen maailmansodan jälkeistä aikaa aina 1980-luvulle asti *puoluevetoisen demokratian kaudeksi*. Edustuksellisen demokratian kahta viimeksi kulunutta vuosikymmentä Paloheimo kutsuu *yleisödemokratian kaudeksi*.²³ Eliittidemokratian kaudelle oli tunnusomaista, että eduskunnan ei väestöllisiltä ominaisuuksiltaan odotettu ole-

¹⁹ Eskola & Suoranta 2001, 149–150.

²⁰ Nousiainen 1972, 418–420.

²¹ Noponen 1989, 155.

²² Ks. myös Lähteenmäki 2006, 83–210.

²³ Paloheimo 2007, 362–369.

van pienoiskuva kansasta, vaan sen odotettiin pikemminkin edustavan kansan parhaimmista. On huomionarvoista, että vuosisadan alun eliitillä tarkoitetaan ”parhaimmista” eikä välttämättä korkeamman koulutuksen saaneita poliittisia toimijoita. Naisten näkökulmasta korkean koulutuksen kriteeri toteutui tässä vaiheessa vielä harvoin. Puoluevetoisen demokratian kauden tunnusmerkistöön kuuluu puolestaan puolueiden järjestökoneistojen vahvistuminen ja jäsenmäärien kasvu, poliittisten ohjelmien valmistelutyön ammatillistuminen, kansanedustajan tehtävän muuttuminen päätoimiseksi ammatiksi ja kansanedustajien toiminta puoluejärjestöjen päättämien linjojen mukaisesti. Naisten näkökulmasta kansanedustajien korkean koulutuksen kriteeri alkoi toteutua myös käytännössä tästä kaudesta lähtien. Yleisdemokratian kaudella taas on tyypillistä kansalaisten politiikasta vieraantuminen, politiikan henkilöityminen, Internetin käyttö poliittisessa viestinnässä ja politiikan viihteellisyys. Naisten näkökulmasta se tarkoitti muun muassa ulkonäköpaineita. Tässä tutkimuksessa Paloheimon malli toimii soveltaen teoreettisena raamina. Työssä katsotaan, miten malli soveltuu puhuttaessa naiskansanedustajista alueellisessa kontekstissa.

Kun tutkimuksessa tarkastellaan naisehdokkaiden mainontaa ja vaaliteemoja eduskuntavaaleissa, suoritettiin otanta sanomalehdistä vaalijaksojen ensimmäisten vaalien osalta ja kahden kuukauden ajalta ennen vaaleja, jolloin ehdokkaiden mainonta oli laajimmillaan. Poikkeuksena pian sotavuosien jälkeen vuonna 1945 toimitettujen eduskuntavaalien sijasta tarkastellaan 1948 vaaleja siksi, että talvella 1945 olivat sanomalehdissä esillä eniten valtakunnalliset asiat. Eduskuntavaalien jälkeiseltä kahdelta viikolta tutkitaan sanomalehdistä vaalitulosten naisehdokkaisiin liittyvää kommentointia.

1.3 POHJOIS-KARJALA TUTKIMUSALUEENA

Pohjois-Karjala kuului vuoteen 1960 asti Kuopion lääniin. Eduskuntavaaleja varten läänin itäisen vaalipiirin muodostivat Liperin, Ilomantsin ja Pielisjärven kihlakunnat. Vaalipiirin alueen kuntajako sekä tapahtuneet kuntamuutokset selvitetään tuonnempana kutakin vaalijaksoa käsittelevässä pääluvussa. Kun Pohjois-Karjalan lääni erotettiin Kuopion läänistä vuonna 1960, itäiseen vaalipiiriin kuuluneet Kaavin, Rautavaaran ja Säyneisen kunnat jäivät kuulumaan Kuopion lääniin ja muu alue itäisestä vaalipiiristä muodosti Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin.²⁴ Itä-Suomen lääni perustettiin vuonna 1997,²⁵ ja vaalipiirin nimi on tutkimuksen tekohetkellä (2012) Pohjois-Karjalan vaalipiiri.²⁶ Tutkimuksessa käytetään Kuopion läänin itäisestä/Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiiristä systemaattisesti käsitettä vaalipiiri tai synonyyminä vaalipiiristä käsitettä Pohjois-Karjala.

---

²⁴ Tarkiainen 1971, 73, 81–84; Tarasti 1998, 79.

²⁵ Lääninhallituslaki 10.1.1997/22, Suomen Laki II 1999, Ha 103, 246; Tarasti 1998, 79.

²⁶ Vaalilaki 2.10.1998/714, Suomen Laki II 1999, Va 203, 47–49; Tarasti 1998, 79, 144–145.

Kartta 1. Kuopion läänin itäinen vaalipiiri vuonna 1907. Suomen kartasto 1910, N:o 25. Karttapiirros. Katri Issakainen 2012.

Kartta 2. Pohjois-Karjalan vaalipiiri vuonna 1999. Toimintakertomus 1994 Pohjois-Karjalan liitto. Julkaisu 17. Pohjois-Karjalan liitto, 1995. Lupa Pohjois-Karjalan maakuntaliitolta 11.1.2012. Karttapiirros. Katri Issakainen 2012.

Vaalilaissa on säädetty vaalipiirien lukumäärä ja jaettu vaalipiirien kesken kansanedustajanpaikat. Edustajanpaikat määräytyvät vaalipiirin henkikirjoitettujen asukkaiden lukumäärän mukaan. Vaalipiirissä oli yksitoista edustajanpaikkaa ajalla 1907–1916 sekä 1950-luvulla, muulloin vuoden 1962 vaaleihin saakka kymmenen. Pohjois-Karjalan väestön voimakas 1960-luvulla alkanut muuttoliike aiheutti edustajanpaikkojen vähenemisen ensin yhdeksään ja sitten kahdeksaan. Vaaleista 1979 alkaen edustajanpaikkoja oli seitsemän. Kuopion läänin itäisen/Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirin edustajanpaikat 1907–1999 olivat seuraavat:

Eduskuntavaalit	Edustajanpaikat vaalipiirissä
1907–1916	11
1917–1948	10
1951–1958	11
1962	10
1966	9
1970–1975	8
1979–1999	7

Lähde: Tarasti & Taponen 1990, 83; Tarasti & Taponen 1996, 79–80, 152.

Vaalipiiri oli 1900-luvulla poliittiselta profiililtaan sosiaalidemokraattinen ja maalaisliitto/keskustalainen. Väkiluku vaalipiirin alueella oli vuonna 1910 noin 140 000 ja vuonna 1940 noin 177 000. Sotavuosien jälkeen suurten ikäluokkien syntyminen ja siirtolaisten asuttaminen vaikuttivat väkiluvun kasvuun, ja 1950-luvun alussa väestön määrä vaalipiirin alueella oli noin 213 000. Väkilukua alentavasti vaikutti maaltapako Etelä-Suomeen ja Ruotsiin 1960–1970-luvulla: vuonna 1975 väkiluku oli noin 176 900. Vuoden 1999 alussa asukkaita vaalipiirin alueella oli noin 173 600.²⁷

1.4 AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tämä tutkimus kuuluu yhteiskuntahistorian tutkimuksen traditioon, erityisesti naisten julkisen poliittisen toiminnan tutkimusperinteeseen. Naisten poliittista toimintaa on Suomessa tutkittu pääosin viidestä eri näkökulmasta käsin, jotka ovat äänioikeuden historia, poliittisten naisjärjestöjen historiat, Eduskunnan

²⁷ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173, 190–191, 196, 328; Suomen tilastollinen vuosikirja 1999, 70. Tilastokeskus.

100-vuotishistoria, tasa-arvotutkimus sekä henkilöhistoriat ja muistelmat. Osa näistä lajityypeistä on akateemisia tutkimuksia, joita tässä tutkimuksessa on ensisijassa pyritty käyttämään. Osa kirjoista on yleistajuisia tietokirjoja ja osa henkilöhistorioita ja muistelmia.

Äänioikeushistoriasta ovat kirjoittaneet Irma Sulkunen ja Pirkko K. Koskinen teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset* (1997). Eduskuntauudistuksen, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden saamiseen naiset vaikuttivat osaltaan osallistumalla kansalaisjärjestäytymiseen rinta rinnan miesten kanssa ja kiirehtimällä mielenosoituksin uudistusta. Teos sisältää lisäksi yhdeksäntoista ensimmäisen kansanedustajanaisten elämäntarinat. Niiden kautta tarkastellaan sekä muutosta sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskunnaksi että hahmotetaan kuvaa naisten mahdollisuuksista politiikan tekijöinä.

Äänioikeushistorian, naisten poliittisen toiminnan ja kansanedustajanaisten työn sekä henkilöhistorioiden tutkimusta sisältää laajasti Irma Sulkusen, Maria Lähteenmäen ja Aura Korppi-Tommolan kirjoittama teos *Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 4* (2006). Teoksessa osoitetaan naisten aktiivisuuden tärkeys niin äänioikeuskysymyksessä kuin eduskuntatyössä tasa-arvon, naisen aseman kohentamisen sekä perheen ja lasten oikeuksien puolestapuhujana. Kun autonomian aikana eduskunta hajotettiin ja uudet vaalit toimitettiin lähes joka vuosi, uusilla valtiopäivillä naiskansanedustajat uudistivat kesken käsittelyn jääneet eduskunta-aloitteensa, esimerkiksi naisten aseman parantamisesta. Tutkijat todistavat, että tarvittiin kärsivällistä ja pitkäjänteistä työtä, jotta naisten asemaa ja lasten oikeuksia parantavia lakeja saatiin voimaan. Kautta vuosikymmenien naiskansanedustajien aloitetoiminta oli erityisesti sosiaali- ja terveyspolitiikkaan sekä kulttuuri- ja koulutuspolitiikkaan liittyvää.

Teoksessa *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905* (2008) Irma Sulkunen sekä Minna Harjula tarkastelevat kuinka suurlakko ja sen jälkeiset tapahtumat edesauttoivat yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden hyväksymistä. Irma Sulkunen analysoi artikkelissaan *Naisten voitto* sosiaalidemokraattisten naisten ja porvarillisten naisyhdistysten äänioikeuskampanjoita sekä eduskuntauudistuskomitean työskentelyä ja keskusteluja, joita käytiin puolesta ja vastaan naisten äänioikeuteen ja vaalikelpoisuuteen liittyen. Minna Harjula puolestaan tuo esille artikkelissaan *Suurlakon tyttäret* työläisnaisten ja Tampereen Naisyhdistyksen jäsenten toimia Tampereella suurlakon aikana ja sen jälkeen. Hän laajentaa tarkastelunsa Hämeen maaseudulle ja kuvaa, miten kaupungista tulleiden naisaktivistien puheet muun muassa äänioikeudesta herättivät maaseudulla sekä innostusta että hämmennystä naisten keskuudessa. Suurlakon myötä ja äänioikeuskysymyksen tultua ratkaistuksi asetettiin naisille, kuten miehille, sekä oikeus että velvoite laajempaan yhteiskunnalliseen toimintaan.

Kansainvälisesti naisten äänioikeushistoriaa on tutkittu suhteellisen laajasti muun muassa Uuden-Seelannin, Australian, Yhdysvaltojen ja Englannin näkökulmasta. Esimerkiksi Roger Fulford kuvaa teoksessaan *Votes for Women. The Story of a Struggle* (1957) naisten äänioikeustaistelua Englannissa. Fulford osoittaa, että naiset kamppailivat vuosikymmeniä oikeuksiensa puolesta muun muassa

The Women's Social and Political Unionin (WSPU) kautta. Naisten oikeuksia puolustettiin esimerkiksi kirjoituksilla, puheilla, kokouksilla ja mielenosoituskulkuilla, mutta naisten toiminta sai myös väkivaltaisia piirteitä, esimerkiksi liikkeiden ikkunoita rikottiin kiviä heittämällä. Naiset joutuivat toimintansa vuoksi kärsimään pidätyksistä ja vankeudesta, missä he turvautuivat äärimmäisenä keinona jopa nälkälakkoon, minkä seurauksena naisia pakkosyötettiin. Äänioikeustaistelussa maltillisempaa linjaa Englannissa edusti *The National Union of Women's Suffrage Societies* (NUWSS), joka pyrki pidättäytymään väkivallasta. Vuonna 1918 yli 30-vuotiaat naiset saivat äänioikeuden, mutta yhtäläinen äänioikeus 21 vuotta täyttäneille naisille ja miehille saatiin Englannissa vasta vuonna 1928.

Naisjärjestön historiaa edustaa Ritva Palmusen tutkimus *Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906–1985* (1992). Palmunen tuo esille keväällä 1941 perustetun naisjärjestön historian lisäksi sen, kuinka maaseudun naiset toimivat vuodesta 1906 lähtien puolueessa ja sen paikallisosastoissa. Naisjärjestön tehtävä toisen maailmansodan jälkeen oli nimenomaan naisten aktivoiminen poliittiseen järjestötyöhön ja vaalien kautta vaikuttamiseen maaseudun elinolojen korjaamiseksi ja sosiaaliturvakysymysten ratkaisemiseksi maataloudessa ja kotona työskentelevien naisten osalta.

Maria Lähtenmäki osoittaa tutkimuksissaan *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa* (1995) sekä *Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa* (2000), että Sosialidemokraattisen Naisliiton ohjelmissa ja käytännön työssä keskeisellä sijalla olivat kansanterveysasia sekä tasa-arvokysymykset. Lähtenmäki määrittelee sosiaalidemokraattisten naisten toiminnan merkittävänä tasa-arvon ja hyvinvointiyhteiskunnan perusteiden luoja ja toteuttajana 1900-luvun Suomessa.

Elina Kataisen tutkimus *Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990* (1994) kohdistuu kansandemokraattisten naisten toimintaan 1940-luvulta alkaen. Naiset olivat aktiivisia erityisesti perhe- ja sosiaalipolitiikan kentällä naisten elinolojen parantamiseksi, esimerkiksi sairausvakuutuslain kautta. Kataisen tutkimus valottaa myös toisen maailmansodan jälkeistä vasemmistolaisen työläisnaisliikkeen toimintaa.

Vesa Vareksen kirjoittama *Kokoomusnaisten matka kodista kabinettiin. Kokoomuksen Naisten Liiton ja Suomalaisen Puolueen Naisjärjestöjen Liiton historia 1906–1983* (2009) puolestaan osoittaa, että naisten poliittisessa toiminnassa kansallisuusaate, isänmaalliset velvollisuudet, kristillisyyys ja siveellisyys olivat asioita, joita pidettiin esillä aina 1960–1970-luvulle saakka. Sen jälkeen naisten keskustelujen keskiössä olivat tasa-arvo, sosiaalipolitiikka, kehitysyhteistyöhankkeet sekä ympäristöpolitiikka.

Svenska Kvinnoförbundetin 100-vuotishistoriateos *Feminister i farten. 100 år av kvinnopolitik i Svenskfinland* (2007) sisältää artikkeleita naisjärjestön toiminnasta ja tavoitteista, tasa-arvotyöstä sekä politiikan toimijanaista. Artikkeleiden kautta paljastuu kuva naisjärjestöstä ja naisista rohkeina, idearikkaina vaihtoehdottoimijoina, joita pidettiin poliittisesti riippuvaisina arvostelijoista. Todellisuudessa naiset uhmasivat politiikan rajoja tavoitteenaan muuttaa yhteiskuntaa; he halu-

sivat saada ihmiset näkemään, että naispoliittiset kysymykset koskettivat koko yhteiskuntaa. Edellä mainittujen naisjärjestöhistorioiden lisäksi on julkaistu paikallistason poliittisten naisyhdistysten historiikkeja.²⁸

Tasa-arvotutkimuksen piiristä Elina Haavio-Mannilan teosta *Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit* (1970) pidetään sosiologisen tasa-arvotutkimuksen klassikkona. Haavio-Mannila vertaa naisten ja miesten taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia arvoasemia ja tuo esille naisten ja miesten asemaan liittyvät erot, esimerkiksi työmarkkinoilla ja palkoissa. Riitta Auvinen osoittaa väitöskirjassaan *Nainen miehen yhteiskunnassa. Historiallinen, teoreettinen ja empiirinen tutkimus naisen asemasta* (1977), että kun halutaan muuttaa naisten asemaa miesten yhteiskunnassa, se on mahdollista tehdä vain naisten omiin henkilökohtaisiin resursseihin perustuen. Sen vuoksi yhteiskuntapolitiikassa tarvitaan suhteellisesti suurempien resurssien jakamista naisille, jotta resursseissa saavutetaan tasa-arvo. Tätä kautta toteutuisi Auvisen mukaan myös todellinen tasa-arvo miehen ja naisen välillä.

Pohjoismaissa käytiin 1960-luvulla laajasti keskustelua sukupuolirooleista ja tasa-arvosta. Keskustelun seurauksena perustettiin valtiollisia tasa-arvotoimikuntia ja puolueissa alettiin sisällyttää sukupuolten välinen tasa-arvo puolueohjelmiin. Naisten keskuudessa syntyi uusia yhdistyksiä tasa-arvon puolesta, kuten Pohjoismaista ensimmäisenä Suomessa vuonna 1965 *Yhdistys 9*, mikä epäsovinnaisiksi katsottujen toimintatapojen vuoksi määritellään uuden naisliikkeen edelläkävijäksi. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa syntyneen uuden naisliikkeen ideologisen pohjana oli kapitalisminvastainen feminismi. Tasa-arvon saavuttaminen oli liikkeen mielestä riittämätöntä, tärkeimmäksi asiaksi muodostui patriarkaatista vapautuminen. Uusi naisliike teki henkilökohtaisesta poliittista. Esiin nostettiin yksityiselämään kuuluvia asioita, kuten vaimojen pahoinpitely, sukuruusaus, seksuaaliongelmien ja naisten neuroosit. Liikkeen toiminta ja tavoitteet painottuivat eri tavoin eri maissa. Uusi naisliike levisi laajimmin Tanskassa ja Islannissa ja osin Ruotsissa ja Norjassa, mutta vähiten Suomessa, jossa oli vahva kansallinen kommunismiperinne, minkä vuoksi uusi vasemmisto sai vähemmän sijaa ulkoparlamentaariselle toiminnalle kuin muissa Pohjoismaissa.²⁹

Joni Lovenduski tarkastelee teoksessaan *Women and European Politics. Contemporary Feminism and Public Policy* (1986) naisliikkeiden vaikutusta ja naisten poliittista aktiviteettia yhdeksässätoista eurooppalaisessa valtiossa. Tutkimuksessa analysoidaan poliittista käyttäytymistä, tasa-arvoa ja asenteita sekä naisten edustusta eri poliittisissa instituutioissa. Vertailua tehdään, ei vain valtioiden välillä, vaan erityisesti liberaalin demokratian ja valtiososialistisen järjestelmän välillä. Lovenduskin tutkimukset osoittavat, että naisten poliittisessa osallistumisessa on eri valtioissa tapahtunut edistystä, mutta hitaasti. Näin ollen päätöksentekijöiden politiikassa tulisi ottaa huomioon ja ymmärtää naisten erilaisia rooleja ja mielenkiinnon kohteita, niin työelämässä kuin kotona ja yhteiskunnassa yleensä.

---

²⁸ Esimerkiksi: *Aatteen arkipäiviä ja juhlahetkiä. 50-vuotias Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys. 1906–1956*. Jyväskylä 1956.

²⁹ Dahlerup & Gulli 1983, 42–59.

Raija Julkunen toteaa – viitaten Yvonne Hirdmanin ja Irma Sulkusen tutkimuksiin – että Pohjoismaissa 1900-luvun alkupuolella naiset etsivät itselleen identiteettiä ja kansalaisuutta perheenemäntinä ja äiteinä. Sen sijaan 1960-luvun lopun murroksesta lähtien pyrittiin sukupuolesta riippumattomaan yhtäläiseen kansalaisuuteen eli tasa-arvoon. Aikuisilla kansalaisilla olisi elämässään kolme elämän ja kansalaisuuden aluetta: ansiotyö, vanhemmuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Julkusen mukaan sosiaalipolitiikan tehtävänä on tukea ansiotyön ja vanhemmuuden yhdistämistä.³⁰

Anu Pylkkänen nostaa artikkelissaan *Suomalainen tasa-arvo. Agraarinen perintö ja valtioon kiinnittynyt yksityisyys* (1999) esille tasa-arvo-oikeuden tutkijan näkökulman 1600-luvulta 1900-luvulle. Pylkkänen toteaa, että Suomessa työmarkkinat, koulutus ja palkat ovat sukupuolen mukaan eriytyneemmät kuin muualla Euroopassa. Merja Kinnunen puolestaan osoittaa väitöskirjassaan *Luokiteltu sukupuoli* (2001), että ihmisten yhteiskunnallisista ja taloudellisista asemista kertovat luokitukset eivät pelkästään kuvaa yhteiskuntaa, vaan samalla pitävät yllä naisten ja miesten välisiä hierarkioita. Kuvausjärjestelmät ja luokitukset ilmentävät yhteiskunnassa vallitsevia valtasuhteita sekä kulttuurisia käsityksiä sukupuolesta. Esimerkiksi ammattien kuvausjärjestelmät 1900-luvun puolivälistä alkaen ovat hierarkisoineet miesten hallussa olevat tekniset sekä tavaroiden tuottamisen, valmistamisen ja siirtämisen ammatit ylemmäksi kuin naisten hyvinvointivaltiolliset ihmistyön ja palvelujen ammatit, ja tämän hierarkisoinnin kautta määritellään palkkoja ja perustellaan palkkaeroja.

Kansainvälisesti yhtenä tasa-arvon mittarina käytetään naisten osuutta kansallisissa parlamenteissa. Pippa Norrisin mukaan naisten osuus parlamenteissa vuonna 1983 oli Pohjoismaissa ja Hollannissa suurempi kuin muissa Länsi-Euroopan maissa tai Uudessa-Seelannissa, Australiassa, Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Japanissa. Eroja naisten osuudessa eri maiden parlamenteissa selitetään institutionaalisilla, kulttuurisilla ja sosio-ekonomisilla tekijöillä. Erilaiset vaalijärjestelmät eivät yksistään selitä eroja, vaan kulttuuriset tekijät ja niiden vaihtelut ovat tutkimusten mukaan vaalijärjestelmien ohella yhtä tärkeitä selittäviä tekijöitä naisten edustajaksi valinnoissa, sen sijaan sosio-ekonomiset tekijät, kuten koulutus ja työpaikka, arvioidaan vähemmän tärkeiksi. Naisia valitaan parlamenttiin pohjoismaisia perinteitä kannattavissa länsimaissa enemmän kuin angloamerikkalaisen perinteen maissa, kuten Englannissa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Kulttuuriset näkökohdat vaikuttavat kolmeen kynnykseen, jotka naisten on ylitettävä tullakseen valituksi: naisen itsensä on uskottava mahdollisuksiinsa, hänen on oltava puolueen arvioinneissa sopiva ehdokas sekä äänestäjien tukema ehdokas.³¹

Tutkimuksessaan *Naiset päätöksentekijöinä Suomessa 1970-luvun alussa* (1974) Tapio Koskiaho katsoo, että erillisistä naisjärjestöistä voitaisiin useimpien puolueiden kohdalla luopua syystä, että ne eristivät naiset omiin toimintoihinsa. Näin ollen naiset saattoivat saada vain pienen kiintiöosan puolueen johtopai-

---

³⁰ Julkunen 1992, 40–41.

³¹ Norris 1985, 90–101.

koista. Sen sijaan naisten tulisi toimia tasavertaisina miesten kanssa puolueiden paikallisosastoissa ja vaikuttaa sitä kautta naisten edustuksen lisäämiseksi politiikassa ja hallinnossa. Pirkko Haapanen puolestaan esittää tutkimuksessaan *Naisten poliittinen osallistuminen ja sen kehitys: vertaileva tutkimus* (1974), että vaikka vuosisadan alun eriarvoisuus oli pitkälti muuttunut muodolliseksi tasa-arvoksi, silti tasa-arvo ei ollut 1970-luvulla riittävän hyvä, jotta puolueiden naisjärjestöjä olisi voitu lakkauttaa.

Pohjoismaiden poliittisten naisjärjestöjen tavoitteista tehdyssä kyselytutkimuksessa nousi tasa-arvon puolesta puolueissa tehtävä työ yhdeksi viidestä eniten mainitusta tavoitteesta. Muita suosittuja tavoitteita olivat: kasvattaa ja kouluttaa naisia poliittiseen työhön, työskennellä puolueen sisällä naisnäkökulman esille tuomiseksi ja tehdä työtä sen hyväksi, että naiset saisivat enemmän vaikutusvaltaa puolueessa sekä työskennellä sen puolesta, että naisia asetettaisiin enemmän ehdolle ja naisia tulisi valituksi vaaleissa.³²

Puolueiden naisjärjestöt Suomessa ja Ruotsissa vaikuttivat merkittävästi siihen, että naisia saatiin kansanedustajiksi. Kyseisissä maissa puolueissa on ollut itsenäisten naisjärjestöjen perinne eli käytössä on ollut niin sanottu klassinen naisintegraatiostrategia.³³ Norjassa puolestaan puolueilla on ollut, osin 1970-luvulta alkaen, moderni strategia naisten rekrytoimiseen sukupuolikiintiöitä käyttämällä. Sen sijaan Tanskassa ja Islannissa puolueilla on heikoimmat naisintegraatiostrategiat. Tanskassa sukupuolikiintiöiden käyttö oli vähäistä, eikä vuoden 1996 jälkeen Tanskassa ole ollut kiintiöitä soveltavia puolueita. Islannissa on käytetty puolueikiintiöitä, mutta ei ehdokaskiintiöitä julkisissa vaaleissa. Naisten runsaamman edustuksen saamiseksi perustettiin Islannissa Altingin vaaleihin vuonna 1983 parlamentaarinen Naislista, ja Naislista on ollut myöhemmissäkin vaaleissa.³⁴ Eri maiden parlamenteissa naisten osuus on kehittynyt siten, että vuonna 2005 Pohjoismaissa naisten osuus kansanedustajista oli keskimäärin 40,1 prosenttia, kun kaikkien maiden parlamenteissa naisten osuus oli keskimäärin 15,7 prosenttia.³⁵

Jaana Kuusipalo toteaa tutkimuksessa *Naisena politiikan huippupaikoille. Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926–1986* (1989) sekä väitöskirjassa *Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa* (2011) sen, että toisen maailmansodan jälkeen puolueiden naisjärjestöt, erityisesti Maalaisliiton ja Sosialidemokraattisen Puolueen naisjärjestöt, omaksuivat painostusjärjestön roolin, mikä tuli esille esimerkiksi vaatimuksissa saada naisia ministereiksi. Perusteluina käytettiin tasa-arvovaatimuksia sekä naisten asian tuntijaroolia sosiaali- ja koulutusosalalla. Sen sijaan 1970-luvulta alkaen ministerinimityksiä varten naisia esitettiin puolueiden (miehisestä) hallinnosta käsin.

Myös politiikassa toimineiden naisten elämäkerrat antavat lisätietoa korkeisiin asemiin valittujen naisten toiminnasta, työstä ja lähtökohdista. Tieteelliseen

---

³² Dahlerup 1990, 142–143.

³³ Christensen 2001, 100–101.

³⁴ Christensen 2001, 94–98; Borchorst, Christensen & Raaum 2001, 290–291.

³⁵ Women in Parliament: Beyond Numbers 2005, 25; Naisten osuuden kasvusta eri maiden parlamenteissa, ks. esim. Jalalzai 2009, 31.

tutkimukseen perustuva elämäkerta on lähtökohtaisesti objektiivisempi kuin kirjoittajan omista kokemuksistaan kirjoittama muistelmä, jossa on mahdollisesti tehty enemmän valintaa siitä, mistä kirjoitetaan. Toisaalta muistelmat saattavat tarjota sellaista tietoa, mitä ajan asiakirjoista ei ole saatavissa.³⁶

Poliitikot ovat kirjoittaneet muistelmia Suomessa erityisesti 1960-luvulta lähtien. Kansanedustaja, ministeri Kyllikki Pohjalan kirja *Kuljin tietäni* (1966) selvittää kirjoittajan taustaa ennen edustajankautta. Eduskuntavaaliehdokkaaksi Pohjalan suostuttelivat sotaveteraanit, jotka olivat tuttuja vuodelta 1918, jolloin Pohjala nuorena sairaanhoitajana toimi ambulanssin mukana sisällissodassa sekä suomalaisten vapaaehtoisten mukana Virossa; vaalimainonnassa käytettiin hänen kuvan ohella tekstiä *Äänestäkää, kylmä pää, lämmin sydän*. Lisäopinnot Columbian yliopiston terveydenhuollon osastossa ja työskentely eri sairaaloissa Yhdysvalloissa antoivat Pohjalalle kansainvälistä perspektiiviä vaikuttaa edustajantyössä sairaanhoitajien palkkaukseen ja työoloihin sekä sairaaloiden rakentamiseen ja korjauksiin. Rauhanasiaa edistettiin sekä Parlamenttien välisessä liitossa, Pohjoismaiden neuvostossa että YK:n valtuuskunnassa.³⁷ Vuonna 1933 alkanut eduskuntatyö jatkui lähes kolme vuosikymmentä, minkä jälkeen Pohjala ensimmäisenä kokoomuslaisena naisena valittiin ministeriksi, ja työ sosiaaliministeriössä kesti lähes kaksi vuotta.³⁸

Ensimmäisenä naisena Suomessa eduskunnan puhemieheksi valitun kokoomuslaisen Riitta Uosukaisen muistelmateos *Liehuva liekinvoarsi* (1996) on kirjoittajan omiin kokemuksiin perustuva kirjekirja, jossa on julkaistu myös hänen puheitaan. Kirja tuo esille valtioneuvoksen matkan Karjalasta, Jääsken Ensosta, suomen kielen lehtoriksi, kansanedustajaksi, opetusministeriksi ja eduskunnan puhemieheksi. Muistelmassa kietoutuvat yhteen karjalaisuuden ilo, koetut vaikeudet ja elämän moninaisuus. Pohjoiskarjalaisen Kerttu Törnqvistin muistelmakirja *Tallella eletty elämä* (2000) on puolestaan kertomus pienviljelijän tyttären ties-tä eduskuntaan. 25-vuotinen työura kaupan alalla, ammattiyhdistystoiminta ja kunnalliset luottamustehtävät olivat pohjana muutokselle, kun Kerttu Törnqvist valittiin kansanedustajaksi vuonna 1983. Työ eduskunnassa kesti neljä edustajankautta. Toiseksi varapuhemieheksi valinta vuonna 1996 oli Törnqvistille merkittävä tapahtuma. Tilanne oli ainutlaatuinen myös siksi, että kaikki puhemiehet olivat naisia, Riitta Uosukainen oli puhemies ja Keskustan Sirkka-Liisa Anttila ensimmäinen varapuhemies.³⁹

Vaikka varatuomari Helvi Sipilä, joka teki merkittävän uran kansainvälisissä tehtävissä, ei osallistunut puoluepolitiikkaan, Liberaalinen Kansanpuolue pyysi hänet ehdokkaaksi vuoden 1982 presidentinvaaleihin. Helvi Sipilä oli poliittisesti sitoutumaton, mutta arvosti puoluetta, joka oli aatteellisesti lähellä hänen omia pyrkimyksiään. Vaalityönsään hän kertoo pitäneensä 60 puhetta. Sipilä oli Suomessa ensimmäinen nainen presidenttiehdokkaana, samoin hän oli ensimmäisenä naisena useissa kansainvälisissä tehtävissä. Sipilän muistelmateos

³⁶ Miettunen 2009, 18–19.

³⁷ Pohjala 1966, 18–19, 25–26, 40–41, 138–140.

³⁸ Kuusisto 2006, 298–325.

³⁹ Törnqvist 2000, 166–170.

Naisena ihmiskunnan asialla (1999) on kertomus työstä juristin ammatissa ja valtion edustajana kansainvälisissä tehtävissä sekä kansainvälisten järjestöjen johtotehtävissä ja YK:n tehtävissä, kuten ensimmäisenä naisena apulaispääsihteerinä. Helvi Sipilän motto oli tehdä kaikkensa kansainvälisen yhteisymmärryksen ja rauhan hyväksi.⁴⁰

Poliittikkonaisista kirjoitetut henkilöhistoriat valottavat henkilöiden taustan kautta niitä vaikutteita, joilla on ollut merkitystä heidän poliittisen profiilinsa rakentumiseen. Suomen ensimmäisen naispresidentin Tarja Halosen elämäntietä Helsingin Kalliosta kansanedustajaksi, ministeriksi sosiaali- ja terveysministeriössä, oikeusministeriksi, ulkoasiainministeriksi ja presidentiksi valaisee Hannu Lehtilän kirjoittama teos *Tarja Halonen. Yksi meistä* (2005). Teos kirjoitettiin presidentin kanssa käytyjen kahdenkeskisten keskustelujen pohjalta. Lukijalle teoksen nimi antaa yhden kuvan Tarja Halosesta presidenttinä ja teksti toisen kuvan presidentistä, joka ottaa paikkansa vallan politiikassa. Varsinkin lapsuuden ja nuoruuden elinympäristö Kalliolla opetti elämän realiteetit. Kun sotien jälkeen ahtaissa oloissa oli paljon lapsia, täytyi opetella pitämään puoliaan sekä henkisesti että fyysisesti.⁴¹ Toisenlaisen kuvan Halosesta antaa Risto Uimosen teos *Riisuttu presidentti. Kuinka valtionpäältä vietiin valta ja hänestä tehtiin tavallinen kuolevainen* (2001). Uimonen tuo esille sen, kuinka Tarja Halonen toteutti ensimmäisenä presidenttivuotenaan uuden 1.3.2000 voimaan tulleen perustuslain tulkintaa ja loi käytäntöä, esimerkiksi kokous- ja virkanimitysasioissa.⁴² *Presidentin valta. Hallitsijanvallan ja parlamentarismin välinen jännite Suomessa 1919–2009* (2009) teoksessa puolestaan todetaan, että presidenttinä Tarja Halonen piti kiinni ulkopolitiittisen johtajan asemasta ja korosti sitä, ettei hänen oma roolinsa ollut perustuslain puitteissa vähentynyt. Arvojohtajana presidentti Halonen painotti oikeudenmukaisuutta sekä kansallisella että globaalilla tasolla.⁴³

Tytti Isohookana-Asunmaa on kirjoittanut kansanedustajana ja ministerinä toimineen agronomi Kerttu Saalastin elämäkerran. Kerttu Saalasti on kuvannut päiväkirjassaan nuoruuden partioharrastuksen merkitystä siten, että hän oppi vartiovastuun avulla yleisemminkin vastuun tärkeyden. Myöhemmin tehtävät perheessä ja maatilalla samoin kuin kunnanvaltuustossa ja muissa luottamustehtävissä olivat Kerttu Saalastin taustana, kun Maalaisliiton Oulun piirijärjestön naiset pyysivät hänet ehdokkaaksi vaaleihin 1948. Edellisenä vuonna leskeksi jäänyt viiden lapsen äiti joutui miettimään vastuutaan. Kerttu Saalasti oli nähnyt läheltä isänsä, presidentti Kyösti Kallion vastuullisen työn Suomen kansan yhteisten asioiden hoitamisessa ja oli kokenut isänsä traagisen kuoleman, mikä kaikki lisäsi ehdokkaaksi pyydetyn velvollisuudentuntoa. Lisäksi hän halusi olla naisille esimerkkinä, kun otti ehdokkuuden vastaan. Kerttu Saalasti valittiin ensimmäisenä naisena opetusministeriksi vuonna 1954 ja Maalaisliiton varapuheenjohtajaksi hän nousi ensimmäisenä naisena vuonna 1964.⁴⁴

⁴⁰ Sipilä 1999, 121, 179–180, 186, 249, 254.

⁴¹ Lehtilä 2005, 10, 93–100.

⁴² Uimonen 2001, 353–360.

⁴³ Hallberg et al. 2009, 351–367.

⁴⁴ Isohookana-Asunmaa 2008, 21–22, 50–60, 123, 170.

Orvokki Kangas on koonnut ja kirjoittanut ensimmäisen maalaisliittolaisen naisministerin Vieno Simosen elämäntyötä ja sen savolais-pohjalaista perustaa kuvaavan muistelmateoksen *Ystäväni Vieno Simonen* (1988). Irma Sulkusen tutkimuksessa *Naisen kutsumus – Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen* (1989) käsitellään kansanedustajana ja ministerinäkin toimineen Sillanpään elämäntyön kautta työläisnaisten järjestäytymistä ja reformistista naispolitiikkaa 1900-luvun alkupuolella. Tuula-Liina Variksen *Maailman kansalainen Tarja Cronberg* (2007) kertoo kansanedustajan ja ministerin elämästä ja monipuolisesta urasta sekä kansainvälisissä työtehtävissä että kotimaassa.

Eduskuntavaaliehdokkaiden nimeämisprosessia on analysoitu 1970-luvulta lähtien Suomessa osana vaalitutkimusta, esimerkiksi vaalijärjestelmän tai puoluejärjestelmän tutkimuksen yhteydessä. Eduskunnan historiasarjaan Tuttu Tarkiainen on kirjoittanut osan *Eduskunnan valitseminen 1907–1963* (1971) ja analysoinut siinä ehdokasasettelua ja siihen liittyviä vaalilain määräyksiä ja niihin tehtyjä muutoksia. Teoksessa *Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta* osa 5 (2007) Anne Ollila tarkastelee otsikolla *Politiikkaan ryhtyminen* muun muassa ehdokasasettelua ja puolueiden linjakiistoja sekä vaalikampanjointia ja Heikki Paloheimo selvittää vaalijärjestelmää ja ehdokkaiden asettamista sekä analysoi vuosien 1907–2003 eduskuntavaaleja.

Yksittäisiä vaaleja käsitteleviä tutkimuksia ovat esimerkiksi Pertti Timosen *Edustajaehdokkaiden valikoituminen puoluejärjestöjen jäsenäänestyksessä* (1972), jossa käsitellään edustajainvaalien 1966 ja 1970 ehdokasasettelua sosiaalidemokraattisen puoluejärjestön osalta, sekä Timosen *Puolueiden ehdokkaiden asettaminen eli kansanedustajain vaalilain 26 §:n ja 26a–26f §:n syntyä, soveltamista ja seurauksia* (1981), jossa analysoidaan ehdokasasettelua vaalien 1979 osalta. Tutkimuksessa eduskuntavaalien 1995 ehdokasrekrytoinnista neljän suurimman puolueen osalta Soile Kuitunen osoittaa, että rekrytoinnin eri vaiheissa oli merkittävästi eroa miesten ja naisten välillä. Ehdokasasettelun ensimmäisessä vaiheessa ehdokasehdokkaiden tarjonta oli huomattavasti suurempi miesten kuin naisten osalta, naisten osuus ehdokasehdokkaista oli 38 prosenttia. Puolueiden sisäisissä ehdokasseulonnoissa naisten osuus nousi noin 41 prosenttiin, mikä viittaa puolueiden ja niiden jäsenten tasa-arvopyrkimykseen. Äänestäjien valintojen jälkeen sukupuolittainen jakauma oli miesten eduksi, naisten osuus jäi 33 prosenttiin.⁴⁵

Ilkka Ruostetsaaren tutkimuksessa *Kansanedustajaksi rekrytoituminen ja vaalimenestykseen vaikuttavat tekijät. Tapaustutkimus vuoden 1999 eduskuntavaaleista Pirkanmaan vaalipiirissä* (1999) tarkastellaan muun muassa ehdokkaaksi lähdön motiiveja. Yleisin motiivi lähteä tavoittelemaan ehdokkuutta oli jonkin henkilön tai ryhmän esittämä pyyntö. Toiseksi yleisin ehdokkuusmotiivi oli halu muuttaa politiikan suuntaa.⁴⁶

Vaalijärjestelmiä ja ehdokkaiden nimeämistä Pohjoismaissa on tarkasteltu useissa tutkimuksissa. Naisten ehdokkuuksia ja vaalimenestystä eri vaalijärjestelmissä tutkineet Torild Skard ja Elina Haavio-Mannila toteavat, että naisten

---

⁴⁵ Kuitunen 1997, 42–43.

⁴⁶ Ruostetsaari 1999, 87–89.

mahdollisuus tulla valituksi listavaaleissa edellyttää sitä, että puolueet nimeävät naisia vaalilistojen ylimmille paikoille. Sitä vastoin henkilövaaleissa ehdokkaan sijoituksella vaalilistalla ei ole samalla tavalla merkitystä, vaan naisehdokkaan menestyminen vaaleissa on riippuvainen äänestäjien antamasta tuesta. Naisten osuus ehdokkaista parlamenttivaaleissa nousi merkittävämmiin 1970-luvulta alkaen ja oli Pohjoismaissa 1980-luvun alussa korkein Norjassa, 37 prosenttia, ja toiseksi korkein Suomessa, 29 prosenttia.⁴⁷

Skandinavian monipuoluejärjestelmien välillä on huomattavia eroja. Ruotsissa kukin puolue asettaa ehdokkaat järjestykseen, ja äänestäjät päättävät, kuinka monta ehdokasta tulee valituksi kunkin puolueen listalta. Kuten Ruotsissa, norjalaisilla äänestäjillä on pieni mahdollisuus vaihtaa ehdokkaiden järjestystä puolueen tekemällä listalla. Tanskalainen järjestelmä puolestaan sallii äänestäjien tehdä yksilöllisen valinnan tai kannattaa puolueen ehdokkaista laatimaa listaa. Suomessa on muihin Pohjoismaihin verrattuna ehdokaskeskisen järjestelmä; äänestäjät valitsevat ehdokkaansa listasta, jossa puolueen jäsenten nimeämät ehdokkaat ovat aakkosjärjestyksessä. Siten Ruotsissa ja Norjassa puolueiden naisaktiivien on varmistettava, että naisehdokkaiden nimet saadaan puolueen laatimaan ehdokaslistaan järjestyksessä niin korkealle, että naisilla on mahdollisuus tulla valituksi.⁴⁸

Pohjoismaissa puolueiden välillä ei ole Jan Sundbergin mukaan kuitenkaan suurta eroa puolueen jäsenten mahdollisuuksissa vaikuttaa ehdokkaiden nimeämisprosessissa. Puolueiden naisjäsenillä on lähes tasa-arvoiset mahdollisuudet nimetä ja valita ehdokkaansa. Puoluesäännöt eivät siis sisällä muodollisia esteitä torjua naisjäsenten ehdokkaaksi tuleamista.⁴⁹ Norjassa on ehdokasasettelussa säilytetty niin sanottu suljettu järjestelmä, jossa ehdokkaiden valinta on rajoitettu paikallisille puolueosastoille. On kuitenkin ollut havaittavissa vaatimuksia nimeämisprosessin demokratisoimiseksi, esimerkiksi ottamalla käyttöön uusittu äänestysjärjestelmä.⁵⁰

Anne Marie Goetzin mukaan monet vaalijärjestelmiä käsittelevät feministiset analyysit ovat osoittaneet, että yhden edustajan vaalipiirisysteemit vaikeuttavat naisten valintaa ehdokkaiksi. Tämä on usein tahdosta riippumatonta eli tahatonta ja seurausta siitä, että systeemit suosivat tietyn rodun ja yhteiskuntaluokan miehiä, jotka ovat institutionalisoituneet ajan kuluessa. Vaikka tietyt institutionaaliset järjestelyt suosivat vaaleissa sosiaalisen monimuotoisuuden edustusta, tämä ei välttämättä ole naisille eduksi, mikäli puolueet ja niiden johtajat eivät ole ennestään sukupuolisensitiivisiä tai mikäli naisten ehdokkuuden eteen ei ole

---

⁴⁷ Skard & Haavio-Mannila 1983b, 90–97.

⁴⁸ Sundberg 1995, 101–102; Suomessa on käytetty listalla aakkosjärjestyksen sijasta myös puolueäänestyksen tuottamaa ehdokkaiden järjestystä tai ensimmäisille paikoille puolueen vaaliliitossa on sijoitettu istuvien kansanedustajien nimet. Ks. esim. Pohjois-Karjalan vaalipiirissä 21. päivänä maaliskuuta 1999 toimitettavia kansanedustajain vaaleja varten hyväksytty ehdokaslistojen yhdistelmä. Pöytäkirja 5/1999 18.2.1999 § 2. Kansanedustajavaalien asiakirjat 1999. Hai:3. Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁴⁹ Sundberg 1995, 101.

⁵⁰ Narud, Pedersen & Valen 2002, 226.

tehty selviä myönteisiä toimenpiteitä etukäteen.⁵¹ Suomessa vaalitutkimuksesta 2007 ilmenee, että vaalipiirin koolla on merkitystä naisten edustajaksi valintaan. Kun naisten osuus ehdokkaista eduskuntavaaleissa 2007 oli sekä pienissä, keskikokoisissa että suurissa vaalipiireissä noin 40 prosenttia, niin naisten osuus valituista kansanedustajista oli alhaisin pienissä vaalipiireissä ja korkein suurissa vaalipiireissä.⁵²

Kansanedustajaksi valittujen henkilöiden kouliintumista edustajantehäviin on tutkittu Suomessa jonkin verran. Martti Noponen väitöskirjassaan *Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa* (1964)⁵³ analysoi kansanedustajien sosiaalista taustaa, kuten elinkeinoa, koulutustasoa ja ikää, ja lisäksi kansanedustajien toimintaa julkisissa tehtävissä, kuten kunnanvaltuustoissa, sekä eri järjestöjen luottamustehtävissä vuosina 1907–1939. Tutkimuksessa ei eritellä naisten kohdalta kunnallisissa luottamustehtävissä tai eri järjestötehtävissä toimimista. Myös Ilkka Ruostetsaari käsittelee tutkimuksessaan *Politiikan professionalisoituminen ja poliittisen luokan muotoutuminen Suomessa* (1998) edustajien kouliintumista luottamustehtävissä ennen eduskuntaan valintaa, mutta tutkimuksessa ei analysoida erikseen naisten kouliintumista.

Vaikka naisten poliittiseen toimintaan on kohdistettu paljon tutkimusta, naisten ehdokkuudet eduskuntavaaleissa ja kansanedustajaksi valittujen naisten kouliintuminen, jotka ovat tämän tutkimuksen kohteina, ovat jääneet yllättävän vähälle huomiolle. Näin ollen tälle tutkimukselle on paikkansa naisten poliittisen toiminnan tutkimustraditiassa.

1.5 POLITIIKKA TOIMINTAKENTTÄNÄ

Tavanomainen sanonta on, että politiikka on yhteisten asioiden hoitamista. Poliitiikan käsite on laaja, voidaan puhua esimerkiksi pankkien valuuttapolitiikasta, valtionpankin korkopolitiikasta tai kunnan koulupolitiikasta eli käsite kattaa lähes kaiken itsenäisen johtavan toiminnan lajit. Max Weberin määrittämänä politiikka on poliittisen yhteenliittymän johtamista tai siihen vaikuttamista – valtion johtamista tai valtioon vaikuttamista. Poliitiikka on pyrkimystä osuuteen vallasta tai vallan jakautumiseen vaikuttamista, joko valtioiden välillä, yhden valtion sisällä tai valtiossa olevien ihmisryhmien välillä.⁵⁴

Weberin mukaan se, joka harjoittaa politiikkaa, tavoittelee valtaa saavuttaakseen päämääränsä tai saadakseen vallan tuoman arvovallan tunteen. Poliitiikan harjoittaja voi olla tilapäispoliitikko, esimerkiksi äänestäjä, sivutoiminen poliitikko, kuten luottamustehtävissä toimiva, tai päätoiminen poliitikko eli ammattipoliitikko. Poliitiikasta ammattina ja kutsumuksena elävä on se, joka pyrkii tekemään

---

⁵¹ Goetz 2003, 55–56.

⁵² Borg & Paloheimo 2009, 271–272.

⁵³ Ks. myös Martti Noponen: *Kansanedustajien sosiaalinen tausta* teoksessa *Suomen kansanedustusjärjestelmä* 1989, 115.

⁵⁴ Weber 2009, 69–71.

siitä pysyvien ansiotulojen lähteen – politiikalle elävä on se, joka ei näin tee.⁵⁵

Suomessa kansanedustajan toimi kehittyi ammatiksi toisen maailmansodan jälkeen palkkaus- ja eläkeasioiden uudistamisen seurauksena. Lisäksi puoluetuen käyttöönotto vuonna 1967 vaikutti siihen, ettei puoluejohto ollut riippuvainen rivijäsenten antamasta taloudellisesta tuesta, ja puolueiden toimihenkilöiden ja avustajien määrä nousi. Samanaikaisesti kansanedustajien koulutustaso parani ja edustajaksi kouliintumista tapahtui sekä julkisissa että puolueen luottamustehtävissä. Poliitiikan professionalisoituminen tapahtui samaan aikaan, kun hyvinvointivaltiota rakennettiin ja julkinen sektori laajeni. Kuitenkin 1970-luvulta alkaen nousi sellaisten edustajien osuus, jotka eivät kouliintuneet luottamustehtävissä, mutta toisaalta osalle edustajista kasautui erilaisia luottamustehtäviä. Ilkka Ruostetsaaren mukaan uusi poliittikotyyppi oli yleistymässä: asiantuntijapoliitikko on korkeasti koulutettu ja yhä useammin nainen ja on työskennellyt ennen kansanedustajaksi valintaa julkisella sektorilla virkamiehenä, mutta harvemmin toiminut poliittisen puolueen tai ammattijärjestön toimihenkilönä tai johtotehtävissä.⁵⁶

Eduskunnassa naiskansanedustajien toiminta keskittyi paljolti sosiaalipoliitiikkaan, koulutukseen ja kulttuuriin 1970–1980-luvulle saakka. Tutkimus Suomessa valtiopäivillä 1907–1977 tehdyistä aloitteista osoittaa, ettei kokonaisuutena miesten ja naisten aloitetoiminnassa ollut suuria kvantitatiivisia eroja. Sisällöllisesti naiskansanedustajien toiminta keskittyi enemmän sosiaalilainsäädäntöä sekä kulttuuri- ja koulutuspolitiikkaa ja miesedustajien liikennettä, julkisia töitä ja talouspolitiikkaa koskevien aloitteiden tekoon.⁵⁷

Toeoksessa *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa* (1983) Torild Skard ja Elina Haavio-Mannila tarkastelevat naiskansanedustajien valiokuntiin sijoittumista Pohjoismaiden parlamenteissa kahden vuosikymmenen ajalta. Tutkijat osoittavat, että suurin osa naiskansanedustajista Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa sijoittui toimialaltaan perinteisen naisroolin mukaisiin valiokuntiin, joissa käsitellään sosiaali-, koulutus- ja kulttuuriasioita. Naisten osuus oli samanaikaisesti pieni niissä valiokunnissa, joiden toimiala on perinteisesti miehinen, kuten maanpuolustus, kansantalous ja elinkeinoelämä.⁵⁸

Aino Saarinen toteaa tutkimuksessa suomalaisista naiskansanedustajista vuoden 1968 valtiopäivillä, että naisen rooli perheessä muuntuu naisen rooliksi koulutuksessa ja työelämässä, mikä osaltaan vaikuttaa eduskunnassa esimerkiksi valiokuntiin ohjautumisessa. Erityisesti ensimmäisen kauden naisedustajat aloittavat sosiaali-, sivistys- ja talousvaliokunnissa, mihin vaikuttavat myös edustajien työ- ja järjestökokemukset.⁵⁹ Vuonna 1987 Suomessa valitun eduskunnan osalta ilmeni, että eniten naisia oli sosiaalivaliokunnassa (53 prosenttia) ja seuraavaksi eniten laki-, laki ja talous- sekä talousvaliokunnissa (47 prosenttia).⁶⁰

---

⁵⁵ Weber 2009, 78–81.

⁵⁶ Ruostetsaari 1998, 58–59.

⁵⁷ Sinkkonen & Haavio-Mannila 1980, 105–113.

⁵⁸ Skard & Haavio-Mannila 1983b, 105–107.

⁵⁹ Saarinen 1974, 139–140, 188.

⁶⁰ Noponen 1989, 182.

Tutkimus naisten valiokuntiin sijoittumisesta Pohjoismaiden parlamenteissa vuosina 1981–1983 ja 1994–1997 osoittaa, että naiset edelleen osallistuivat laajasti sosiaaliasioita, terveydenhoitoa sekä opetusta ja kulttuuria käsittelevään valiokuntatyöhön, mutta myös enenevässä määrin esimerkiksi ulkoasioiden käsitteilyyn. 1990-luvulla naisten osuus sosiaali-/terveydenhoitovaliokunnassa oli eri maissa 47–60 prosenttia sekä opetus-/kulttuurivaliokunnassa 41–50 prosenttia. Ruotsissa korkein naisten osuus oli ulkoasioita käsittelevässä valiokunnassa (59 prosenttia), Islannissa naisten osuus oli korkein sosiaali-/terveydenhoitovaliokunnassa (60 prosenttia), samoin Norjassa (48 prosenttia). Suomessa naisia oli eniten ympäristövaliokunnassa (65 prosenttia), kuten Tanskassakin (53 prosenttia). Naisten osuus kaikkien valiokuntien jäsenistä oli korkein Ruotsissa, 43 prosenttia.⁶¹ Ruotsin tilannetta selittävät vaalitulokset vuonna 1994, jolloin naisten osuus parlamentissa nousi 40,4 prosenttiin ja ensimmäisen kerran Pohjoismaissa naisten osuus edustajista ylitti 40 prosentin rajan.⁶²

Englannin parlamentin alahuoneen jäsenten työskentelyä tutkinut Pippa Norris toteaa, että sukupuoli vaikuttaa politiikassa asenteisiin, asioiden tärkeysjärjestykseen ja lainsäädännöllisiin tehtäviin. Naiset antavat miehiä vahvemman tuen naisten oikeuksia käsittäviin asioihin ja ilmaisevat suurempaa huolestumista sosiaalipoliittisista asioista sekä antavat etusijan vaalipiirin tapauskohtaiselle työlle, kuten yksittäisten ihmisten auttamiselle ja vaalipiiriä käsittävien asioiden esille tuomiseen parlamentissa. Tätä eroa sukupuolten välillä ei pidä Norrisin mukaan liioitella, koska, kuten odotettua englantilaisessa politiikassa, puolueen oikeistolaisuus tai vasemmistolaisuus osoittautui vahvimaksi jakajaksi poliitikkojen joukossa.⁶³

Ministeritasolla naisten poliittiseksi toimintakentäksi muodostuivat Suomessa erityisesti sosiaali- ja opetusalat. Ensimmäinen naisministeri Miina Sillanpää oli toisena sosiaaliministerinä 1926–1927. Hertta Kuusinen nimitettiin salkuttomaksi ministeriksi vuonna 1948 sekä samana vuonna kansliaministeriksi. Vuonna 1958 Tyyne Leivo-Larsson oli kansliaministerinä ja toimi myös pääministerin sijaisena. Toisen maatalousministerin tehtäviin nainen valittiin vuosina 1956 sekä 1964. Naisten tehtäväkenttä laajeni edelleen 1970–1980-luvulla eri ministeriöihin. Ensimmäisen kerran nainen nimitettiin toiseksi valtiovarainministeriksi vuonna 1972, oikeusministeriksi vuonna 1975, kauppa- ja teollisuusministeriksi 1981 sekä sisäasiainministeriksi 1984.⁶⁴ Puolustusministeriksi nainen valittiin vuonna 1990, samoin ministeriksi liikenneministeriöön. Ympäristöministeriö tuli naisministerin toimintakentäksi vuonna 1991, samoin kulttuuriministeriö, lisäksi ulkoasiainministeriö ja työministeriö vuonna 1995. Ensimmäisenä naisena pääministeriksi nimitettiin Anneli Jäätteenmäki vuonna 2003.⁶⁵

---

⁶¹ Bergqvist et al. 2001, 318.

⁶² Yearbook of Nordic Statistics 1996, Nord 1996:1, 367–370.

⁶³ Norris 1996, 101–104.

⁶⁴ Kuusipalo 1989, 76–77, liitteet 4 ja 5.

⁶⁵ Kuusisto 2006, 321–325.

Naiset ovat Pohjoismaissa toimineet sekä puolueissa että erillisissä puolueiden naisjärjestöissä. Drude Dahlerupin mukaan naisjärjestötoimintaa on syytetty puolueen hajottamiseen tähtäävästä toiminnasta, vaikka puolueiden naisille on tärkeintä ollut yhteinen asia eli puolueen etu. Erillisiä naisjärjestöjä on puolustettu myös siksi, että yhteiskunnallisen erityisasemansa vuoksi naiset tarvitsevat erityisjärjestelyjä, esimerkiksi kouliintuakseen puoluejärjestötyöhön. Drude Dahlerup esittää naisjärjestöille seuraavat tavoitteet: lisätä puoluetta äänestävien naisten määrää ja toiseksi saada lisää naisia liittymään puolueeseen sekä aktivoita naisia toimimaan puolueessa ja kouluttaa heitä johtotehtäviin. Lisäksi naisjärjestöjen tavoitteena on tehdä naispolitiikkaa sekä puolueessa että ulospäin, samoin kuin tehdä kansainvälistä yhteistyötä ulkomaisten sisarpuolueiden naisten kanssa.⁶⁶

Naispolitiikan harjoittaminen voidaan tiivistää kolmeen asiaan. Puolueissa pidetään naisjärjestöjä sosiaalialan asiantuntijoina, erityisesti lapsia, vanhuksia ja yleistä perhepolitiikkaa käsittelevissä kysymyksissä. Näissä asioissa naisjärjestöistä voidaan vaikuttaa puolueiden politiikkaan eli naiset ovat mielipiteenmuokkaajia sekä puolueessa että julkisuudessa. Toiseksi puolueiden naisjärjestöt ovat Pohjoismaissa harjoittaneet naispolitiikkaa tekemällä käytännön poliittista työtä. Yhdessä muiden naisjärjestöjen kanssa on perustettu lastentarhoja, vanhainkoteja, ehkäisyneuvoloita ja laitoksia yksinhuoltajaaideille. Kolmanneksi naisjärjestöt toimivat painostusryhmänä sekä puoluetta että julkista sektoria kohtaan sellaisissa naispoliittisissa kysymyksissä, joissa esiintyy ristiriitaa naisten ja miesten välillä eli tasa-arvopolitiikassa.⁶⁷

Tasa-arvopolitiikka institutionalisoitui kaikissa Pohjoismaissa 1970-luvun aikana, jolloin perustettiin tasa-arvoasiain neuvottelukunnat ja laadittiin toimintasuunnitelmia tasa-arvon edistämiseksi. Lisäksi säädettiin kussakin maassa tasa-arvolaki tai syrjinnän kieltävä laki.⁶⁸ Tasa-arvolaki tuli voimaan Suomessa vuoden 1987 alusta. Lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä, edistää miesten ja naisten välistä tasa-arvoa ja syrjinnän estämiseksi sekä tasa-arvon toteuttamiseksi parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Tasa-arvopolitiikka on olennainen osa yhteiskuntapolitiikan kaikkia alueita ja tasa-arvopolitiikan keinoja ovat lainsäädäntö ja siihen perustuvat viranomaisratkaisut sekä taloudelliset panokset.⁶⁹

Nina Raaum toteaa, että naisia politiikassa käsitellyt tutkimus ja sen teoria keskittyy naisten institutionaaliseen voimattomuuteen eli vähäiseen vallankäyttöön sekä auktoriteetin puutteeseen. Valtio edusti patriarkaalista yhteiskuntaa eli miehillä oli tuolloin edelleen valta naisten yli. Väitettiin, että politiikka on naisille vähemmän merkityksellistä kuin miehille, koska poliittinen agenda ja poliittiset prosessit edustavat miesten arvoja ja kiinnostuksen kohteita. Kun naiset etenivät poliittisessa arvoasteikossa, väitettiin, että he olivat vähemmän oman sukupuolensa edustajia kuin miehet ja että he omaksuivat patriarkaalisen

⁶⁶ Dahlerup & Gulli 1983, 36–37.

⁶⁷ Dahlerup & Gulli 1983, 39.

⁶⁸ Dahlerup & Haavio-Mannila 1983, 276–278.

⁶⁹ Nikula 1999, 129, 136–137.

byrokratian. Naiset ovat kuitenkin todellisuudessa siirtyneet päätöksentekijöiksi julkiseen politiikkaan. Skandinavian naisten poliittinen mobilisaatio edustaa terävää vastakohtaa näille teoreettisille malleille naisten voimattomuudesta. 1980-luvulle tultaessa naisten poliittinen osallistuminen oli aktiivista.⁷⁰

Maria Oskarsonin mukaan tutkimukset naisten ja miesten poliittisen käyttäytymisen eroista osoittavat sen, että naisten asenteet ympäristöä ja hyvinvointikysymyksiä kohtaan eroavat huomattavasti miesten vastaavista eli naiset pitävät niitä tärkeinä. Toinen keskeinen sukupuolieroja koskeva ero poliittisessa käyttäytymisessä ovat erot poliittisissa mielenkiinnon kohteissa, asenteissa ja viime kädessä myös puolueen valinnassa. Sukupuolierot poliittisissa asenteissa ja mielipiteissä ovat usein johdettavissa eri kiinnostuksen kohteisiin. Akateeminen väittely on ollut kiivasta mitä tulee siihen, onko olemassa erikseen naisten kiinnostuksen kohteita eli intressejä, jotka eroaisivat miesten kiinnostuksen kohteista. Nykyisin vallitsee kuitenkin konsensus siitä, että kaikkien naisten intressissä, riippumatta ajasta ja paikasta, on, että he eivät joutuisi diskriminoiduiksi ja seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi. Tätä lukuun ottamatta naisilla on erityisintressejä, jotka koskevat heitä naisina: naisten asema yhteiskunnassa ja esimerkiksi miten yhdistää äitiys ja ura.⁷¹

Suomessa sosiaalipolitiikan avulla on mahdollistettu naisille äitiyden ja uran yhdistäminen 1960–1970-luvulta alkaen. 1990-luvulla harjoitettua sosiaalipolitiikkaa analysoinut Raija Julkunen tuo esille yhteiskunnassa tapahtuneita syvempiä muutoksia kuin laman aikaansaamia, pakottamia ja oikeuttamia. Enää ei kansalaisten sosiaalisia oikeuksia laajennettu, vaan käytössä olleessa toiminta- ja hallintatavassa pyrittiin julkisten menojen kontrolliin ja rajoittamiseen. Keskeisiä uudistuksia olivat julkisten toimintojen yksityistäminen, hallintouudistukset ja veroreformit sekä tulosohjaus ja kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistaminen.⁷² Työelämän tasa-arvopolitiikassa on pyritty edistämään naisten asemaa työelämässä, esimerkiksi hallituksen tasa-arvo-ohjelman kautta.⁷³

Paikallispolitiikkaa käsittelevässä tutkimuksessa osoittautui naisille tärkeäksi tavoitteeksi politiikassa tuoda esiin arjen asiat. Naispolitiikko ajattelee asioita käytännön kannalta, kun valmistelelee käsiteltäviä asioita tai tekee päätöksiä. Naiset lähtivät paikallispolitiikkaan saadakseen aikaan muutosta, ei ainoastaan arjen asioihin, vaan myös poliittiseen toimintakulttuuriin, esimerkiksi hyvä veli -järjestelmään. Naisten mielestä kokoukset tuli saada keskustelevimmiksi ja niissä oli lisättävä mielipiteiden vaihtoa, sillä uusillekin ideoille tulisi antaa aikaa ja mahdollisuuksia.⁷⁴

Rakenteelliset olosuhteet, jotka vaikuttavat naisten pääsyyn paikallispolitiikkaan, ovat Nina Raamin mukaan läheisessä yhteydessä demografisiin, alueellisiin ja sosioekonomisiin tekijöihin. Demografiset muuttujat ovat kunnan koko, ikä- ja sukupuolijakauma. Sellaisissa kunnissa, jotka ovat kooltaan suuria ja

⁷⁰ Rauum 1995a, 25, 28–29.

⁷¹ Oskarson 1995, 59–60.

⁷² Julkunen 2001, 291–292.

⁷³ Julkunen 2010, 149.

⁷⁴ Majoinen & Hänninen-Salmelin 1998, 61, 66–70, 89.

väestö on pääasiassa nuorta, naisten suhteellinen osuus kunnanvaltuutetuista on suurempi kuin pienissä kunnissa, missä väestö on ikääntyvää ja suuri osa asukkaista on miehiä. Alueellinen muuttuja naisten poliittisessa menestyksessä vaihtelee alueen ja sen sijainnin mukaan eli onko paikka syrjäinen tai keskeinen. Nämä tekijät ja syyt puolestaan ovat mahdollisesti sidoksissa rakenteellisiin ja kulttuurisiin tekijöihin. Keskeinen tekijä naisten menestymiselle paikallispolitiikassa on poliittinen ilmapiiri, jonka tulisi olla suvaitsevainen naisten julkisille ja yksityisille rooleille. Naisten edustuksellisuuteen politiikassa vaikuttavat ehdokasasetteluprosessi, ehdokasvalinta ja vaalisysteemin erityispiirteet. Poliittisilla puolueilla on keskeinen tehtävä linkkinä kansalaisen ja hallinnon välillä, kun rakennetaan ehdokasasettelua. On huomattu, että vaaleilla valittujen naisedustajien suhteellinen määrä on yhteydessä naisten prosentuaaliseen määrään ehdokaslistalla.⁷⁵

Naisten tekemää *uutta politiikkaa* ja sen sisältöä tarkastellaan kokoomateoksessa *Women Making Constitutions. New Politics and Comparative Perspectives* (2003). Tutkimuksissa tuodaan esille naisten poliittista toimintaa, strategioita ja kamppailuja *perinteisen politiikan* ja *uuden politiikan* kesken, muun muassa Englannissa, Kanadassa ja Etelä-Afrikassa. Perustuslaillisella politiikalla Alexandra Dobrowolsky ja Vivien Hart tarkoittavat politiikkaa, joka liittyy hallinnon rakenteen ja kehyksen luomiseen, käyttöönottoon ja ylläpitoon. Kehys sisältää sekä instituutiot että päämäärät. Tähän viitekehykseen kuuluvat myös kansalaisuus, oikeudet ja se politikointi, joka liittyy niihin perustavanlaatuisiin periaatteisiin ja käytäntöihin, jotka muovaavat politiikkaa. Naiset tuntevat tarvetta olla mukana muokkaamassa ja uudelleen määrittelemässä perustuslakeja ja kansakunnan identiteettiä, ajatuksia ja instituutioita. Naiset tietävät, että ilman heidän edustustaan ja ponnistelujaan rajata ja määritellä osallistajuuden sääntöjä, pääsyä valtaan ja sen harjoittamista, heidän näkökulmansa voivat jäädä edustamatta tai ne ovat aliedustettuina tai ne tulkitaan väärin.⁷⁶

Alexandra Dobrowolsky toteaa, että naiset, jotka ovat lähteneet hakemaan sosiaalista ja poliittista muutosta, ovat hyödyntäneet perustuslakien muutosprosesseja. Naiset ovat sanojensa ja tekojensa kautta haastaneet perustuslaillisuuden luonteen ja muodot. Näin sukupuolten tasa-arvoa voidaan käyttää laillisina, poliittisina ja moraalisisina standardeina valtion sisä- ja ulkopuolella kyseenalaistamaan ja uudistamaan normeja, lakeja ja päätöksentekoa.⁷⁷

Internetin myötä politiikka (ja sen tekeminen) on siirtynyt osaksi sosiaalista mediaa. Internetistä ja uusista politiikan muodoista väitellyt Sinikka Sassi mieltää politiikan yhteisiä asioita käsittelevänä toimintana ja pyrkimyksenä sosiaaliseen muutokseen alhaalta päin. Syiksi siihen, että ihmisten kiinnostus puoluepolitiikkaan on Suomessa ja useimmissa länsimaissa vähentynyt, Sassi mainitsee muun muassa selkeiden vaihtoehtojen puuttumisen, vähäiset vaikutusmahdollisuudet, työttömyyden ja köyhyyden vieraannuttavan vaikutuksen sekä poliiti-

⁷⁵ Raam 1995b, 263–267.

⁷⁶ Dobrowolsky & Hart 2003, 2.

⁷⁷ Dobrowolsky 2003, 236.

tikkojen väärinkäytösten luoman kyynisyyden. Verkossa toimiville poliittisille projekteille on tyypillistä, että ne ovat yleensä median kaltaisia, ja projektit muodostuvat ennemminkin kampanjoista kuin laajapohjaisista sosiaalisista liikkeistä. Niiden tärkeimpiä ominaisuuksia ovat esteettiset ja kulttuuriset ulottuvuudet ja niiden aiheet ja kohteet ovat suuressa määrin symbolisia ja kielellisiä, mikä osoittaa jännitteen puheen ja reaalisen toiminnan välillä. Sassi huomauttaa, ettei verkko vapauta aktivisteja yhteydestä politiikan instituutioihin, koska Internetiä itseään ei olisi ilman valtaa, politiikkaa, rahaa ja käyttöoikeuksia.⁷⁸

Kansalaisten keskuudessa tapahtunut politiikasta vieraantuminen ilmenee esimerkiksi äänestysaktiivisuuden laskuna. Suomessa poliittista vieraantuneisuutta ja puoluekriittisyyttä näyttää ilmenevän enemmän Helsingin seudulla asuvilla ja muiden suurehkojen kaupunkien asukkailla kuin muualla Suomessa asuvilla.⁷⁹ Kyösti Pekosen mukaan yli 80 % tutkimukseen vastanneista ajatteli 1990-luvulla, että puolueet eivät ole kiinnostuneita tavallisten ihmisten ongelmista.⁸⁰ Kansallisen politiikan yhteiskunnallinen merkitys on kaventunut 1990-luvun alusta lähtien, kun vastaavasti markkinoiden merkitys on vahvistunut. Lisäksi katsotaan, että Suomessa Euroopan Unioniin liittyminen merkitsee kansallisen politiikan heikentymistä, mikä osaltaan saattaa alentaa kansalaisten poliittista osallistumista. Äänestämättä jättämisen yksi keskeinen taustatekijä on kuitenkin työttömyys, samoin äänestämättömyyttä lisäävät useat paikkakunnalta toiselle muutot.⁸¹

Kansalaisten luottamus eduskuntaan ja poliitikkoihin on viimeisen 30 vuoden aikana heikentynyt. Tutkimus luottamuksesta yhteiskunnallisiin instituutioihin osoittaa, että 1980-luvun alussa eduskuntaan luotti suomalaisista kaksi kolmasosaa, mutta vuonna 2000 enää 40 prosenttia. Lisäksi on huomioitava 1990-luvun lamavuodet, jolloin luottamus eduskuntaan oli tätäkin alempi.⁸² Vuoden 2007 vaalitutkimuksesta ilmenee, että kolmasosa äänestämättä jättäneistä koki epäluottamusta poliitikkoja ja yleensä politiikkaa kohtaan, ja lähes sama määrä äänestämättä jättäneistä joko katsoi, ettei äänestämisestä ole itselle mitään hyötyä, tai ilmaisi, että oli vaikeaa löytää itselle sopivaa ehdokasta. Alle 25-vuotiaille vastaajille suurin syy äänestämättömyyteen oli välinpitämättömyys sekä ajatus siitä, ettei yhdellä äänellä ole merkitystä vaalitulokseen.⁸³

Politiikan henkilöityminen tarkoittaa äänestäjien harkinnassa tapahtuvan poliittisen valinnan siirtymistä puolueesta kohti henkilöä. Nykyisenä individualismin aikana kansalaiset valitsevat itse arvonsa ja vaaleissa ehdokkaansa, jota kannattavat. Kansalaisten puolueista vieraantuminen on vaikuttanut puolueiden ohjaavan merkityksen heikkenemiseen, mikä esimerkiksi vuonna 1999 käydyissä vaaleissa antoi tilaa politiikan henkilöitymisen vahvistumiselle ja uusille ajankohtaisille tekijöille. Esimerkiksi naisehdokkaat tekivät vaalityötä

---

⁷⁸ Sassi 2000, 73, 78.

⁷⁹ Sänkiaho 1986, 93–96.

⁸⁰ Pekonen 1998, 66.

⁸¹ Martikainen & Wass 2002, 12–13, 94–95.

⁸² Mattila & Sänkiaho 2005, 79–80.

⁸³ Borg 2009, 166–167.

aikaisempaa enemmän julkisilla paikoilla ja ottivat yhteyttä kansalaisiin henkilökohtaisesti.⁸⁴

Vaikka Lauri Karvosen mukaan politiikan henkilöityminen on Suomessa kasvava ilmiö, kehitys ei kuitenkaan ole nopea. Vuoden 2007 vaaleissa ehdokkaan merkitystä painottaneiden äänestäjien osuus oli kolme prosenttiyksikköä korkeampi kuin puoluetta painottavien osuus. Noin puolet tutkimukseen osallistuneista ilmoitti puoluejohtajan vaikuttaneen ratkaisevasti tai paljon puoluevalintaan, ja noin kaksi kolmasosaa kolmen suurimman puolueen äänestäjistä piti erittäin tai melko tärkeänä pääministerin valintaan vaikuttamista. Toisin sanoen, henkilökyksymykset nousivat 2000-luvulla keskeiseen osaan suomalaisessa politiikassa.⁸⁵

Tutkimuksissa puhutaan *vanhasta politiikasta* ja *uudesta politiikasta*. Vanhalla politiikalla tarkoitetaan perinteisiä poliittisen organisoitumisen ristiriitoja, kuten työntekijän ja työnantajan tai vasemmiston ja oikeiston välillä tai muita yhteiskunnallisia intressiristiriitoja, jotka perustuvat taloudellisiin asemiin. Uudessa politiikassa jakolinjat eivät niinkään perustu taloudellisiin intresseihin, vaan yhdeksi keskeiseksi jakajaksi ovat muodostuneet ristiriidat ja jännitteet uusvasemmiston ja uuden oikeiston erilaisten vaihtoehtojen välillä.⁸⁶ Uuden politiikan vasemmiston arvoja ovat suvaitsevuus, ympäristönsuojelu, kansalaisosallistuminen, avoimuus uusiasioita kohtaan ja itsensä toteuttaminen. Autoritaristisen arvosuuntauksen (uuden politiikan oikeiston) arvot puolestaan korostavat kurinalaisuutta, suvaitsemattomuutta, kansallismielisyyttä, sovinnaisuutta sekä perinteiden ja perinteisten moraalinäkemysten kunnioittamista.⁸⁷

Suurten ideologioiden kuolema ja perinteisten vastakkainasettelujen murtuminen ovat vieneet politiikkaa niin sanotun issue-politiikan suuntaan, jolloin poliittisia jakolinjoja saattaa muodostua perinteisten ideologioiden lisäksi yksittäisen asiakysymyksen mukaan, puolueiden välille tai niiden sisälle. Yhden asian politiikka nousi esille 1970–1980-luvulla. Vanhan politiikan ristiriita-asetelmista irtautumisesta esimerkkinä ovat punavihreät, joille ympäristöarvot ovat tärkeimpiä. Etenkään nuoria vanha politiikka ei kiinnosta, vaan nuoret ottavat omakseen osallistumattomuuden tai sitten laajentavat politiikan käsitteen koskemaan yksityistä, kuten kuluttamista, syömistä ja liikkumista, eli elämäntavan valitsemista. Kun poliittisuudesta tulee henkilökohtaisempaa, siirrytään edustuksellisesta demokratiasta elämänpolitiikan suuntaan. Vaalimainoksissa ja politiikassa voidaan luoda niin sanottu tyhjä imago, mikä voi koostua iästä, sukupuolesta ja ulkoisesta olemuksesta, jolloin pinnallisessa vaalikampanjassa ei ole varsinaista poliittista sanomaa eikä sitoutumista.⁸⁸

Mikko Lahtinen tarkastelee poliittisen päätöksentekojärjestelmän demokraattisuuden ongelmia ja demokratian tulevaisuutta koskevia, kansallisia ja kansakuntien rajat ylittäviä haasteita. Lahtinen visioi, että nykykapitalismin syvenevien kriisien ratkaisijaksi tulisi kehittyä demokraattisiin tavoitteisiin täh-

⁸⁴ Pekonen 2000, 39–41.

⁸⁵ Karvonen 2009, 101–105, 121.

⁸⁶ Pekonen 2000, 42.

⁸⁷ Hellsten & Martikainen 2001, 62.

⁸⁸ Rätty 2000, 60–66.

täävä vastahegemoninen projekti, minkä tulisi olla sekä kansallisesti, kansainvälisesti että globaalisti vaikutusvaltainen. Sosiaalisen demokratiakäsityksen näkökulmasta tavallisten kansalaisten ja väestöryhmien poliittisen aktiivisuuden ei pitäisi rajoittua vaaleihin, vaan ulottua kansalaisyhteiskunnan kulttuurisille, sosiaalisille ja taloudellisille alueille. Ammattiyhdistysliikkeen tulisi olla sosiaalisen demokratian näkökulmasta katsottuna työ- ja elinkeinoelämässä poliittista vastarintaa organisoiva voima, eikä vain työmarkkinoiden sopimusosapuoli ja erityisintressien valvoja.⁸⁹

Postmodernin politiikan teoria muistuttaa kaikkialla läsnä olevasta vallasta, jonka tuottamina tehdään arvostelmia, päätöksiä ja poliittisia tilannearvioita, joilla vallan kentän kuvioita muutetaan. Poliitiikka mielletään pysyvän erimielisyyden luonnehtimaksi ottelutilaksi ja arvostelmien prosessiksi, jossa arvostelmia tekevät vallassa rakentuneet toimijat. Tuija Pulkkisen mukaan poliittisia toimijoita olemme me kaikki omine rakentumishistorioinemme, ja meidän tehtäväksemme poliittisen yhteisön jäsenenä jää tehdä arviot ja päätökset.⁹⁰

Vaikka puoluekriittisyyttä ja politiikasta vieraantumista esiintyy kansalaisyhteiskunnassa, puolueilla on asemansa edustuslaitosten virallisessa päätöksen teossa. Kansalaiset ottavat 2000-luvulla osaa julkiseen keskusteluun Internetissä tai osallistuvat kansalaisjärjestöjen toimintaan ja nostavat esille mielipiteitä ja politisoivat asioita esimerkiksi kuluttajina. Edustuksellisen demokratian päätöksen teossa puolueet kuitenkin tekevät politisoitujen kysymysten ratkaisut. Lisäksi puolueet asettavat edelleen ehdokkaat vaaleihin ja kansalaiset äänestävät edelleen puolueiden ehdokkaaksi asettamia henkilöitä.⁹¹

Kuten edellisestä nähdään, politiikan käsite on monimerkityksinen ja monitasoinen. Tässä tutkimuksessa naisten poliittisella toiminnalla tarkoitetaan naisten työtä eduskunnassa, puolueissa ja poliittisissa naisjärjestöissä. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu naisten eduskuntatyö.

1.6 LÄHTEET

Tutkimuksessa on hyödynnetty monentyyppisiä lähdeaineistoja: arkistoaineistoa, tilastoja, virallisia julkaisuja, matrikkeleita, sanomalehtiä ja haastatteluita. Laajan lähdeaineiston käyttämisellä pyritään saamaan kokonaiskuva naisten rekrytoinnista eduskuntavaalien ehdokasasettelussa sekä naisten kansanedustajaksi kouliintumisesta.

Arkistolähteistä päälähteinä ovat Kuopion läänin itäisen/ Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, jotka on arkistoitu Joensuun maakunta-arkistoon. Pöytäkirjat ja pohjakirjelmät antavat tiedon valituista edustajista ja varaedus-

---

⁸⁹ Lahtinen 2009, 303–304, 315–317.

⁹⁰ Pulkkinen 1998, 240, 242–243.

⁹¹ Paloheimo & Raunio 2008, 216–218; Paloheimo & Borg 2009, 363–365, 373–374.

tajista. Ehdokaslistojen lopullisista yhdistelmistä selviää ehdokkaan ammatti/toimi, kotipaikkakunta, puolue, ehdokkaan sijoitus ehdokaslistaan sekä valitsijayhdistyksen mahdollisesti ilmoittama ”yleispyrintö”. Valitsijayhdistysten keskusvaalilautakunnalle lähettämistä asiakirjoista saa tietoa muun muassa ehdokkaista ja valitsijayhdistyksen perustamisasiakirjan allekirjoittajista. Keskusvaalilautakunnan arkistosta puuttuivat ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät eduskuntavaaleista 1907–1911, mutta niitä löytyi Joensuun maakunta-arkistoon sijoitetusta Nuorsuomalaisen Puolueen arkistosta, paitsi vaaleista 1908, joten täydentävinä lähteinä käytetään sanomalehtiä.

Arkistolähteistä käytetään lisäksi eri puolueiden piirikokousasiakirjoja ja vuosikertomuksia sekä eri puolueiden naisjärjestöjen piirin pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia, joita on arkistoituina Kansallisarkistossa, Joensuun maakunta-arkistossa ja eri puolueiden arkistoissa Helsingissä sekä pienin osin Joensuussa puolueiden piiritoimistoilla. Osin puolueiden vuosikertomuksia ja pöytäkirjoja on painettuna lähteenä. Tutkimuksessa käytetään myös yksityisarkistoista saatavaa aineistoa, kuten Joensuun maakunta-arkistoon sijoitetuista Branderien sukuarkistosta, Augusta Laineen arkistosta sekä Paula Ruudun arkistosta. Lisäksi Joensuun maakunta-arkistoon on sijoitettu Alli Vaitinen-Kuikan arkisto.

Virallisista julkaisuista tutkimuksen päälähteenä ovat eduskuntavaaleja koskevat tilastot, joista on koottu ehdokkaita, äänestäjiä ja edustajia koskevaa tietoa. Naisehdokkaiden lukumääristä koko maassa vaaleissa 1907–1919 ja 1939–1945 ei ole olemassa koottuja tilastotietoja. Tilastollisia tiedonantoja n:o 72 (1984) mukaan tiedot ovat saatavissa eduskunnan kirjaston ehdokasluetteloista. Tässä yhteydessä koko maan naisehdokkaita koskeva koontityö on työekonomisista syistä rajattu pois, joten tutkimuksessa ei ole käytettyjen vaalijaksojen puitteissa naisehdokasosuuden vertailua vaalipiirin ja koko maan välillä. Vaikka Tuula Kaurinkosken Valtiotieteellisen tiedekunnan pro gradu -tutkielma *Naisehdokkaat Suomen eduskuntavaaleissa 1907–1954* (1958) sisältää Suomen virallisesta tilastosta vaaleista 1907–1919 ja 1939–1945 puuttuvat naisehdokkaiden lukumäärät, ei niitä käytetä lähdetietona, koska lukumäärissä osoittautui olevan epätarkkuuksia. Kansanedustajia koskevaa tietoa saadaan *Suomen eduskunnan kalentereista* vuosilta 1907–1999 sekä *Suomen Eduskunta-sarjan matrikkeleista* (1933–1999).

Eduskunnan virallisten julkaisujen lisäksi kansanedustajien henkilötietoja kootaan eri matrikkeleista. Laajimpia näistä ovat *Suomen kansanedustajat* (1982), *Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II* (2000), *Ministerit ja kansanedustajat 1987–1991* (1987) ja *Sosialidemokraattiset Naiset Suomen hallituksessa ja eduskunnassa 1907–1996* (1996). Lisäksi hyödynnetään elektronisia matrikkeleita, kuten kansanedustajamatrikkelia eduskunnan Internet-sivulla.

Lähdeaineistona ovat myös sanomalehdet. Vaalimainoksia tutkittaessa otetaan otettiin pääosin Joensuussa tai lähialueilla ilmestyneitä sanomalehtiä, jotka edustivat eri puoluekantoja. Esimerkiksi sanomalehti *Karjalainen* oli näkemyselältään kokoomuslainen (tutkimuksen tekohetkellä sitoutumaton), *Karjalan Maa* maalaisliitto/keskustalainen, *Kansan Voima* sosiaalidemokraattinen ja *Kansan Sana* kansandemokraattinen.

Tutkimusta syventävät haastatteluaineistot, jotka ovat tärkeä lisä muun lähdeaineiston rinnalla. Eduskunnan kirjaston Veteraanikansanedustajien muistitietoarkistosta käytän pohjoiskarjalaisten naiskansanedustajien, Vieno Simosen (kansanedustaja 1948–1961), Alli Vaittinen-Kuikan (1966–1978) ja Lea Sutisen (1970–1986) haastatteluja, jotka on tehty 1990-luvun alussa. Työväen arkistossa säilytettävään muistitietoaineistoon sisältyy kahden pohjoiskarjalaisen naisedustajan, Mimmi Hämäläisen (1909 II–1910) ja Mimmi Haapasalon (1914) haastattelut.

Lisäksi olen tehnyt kuusi naiskansanedustajan teemahaastattelua. Tarkoitus oli haastatella kahdeksaa naiskansanedustajaa, joiden ensimmäinen eduskuntaan valinta oli vuonna 1972 tai sen jälkeen. Kaksi kansanedustajaa ei suostunut haastateltavaksi. Keskustelun teemoihin haastateltavilla oli mahdollisuus tutustua etukäteen. Teemarunko mukaili Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektissa käytettyä teemarunkoa.⁹² Näin aineistosta tuli yhteismitallinen muistitietoprojektin aineiston kanssa. *Yhteiskunnallinen ja poliittinen tausta* teemaan sisältyivät lapsuuskodin ja ympäristön poliittinen merkitys, koulu- ja nuoruusvuosien vaikutteet ja harrastuksien merkitys, koulutus ja ammatinvalinta, kiinnostus puolue toimintaan ja puoluevalinta sekä poliittiset esikuvat. *Ehdokkaaksi ja edustajaksi* teeman alla olivat kansanedustajaehdokkaaksi asettautumisen syyt, taustavaikuttajien ja -ryhmien merkitys, kokemukset ehdokasasettelusta puolueessa sekä vaalilyö ja -mainonta.

Haastattelujen ajankohta ja -paikka päätettiin puhelimitse. Tilanteen alussa sovittiin nauhoittamisesta. Kansanedustajat ovat usein haastattelujen kohteena ja heillä on kokemusta myös itsestä ja omasta elämästä puhumisesta, mikä vaikutti myönteisesti tilanteeseen. Kansanedustajien kokemus tuli esille kerronnan sujuvuutena. Informantit siirtyivät luontevasti aiheesta toiseen teemarungon mukaisesti ja määrittivät itse, mitä kertoivat ja mitä asioita toivat esille teemoista, tutkijan tehdessä vain tarkentavia kysymyksiä. Haastatteluun kulunut aika vaihteli tunnista kahteen tuntiin. Litterointityö sen sijaan vaati huomattavasti enemmän aikaa. Litterointi lähetettiin tarkistettavaksi niille informanteille, jotka sen halusivat. Haastattelunauhut ja litteroinnit ovat tutkijan säilytettävänä ja ne on sovitettu vain haastattelijan tutkimuskäyttöön. Naisehdokkaista/kansanedustajista käytetään tekstissä sitä nimeä, arvoa, ammattia tai tointa, mikä on ollut ehdokaslistan lopullisessa yhdistelmässä, esimerkiksi Tuula Kuittinen, nytemmin Tuula Ikonen-Graafmans sekä Alli Vaittinen, myöhemmin Alli Vaittinen-Kuikka.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu⁹³ oli tutkimusaihe ja haastateltavien kokeneisyys huomioon ottaen sopiva menetelmä. Teemahaastattelujen aineisto antoi tutkimukseen tietoa, jota ei ole muussa lähdeaineistossa, esimerkiksi edustajien lapsuudesta sekä vaalikampanjoista.

---

⁹² Graae & Hietala 1994, 106–108.

⁹³ Teemahaastattelusta, esimerkiksi Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48.

2 Naisten uudet oikeudet autonomian aikana

2.1 EHDOKKAAKSI VÄHÄN NAISIA

Suomalaisen edustuksellisen demokratian varhaisessa vaiheessa eduskunnan jäsenten odotettiin olevan kansakunnan parhaimmistoa. Tuolloin kansanedustajien ei esimerkiksi edellytetty ottavan toimintaohjeita puolueeltaan. Heikki Paloheimo on nimennyt kyseisen vaiheen eliittidemokratian kaudeksi. Kauteen sisältyvät eduskuntavaalit 1907–1939. Kuitenkin jo näissä vaaleissa Sosialidemokraattisen Puolueen kansanedustajat toimivat puolueen toimintaohjeiden mukaisesti ja eduskuntaryhmässä noudatettiin ryhmäkuria.⁹⁴

Vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksessä ja vaalilaissa määriteltiin eduskuntavaaleja koskevat säännökset. Niiden mukaan ehdokasasettelussa perusyksikkönä oli valitsijayhdistys, jonka muodostamiseen vaadittiin 50 henkilöä. Valitsijayhdistyksen ehdokaslistassa sai olla enintään kolme ehdokasta sekä yksi varaehdokas. Vaalikelpoinen edustajaksi oli jokainen mies ja nainen, joka oli vaalioikeutettu. Äänioikeuden menetysperusteita olivat muun muassa holhouksenalaisuus, kansalaisluottamuksen menettäminen, vaalirikos ja sotaväessä palvelu. Varaehdokas otettiin vaalilippuun, jos ehdokas oli kuollut, havaittu vaalikelvottomaksi tai poistettiin listasta sen vuoksi, että hän oli jossakin muussa listassa. Sama ehdokas saattoi olla usean valitsijayhdistyksen ehdokkaana. Ehdokkuus ei myöskään ollut sidottu vaalipiiriin. Valitsijayhdistyksellä oli oikeus ilmoittaa vaalilippuun painettavaksi ”yleispyrintö”, esimerkiksi *Raittiuden edistäminen*. Äänioikeusikä säädettiin 24 vuodeksi. Äänestäjällä oli mahdollisuus muuttaa ehdokaslistassa olevien järjestystä tai laatia kokonaan oma lista. Ääntenlaskennassa ehdokaslistassa ensimmäisenä oleva ehdokas sai yhden äänen, toinen ehdokas puoli ääntä ja kolmas kolmasosan ääntä. Vaalisäännösten periaatteet olivat: yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, suhteellinen vaalitapa ja d’Hondtin laskentajärjestelmä.⁹⁵

Valitsijayhdistyksillä oli oikeus järjestäytyä vaaliliitoksi. Vaaliliiton ehdokaiden lukumäärä sai olla enintään sama kuin vaalipiiristä valittavien edustajien lukumäärä. Vaalilaissa säädettiin vaalipiirien lukumäärästä ja jaettiin vaalipiirien kesken kansanedustajanpaikat, jotka määräytyivät vaalipiirin henkikirjoitetujen asukkaiden lukumäärän mukaan.⁹⁶

⁹⁴ Paloheimo 2007, 362.

⁹⁵ Tarasti & Taponen 1996, 33–35, 45, 52, 55–58, 72–74, 82–83.

⁹⁶ Tarasti & Taponen 1996, 79–80, 82–83.

Ensimmäisistä vaaleista alkaen pääosin puolueet asettivat ehdokkaat. Muut yhteenliittymät ovat harvemmin esittäneet edustajaehdokkaan ja muodostaneet valitsijayhdistyksen.⁹⁷ Eri puolueissa keskusjohto pyrki alusta alkaen ohjaamaan vaalivalmisteluja sekä ehdokkaiden asettamista. Piirijärjestöistä tuli vaaliorganisaatioita, joiden tehtävänä oli valvoa ja ohjata toimintaa alueellaan. Puolueissa palkattiin ja koulutettiin sekä keskusjohdon että piirijärjestöjen käyttöön erilaisia toimitsijoita, vaali- ja järjestöneuvojia, matkapuhujia ja kiertäviä agitaattoreita. Kentälle pyrittiin järjestämään luottamushenkilö- ja asiamiesverkostoja. Puolueiden erityisjärjestöissä, kuten nais- ja nuorisjärjestöissä, osallistuttiin vaalivalmisteluihin.⁹⁸

Edustajaehdokkaiden valitsemiseen ehdokasehdokkaista käytettiin eri puolueissa koevaaleja eli jäsenäänestyksiä. Sosiaalidemokraateilla tästä muodostui ensimmäisistä vaaleista lähtien normaalikäytäntö, jota myöhemmin tarkennettiin puolueäänestysmenettelyn säännöksissä piiriäänestykseksi. Jäsenäänestyksen tuloksesta saatettiin puolueessa poiketa esimerkiksi tasa-arvon vuoksi naisen tai ruotsinkielisen sosiaalidemokraatin hyväksi. Porvarillisten puolueiden piirissä jäsenäänestyksiä järjestettiin vuosisadan alkupuolella satunnaisemmin ja rajoitetusti.⁹⁹

Erityisesti ensimmäisten, vuoden 1907 vaalien valmistelussa puolueista esitettiin ehdokkaita Helsingistä käsin eri vaalipiirien ehdokaslistoille. Esimerkiksi Suomalaisen Puolueen puoluevaltuuskunta päätti jo ensimmäisiä vaaleja varten asettaa jokaiseen vaalipiiriin ehdolle yhden tai useampia yleisehdokkaita, joiden nimet oli sijoitettava vaalilistoille niin, että he tulisivat valituksi. Siten yleisehdokas asetettiin valinnan varmistamiseksi monelle saman vaalipiiriin ehdokaslistalle. Kun käytössä olivat kolmen nimen listat, nimien listoille sijoittelussa oli mahdollisuus taktikointiin.¹⁰⁰

Puolueiden piirijärjestöt ja toimikunnat asettivat yleisehdokkaan rinnalle paikallisen tason vaikuttajia. Heistä koottiin erilaisia listakokoonpanoja, joilla lähestyttiin eri kansalaispiirejä. Suomalaisessa Puolueessa pyrittiin löytämään sopivia ehdokkaita niin virkamiehiä ja talollisia, raittiusväkeä, naisia ja liikemiehiä kuin työväestöä ja torppareita varten, ja jokaiseen vaalipiiriin asetettiin tavallisesti yksi naisehdokas.¹⁰¹ Ehdokasasetteluun Suomalaisen Puolueen naisjaosto esitti yleensä omia ehdokkaitaan.¹⁰²

Naiset olivat eri puolueiden vaalilistoilla pienenä vähemmistönä. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Suomalainen Puolue, Nuorsuomalainen Puolue ja Ruotsalainen Kansanpuolue pyrkivät löytämään edes yhden naisen jokaisen vaalipiiriin listoille. Ehdokasasettelussa vakiintui jonkinlaiseksi normiksi se, että puolueella oli vähintään yksi naisehdokas kutakin vaalipiiriä kohti. Toisaalta vain yhden naisen ehdokkaaksi asettamisella saatettiin varmistaa sitä, että nainen

⁹⁷ Tarkiainen 1971, 253–254; Puoluelaitoksen hahmottumisesta vuosina 1899–1908, ks. esim. Borg 1965, 26–106.

⁹⁸ Tarkiainen 1971, 225–230.

⁹⁹ Tarkiainen 1971, 261–265.

¹⁰⁰ Tarkiainen 1971, 288–291; Salokorpi 1988, 94–95; Leino-Kaukiainen 1994, 96.

¹⁰¹ Leino-Kaukiainen 1994, 97–98.

¹⁰² Leino-Kaukiainen 1994, 132.

tulisi myös valituksi eduskuntaan.¹⁰³ Maalaisliitolla oli vuosisadan alkupuolella ehdokkaana hyvin vähän naisia. Ehdokaslistat laatineet piiritoimikunnat olivat sananmukaisesti miehitettyjä, naisjärjestöä ei puolueessa ollut ja ehdokasasettelussa seula oli naisille tiheä.¹⁰⁴ Käytännössä toimittiin näin, vaikka puolueen johto korosti vuoden 1906 lopulla naisten osuuden tärkeyttä puolueen toiminnassa.¹⁰⁵

Puolueissa naiset toimivat yhdessä miesten kanssa, mutta he loivat lisäksi erillisjärjestöjä, joiden kautta pyrkivät myös poliittiseen vaikuttamiseen. Työläisnaisten Liitto perustettiin vuonna 1900 naisten valistusjärjestöksi. Liitto sai naisten etujärjestönä edustajan puolue-eliimiin, kun taas yksittäisellä yhdistyksellä tai naisjärjestöjen ulkopuolisilla naisilla ei ollut tähän mahdollisuutta. Vuodesta 1906 alkaen liitto toimi naisosastojen kattojärjestönä nimellä Sosialidemokraattinen Naisliitto.¹⁰⁶

Porvarillisten puolueiden naisjärjestöjen perustamisessa keskeinen asema oli naisasialiikkeellä. Suomalaisen Puolueen naisosastojen katto-organisaationa toimi vuonna 1906 perustettu Naisvaliokunta, jonka johdossa oli Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtajana toiminut Aleksandra Gripenberg. Naisosastojen tehtävänä oli jäsenten itsekasvatus ja puolueen aatteiden edistäminen.¹⁰⁷ Nuorsuomalaisuutta kannattavia naisia toimi Nuorsuomalaisessa Naisklubissa ja perustuslaillisten Naiskagaalissa. Naisklubin puheenjohtajana toimi Tekla Hultin Naisasialiitto Unionista. Kesäkuussa 1907 nuorsuomalaiset perustivat Suomalaisen Naisliiton, jonka tarkoituksena oli naisten yhteiskunnallisen sivistyksen levittäminen ja kohottaminen.¹⁰⁸ Ruotsalaisen Kansanpuolueen naiset perustivat vuonna 1907 järjestön Svenska Kvinnoförbundet rf. Järjestön ensimmäisenä puheenjohtajana toimi unionilainen Annie Furuholm.¹⁰⁹ Ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja naisten piireissä keskusteltiin myös erityisestä naisten puolueesta ja ehdokasasetteluun esitettiin listoja, joille sijoitettaisiin vain naisehdokkaiden nimiä. Kuitenkaan naisten puoluetta ei muodostettu, vaan naiset ryhmittyyivät vaalivalmisteluihin puolueittain.¹¹⁰

Naisten kohdalta vaalien ehdokasasettelu ei aina sujunut ilman ongelmia. Sosialidemokraattinen Naisliitto teki liittokokouksessaan 1906 päätöksen, jonka mukaan naisia oli asetettava vaalipiirien ehdokassijoille siten, että heillä oli reaalit mahdollisuudet tulla valituksi, ja naisten itsensä tuli olla mukana perustamassa valitsijayhdistyksiä ja laatimassa ehdokaslistoja. Kuitenkin ehdokasasettelussa ilmeni ongelmia: esimerkiksi vuoden 1917 vaalivalmistelujen jälkeen naisliittolaiset pitivät ehdokasasetteluja puolueellisina, naisia syrjivinä ja tekivät puoluetoimikunnalle asioista kantelun, joka ei kuitenkaan johtanut toimenpiteisiin.¹¹¹ Suomalaisen Puolueen naisaktiivi käytti puoluekokouksessa vuonna 1917

---

¹⁰³ Tarkiainen 1971, 354–356.

¹⁰⁴ Mylly 1989, 349.

¹⁰⁵ Hakalehto 1986, 195.

¹⁰⁶ Lähtenmäki 2000, 26, 28–29.

¹⁰⁷ Jallinoja 1983, 101–102; Leino-Kaukiainen 1994, 50–51.

¹⁰⁸ Jallinoja 1983, 50–51, 101–102; Hokkanen 1997, 4–6; Vares 2000, 145.

¹⁰⁹ Jallinoja 1983, 101–102.

¹¹⁰ von Alfhthan 1966, 204–207; Innala 1967, 68–69; Tarkiainen 1971, 209–210; Hokkanen 1997, 4, 13.

¹¹¹ Lähtenmäki 1995, 173.

puheenvuoron, jossa kuvasi, kuinka naisten ehdokastarjoukset otetaan puoluessa hyvin vastaan, mutta ehdokaslistoille sijoittelussa esiintyy vaikeuksia.¹¹²

Ennen vaaleja puolueet järjestivät erilaisia joukkokokouksia, luento- ja agitaatiotilaisuuksia ja juhlia. Puhujia ja agitaattoreita kiersi sekä kaupungeissa että maaseudulla. Vuoden 1907 vaalien edellä äänestäjiä valistettiin lisäksi järjestämällä luentoja ja keskustelujen ohien leikkivaaleja, joissa oli mahdollisuus harjoitella äänestyskäytäntöä. Eri puolueiden julkilausumia, ohjelmia, poliittisia kirjoituksia, valitsijayhdistysten mainoksia ja ehdokkaiden esittelyjä julkaistiin sanomalehdissä ja vaalityötä varten puolueet painattivat lentokirjasia ja -lehtisiä, joissa selostivat puolueensa uudistusohjelmaa. Postilaitoksen välityksellä lähetettiin potentiaalisille kannattajille vaalikortteja ja -kirjeitä. Erilaisissa tilaisuuksissa ja lehtien palstoilla käytiin puolueiden välillä kiivastakin väittelyä. Vaalityöhön naiset osallistuivat yhdessä miesten kanssa, mutta järjestivät myös omia kokouksiaan.¹¹³

Autonomian aikana järjestettiin kaikkiaan kahdeksat eduskuntavaalit. Maaliskuun 15. ja 16. päivänä 1907 eduskuntaan valittujen kansanedustajien työ keskeytyi seuraavana keväänä, kun Venäjän hallituksen ja Suomen eduskunnan välisten kiistojen seurauksena keisari Nikolai II antoi eduskunnan hajotuskäskyn 4. päivänä huhtikuuta 1908 sekä määräsi pidettäväksi edustajanvaalit ja uuden eduskunnan kokoontumaan elokuun 1. päivänä.¹¹⁴ Toisen sortokauden oloissa eduskunnan hajotus tapahtui toistuvasti.¹¹⁵ Siten eduskuntavaalit 1908, 1909, 1910 ja 1911 olivat hajotusvaalit.

Sen sijaan 2.–3.1.1911 valittu eduskunta sai toimia hajottamatta valtiopäivillä 1911, 1912 ja 1913. Vuoden 1913 valtiopäivien päättäjäiset pidettiin 2.5.1913. Uudet edustajanvaalit määrättiin – valtiopäivien saatua jo työnsä päätökseen – järjestettäväksi elokuun 1. ja 2. päivänä.¹¹⁶ Tällöin valittu eduskunta oli koolla vain vuoden 1914 valtiopäivillä, sillä venäläistämispolitiikka kiristyi edelleen eikä sotatilaan vedoten eduskuntaa kutsuttu koolle vuosina 1915 ja 1916. Kuitenkin uudet vaalit määrättiin toimitettavaksi valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti 1. ja 3. päivänä heinäkuuta 1916.¹¹⁷ Maaliskuun 1917 vallankumouksen jälkeen eduskunta oli koolla huhtikuun 4. päivästä lähtien, mutta eduskunnan hyväksyttyä valtalin heinäkuun 18. päivänä, väliaikainen hallitus antoi hajotusmanifestin 31.7.1917 ja eduskuntavaalit oli järjestettävä lokakuun 1. ja 2. päivänä.¹¹⁸

---

¹¹² Tarkkiainen 1971, 381–382.

¹¹³ Tuominen 1958, 171; Innala 1967, 72–73; Tarkkiainen 1971, 428–430, 443–444, 448–450; Soikkanen 1975, 168–171, 186; Hakalehto 1986, 197–199; Salokorpi 1988, 92–93, 95–96; Leino-Kaukiainen 1994, 94–96, 124–127; Vares 2000, 107.

¹¹⁴ Pöytäkirja 6.4.1908, Pöytäkirjat I, 634–635, Valtiopäivät v. 1908; Tuominen 1958, 171, 189–190.

¹¹⁵ Eduskuntavaaleissa 1.–2.7.1908 valitulle eduskunnalle keisari Nikolai II allekirjoitti hajotuskäskyn 21.2.1909. Pöytäkirja 22.2.1909, Pöytäkirjat, 49–51, Valtiopäivät v. 1909 sekä Tuominen 1958, 193; Toukokuun 1. ja 3. päivänä 1909 valittu eduskunta määrättiin hajaantumaa hallitsijan 17.11.1909 tekemällä päätöksellä. Pöytäkirja 18.11.1909, Pöytäkirjat II, 1422, Toiset valtiopäivät 1909 sekä Tuominen 1958, 202, 204–205; Helmikuun 1.–2. päivänä 1910 valittu eduskunta kutsuttiin ylimääräisille valtiopäiville 14.9.1910, ja keisari Nikolai II määräsi 7.10.1910 eduskunnan hajaantumaa 8.10.1910. Pöytäkirja 8.10.1910, Pöytä- ja asiakirjat, 61–62, Ylimääräiset valtiopäivät 1910 sekä Tuominen 1958, 205, 208–209.

¹¹⁶ Pöytäkirja 2.5.1913, Pöytäkirjat II, 969–972, Valtiopäivät 1913; Tuominen 1958, 210–212, 221–222; Tarkkiainen 1971, 145–146.

¹¹⁷ Tuominen 1958, 222–225, 400–405; Tarasti & Taponen 1996, 59.

¹¹⁸ Lindman 1968, 32, 128–129; Rasila 1977, 69.

Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa vuonna 1907 äänestysaktiivisuus oli 70,7 prosenttia. Sitä vastoin lähes vuosittain toistuvat vaalit aiheuttivat turhautumista puolueiden toimitsijoiden, ehdokkaiden sekä äänestäjien keskuudessa. Esimerkiksi vuonna 1910 Suomalaisen Puolueen puoluesihteri valitti vaalityön heikkoutta ja pyrki aktivoimaan piiritoimikuntia.¹¹⁹ Äänestäjien vaaliväsytys näkyi vuonna 1910, jolloin äänestysosanotto jäi 60 prosenttiin, ja vuonna 1913 hieman yli puolet äänestäjistä kävi vaaliurnilla. Sen sijaan vuoden 1917 vaaleissa äänestysaktiivisuus nousi 69,2 prosenttiin. Naisten äänestysaktiivisuus vuosina 1908–1916 oli 9–10 prosenttiyksikköä miesten äänestysaktiivisuutta alempi ja vuoden 1917 vaaleissa naisten ja miesten äänestysaktiivisuudessa oli eroa noin seitsemän prosenttiyksikköä.¹²⁰

2.2 POHJOIS-KARJALA 1900-LUVUN ALUSSA

Nykyinen Pohjois-Karjalan alue kuului 1900-luvun alkupuolella Kuopion läänin. Läänin itäisen vaalipiirin muodostivat Liperin, Ilomantsin ja Pielisjärven kihlakunnat. Joensuu oli ainoa kaupunkikeskus, maaseutukunnista Kaavi, Polvijärvi, Kuusjärvi, Liperi, Kontiolahti, Rääkkylä, Kitee ja Kesälahti kuuluivat Liperin kihlakuntaan. Pälkjärvi, Tohmajärvi, Kiihtelysaara, Ilomantsi ja Eno muodostivat Ilomantsin kihlakunnan ja Pielisjärven kihlakuntaan kuuluivat Pielisjärvi, Juuka, Rautavaara, Nurmes ja Nurmeksen kauppala (itsenäinen kunta 1.1.1901 alkaen). Vuonna 1909 Ilomantsista erotettiin Kovero (1913 alkaen Tuupovaara) ja Nurmeksesta erotettiin Valtimo itsenäiseksi kunnaksi 1.1.1910.¹²¹

Väestöä vaalipiirin alueella oli noin 140 000 henkeä. Vuonna 1910 noin 85 prosenttia väestöstä sai elantonsa maa- ja metsätalouden piiristä. Teollisuudesta ja käsityöammateista elantonsa saavien osuus jäi noin neljään prosenttiin väestöstä.¹²² Vaalipiirin talousalueiden karkeassa kahtiajaossa Pielisen ja Koitereen vesistöjen itäpuolen Pielisjärvi ja Ilomantsi olivat metsätalousvaltaisempaa aluetta ja vesistöjen länsipuolella sijaitsevat kunnat enemmän maatalousvaltaisen perustuotannon aluetta.¹²³ Maalaiskuntien väestöstä kuului vuosisadan alussa maanomistajaryhmään keskimäärin neljäsosa. Maata omistavia ruokakuntia oli eniten Kesälähdellä, noin 45 prosenttia ruokakunnista, ja toiseksi eniten Polvijärvellä, missä noin 35 prosenttia ruokakunnista omisti maata. Tilatonta väestöä olivat loiset, torpparit, lampuodit sekä työväki maa- ja metsätalouden piirissä ja sahateollisuudessa.¹²⁴

¹¹⁹ Leino-Kaukiainen 1994, 129–131.

¹²⁰ Rantala 1971, 466–469; Tarasti & Taponen 1996, 48; SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999, 21. Tilastokeskus; Eduskuntavaaleista 1907 ei ole saatavissa erikseen naisten tai miesten äänestysprosenttia.

¹²¹ Suomenmaa VIII: Kuopion lääni, 198–379, 406–416, 426–433.

¹²² Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173, 191, 196, 328.

¹²³ Kupiainen 1990, 27; Kupiainen 2007, 112.

¹²⁴ Saloheimo 1973, 66–68.

Autonomian ajan lopulla talollisten maanomistus väheni voimakkaasti. Puutavarayhtiöiden omistukseen kasautui enentyvästi maa- ja metsäomaisuutta. Näin tapahtui erityisesti Ilomantsin ja Pielisjärven kihlakuntien metsätalousovaltaisissa kunnissa. Kun maatalous tuotti huonosti, tiloilla velkaannuttiin. Yhtiöiden oli siten helppo houkuttaa omistajia myymään tilan tai osia siitä ja entisistä omistajista tuli yhtiöiden vuokramiehiä ja työväkeä. Kun vuonna 1901 yhtiöiden hallussa oli kaikkiaan 585 tilaa tai tilanosaa, vuonna 1916 niiden lukumäärä oli lähes kaksinkertainen. Ilmiön seurauksena tilattoman väestön määrä suureni vaalipiirissä. Lisäksi maatilojen koko pieneni metsäalueiden myynnin takia. Pientilavaltaistumista edisti myös vapaaehtoinen tilojen halkominen, ja 1910-luvun lopulta alkaen jakotoimintaa lisäsi vuokratilojen itsenäiseksi lohkominen.¹²⁵

Teollisuus keskittyi vuosisadan vaihteessa erityisesti Pielisjoki-alueelle. Kontiolahden pitäjässä Pielisensuussa toimivat Utran, Penttilän ja Karsikon sahat, Kevätniemen saha oli Lieksassa ja Pielisjärven pitäjässä Pankakoskella toimi puuhiomo, samoin Enon Kaltimossa. Omistajanvaihdosten myötä saha-teollisuudessa tapahtui 1900-luvun alussa muutoksia: Utran sahat lakkautettiin ja Gutzeit-yhtiö jatkoi sahaustoimintaa omistamissaan merenrantasahoissa; vuonna 1906 myös lasitehtaan tuotanto pysähtyi. Näiden muutosten seurauksena alkoi Utran tehdasyhdyskunnan elämä hiljentyä, töitä oli etsittävä muualta. Lisäksi moni paikallinen puualan pienyritys siirtyi suuryhtiön omistukseen, ja tukit uitettiin vesireittejä pitkin rannikolla oleviin puunjalostuslaitoksiin. Näin Pohjois-Karjalasta tuli paljolti raaka-aineen hankinta-alue.¹²⁶

Rautatieyhteyksien rakentamisella oli paljon merkitystä paikalliselle teollisuudelle. Karjalan radan valmistuminen vuonna 1894 ja sivuraiteen rakentaminen Värtsilään edistivät suuresti Tohmajärven ja Värtsilän seudun teollisuustuotantoa. Kun Karjalan radan jatko valmistui vuonna 1911 Lieksaan ja Nurmekseen saakka, saatiin myös näille paikkakunnille yhteydet ympäri vuoden Etelä-Suomen satamiin. Tällöin esimerkiksi Pankakosken puuhiomoa ajanmukaistettiin ja nostettiin laitoksen tuotantoa. Tekstiiliteollisuudesta voidaan mainita Liperissä toiminut Siikakosken Kehruu- ja Kutomotehdas, joka valmisti tuotteensa vientiä varten. Siikakoskelle tehtaan tarvitsemat raaka-aineet tuotiin Joensuun rautatieaseman kautta ja valmiit tuotteet toimitettiin Joensuuhun asemalle, kuljetus tehtiin hevospelillä tai vesiteitse, kunnes Joensuu–Outokumpu rata valmistui vuonna 1928.¹²⁷

Metalliteollisuutta oli vuosisadan alussa merkittävämminkin enää Värtsilässä. Kun takkiraudan menekki laski vuonna 1907, ei järvimalmin jalostus ollut enää kannattavaa, ja esimerkiksi Möhkön ruukki joutui lopettamaan tuotantonsa. Värtsilässä siirryttiin käyttämään ulkomailta tuotua vuorimalmia.¹²⁸ Outokummun kuparimalmiesiintymä löydettiin vuonna 1910. Koetehdas rakennettiin vuoden 1913 kuluessa ja tuotanto käynnistettiin samana vuonna, mutta

¹²⁵ Saloheimo 1973, 66, 68, 99–102; Elsinen 1982, 28; Kupiainen 1990, 33–39; Kupiainen 2007, 54–56.

¹²⁶ Saloheimo 1973, 66, 68; Lakio 1975, 53, 63–71, 105–106; Hämynen 1990, 58–59.

¹²⁷ Lakio 1975, 63–71, 119–120, 149–150.

¹²⁸ Lakio 1975, 69, 144, 150.

vasta uusien tuotantolaitosten ja Outokumpu–Joensuu -radan valmistuminen 1920-luvun lopulla loivat edellytyksiä suurtuotantoon.¹²⁹

Vuonna 1848 perustetusta Joensuun kaupungista muodostui kaupan ja liikenteen keskus, ja vuosikymmenien myötä myös koulukaupunki ja sivistys- ja kulttuuriharrastusten keskus. Kaupungissa sijaitsivat oppikoulut ja eri yhdistysten ja harrastusseurojen pääpaikat. Vuonna 1865 perustettiin lyseo ja kolme vuotta myöhemmin tyttökoulu, vuonna 1907 aloitti toimintansa yhteiskoulu.¹³⁰ Useissa eri yhdistyksissä pyrittiin opettajien, kauppiaiden ja käsityöläisten johdolla toimimaan alemman kansanosan hyväksi. Opetustyö ja kansanvalistaminen olivat osa laajempaa kokonaisuutta, kansallisvaltion rakentamista.¹³¹

Joensuussa oli asukkaita vuonna 1910 noin 4 300. Neljäsosa kaupungin väestöstä sai elantonsa teollisuustöistä tai käsityöammateista, viidesosa palvelusten ja noin kuudesosa rakennustoiminnan piiristä, lisäksi vähäisempi osa väestöstä muista elinkeinoista.¹³² Käsityöammattien toimipaikkoja kaupungissa oli vuonna 1905 noin 80. Käsityöammateista tärkeimpiä olivat suutarit, räätälit ja eri alojen sepät.¹³³ Sen sijaan varsinaisia teollisuuslaitoksia oli vuonna 1910 vain seitsemän, joista viisi kuului elintarvike- ja nautintoaineteollisuuteen ja kaksi oli kirjapainoliikkeitä. Kolmas kirjapaino perustettiin 1910-luvulla.¹³⁴

Rautatieyhteys Joensuusta Viipuriin ja Pietariin merkitsi kilpailua vesiliikenteelle, jolla aikaisemmin hoidettiin matkustajien ja rahtitavaran kuljetus. Myös etelään suuntautuva talviliikenne, rahdinajo, loppui tällöin.¹³⁵ Kun rautatieyhteys Lieksaan ja Nurmekseen valmistui, Joensuu jäi Nurmese–Viipuri -radan väliasemaksi. Vaalipiirin pohjoisin osa erottautui omaksi talousalueekseen, jossa oli kaksi kauppakeskusta. Vuonna 1876 perustettu Nurmeksen kauppala toimi maataloustuotteiden välittäjänä ja samalla tuontitavaroiden jakelukeskuksena ympäristön asukkaille. Laajan Pielisjärven pitäjän kirkonkylä, Lieksa, oli vanha kauppapaikka, josta vähitellen kehittyi Pielisen alueelle tärkeä liikekeskus.¹³⁶

2.3 EHDOKKAAT ÄÄNESTÄJIEN ARVIOITAVAKSI

2.3.1 Rivejä aletaan koota

Suurlakon 1905 aikana liikehdistettiin myös Pohjois-Karjalassa. Kansalaiskokouksia järjestettiin eri paikkakunnilla. Joensuun Työväenyhdistys kutsui koolle yleisen kansalaiskokouksen Joensuuhun marraskuun 1. päivänä. Kokouksessa luettiin

¹²⁹ Lakio 1975, 66, 169; Kuisma 1985, 7–11, 19–20, 72–74.

¹³⁰ Ahonen 1985, 92, 256–257, 478–480; Suomenmaa VIII: Kuopion lääni, 406–416.

¹³¹ Europaeus 2000, 178–181; yhdistyksistä esim. Siisiäinen 1979, 102–117, 151–155; Ahonen 1985, 478–508 sekä Europaeus 2000.

¹³² Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 174.

¹³³ Ahonen 1985, 284–286; Pesonen 1988, 73, 101; Hämynen 1990, 76.

¹³⁴ Lakio 1975, 47–48.

¹³⁵ Ahonen 1985, 258, 336–348, 354; Suomenmaa VIII: Kuopion lääni, 412–413.

¹³⁶ Lakio 1975, 49–50, 53; Ahonen 1985, 259–260; Suomenmaa VIII: Kuopion lääni, 343.

yleisölle Helsingin lakkokomitean vaatimukset täydellisestä lausunnon-, paino-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaudesta sekä lainsäädäntövallan siirtämisestä valittavalle eduskunnalle. Marraskuun 2. päivänä Joensuussa pidetyssä kansalaiskokouksessa päätettiin kahden päivän yleisestä lakosta, joka sulki kaikki kauppaliikkeet. Samanlaisia päätöksiä tehtiin muuallakin Pohjois-Karjalassa. Kaikissa kansalaiskokouksissa vastustettiin Venäjän sortotoimia, konkreettisesti lakkolaiset osoittivat sen repimällä irti venäjänkielisiä virastokilpiä kutsuntoimiston ja poliisilaitoksen seiniltä. Lakon aikana kuitenkin välttyttiin Pohjois-Karjalassa vakavilta järjestyshäiriöiltä.¹³⁷

Kun eduskuntauudistus toteutui vuonna 1906, puolueissa alettiin valmistautua ensimmäisiin eduskuntavaaleihin. Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä puolueet järjestelivät piirihallintoaan sekä perustivat paikallisyhdistyksiä. Sosialidemokraattisen Puolueen vaalipiirijärjestön perustava kokous pidettiin Joensuussa 23–24.9.1906. Vaalipiirin keskuspaikaksi päätettiin Joensuun kaupunki ja vaalipiiritoimikuntaan valittiin kymmenen miestä ja neljä naista. Lisäksi kokouksessa päätettiin viiden valitsijayhdistyksen perustamisesta sekä vaaliagitaatiosta. Ehdokkaita asetettiin yhteensä kahdeksan, seitsemän miestä ja yksi nainen.¹³⁸ Siten yhdentoista ehdokkaan enimmäismäärään ei puolueessa päästy.

Sosiaalidemokraatit pyrkivät siihen, että ehdokkaana vaaleissa olisi ainakin yksi nainen, mutta kyvykkäiksi arvioituja henkilöitä oli vähän.¹³⁹ Esimerkiksi vaaleissa 1908 puolueella ei ollut naisehdokasta (liite 1). Piirijärjestykseen kuului vuonna 1907 kaikkiaan 85 puolueosastoa ja niissä oli yli 2 700 jäsentä, joista naisia oli noin 24 prosenttia. Naisten osuus jäsenistä kuitenkin aleni ja oli vuonna 1911 enää 15 prosenttia, jolloin piirijärjestön jäsenten lukumäärä jäi alle kahden tuhannen. Lieksa–Nurmes -radan valmistuminen vuonna 1911 vaikutti jäsenmäärän alenemiseen ja toiminnan lakkautumiseen osassa osastoja, joskin osastojen toimintaa rajoitettiin myös virkavallan taholta.¹⁴⁰

Sekä Suomalaisen Puolueen että Nuorsuomalaisen Puolueen toimintaa organisoitiin vuosina 1905 ja 1906.¹⁴¹ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä näihin puolueisiin järjestäytyttiin keväältävesta 1906 alkaen. Perustuslailliset suomenmieliset henkilöt järjestivät kokouksen Joensuuhun 4.2.1906, jolloin osastoon ilmoittautui jäseniksi noin 100 henkilöä. Syyskuussa perustuslaillisen suomenmielisen puolueen haaraosaston nimi muutettiin Joensuun Nuorsuomalaiseksi yhdistykseksi.¹⁴² Nuorsuomalainen yhdistystoiminta laajeni eri pitäjiin. Piirikokouksessa 4.10.1906 kokousedustajia, miehiä ja naisia, oli jo viideltätoista paikkakunnalta ja puoluekursseille joulukuussa osallistui kaikkiaan 54 miestä

¹³⁷ Partanen 2006a, 341–342.

¹³⁸ Partanen 2006b, 18–20, 53.

¹³⁹ Partanen 2006b, 57.

¹⁴⁰ Edustajakokouspöytäkirjat 3.–5.4.1910 ja 16.–17.4.1911, Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. Kertom. Kuopion läänin itäisen sos.dem. piirin arkisto. 329,5 (471). TA; Soikkanen 1975, 194–195; Partanen 2006b, 30–31.

¹⁴¹ Salokorpi 1988, 58–63; Leino-Kaukiainen 1994, 35–39; Vares 2000, 92–96, 101.

¹⁴² Ahonen 1985, 540.

ja 10 naista.¹⁴³ Tammikuun 1907 piirikokoukseen edustajansa valitsi yhdeksäntoista yhdistystä eri puolilta vaalipiiriä.¹⁴⁴

Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa nuorsuomalaisten yhdestätoista ehdokkaasta naisia oli kaksi (liite 1). Ehdokasasettelussa toteutui puolueen naisyhdistyksen toivomus. Kokouksessaan tammikuussa 1907 nuorsuomalaiset naiset ilmaisivat tyytyväisyytensä siihen, että Joensuun Nuorsuomalainen yhdistys esittäessään edustajaehdokkaista jätti naisehdokkaalle paikan, johon kokouksen 40 osallistujaa valitsivat neiti Sohvi Reijosen. Lisäksi naiset toivoivat ehdokaspaikkaa toiselle naiselle.¹⁴⁵ Nuorsuomalaisten toinen naisehdokas emäntä Liekko Hakulinen oli myös evankelis-luterilaisten kristillismielisten kannattama ja mainostama ehdokas.¹⁴⁶

Suomalaisen Puolueen toimintaa vaalipiirissä johti aluksi Joensuun haaraosasto, Joensuun Nuija, joka perustettiin 14.3.1906.¹⁴⁷ Osastolle vahvistettiin säännöt puolueen Keskusseurassa 10.5.1906. Joensuun lisäksi haaraosastoja perustettiin vuoden 1906 aikana seitsemälletoista paikkakunnalle. Toimintaa aloittivat miehet ja naiset yhdessä ja johtokuntaan valittiin myös naisia. Ammasteista edustettuna olivat opettajattaret ja maatalojen emännät, osa naisista kirjattiin nimikkeellä rouva tai neiti.¹⁴⁸ Puoluekokoukseen lokakuussa 1906 ilmoittautuneita osanottajia oli yhdeltätoista paikkakunnalta.¹⁴⁹ Vaalipiiriin perustettiin ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja Suomalaisen Puolueen keskustoimikunta, lisäksi vaalitoimintaa ohjaamaan palkattiin sihteeri. Valistustyötä tekivät puolueen agitaattorit.¹⁵⁰ Vaaleissa 1907 suomalaisella puolueella oli ehdokkaiden joukossa yksi nainen (liite 1).

Vaalipiirin alueella oli vuosina 1906–1907 yhdeksän yhdistystä, joille Suomalaisen Puolueen Keskusseurassa oli hyväksytty puolueen haaraosastojen säännöt.¹⁵¹ Puolueen vuosikertomusten perusteella vaikuttaa siltä, että toiminta osassa perustetuista yhdistyksistä oli vähäistä ja vain osa yhdistyksistä lähetti vuosikertomuksensa Keskusseuralle. Vuosina 1906–1908 Wärtsilän haaraosastossa toimi 30–50 jäsentä ja puoluekokouksiin osastosta pyrittiin lähettämään sekä mies- että naisedustaja. Rääkkylän Nuija -haaraosastolle vahvistettiin sään-

---

¹⁴³ Luettelo nuorsuomalaisten edustajista Joensuun piirikokouksessa 4.10.1906, ja Pohjois-Karjalan nuorsuomalaisten puoluekurssien osanottajat 14–15.12.1906, Nuorsuomalainen Puolue. Edustaja- ja jäsenluetteloita. Kansio 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA.

¹⁴⁴ Pöytäkirjaotteet nuorsuomalaisten yhdistysten kokouksista 22.12.1906–9.1.1907. Pöytäkirjoja (saapuneita) 1906–1909, 1917. Kansio 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA.

¹⁴⁵ Pöytäkirja 9.1.1907 § 3 ja 4 Nuorsuomalaisten naisten kokous. Kansio 1. Joensuun Nuorsuomalaisten Naisten yhdistyksen arkisto. JoMA.

¹⁴⁶ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1907 toimitettavaa edustajan vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA; Karjalan Sanomat 9.3.1907.

¹⁴⁷ Ahonen 1985, 541.

¹⁴⁸ Pöytäkirjaotteet Suomalaisen Keskusseuran Pohjois-Karjalaan perustettujen haaraosastojen kokouksista 3.6.1906–27.12.1906 sekä Joensuun haaraosaston sääntöjen vahvistaminen 10.5.1906, Suomalainen Puolue. Suomalaisen Seurain perustamispöytäkirjoja 1905–1911. Suomalaisen Puolueen arkisto, VAY 2705–2714. KA.

¹⁴⁹ Pöytäkirja Suomalaisen Puolueen puoluekokous 22–24.10.1906. Pöytäkirjoja (puoluekokouksista). Suomalaisen Puolueen arkisto, VAY 2680. KA.

¹⁵⁰ Leino-Kaukiainen 1994, 94.

¹⁵¹ Leino-Kaukiainen 1994, 46–47.

nöt Keskusseurassa maaliskuussa 1909, vuoden loppuun mennessä osastossa oli 27 jäsentä, ja toimintaa yhdistyksessä oli ainakin vuoteen 1912 saakka.¹⁵²

Suomen Maalaisväestön Liiton paikallisosastoja ei ollut vaalipiirin alueella ennen vaaleja 1907. Maalaisliitto osallistui vaaleihin vuodesta 1908 alkaen ja piirituomikunta muodostettiin Joensuussa 14.12.1909. Vuosina 1910–1911 toimi yksi puolueen virallinen paikallisosasto ja 1912–1915 oli kolme osastoa, joille keskuhallinto hyväksyi säännöt. Toiminnassa saattoi olla puolueeseen kuulumattomia puolueen ohjelmaa kannattavia osastoja ja eduskuntavaalien alla perustettuja valitsijayhdistyksiä. Kuopiossa ilmestynyt Maalaisliiton äänenkannattaja *Savon Sanomat* vaikutti siihen, että maalaisliittolaisuus säilyi sortokauden aikana läänin itäisessä vaalipiirissä, sillä alueelle meni lehden levikistä noin viidennes.¹⁵³

Ehdokasasettelun toimittivat siis puolueet ensimmäisistä vaaleista alkaen. Kussakin puolueessa perustetut valitsijayhdistykset yhdistyivät puolueen vaaliliitoksi ja ehdokaslistat sijoitettiin puolueen vaaliliiton nimen alle ehdokaslistojen lopulliseen yhdistelmään. Poikkeuksena eli vaaliliitoista erillisenä valitsijayhdistyksen ehdokaslistana oli esimerkiksi vuoden 1907 vaaleissa ehdokaslista, joka ilmaisi valitsijayhdistyksen kotipaikaksi Kiihtelysvaaran ja jonka ”yleispyrintö” oli *Koko kansan onni ja hyvinvointi*.¹⁵⁴

2.3.2 Toistuvat vaalit turhauttavat

Sosialidemokraattisessa Puolueessa järjestettiin piirikokous vuosittain, mutta usein toistuneen eduskunnan hajottamisen ja uusien vaalien vuoksi jouduttiin kutsumaan koolle ylimääräisiä piirikokouksia. Puolueosastoista esitettiin ehdokasehdokkaita ja piirikokouksessa valittiin henkilöt puolueäänestykseen. Tämän jälkeen eniten ääniä saaneet henkilöt asetettiin edustajaehdokkaiksi seitsemän valitsijayhdistyksen listoille.¹⁵⁵ Esimerkiksi vaaleja 1911 varten osastojen nimittämästä 31 ehdokasehdokkaasta hyväksyttiin puolueäänestykseen neljätoista miestä ja yksi nainen.¹⁵⁶ Elokuun 1913 vaaleja varten kesäkuussa pidetyn puolueäänestyksen jälkeen edustajaehdokkaiksi asetettiin yksitoista eniten ääniä saanutta, joista miehiä oli kahdeksan ja naisia kolme.¹⁵⁷

---

¹⁵² Vuosikertomukset vuosilta 1906–1908, Wärtsilän haaraosasto, sekä vuosikertomukset vuosilta 1909–1911, Rääkkylän Nuija, Suomalainen Puolue. Eh. Haaraosastojen lähettämät vuosikertomukset. Suomalaisen Puolueen arkisto, VAY 2830–2838. KA.

¹⁵³ Hakalehto 1986, 191, 193–194, 243–244, 249–253; Vaaleihin 1907 Juuassa perustetun valitsijayhdistyksen ehdokaslista ei ollut puhtaasti Maalaisväestön liiton, sillä listan ehdokkaista yhden nimi oli myös Suomalaisen Puolueen vaaliliiton yhdellä ehdokaslistalla. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1907 toimitettavaa edustajan vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Ehdokaslistoja 1906–1917, A 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA.

¹⁵⁴ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1907 toimitettavaa edustajan vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA.

¹⁵⁵ Partanen 2006b, 20–21, 52, 57.

¹⁵⁶ Edustajakokouspöytäkirja 16.–17.4.1911 ja toimintakertomus 4.4.1910–16.4.1911, Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. Kertom. Kuopion läänin itäisen sos.dem. piirin arkisto. 329,5 (471). TA.

¹⁵⁷ Piirikokouspöytäkirja 29.–30.3.1914 ja toimintakertomus vuodelta 1913, Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. Kertom. Kuopion läänin itäisen sos.dem. piirin arkisto. 329,5 (471). TA.

Suomalaisessa Puolueessa eduskuntavaalivalmistelut hoiti ilmeisesti piirin keskustoimikunta, kuten vaaleissa 1907, vaikka tähän asiaan ei varmennusta lähdeaineistosta löytynyt. Liitteestä 1 ilmenee, että ehdokkaita asetettiin vähemmän kuin ensimmäisiin vaaleihin. Esimerkiksi tammikuun 1911 vaaleissa ehdokkaana oli neljä miestä. Naiset puuttuivat puolueen ehdokaslistoilta vuosien 1911–1916 vaaleissa. Syitä ehdokkaiden pieneen määrään ja naisten puuttumiseen voidaan etsiä puolueessa ilmenneistä erimielisyyksistä, joita oli Venäjän-politiikassa myöntövyösuojin ja niiden välillä, jotka hyväksyivät protestit hallintoa vastaan. Toiseksi puolueen johtoa syytettiin vain kaupunkilaisten etujen ajamisesta eli puolueessa kehittyi maalaisten kapina. Lisäksi syynä ehdokkaiden vähäiseen lukumäärään saattoi olla turhautuminen usein toistuviin vaaleihin.¹⁵⁸ Naiset esittivät kritiikkiä puolueen miehille ehdokasasettelusta. Joensuun Nuijan naisosaston edustaja Anna Terä käytti puheenvuoron puolueen naisjärjestöjen vuosikokouksessa 1911. Terä toi esille sen, kuinka piirihallintojen miesjäsenet suostuivat vastahakoisesti asettamaan naisia ehdokkaaksi ja sijoittivat naisehdokkaan nimen listoille siten, ettei hänellä ollut mahdollisuuksia tulla valituksi.¹⁵⁹

Vaalipiirissä vaikuttivat erityisesti vuoden 1913 ehdokasasetteluun Suomalaisessa Puolueessa ilmenneet erimielisyydet ja maalaisten kapina. Vaalipiiristä kansanedustajaksi vuosina 1910 ja 1911 valittu lakitieteen tohtori Hugo Rautapää Helsingistä kieltäytyi asettumasta enää edustajaehdokkaaksi.¹⁶⁰ Lisäksi pielijärveläinen maanviljelijä Pekka Saarelainen asettui Maalaisliiton ehdokkaaksi, vaikka hän oli ollut vuoden 1909 toisilla valtiopäivillä Suomalaisen Puolueen edustajana. Vaalien 1913 jälkeisestä tilanteesta Suomalaisessa Puolueessa mainitaan piirien toiminnan loppuneen lähes täysin.¹⁶¹ Vaalipiirin alueella puolueen osastoja oli neljässätoista kunnassa kaikkiaan kaksikymmentäkaksi.¹⁶² Kun vaaleihin 1913 ehdokkaaksi asetettiin vaalipiirissä kymmenen miestä, niin vuonna 1916 ehdokkaana oli seitsemän miestä (liite 1).

Nuorsuomalaisuuden arvomaailmassa naisten tasa-arvon katsottiin merkitsevän liberaalisten oppien mukaista mahdollisuuksien tasa-arvoa eli naisilla tuli olla tasavertainen mahdollisuus yhteiskunnalliseen toimintaan.¹⁶³ Vaalipiirissä edellä mainittu pyrkimys ilmeni siinä, että nuorsuomalaisten yhdistysten johdantuntiin valittiin alusta alkaen miehiä ja naisia, samoin piirikokousedustajiksi. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että naisten kansanedustajaehdokkuutta vierastettiin, koska harvassa yhdistyksessä otettiin kantaa naisehdokkaan puolesta. Perinne miehistä valtakunnallisina päätöksentekijöinä vaikutti edelleen. Lopulliset päätökset edustajaehdokkaista tehtiin piirikokouksissa. Ennen helmikuun 1910 vaaleja pidetyssä piirikokouksessa edustajia oli läsnä yhdeksästätoista yhdistyksestä. Kokouksessa valittu toimikunta valmisti ehdokaslistat, jotka hyväksyttiin

---

¹⁵⁸ Salokorpi 1988, 133–135; Leino-Kaukiainen 1994, 121–123, 154–156.

¹⁵⁹ Pöytäkirja 14–15.10.1911 § 6 Suomalaisen Puolueen naisjärjestöjen vuosikokous Tampereella. Suomalaisen Puolueen Naisvaliokunnan vuosikertomukset ja Naisjärjestöjen yhteisten vuosikokousten pöytäkirjat 1907–1916. Suomalaisen Puolueen Naisvaliokunnan arkisto. PTA.

¹⁶⁰ Leino-Kaukiainen 1994, 151.

¹⁶¹ Salokorpi 1988, 133–135; Leino-Kaukiainen 1994, 151, 154–156.

¹⁶² Salokorpi 1988, 322.

¹⁶³ Vares 2000, 145.

pienin muutoksin. Piirikokousedustajina oli sekä miehiä että naisia, mutta ehdokkaaksi naisia ei valittu ja kaikkiaan ehdokkaita asetettiin kuusi eli vähemmän kuin aikaisemmissa vaaleissa.¹⁶⁴

Nuorsuomalaisten ehdokkaana tammikuun 1911 vaaleissa, eli viidensissä eduskuntavaaleissa, oli viisi miestä (liite 1). Siten voidaan päätellä, että toinen sortokausi ja toistuvat vaalit turhauttivat jäsenistöä: ehdokkaiden lukumäärä aleni ja listoilta puuttuivat naisehdokkaat. Vesa Vareksen mukaan puolue toiminta näivetty yleisesti vuosien 1905–1909 vilkkaan toiminnan jälkeen ja nuorsuomalaisten keskuudessa esiintyi 1910-luvun alussa hajaannusta ja erimielisyyksiä.¹⁶⁵ Ilmeisesti erimielisyydet puolueessa selittävät osaltaan vaalipiirissäkin ehdokasasettelun laimeutta. Osassa nuorsuomalaisia yhdistyksiä toiminta laantui 1910-luvulla. Vuoden 1911 jäsenmäärätietoja oli vaalipiirin alueelta kolmestatoista yhdistyksestä: jäseniä oli vajaa tuhat.¹⁶⁶ Huhtikuun 1911 puoluekokoukseen osallistui piiritoimikunnan edustajien lisäksi edustajia, miehiä ja naisia, muun muassa Joensuusta, Enosta ja Kiteeltä, sitä vastoin vuoden 1912 puoluekokouksessa oli yksi naisedustaja Joensuusta.¹⁶⁷

Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston¹⁶⁸ vuosikertomuksista ilmenee, kuinka nuorsuomalaiset naiset joutuivat ehdokasasettelun yhteydessä puolustamaan vahvasti naisen oikeutta vaaliehdokkuuteen. Vuoden 1913 vaaleihin naiset esittivät omana ehdokkaanaan rouva Augusta Laineen. Puolueen piirikokouksessa esitystä ei kuitenkaan huomioitu, vaan miehet vastasivat: ”Jos naiset tahtovat oman ehdokkaan, niin laittakoot oman listan.” Vastauksesta seurasi, että naiset muodostivat kiireellä valitsijayhdistyksen ja laativat oman ehdokaslistansa, jolle asettivat ehdokkaansa nimen ensimmäiseksi. Toiseksi ja kolmanneksi listalle sijoitettiin miesehdokkaiden nimet ja ehdokaslista saatiin puolueen vaaliliittoon.¹⁶⁹ Näyttää siis siltä, että puolue olisi esiintynyt vaaleissa ilman naisehdokasta, kuten kaksissa edellisissä vaaleissa, elleivät naiset olisi ottaneet asiaa omiin käsiinsä ja toimineet nopeasti piirikokouksessa.

Vuoden 1916 vaaleihin nuorsuomalaiset naiset perustivat valitsijayhdistyksen ja laativat oman ehdokaslistansa syystä, että Joensuun Nuorsuomalaisen yhdistyksen kokouksessa enemmistönä läsnä olleet miesjäsenet hylkäsivät naisehdokkaan listaltaan. Miesten nurjasta suhtautumisesta huolimatta naiset on-

---

¹⁶⁴ Pöytäkirjaotteet nuorsuomalaisten yhdistysten kokouksista 28.11.1906–15.3.1909 sekä pöytäkirja piirikokous 12.12.1909, Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Nuorsuomalaiset. Pöytäkirjoja (saapuneita) 1906–1909, 1917. Kansio 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA; Piirikokouspöytäkirjoista tallentunut vain pöytäkirja 12.12.1909.

¹⁶⁵ Vares 2000, 130–134, 170–180.

¹⁶⁶ Luettelo nuorsuomalaisista yhdistyksistä, niiden perustamisvuodesta sekä tietoja jäsenmääristä vuodelta 1911. B. Luettelot. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto, VAY 4109. KA.

¹⁶⁷ Luettelot nuorsuomalaisten yhdistysten edustajista Nuorsuomalaisen puolueen puoluekokouksissa 23.4.1911 ja 21.4.1912. B. Luettelot. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto, VAY 4106–4107. KA.

¹⁶⁸ Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto perustettiin 8.10.1907. Vuosikertomus Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta vuosina 1907–1908. Pöytäkirjat 1907–1911. Ca:1. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto. JoMA.

¹⁶⁹ Vuosikertomus Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta vuonna 1913. Pöytäkirjat 1912–1919. Ca:2. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto. JoMA; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1913 toimittavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslauta-kunnan pöytäkirja 17.7.1913 § 8 liite. Ha:2. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

nistuivat piirikokouksessa saamaan oman ehdokaslistan ja ensimmäisen ehdokassijan lisäksi ehdokkaansa Augusta Laineen nimen toiseksi yhdelle listalle ja kolmanneksi kahdelle listalle.¹⁷⁰

Maalaisliittolainen vaalitoiminta tapahtui pääasiassa paikallisin voimin kirjeenvaihdon ja kirjallisuuden levittämisen kautta. Vuonna 1912 piiriin saatiin puhuja, joka kiersi Joensuussa ja sen lähikunnissa kaupungin pohjoispuolella, mutta vuonna 1913 keskushallinto ei varojen vähyyden vuoksi voinut puhujaa lähettää. Ehdokasasettelussa koettiin vaikeuksia vuonna 1913, sillä keskusvaalilautakunta hylkäsi kahden valitsijayhdistyksen listat. Toinen ehdokaslistoista uudistettiin, mutta se jäi niin sanotuksi villilistaksi (eli vaaliliiton ulkopuolelle), jolle annetut äänet menivät puolueelta hukkaan.¹⁷¹ Keväällä 1916 Maalaisliiton piirikokouksessa päätettiin, ettei ehdokaslistoille aseteta yleisehdokasta, vaan ehdokkaiksi hyväksyttiin vaalipiiristä kotoisin olevat henkilöt ja perustettiin valitsijayhdistykset. Kokousedustajina ei ollut naisia eikä ehdokkaaksi valittu yhtään naista. Ehdokkaiden tuli tehdä vaalityötä omilla varoillaan niin paljon kuin mahdollista. Vaalityössä käytettiin Kuopiossa ilmestyvää sanomalehteä *Savon Sanomat*, koska vaalipiirissä ilmestyvää puolueen lehteä ei ollut.¹⁷²

Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä oli yksitoista edustajanpaikkaa vuoden 1916 vaaleihin saakka, joten vaaliliittoon oli mahdollisuus asettaa yksitoista ehdokasta. Tätä mahdollisuutta käytettiin eniten Sosialidemokraattisessa Puolueessa. Sen sijaan Suomalaisessa Puolueessa sekä nuorsuomalaisilla ehdokkaiden lukumäärä vaalia kohden aleni vuoden 1907 vaalien jälkeen. Oletettavasti näissä puolueissa esiintyneet erimielisyydet heijastuivat ehdokasasetteluun, erityisesti 1910-luvulla. Maalaisliitolla oli kaikkiaan vähiten ehdokkaita, sillä puolue työ Maalaisliitossa oli vielä järjestelyvaiheessa. Vuosittain toistuvat vaalit kuluttivat puolueiden taloutta sekä toimitsijoiden ja ehdokkaiden voimavaroja. Vaikuttaa siltä, että Sosialidemokraattisessa Puolueessa järjestötoiminta ja vaaliorganisaatio toimivat vaalipiirissä parhaiten. Myös valtakunnallisesti järjestötoiminta Sosialidemokraattisessa Puolueessa oli laajalti organisoitua, erityisesti vuonna 1916 puolueessa nousi sekä jäsenyhdistysten lukumäärä että jäsenten lukumäärä.¹⁷³

---

¹⁷⁰ Vuosikertomus Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta vuonna 1916. Pöytäkirjat 1912–1919. Ca:2. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto. JoMA; Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1916 toimitettavaa edustajavaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 15.6.1916 § 2 liite. Ha:2. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

¹⁷¹ Vuosikertomukset vuosilta 1912 ja 1913, Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Maalaisliiton piiri-toimikunta. IEb2: Piirijärjestöjen vuosikertomukset vuosilta 1907–1915. KMA; Hakalehto 1986, 247–248.

¹⁷² Pöytäkirja piirikokous 30.3.1916 § 1, 2 ja 3 Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Maalaisliitto. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Vaalipiirissä maalaisliittolaisten vuonna 1917 perustama sanomalehti *Korpi-Jaakko* alkoi ilmestyä helmikuussa 1918, mutta lakkautettiin kiivaan tasavaltalaisuuden vuoksi. Lokakuusta 1918 alkaen lehden nimi oli *Karjalan Maa* ja päätoimittajaksi tuli Ari Pitkänen. Mylly 1989,100.

¹⁷³ Soikkanen 1975, 182, 194–195.

2.3.3 Ehdokkaaksi vuoden 1917 jännittyneessä ilmapiirissä

Lokakuun 1917 eduskuntavaalit järjestettiin vaikeassa poliittisessa tilanteessa. Eduskunta hajotettiin heinäkuun viimeisenä päivänä ja uudet eduskuntavaalit oli pidettävä lokakuun alussa. Näin ollen vaalivalmistelut, ehdokasasettelu ja vaaliliittoneuvottelut, jouduttiin tekemään puolueissa kahden kuukauden aikana. Vaalipiirissä oli kymmenen edustajanpaikkaa vuoden 1917 vaaleissa.

Sosiaalidemokraattinen järjestötoiminta laajeni vaalipiirin alueella vuoden 1917 aikana. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen puoluejärjestöjä perustettiin lisää, kesäkuun loppuun mennessä niitä oli yhteensä 127 ja jäsenten määrä lähenteli neljäätuhatta. Lokakuun eduskuntavaaleihin puolueessa asetettiin ehdokkaaksi yhdeksän miestä. Sen sijaan edellisissä vaaleissa ehdokkaana ollut Ada Kurkinen jätettiin pois listoilta, mihin osaltaan vaikutti puolison Severi Kurkisen ehdokkuus. Vaalityössä toimittiin erityisen aktiivisesti, sillä puhujiksi palkattiin kuusi henkilöä. Marraskuun suurlakon myötä sekä jäsenistön että yhdistysten lukumäärä nousi, helmikuun 1918 alussa Sosialidemokraattisen Puolueen yhdistyksiä oli kaikkiaan 143. Eniten yhdistyksiä toimi Kontiolahdella, Pielisjärvellä ja Tohmajärvellä eli kunnissa, joissa väestöä työskenteli metsätöissä ja teollisuudessa. Lisäksi vuonna 1917 jäsenistön määrä lisääntyi nuorisotoiminnassa ja ammattiosastoissa.¹⁷⁴

Suomalaisen Puolueen toiminta jatkui vaalipiirin alueella puolueen hajaannusvuosien jälkeen ainakin Joensuussa. Puoluekokoukseen vuonna 1916 sekä vuonna 1917 lähettivät edustajansa Joensuun Suomalainen Nuija sekä Joensuun Suomalaisen Nuijan naisosasto.¹⁷⁵ Vuodelta 1917 puolueen luetteloissa tulee esille joensuulaisten osastojen lisäksi kaksikymmentä osastoa kahdessatoista kunnassa eli Kaavilla, Kuusjärvellä, Polvijärvellä, Kontiolahdella, Liperissä, Enossa, Juuassa, Nurmeksessa, Kiihtelysvaarassa, Tohmajärvellä, Pälkjärvellä sekä Pielisjärvellä, mutta niistä ei ole tarkempaa tietoa.¹⁷⁶

Vuoden 1917 aikana keskusteltiin vanhasuomalaisen ja nuorsuomalaisen yhdistymisestä, mutta se ei toteutunut. Sen sijaan lokakuun eduskuntavaalien edellä käytiin porvarillisten puolueiden kesken vaaliliittoneuvotteluja.¹⁷⁷ Vaalipiirissä Suomalainen puolue, Nuorsuomalainen Puolue ja uusi puoluemuodostelma Kansanpuolue¹⁷⁸ solmivat Edistyspuolueiden vaaliliiton, jolla oli ehdokkaita kaikkiaan kymmenen (liite 1). Ehdokkaista naisia oli kaksi: nuorsuomalaisia edusti Augusta Laine ja Suomalaista Puoluetta Anna Terä eli ehdokaslistoille asetettiin naiset, joilla oli kokemusta edustajaehdokkuudesta (liite 2). Vaaliliiton avulla pyrittiin lisäämään porvarillisten puolueiden edustajanpaikkoja ja vähentämään sosiaalidemokraattien kannatusta.

¹⁷⁴ Partanen 2006b, 65–67.

¹⁷⁵ Osanottajat Suomalaisen Puolueen puoluekokouksessa 15–16.4.1916 sekä puoluekokouksessa 4–5.5.1917. Pöytäkirjoja (puoluekokouksista). Suomalaisen Puolueen arkisto, VAY 2690, 2695. KA.

¹⁷⁶ Suomalaiset Seurat 1917, Kuopion läänin itäinen vaalipiiri. Luettelo Suomalaisista Seuroista 1917. Suomalaisen Puolueen arkisto, VAY 2669. KA; vertaa Leino-Kaukiainen 1994, 157–158, kartta 6, jossa Pielisjärvi jää ”valkoiseksi alueeksi”.

¹⁷⁷ Borg 1965, 124–126.

¹⁷⁸ Kansanpuolueen perustamisesta vuonna 1917 ja vaaliliiton muodostamisesta vaaleihin 1917, ks. Salokorpi 1988, 166–169, Leino-Kaukiainen 1994, 191–193, Vares 2000, 217–220, 223–230, Hakalehto 1986, 299–300.

Nuorsuomalaista yhdistystoimintaa oli vuonna 1917 Joensuun ohella Kiteellä, Polvijärvellä, Kuusjärvellä, Kontiolahdella, Liperissä, Juuassa, Hammaslahdessa ja Värtsilässä. Elokuussa 1917 piiritoimikunta päätti vaalivalmisteluja varten palkata piirisihteerin ja vaalipuhujan sekä levittää lentolehtisiä, ja puolueen Keskustoimikunnalta päätettiin pyytää toinen vaalipuhuja.¹⁷⁹ Edistyspuolueiden vaaliliitossa nuorsuomalaisten ehdokkaana oli kolme miestä ja edellä mainittu Augusta Laine. Edelleen Suomalaisen Naisliiton paikallisosaston vuosikertomus mainitsee ongelman ehdokasasettelussa, sillä miehet halusivat asettaa nais-ehdokkaan nimen listoille niin epäedullisesti, ettei hänellä olisi mahdollisuutta tulla valituksi. Näin ollen naiset joutuivat pitämään tiukasti ehdokkaansa puolta ja saivat Augusta Laineen nimen listoille niin, että hänet tuotiin esille yhtä edullisesti kuin kolmas miesehdokka.¹⁸⁰

Maalaisliittolaista puoluettyötä pyrittiin tehostamaan vaalipiirin alueella. Vuoden 1917 aikana neljätoista puhujaa piti 125 esitelmää. Tältä pohjalta puolueen osastojen lukumäärä nousi kahteenkymmeneenviiteen.¹⁸¹ Piirikokoukseen osallistui kahdentoista paikallisosaston ja yhden kunnallistoimikunnan valtuuttamina edustajina 25 miestä, joista maanviljelijöitä oli kahdeksan, talollisia viisi ja lampuoteja kolme, yksi oli mäkitupalainen, samoin oli yksi palstatilallinen, lisäksi yksi kansakoulunopettaja sekä kuusi edustajaa kirjattuna ilman ammattinimikettä.¹⁸² Kokousedustajien ammatit kuvastavat puolueen laajenevan kannattajakunnan sosiaalista taustaa.

Maalaisliiton piirikokouspöytäkirjasta ilmenee, että kokouksessa keskusteltiin laajasti Edistyspuolueiden vaaliliittoon liittymisestä. Kokousedustajien suuri enemmistö vastusti vaaliliittoa. Syynä vastustukseen olivat muun muassa taktilliset ja periaatteelliset syyt sekä aatteellinen näkemys siitä, että oikea asia tulisi saavuttamaan voiton ennemmin tai myöhemmin. Edustajaehdokkaista keskusteltaessa mainittiin kymmenen miehen ohella ehdokkaaksi sopiviksi kolme naista, ammatiltaan kasvitarhanhoidonneuvoja, talonemäntä ja maanviljelijänemäntä. Naiset eivät kuitenkaan saaneet kannatusta, joten heidän osaltaan esitykset raukesivat.¹⁸³ Kokouksessa heijastui monelta kohdin maalaisväestön keskuudessa säilynyt perinteinen ajattelutapa, että yhteiskunnallisten asioiden hoitaminen ja luottamustehtävät kuuluivat miehille. Maalaisliitossa perinne ilmeni siten, että vuoden 1917 eduskuntavaaleissa naisia oli puolueen ehdokkaana

---

¹⁷⁹ Pöytäkirjaotteet nuorsuomalaisten yhdistysten kokouksista 24.2.1917–23.8.1917 sekä pöytäkirja piiritoimikunnan kokous 15.8.1917 § 3 ja 4 Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Nuorsuomalaiset. Pöytäkirjoja (saapuneita) 1906–1909, 1917. Kansio 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA.

¹⁸⁰ Vuosikertomus Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta vuonna 1917. Pöytäkirjat 1912–1919. Ca:2. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto JoMA; Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1917 toimitettavaa edustajavaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.9.1917 § 6, liite. Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

¹⁸¹ Vuosikertomus vuodelta 1917 Kuopion läänin itäisen vaalipiirin maalaisliiton piiritoimikunta. Eb Piirijärjestöjen vuosikertomukset 1916–1923. KMA; Hakalehto 1986, 244, 294, 304.

¹⁸² Jäljennös piirikokouspöytäkirjasta 22.8.1917 § 3 Kuopion läänin itäisen vaalipiirin maalaisliittolaiset. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

¹⁸³ Jäljennös piirikokouspöytäkirjasta 22.8.1917 § 5 ja 8 Kuopion läänin itäisen vaalipiirin maalaisliittolaiset. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

koko maassa ainoastaan viisi.¹⁸⁴ Siitä huolimatta, että vaalivalmistelut jouduttiin tekemään kahden kuukauden aikana, vaalipiirissä puolueissa pystyttiin tekemään valmistelut ja ehdokkaita asetettiin yhteensä 29. Puoluetoiminta oli laajentunut ja tehostunut, erityisesti uusissa puolueissa: Sosialidemokraattisessa Puolueessa ja Maalaisliitossa.

2.3.4 Kyvykkäille naisehdokkaille kysyntää

Vaalilain mukaisesti kaikki äänioikeutetut naiset ja miehet olivat vaalikelpoisia. Siitä huolimatta vaalipiirissä oli ehdokkaana vähän naisia. Eduskuntavaaleihin 1907–1917 (liite 1) asetettiin kaikkiaan 253 ehdokasta, joista naisia oli kaksikymmentä, eli naisten osuus ehdokkaista oli 7,9 prosenttia. Eri puolueilla oli vaalia kohden ehdokkaana yksi nainen tai sitten ei yhtään naista, poikkeuksena vuonna 1907 nuorsuomalaisten kaksi naisehdokasta ja vaaleissa 1913 sosiaalidemokraattien kolme naisehdokasta. Lisäksi on huomioitava, että Maalaisliitto ei asettanut ehdokkaaksi yhtään naista. Siten Tuttu Tarkiaisen esille tuoma yhden naisen normi¹⁸⁵, eli kukin puolue pyrkii asettamaan kaikissa vaalipiireissä ainakin yhden naisen ehdokkaaksi vaalia kohden, toteutui Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä puolueiden ehdokasasettelussa vain osittain. Eduskuntavaaleihin 1907–1917 vaalipiirissä ehdokkaaksi asetetut naiset sekä heidän puolue-, ammatti- ja kotipaikkatietonsa ilmenevät liitteestä 2. Naisten osuus ehdokkaista oli korkein, 11,9 prosenttia, Nuorsuomalaisella Puolueella ja toiseksi korkein, 9,5 prosenttia, Sosialidemokraattisella Puolueella.

Taulukko 1. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1907–1917 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä

SDP	Suom. p.	Nuors. p.	ML	Muut
9,5	8,6	11,9	-	-

Lähde: Liite 1.

Valitsijoissa haluttiin herättää tietty vaikutelma naisehdokkaista ja siksi heidät esiteltiin vuosisadan alkupuolella rouvana tai vaimona, siis aviomiehen kautta, vaikka ehdokkailla oli oma ammatti ja ansiotyö. Edustajaehdokkaalla saattoi olla monenlaista koulutusta, useampia ammattinimikkeitä ja työkokemusta eri aloilta, mutta ehdokaslistoissa olivat kuitenkin ne nimikkeet, joita valitsijayhdistys, puolue tai ehdokas itse vaaleja varten toi esille. Ehdokasasettelu on mielenkiintoinen. Yleensä sosiaalidemokraattiset naiset/työläisnaiset joutuivat käymään töissä, kun taas porvarisnaiset olivat kotona. Kuitenkin sosiaalidemokraattinen

¹⁸⁴ Palmunen 1992, 102.

¹⁸⁵ Tarkiaisen 1971, 354–356.

Mimmi Haapasalo ilmoitettiin ehdokaslistoissa vahtimestarin vaimona, vaikka hän oli osuusliikkeen myymälänhoitaja.¹⁸⁶

Vaaleissa 1907–1917 ammattinimikkeellä esitellyistä naisehdokkaista yksi toimi opetuslalla ja yksi puhujana järjestössä, kaksi ehdokkaana olleista naisista työskenteli teollisuus- tai käsityöammattissa. Kaksi kertaa ehdokas esiteltiin emäntänä. Rouva Augusta Laine nimettiin aikaisemmasta poiketen vaaleihin 1917 emännäksi ja näin pyrittiin lisäämään ehdokkaan kannatusta maaseudun naisten keskuudessa.

Eduskuntavaaleista 1907 alkaen asetettiin ehdokkaaksi naisia, jotka asuivat vaalipiirin alueella. Ehdokkaat olivat joko Joensuusta tai Joensuun lähikunnista, Joensuusta katsoen kauimmainen heistä oli kotoisin Tohmajärveltä. Ensimmäisiin vaaleihin eivät kaikki puolueet löytäneet naisehdokasta vaalipiirin alueelta. Sosiaalidemokraattien ehdokkaana oli viipurilainen kutoja Jenny Kilpiäinen, joka oli Naisliiton sihteeri.¹⁸⁷ Suomalainen Puolue puolestaan esitteli rouva Tilma Hainarin Helsingistä. Lapsuutensa Karjalassa viettäneenä Tilma Hainari teki puolisonsa tohtori Oskar Hainarin kanssa Sortavalassa työtä rajaseudun asukkaiden hyväksi ja asuessaan Helsingissä hän toimi muun muassa Suomen Naisyhdistyksessä.¹⁸⁸

Vuoden 1913 vaaleissa sosiaalidemokraattien ehdokkaista naisia oli kolme. Naisehdokkaiden lukumäärään vaikutti osaltaan ehdokkaana ollut Sosialidemokraattisen Puolueen puhuja Aura Kiiskinen. Hänellä oli tunnettuutta vaalipiirissä. Joensuussa agitaattori Kiiskinen kävi syksyllä 1907.¹⁸⁹ Vuoden 1911 alussa Aura Kiiskinen, Miina Sillanpää ja Wilho Lehokas toimivat luennoitsijoina puoluetoimikunnan järjestämällä luentokursseilla Joensuussa ja Pielisjärvellä.¹⁹⁰ Naisliitossa sihteeri Aura Kiiskiselle hyväksyttiin matkasuunnitelmia Kuopion itäiseen piiriin vuosina 1909 ja 1912.¹⁹¹

Sosiaalidemokraattien naisehdokkaat olivat ehdokkaana vain kerran, paitsi torpantyttö Mimmi Turunen. Lukutaitoinen työväenyhdistyksen puheenjohtaja Mimmi Turunen herätti äänestäjien luottamuksen ja hänet valittiin eduskuntaan kaksissa vaaleissa. Toisen edustajankautensa jälkeen Turunen kieltäytyi ehdokkuudesta, koska hän nuorena henkilönä oli vaivaantunut puolueensa eduskuntaryhmän mielipidekiistoista. Toisaalta, vanhempien hoito kotona oli hänen, sisaruksista nuorimman, vastuulla.¹⁹² Edustajaehdokkaiden valintaan vaikutettiin myös Sosialidemokraattisen Puolueen naisosastoista esittämällä omia ehdokkaita puolueäänestykseen. Esimerkiksi Joensuun Työväenyhdistyksen naisosaston kokouksessa maaliskuussa 1916 ehdokkaaksi esitetyistä äänestettiin ja valituksi tuli yksi nainen ja kaksi miestä. Samanlainen tulos saatiin elokuun 1917 kokoukses-

¹⁸⁶ Mimmi ja työväenliike. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA.

¹⁸⁷ Katainen 1997, 122.

¹⁸⁸ Tilma ja Oskar Hainari (aiemmin Forsström). Tuulio 1952, 21–29, 72–81, 113–114, 118.

¹⁸⁹ Rajavahti 16.9.1907; Järvelin 1988, 117.

¹⁹⁰ Edustajakokouspöytäkirja 16.–17.4.1911 Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. Kertom. Kuopion läänin itäisen sos.dem. piirin arkisto. 329,5 (471). TA.

¹⁹¹ Pöytäkirjat 24.11.1909 ja 17.9.1912 § 10, Sos.dem. Naisliittotoimikunta. C1.1. Sos.dem. Naisliiton arkisto. 362.86. TA.

¹⁹² Mimmi Hämäläinen. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat 25:41/155. TA.

sa.¹⁹³ Koska kokouksissa ei kannatettu useamman naisen ehdokkuutta, vaikuttaa siltä, että kyvykkäiksi katsottuja naisia oli vaikeaa löytää naisosastossakin.

Porvarillisten puolueiden vaaliehdokkuuteen vuosina 1907–1917 suostui viisi naista (liite 2). Nuorsuomalaisista Sohvi Reijonen ja Liekko Hakulinen olivat ehdokkaana kerran, sen sijaan Augusta Laine esiteltiin ehdokaslistoilla kaikkiaan viisissä vaaleissa. Laine oli mukana jo vuoden 1907 vaalien valmisteluissa, mutta kieltäytyi silloin ehdokkuudesta.¹⁹⁴ Tilma Hainari asetettiin Suomalaisen Puolueen ehdokkaaksi kaksi kertaa ja Anna Terä kolme kertaa.

Vaalipiirissä valitsijyhdistykset käyttivät vuoden 1906 vaalilain suomaa mahdollisuutta sijoittaa ehdokaslistaan kolme henkilöä ja ehdokkaan asettaminen usealle listalle oli yleinen käytäntö. Yleisehdokkaana oli Helsingistä ja Viipurista kotoisin olevia henkilöitä sekä vaalipiirissä asuvia tunnettuja henkilöitä. Yleisehdokkaan nimi sijoitettiin usealle listalle ja useimmiten ensimmäiselle tai toiselle sijalle.¹⁹⁵ Vaalipiirissä oli pyrkimystä saada yleisehdokkuuden kautta edustajanpaikoille kansan parhaimmistoa edustavia henkilöitä. Kun ehdokasasettelussa käytettiin kolmen nimen listoja, vaalitulokseen oli merkitystä sillä, mille sijalle valitsijyhdistys ehdokkaan asetti. Äänestäjällä tosin oli mahdollisuus muuttaa ehdolla olevien järjestystä. Lisäksi tulokseen vaikutti se, ketä sijoitettiin samaan listaan. Puolueen yleisehdokas tai vaalipiirissä yleisesti tunnettu henkilö, kuten puolueen toimitsija, kartutti samassa listassa olleiden äänimäärää. Henkilön menestymiseen vaaleissa vaikutti lisäksi esiintyminen usean valitsijyhdistyksen ehdokkaana.

Naisia oli useamman kuin yhden valitsijyhdistyksen ehdokkaana ensimmäisistä vaaleista alkaen. Vain pieni osa naisista oli yhden valitsijyhdistyksen esittämänä. Esimerkiksi vuonna 1907 esiteltiin Sohvi Reijonen neljän valitsijyhdistyksen ehdokaslistalla, Tilma Hainari ja Jenny Kilpiäinen kolmen ja Liekko Hakulinen yhden valitsijyhdistyksen ehdokkaana. Vaaliin 1909 Suomalaisessa Puolueessa Anna Terän nimi järjesteltiin kaikkiaan seitsemän valitsijyhdistyksen listalle, mutta tällöin laajimmin sijoitettuna hovioikeuden asessori Valter A. Andersin Viipurista tuotiin esille yhdeksällä listalla.¹⁹⁶

Naisehdokkaita esiteltiin listojen toisella tai kolmannella sijalla, harvoin ensimmäisellä sijalla. Vaaleihin 1907 ei ketään ehdolla olleista naisista asetettu ensimmäiseksi, seuraavissa vaaleissa yksi Suomalaisen Puolueen valitsijyhdistyksistä oli järjesteltyt Tilma Hainarin nimen ensimmäiseksi, muut sijoittaneet hänet toiseksi tai kolmanneksi. Vuonna 1909 Suomalaista Puoluetta edustaneen

¹⁹³ Pöytäkirja 12.3.1916 § 6 sekä pöytäkirja 12.8.1917 § 3, Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston kuukausikokoukset. Pöytäkirjat 1912–1924. Joensuun sos.dem. naisyhdistys 1912–1960. 362.86. TA.

¹⁹⁴ Augusta Laineen kirjeet vanhemmilleen Axel Emil ja Anna Branderille 20.1.1907 ja 23.1.1907. C. Kansio 14. Branderien sukuarkisto. JoMA.

¹⁹⁵ Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1907 ja 1909–1911. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1913–1917. Keskuslautakunnan pöytäkirjat 1913–1917. Ha:2–Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Karjalatar 25.6.1908; Karjalan Sanomat 30.6.1908.

¹⁹⁶ Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1907 ja 1909–1911. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1913–1917. Keskuslautakunnan pöytäkirjat 1913–1917. Ha:2, Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Karjalatar 25.6.1908; Karjalan Sanomat 30.6.1908.

Anna Terän nimi oli ensimmäisellä sijalla kahdessa listassa, muutoin toisena tai kolmantena. Samoin vaaleissa 1910 ja 1917 Anna Terä tuotiin esille usean valitsijayhdistyksen ehdokkaana, mutta miesten varjossa. Sosiaalidemokraatit asettivat naisen ensimmäiselle ehdokassijalle vuoden 1910 vaaleissa, jolloin ehdokkaana oli uudelleen edellisissä vaaleissa eduskuntaan valittu Mimmi Turunen. Nuorsuomalaisen naisen nimi sijoitettiin ensimmäisen kerran listan ensimmäiseksi vuonna 1913, kun puolueen naiset laativat oman ehdokaslistan.¹⁹⁷

Naisehdokkaan nimen sijoittaminen harvoin listan ensimmäiseksi antaa vaikutelman, että naisia ei pidetty realistisina ehdokkaina, vaan enemmänkin niin sanottuna täyte-ehdokkaina ja naisten äänten kerääjinä ehdokaslistan miesten hyväksi. Esimerkiksi Augusta Laineen tie ehdokkaaksi ja edustajaksi oli pitkä ja vaikea. Naisosastojen omiin ehdokkaisiin liittyvät ehdotukset, jopa vaatimukset, olivat puolueissa välttämättömiä, jotta naisen nimi saatiin listoille tasavertaisemmin miesten kanssa. Naisten ehdokkuuksien vähäinen määrä (20) osoittaa, etteivät naiset olleet valmiita ehdokkuuteen ja vaalityöhön, osin perheen ja kotitöiden takia, toisaalta miehet eivät olleet puolueissa suosiollisia naisten osallistumiselle. Naisjärjestöt puolestaan toimivat sekä painostusjärjestönä että naisehdokkaiden tukena.

Valitsijayhdistykset ilmoittivat ensimmäisistä vaaleista alkaen ehdokaslistaan merkittäväksi niin sanotun yleispyrinnön, jolla valitsijayhdistyksen ja ehdokkaiden tärkeimmät tavoitteet tuotiin esille. Koska listassa oli kolme henkilöä, ei ole eroteltavissa erityisesti naisten tavoitteita. Vaaleissa 1907–1917 ei yhdelläkään valitsijayhdistyksellä ollut sellaista listaa, jonka kaikki ehdokkaat olisivat olleet naisia. Tässä tutkimuksessa tarkastelu rajataan niihin listoihin, joihin naisehdokas oli sijoitettuna ensimmäiseksi tai toiseksi, sillä kolmantena listalla ollut henkilö voidaan katsoa niin sanotuksi täyte-ehdokkaaksi (liite 3). ”Yleispyrintöjen” osalta huomioitavaa on se, että naisiin, äänioikeutettujen uuteen suureen joukkoon, ei niissä erityisesti vedottu.

Valitsijayhdistysten ja ehdokkaiden paikallisena vaaliteemana oli liikenneolojen parantaminen, sillä rautatieyhteyksien laajentaminen katsottiin tärkeäksi niin teollisuudelle ja maataloudelle kuin yksittäisille kansalaisille. Tavoite *Rautatie. Edistystä syrjäseuduille* oli vuonna 1907 Suomalaisen Puolueen ehdokaslistassa, jolle Tilma Hainarin nimi sijoitettiin. Puolueen tavoitteena oli rautatie Karjalasta Savoan sekä rata Ilomantsiin.¹⁹⁸ Päätös rautatien rakentamisesta Joensuusta Pielisen itäpuolitse Nurmekseen oli tehty vuoden 1906 ylimääräisillä valtiopäivillä.¹⁹⁹ Tilma Hainari koki omakohtaisesti matkustamisen raskauden helmikuun pakkasessa ja lumimyrskyissä, kun hän kiersi hevoskyydillä vaalimatalla Juuassa ja Nurmeksessa, eikä rautatietä vielä ollut.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1907 ja 1909–1911. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1913–1917. Keskuslautakunnan pöytäkirjat 1913–1917. Ha:2, Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Karjalatar 25.6.1908; Karjalan Sanomat 30.6.1908.

¹⁹⁸ Karjalatar 9.3.1907, 12.3.1907.

¹⁹⁹ Kupiainen & Elsinen 1984, 217.

²⁰⁰ Tuulio 1952, 122.

Vuosisadan alun vaaliteemoja olivat esimerkiksi *Kunnallinen äänioikeus, Kieltolaki ja manttaalirasitusten poistaminen, Kansanvaltaisia uudistuksia* sekä *Maata maattomille* eli yleisesti eri puolueiden esittämiä tavoitteita. Torpparikysymys oli yksi keskeisimpiä kysymyksiä vuoden 1907 vaaleja edeltäneessä vaalitaistelussa.²⁰¹ Sosialidemokraattinen Puolue vetosi työväestöön iskulauseilla *Työväen ja pikkuviljelijöiden edut* ja *Sosialidemokratia voittoon*. Muissakin puolueissa tavoiteltiin äänestäjiksi ja kannattajiksi kaupunkien ja maaseudun työläisiä, jotka vasta 1907 alkaen pääsivät käyttämään äänioikeutta. Vaaleissa 1910 Suomalaista Puoluetta kannattavien valitsijayhdistysten tunnuksena oli *Suomalainen työväenliitto*²⁰² sekä *Maalaiskansan etu*.

Vaaliesitteissä vedottiin myös uskontoon ja sivistykseen sekä esiteltiin pyrkimyksiä kansalliseen itsehallintoon. Suomalaista Puoluetta kannattaneet valitsijayhdistykset käyttivät aatteellisia tunnuksia: *Suomalaisuus ja kansanvaltaisuus uskonnon pohjalla, Uskonto, siveellisyys, raittius, Kansan rauhallinen edistys kristillisyyden pohjalla* sekä *Suomalaisuus voittoon, kansa valtaan*. Näillä puolueessa pyrittiin nostamaan suomenkielisen kansan sivistystasoa ja yhteiskunnallista osallistumista. *Kristillisyys on kansan voima* -teema edusti ehdokaslistalla sekä nuorsuomalaisuutta että evankelis-luterilaista kristillisyyttä. *Oikeutta kaikille* -tunnusta käyttivät ehdokaslistoilla sekä sosiaalidemokraatit että nuorsuomalaiset. Pyrkimys itsenäiseen valtioon korostui syksyn 1917 vaaleissa: *Edistys itsenäisellä kansallisella pohjalla* sekä *Kodin ja isänmaan puolesta* ja *Edistystä kaikilla aloilla*. Sekä suomalaisen puolueen että nuorsuomalaisen ja maalaisliittolaisten listoilla ratatoiveet säilyivät useissa vaaleissa ja Savon-yhdysradan ja Ilomantsiin menevän rautatien lisäksi toivottiin, että poikkirata kulkisi Juuan kautta.²⁰³

Vaikka ehdokaslistoilla ei erityisesti tuotu esille naisen asemaan liittyviä parannusehdotuksia, olisivat ehdokaslistojen tavoitteet toteutuessaan edistäneet osaltaan naisten asemaa yhteiskunnassa. Usein toistuneiden vaalien jälkeen käytäntö tunnusten suhteen alkoi muuttua. Ehdokaslistoille ei laadittu niinkään pitkiä iskulauseita, vaan tunnuksena käytettiin pelkästään puolueen nimeä tai ehdokkaana olleiden henkilöiden lisäksi mainittiin vain valitsijayhdistyksen kotipaikka, minkä vaalilaki velvoitti merkitsemään.

2.3.5 ”Kipinästä tuli sytty” – naiset vaalivyössä

Ensimmäisten eduskuntavaalien edellä sanomalehdissä käytiin vilkasta sananvaihtoa eri puolueiden kannattajien välillä. Nuorsuomalaiset perustivat sanomalehden *Karjalan Sanomat* lokakuussa 1906, koska vielä vuoden alussa nuorsuomalaisuutta kannattanut Joensuussa ilmestynyt sanomalehti *Karjalatar* alkoi muuttaa suuntaustaan vanhasuomalaiseksi. Sanallista mittelyä puolueohjelmista käytiin

²⁰¹ Rasila 1970, 19.

²⁰² Suomalaisen Puolueen haarajärjestö Suomalainen Työväenliitto perustettiin vaalitaistelun aikana tammikuussa 1907, liitto järjestäytyi ensisijaisesti ammatillisella pohjalla. Leino-Kaukiainen 1994, 52–53.

²⁰³ Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1907, 1909–1911. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; Ehdokaslistojen lopulliset yhdistelmät edustajain vaaleissa 1913–1917. Keskuslautakunnan pöytäkirjat 1913–1917. Ha:2, Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Karjalatar 25.6.1908; Karjalan Sanomat 30.6.1908.

erityisesti vanhasuomalaisten ja nuorsuomalaisten välillä, ei niinkään sosiaalidemokraattien ja porvarillisten puolueiden kesken. Sosiaalidemokraateilla ei vielä ollut paikallista sanomalehteä.²⁰⁴ Ennen vaaleja sanomalehdissä esiteltiin tarkoin puolueiden ohjelmat ja tavoitteet. Samoin tuotiin esille edustajaehdokkaat. Saman vaaliliiton alla olleet ehdokaslistat esiteltiin yhdessä, sen sijaan harvoin tuotiin esille yksittäisiä ehdokaslistoja.

Ennen vaaleja eri puolueissa ja yhdistyksissä pyrittiin saamaan naiset tietoisiksi uusista oikeuksistaan ja järjestettiin esitelmiä ja keskusteluja sekä jaettiin valistuslehtisiä. Pohjoiskarjalaiset naiset yrittivät saada vaalivalmisteluihin eri puolueita kannattavien naisten yhteistä toimintaa. Hete-yhdistys²⁰⁵ järjesti Joensuuhun 1.–2.10.1906 yleisen Pohjois-Karjalan naisten kokouksen, johon osallistui noin neljäsataa naista. Yhdistyksen puheenjohtaja Liekko Hakulinen ja sihteeri Sohvi Reijonen selvittivät kokousjoukolle vaalilakia. Alustusten jälkeen kokouksessa käytiin keskustelua muun muassa naisehdokkaiden asettamisesta, raittiusopetuksesta, kieltolaista ja siveellisyysasiasta. Toisena kokouspäivänä harjoiteltiin äänestämistä. Ilosaaren kokoussali jaettiin harjoituksessa kahdeksi äänestysalueeksi, joissa oli vaalilautakunnat puheenjohtajineen, ja Ilosaaren kunnassa toimitettiin järjestysmiesten valvonnassa valtiopäiväedustajan vaali.²⁰⁶ Kokouksen pohjalta ei kuitenkaan syntynyt eri puolueiden naisten yhteistä toimintaa, vaan vaaleihin valmistauduttiin puolueittain.²⁰⁷

Pohjois-Karjala -lehdessä julkaistiin Joensuun Työväenyhdistyksen naisosaston ilmoitus *Suuri työläisnaisten kokous* 22.10.1906 Ilosaarella.²⁰⁸ Sanomalehdissä ei kokouksen jälkeen kokousta ja sen ohjelmaa selostettu. Työväenliikkeen piirissä esimerkiksi Värtsilän naisosasto²⁰⁹ järjesti vaaliharjoitukset, joissa paikallinen agitaattori esitteli naisliikettä ja selosti vaalilakia.²¹⁰ Maaliskuun 1907 alussa tiedotettiin, että Joensuun työväenyhdistyksen naisosasto hankki 3 500 *Sosiaalidemokratisten naisten vaalikehotusta*, jotka lähetetään jaettavaksi ympäri vaalipiiriä.²¹¹ Ehdokkaana

---

²⁰⁴ Ahonen 1985, 486–487, 541–543; Sosiaalidemokratiaa kannattanut sanomalehti Rajavahti ilmestyi Sortavalassa.

²⁰⁵ Hete-yhdistys perustettiin vuonna 1890. Sen tarkoituksena oli ”herättää paikkakunnan naisissa suurempaa yleisten asiain harrastusta”. Nimeksi naisten keskusteluseuralle annettiin Hete, sillä toivottiin, että siitä pulppuaa virkistystä samoin kuin ”heiluvasta hettehestä”. Pöytäkirja 2.10.1890, Hetteen valmistava kokous. Pöytäkirjat 1890–1930. Hete-yhdistyksen arkisto. JoMA; Tirkkonen 1989, 20; Europaeus 2000, 31, 42–43; Sivistystä Kodeille -yhdistyksen tarkoituksena oli sivistää kansaa naisten avulla sekä rakentaa kansanvalistusjärjestö sortovuosien venäläistämispyrkimyksiä vastaan. Joensuuhun perustettiin 6.4.1899 yhdistyksen haaraosasto, nykyinen Joensuun Marttayhdistys. Simola 2007, 9.

²⁰⁶ Pöytäkirjat 1.10.1906 ja 2.10.1906, Yleinen Pohjois-Karjalan naisten kokous. Pöytäkirjoja ja -otteita 1906–1907, 1932. Kansio 1. Joensuun Nuorsuomalaisten Naisten yhdistyksen arkisto. JoMA; Hete-yhdistyksen vuosikertomus toimintavuodesta 1906–1907. Pöytäkirjat 1890–1930. Hete-yhdistyksen arkisto. JoMA; Pohjois-Karjala 6.10.1906, 9.10.1906; Karjalatar 6.10.1906, 9.10.1906.

²⁰⁷ Ote: Pöytäkirja 4.10.1906 § 3, Suomalaiseen Puolueeseen kuuluvien naisten kokous. Pöytäkirjoja ja -otteita 1906–1907, 1932. Kansio 1. sekä pöytäkirja 10.10.1906, Yleisen Pohjois-Karjalan naisten kokouksen päättämän eri puolueiden naisten valitseman yhteisen toimikunnan kokous. Joensuun nuorsuomalaiset naiset. Kansio 1. Joensuun Nuorsuomalaisten Naisten yhdistyksen arkisto. JoMA.

²⁰⁸ Pohjois-Karjala 20.10.1906.

²⁰⁹ Esimerkiksi Värtsilän ruukilla oli vuosisadan vaihteessa jonkin verran naistyöntekijöitä. Kankkunen 1991, 110; Värtsilässä teollisuuslaitososastossa naisjäsenten osuus oli vuonna 1910 yli neljännes. Siisiäinen 1979, 155.

²¹⁰ Rajavahti 30.1.1907.

²¹¹ Rajavahti 1.3.1907.

ollut Naisliiton sihteeri Jenny Kilpiäinen ei todennäköisesti kiertänyt vaalimatkoilla, koska sanomalehdistä ei löytynyt yhtään matkaa käsittelevää ilmoitusta. Matkasta ei ollut myöskään mainintaa Elina Kataisen kirjoituksessa, joka käsittelee Jenny Kilpiäisen elämäntarinaa ja piipahdusta parlamentissa.²¹²

Sosiaalidemokraattien tavoitteita ja ehdokkaita esiteltiin *Rajavahti*-lehdessä, joka ilmestyi Sortavalassa. Lehdessä oli työläisnaisille suunnattuja kirjoituksia, joissa naisia kehoitettiin äänestämään. Kirjoituksissa kiinnitettiin huomiota köyhälistön naisten asemaan ja elämäntilanteeseen, joihin olisi saatava parannusta. Ehdokaslista, jolle Jenny Kilpiäinen oli sijoitettu, julkaistiin kerran äänestysveetöomuksena joensuulaisille ja lähiseudun vähäväkisille. Naisen asemaan liittyviä vetoomuksia oli samassa lehdessä pieninä ilmoituksina. Niitä olivat esimerkiksi *Naisten sorrettujen oikeuksien puolesta taistelevat sosialidemokraatit* sekä *Piikojen ja renkien ainoa avuntuoja on sosialidemokratia*.²¹³

Suomalaisen Puolueen ehdokas Tilma Hainari, joka oli asunut Karjalassa, tunsu rajaseudun olot ja niiden puutteet. Sen vuoksi ehdokkaalla uskottiin olevan mahdollisuuksia tehdä eduskunnassa työtä huonojen elinolojen kohentamiseksi. Nimimerkki *Nainen* esitteli Tilma Hainarin henkilönä, joka on kotoisin talonpoikaisesta kodista ja tuntee kansan elämää ja sen oloja ja on sen vuoksi kykenevä puhumaan naisten ja kotien hyväksi tärkeissä uudistuskysymyksissä.²¹⁴

Nuorsuomalaisten naisten vaalijulistus julkaistiin kirjoituksessa, joka mainosti naisten ehdokasta Sohvi Reijosta. Sivun pituinen ja kahden palstan levyinen kirjoitus osoitettiin vaalipiirin naisille ja siinä tuotiin esille monia parannusehdotuksia naisen asemaan. Tavoitteena olivat muun muassa aviopuolisoiden oikeussuhteet tasapuolisuuden periaatteen mukaiseksi, naisen sukupuoli ei saanut olla esteenä virkanimitykselle, avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeuksien parantaminen, palkollissäännön uudistaminen sekä parannukset siveellisyysasiassa.²¹⁵ Vetoomuksella *Miehissä ja naisissa vaaliuurnille* julkaistiin sanomalehdessä erillisenä nuorsuomalaisten ehdokaslista, johon Sohvi Reijosen nimi oli sijoitettuna. *Kristillisyyden on kansan voima* -tunnus vetosi uskonnollisiin äänestäjiin. Tällä ehdokaslistalla esiteltiin nuorsuomalaisten toinen naisehdokas, emäntä Liekko Hakulinen.²¹⁶

Naisehdokkaiden mainostaminen vaalien 1907 edellä osoittautui vähäiseksi. Sen sijaan lehdissä oli ilmoituksia erilaisista vaalivalistus- ja luentotilaisuuksista, joissa naisehdokkaat ja vaalipuhujat esitelmöivät. Sanomalehdistä välittyi näkemys, kuinka tärkeää naisehdokkaille oli naisen aseman parantaminen, vaikka eri puolueiden osalta asia esitettiin omasta näkökulmasta, eri parannusehdotuksia painottaen.

Nuorsuomalaisuutta edustanut Sohvi Reijonen esitelmöi vaalilaisista eri puolilla vaalipiiriä erityisesti naisille kohdistetuissa tilaisuuksissa. Reijonen kehotti käyttämään äänioikeutta naisasian hyväksi ja sukupuolten tasa-arvon saavut-

²¹² Katainen 1997, 122–125.

²¹³ *Rajavahti* 20.2.1907, 22.2.1907, 13.3.1907, 15.3.1907.

²¹⁴ *Karjalatar* 9.3.1907, 12.3.1907.

²¹⁵ *Karjalan Sanomat* 9.3.1907.

²¹⁶ *Karjalan Sanomat* 9.3.1907, 12.3.1907.

tamiseksi.²¹⁷ Tilma Hainari kiersi luentomatkoilla Joensuun lisäksi Pälkjärvellä, Tohmajärvellä, Värtsilässä ja Kiteellä sekä Juuassa, Nurmeksessa ja Pielisjärvellä. Esitelmien aiheina olivat Suomalaisen Puolueen ohjelmakysymyksistä naisia lähellä olevat asiat, kuten naisen oikeudellisen aseman parantaminen sekä raittius- ja siveellisyysasia.²¹⁸ Ehdokkaaseen vaikutti syvästi matkalla nähty kurjuus. Tilma Hainari on muistellut vaalityön vaikeutta seuraavasti: ”Ei tällaisissa oloissa oikein tehnyt mieli puhua puoluepolitiikkaa.”²¹⁹

Suomalaisen Puolueen yleishdokkaana opettaja ja naisasianainen Hilda Käkikoski kävi vaalimatkoilla eri vaalipiireissä. Opettaja Käkikoski puhui perustuslaista, raittiudesta, siveellisyydestä, kunnallisesta äänioikeudesta, työväenkysymyksestä, torpparilaista, naisasiasta, vanhuuden vakuutuksesta sekä äidinkielen ja uskonnon tärkeydestä. Käkikoski kävi myös Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä, vaikka ei ollut vaalipiirissä ehdokkaana. Tästä matkastaan vaalipuhuja kirjoitti naisvaliokunnan puheenjohtajalle Aleksandra Gripenbergille: ”Pidin usein kaksi kokousta päivässä ja jokainen kokous kesti 5–6 tuntia ja loppui kuumaan otteluun sosialistien kanssa ja myös niiden kanssa, jotka kutsuvat itseään perustuslaillisiksi.”²²⁰ Sanomalehtitietojen mukaan Hilda Käkikoski kävi ainakin Joensuussa, Liperissä, Kuusjärvellä, Hammaslahdessa, Kiihtelysvaarassa ja Värtsilässä. Puheissaan hän käsitteli etupäässä raittius- ja siveellisyysskysymyksiä, asuntopulan poistamista sekä uskonnon opetusta. Myös kielikysymyksestä väiteltiin.²²¹

Vaalipiirissä naiset toimivat puolueissa yhdessä miesten kanssa, mutta ryhmittivät lisäksi puolueiden naisjärjestöihin ja osastoihin, jota kautta pyrkivät edistämään naisten pääsyä ehdokaslistoille ja innostamaan naisia vaaliuurnille. Valistustyö yritettiin ulottaa vaalipiirin syrjäisimpiinkin osiin. Kuitenkaan yhteistyötä eri puolueiden naisjärjestöjen kesken ei syntynyt, joten kukin naisjärjestö toimi erikseen. Nuorsuomalaiset naiset perustivat syksyllä 1906 Joensuuhun piiritoimikunnan ja ryhtyivät järjestämään naisten keskuuteen toimintaa vaalipiirin jokaiseen kuntaan ja pyrkimyksenä oli tehdä valistustyötä äänestysalueittain.²²² Nuorsuomalaisten naisten perustaman toimikunnan kutsumana pidettiin lokakuussa 1907 Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston perustava kokous. Tässä osastossa jatkui nuorsuomalaisten naisten toiminta Joensuussa. Vaikka toiminta oli vähäistä, ajateltiin toiveikkaasti sen laajenevan, sillä ”kipinästä tuli syttyä”. Maaseudulle, kuten Enoon sekä Kiteelle puuhattiin osastoa, mutta niiden toiminta-aika jäi lyhyeksi.²²³

Suomalaisen Naisliiton Joensuun osastosta osallistuttiin eduskuntavaaleihin nuorsuomalaisen puolueen kanssa sekä valittiin edustajat puolueen piirikoko-

²¹⁷ Karjalan Sanomat 12.1.1907, 26.1.1907, 12.2.1907; Karjalatar 12.1.1907, 26.2.1907.

²¹⁸ Karjalatar 14.2.1907, 26.2.1907.

²¹⁹ Tuulio 1952, 122–123.

²²⁰ Ahtisaari 1997, 219–221.

²²¹ Karjalatar 10.1.1907, 12.1.1907, 15.1.1907, 17.1.1907; Karjalan Sanomat 26.1.1907; Rajavahti 30.1.1907.

²²² Pöytäkirjat 6.10.1906–14.4.1907, nuorsuomalaisten naisten kokoukset. Kansio 1. sekä Pöytäkirjat ja kiertokirjeet 18.10.1906–16.5.1907, Pohjois-Karjalan nuorsuomalaisten naisten piiritoimikunta. Kansio 1. Joensuun Nuorsuomalaisten Naisten yhdistyksen arkisto. JoMA.

²²³ Vuosikertomukset Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta vuosina 1907–1911. Pöytäkirjat 1907–1911. Ca:1. sekä 50-vuotishistoriikki Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta 1907–1957. Db:1. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto.

uksiin. Ehdokkaaksi valittu rouva Augusta Laine toimi osaston puheenjohtajana ja jäseniä osastossa oli alkuvuosina 35–49, vuosina 1912–1917 vaihdellen 60–75 naista. Säännöllisten käsityökokousten ohjelmassa oli esitelmää ja keskustelua, kirjallisuuden lukemista, laulua ja lausuntaa. Vaalityötä tehtiin Joensuussa ja lähipaikkakunnilla.²²⁴

Sosiaalidemokraattisia naisosastoja oli vuonna 1907 kuusi, vuonna 1910 osastojen lukumääräksi mainittiin kolme.²²⁵ Joensuun ohella naisosastotoimintaa oli ainakin Enossa, Lieksassa ja Värtsilässä. Joensuun ja Värtsilän osastot toimivat vuodesta 1905 alkaen.²²⁶ Vuonna 1909 Enon Työväenyhdistyksen naisosastossa toimi 20 naista ja Värtsilän Työväenyhdistyksen naisosastossa 22 naista. Naisliiton vuoden 1909 edustajakokoukseen osallistui Enosta naisosaston edustajana Helena Vatanen, edustajakokouksessa 1913 Mimmi Haapasalo edusti Joensuun naisosastoa ja äitiosastoa sekä Pielisensuussa toimivaa naisosastoa, lokakuun 1917 edustajakokoukseen osallistui Miina Turunen Lieksan naisosastosta.²²⁷

Sosiaalidemokraattinen Naisliitto pyrki aktivoimaan osastojen toimintaa. Vaalipiirin alueelle suuntautuvia luennoitsijan matkasuunnitelmia hyväksyttiin liitossa edellä mainitun vuoden 1912 suunnitelman jälkeen vuonna 1913 sekä vuonna 1915. Sen sijaan heinäkuun 1916 vaalien edellä ei pystytty puhujaa järjestämään, vaikka Lieksasta tuli puhujapyyntö. Elokuussa 1917 kiinnitettiin Naisliitosta osastojen huomiota naisten ehdokkaaksi asettamiseen lokakuun eduskuntavaaleihin.²²⁸

Suomalaista Puoluetta kannattavia naisia ryhmittyi Joensuun Nuijan naisosastoon. Lisäksi toimintaa aloitettiin Enon ja Lieksan Suomalaisten Seurojen naisjärjestöissä, mutta niistä ei Suomalaisen Puolueen Naisvaliokunnalle tullut yhtään vuosikertomusta eli toiminta oli vähäistä. Joensuussa naisosaston kokoistamiseen vuosina 1907–1912 sisältyi esitelmää, puheita ja teosten lukemista sekä naisasia- että valtiollisista kysymyksistä, joista keskusteltiin käsitöiden ohella. Vuonna 1909 oltiin tyytyväisiä osaston rahatilanteeseen hyvin onnistuneiden myyjäisten jälkeen, mutta valiteltiin sitä, että naisehdokkaan hyväksittiin vaalityötä laimeasti eikä toivottua tulosta saavutettu. Osastossa toimi 58 jäsentä vuonna 1911, mutta 38 jäsentä seuraavana vuonna, jolloin naisosasto järjesti matkasihteri neiti Kaarolan toista kuukautta kestäneen esitelmämatkan

---

²²⁴ Pöytäkirjat 22.10.1907–5.2.1918 sekä vuosikertomukset Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta vuosilta 1907–1917. Pöytäkirjat 1907–1911. Ca:1 ja Pöytäkirjat 1912–1919. Ca:2. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto. JoMA; Luettelo nuorsuomalaisista yhdistyksistä, niiden perustamisvuodesta sekä tietoja jäsenmääristä vuodelta 1911. B. Luettelot. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto, VAY 4109. KA.

²²⁵ Edustajakokouspöytäkirjat 3.–5.4.1910 ja 16.–17.4.1911, Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. Kertom. Kuopion läänin itäisen sos.dem. piirin arkisto. 329,5 (471). TA.

²²⁶ Luettelo Suomen Sos.dem. Naisliittoon kuuluvista osastoista vuonna 1910 ja Suomen Sos.dem. Naisliittohallinnon Weronkantokirja 1908–1914, B1. sekä pöytäkirja 15.9.1912 § 6 Sos.dem. Naisliittotoimikunta. C1.1. Sos.dem. Naisliiton arkisto. 362.86. TA.

²²⁷ Pöytäkirja 5.–7.9.1909 Sosialidemokratisen Naisliiton edustajakokous, pöytäkirja 1.–3.9.1911 Sosialidemokratisen Naisliiton VI edustajakokous, pöytäkirja 23.–25.10.1913 Suomen Sosialidemokratisen Naisliiton VII edustajakokous, pöytäkirja 4.–6.10.1917 Suomen Sosialidemokratisen Naisliiton VIII edustajakokous.

²²⁸ Pöytäkirjat 2.7.1913 § 2, 15.12.1913 § 5, 20.11.1915 § 2, 8.3.1916 § 6 ja 7, 21.5.1916 § 3, 13.8.1917 § 6, Sos.dem. Naisliittotoimikunta. C1.1. Sos.dem. Naisliiton arkisto. 362.86. TA.

vaalipiirissä. Naisosaston toiminnan hiipumista osoittaa se, että Naisvaliokunta ei saanut osaston toimintatietoja vuoden 1912 jälkeen. Naisvaliokunnassa yritettiin virkistää osastojen toimintaa lähettämällä kiertokirjeitä ja puoluekirjallisuutta, lisäksi järjesteltiin kiertävien esitelmänpitäjien matkoja. Vuonna 1915 Naisvaliokunnassa arvioitiin sotatilanteen vaikuttavan lamauttavasti yhdistysten toimintaan. Naisten puolueharrastusta pyrittiin kuitenkin elvyttämään ja kiertokirjeillä kehoitettiin osastoja valvomaan, että naisehdokkaat asetettaisiin kunnollisiin paikkoihin vaalilistoilla.²²⁹

Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä naiset osallistuivat eri puolueissa aktiivisesti vaalivalmisteluihin. Naiset pyrkivät vaikuttamaan erityisesti ehdokasasetteluun, mutta joutuivat kokemaan epäoikeudenmukaisuutta ehdokaslistoille sijoittamisessa. Eri puolueita edustavien naisehdokkaiden tavoitteena oli saada parannusta naisten asemaan ja elinoloihin sekä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeuksiin. Siten vaalipiirissä naisten tavoitteet olivat yhteneväisiä valtakunnallisten tavoitteiden kanssa, sillä naiskansanedustajat 1907–1917 toimivat eduskunnassa erityisesti naisten ja lasten puolesta ja tehdyissä aloitteissa olivat esillä naisten oikeudellinen asema, aviottomien lasten oikeudet, raittius- ja siveellisyyksymykset sekä työväensuojelu.²³⁰

Vaikka naisehdokkaiden puolesta tehty vaalityö jäi vähäiseksi, huomion arvoista on naisten toiminta vaalipiirissä naisyhdistysten ja osastojen perustamisessa sekä valistustyössä. Uskottiin, että pienestä alusta toiminta laajenee ja sen myötä naisten aktiivisuus vaalityöhön lisääntyy ja äänestysaktiivisuus nousee. Toistuvat vaalit kuluttivat kuitenkin voimavaroja ja vuosien ajan kestänyt toisen sortokauden ahdistunut ilmapiiri, Venäjän sotapolitiikka ja maailmansodan vaikutus pula-aikoiheen heijastuivat heikentävästi puolueiden sekä naisosastojen toimintaan.

2.4 NAISTEN KANNATUS VAALEISSA

2.4.1 Heikko äänestysosanotto

Kun maaliskuussa 1907 pidettiin ensimmäiset eduskuntavaalit, äänestysaktiivisuus koko maassa oli 70,7 prosenttia. Sen jälkeen osallistuminen vaaleihin kääntyi laskuun. Äänestyskäyttäytymiseen vaikuttivat vuosittain toistuneet vaalit ja ihmisten pettymys siihen, että edustuslaitos syrjäytettiin helposti. Vuonna 1913 äänestysaktiivisuus oli alhaisin, hieman yli 51 prosenttia. Sen sijaan lokakuun 1917 vaalit osoittivat, että eduskunnan toimintaan luotettiin. Kun Venäjän ote Suomeen oli paljolti heikentynyt, äänestämässä kävi 69,2 prosenttia äänioikeutetuista. Vaaleihin osallistumista nosti porvarillisten puolueiden muodostama vaaliliitto, jonka tavoitteena oli alentaa sosiaalidemokraattien vuonna 1916 saa-

---

²²⁹ Suomalaisen Puolueen Naisvaliokunnan vuosikertomukset ja Naisjärjestöjen yhteisten vuosikokousten pöytäkirjat 1907–1916. Suomalaisen Puolueen Naisvaliokunnan arkisto. PTA.

²³⁰ Lähtenmäki 2006, 88–110.

maa vahvaa kannatusta.²³¹ Onni Rantalan mukaan vaaleissa 1907–1917 äänestettiin heikoimmin niin sanotussa periferiavyöhykkeessä eli Pohjois- ja Itä-Suomen vaalipiireissä. Näin oli Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissäkin, jossa äänestysaktiivisuus jäi noin 10 prosenttiyksikköä alhaisemmaksi kuin äänestysaktiivisuus koko maassa.²³²

Naisten äänestysaktiivisuus koko maassa eduskuntavaaleissa 1908–1917 oli 7–10 prosenttiyksikköä miesten äänestysaktiivisuutta alempi. Tätä voi selittää ainakin osittain säätyvaltiopäivien perinne miehistä päätösten tekijöinä. Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä naiset käyttivät äänioikeuttaan merkittävästi heikommin kuin miehet. Äänestysaktiivisuudessa ero naisten ja miesten välillä vaihteli vuosien 1908–1917 vaaleissa 15–22 prosenttiyksikköä. Kyseisenä aikana naisten äänestysaktiivisuus vaalipiirissä oli eri vaaleissa 12–17 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin koko maan naisten äänestysprosentti.²³³ Naisten vähäistä äänestysosallistumista voi selittää alueen maaseutuvaltaisuus. Naisille kuuluivat tehtävät kodissa ja lasten hoidossa, perheet olivat suuria, ja lisätyötä vaativat kotieläimet. Pitkät matkat äänestyspaikoille sekä tiettömät taipaleet asettivat esteitä osallistumiselle, erityisesti talviaikaan. Naisten äänestämistä hankaloittivat lisäksi ennakkoluulot vaaleja kohtaan sekä naisten osallistumista vastustavat asenteet, sillä maaseudulla perinteisesti kodin ulkopuolinen osallistuminen ja päätösten teko kuuluivat miehille.

Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä äänestettiin vilkkaimmin Pälkjärvellä ja Tohmajärvellä, johon Värtsilän teollisuusseutu kuului, sekä Nurmeksen kauppalassa. Myös Ilomantsissa, Enossa ja vaaleista 1910 alkaen Koverossa (myöhemmin Tuupovaara) äänestysaktiivisuus oli korkeampi kuin maalaiskunnissa keskimäärin. Tämä osoittaa vaalipiirin metsätalousvaltaisella alueella ammattiyhdistystoimintaan ja Sosialidemokraattiseen Puolueeseen järjestäytyneiden työläisten aktiivisuutta. Ehdokasasettelullakin oli vaikutusta. Mikäli listoilla oli oman kylän ehdokkaita, vaaliurnille lähdettiin helpommin. Vaalipiirissä äänestysosanotto oli vähäisintä Kiihtelysvaarassa sekä vaalipiirin pohjoisissa kunnissa: Rautavaaralla, Kaavilla, Juuassa ja Nurmeksen maalaiskunnassa.²³⁴ Heikot liikenneolot vaikeuttivat osaltaan sekä vaalityötä että äänestykseen osallistumista.

Joensuussa äänestysaktiivisuus oli ensimmäisissä vaaleissa 6 prosenttiyksikköä suurempi kuin äänestysaktiivisuus vaalipiirin maalaiskunnissa keskimäärin, mutta seuraavissa vaaleissa ero tasaantui. Kaikissa maalaiskunnissa äänestysaktiivisuus oli noususuuntainen vaaleista 1913 vaaleihin 1916 ja edelleen vuoden 1917 vaaleissa.²³⁵ Äänestysaktiivisuuteen vaikuttivat maan poliittinen tilanne, vuonna 1917 vaalipiirissä muodostettu Edistyspuolueiden vaaliliitto sekä maalaisliittolaisen ja sosiaalidemokraattisen järjestö- ja vaalitoiminnan laajeneminen vaalipiirin alueella.

²³¹ Rantala 1971, 466–467.

²³² Rantala 1971, 475.

²³³ Rantala 1971, 467–469; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1908–1917. Tilastokeskus; SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999, 21. Tilastokeskus; Eduskuntavaaleista 1907 ei ole saatavissa erikseen naisten tai miesten äänestysprosenttia.

²³⁴ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

²³⁵ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

Naiset äänestivät Joensuussa 3–6 prosenttiyksikköä vilkkaammin kuin naiset vaalipiirin maalaiskunnissa keskimäärin, mitä selittää Joensuun sijainti koulujen ja yhdistysten keskuspaikkana ja erityisesti naisjärjestöjen keskittyminen kaupunkiin. Joensuun ohella naiset kävivät vilkkaimmin vaaliurnilla tehdaspaikkakunnilla. Naisten osallistuminen järjestötoimintaan ja samalla aktiviteetti äänestämiseen oli korkeampi pienelläkin teollisuuspaikkakunnalla verrattuna perinteiseen maaseutuun. Naisten äänestysaktiivisuus vaalipiirissä nousi vuonna 1917 ensimmäisen kerran yli 50 prosenttiin, mutta jäi silti lähes 15 prosenttiyksikköä alhaisemmaksi kuin naisten äänestysaktiivisuus koko maassa keskimäärin.²³⁶

2.4.2 Sosiaalidemokraatit menestyvät

Vuoden 1907 eduskuntavaaleissa Sosialidemokraattinen Puolue sai suurimman kannatuksen, 37 prosenttia äänistä, ja vaalituloksen myötä eduskuntaan 80 kansanedustajaa. Työväenyhdistysten aktiivinen toiminta ennen vaaleja näkyi vaalituloksissa. Seuraavaksi suurin osuus äänistä, hieman yli 27 prosenttia, tuli Suomalaiselle Puolueelle. Sen sijaan Nuorsuomalainen Puolue jäi merkittävästi vähäisemmälle kannatukselle, alle 14 prosenttiin, jota lähelle ylsi Ruotsalainen Kansanpuolue lähes 13 prosentin ääniosuudella. Muut puolueet jäivät alle 6 prosentin osuuteen äänistä. Puolueiden suuruusjärjestys säilyi ensimmäisten vaalien kaltaisena vuoden 1917 vaaleihin saakka, jolloin Suomalaisen Puolueen, Nuorsuomalaisen Puolueen ja Kansanpuolueen vaaliliiton osuus äänistä koko maassa oli 30 prosenttia. Tällöin Maalaisliitto puolestaan ylsi kannatuksessaan yli 12 prosenttiin.²³⁷ Maalaisliittolaisen järjestötoiminnan kehitystä kuvaa se, että paikallisosastojen lukumäärä nousi kahteensataan vuonna 1916 ja oli yli 300 vuonna 1917. Ilkka Hakalehto on todennut, että maalaisliittolaisen järjestötoiminnan ja jäsenistön kasvu vuonna 1917 oli erityisesti maanviljelijöiden yhteiskunnallisen aktiivisuuden seurausta.²³⁸

Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä suurin äänimääräosuus tuli sosiaalidemokraateille kaikissa vuosien 1907–1917 vaaleissa. Muiden puolueiden osuudet äänistä jäivät merkittävästi alhaisemmiksi (kuvio 1). Vaalipiiristä muodostui yksi maan vaemmiston kolmesta enemmistöalueesta.²³⁹ Sosiaalidemokraattiset ehdokkaat saivat ääniä eniten Ilomantsissa ja Tohmajärvellä, joissa kannatus oli parhaimmillaan 70 prosenttia. Lisäksi puolueen vahvaa aluetta olivat Eno, Kontiolahi, Pälkjärvi ja Kovero (Tuupovaara).²⁴⁰ Sosialidemokraattisen Puolueen saama laaja kannatus ei ole yllättävää, sillä äänestysaktiivisuus oli korkeinta vaalipiirin metsätalousvaltaisen alueen tehdaspaikkakunnilla. Sosiaalidemokratian vahva kannatus vaalipiirin alueella on yhdistettävissä maa- ja metsätalouden ja teollisuuden työläisväestöön, maata omistamattomien ruokakuntien lukumäärän kasvuun, alueen pientilavaltaistumiseen ja vuokratilojen määrän nousuun. Myös Sosialidemokraattisen Puolueen laajeneva järjestö- ja agitaatiotyö heijastui eduskuntavaalien tuloksiin.

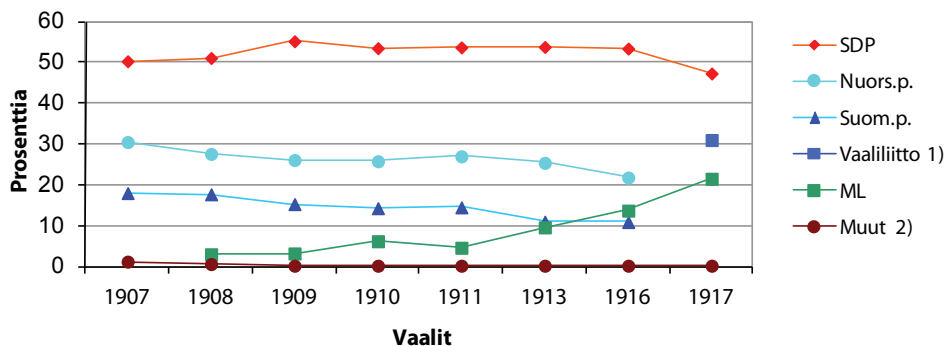
²³⁶ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1908–1917. Tilastokeskus.

²³⁷ Rantala 1971, 480–484.

²³⁸ Hakalehto 1986, 244, 294–296.

²³⁹ Rantala 1970, 23.

²⁴⁰ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

Kuvio 1. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1907-1917 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä

- 1) Eduskuntavaaleissa 1917 vaaliliiton (Suomalainen Puolue, Nuorsuomalainen Puolue ja Kansanpuolue) kannatus.
- 2) Eduskuntavaaleissa 1907 ehdokaslista "Koko kansan onni ja hyvinvointi", 1908 "Oikeutta kaikille".
Lähde: SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

Toiseksi suurimman osuuden äänistä sai Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuosina 1907–1916 Nuorsuomalainen Puolue. Sen kannatus vaalipiirissä erosi puolueen valtakunnallisesta kannatuksesta.²⁴¹ Vaalipiirin alue kuului Oulu–Viipuri linjan idänpuoleiseen poliittiseen perusvyöhykkeeseen, joka oli jo säätyvaltiopäivien aikana nuorsuomalaisten (castrénilaisten) kannatusaluetta.²⁴² Savossa ja Karjalassa sosiaaliset ja sivistykselliset erot olivat pieniä, mikä tarkoitti valmiutta maltillis-liberaaliseen uudistusmielisyYTEEN, nuorsuomalaisuuden kannatukseen.²⁴³ Vaalipiirissä nuorsuomalaisuus sai eniten sijaa Kesälähdellä, Kuusjärvellä, Rautavaaralla, Nurmeksessa sekä Nurmeksien kauppalassa. Lisäksi Kiteellä, Rääkkylässä, Kiihtelysvaarassa, Liperissä ja Polvijärvellä puolueella oli tasainen kannatus ja kilpailu äänistä muiden puolueiden kanssa.²⁴⁴ Näin ollen voidaan päätellä, että Nuorsuomalainen Puolue menestyi parhaiten maatalousvaltaisen perustuotannon alueella.

Kolmanneksi eniten vaalipiirissä kannatettiin Suomalaista Puoluetta. Vaalitulos oli ensimmäisissä vaaleissa 18 prosenttia, mutta vuosien 1913 ja 1916 vaaleissa osuus äänistä jäi 11 prosenttiin. Vaalipiirissä puolueen kannatus jäi siis alhaisemmaksi kuin koko maassa keskimäärin. Suomalaisen Puolueen eh-

²⁴¹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

²⁴² Agathon Meurmanin mukaan Oulu–Viipuri linjan idänpuolella oli castrenilaisia ja lännenpuolella meurmanilaisia (vanhasuomalaisia), poikkeuksia lukuun ottamatta (Meurman 1909, 280). Eino Jutikkalan mukaan samansuuntainen rajaviiva poliittisella kartalla oli myös eduskuntauudistuksen jälkeen, joskin vaalien 1916 tulokset siirsivät sitä Oulu–Porvoo linjalle (Jutikkala 1955, 79 ja 1962, 140–141). Katso Rantala 1970, 5; Meurmanin nälkävuosien kannanotoilla, joissa hän puolusti Etelä-Suomen viljelysseutujen etuja ja kritisoi Itä- ja Pohjois-Suomen saloseutujen avustamista, saattoi myöhemmin olla vaikutusta siihen, että Suomalaisen puolueen jakautumisen aikana Itä- ja Pohjois-Suomen valtiopäivämiehiä talonpoikaissäädyt liittoutui pääkaupungin nuorsuomalaisten radikaalien kanssa. Liikanen 1995, 148–149, 327.

²⁴³ Vares 2000, 55–56.

²⁴⁴ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1916. Tilastokeskus.

dokkaita äänestettiin eniten asutuskeskuksissa, Joensuussa ja Nurmeksen kauppalassa, missä oli potentiaalista kannattajakuntaa, kuten virkamiehiä, opettajia ja kauppiaita. Lisäksi maalaiskunnista Pielisjärvellä, Juuassa, Polvijärvellä, Kuusjärvellä ja Liperissä puolueen kannatus oli keskimääräistä suurempaa.²⁴⁵

Erityisesti vuonna 1913 heijastui vaalipiirissä eduskuntavaaleihin Suomalaisen Puolueen hajaannus, maalaisten kapina. Aikaisemmin puolueen kansanedustajana toiminut maanviljelijä Pekka Saarelainen asettui vaaleihin 1913 Maalaisliiton ehdokkaaksi ja tuli valituksi eduskuntaan vaalipiirin ensimmäisenä Maalaisliiton kansanedustajana.²⁴⁶ Suomalainen Puolue menetti kannattajiaan Maalaisliitolle, jonka ohjelmassa tärkeimpiä asioita puolueen perustamisesta alkaen olivat maataviljelevien, erityisesti pienviljelijöiden, sekä tilattoman maaseutuväestön sosiaaliset kysymykset.²⁴⁷ Suomalainen Puolue kilpaili sosiaalipoliittisella uudistusohjelmallaan äänestäjistä myös sosiaalidemokraattien kanssa.²⁴⁸

Vaalipiirissä Maalaisliittoa kannatettiin vuodesta 1908 alkaen parhaiten Kaavilla sekä vaalipiirin eteläisen osan maatalousseudulla: Kesälahdella sekä Kiteellä ja Pälkjärvellä. Kaavi oli Maalaisliiton äänenkannattajan *Savon Sanomat*-lehden levikkialuetta, joten siellä lehden vaikutus oli ilmeinen. Vaaleista 1913 alkaen vaalipiirin pohjoisissa kunnissa sekä Enossa kohonnut Maalaisliiton kannatus selittyi ainakin osittain pielisjärveläisen Pekka Saarelaisen ehdokkuudella. Lisäksi puolueessa laajennettiin järjestötoimintaa. Maalaisliitto sai vuonna 1916 reilun kymmenesosan äänistä ja vaaleissa 1917 jo reilun viidenneksen. Esimerkiksi Kiteellä Sosialidemokraattinen Puolue menetti ääniä, sen sijaan Kaavilla Maalaisliiton kannatuksen huomattava nousu vuonna 1917 tapahtui paitsi sosiaalidemokraattien myös nuorsuomalaisten ja Suomalaisen Puolueen kustannuksella. Samoin oli Ilomantsissa ja Tuupovaarassa, joissa Maalaisliitto keräsi äänestäjiä muista puolueista.²⁴⁹ Äänestäjille oli merkitystä sillä, että ehdokaslistalle *Ilomantsi, Tuupovaara. Maata maattomille. Rautatie Ilomantsiin* oli vuoden 1917 vaaleissa asetettu ensimmäiseksi paikallinen ehdokas, ilomantsilainen maanviljelijä Mikko Kiiski ja toiseksi kansanedustaja Pekka Saarelainen.²⁵⁰

Vuoden 1917 vaaleissa sosiaalidemokraattien kannatus aleni vaaleista 1916 kuudella prosenttiyksiköllä. Lisäksi Suomalaisen Puolueen, Nuorsuomalaisen Puolueen ja Kansanpuolueen vaaliliiton osuus äänistä jäi 31 prosenttiin, vaikka vuonna 1916 Suomalaisen ja Nuorsuomalaisen Puolueen ehdokkaat saivat yhteensä lähes 33 prosenttia äänistä.²⁵¹ Merkille pantavaa vuoden 1917 vaaleissa oli, että puolueet menettivät kannattajiaan Maalaisliitolle, mihin osaltaan vaikutti puolueen organisaation rakentaminen ja puolueessa tehty vaalityö. Oletettavasti

²⁴⁵ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1916. Tilastokeskus.

²⁴⁶ Leino-Kaukiainen 1994, 155–156; Hakalehto 1986, 256.

²⁴⁷ Hakalehto 1986, 125–132, 238–241.

²⁴⁸ Salokorpi 1988, 87–88; Leino-Kaukiainen 1994, 87–90.

²⁴⁹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1908–1917. Tilastokeskus; Hakalehto 1986, 309–312.

²⁵⁰ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1917 toimitettavaa edustajavaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.9.1917 § 6, liite. Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

²⁵¹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1916–1917. Tilastokeskus.

Maalaisliitto sai kannatusta myös uusilta äänestäjiltä, aikaisemmin vaaleissa käymättömiltä, kun vaaliosanotto nousi lähes 60 prosenttiin.

Maalaisliiton etenemiseen vaaleissa vaikutti lisäksi se, että puolue esitti ohjelmassaan uuden, terveemmän maaseutuyhteiskunnan luomista ja luokkavas-takohtaisuuksien vähentämistä. Puolueessa korostettiin torpparivapautusta ja parannusta maanvuokraajien tilanteeseen, jossa oli ongelmia vaalipiirin alu-eella. Maalaisliitto saattoi siten vaalitaistelussa esiintyä aikaisempaa selvemmin puolueena porvarillisen rintaman vaaliliiton ja sosialistien välissä ja lisätä näin kannatustaan.²⁵²

2.4.3 Valituista enemmistö miehiä

Sosiaalidemokratian laaja kannatus vaalipiirissä tuotti puolueelle yli puolet edustajanpaikoista vaaleihin 1916 saakka. Nuorsuomalaisten tasaisen kannatuksen myötä puolueella oli vuoden 1913 vaaleihin saakka kolme edustajanpaikkaa. Maalaisliitto sai ensimmäisen kansanedustajan vuonna 1913, jolloin sosiaalidemokraatit menettivät yhden edustajanpaikan. Vuonna 1916 nuorsuomalaiset puolestaan menettivät yhden paikan. Vuonna 1917 valittiin vaalipiiristä kymmenen kansanedustajaa. Vaalitulosten myötä sosiaalidemokraattisten edustajien lukumäärä aleni seitsemästä viiteen ja kolmen puolueen vaaliliitossa ollut Nuorsuomalainen Puolue voitti takaisin edellisissä vaaleissa menettämänsä edustajanpaikan. Maalaisliiton nousevan kannatuksen myötä puolue sai lisäpai-kan, sen sijaan menetyksen koki Suomalainen puolue. Edustajanpaikkojen ja-kautuminen puolueiden kesken Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä eduskun-tavaaleissa 1907–1917 ilmenee seuraavassa asetelmassa:

Eduskunta-vaalit	Edustajan-paikat	SDP	Suom. p.	Nuors. p.	ML
1907	11	6	2	3	-
1908	11	6	2	3	-
1909	11	7	1	3	-
1910	11	7	1	3	-
1911	11	7	1	3	-
1913	11	6	1	3	1
1916	11	7	1	2	1
1917	10	5	-	3	2

Lähde: Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1907–1917. Ha:1–Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

²⁵² Hakalehto 1986, 297–298.

Nainen valittiin vaaleissa 1907–1917 edustajanpaikalle kuusi kertaa. Naisehdokaiden nousu eduskuntaan oli helpointa Sosialidemokraattisessa Puolueessa, jolla oli vaalipiirissä vankka kannatus. Puolueen naisehdokas tuli valituksi viisi kertaa, vaikka sijoitus ehdokaslistoilla ei ollut paras mahdollinen. Esimerkiksi vaaleissa 1907 Jenny Kilpiäisen nimi oli sijoitettu yhdelle ehdokaslistalle toiseksi ja kahdelle listalle kolmanneksi, mutta listoilla ensimmäisinä olivat äänestäjiin vetoamassa puolueen paikalliset aktiivit: Joensuun työväenyhdistyksen puheenjohtaja, puuseppä Paavo Tikkanen, Nurmeksen työväenyhdistyksen puheenjohtaja, maalari Efraim Kronqvist ja puolueuuvoston jäsen, veturinkuljettaja Antti Pekka Hämäläinen Tohmajärveltä. Oletettavasti kutoja Jenny Kilpiäinen, Naisliiton sihteeri, sai osaltaan kannatusta ja kartutti ehdokaslistojen äänimäärää, sillä piirijärjestön jäsenistä naisia oli 24 prosenttia.²⁵³ Seuraavassa asetelmassa esitetään vaaleissa 1907–1917 kansanedustajaksi tai varaedustajaksi Pohjois-Karjalasta valitut naiset:

Eduskunta-vaalit	Nais-ehdokkaat	Kansanedustaja	Puolue	Varaedustaja	Puolue
1907	4	Jenny Kilpiäinen	SDP	Tilma Hainari 2. varaedustaja Sohvi Reijonen 2. varaedustaja	Suom.p. Nuors.p.
1908	2				
1909	3	Mimmi Turunen	SDP		
1910	2	Mimmi Turunen	SDP		
1911	1	Helena Vatanen	SDP		
1913	4	Mimmi Haapasalo	SDP		
1916	2			Ada Kurkinen 1. varaedustaja Augusta Laine 1. varaedustaja	SDP Nuors.p.
1917	2	Augusta Laine	Nuors.p.		

Lähde: Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1907–1917. Ha:1–Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

Eduskuntavaaleihin 1907 nuorsuomalaisten naisten ehdokas Sohvi Reijonen asetettiin toiselle ja kolmannelle ehdokassijalle, mutta kannatus ei yltänyt edustajanpaikkaan. Naisosastoissa pahoiteltiin naisedustajan puuttumista ja piiri-toimikunta lähetti valituille puolueen kansanedustajille kehotuksen toimia tar-

²⁵³ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1907 toimitettavaa edustajan vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA; Partanen 2006b, 19, 31, 53.

mokkaasti eduskuntatyössä naisen aseman parantamiseksi nuorsuomalaisten naisten ohjelman mukaisesti.²⁵⁴

Sosiaalidemokraattisten naiskansanedustajien lisäksi eduskuntaan valittiin nuorsuomalaisuutta edustanut Augusta Laine vuoden 1917 vaaleissa. Sitä vastoin Suomalaisen Puolueen vähille edustajanpaikoille eivät puolueen naisehdokkaat yltäneet, osittain yleisehdokasta heikomman ehdokaslistoille sijoittelun vuoksi. Maalaisliitolla puolestaan ei ollut ehdokkaana lainkaan naisia. Varaedustajan paikan nainen sai neljä kertaa, joista kaksi ensimmäiseksi varaedustajaksi.

Porvarillisten puolueiden osalta on merkille pantavaa Helsingistä tai Viipurista kotoisin olleiden ehdokkaiden valinta kansanedustajaksi. Vaalipiirissä tuli valituksi Nuorsuomalaisesta Puolueesta vaaleissa 1907–1909 helsinkiläinen ylitarkastaja, agronomi Uno Brander²⁵⁵ ja vaaleissa 1909–1917 helsinkiläinen lakitieteen tohtori Onni Talas. Suomalaisesta Puolueesta valittiin professori Ernst Gustaf Palmén Helsingistä vaaleissa 1908, hovioikeuden asessori Walter A. Andersin Viipurista vuonna 1909 ja lakitieteen tohtori Hugo V. Rautapää Helsingistä vaaleissa 1910–1911. Kansanparhaimmisto -edustuskäsitystä kuvastivat edellä mainitut vaalipiirin kansanedustajat sekä vaalipiiristä kotoisin olleet vuosien 1907–1917 aikana eduskuntaan valitut opettajat, tuomarit, pastori ja filosofian maisteri. Näiden korkeasti koulutettujen rinnalla parhaimmisto-käsitystä edustivat uudesta joukkopuolueesta, Sosialidemokraattisesta Puolueesta, valitut heikommin koulutetut kansanedustajat, jotka olivat toimineet puolueessa esimerkiksi työväenyhdistyksen puheenjohtajana tai muissa puolueen luottamustehtävissä. Vaalipiirin sosiaalidemokraattiset naiskansanedustajat olivat samoin vähän koulutettuja, mutta kouliintuneita erilaisissa puoluetöissä.²⁵⁶

Vaalipiirin naisehdokkaiden osalta on nähtävissä, että puolueen saama kokonaisnaiskannatus, samalla listalla esille tuodut muut ehdokkaat sekä usealle listalle sijoittuminen olivat valituksi tulemiseen enemmän vaikuttavia tekijöitä kuin henkilön aikaisempi ehdokkuus. Kaikki sosiaalidemokraattiset naiset valittiin edustajaksi ensimmäisellä ehdokaskerralla ja he olivat ehdokkaina vain kerran. Poikkeuksen teki Mimmi Turunen, joka oli uudelleen ehdokkaana eduskunnan hajoituksen jälkeen helmikuun 1910 vaaleissa.

Sen sijaan nuorsuomalaisuutta edustanut Augusta Laine sai varaedustajanpaikan neljännellä ehdokaskerralla vuonna 1916. Seuraavissa vuoden 1917 vaaleissa Augusta Laine valittiin eduskuntaan. Tulokseen vaikutti usealla ehdokaslistalla esiintymisen lisäksi se, että Augusta Laineen veli tai puoliso ei ollut ehdokkaana samoissa vaaleissa, kuten aikaisemmin. Naisehdokkaalle ääniä saattoi tuoda myös rouva-nimikkeen vaihtaminen emännäksi, jolla vedottiin erityisesti maatalouden piirissä työskenteleviin naisiin. Lisäksi vuonna 1917 nais-

²⁵⁴ Pöytäkirja 14.5.1907 ja kirjeenvaihto sekä pöytäkirja 16.5.1907 § 1 ja 2, Pohjois-Karjalan nuorsuomalaisten naisten piiritoimikunta. Kansio 1. Joensuun Nuorsuomalaisten Naisten yhdistyksen arkisto. JoMA.

²⁵⁵ Uno Brander oli vaaleissa 1917 edustajaksi valitun Augusta Laineen veli, lisäksi heidän sisarensa Helena Brander valittiin kansanedustajaksi Turun eteläisestä vaalipiiristä vuonna 1917. Suvussa oli perinteitä sikäli, että sisarusten isä Axel Emil Brander valittiin talonpoikaissäädyn edustajaksi valtiopäiville vuonna 1885. Tirkkonen 1989, 30; Kuusisto 2006, 299.

²⁵⁶ Eduskunnan kalenterit vuosilta 1907–1917; Suomen kansanedustajat 1907–2000 I-II.

ten äänestysaktiivisuus nousi edellisten vaalien 39 prosentista lähes 51 prosenttiin, ja naisehdokkaita oli ainoastaan kaksi, puolueensa naisjärjestössä toimineet Augusta Laine ja Suomalaista Puoluetta edustanut Anna Terä, joiden voidaan olettaa saaneen kannatusta erityisesti naisäänestäjiltä.

2.5 YHTEENVETO

Naisten osuus vaalipiirin edustajaehdokkaista eduskuntavaaleissa 1907–1917 oli 7,9 prosenttia ja naisten osuus valituista kansanedustajista 6,9 prosenttia. Kun koko maan kansanedustajista naisten osuus oli 9,9 prosenttia²⁵⁷, vaalipiirissä naisten osuus edustajista jäi kolme prosenttiyksikköä keskimääräistä pienemmäksi. Yhtenä syynä naisedustajien vähäiseen osuuteen vaalipiirissä oli naisehdokkaiden pieni lukumäärä. Edustajaehdokkuus oli naisille miehiä vaikeammin saavutettavissa, mikä johtui osaltaan siitä, että ehdokasasettelun suorittaneiden puolueiden päättäjistä enemmistö oli miehiä. Naisehdokkaiden nimet sijoitettiin listoille niin epäedullisesti, että naisten äänikertymä riitti harvoin edustajanpaikkaan. Toisaalta toisen sortokauden ehdistavassa ilmapiiirissä naisten ehdokashalukkuus oli vähäistä. Samoin naisehdokkaiden puolesta tehty vaalityö jäi vähäiseksi. Lisäksi naisten alhainen äänestysaktiivisuus heijastui kansanedustajaksi valittujen naisten lukumäärään ja osuuteen edustajista. Kuitenkin merkille pantavaa on sosiaalidemokraattisten naisten valinta eduskuntaan, mitä edesauttoivat puolueen merkittävä kannatus ja listoilla esiintyneiden puolueaktiivien nimet sekä puolueen tasa-arvopyrkimykset.

---

²⁵⁷ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus.

3 Naiset eduskuntavaalien marginaalissa

3.1 MURROS- JA PULA-AIKOJA

Eduskuntavaalien 1917 ja 1919 välinen aika oli monessa suhteessa murrosaikaa. Suomi julistettiin itsenäiseksi valtioksi joulukuun 6. päivänä 1917. Tammikuussa 1918 alkanut ja toukokuussa päättynyt sisällissota merkitsi suomalaisille suuria vaikeuksia. Toukokuun 1918 jälkeenkin sodan tapahtumat heijastuivat yhteiskuntaan vuosikymmenien ajan ja jako voittajiin ja häviäjiin aiheutti katkeria ristiriitoja.

Puoluejärjestelmässä tapahtui muutoksia sekä porvarillisella että vasemmistolaisella puolella. Puolueiden välisten kiistakysymysten lisäksi esiintyi sisäisiä linjaerimielisyyksiä ja muodostui erilaisia mielipideryhmittymiä. Vuoden 1918 aikana suhtautuminen hallitusmuotoon aiheutti poliittisissa piireissä jakautumista tasavaltalaisiin ja monarkismin kannattajiin. Nuorsuomalaiset, Kansanpuolue ja Suomalaisen Puolueen edistysmielinen ryhmä perustivat 8.12.1918 Kansallisen Edistyspuolueen, jonka ohjelmassa kannatettiin tasavaltaista hallitusmuotoa. Monarkismia kannattavat vanhasuomalaiset sekä Nuorsuomalaisen Puolueen ja Kansanpuolueen monarkistiset ryhmät perustivat 9.12.1918 Kansallisen Kokoomuspuolueen. Uusi puolueyhdistys tuli esille jo eduskuntavaaleissa 1919.²⁵⁸ Puolueiden välisissä suhteissa 1920-luvulla hahmottui poliittinen keskusta Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja Ruotsalaisen Kansanpuolueen lähentymisen ja käytännön politiikassa harjoittaman yhteistyön myötä, joskin yhteistyössä ilmeni myös erimielisyyksiä.²⁵⁹

Yhtenäinen työväenpuolue hajosi vuoden 1918 aikana. Sosiaalidemokraatit jatkoivat perustanaan Forssan ohjelma. Sen sijaan kommunistit omaksuivat radikaalin linjan ja vallankumousohjelman. Elokuun 1918 lopulla perustettiin Moskovassa Suomen Kommunistinen Puolue. Sen jyrkän ohjelman ei kuitenkaan katsottu soveltuvan Suomen tilanteeseen, vaan kotimaassa kommunismia kannattavien ja Sosialidemokraattisen Puolueen vasemmisto-opposition keskuudessa suunniteltiin uutta puoluetta ja pyrittiin erottautumaan sosiaalidemokratiasta. Kesäkuussa 1920 uudelleen muotoillun ohjelman myötä perustettu Suomen Sosialistinen Työväenpuolue osallistui vuoden 1922 eduskuntavaaleihin. Puolueen nimissä tapahtunut kommunistinen toiminta päättyi kesällä 1923,

---

²⁵⁸ Borg 1965, 126–130, 141–142; Salokorpi 1988, 270–280; Leino-Kaukiainen 1994, 228–230; Uino 1994, 264–268; Vares 2000, 241–248.

²⁵⁹ Borg 1965, 150; Isohookana-Asunmaa 1980, 129–131.

jolloin hallitus julisti puolueen maanpetolliseksi ja lakkautti sen.²⁶⁰ Kuitenkin ryhmittymä esiintyi nimeään vaihdellen eduskuntavaaleissa vuoteen 1930 asti, jolloin kommunistiset yhdistykset lakkautettiin ja lainsäädännön kautta tehtiin kommunisteille mahdolliseksi esittäytyä vaaleissa valitsijoille peitenimin ja harhauttavin tunnuksin.²⁶¹

Kommunismien vastaisuus Suomessa sävytti 1920–1930-lukua. Vuoden 1929 lopulla alkanut radikaali oikeistoliike, niin sanottu Lapuan liike, tähtäsi kommunismin hävittämiseen maasta. Keväällä 1932 lakkautetun Lapuan liikkeen jatkona toimi ohjelmallisesti organisoitu IKL eli Isänmaallinen kansanliike, joka ohjelmansa mukaan toimi sekä kommunismia että kansainvälistä sosialismia vastaan.²⁶² Eduskuntavaaleihin Isänmaallinen kansanliike osallistui Kokoomuspuolueen kanssa vaaliliitossa vuonna 1933, mutta erillisenä vuosina 1936 ja 1939.²⁶³

Lamakausi koetteli vuosina 1928–1933 erityisesti maaseudun ja syrjäseutujen asukkaiden elämää. Katovuodet 1928–29 sekä metsäteollisuuden laskusuhdanne aiheuttivat talollisten tulojen laskua, velkaantumista ja tilojen pakkomyyntiä. Työttömyydestä kärsivät eniten pienviljelijäperheet, kun metsä- ja uittotyöt vähenivät eikä ollut mahdollisuuksia lisäansioihin. Protestina elinolojen huonontumiselle kehittyi useita niin sanottuja pulaliikkeitä, joista useimmat olivat lyhytaikaisia.²⁶⁴ Pulaliikkeistä vakiintunein oli Suomen Pienviljelijäin Puolue, josta osallistuttiin eduskuntavaaleihin vuodesta 1929 alkaen.²⁶⁵

Vaalilakia muutettiin 1930-luvulla ehdokasasettelun osalta. Vuoden 1935 laki edustajanvaaleista salli asettaa valitsijayhdistyksen ehdokaslistaan kaksi ehdokasta ja yhden varaehdokkaan. Samalla poistettiin valitsijayhdistyksen kotipaikan merkitseminen ja ”yleispyrintö” eli tunnussana nimettiin ”otsakirjoitukseksi”. Varaehdokkaan nimi otettiin ehdokaslistojen yhdistelmään, jos varsinainen ehdokas oli vaihdettu ennen listan painamista varaehdokkaaseen. Ensimmäisenä ehdokaslistassa ollut henkilö sai yhden äänen ja toisena ollut puoli ääntä. Jo ennen lakiuudistusta eduskuntavaaleissa esiintyi paljon kahden ja yhden nimen listoja ja lain säätämisen jälkeen käytettiin yleisesti yhden ehdokkaan listoja. Vuoden 1935 lain mukaan äänestäjällä ei ollut oikeutta muuttaa ehdokkaiden järjestystä ehdokaslistassa, ja mikäli äänestäjä ei hyväksynyt yhtään ehdokaslistaa, hän saattoi merkitä vaalilippuun vain yhden ulkopuolisen ehdokkaan.²⁶⁶

Vuosina 1919–1939 eduskuntavaalit järjestettiin kaikkiaan yhdeksän kertaa. Vuonna 1919 sekä 1924, 1929 ja 1930 pidetyt eduskuntavaalit olivat hajotusvaalit. Normaalin vaalikauden jälkeen järjestettiin vaalit vuonna 1922 sekä 1927, 1933,

---

²⁶⁰ Borg 1965, 145–146, 150–153; Tarkiainen 1971, 213; Soikkanen 1975, 359–362, 381–383, 407–408; Saarela 1996, 46–47, 158–170, 268–269, 353–354.

²⁶¹ Borg 1965, 153; Tarkiainen 1971, 58–59, 130–131, 213–214; Siltala 1985, 124–125, 133, 149–151, 179.

²⁶² Borg 1965, 208–209, 224; Uola 1982, 17, 23–25, 30–31, 35–37, 60–64; Nygård 1982, 100; Lapuan liikkeestä, ks. esim. Siltala 1985.

²⁶³ Borg 1965, 224; Tarkiainen 1971, 214–215; Rantala 1971, 487; Uola 1982, 155–156.

²⁶⁴ Lackman 1985, 9–11; Mylly 1989, 290–293, 302–306.

²⁶⁵ Tarkiainen 1971, 214; Lackman 1985, 11, 286; Mylly 1989, 308–310.

²⁶⁶ Tarasti & Taponen 1996, 83–84; Tarkiainen 1971, 370–371.

1936 ja 1939.²⁶⁷ Itsenäisen Suomen ensimmäiset eduskuntavaalit valtionhoitaja Carl Gustaf Mannerheim määräsi pidettäväksi maaliskuun 1919 alussa. Koska elokuussa 1923 kommunistipidätysten jälkeen valtiopäivät eivät vajaanahvuisina edustaneet koko kansaa, presidentti Kaarlo Juho Ståhlberg hajotti eduskunnan; uudet vaalit pidettiin huhtikuun 1924 alussa. Presidentti Lauri Kristian Relander puolestaan hajotti eduskunnan 19.4.1929, kun hallituksen lakiesitys virkamiespalkkojen korotuksesta hylättiin eduskunnassa Maalaisliiton ja vasemmiston äänin; eduskuntavaalit järjestettiin 1–2.7.1929. Kun kesällä 1930 eduskunnassa kommunistilakien käsittelyssä estettiin lakiesityksen kiireelliseksi julistaminen, seurauksena oli, että presidentti Lauri Relander hajotti eduskunnan; vaalit pidettiin lokakuun 1930 alussa.²⁶⁸ Vaikeasta poliittisesta ajasta huolimatta eri puolueissa valmistauduttiin eduskuntavaaleihin. Tämä tapahtui muun muassa kehittämällä vaaliorganisaatioita ja kouluttamalla asiamiehiä, jotka hoitivat puolueen asioita paikallistasolla.²⁶⁹

3.2 PIENVILJELYSVALTAINEN VAALIPIIRI

Vuonna 1920 vaalipiirin alueen asukasluku oli noin 150 000.²⁷⁰ Kunnallisessa suhteessa itsenäiseksi erottautui 1920-luvulla useita kuntia. Värtsilä erosi Tohmajärvestä vuonna 1920, Pielisensuu Kontiolahdesta 1921, Säyneinen Kaavista 1924 ja Pyhäselkä Kiihtelysvaarasta 1925. Kiteen pitäjistä erotettiin vuonna 1919 Matkaselän kylä rautatieasemineen ja liitettiin Ruskealaan.²⁷¹ Aluejärjestelyissä siirrettiin Värtsilään 524 henkeä Pälkjärveltä vuonna 1936 sekä perustettiin Lieksan kauppala.²⁷²

Vaaliapiirin alue oli elinkeinorakenteeltaan 1920–1930-luvulla edelleen maa- ja metsätalousvaltainen, josta sai elantonsa 80 prosenttia väestöstä.²⁷³ Vuokraviljelijöiden itsenäistäminen ja tilattomien asuttaminen lisäsivät viljelijöiden lukumäärää. Samalla kuitenkin pientilojen määrä nousi. Alle 5-peltohehtaariset tilat olivat enemmistönä erityisesti Pielisjärven ja Ilomantsin kihlakunnissa. Valtiojohtoinen asutustoiminta, talouslamasta johtuneet pakkohuutokaupat sekä vapaaehtoinen ositus aiheuttivat tilojen lohkomista. Kun pieniltä peltoaloilta ei saatu riittävää elantoa, tarvitsivat viljelijät sivuansioita uitto- ja metsätöistä, joiden saatavuus vaihteli laman ja metsäteollisuuden laskusuhdanteen vuoksi. Lisäpeltoja perkaamalla pyrittiin parantamaan perheiden taloutta. Valtio tuki

²⁶⁷ Tarasti & Taponen 1996, 47.

²⁶⁸ Rasila 1977, 104; Jutikkala 1977, 147–148, 157, 167–168.

²⁶⁹ Tarkiainen 1971, 230–232.

²⁷⁰ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173, 190–191, 196, 328.

²⁷¹ Suomenmaa VIII: Kuopion lääni, 208, 253, 265, 295, 306.

²⁷² Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 175, 184, 328.

²⁷³ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173, 190–191, 196, 328.

1920–1930-luvulla viljelijöiden uudispellonraivausta. Eniten uudispeltoja raivattiin Liperin kihlakunnan peltoviljelyvoittoisella alueella, joten vaaliipiirin jako maatalousvaltaiseen osaan sekä metsäiseen pienviljelijöiden asuttamaan osaan korostui.²⁷⁴

Kun suuri osa puutavarasta uitettiin Etelä-Suomen puunjalostustehtaille, seurasi siitä maakunnan oman teollisuuden supistumista. Esimerkiksi Iломantsin kihlakunnassa sahateollisuus väheni 1930-luvulla. Sen sijaan Kevätniemen ja Pankakosken sahat Pielisjärvellä sekä Penttilän suursaha Pielisensuussa jatkoivat toimintaansa. Lisäksi oli muutamia pienempiä sahoja sekä kotitarvesaahoja. Vuonna 1918 tuotantonsa aloittanut faneritehdas toimi Pielisensuussa ja Pankakoskella oli puuhiomo, kartonkitehdas ja vuonna 1936 perustettu rullatehdas, samoin Enon Kaltimossa kehitettiin puuhiomon tuotantoa.²⁷⁵

Metalliteollisuudessa Värtsilän rautateollisuustuotanto oli laajimmillaan 1920-luvulla, jolloin työntekijöitä oli noin tuhat. Joensuussa nopeimmin kehittyviä toimialoja olivat metalliteollisuudesta korjaus- ja konepajat, ja lisäksi kaupungissa laajeni elintarviketeollisuus. Pankakoskella oli konepajateollisuutta ja Juuassa hyödynnettiin Nunnanlahden vuolukiviesiintymää. Tohmajärvellä Turvepehkuosuuskunta harjoitti kivi- ja turveteollisuutta sekä sahausta.²⁷⁶ Kaivosteollisuudessa kehitettiin Outokummun kaivosyrityksen toimintaa merkittävästi sen jälkeen, kun yritys siirtyi kokonaan valtion omistukseen vuoden 1924 lopussa, vuoteen 1940 mennessä yrityksen eri laitoksissa työntekijöitä oli yli 700.²⁷⁷ Kun vuonna 1930 Pohjois-Karjalassa ammatissa toimivasta väestöstä työskenteli teollisuus- ja käsityöammateissa noin 5 prosenttia, niin vuonna 1940 teollisuus- ja käsityöammateissa toimivia oli noin 6 prosenttia.²⁷⁸

3.3 EHDOKKAAKSI YHDEN NAISEN KIINTIÖLLÄ

3.3.1 Puolueiden miehinen päätäntäkuulttuuri

Ennen maaliskuun 1919 eduskuntavaaleja käytiin Kuopion läänin itäisen vaaliipiirin alueella läpi puoluelaitoksessa tapahtuvia muutoksia. Puoluekentän uudelleen muotoutuessa eri puolueiden toiminnassa oli mukana sekä naisia että miehiä. Vaikka johtokuntiin, piiritoimikuntiin ja puoluekokousedustajiksi valittiin myös naisia, edustajaehdokkaaksi heitä nimettiin vähän, yksi tai ei yhtään vaalia kohti, kuten liitteestä 4 ilmenee. Eri puolueissa naisia ryhmittyi naisosastoihin, joiden kautta pyrittiin edistämään naisten ehdokkaaksi asettamista ja lisäämään äänestysosanottoa.

²⁷⁴ Rasila 1970, 378–384; Saloheimo 1973, 130–131, 144–145; Kupiainen 1990, 31–35; Kupiainen 2007, 56–59, 130–134, 258–259.

²⁷⁵ Lakio 1975, 66–73, 118–119; Elsinen 1986, 455; Hämynen 1990, 51, 59–61, 64–66, 72–73.

²⁷⁶ Lakio 1975, 48, 69–71, 118, 149–150; Ahonen 1986, 91–96; Hämynen 1990, 51, 66–67.

²⁷⁷ Lakio 1975, 66, 169; Kuisma 1985, 64, 70–85; Hämynen 1990, 51, 66.

²⁷⁸ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173, 190–191, 196, 328.

Kansallisen Kokoomuspuolueen toimintaa aloitettiin Joensuussa joulukuun 1918 lopulla ja yleinen maakuntakokous pidettiin 7.1.1919. Vaaliliittoa puolue tarjosi Edistyspuolueelle sekä Maalaisliitolle, lisäksi piiritoimikunnassa keskusteltiin alustavasti tammikuun alussa vaalien ehdokasasettelusta. Piirisihteeriksi valittiin aluksi rouva Anna Terä, joka aikaisemmin toimi aktiivisesti Suomalaisessa Puolueessa. Joensuun lisäksi paikallisosastotoimintaa aloitettiin vuoden 1919 alussa Juuassa, Liperissä, Kiteellä, Lieksassa ja Nurmeksessa.²⁷⁹

Eduskuntavaaleihin 1919 Kokoomuspuolueessa perustettiin yhdeksän valitsijayhdistystä ja ehdokkaita asetettiin kahdeksan, jotka kaikki olivat miehiä. Vaalipuhujien lisäksi pyrittiin vaalityöhön järjestämään kyläasiamiehiä. *Nuorin luokkapuolueemme* -kirjansen ja *Uuden Suomen* -vaalimeron lisäksi jaettiin lehtiä, joiden valistuskohteena oli erityisesti työväestö. Vuoden 1919 lopulla perustettiin osasto Ilomantsiin ja Joensuussa aloitti toimintansa naisosasto. Piiriliitto perustettiin Joensuussa 21.9.1920 ja nimeksi hyväksyttiin Pohjois-Karjalan Kansallisliitto.²⁸⁰

Edistysmieliset henkilöt päättivät 15.12.1918 perustaa Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistyksen ja valitsivat sille väliaikaisen toimikunnan. Puolueen piirikokous pidettiin tammikuun 14. päivänä 1919, jolloin valittiin piiritoimikunta sekä maaliskuun alkuun kuusi edustajaehdokasta: viisi miestä ja yksi nainen. Koska hallitusmuotokysymyksessä sanomalehti *Karjalaisessa* suuntauduttiin monarkian kannattajaksi, edistyspuoluelaiset perustivat sanomalehti *Suur-Karjalan* Pohjois-Karjalan edistysmielisten tasavaltalaisten äänenkannattajaksi.²⁸¹ Sanomalehden näytenuumerossa 25.1.1919 esiteltiin Edistyspuolueen vaalijulistus, jossa mainittiin muun muassa, että valtiomuotokysymys oli viipymättä ratkaistava, tie sivistykseen oli tehtävä avoimeksi kaikille ja naisen tasa-arvoisuuspyrkimyksiä oli edistettävä. Ennen vaaleja sanomalehdessä oli runsaasti puolueen vaalikirjoituksia sekä ehdokaslistojen esittelyjä.²⁸²

Edullisella ehdokaslistoille sijoittelulla varmistettiin niin sanotun yleisehdokkaan valinta eduskuntaan. Ehdokaslistojen lopullisesta yhdistelmästä vaaleissa 1919 selviää, että Edistyspuolueessa agronomi Jalmari Jyske esiteltiin yhdeksän valitsijayhdistyksen listalla, sen sijaan puolueen naisehdokas, edellisissä vaaleissa kansanedustajaksi valittu Augusta Laine oli kahdeksan valitsijayhdistyksen

---

²⁷⁹ Pöytäkirjat 23.12.1918 § 2, 9.1.1919 § 2–4 ja pöytäkirja 16.3.1920 § 2 liite: Kertomus Kansallisen Kokoomuspuolueen toiminnasta Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1919, Kansallisen Kokoomuspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunta. Pöytäkirjat 1918–1924. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Piiri-, alue- ja paikallisjärjestöjen luettelot, Kansallinen Kokoomus arkistoluettelo. B. Luettelot. PTA; paikallisosastoista myös Uino 1994, 291.

²⁸⁰ Pöytäkirja 16.2.1918 § 1–4 ja pöytäkirja 16.3.1920 § 2 liite: Kertomus Kansallisen Kokoomuspuolueen toiminnasta Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1919, Kansallisen Kokoomuspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunta, ja pöytäkirja 21.9.1920 § 2 Kansallisen Kokoomuspuolueen Piiriliiton perustava kokous. Pöytäkirjat 1918–1924. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

²⁸¹ Pöytäkirja 15.12.1918 § 1–4 Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistyksen perustava kokous ja pöytäkirja 29.12.1918 § 3 ja 4 paikallisyhdistyksen järjestäytymiskokous, Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistys ry. Vuosi- ja johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1918–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistys ry:n arkisto. JoMA; Suur-Karjala 25.1.1919.

²⁸² Suur-Karjala 25.1.1919–1.3.1919.

esittämänä. Augusta Laineen nimi sijoitettiin ensimmäiselle sijalle kahteen ehdokaslistaan, joiden toisella sijalla oli yleisehdokas, muutoin toiseksi tai kolmanneksi listoille, joilla hänen edellään oli yleisehdokas.²⁸³ Tällaisella sijoittelulla suurin äänimäärä tuli kertymään yleisehdokkaalle ja naisehdokkaalle pienempi äänimäärä. Edistyspuolueessa mahdollisesti arvioitiin, että puolue saisi vaaleissa läpi useita ehdokkaita, koska syksyn 1917 vaaleissa nuorsuomalaisen kannatus tuotti kolme edustajanpaikkaa.

Maalaisliittolaisessa puolue toiminnassa vallitsi miehinen päätäntävalta. Tätä kuvaa se, että piirikokouksessa 14. tammikuuta 1919 oli läsnä 32:stä paikallisosastosta 56 edustajaa, jotka kaikki olivat miehiä. Kokouksessa esitettiin 24 ehdokasehdokasta ja ehdokaslistoille nimettiin kymmenen miestä, jotka olivat kotoisin eri puolilta vaalipiiriä. Kokouksessa hylättiin sekä Kokoomuspuolueen että Edistyspuolueen viralliset vaaliliittotarjoukset, samoin Kristillisen Työväen yksityisesti tehty vaaliliittotarjous.²⁸⁴

Sosiaalidemokraattisessa työväenliikkeessä pyrittiin ennen vaaleja 1919 elvyttämään järjestötoimintaa. Hannu Soikkanen toteaa, että vuoden 1919 alussa voimaan tullut uusi yhdistyslaki mahdollisti työväen järjestötoiminnan niin, etteivät yhdistykset olleet paikallisista viranomaisista yhtä riippuvaisia kuin aikaisemmin.²⁸⁵ Jukka Partasen mukaan vaalipiirin alueella saatiin sosiaalidemokraattisen piirijärjestön toiminta käyntiin, vaikka joissain yhdistyksissä koettiin vaikeuksia. Vaaleja varten piiritoimikunta asetti henkilöt puolueäänestykseen ja piirikokous teki päätöksen ehdokkaista. Valituksi tuli yhdeksän miestä ja rouva Anna Toivari. Vaaliryöyryn aikana viranomaiset häiritsivät joissakin puhetilaisuuksissa ja takavarikoivat puolueen vaalijulisteita.²⁸⁶

Kun työväenliike jakaantui vuosina 1919–1922, Pohjois-Karjalassa sosiaalidemokraatit säilyttivät asemansa työväenliikkeessä kommunismin nähdessä. Hajaannuksen ohella jäsenistön vähenemiseen vaikuttivat lama ja liikkuvan työväen poismuutto sekä valistustyön vähäisyys ja ammattiosastojen itsenäistyminen. Kun jäsenien lukumäärä oli vuonna 1920 noin 3 100, aleni se vuoden 1923 loppuun mennessä alle 2 000:een.²⁸⁷ Vaalipiirin alueella oltiin kuitenkin huolestuneita kommunismin kannatuksesta. Sisäpoliittisesti kärjistyneen tilanteen johdosta järjestettiin Joensuuun 6.2.1922 kansalaiskokous, johon osallistui sanomalehti *Karjalaisen* mukaan useita satoja eri puolueisiin kuuluvia kansalaisia. Yhtenä asiana kokouksessa oli vaatimus hallitukselle suuremmasta lujuudesta kommunisteja vastaan ja vaatimus heidän kapinayrityksensä

---

²⁸³ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1919 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 14.2.1919 § 7, liite. Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

²⁸⁴ Pöytäkirja 14.1.1919 § 1, 5, 6 ja 8 Maalaisliiton Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirikokous. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

²⁸⁵ Soikkanen 1975, 325–327.

²⁸⁶ Partanen 2006b, 80–82, 107; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1919 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 14.2.1919 § 7, liite. Ha:3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

²⁸⁷ Soikkanen 1975, 405–407, 475; Hölttä 1982, 92, 158; Partanen 2006b, 83–88.

kukistamisesta.²⁸⁸ Keväällä 1922 vaalipiirin alueella oli kommunistisia työväenyhdistyksiä Kaavilla ja Kuusjärvellä, joiden naapurikunnassa Tuusniemellä kommunismilla oli vahva kannatus. Kuopion vaikutus kommunistien keskuksena ympäröivään maaseutuun oli ilmeinen. Joensuuhun, jossa ei ollut suurteollisuutta, kuten Kuopiossa oli, ei vastaavaa kommunistisen toiminnan keskustaa muodostunut.²⁸⁹

Toukokuussa 1922 perustettiin Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen piirijärjestö, jossa jäseniä oli 113 (100 miestä ja 13 naista) yhdeksässä työväenyhdistyksessä.²⁹⁰ Kommunistit osallistuivat heinäkuun 1922 vaaleihin viidellä miesehdokkaalla (liite 4). Ennen vaaleja kommunistien ja sosiaalidemokraattien välillä käytiin kireä vaalitaistelu. Vuonna 1924 kommunistit perustivat agitatsio- ja vaalitoimikunnan Joensuuhun ja valitsijayhdistykset Kuusjärvelle ja Kaaville sekä tekivät sosiaalidemokraateille vaaliliittoehdotuksen. Tämä ehdotus jätettiin kuitenkin käsittelemättä sosiaalidemokraattien piiritoimikunnassa.²⁹¹

Sosiaalidemokraattisessa Puolueessa asetettiin vuoden 1922 vaaleihin ehdokkaaksi kymmenen miestä (liite 4). Sen sijaan vaaleissa 1924 ehdokkaiden joukossa oli yksi nainen, ompelija Anni Savolainen Rautavaaralta.²⁹² Sosiaalidemokraateilla oli käytäntönä sijoittaa edustajaehdokkaiden nimet ehdokaslistoille puolueäänestyksessä saadun sijoituksen perusteella. Puolueella oli harvoin yleisehdokas, mutta esimerkiksi vaalien 1922 yleisehdokkaana oli toimistonjohtaja Rieti Itkonen Helsingistä ja hänetkin valittiin ehdokkaaksi puolueäänestyksen kautta. Vaalityössä levitettiin sosiaalidemokraattista *Kansan Voima* -lehteä ja tehostettiin kodeissa tehtävää valistustyötä, lisäksi järjestettiin ohjelmallisia tilaisuuksia. Ehdokkaat velvoitettiin tekemään valistustyötä 10–15 päivän ajan, ja vaalikytyien järjestämisen äänestyspaikoille katsottiin tuottavan ääniä puolueelle.²⁹³

Kokoomuspuolueen ehdokasasettelussa tuli esille miehinen päätöksentekokulttuuri. Piiritoimikunnan kokouksessa, jossa oli läsnä pelkästään miesjäseniä, naisia ei esitetty ehdokkaiden joukkoon. Kun myöhemmässä kokouksessa naisjäseniä oli läsnä, mainittiin ehdokkaaksi kaksi naista ja opettaja Anni Söderström päätyi ehdokkaaksi. Valintamahdollisuuksia ajatellen puolueessa päätettiin ehdokkaiden sijoittelujärjestyksestä vaaleihin 1922 niin, että aikaisemmin nuor-suomalaisten kansanedustajana ollut Pekka Pennanen oli yleisehdokkaana ensimmäisenä, sitten kolme miestä ja naisten ehdokas viidentenä. Vaalityössä kiersi useita puhujia ja lentolehtisiä suunnattiin muun muassa kirkkokansalle. Rahallista tukea saatiin puolueelta, joiltakin yksityisiltä sekä muutamilta yhtiöiltä, kuten Hackman & Co, Ab Wärtsilä Oy, Ab Kaukas Oy ja Suom. Puutavarioliike,

²⁸⁸ Karjalainen 7.2.1922; Ahonen 1986, 14; Levottomasta itärajasta ja rajan vartioinnista, ks. esim. Partanen 2006d, 382–384, 391–392 ja Pohjonen 2006, 393–394.

²⁸⁹ Nousiainen 1956, 48, 67–69; Huttunen & Sivonen 1974, 359; Laulajainen 1979, 55–56, 92–93, 107; Elsinen 1982, 85.

²⁹⁰ Saarela 1996, 309, 314, 317.

²⁹¹ Partanen 2006b, 96–97.

²⁹² Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vaalilippu vuonna 1924. Keskuslautakunnan pöytäkirja 4–11.4.1924, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Anni Savolaiseen ja samalle ehdokaslistalle sijoitettuun asianajaja Mikko Rynäseen kohdistettiin kommunistiepäilyjä. Partanen 2006b, 97.

²⁹³ Partanen 2006b, 108–110.

Viipuri. Puolueen toiminnan laajenemista osoittaa maaliskuun 1922 liittokokous, jossa joensuulaisten yhdistysten lisäksi oli edustus Pielisjärven, Nurmeksen, Juuan, Kiteen, Ilomantsin, Kiihtelysvaaran ja Kuusjärven puolueyhdistyksistä.²⁹⁴

Hajotusvaalien 1924 vaalitoiminta käynnistettiin Kokoomuspuolueessa ripeästi. Ehdokkaita valittiin kymmenen ja valittujen joukkoon tuli naisosaston ehdokkaana kansanopiston johtaja Liekko Hakulinen. Yleisehdokkaaksi asetettiin kansanedustaja Pekka Pennanen ja valitsijayhdistyksiä perustettiin kolmetoista.²⁹⁵ Vaikka Liekko Hakulisen nimi oli ensimmäisenä yhdellä ehdokaslistalla, toisena samoin yhdellä listalla ja kolmannella sijalla kolmessa listassa, niin Pekka Pennanen nimi sijoitettiin yhdelletoista ehdokaslistalle, joista kolmeen ensimmäiseksi ja kahdeksalle listalle toiseksi.²⁹⁶ Näin ollen Pennanen edustajaksi valinta oli taattu, mikäli puolueen vaaleissa saama äänimäärä riittäisi edustajanpaikkaan.

Kokoomuspuolueessa päätettiin helmikuussa 1924, ettei vaaliliittoa tarjota toisille porvarillisille puolueille, koska vaaleihin 1919 ja 1922 tehdyt tarjoukset hylättiin Edistyspuolueessa sekä Maalaisliitossa. Vaalityöhön kuuluivat esitelmät ja mainonta sanomalehti *Karjalaisessa*. Jäsenten kiinnostusta eduskuntavaaleihin kuvastaa se, että piiriliiton yleiseen kokoukseen helmikuussa 1924 lähettivät edustajansa joensuulaisten yhdistysten lisäksi Polvijärven, Pielisjärven, Liperin, Ilomantsin, Pälkjärven, Juuan, Kiteen, Enon ja Tuupovaaran paikallisyhdistykset.²⁹⁷

Edistyspuolueessa piiritoimikunta teki vaalien valmistelut, ehdokaslistat ja vaaliliittoneuvottelut piirikokousten ohjein ja valtuuttamana. Ehdokkaiden lukumäärä vaihteli 1920-luvun vaaleissa kuudesta kolmeen ja kuhunkin vaaliin asetettiin yksi naisehdokas (liite 4). Edistyspuolueen vaalityötä heikensi oman lehden puuttuminen, sillä *Suur-Karjala* -lehti lakkautettiin kannattamattomana heinäkuun 1922 lopussa.²⁹⁸ Varoja Edistyspuolueen vaalitoimintaan pyrittiin keräämään sekä paikallisyhdistyksiltä että yksittäisiltä puolueen jäseniltä. Piirijärjestölle vahvistettiin säännöt puolueen hallituksessa 29.1.1926.²⁹⁹

---

²⁹⁴ Pöytäkirjat 24.1.1922 § 8 ja 7.3.1922 § 5 piiritoimikunta ja pöytäkirja 19.3.1922 § 1 ja 8 liittokokous sekä pöytäkirja 23.3.1923 vuosikokous § 5 liite: Kertomus Pohjois-Karjalan Kansallisliiton toiminnasta 22.3.1922–23.3.1923, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1918–1924. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Suomen kansanedustajat 1907–2000 II, 752–753; Pekka Pennanen oli 30 edustajan joukossa joulukuussa 1904 allekirjoittamassa Talonpoikaissäädylle jätettyä anomusehdotusta, että naisille myönnettäisiin sama äänioikeus kuin miehille. Talonpoikaissäätö pöytäkirja 21.12.1904, Suomen Talonpoikaissäädyn Keskustelupöytäkirjat 1904–1905 vuosien valtiopäivillä. Ensimmäinen osa, 133–196.

²⁹⁵ Pöytäkirjat 28.1.1924 § 3, 6.2.1924 § 5 ja 9.2.1924 § 2–3, piiritoimikunta, ja pöytäkirja 10.2.1924 § 5, 6 ja 7 Kansallisliiton yleinen kokous, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1918–1924. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

²⁹⁶ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vaalilippu vuonna 1924. Keskuslautakunnan pöytäkirja 4–11.4.1924, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA

²⁹⁷ Pöytäkirjat 6.2.1924 § 4 ja 9.2.1924 § 4 ja 5 piiritoimikunta sekä pöytäkirja 10.2.1924 § 1–4 Kansallisliiton yleinen kokous, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1918–1924. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; vertaa Uino 1994, 458–459: paikallisosastotoiminta vähäistä.

²⁹⁸ Ahonen 1986, 107.

²⁹⁹ Pöytäkirja 28.2.1926 § 2–3 piirikokous sekä pöytäkirja 27.2.1927 § 5–7 piirijärjestön varsinainen kokous, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

Maalaisliitossa eduskuntavaaliehdokkaat valittiin piirikokouksessa. Ehdoikkaiden edellytettiin kiertävän puhujamatkoilla vaalipiirin alueella ja Maalaisliiton äänenkannattajana toimi sanomalehti *Karjalan Maa*, josta oli edustus piiritoimikunnassa. Puolueosastoilta koottiin piiriveroa muun muassa vaalitoimintaan, esimerkiksi vaalien 1924 edellä veroa perittiin 49 paikallisosastolta. Kuitenkin piirikokouksissa oli edustettuna 27–32 paikallisosastoa. Ilmeisesti osassa paikallisosastoja toiminta oli vähäistä. Vuoden 1924 vaaleissa Maalaisliitto ja Edistyspuolue olivat vaaliliitossa.³⁰⁰ Juhani Myllyn mukaan Maalaisliiton keskushallitus antoi suosituksia vaaliliittoasiassa, mutta lopullinen päätös tehtiin kussakin piirissä.³⁰¹ Kokouspöytäkirjoista selviää, että vaalipiirissä maalaisliittolainen puolueväki kannatti omana vaaliliittona esiintymistä, poikkeuksena olivat vuoden 1924 vaalit.³⁰²

Vaikka vaalipiirissä porvarillisten puolueiden kesken käytiin vaaliliittoneuvotteluja eduskuntavaalien edellä, yhteistyöhön päädyttiin harvoin. Ohjelmakysymysten ja vaalikannatuspohdintojen lisäksi merkitystä oli sillä, että vaaliliitossa kukin puolue sai asettaa vähemmän ehdokkaita kuin se saattoi asettaa omana vaaliliittona esiintyessään. Mahdollisesti pieni ehdokasmäärä vähensi naisten mahdollisuuksia ehdoikkuteen. Näin ei kuitenkaan käynyt vaalivalmisteluissa 1924, sillä vaaliliitosta ja kolmesta ehdoikkaasta huolimatta Edistyspuolueessa asetettiin edustajaehdoikkaaksi rouva Augusta Laine sekä kaksi miestä.³⁰³ Outi Hölttä mainitsee puolueiden organisaatiotutkimuksessaan, että Edistyspuolueen puolueoimikunta ja puoluevaltuusto antoivat vaaliliittoaasioissa suuntaviivat ja kukin piiritoimikunta paikallisesti neuvotteli ja harkitsi päätöksen vaaliliiton solmimisesta.³⁰⁴

Maalaisliiton piirikokouksessa asetettiin vaaleihin 1927 ehdoikkaaksi kymmenen miestä ja päätettiin, ettei vaaliliittoa solmita. Näistä vaaleista alkaen Maalaisliitossa käytettiin yhden nimen ehdoikkalista, joihin kotipaikaksi merkittiin Kuopion läänin itäinen vaalipiiri ja tunnukseksi puolueen nimi. Piirikokouksessa sai kannatusta ehdoikkaaksi agronomi Laina Vehanen Hämeenlinnasta, mutta hänen nimensä ei päätynyt listalle.³⁰⁵ Päätökseen saattoi vaikuttaa Maalaisliitossa vallinnut miehinen päätäntäkulttuuri tai mahdollisesti ehdoikkaan kieltäytyminen, sillä agronomi Laina Vehasta tiedusteltiin ehdoikkaaksi myös Kokoomuspuolueesta.³⁰⁶

---

³⁰⁰ Piirikokouspöytäkirjat 14.1.1919 § 5, 17.4.1922 § 5, 10 ja 11, 9.2.1924 § 7–9 ja 13 sekä pöytäkirja 19.2.1924 § 1–3 piiritoimikunta, Maalaisliiton Kuopion läänin itäinen vaalipiiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Juhani Mylly (1989, 193) määrittelee maalaisliittolaisten osastojen lukumääräksi 20-luvun lopulla 30, Outi Höltän (1982, 164) mukaan paikallisosastoja 34.

³⁰¹ Mylly 1989, 177.

³⁰² Piirikokouspöytäkirjat 14.1.1919 § 5, 17.4.1922 § 5, 9.2.1924 § 9, 26.3.1927 § 6, 14.5.1929 § 8 sekä pöytäkirjat 19.2.1924 § 1–3 ja 7.5.1929 § 2 piiritoimikunta, Maalaisliiton Kuopion läänin itäinen vaalipiiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

³⁰³ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vaalilippu vuonna 1924. Keskuslautakunnan pöytäkirja 4–11.4.1924, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁰⁴ Hölttä 1982, 68.

³⁰⁵ Pöytäkirja 26.3.1927 § 6–8, 11–12, 14–17 piirikokous Maalaisliiton Kuopion läänin itäinen vaalipiiri.

C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

³⁰⁶ Pöytäkirja 14.1.1927 § 6 Pohjois-Karjalan Kansallisliiton piiritoimikunta. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

Kokoomuspuolueen piirihallinnossa päädyttiin vaaleihin 1927 ilman naisehdokasta, vaikka ehdokkaaksi esitettiin rouva Anna Terää. Ehdokkaita asetettiin kymmenen ja valitsijayhdistyksiä muodostettiin kolmesta. Ehdokkaista laajimmin eli yhdeksälle ehdokaslistalle sijoitettiin kansanedustaja Pekka Pennasen nimi, ensimmäiseksi kolmelle listalle, toiseksi kolmelle listalle ja kolmanneksi samoin kolmeen listaan.³⁰⁷ Tältä pohjalta pyrittiin Kokoomuspuolueessa kartuttamaan äänimäärää vaaleissa. Puolueiden välistä vaaliliittoa ei syntynyt, koska Edistyspuolueessa, kuten Maalaisliitossa, haluttiin esiintyä omana vaaliliittona. Edistyspuolueen matkasihteeri Y. Laine kiersi vaalipiirin alueella ennen vaaleja ja matkasihteerin havaintona oli, että edistyspuoluelaiten toiminta oli Ilomantsissa, Enossa ja Nurmeksessa virkeämpää kuin muualla maaseudulla.³⁰⁸

Työväenliikkeen hajaannus heijastui sosiaalidemokraattien ehdokasasetteluun ja kommunistiepäilyjä syntyi niasiakin kohtaan. Keväällä 1927 Sosialidemokraattisen Puolueen piirijärjestön kokouksessa jätettiin puolueäänestyksessä kannatusta saanut naisyhdistyksen ehdokas rouva Anna Pensas naisten vetoomuksesta huolimatta asettamatta ehdokaslistoille, koska hänen epäiltiin toimineen kommunismin hyväksi. Pöytäkirjan mukaan Anna Pensas puoluekannasta kysyttäessä sanoi olevansa sosiaalidemokratian ja kommunismin väliltä.³⁰⁹ Vaaleihin 1927 ehdokkaiden nimet sijoitettiin kymmenen valitsijayhdistyksen ehdokaslistoille siten, että jokaisessa listassa oli kolme nimeä ja jokaiselle ehdokkaalle annettiin yksi ensimmäinen sija, lisäksi toiset ja kolmannet sijat listoilla jaettiin puolueäänestyksen äänimäärien perusteella.³¹⁰ Pienviljelijä Anna Savolaisella³¹¹ oli vaaleissa 1927 yksi ensimmäinen sija ja yksi kolmas sija.³¹² Ennen vaaleja järjestetyssä vaali- ja väittelytilaisuudessa päädyttiin voimakkaaseen kommunistien ja sosiaalidemokraattien vastakkainasetteluun eikä tilaisuuden päätöslauselmasta päästy yhteisymmärrykseen.³¹³

Kommunistien toiminta vilkastui vaalipiirin alueella vuodesta 1926 lähtien, mikä ilmeni esimerkiksi kiistoissa työväentalojen käytöstä. Kommunistiseksi pääjärjestäjäksi Joensuuhun saapui helsinkiläinen Väinö Lundgren, joka kiersi myös maaseudulla toimintaa järjestellessä. Kommunistien toiminnan

---

³⁰⁷ Pöytäkirja 25.3.1927 § 11 Kansallisliiton vuosikokous sekä pöytäkirjat 25.3.1927 § 2 ja 8.4.1927 § 4, piiritoimikunta, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1927 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 3.7.1927, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁰⁸ Pöytäkirja 27.2.1927 § 6 piirijärjestön varsinainen kokous sekä piiritoimikunnan pöytäkirjat 15.3.1927, 25.3.1927 ja 8.4.1927, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³⁰⁹ Pöytäkirja 9.–10.4.1927 Sosialidemokraattisen piirijärjestön sääntömääräinen kokous Joensuussa. Kertom. Kuopion läänin itäisen sos. dem. piirin arkisto. 329.5 (471). TA; Partanen 2006b, 99–100, 108.

³¹⁰ Partanen 2006b, 108.

³¹¹ Ompelijatar, pienviljelijä Anna (Anni) Savolainen Rautavaaralta valittiin vaaleissa 1924 eduskuntaan Mikkelin läänissä. Sosialidemokraattiset Naiset Suomen hallituksessa ja eduskunnassa 1907–1996. Matrikkeli 1996, 145.

³¹² Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1927 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 3.7.1927, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³¹³ Partanen 2006b, 100.

laajetessa aiheutettiin häirintää sosiaalidemokraattisissa yhdistyksissä, ja sosiaalidemokraattien vasemmistoon kuuluvia saatiin mukaan kommunistien kannattajiksi.³¹⁴ Eduskuntavaaleihin 1927 kommunistit asettivat Työväen ja pienviljelijäin vaaliliitossa yhteensä kymmenen miesehdokasta, ehdokkaista toimittaja Väinö Lundgren ja tuomari Eino Pekkala olivat kotoisin Helsingistä, muut vaalipiirin alueelta.³¹⁵ Suomen Kommunistisen Puolueen paikalliskomiteoita oli Pohjois-Karjalassa vuonna 1928 vain Joensuussa ja Kuusjärvellä.³¹⁶ *Kuusjärven–Outokummun historia* -teoksessa mainitaan, että muistitiedon mukaan Kuusjärven paikalliskomitea oli yhteydessä Neuvostoliittoon siirtyneiden kommunistien kanssa.³¹⁷

Keväällä 1929 puolueiden toiminta keskittyi hajotusvaaleihin. Maalaisliitossa asetettiin ehdokkaaksi kymmenen miestä. Piirikokousväki sai nostetta vaalityöhönsä, kun Suomen Pankin johtaja, hajotetun eduskunnan puhemies Kyösti Kallio, joka oli Joensuussa virka-asioilla, saapui kokoukseen ja piti puheen Maalaisliiton poliittisesta toiminnasta parlamentarismien tukijana.³¹⁸ Edistyspuolue sopi puolestaan vaaliliitosta ja neljästä ehdokassijasta Kokoomuspuolueen kanssa ja asetti yleisehdokkaakseen maanviljelijä Pekka Korhosen.³¹⁹

Kokoomuspuolueen järjestämässä ehdokaskyselyssä lähetettiin jokaiseen kuntaan viidestä seitsemään kokoomuslaiselle kyselykaavake ehdokkaista. Kyselyn jälkeen puolueessa asetettiin vaaliliittoon kuusi ehdokasta, joista yksi oli vuonna 1927 ehdokaslistoilta evätty Anna Terä. Vaalityötä varten pyydettiin avustusta Keskusliiton valtuuskunnalta ja naisosasto lahjoitti vaalirahastoon 3 000 mk (885 euroa³²⁰). Ehdokaslistoja laadittaessa ohjeena oli, että kansanedustaja, maanviljelijä Pekka Pennanen asetetaan ensimmäiselle ja kunnallisneuvos Onni Hirvonen toiselle sijalle vaaliliitossa niin, että läpimeno turvattaisiin mahdollisimman hyvin, ja muiden ehdokkaiden nimet vaaleihin 1929 sijoitettaisiin listoille piiritoimikunnan harkinnan mukaan.³²¹

Ehdokaslistojen yhdistelmästä selviää edelleen, että Pekka Pennanen ja Onni Hirvonen esiteltiin kumpikin kuudella ehdokaslistalla, kaikkiaan kahden nimen listoja oli yhdeksän. Pennanen oli ensimmäisenä kolmella listalla ja Hirvonen ensimmäisenä kahdella listalla, muutoin heidän nimensä olivat ehdokaslistojen toisella sijalla. Siten varmistettiin Pennasen edustajaksi valintaa ja Hirvosen valintaa toiseksi edustajaksi. Anna Terän nimi sijoitettiin puolestaan yhdelle listal-

---

³¹⁴ Partanen 2006b, 98–100.

³¹⁵ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1927 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 3.7.1927, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³¹⁶ Hakalehto 1966, 127; Partanen 2006b, 101.

³¹⁷ Huttunen & Sivonen 1974, 363.

³¹⁸ Pöytäkirja 14.5.1929 § 8, 10–16 piirikokous Maalaisliiton Kuopion läänin itäinen vaalipiiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

³¹⁹ Pöytäkirja 9.5.1929 § 4–6 piirijärjestön kokous, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäinen vaalipiirin piirijärjestö ry. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³²⁰ Euromäärä laskettu vuoden 2011 kurssin mukaan.

³²¹ Pöytäkirjat 24.4.1929 § 3–4 piirivaliokunta ja 9.5.1929 § 5–7 ylimääräinen liittokokous, Pohjois-Karjalan Kansallisiitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisiiton arkisto. PTA.

le, kylläkin ensimmäiseksi, ja toisena oli Pennasen nimi.³²² Näin naisehdokkaalla ei ollut reaalista pohjaa menestyä vaaleissa. Puolueessa naisia pidettiin enemmän naisäänestäjien aktivoijina kuin tasa-arvoisina poliittisina vaikuttajina.³²³ Toimintakertomuksen mukaan Anna Terä piti yksitoista esitelmää.³²⁴ Vaaliryhmän tavoitetta kuvaa se, että Suomen Suojelusliiton Pohjois-Karjalan piirin ilmoitettiin käyttävän valistustyöhön 6 500 mk (1 918 euroa) ja vaalipuhujana opettaja Niilo Suihko jakoi vaalipiirissä *Kommunismia vastaan* -kirjasta.³²⁵ Kokoomuspuolueen vaaliryhmälle oli siis selvä kohde.

Kommunistit pyrkivät kohottamaan kannatustaan laajan ehdokasasettelun kautta. Ehdokkaaksi asetettiin yhteensä kymmenen miestä ja heidän nimensä sijoitettiin kolmentoista valitsijayhdistyksen kolmen nimen ehdokaslistoille. Laajimmin tuotiin esille toimittaja Väinö Lundgren: toimittajan nimi löytyi yhdeltätoista ehdokaslistalta, millä yritettiin varmentaa kommunistisen ehdokkaan valintaa eduskuntaan. Sosialidemokraattisessa Puolueessa asetettiin puolestaan heinäkuun 1929 vaaleihin ehdokkaaksi yhdeksän miestä sekä Anna Pensas edellisistä vaaleista poiketen.³²⁶ Anna Pensas kävi puhujamatkalla ehdokkaille annetun velvoitteen mukaan Pyhäselässä, Liperissä, Kuusjärvellä sekä Pielisensuussa ja piti kaikkiaan kahdeksan puhetta yhteensä 666 kuulijalle.³²⁷ Vaaleihin 1929 sosiaalidemokraattisten ehdokkaiden nimet sijoitettiin yhden henkilön ehdokaslistoille, koska osa ehdokkaista ei suostunut sijoitettavaksi samalle ehdokaslistalle Anna tai Otto Pensaans kanssa.³²⁸ Ehdokasasetteluun heijastui rajankäynti sosiaalidemokratian ja kommunismin välillä.

3.3.2 Kommunismia vastaan

Kommunismin uhka, mielenosoitukset ja itänaapurista johdettu Kominternin toiminta sekä Neuvostoliiton ja Kiinan väliset selkkaukset uutisoitiin pohjoiskarjalaisissa sanomalehdissä kesällä 1929. Esimerkiksi sanomalehti *Karjalainen* vaati, että kommunistien elokuun 1. päivälle suunnitellut mielenosoitukset pyrittäisiin Pohjois-Karjalassa estämään. Maaherran kuulutuksessa kiellettiin punaisten ja mustien lippujen käyttö kulkueissa ja rakennuksissa, ellei jonkun laillisen rekisteröidyn yhdistyksen tunnusmerkki ollut niissä selkeästi näkyvissä.³²⁹ Samoin julkaistiin jäljennös sisäministeri Toivo M. Kivimäen kiertokirjeestä,

---

³²² Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1929 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.7.1929, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³²³ Uino 1994, 282.

³²⁴ Pöytäkirja 23.3.1930 vuosikokous § 3 liite: Kertomus toiminnasta vuonna 1929, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

³²⁵ Piirisihteeri A.L. Hintikan kirje 7.6.1929 Kansallisen Kokoomuspuolueen keskuustoimistolle. MF rulla 5, Kokoomuspuolueen kirjeenvaihto 1929. PTA; Suojelusliiton toiminnasta, esim. Ahonen 1986, 16–17.

³²⁶ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1929 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.7.1929, liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³²⁷ Puhujain työselostuksia vuodelta 1929, Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. Toimintakertomuksia ym. Kuopion läänin itäinen sos.dem. piirin arkisto. 329.5 (471). TA.

³²⁸ Partanen 2006b, 109.

³²⁹ Karjalainen 30.7.1929.

jossa mielenosoitukset kiellettiin.³³⁰ *Kansan Voima* -sanomalehdessä varoitettiin sosiaalidemokraattisesti ajattelevia työläisiä, etteivät he sekaantuisi kommunistien ”punaisen päivän” toimintaan.³³¹ Elokuun lopulla kerrottiin venäläisten linnoitusvarusteluista Karjalan Kannaksella. Meneillään olivat suuret rakennushankkeet, joita lehdissä oletettiin sotilaslentokoneiden tukikohtaksi.³³² Lisäksi syyskuussa uutisoitiin venäläisten sotalaivojen liikkuneen Suomen aluevesillä. Ulkoministeriö tutki asiaa useiden ilmoitusten perusteella.³³³ Lehti uutisista heijastui sodan pelko, sillä Neuvostoliiton toimet koettiin arvaamattomiksi.

Kuuluisa kommunisti Yrjö Murto kiersi lokakuussa 1929 Pohjois-Karjalassa. Pielisensuun työväentalolla järjestetyssä ”teeiltamassa” Murto piti sosiaalidemokraattisen *Kansan Voiman* mukaan ”häväistyspuheen” sosiaalidemokraatteja vastaan.³³⁴ Kommunistien yritykset järjestää mielenosoituksia ja lakkoja lisääntyivät marraskuussa. Kuukauden 16. päiväksi julistettu yleislakko kuitenkin epäonnistui, sillä Joensuussa ja muualla Pohjois-Karjalassa päivä sujui rauhallisesti. Pielisensuun äärimmäisen kommunistijoukon taholta yritettiin saada aikaan kokousta, mutta siinä ei onnistuttu. Värtsilän, Gutzeitin, Kaukaan ja muiden suurempien teollisuuslaitosten työmailla tehtiin töitä entiseen tapaan. Sanomalehti *Kansan Voima* otsikoi: ”Kommunistien suurlakon yrityksestä tuli pannukakku.”³³⁵ Kommunistien harjoittaman hajotus- ja kiihotustyön takia Joensuun ja ympäristön työväenyhdistyksissä päätettiin marraskuussa 1929 kieltää kommunisteilta työväentalojen käyttö sekä kommunistisen kirjallisuuden ja sanomalehtien kauppaaminen näissä tiloissa.³³⁶

Etsivän Keskuspoliisin Joensuun edustuksen tilannekatsauksissa syksyltä 1929 ei ollut mainintoja suuremmista kommunistien liikehtimisistä. Joensuun työväen vaalineuvosto oli piirin kommunistisen järjestötoiminnan keskus ja sen alaisuuteen kuului yli kymmenen toimivaa yhdistystä eri puolilla Pohjois-Karjalaa. Nurmeksen työväen ja pienviljelijäin yhdistystä pidettiin toimintakykyisimpänä, sillä iltamatilaisuuksien lisäksi pidettiin kokouksia 1–2 kertaa viikossa. Valtimon pitäjässä oli huomattu Kajaanista käsin suuntautuvaa kommunistien toimintaa. Erityisesti rautatierakennuslinjalla Nurmeksen ja Kiehinän välillä harjoitettiin työläisten keskuudessa niin sanottua hiljaista valistustyötä. Kaavilla, Säyneisessä ja Kuusjärvellä kommunistiset työväenyhdistykset järjestivät iltamatilaisuuksia omilla taloillaan. Rajatapahtumista mainittiin, että kesän ja syksyn aikana oli eräitä rajan ylittämiä Ilomantsin pitäjän kohdalla. Mitään suurempaa taikka säännöllistä liikehtimistä ei ollut huomattu.³³⁷

Pohjoiskarjalaisten huolestumista selittävät paikallisten kommunistien toimintaa enemmän koko maan tilanne sekä Moskovasta johdetun Suomen Kommunistisen Puolueen toiminnan ja muualla Suomessa tapahtuneiden mel-

---

³³⁰ Karjalainen 1.8.1929; Karjalan Maa 1.8.1929.

³³¹ *Kansan Voima* 30.7.1929.

³³² Karjalainen 22.8.1929.

³³³ Karjalainen 24.9.1929.

³³⁴ *Kansan Voima* 12.10.1929.

³³⁵ *Kansan Voima* 19.11.1929; Karjalainen 19.11.1929; Karjalan Maa 19.11.1929.

³³⁶ Partanen 2006b, 101.

³³⁷ Etsivän Keskuspoliisin Joensuun edustuksen tilannekatsaukset n:o 8, n:o 9, n:o 10, n:o 11, 1929. Sekalaisia kirjeitä 1928–32, Joensuun osasto, kansio 45. EK/Valpo I. KA.

lakoiden ja lakkoyritysten aiheuttama pelko. Lisäksi Pohjois-Karjalan pitkä erämaaraja itänaapurin kanssa oli vaikeasti valvottavissa. Neuvostoliiton ja Kiinan kahakat lisäsivät ihmisten mielessä sodan pelkoa, samoin kuin Itä-Karjalasta tulleiden pakolaisten kertomukset rajan takaisista huonoista oloista.

Lapuan kokous 1.12.1929 käynnisti kommunismin vastaisen kansalaiskokousaallon ympäri maata. Joensuussa pidettiin 6.12.1929 maakuntalaisten kokous, johon osallistui noin 600 henkilöä. Siinä vaadittiin lainsäädäntöä kommunistien epäisänmaallisen toiminnan lopettamiseksi ja päätettiin, että päätöslauselma saatetaan lähetystön kautta hallituksen ja eduskunnan tietoon.³³⁸

Kommunismin vastainen liikehdintä sävytti vahvasti 1930-luvun alkua ja vaikutti myös eduskuntavaalien ehdokasasetteluun, vaaliliittojen solmimiseen ja vaalityöhön. Liitteestä 4 käy ilmi, että naisille 1930-luvullakin eduskuntavaalien ehdokasasettelu oli korkea kynnyks, jota ajan poliittinen ilmapiiri ja puolueiden vaaliliittoutuminen korottivat. Puolueilla oli ehdokkaiden joukossa yksi nainen tai ei yhtään naista, joten naisehdokkaiden lukumäärä kaikkiaan vaalia kohden jäi kahteen tai kolmeen, mikä merkitsi naisten näkymättömyyttä vaaleissa.

Eduskuntavaalien 1930 edellä toimintaa kohdistettiin vaaliliiton kautta voimakkaasti kommunisteja vastaan. Kokoomuspuolueella oli ehdokkaana viisi miestä ja yksi nainen (Liekko Hakulinen). Edistyspuolue asetti vaaliliittoon kaksi miesehdokasta. Kaikki vaaliliiton ehdokkaat esiteltiin äänestäjille yksilöllisesti eli yhden nimen ehdokaslistalla.³³⁹ Edistyspuolueessa päätettiin vaalilyöstyä siten, ettei erityisiä puhetilaisuuksia järjestetty, koska "Isänmaallisen vaaliliiton toiminta tulee olemaan siksi voimaperäistä että nukkuvatkin herää."³⁴⁰ Kokoomuspuolueen ohella vaalilyötä tekivät Isänmaallisen vaaliliiton hyväksi Suomen Lukon puhujat. Lukon matkapuhujana toimi muun muassa Kansallisliiton piiritoimikunnan jäsen, opettaja A. Ryynänen. Kansanedustaja Pekka Pennanen puolestaan esitelmöi Suomen Lukon syysjuhlassa Joensuussa.³⁴¹

Lapuanliikkeessä perustettu organisaatio Suomen Lukko toimi maaliskuusta 1930 joulukuulle saakka, samoin toiminnassa oli Suomen Lukon 12.6.1930 perustettu Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Marraskuussa 1930 perustetun Lapuan Liikery:n Joensuun paikallisosasto perustettiin 21.12.1930, maaliskuussa 1931 Pohjois-Karjalassa oli 26 paikallisosastoa ja jäseniä lähes 2 000.³⁴² Lapualla 1929 alkanut kommunisminvastainen liike näyttäytyi Pohjois-Karjalassa Erkki Kinnusen mukaan ennen muuta vuoden 1918 jälkinäytöksenä. Yhteiskunta koetettiin palauttaa yksimieliseksi ja lujaksi kokonaisuudeksi, joka perusarvoista yksimielisenä

³³⁸ Karjalainen 30.11.1929, 10.12.1929; Karjalan Maa 3.12.1929, 10.12.1929; Siltala 1985, 55; Ahonen 1986, 21.

³³⁹ Vaalilippu Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1930 toimitettavaa edustajain vaalia varten. Vaalilippu sijoitettu: Kansanedustajavaalien asiakirjat 1933–1936. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁴⁰ Pöytäkirja 24.8.1930 Kansallisen Edistyspuolueen piiritoimikunta. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³⁴¹ Pöytäkirja 10.8.1930 § 4 ylimääräinen liittokokous sekä pöytäkirja 25.3.1931 vuosikokous § 2 liite: Kertomus toiminnasta vuonna 1930, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

³⁴² Nygård 1982, 78; Siltala 1985, 63–66, 305, 338–341; Ahonen 1986, 21,24; Kinnunen 2006b, 398; Lapuanliikkeen ja Suomen Lukon sekaantumisesta puolueiden ehdokasasetteluun ja osallistumisesta vaalityöhön, ks. esim. Tarkiainen 1971, 317–318, 436 sekä Nygård 1982, 123–124.

kestäisi ulkoisen, Neuvostoliiton, uhan. Pohjois-Karjalassa liikkeen kannattajakunnasta oli ylä- ja keskiluokan osuus noin kaksi kolmasosaa ja talonpoikien osuus noin 30 prosenttia.³⁴³

Maalaisliiton piirikokouksessa hylättiin Kokoomuspuolueen vaaliliittotarjous vuoden 1930 vaaleihin. Ehdokkaaksi asetettiin kahdeksan miehen lisäksi emäntä Anni Ryyänen ensimmäisenä puolueen naisehdokkaana vaalipiirissä. Kokousedustajille esiteltiin Suomen Lukon Pohjois-Karjalan piirin lähettämä vaalikehotus.³⁴⁴ Suomen Lukko kehotti vaalijulistuksessaan pohjoiskarjalaisia äänestämään ehdokkaita, joista oli varma tieto, että he hyväksyisivät eduskunnassa kommunistilait.³⁴⁵ Kokoomuspuolueen piiritoimikunnassa 16.8.1930 esille tuotu suunnitelma vaaliliitosta, johon olisi kuullut puolueen neljän ehdokkaan ja Edistyspuolueen kahden ehdokkaan lisäksi Maalaisliiton opposition neljä ehdokasta, jäi toteutumatta.³⁴⁶

Sosiaalidemokraatit asettivat edustajaehdokkaansa vaaleihin 1930 listoille, joissa oli tunnuksena *Sosialidemokratia. Kansanvoallan puolesta*. Naisia listoilla edusti Anna Pensas.³⁴⁷ Vaalien ehdokasasettelussa sosiaalidemokraatit käyttivät 1930-luvulla yhden nimen listoja ja ehdokkaita valittiin puolueäänestyksen kautta kymmenen. Sosiaalidemokraattista järjestötoimintaa heikensivät kuitenkin taloudellisen laman ohella niin sanotut lapualaisvuodet, jolloin lapuanliikkeen terrori kohdistui sosiaalidemokraatteihinkin. Ennen vuoden 1933 vaaleja aloitettiin uudenlaiset valistuskiertueet vaaliautoilla, joille laadittiin aikataulut. Kunkin ehdokkaan mukana autossa oli nuoriso-osastolaisia ja soittajia esittämässä lausuntaa ja musiikkia.³⁴⁸ Ehdokkaaksi valittu Anna Pensas piti puheita neljällä paikkakunnalla ja niitä kuuntelemassa oli yhteensä noin 700 henkilöä.³⁴⁹ Jäsenistön lukumäärä aleni vaalipiirin alueella niin, että vuonna 1933 oli hieman yli tuhat jäsentä, joten piirijärjestössä pyrittiin tehostamaan toimintaa opastus- ja luentokurssien avulla sekä järjestelemällä asiamiesverkostoa. Vuosikymmenen loppupuolella puolueosastoja oli yli sata ja jäseniä noin 1 500.³⁵⁰

Maalaisliiton toiminnalta veivät pohjaa katovuodet, pula-aika ja lapualaisvuodet. Laillisuutta korostaen Maalaisliiton ylimääräinen puoluekokous 29.–30.11.1930 sanoutui selvästi irti lapualaisuudesta. Liikkeestä irtautumiseen vaikutti erityisesti lokakuun 1930 puolivälissä tapahtunut entisen presidentin Kaarlo Juhon

³⁴³ Kinnunen 2006b, 398.

³⁴⁴ Pöytäkirja 9.8.1930 § 3, 5, 12 Maalaisliiton Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirikokous. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Vaalilippu Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1930 toimitettavaa edustajain vaalia varten. Vaalilippu sijoitettu: Kansanedustajavaalien asiakirjat 1933–1936. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁴⁵ Karjalainen 27.9.1930; Karjalan Maa 27.9.1930.

³⁴⁶ Pöytäkirja 16.8.1930 § 1 ja 2 Pohjois-Karjalan Kansallisliiton piiritoimikunta. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

³⁴⁷ Vaalilippu Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1930 toimitettavaa edustajain vaalia varten. Vaalilippu sijoitettu: Kansanedustajavaalien asiakirjat 1933–1936. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁴⁸ Partanen 2006b, 128–129.

³⁴⁹ Toimintakertomus vuodelta 1933, Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. Toimintakertomuksia ym. Kuopion läänin itäinen sos.dem. piirin arkisto. 329.5 (471). TA.

³⁵⁰ Soikkanen 1975, 530–531, 574; Hölttä 1982, 95–96, 110, 160–161; Partanen 2006b, 114–127.

Ståhlbergin kyyditys Helsingistä Joensuuhun. Maalaisliiton järjestöllisesti hiljaisen vuosien 1931–1932 jälkeen toiminta saatiin järjestössä elpymään. Vaalipiirin alueella vakinaisen piirisihteerin työ vahvisti maalaisliittolaista toimintaa.³⁵¹

Edustajaehdokkaista valittaessa käytettiin useissa Maalaisliiton piireissä jäsenäänestystä. Kukin jäsen sai äänestää kolmea henkilöä paikallisosastojen esittämistä ehdokasehdokkaista ja ensimmäiselle sijalle asetettu sai kolme ääntä, toisella sijalla ollut kaksi ääntä ja kolmannelle sijoitettu yhden äänen. Puolueessa kurssitettiin pitäjä- ja kyläpäälliköitä sekä tukimiehiä edistämään puolueen vaalityötä.³⁵² Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirissä käytettiin neuvoa antavaa äänestystä piirikokouksessa vuonna 1933, kun eduskuntavaaleihin valittiin kymmenen ehdokasta kahdestakymmenestä ehdokasehdokkaasta, ja kunnallisvaaleihin valmistauduttaessa syksyllä 1933 nimettiin pitäjä- ja kyläpäälliköt.³⁵³

Edistyspuolueessa toimittiin 1930-luvullakin vaalivuosina vireämmin kuin muutoin. Vuoden 1933 vaaleihin ehdokkaat esiteltiin yhden nimen listoilta, joiden tunnuksena oli *Laillisuuden ja kansanvallan puolesta*, mikä kuvastaa Edistyspuolueen taistelua lapualaisuutta ja IKL:ää vastaan. Kahdeksan ehdokkaan joukossa oli Augusta Laine. Vaalien 1933 edellä palkattiin vaalitoimittaja ja useita puhujia kiertämään vaalipiirissä.³⁵⁴ Vuosia piiritoimikunnassa toiminut opettaja Maria Kejonen kiersi esitelmä- ja keskustelumatkallaan Pyhäselässä, Rääkkylässä, Kiteellä, Kontiolahdella, Enossa ja Liperissä kahdessakymmenessä yhdessä tilaisuudessa, joissa kuulijoita oli yhteensä 523. Tilaisuuksissa oli joskus Isänmaallisen kansanliikkeen miehiä. Kejosen kertomuksen mukaan he eivät aiheuttaneet häirintää.³⁵⁵

Kommunismia ja kansainvälistä sosialismia vastustava Isänmaallinen kansanliike (IKL) esiintyi ensimmäisen kerran vuoden 1933 vaaleissa. Liikettä käsittelevässä tutkimuksessaan Toivo Nygård luonnehtii liikettä koulutettujen yhteiskuntaryhmien puolueeksi.³⁵⁶ IKL ja Kokoomuspuolue solmivat vaaliliiton ja kolmantena oli mukana Vapaa Työväenliitto, jolla oli toimivia paikallisosastoja muun muassa Joensuussa ja Lieksassa sekä kannatusta oletettavasti muuallakin työläispiireissä. IKL:llä oli vaalipiirin alueella noin 1 800 kirjoihin vietyä jäsentä, 25 paikallisosastoa sekä järjestetty tukijoukko. Osassa Kokoomuspuolueen kansallisseuroista toiminta oli hiipunut, vaalitaistelun alkaessa 20 jäsen seurassa oli

---

³⁵¹ Mylly 1989, 252, 268, 317.

³⁵² Mylly 1989, 382.

³⁵³ Pöytäkirja 28.3.1933 § 5, 9–11 Maalaisliiton yleinen kokous ja pöytäkirja 30.10.1933 § 2, 3, 5 piiritoimikunta, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

³⁵⁴ Pöytäkirja 19.3.1933 § 9 vuosikokous Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1933 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1933 § 10, liite. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁵⁵ Kertomus vaaliesitelmämatkasta kesällä 1933, Maria Kejonen. Ha Puheluonnokset, matka-kertomukset ja vaalitulokset 1933–1948 hajavuosia. Kotelo Ba 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³⁵⁶ Nygård 1982, 100.

yhteensä noin 800 jäsentä.³⁵⁷ Vaaliliitossa asetettiin ehdokkaaksi pelkästään miehiä.³⁵⁸ Siten ehdokasasettelussa korostui Kokoomuspuolueessa kannatettu keskisäätyinen velvollisuusetiikka, jonka mukaan naisella oli paikka kodin luojana ja isänmaallisten arvojen välittäjänä seuraavalle sukupolvelle ja miehelle kuului poliittis-yhteiskunnallinen toiminta.³⁵⁹

IKL aiheutti Kokoomuspuolueen hajaantumista vuoden 1933 aikana. Puolueen toiminta saatiin suurelta osin eheytytyksi, kun IKL:ään siirtyneet vetäytyivät syrjään Kokoomuspuolueen piiritoimikunnasta vuoden 1934 alussa. Kokoomuslaista toimintaa jatkettiin ja kansallisseurat perustettiin uudelleen Juuassa ja Värtsilässä, ja uusi kansallisseura aloitti Rääkkylässä. Sen sijaan Pielisjärven ja Nurmeksen kansallisseurat eivät pitäneet vuosikokousta, ja Polvijärveltä ilmoitettiin, ettei siellä ollut silloin mahdollisuuksia kansalliseuratoinnille.³⁶⁰

Edistyspuolueen paikallisyhdistyksiä oli 1930-luvulla Pielisjärvellä, Nurmeksessa, Ilomantsissa, Kesälahdella ja Tohmajärvellä.³⁶¹ Silti puolueessa todettiin, että toiminta ja erityisesti varojen hankinta oli paljolti Joensuun paikallisyhdistyksen ja naisosaston toimenä. Sen sijaan ehdokasehdokkaaksi naisia nimettiin paikallisyhdistyksistä. Ilomantsin Edistysseura esitti vuonna 1936 paikallisehdokkaaksi Ilomantsiin muun muassa kansakoulunopettaja Siiri Mekriä ja hänet myös hyväksyttiin edustajaehdokkaaksi.³⁶² Vaaliliittoneuvotteluissa keväällä 1936 päädyttiin Kokoomuspuolueen ja Edistyspuolueen vaaliliittoon, sitä vastoin Maalaisliitto kieltäytyi liitosta. Kokoomuspuolueen ehdokkaana oli viisi miestä ja yksi nainen (Lyyli Surakka) ja Edistyspuolueella kolme miestä ja yksi nainen, edellä mainittu Siiri Mekri.³⁶³

Maalaisliiton piiritoimikunnassa keskusteltiin tammikuussa 1936 Suomalaisuuden Liiton lähettämästä kiertokirjeestä, jossa kehoitettiin muodostamaan suomalais-kansallinen vaaliliitto, johon liittyisivät Maalaisliitto, Kokoomuspuolue,

---

³⁵⁷ Pöytäkirja 5.3.1933 § 4 piiritoimikunta sekä Kertomus toiminnasta vuonna 1932, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Vapaa työväenliitto, ”kansalliselle pohjalle perustuva työväenjärjestö”, Tarkiainen 1971, 390.

³⁵⁸ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1933 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1933 § 10, liite. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁵⁹ Vares 2007, 299.

³⁶⁰ Pöytäkirjat 3.3.1934 § 1–4 piiritoimikunta ja 18.3.1934 vuosikokous § 1 ja 4 liite: Kertomus toiminnasta vuonna 1933 sekä 30.1.1935 § 1–2 piiritoimikunta ja 14.4.1935 vuosikokous § 1, 3, 10 ja 4 liite: Toimintakertomus vuodelta 1934, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Piiri-, alue- ja paikallisjärjestöjen luettelot, Kansallinen Kokoomus arkistoluettelo. B. Luettelot. PTA.

³⁶¹ Vuosikertomukset 1934 ja 1935, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry. Db Toimintakertomukset 1929–1945 ja paikallisosastojen vuosikertomukset 1932–1938, Eb Saapuneet toimintakertomukset 1921–1949. Kotelo Ba 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³⁶² Pöytäkirjaote: Johtokunnan kokous 6.12.1935 Ilomantsin Edistysseura ja pöytäkirja 16.2.1936 § 7 Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirikokous. Ec Saapuneet pöytäkirjaotteet 1929–1941, sekä Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunnan kirje 11.5.1936 paikallisyhdistyksille. Da Kirjekonseptit 1929–1948. Kotelo Ba 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³⁶³ Pöytäkirjat 2.1.1936 § 1 työvaliokunta, 1.3.1936 § 1 piiritoimikunta, 9.3.1936 § 1–2 vaalineuvottelukokous ja 19.3.1936 § 2–3 työvaliokunta sekä vuosikertomus 1936, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

Isänmaallinen kansanliike, Pienviljelijäin Puolue ja Kansanpuolue sekä suomalainen osa Edistyspuoluetta. Maalaisliiton piirijärjestössä päätettiin kuitenkin mennä vaaleihin omana vaaliliittona, kuten tehtiin eduskuntavaaleissa 1927–1933.³⁶⁴

Eduskuntavaalien 1936 edellä Maalaisliiton piirissä järjesteltiin asiamiesverkostoa uudelleen sekä pidettiin koeäänestys ehdokkaista. Ehdokkaiden tuli maalaisliittojuhlien ohella kiertää puhujamatkoilla tarkan suunnitelman mukaan. Vaalipuhujia valittaessa kiinnitettiin erityistä huomiota naisiin äänestäjinä ja päätettiin ottaa naispuhujia. Puolueessa haluttiin näin lisätä naisten kiinnostusta vaalitoimintaan.³⁶⁵ Puoluejärjestön toiminnan laajetessa saatiin myös naisia jäseniksi. Kun Maalaisliitolla vuonna 1933 oli 37 osastoa ja neljä kunnallisjärjestöä, vuoden 1938 päättyessä kunnallisjärjestöjä oli seitsemän ja osastoja 117; vuosikertomuksensa lähettäneissä 63 osastossa oli 1 548 jäsentä, naisia 250 ja miehiä 1 298.³⁶⁶

Sosiaalidemokraattien vaalityössä hyödynnettiin vuoden 1933 hyviä kokemuksia ja järjestettiin vaaliautokiertueita vuonna 1936 sekä vuonna 1939, jolloin puheiden yleisenä teemana oli taistelu fasismia vastaan demokratian puolesta.³⁶⁷ Vuosien 1936 ja 1939 vaalien ehdokaslistoilta naiset puuttuivat (liite 4). Vaikuttaa siltä, että puolueen naisjäsenten osalta ehdokkaiden esittäminen sekä osallistuminen jäsenäänestykseen jäivät vähäisiksi. Tätä selittää naisten 12 prosentin osuus puolueen jäsenistä sekä naisyhdistystoiminnan vähäisyys.³⁶⁸

Vaaleihin 1939 Maalaisliitto solmi vaaliliiton Edistyspuolueen kanssa. Maalaisliitossa järjestettiin koeäänestys ehdokkaista; ehdokaslistoille valittiin seitsemän miestä ja naisia edustamaan kansakoulunopettaja Kaisu Uusisilta. Puolueosastojen toiminnan vilkastumista osoittaa se, että piirijärjestön kevätkokoukseen 1939 lähetti edustajansa 50 paikallisosastoa ja yksi kunnallisjärjestö.³⁶⁹ Edistyspuolue asetti ehdokkaaksi kaksi miestä, mutta naisehdokasta ei ollut. Syyksi voidaan katsoa osaltaan vaaliliiton solmiminen. Edistyspuolueella ei yhteistyö Kokoomuspuolueen eikä Maalaiskansan ja Pienviljelijäin Puolueen kanssa toteutunut, joten nämä puolueet esiintyivät kumpikin omana vaaliliittona.³⁷⁰

³⁶⁴ Pöytäkirja 17.1.1936 § 9 Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiritoimikunta. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Tuttu Tarkiainen mukaan vaaliliittoja kohtaan on osoitettu merkittävää mielenkiintoa myös varsinaisen puoluelaitoksen ulkopuolella muun muassa etu- tai aatejärjestöissä, esimerkiksi ennen vaaleja 1936 Aitosuomalaisten Liiton ehdotus suomalais-kansallisesta vaaliliitosta esitettiin kahdessa kiertokirjeessä joulukuussa 1935. Tarkiainen 1971, 385–386; Suomalaisuuden Liiton ym. järjestöjen yhteydenotoista ehdokkasiini, ks. Tarkiainen 1971, 435–436.

³⁶⁵ Pöytäkirjat 17.1.1936 § 6–7, 2.3.1936 § 4, piiritoimikunta, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

³⁶⁶ Mylly 1989, 317, 332–334; Toimintakertomus vuodelta 1938 Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

³⁶⁷ Partanen 2006b, 130–131.

³⁶⁸ Partanen 2006b, 156.

³⁶⁹ Pöytäkirja 11.1.1939 § 13–15, piiritoimikunta sekä pöytäkirja 27.3.1939 § 7–8 ja § 4 liitteet 1 ja 2, piirijärjestön kevätkokous, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

³⁷⁰ Pöytäkirja 2.2.1939 § 5 piiritoimikunta ja pöytäkirja 19.2.1939 § 7 piirijärjestön kokous, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. sekä Pöytäkirjaote: Piiritoimikunnan kokous 9.10.1938 Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Maalaiskansan ja pienviljelijäin puolue. Ec Saapuneet pöytäkirjaotteet 1929–1941. Kotelo Ba 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

Kokoomuspuolueessa asetettiin yhden nimen ehdokaslistoille yhdeksän miehen lisäksi talouskoulun johtaja Hilma Hiltunen. Pienviljelijäin Puolueen listoilla puolestaan vedottiin äänestäjiin yhdeksän miehen voimin.³⁷¹

Isänmaallisen kansanliikkeen järjestötoiminta hiipui vähitellen Pohjois-Karjalassa johtohenkilöiden erimielisyyksissä. Vuoden 1937 keväällä jäseniä oli 1 100, joista osa nimellisesti, ja toimintakykyisiä olivat Liperin ja Nurmeksen paikallisosastot.³⁷² Maaliskuussa 1937 vuosikokous pidettiin kuitenkin Liperin paikallisosastossa sekä Kuusjärven paikallisyhdistyksessä.³⁷³ Eduskuntavaaleihin 1936 ja 1939 Isänmaallinen kansanliike osallistui ilman vaaliliittokumppania.³⁷⁴ Vaaleihin 1936 IKL:n ehdokkaaksi asetettujen kymmenen miehen ammattikirjo oli laaja: ehdokkaana oli kaksi maanmittausinsinööriä, kaksi maanviljelijää, rehtori-maanviljelijä, pastori, agronomi, pienviljelijä sekä työmies ja lisäksi ehdokkaana oli helsinkiläinen kouluneuvos. Ehdokaslistoille oli laadittu muun muassa tunnukset: *Vapaussodan saavutukset on turvattava, Kansakunnan eheyttämisen puolesta* sekä *Rajaseutujen talouselämä rintamaiden tasalle*.³⁷⁵ Vaaleissa 1939 ehdokkaana oli rouva Anna Terä, joka aikaisemmin toimi aktiivisesti Kokoomuspuolueessa, sekä kahdeksan mieshenkilöä. Sanomalehdessä ilmoitettiin toukokuussa 1939 otsikolla *Isänmaallisia puhetilaisuuksia*, että Outokummussa on 15.5. puhujana professori Bruno Salmiala ja toisena puhujana on rouva Anna Terä.³⁷⁶ Tästä voidaan päätellä, että Kuusjärvellä oli liikkeen toimintaa ja vaalityötä tehtiin, kuten oletettavasti muuallakin vaalipiirin alueella.

3.3.3 Naisten vähäinen osuus

Eduskuntavaaleihin 1919–1939 asetettiin kaikkiaan 371 edustajaehdokasta. Nainen esiteltiin listalla 23 kertaa (liite 4). Naisten osuus ehdokkaista oli 6,2 prosenttia, joka oli 1,7 prosenttiyksikköä alempi kuin vaaleissa 1907–1917. Sosiaalidemokraatit, Kokoomuspuolue, Edistyspuolue ja Maalaisliitto nimesivät ehdokkaansa kaikkiin vuosien 1919–1939 vaaleihin. Kristillinen Työväenliitto oli mukana vuoden 1919 vaaleissa, kommunistit vaaleissa 1922–1929, Pienviljelijäin Puolue vuodesta 1930 alkaen ja IKL:n ehdokkaita oli vuosien 1933–1939 vaaleissa. Kun vaalipiiristä valittiin eduskuntaan kymmenen kansanedustajaa, eri puolueissa käytettiin mahdollisuutta asettaa ehdokkaita maksimimäärä eli kymmenen.

Vaaliliittoutuminen vähensi ilmeisesti naisten mahdollisuutta ehdokkuuteen, esimerkiksi Edistyspuolueella oli vaaliliitossa kaksi miesehdokasta vuosien 1930

³⁷¹ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1939 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 1939, liite. Ha:6. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁷² Kinnunen 2006b, 410.

³⁷³ Pohjois-Karjala 2.3.1937, 9.3.1937.

³⁷⁴ Koskiahho 1977, 238–239.

³⁷⁵ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1936 toimitettavaa edustajanvaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1936 § 3, liite. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

³⁷⁶ Pohjois-Karjala 9.5.1939; Isänmaallisen kansanliikkeen johtoon kuulunut rikosoikeuden professori Bruno Salmiala oli käsittelemässä liikkeen ohjelmakysymystä jo toukokuussa 1932, eduskuntaan professori Salmiala valittiin vaaleissa 1933, 1936 ja 1939. Uola 1982, 30, 32, 58, 165, 228, 387.

ja 1939 vaaleissa. Naisten osuus ehdokkaista oli silti korkein Edistyspuolueella, 17,5 prosenttia. On ilmeistä, että Edistyspuolueen vaalijulistuksessa esitetty tavoite naisen tasa-arvoisuuspyrkimysten edistämisestä toteutui paremmin kuin muissa puolueissa.

Taulukko 2. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1919–1939 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä

SDP	KOK	Edistysp.	ML	Muut
6,7	7,9	17,5	2,4	2,5

Lähde: Liite 4.

Kahdeksan naista päätyi ehdokkaaksi kerran vaaleissa 1919–1939 (liite 5). Edistyspuolueessa Augusta Laineen nimi oli listoilla kuusi kertaa. Kun lisäksi lasketaan ehdokkuudet vuosina 1908–1917, Laine oli mukana yksitoista kertaa, mikä viittaa hänen saamaansa luottamukseen. Toisaalta se osoittaa ehdokkaaksi haluavien tai sopivien naisten vähäistä määrää Edistyspuolueessa. Vaaleihin 1936 ehdokaslistalle saatiin uusi nimi, opettaja Siiri Mekri Ilomantsista. Myöskään Kokoomuspuolueessa ei löytynyt uusia nimiä helposti. Liekko Hakulinen, joka oli nuorsuomalaisten ehdokkaana vaaleissa 1907, oli Kokoomuspuolueen listoilla vuosina 1924 ja 1930. Anna Terä, joka oli Suomalaisen Puolueen ehdokkaana kolme kertaa, oli puolestaan Kokoomuspuolueesta ehdolla vuonna 1929 ja IKL:stä vaaleissa 1939. Lisäksi sosiaalidemokraateista rouva Anni (Anna) Pensaalla oli kolme ehdokkuutta ja ompelija-pienviljelijä Anni (Anna) Savolaisella kaksi.

Ehdokaslistoilla naisista viisi esiteltiin rouvana, viisi naista toimi opetus-alalla ja lisäksi ehdokkaana oli kaksi emäntää sekä ompelija-pienviljelijä. Kun Augusta Laine oli ehdolla viimeisen kerran vuonna 1933, hänet esiteltiin kunnallisneuvoksettarena. Naisehdokkaista neljä asui Joensuussa ja yhdeksän oli kotoisin eri puolilta vaalipiiriä, Joensuusta katsottuna kaukaisimmat kotikunnat olivat Valtimo, Rautavaara ja Pälkjärvi.

Naisehdokkaiden tavoitteet liittyivät paljolti kodin piiriin. Edistyspuolueen Augusta Laine tuotiin talvella 1919 esille useissa kirjoituksissa puolueen paikallisessa *Suur-Karjala* -lehdessä. Laine nimettiin naisten omaksi edustajaksi, joka tarvittiin edelleen eduskuntaan marttatyön ja kotitalouden etuja ajamaan. Painotettiin sitä, että naisten kunnia-asiana oli huolehtia siitä, että nainen tulee valituksi, ja neuvottiin vetämään punainen viiva siihen listaan, jossa naisehdokas oli ensimmäisenä. Perusteluksi esitettiin, että naisedustaja pystyy parhaiten vaalimaan naisten etuja ja oikeuksia.³⁷⁷ Samankaltainen ilmiö nähtiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen Englannissa, jossa naisten mielestä puolueet eivät

³⁷⁷ Suur-Karjala 15.2.1919, 22.2.1919, 25.2.1919, 27.2.1919, 1.3.1919.

huomioineet heille tärkeitä asioita. Miesten koettiin haluavan saada naiset vain äänestäjiksi.³⁷⁸

Edistyspuolueessa vedottiin äänestäjiin myös tasavaltalaisen hallitusmuodon puolesta. Nimimerkki Mies-valitsija puolestaan ojensi naisia valvomaan omaa etuaan äänestämällä naisehdokasta: ”Jollei ainoa ehdokkaanne rouva Augusta Laine tule ensi vaaleissa korkeimmalla äänimäärällä valituksi, niin älkää tämän jälkeen puhuko enään miesten sorrosta.”³⁷⁹ Tosiasia oli kuitenkin, että korkeinta äänimäärää naisehdokkaan oli mahdoton saada suurellakaan äänestäjämäärällä, koska ehdokaslistoille sijoittelu ei hänen osaltaan ollut paras mahdollinen, kuten tutkimuksessa jo aiemmin tuli esille.

Ehdokaslistoilla, joissa naisehdokas oli ensimmäisellä tai toisella sijalla, olivat esillä sekä valtio että koti ja perhe (liite 6). Edistyspuolueen Augusta Laineen ”yleispyrintönä” vaaleissa 1919 oli muun muassa *Tasavallan ja edistyksen puolesta* sekä *Kansan kautta kansan hyväksi*. Vuonna 1922 kokoomuslainen Anni Söderström esiintyi kodin ja koulun sekä Karjalan puolesta. Sodan jäljet tulivat esille vaaleissa 1924, sillä Anni Savolainen, joka oli kansanedustajana vuosina 1908–14, 1917 ja joutui poliittiseksi vangiksi monien muiden Sosialidemokraattisen Puolueen kansanedustajien tavoin 1918–1921,³⁸⁰ oli toisena ehdokkaana listalla, jolla vaadittiin *Sorretuille leipää ja oikeutta*. Samoissa vaaleissa Liekko Hakulisen nimi oli ensimmäisenä Kokoomuspuolueen ehdokaslistalla, jonka tavoitteella *Kansa raittiiksi* haluttiin osoittaa keino olosuhteiden korjaamiseen ja perheiden hyvinvointiin. *Maanviljelys arvoonsa* -tunnus puolestaan viittasi Kokoomuspuolueen tavoitteeseen maaseudun elinkeinon kehittämisestä.

Sosiaalidemokraatit korostivat kansanvaltaa. Vuoden 1927 vaaleissa Anna H. Savolaisen ehdokaslistan tunnuksena oli *Valtiovalta kansalle*. Vuonna 1929 Anni (Anna) Pensaas, kuten muidenkin sosiaalidemokraattisten ehdokkaiden, tavoitteena olivat *Sosiaalidemokraattisen työväen ja pienviljelijäin edut* ja syksyn 1930 vaaleissa sosiaalidemokraattien työtä mainostettiin tunnuksella *Sosiaalidemokratia. Kansanvallan puolesta*.

Vuoden 1933 eduskuntavaaleissa kaikki ehdokkaat esiteltiin yhden nimen listoilla. Tällöin Sigrid Oulasmaan ja hänen valitsijayhdistyksensä ehdokaslistassa tunnus *Suomen pienviljelijäin puolue. Karjalan sortuvien kotien puolesta* kuvasti syrjäseudun olosuhteita ja pula-aikaa. Augusta Laineen, kuten kaikkien Edistyspuolueen ehdokkaiden, *Laillisuuden ja kansan vallan puolesta* -tunnus kohdistui lapualaisvuosien laittomuuksia vastaan. 1930-luvulla yleistyi käytäntö puolueen nimestä ehdokaslistalla, joten ilmeikkäät sanonnat jäivät paljolti pois listoilta. Silti vaaleissa 1939 IKL:n ehdokas Anna Terä ilmaisi *Kaikissa oloissa itsenäinen isänmaa* -tavoitteen.

Puolueiden yhteisenä tavoitteena oli kulkuyhteyksien parantaminen: Karjalan ja Savon radat oli yhdistettävä sekä Kaaville ja Ilomantsiin oli rakennet-

³⁷⁸ Alberti 2000, 274, 278–279.

³⁷⁹ Suur-Karjala 18.2.1919, 25.2.1919, 27.2.1919.

³⁸⁰ Anna (Anni) Henriikka Savolainen, Rautavaara, valittiin uudelleen eduskuntaan Sosialidemokraattisesta Puolueesta vuonna 1924 Mikkelin läänissä. Sosialidemokraattiset Naiset Suomen hallituksessa ja eduskunnassa 1907–1996. Matrikkeli 1996, 145.

tava rautatie. Toinen puolueille yhteinen asia oli verotusrasituksen keventäminen ja maaseudun, erityisesti rajaseudun väestön kohottaminen hyvinvointiin. Myös laillisuusasia oli esillä eri puolueilla.³⁸¹ Uudistuspyrkimyksistä eduskunta-vaaleissa 1919–1939 heijastuivat niin sisällissodan kuin pula-aikojen ja lapualaisuusvuosien vaikeudet. Ehdokkaiden ja heidän valitsijayhdistystensä tavoitteena oli säilyttää itsenäinen isänmaa sekä korjata epäkohtia ja puutteita, joita vaalipiirin asukkaiden elinoloissa oli paljon, niin liikenneoloissa kuin kodeissa ja perheiden toimeentulossa.

Naisehdokkaiden tavoitteet perheiden elinolojen ja naisten ja lasten aseman parantamiseksi saivat vastakaikua eduskunnassa, kun naiskansanedustajat 1919–1939 uudistivat autonomian aikana käsittelemättä jääneitä naisten ja lasten asiasta tehtyjä aloitteita. Lisäksi naisedustajat tekivät uusia aloitteita, esimerkiksi ammattikoulutuksen kehittämiseksi, ja pyrkivät edistämään perheiden hyvinvointia kotitaloudellisen valistustyön kautta. Vuonna 1926 tuli voimaan laki naisten oikeudesta valtion virkoihin. Lisäksi hyväksyttiin oppisopimuslaki ja avioliittolaki. 1930-luvulla puolestaan hyväksyttiin lastensuojelulaki sekä kansaneläkelaki. Aloitteita tehtiin myös maaseudun koulutusoloista ja kiinnitettiin huomiota maaseudun teiden korjaukseen.³⁸² Näin naiskansanedustajat vastasivat vaalipiirin naisehdokkaiden tavoitteisiin lainsäädännöllä.

Vaalipiirissä ehdokasasettelu ja erityisesti ehdokaslistojen laadinta vaaleihin 1919–1939 olivat naisten osalta ongelmallisia, kuten autonomian ajan eduskunta-vaaleissa. Syinä naisten pieneen ehdokasosuuteen, 6,2 prosenttiin, voidaan pitää vaikeita yhteiskunnallisia murrosaikoja, puolueiden miehistä päätäntäkulttuuria sekä koti-ideologiaa, jonka mukaan naisen tuli olla kodin ja perheen sydän ja tukipylväs. Erityisesti 1920-luvulla puolueissa nimettiin vaaleihin yleisehdokas, mutta nainen ei yleisehdokkaan asemaa saanut. Eri puolueiden ehdokasasettelussa oli pyrkimystä niin sanottuun yhden naisen normiin, mikä ei kuitenkaan puolueilla kaikissa vaaleissa toteutunut. Toisaalta oli vaikeaa löytää ehdokkaaksi sopivia ja ehdokkuudesta kiinnostuneita naisia.

Lainsäädännölliset uudistukset 1910-luvulla ja 1920-luvulla johtivat sukupuolten väliseen muodolliseen tasa-arvoisuuteen. Aura Korppi-Tommolan mukaan tämän jälkeen eriarvoisuus yhteiskunnassa ja perheessä on johtunut vanhakantaisista asenteista.³⁸³ Tutkimuksessani esille tullut eriarvoisuus ehdokasasettelussa viittaa vanhoillisiin asenteisiin. Sen voi tulkita niin, että kyse oli miesten vallankäytöstä puolueissa niin vaalien ehdokasasettelussa kuin puolue toiminnassa yleensä. Heini Hakosalo on tutkinut naisiin kohdistuvaa vallankäyttöä saksalaisessa yliopistojärjestelmässä. Hakosalo tarkasteli epävirallisia ja muuttuvia vallankäytön muotoja, ”vallan mikromekanismeja”, kuten yliopistoissa esiintyneitä tilallisen poissulkemisen sekä sosiaalisen poissulke-

---

³⁸¹ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat edustajain vaaleissa 1919–1939. Ha:3, Ha:4, Ha:5, Ha:6. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Kansan Voima 17.6.1922, 25.9.1930; Karjalainen 22.6.1922, 27.9.1930; Karjalan Maa 22.6.1922, 6.9.1930, 20.9.1930; Suur-Karjala 29.6.1922.

³⁸² Lähteenmäki 2006, 118–134.

³⁸³ Korppi-Tommola 1984, 32–33.

misen muotoja.³⁸⁴ Vastaavia naisten poissulkemisen muotoja esiintyi vaalipiirissä puolueiden päättäjillä eduskuntavaalien ehdokasasettelussa, tiedostetusti tai tiedostamatta. Toisin sanoen ilmeni pyrkimystä pitää naiset edustajaehdokuuden ja kansanedustajuuden ulkopuolella. Kun puolueissa siirryttiin yhden nimen ehdokaslistojen käyttöön, ehdokasasettelusta muodostui tasa-arvoisempi myös miesten ja naisten välillä.

3.3.4 Naisjärjestöt kannustavat osallistumaan

Naisjärjestöissä pyrittiin vaikuttamaan naisehdokkaiden lukumäärään eduskuntavaaleissa. Samoin naisten äänestysaktiivisuutta yritettiin nostaa erilaisten valistuslehtisten ja tilaisuuksien kautta. Puolueiden naisosastoja oli 1920-luvulla lähinnä Joensuussa. Aikaisemmin nuorsuomalaisuutta kannattaneita naisia toimi Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistyksessä sekä piiritoimikunnassa ja lisäksi puolueen naisosastossa.³⁸⁵ Suomalaisen Naisliiton Joensuun osastossa, josta aikaisemmin osallistuttiin vaaleihin Nuorsuomalaisen Puolueen kanssa, kannatettiin helmikuussa 1919 yksimielisesti Naisliiton puolueettomuutta.³⁸⁶ Edistyspuolueen naisosastossa toimi yli 50 naista, joiden puolue- ja vaalitoimintaa ilmeisesti innosti puheenjohtajanakin toiminut, monissa vaaleissa ehdokkaana ollut ja kansanedustajana toiminut Augusta Laine.³⁸⁷

Suur-Karjala ja *Karjalan Maa* -sanomalehdissä julkaistiin ennen vaaleja 1919 Augusta Laineen kirjoitus, joka käsitteli sotamarttojen vuoden 1918 avustustyötä. Sotamartat avustivat sairaanhoidossa ja leirien ruoka-avussa, lastenhoidon edistämisessä ja asuntojen puhdistuksessa tartuntatautien torjumiseksi, samoin kasvitarhojen perustamisessa, siemenien jaossa ja säilönnässä. Laineen mukaan avustustyötä voisivat jatkaa kylämartat.³⁸⁸ Puheessaan Augusta Laine totesi vaalitaistelun tapahtuvan lähinnä hallitusmuotokysymyksen perusteella. Laine puhui tasavaltalaisen hallitusmuodon puolesta: ”Sellainen valtiorakenne perustuu kansanvaltaiselle ja kansalliselle pohjalle ja kykenee parhaiten kokoamaan rikkiraadellun kansamme eri yhteiskuntakerrokset yhteen ja siten eheyttämään sen kestävämmän ulkonaisia vaaroja.”³⁸⁹

Sosialidemokraattinen Naisliittotoimikunta viittasi kirjoituksessaan edellisen vuoden koettelemuksiin ja kutsui vaalitoimintaan osastojensa jäseniä sekä niihin kuulumattomiakin otsikolla *Vaaliuurnille, naistoverit!* Vaikeiden aikojen

³⁸⁴ Hakosalo 2000, 191–200; Katainen et al. 2005, 20–21.

³⁸⁵ Pöytäkirjat 15.12.1918–19.3.1921, Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistys ry. Vuosi- ja johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1918–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistys ry:n arkisto. JoMA; Pöytäkirjat 28.2.1926 § 3, 7 ja 27.2.1927, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n piirikokoukset. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³⁸⁶ Pöytäkirja 4.2.1919 § 12 Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston vuosikokous. Pöytäkirjat 1919–1931. Ca:3. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto. JoMA.

³⁸⁷ Vuosikertomukset 1929, 1933–1940, Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun naisosasto. Eb Saapuneet toimintakertomukset 1921–1949. Kotelo Ba 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

³⁸⁸ *Suur-Karjala* 25.2.1919; *Karjalan Maa* 1.3.1919; Sotamarttojen ja kylämarttojen toiminnasta Pohjois-Karjalassa, ks. Haltia 1949, 113–114; Tuononen 2003, 13–14; Simola 2007, 22–24; Simola 2008, 11–12.

³⁸⁹ Vaaleista. Yhteiskunnallisista asioista ja naisten osallistumisesta vuosina 1904–1941, kansio 4, Augusta Laineen puheita ja esitelmiä. Augusta Laineen arkisto. JoMA.

jälkeen vaaliosanottoa pidettiin tärkeänä ja työhön lukemattomien epäkohtien poistamiseksi velvoittivat erityisesti avuttomat orvot ja lesket. Vaalipiirin sosiaalidemokraattinen ehdokas rouva Anna Toivari tuotiin sanomalehdessä esille ainoastaan puolueen listojen yhteisessä ilmoituksessa.³⁹⁰

Sanomalehdistä välittyivät sisällissodan jäljet ja kansan jakautuminen voittajiin ja häviäjiin. Kun itsenäistyneessä Suomessa pohdittiin vuoden 1919 eduskuntavaalien edellä hallitusmuotokysymystä, perheiden tasolla oli kysymys jokapäiväisestä leivästä. Kaikista yrityksistä huolimatta naisten vaalilyö vaikutti vaisulta, vaali-innostusta näytti olleen ainoastaan Edistyspuolueen naisten keskuudessa. Naisehdokasta ei ollut Maalaisliitolla eikä Kokoomuspuolueella, mistä johtui naisten näkymätön vaalilyö.

Koska Kokoomuspuolueen listoilla ei ollut naisehdokasta vuoden 1919 vaaleissa, pohdittiin sanomalehtikirjoituksessa nimeltä *Naisille* naisten aikaisempia ehdokkuuksia ja listoille sijoittamista. Nyt myönnettiin syyn naisehdokkaan puuttumiseen olevan naisten ja heitä kehoitettiin siitä huolimatta äänestämään.³⁹¹ Ehdokkaita löytyi opetusosalta, esimerkiksi vaaleissa 1922 naisten ehdokkaana oli opettaja Anni Söderström ja vuonna 1924 kansanopiston johtaja Liekko Hakulinen (liite 5). Vaalien 1924 edellä Anna Terä toimi puhujana ja vaalilyötä varten Joensuun Kokoomuksen Naiset jakoivat kaupungin piireihin ja valitsivat vaalikehoittajat, joiden tehtävänä oli pitää huolta siitä, että äänioikeutetut täyttivät velvollisuutensa.³⁹² Anna Terä toimi aktiivisesti Kokoomuspuolueessa ja sen naisosastossa, mutta suuntautui 1930-luvulla IKL:n kannattajaksi.

Kokoomuslaisen naisosaston toiminta oli säännöllistä. Vuosittain osastoon kuului 35–44 jäsentä, jotka kokoontuivat kaksi kertaa kuukaudessa ompeluiltoihin, joissa puheiden, esitelmien, laulun ja lausunnan lisäksi keskusteltiin ajankohtaisista asioista. Myyjäisten tuotosta osa annettiin vaalimenoihin, osa lahjoitettiin eri tahoille, esimerkiksi vuonna 1920 Joensuun suojeluskunnalle lahjoituksena 2 000 mk (774 euroa³⁹³) ja vuonna 1922 *Suomen Naiselle* 1 000 mk (317 euroa). Naisosaston edustajana Anna Terä kuului puolueen Naisjärjestöjen Liiton lisättyyn naisvaliokuntaan useiden vuosien ajan, varajäsenenä oli rouva Anna Corner.³⁹⁴ Joensuun naisosaston lisäksi vaalipiirin alueella ei ollut muita puolueen naisosastoja vuoteen 1939 mennessä.³⁹⁵

---

³⁹⁰ Kansan Voima 15.2.1919, 18.2.1919. Sortavalassa painettu Kansan Voima ilmestyi 15.2.1919 lähtien.

³⁹¹ Karjalainen 30.1.1919.

³⁹² Pöytäkirja 9.2.1924 § 5 Pohjois-Karjalan Kansallisliiton piiritoimikunta. Pöytäkirjat 1918–1924, sekä pöytäkirja 20.3.1924 § 2 Pohjois-Karjalan Kansallisliiton piiritoimikunta. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Anna Terä oli Lotta Svärd Pohjois-Karjalan piirin puheenjohtaja vuosina 1929–1932, ja piirijohtokunnassa hän toimi useina vuosina piirin perustamisesta alkaen, kuten Anni Söderström Nurmeksessa. Tuononen 2003, 20, 204.

³⁹³ Euromäärä laskettu vuoden 2011 kurssin mukaan.

³⁹⁴ Vuosikertomukset 1920–1922, 1924, 1928, 1934 ja 1936–1938, Joensuun Kokoomuksen Naiset. Vuosikertomuksia A–J 1919–1951, Kokoomuksen Naisten Liitto, sekä vuosikertomukset 1920–1924, Kansallisen Kokoomuspuolueen Naisvaliokunta. Vanhoja toimintakertomuksia 1919–1951, Kokoomuksen Naiset. Kokoomuksen Naisten Liiton arkisto. PTA; Kokoomuspuolueen rinnakkaisorganisaatio Naisjärjestöjen liitto toimi vuodesta 1919 alkaen, *Suomen Nainen* liiton aikakauskirja. Hölttä 1982, 48, 58–59 ja Uino 1994, 281, 606–607.

³⁹⁵ Piiri-, alue- ja paikallisjärjestöjen luettelot, Kansallinen Kokoomus arkistoluettelo. B. Luettelot. PTA.

Sosialidemokraattisessa Naisliitossa hajaannus kärjistyi vuoden 1920 lopulla ja liitto repesi kahtia. Vasemmistosiiven naisille päätettiin Suomen Sosialistisessa Työväenpuolueessa perustaa puoluetoimikunnan yhteyteen työläisnaisten valitusjaosto. Sosiaalidemokraattiset naiset puolestaan ryhtyivät suuntakiistojen jälkeen rakentamaan omaa keskusjärjestöään uudelleen.³⁹⁶ Vaalipiirin alueella sosiaalidemokraattisten naisosastojen toiminta oli pienimuotoista, jossain määrin toimintaa oli Joensuun ohella ainakin Värtsilässä ja Lieksassa. Värtsilästä Naisliiton edustajakokoukseen osallistui edustaja vuonna 1919 sekä 1921 ja Lieksasta vuonna 1929.³⁹⁷ Joensuussa sosiaalidemokraattien naisosasto toimi erityisesti vaalien edellä nimeten ehdokkaita puolueäänestykseen. Toisaalta naisosaston pöytäkirjoista ilmenee, että sen lakkauttamisestakin keskusteltiin vuosien varrella, koska kokouksissa oli vähän kävijöitä. Myös hajaannus Naisliitossa aiheutti keskustelua ja useina vuosina pohdittiin, kuuluako liittoon vai ei. Lieksan Naisyhdistys ehdotti vaaleihin 1933 ehdokkaaksi Helsingistä rouva Elli Nurmista, joka ei kuitenkaan saanut Joensuussa kannatusta, vaan naisosastosta esitettiin puolueäänestykseen Anna Pensas, Mimmi Haapasalo ja Pekka Kettunen.³⁹⁸

Naisten osuus sosiaalidemokraattisten piirijärjestöjen jäsenistössä oli heikoin Kuopion itäisessä piirissä 1920–1930-luvulla.³⁹⁹ Vaikka 1930-luvun laman ja lupalaisvuosien jälkeen toiminta elpyi Sosialidemokraattisen Puolueen paikallisosastoissa ja jäsenistön lukumäärä piirijärjestössä nousi, naisten järjestäytyminen oli vähäistä. Vuonna 1938 piirijärjestön jäsenistä naisia oli 12 prosenttia. Piirijärjestössä eivät saaneet vastakaikua Naisliiton vuosina 1934 ja 1939 lähettämät kirjelmät uusien naisjaostojen perustamisesta piiritoimikunnan ja työväenyhdistysten yhteyteen. Vuonna 1939 naisyhdistystoimintaa oli Joensuussa, Lieksassa, Outokummussa ja Värtsilässä. Lieksan yhdistys toimi itsenäisenä osastona.⁴⁰⁰ Naisten vähäinen puoluetoiminta näkyi siinä, ettei heitä ollut puolueen ehdokaslistoilla eduskuntavaaleissa 1936 ja 1939.

Naisliitot pyrkivät osaltaan edistämään naisten vaaliehdokkuuksia. Edistyspuolueen Naistenvaltuuston kirjelmässä korostettiin naisehdokkaan asettamisen tärkeyttä, koska oli paljon naisia, jotka mieluummin äänestivät naista. Lisäksi eduskunnassa käsiteltiin asioita, joiden ratkaisuihin naisten myötävaikutusta ja asiantuntemusta tarvittiin. Kuitenkin hajaannuksen estämiseksi oli vältettävä useamman kuin yhden naisen ehdokkaaksi valitsemista ja listoille asettaessa nainen ja mies tuli huomioida samalla tavalla.⁴⁰¹ Naiset korostivat yhden naisen

---

³⁹⁶ Lähteenmäki 2000, 110–111.

³⁹⁷ Pöytäkirja 5.–7.12.1919 Sos. dem. Naisliiton IX edustajakokous, Pöytäkirja 20.–22.5.1921 Suomen Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton X edustajakokous, Pöytäkirja 28.–31.5.1929 Suomen Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton XII edustajakokous. Sos. dem. Naisliiton arkisto. 362.86. TA.

³⁹⁸ Pöytäkirjat 17.1.1919–13.1.1934, Joensuun Työväenyhdistyksen naisosasto. Pöytäkirjat 1912–1924 ja pöytäkirjat 1924–1934. Joensuun sos. dem. naisyhdistys 1912–1960. 362.86. TA.

³⁹⁹ Lähteenmäki 1995, 171.

⁴⁰⁰ Partanen 2006b, 156.

⁴⁰¹ Kansallisen Edistyspuolueen Naistenvaltuuston kirje 24.4.1929 Kansallisen Edistyspuolueen piiritoimikunnan puheenjohtajalle. Ea Saapuneet kirjeet 1927–1949. Kotelo Ba 1. sekä pöytäkirja 2.2.1939 § 6 Kansallisen Edistyspuolueen piiritoimikunta. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMa; Edistyspuolueen Naistenvaltuustosta ks. Hölttä 1982, 76.

normia, tarkoituksella, että ehdokkaalla olisi mahdollisuus tulla valituksi eduskuntaan. Toisaalta Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton vuosikokouksessa keväällä 1939 esitettiin mielipiteitä kahden naisehdokkaan asettamisesta vaalipiiriä kohti. Valinnan mahdollisuus saattaisi edistää naisten aktiivisuutta vaaleissa.⁴⁰²

Ehdokaslistoilta puuttuivat vaalipiirissä maalaisliittolaiset naiset, vain vuonna 1930 sekä 1939 nainen esiteltiin Maalaisliiton ehdokkaana. Puolueessa naisten toiminta oli osallistumista paikallisosastojen seura- ja kerhotoimintaan sekä iltamiin ja juhliin. Poliittikka kuului enemmän miesten elämänalueeseen, eikä Maalaisliitossa ollut naisjärjestöä.⁴⁰³ Pohjois-Karjalan piirijärjestössä päättäjät, piirikokouksiin valitut edustajat ja piiritoimikunnan jäsenet, olivat miehiä ja sen myötä edustajaehdokkaat miehiä. Naisten aktivoimiseksi vaaliuurnille palkattiin vaalien 1929 edellä puhujaksi rouva Suoma Kananen,⁴⁰⁴ mutta naisehdokasta ei Maalaisliitolla ollut.

Vaalipiirissä oli kuitenkin kaivattu maalaisliittolaisia naisehdokkaita. Tämä ilmeni ehdokasesittelystä vuonna 1930, kun emäntä Anni Ryynänen oli vaalipiirissä ensimmäisenä naisena Maalaisliiton listalla. Sanomalehti *Karjalan Maassa* otettiin syyskuussa 1930 kantaa kirjoittamalla, että ”Kun tehtävään pätevä sellainen nyt on mahdollinen viedä eduskuntaan, pitänevät vaalipiirimme naiset huolen siitä, että äänet tulevat Anni Ryynäsen listalle viedyksi.”⁴⁰⁵ Näin mitä ilmeisimmin vedottiin naisten vaalityöhön ja naisiin äänestäjinä, ei yleisesti puolueen kannattajiin. Tämä kertoo Maalaisliitossa vallinneista asenteista.

Naisten puoluetoimintaan osallistumisessa alkoi Maalaisliitossa näkyä vaalipiirin alueella muutosta 1930-luvulla. Vuonna 1935 Suoma Kananen edusti Joensuun seudun paikallisosastoa piirikokouksessa ja valittiin kokouksen sihteeriksi.⁴⁰⁶ Keväällä 1939 Maalaisliitossa pohdittiin naisehdokkaan asettamista heinäkuun vaaleihin. Pontimena oli Marttapiiriliiton vuosikokouksessa herätetty kysymys naisehdokkaasta sekä kokouksen päätöslauselma: ”Pohjois-Karjalan Marttapiiriliiton vuosikokous katsoo tarpeelliseksi, jopa välttämättömäksi ainakin yhden naisehdokkaan asettamisen tuleviin valtiollisiin vaaleihin Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä.”⁴⁰⁷ Maalaisliitossa päätettiin selvittää, mille puolueelle martat ehdokkaansa asettaisivat ja esittäisivätkö he ehdokasta. Keskusteluissa nousi esille neljä naista. Maalaisliiton piirikokouksessa ehdokkaiksi valittiin koeäänestyksen perusteella enimmän kannatusta saaneet neljä miestä, naisten ehdokkaana opettaja Kaisa Uusisilta Pielisjärveltä ja kolme viimeistä ehdokaspaikkaa täytettiin äänestyksen kautta.⁴⁰⁸ Kokoomuspuolueen ehdokkaana vaaleissa 1939 oli talouskoulun johtaja Hilma Hiltunen (liite 5).

---

⁴⁰² Vares 2009, 133.

⁴⁰³ Mylly 1989, 349–350.

⁴⁰⁴ Pöytäkirja 7.5.1929 § 5 Maalaisliiton Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunta. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁴⁰⁵ Karjalan Maa 27.9.1930.

⁴⁰⁶ Pöytäkirja 17.11.1935 § 2 Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirijärjestön syyskokous. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁴⁰⁷ Pöytäkirja 21.2.1939 § 20 Pohjois-Karjalan Marttapiiriliiton vuosikokous. Pöytäkirjat 1936–1951, Hallintoon liittyvät asiakirjat. Pohjois-Karjalan Marttapiiriliitto ry:n arkisto. JoMA.

⁴⁰⁸ Pöytäkirjat 6.3.1939 § 4 ja 27.3.1939 § 2 piiritoimikunta sekä 27.3.1939 § 8 kevätkokous, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

Vaalien 1939 ehdokkaat Kaisu Uusisilta ja Hilma Hiltunen sekä aikaisemmin ehdokkaana olleet Augusta Laine ja Anni Ryyränen olivat marittajärjestön toiminnassa vahvasti mukana, samoin Edistyspuolueessa vaalipuhujana toiminut Maikki Kejonen.⁴⁰⁹ Marttajärjestön tavoitteisiin kuului 1930-luvulla kotitalousneuvonnan ja perheenemännän työn ammatillistamisen ohella naisten aktivoiminen yhteiskunnallisiin asioihin, ja naisten erityisaloiksi muodostuivat ope- tus- ja kasvatuskysymykset, terveydenhoito ja huoltolain piiriin kuuluvat asiat. Vaaleissa naisten tuli käyttää äänioikeuttaan ja äänestää naisehdokasta. Vuonna 1936 Marttaliitto lähetti kiertokirjeen marittayhdistyksille ja kyläkerhoille käsitellen muun muassa naisehdokkaiden asettamista kunnallisvaaleihin.⁴¹⁰ Vuoden 1939 eduskuntavaalien edellä Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston taholta koetettiin piristää naisten osallistumista vaaleihin. Naisille jaettiin lentolehtistä *Naisia eduskuntaan* ja Dagmar Karpion esitelmää *Miten lisättäisiin naisten harrastusta vaaleihin* sekä *Naisten äänen* vaalinumeroa 15.5.1939.⁴¹¹ Siten puolueettomista naisjärjestöistä käsin innostettiin naisia vaaliuurnille.

Isänmaallisessa kansanliikkeessä naiset kuuluivat jäseninä liikkeen paikallisosastoihin ja sekä aluejohdossa että paikallisosastoissa tuli olla naisten toiminnan ohjaaja. Ohjesääntö määritteli toiminnan kohteiksi arpajaiset, myyjäiset, ompeluillat, keräykset, kahvilat sekä arpojen ja IKL:n Kauppa Oy:n propagandatarvikkeiden levittämisen. IKL:ssä ei ollut varsinaista valtakunnallista naisjärjestöä eikä toiminnan myötä muotoutunut naistoimikunta saanut liikkeessä virallista asemaa. Vuonna 1938 perustettiin IKL:stä riippumaton naisjärjestö Uusi Huomen, jonka tarkoitusta selvitetiin järjestön lehdessä seuraavasti: ”Naisten piirissä on pidetty jollakin tavalla kummallisena kätkeä valtiollinen kanta kuin olisi sitä pelätty. Meidän naisten äänillä ratkaistaan jokaisissa vaaleissa tärkeät kohtalot – naisia on enemmän.”⁴¹² Tarkoituksena oli siis saada naiset liikkeelle, puolue toimintaan ja vaaliuurnille äänestämään.

Vaalipiirissä vuonna 1939 IKL:n ehdokkaana olleen rouva Anna Terän esittelyssä vedottiin naisäänestäjiin tuomalla ehdokasta esille muun muassa seuraavasti: ”Tuntien rouva Terän tähänastisen epäitsekään ja uhrautuvan työn voi jokainen pohjoiskarjalainen nainen epäröimättä antaa äänensä tulevissa vaaleissa hänelle.” Sen sijaan vaalipiirin olot ja tarpeet tarkoin tunteva valistusohjaaja J.N. Jokinen oli ”ehdokkaista se, jolle vaalipiirimme valitsijat tulevat miehissä antamaan äänensä.”⁴¹³ Vaikuttaa siltä, että Isänmaallisessa kansanliikkeessä miehet ohjattiin äänestämään miesehdokasta ja naisehdokkaan kannattaminen jäi naisille.

⁴⁰⁹ Pöytäkirjat 25.2.1936, 1.3.1938 ja 21.2.1939 vuosikokoukset sekä pöytäkirjat 5.10.1936, 18.3.1937 ja 1.3.1938 johtokunnan kokoukset, Pohjois-Karjalan Marttapiiriliitto. Pöytäkirjat 1936–1951, Hallintoon liittyvät asiakirjat. Pohjois-Karjalan Marttapiiriliitto ry:n arkisto. JoMA.

⁴¹⁰ Ollila 1993, 112–115, 141–149, 248; Pöytäkirja 5.10.1936 § 2 Pohjois-Karjalan Marttapiiriliiton johtokunta. Pöytäkirjat 1936–1951, Hallintoon liittyvät asiakirjat. Pohjois-Karjalan Marttapiiriliitto ry:n arkisto. JoMA.

⁴¹¹ Pöytäkirja 31.5.1939 § 1 Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston johtokunnan kokous sekä lyhyt katsaus Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta vuonna 1939. Pöytäkirjat 2.2.1932–2.12.1940. Ca:4. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto. JoMA.

⁴¹² Uola 1982, 314–318.

⁴¹³ Pohjois-Karjala 24.6.1939.

Edellä esitetyt esimerkit ovat osoitus siitä, kuinka puolueiden naisosastoissa pyrittiin lisäämään naisten yhteiskunnallista aktiiviteettia. Vaikka eduskuntavaaliehdokkaina oli pieni määrä naisia, naiset osallistuivat vaalityöhön ja tekivät puhematkoja, erityisesti Joensuusta käsin. Toiseksi on merkittävää, että vaalipiirin alueella puolueettomien naisjärjestöjen taholta kannustettiin naisia sekä vaaliehdokkuuteen että käyttämään vaaleissa äänioikeuttaan.

3.4 ÄÄNET KERÄÄNTYVÄT MIEHILLE

3.4.1 Sosiaalidemokratian ja Maalaisliiton vaalipiiri

Äänestysaktiivisuus vuosien 1919–1939 vaaleissa vaihteli 55,6 prosentista 67,1 prosenttiin. Suomalaiset kävivät äänestämässä ajanjaksolla ahkerimmin itsenäisen Suomen ensimmäisissä eduskuntavaaleissa. Kuitenkin osallistuminen vaaleihin jäi tällöin lähes 4 prosenttiyksikköä alhaisemmaksi vuoden 1907 vaaleihin verrattuna. Oletettavasti vasemmistoradikaalien kehotus äänestyslakkoon vaikutti osaltaan kansalaisten äänestyskäyttäytymiseen. Äänestysaktiivisuus oli laimeaa 1920-luvun yleisessä poliittisessa ilmapiirissä. Kommunismen vastainen vaalityö vaikutti puolestaan äänestysaktiivisuuden nousuun lokakuun 1930 hajotusvaaleissa. Myös muissa 1930-luvun vaaleissa äänestettiin vilkkaammin kuin 1920-luvulla. Naisten äänestysaktiivisuus jäi vuosien 1919–1939 vaaleissa 4–9 prosenttiyksikköä alemmaksi kuin miesten äänestysaktiivisuus.⁴¹⁴

Vaalipiirissä äänestysaktiivisuus oli vuosina 1919–1939 alempi kuin koko maassa keskimäärin, eroa oli 3–7 prosenttiyksikköä. Korkeimmat äänestysprosentit olivat vuoden 1919 vaaleissa maan itsenäistymisen jälkeen sekä vuoden 1930 hajotusvaaleissa kommunismia vastustettaessa, kuten koko Suomessa. Vilkkaimmin äänestettiin Tuupovaarassa sekä 1930-luvulla Värtsilässä ja Polvijärvellä. Alhaisen äänestysprosentin kuntiin kuuluivat Kaavi ja Rautavaara, kuten autonomian ajan vaaleissa. Vuosina 1919–1939 äänestysaktiivisuudessa naisten ja miesten välillä oli vaalipiirissä eroa 11–15 prosenttiyksikköä. Verrattuna naisten äänestysaktiivisuuden koko maassa keskimäärin, vaalipiirin naisten äänestysaktiivisuus jäi heikommaksi, kuten vaalijaksolla 1907–1917. Eroa oli eri vaaleissa 6–11 prosenttiyksikköä.⁴¹⁵

Eduskuntavaaleissa 1919–1939 Sosialidemokraattinen Puolue säilytti koko maassa asemansa suurimpana puolueena, kuten ajanjaksolla 1907–1917. Äänestäjät kokivat Sosialidemokraattisen Puolueen ajavan työväestön olojen parantamista. Lisäksi porvarillisella puolella kannatus hajaantui useammalle puolueelle. Vaaleissa 1919 sosiaalidemokraattien kannatus oli 38 prosenttia. Puolue menetti kuitenkin 1920-luvulla ääniä, koska osa vasemmistosta äänesti kommunistisia ehdokkaita. 1930-luvulla kannatus kääntyi nousuun, kun kommunisteilta kiellettiin osallistuminen vaaleihin ja ääniä siirtyi takaisin sosiaalidemokraateille. Kannatus oli vuonna 1939 jälleen lähes 40 prosenttia. Kommunistien osalta tilanne muuttui hajotusvaaleissa 1930, jolloin yli kymmenen prosentin

⁴¹⁴ Rantala 1971, 469–470.

⁴¹⁵ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

kannatus aleni yhteen prosenttiin. Tätä selittää kommunismin vastainen vaali-työ. Niin sanotun kommunistilain hyväksymisen jälkeen ehdokasasettelu vaaleihin 1933–1939 oli kommunisteilta kielletty.⁴¹⁶

Toiseksi suurimpana puolueena oli koko maassa Maalaisliitto, joka keräsi noin 20 prosenttia äänistä vaaleihin 1927 saakka. Puolue sai uusia äänestäjiä sekä torpparivapautuksen että Lex Kallion nojalla perustettujen tilojen omistajista. Muutoinkin puolueen kannatukseen vaikutti Onni Rantalan mukaan maatalouden huomattava yhtenäisyys, mikä merkitsi myös etujen yhteisyyttä. Maalaisliiton kannatus nousi korkeimmilleen vaaleissa 1929, kun katovuosina vastustettiin virkamiesten palkankorotuksia, sekä vuonna 1930 kommunismia vastustettaessa. Maalaisliitto menetti äänestäjiään 1930-luvulla Pienviljelijäin Puolueelle ja osin IKL:lle, jolloin puolueen osuus oli vajaa neljännes annetuista äänistä.⁴¹⁷

Kokoomuspuolueen osuus äänistä koko maassa jäi alle viidesosan, vaikka puolueella oli 1920-luvulla kaupungeissa laajahko kannatus. 1930-luvulla puolueen äänestäjistä osa siirtyi Isänmaallisen kansanliikkeen ehdokkaiden taakse, mikä näkyi vaalien 1936 tuloksissa. Kokoomuspuolueen osuus äänistä oli hieman yli 10 prosenttia ja IKL:n kannatus noin 8 prosenttia. Seuraavissa vaaleissa kuitenkin IKL:n kannatus aleni. Edistyspuolueen vuoden 1919 vaaleissa saama lähes 13 prosentin kannatus aleni vaali vaalilta ja oli vuonna 1939 alle 5 prosenttia. Samoin Ruotsalaisen Kansanpuolueen 12 prosentin osuus äänistä aleni 1930-luvulla ja jäi vuonna 1939 ensimmäisen kerran alle 10 prosenttiin.⁴¹⁸

Vaalipiirissä Sosialidemokraattisella Puolueella oli suurin kannatus, kuten autonomian ajan vaaleissa. Puolueen osuus äänistä oli yli 40 prosenttia tarkasteltavana ajanjaksona (kuvio 2), joten vaalipiirissä Sosialidemokraattisen Puolueen kannatus oli 1920–1930-luvulla korkeampi kuin puolueen valtakunnallinen kannatus. Korkean äänestysprosentin Tuupovaarassa ja sen lähikunnissa metsätalousovaltaisella alueella puoluetta kannatti yli puolet äänestäjistä. Vahvimman kannatuksen ehdokkaat saivat tehdaspaikkakunnilla, Värtsilässä ja Pielisensuussa, joissa lähes kaikissa vaaleissa puolueen osuus äänistä oli yli 60 prosentin.⁴¹⁹

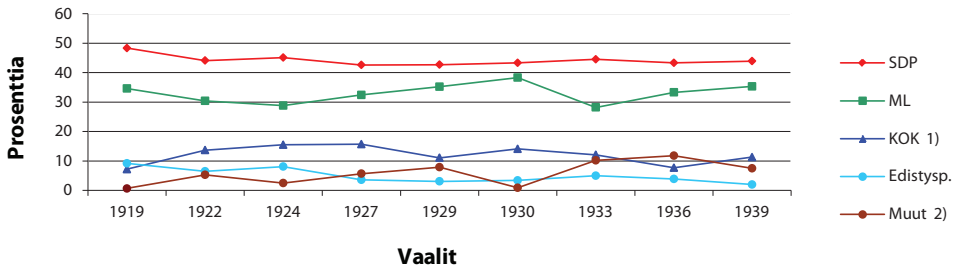
---

⁴¹⁶ Rantala 1971, 486–489.

⁴¹⁷ Rantala 1971, 486–489.

⁴¹⁸ Rantala 1971, 487, 490–492.

⁴¹⁹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

Kuvio 2. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1919–1939 Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä

1) Vaaleissa 1933 vaaliliiton (Kansallinen Kokoomuspuolue, Isänmaallinen kansanliike ja Vapaa Työväenliitto) äänimääräosuus.

2) Muut: Kristillinen Työväenliitto 1919, Suomen Sosialistinen Työväenpuolue 1922, Työväen ja Pienviljelijäin vaaliliitto 1924, Sosialistinen Työväen ja Pienviljelijäin puolue 1927–1929, Suomen Pienviljelijäin Puolue 1930–1936, Pienviljelijäin ja Maalaiskansan puolue 1939, Isänmaallinen kansanliike 1936–1939.

Lähde: SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

Toiseksi suurimmaksi puolueeksi kohosi Maalaisliitto. Sen suurin kannatus oli vaalipiirissä, kuten koko maassa, vuoden 1930 vaaleissa. Vuonna 1933 puolue koki vaalitappion ja osuus äänistä aleni eri kunnissa noin kymmenellä prosenttiyksiköllä. Maalaisliitto menetti ääniä erityisesti Pienviljelijäin Puolueelle, jonka kannatus nousi suurimmaksi Nurmeksessa, Valtimolla sekä Rääkkylässä ja Juuassa.⁴²⁰ Ehdokaslistoilla oli näiden pienviljelijävaltaisten paikkakuntien omia ehdokkaita, joiden toimintaan luotettiin.⁴²¹ Maalaisliiton piiritoimikunta arvioi, että puolueen kannatuksen alenemiseen vaikutti viljatullikysymys, jota sosialistit ja pienviljelijät käyttivät vaaliaseenaan puoluetta vastaan.⁴²² Vuosikymmenen loppupuolella Maalaisliitto sai osan kannatustaan takaisin ja nousi vaalien 1929 tulostasolle.

Maalaisliiton osuus äänistä oli noin puolet annetuista äänistä vaalipiirin etelä- ja länsiosien peltoviljelyalueilla, kuten Kiteellä, Kesälahdella, Kiihtelysvaarassa, Pyhäselässä ja Liperissä. Maalaisliiton kannatuksessa näistä paikkakunnista ja puolueen suurimman kannatuksen kunnista, Kaavista ja Säyneisestä, muodostui osa kapeaa vyöhykettä, niin sanottua Savon käytävää, joka oli Viipurin läänin ja Oulun läänin vahvojen kannatusalueiden välillä. Sen sijaan vaalipiirin itäosassa sosiaalidemokratian korkean kannatuksen alueilla maalaisliittolaisten ehdokkaiden osuus jäi alle 30 prosenttiin.⁴²³ Maalaisliiton menestymiseen vaikuttivat osaltaan puolueen järjestötoiminnan vahvistuminen vaalipiirissä sekä huomion kiinnittäminen asiamiesverkostoon ja vaalityön tehokkuuteen.

⁴²⁰ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

⁴²¹ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1933 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1933 § 10, liite. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁴²² Pöytäkirja 17.3.1934 § 6 Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirin piiritoimikunta. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁴²³ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus; Rantala 1970, 39; Mylly 1989, 168–169.

Kommunismia kannatettiin eniten Tuusniemen, kommunismin vahvan kannatuksen naapurikunnissa Kaavilla, Säyneisessä (erillisenä kuntana vaaleista 1927 alkaen) ja Kuusjärvellä. Kommunistisen toiminnan kieltämisen jälkeen aikaisemmin kommunismia kannattaneiden äänet kanavoituivat suurelta osin sosiaalidemokraateille, esimerkiksi Kuusjärvellä. Sen sijaan vaalipiirin pohjoisissa kunnissa ääniä annettiin paljolti Pienviljelijäin Puolueelle.⁴²⁴ Vasemmistopienviljelijöiden ja maaseudun kommunistien huono taloudellinen asema ohjasi heidät turvautumaan Pienviljelijäin Puolueen ehdokkaisiin.⁴²⁵ Etsivän Keskuspoliisin mukaan lakkautettujen kommunististen yhdistysten sijalle perustettiin piirin länsiosissa uusia järjestöjä, jotka joko sosiaalidemokraattisten yhdistysten nimellä tai Pienviljelijäin Puolueen alaisina yhdistyksinä jatkoivat oletettavasti lakkautettujen järjestöjen toimintaa. Uusien yhdistysten luottamus- ja toimihenkilöt olivat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta entisten kommunististen yhdistysten jäseniä tai toimihenkilöitä.⁴²⁶

Kaavista ja Säyneisestä muodostui 1920-luvulla kahden puolueryhmän kunta. Äänestäjät valitsivat suurelta osin sekä porvarillisista puolueista että vasemmistosta radikaalimman ryhmän. Tämä liittyi Onni Rantalan mukaan Pohjois- ja Itä-Suomen radikaalimpaan ilmapiiriin, verrattuna Etelä- ja Länsi-Suomen vanhoillisempaan ilmapiiriin.⁴²⁷ Kaavilla Maalaisliiton osuus äänistä oli yli puolet ja kommunistien lähes 30 prosenttia lukuun ottamatta vuoden 1924 vaaleja, joissa kannatus jäi alle 15 prosenttiin. Säyneisessä puolestaan Maalaisliiton kannatus oli yli 70 prosenttia ja kommunistien yli 17 prosenttia. Kommunismin vastaisissa vaaleissa vuonna 1930 Maalaisliiton osuus äänistä nousi Kaavilla yli 70 prosenttiin ja Säyneisessä 83 prosenttiin, muissa 1930-luvun vaaleissa osa äänistä meni Pienviljelijäin Puolueelle.⁴²⁸

Kokoomuspuolueen kannatus ylsi korkeimmillaan 15,5 prosenttiin. Sen sijaan Edistyspuolueen kannatus jäi kaikissa vaaleissa alle 10 prosenttiin. Näille puolueille vaaleihin 1929 solmittu vaaliliitto tuotti pettymyksen, sillä virkamiespalkkojen korotusta vastustaneet Maalaisliitto ja kommunistit menestyivät paremmin. Kuitenkin vuoden 1930 vaaleissa kommunismia vastustettaessa kahden puolueen vaaliliitto onnistui.⁴²⁹ Tällöin Kokoomuspuolueen piirijärjestössä todettiin Suomen Lukon tehokkaan vaaliagitaation vaikuttaneen ratkaisevasti tulokseen.⁴³⁰ Seuraavat vaalit vuonna 1933 eivät vastanneet Kokoomuspuolueen odotuksia, sillä vaaliliitto Kokoomuspuolue, IKL ja Vapaa Työväenliitto ei menestynyt.⁴³¹ Vaaleihin 1936 Kokoomuspuolue solmi vaaliliiton Edistyspuolueen

---

⁴²⁴ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1922–1939. Tilastokeskus.

⁴²⁵ Lackman 1985, 288–289.

⁴²⁶ Etsivän Keskuspoliisin Joensuun edustuksen tilannekatsaus n:o 9 syyskuulta 1931. Tilannekatsauksia 1930–1942, Joensuun osasto, kansio 1405. EK/Valpo I. KA.

⁴²⁷ Rantala 1970, 80.

⁴²⁸ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

⁴²⁹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

⁴³⁰ Pöytäkirja 23.3.1930 vuosikokous § 3 liite: Kertomus toiminnasta vuonna 1929, sekä pöytäkirja 25.3.1931 vuosikokous § 2 liite: Kertomus toiminnasta vuonna 1930, Pohjois-Karjalan Kansallisiitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisiiton arkisto. PTA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1930. Tilastokeskus.

⁴³¹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1933. Tilastokeskus.

kanssa. Siten haluttiin vahvistaa oman ehdokkaan läpimenoa, "sillä eihän ollut tietoa, kuinka paljon IKL oli riveistämme vienyt äänestäjiä." Vaalitulokset tyydytti, koska ääniä onnistuttiin keskittämään kansanedustaja Pekka Pennaselle.⁴³² IKL:n kannatus jäi tällöin hieman yli 5 prosenttiin, mistä aleni seuraavissa vaaleissa, kun taas Kokoomuspuolueen kannatus oli yli 11 prosenttia.⁴³³

Kokoomuspuolueen ja Edistyspuolueen suurin kannatus keskittyi Joensuuhun ja Nurmeksen kauppalaan. Kokoomuspuoluetta äänestettiin paikkakunnilla, joilla suomalainen puolue oli saanut merkittävää kannatusta. Maalaiskunnista Juuassa kokoomuslaisten äänimääräosuus oli vaaleissa 1922–1930 lähes viidennes annetuista äänistä ja Kuusjärvellä puolue sai keskimääräistä suuremman kannatuksen vaaleissa 1922–1927. Tehdaspaikkakunnilla Värtsilässä ja Kuusjärvellä oli potentiaalia kannattajakuntaa sekä Kokoomuspuolueelle että Edistyspuolueelle toimihenkilö- ja johtotehtävissä olevan henkilöstön keskuudessa. Kesälahti puolestaan erottui Edistyspuolueen kannatuksessa muista maalaiskunnista, sillä nuorsuomalaisuuden perintö oli siellä vahva.⁴³⁴ Isänmaallisen kansanliikkeen korkeimmat kannatusprosentit vaaleissa 1936 sekä 1939 olivat Joensuussa ja Nurmeksen kauppalassa, myös Lieksan kauppalassa osuus äänistä oli keskimääräistä suurempi, samoin Nurmeksen maalaiskunnassa.⁴³⁵ Voidaan katsoa, että sekä Joensuussa että Nurmeksen seudulla vaaleihin heijastui jääkäri liikkeen perintö, sillä Saksaan jääkärikoulutukseen vuosina 1915–1916 lähteneistä pohjoiskarjalaisista miehistä merkittävä osa oli lähtöisin näiltä paikkakunnilta.⁴³⁶

3.4.2 "Sortuvien kotien" edustaja

Vuosina 1919–1939 asetettiin vaalipiirissä eduskuntavaaleihin enemmän ehdokkaita kuin vuosina 1907–1917 ja kansanedustajia valittiin kymmenen. Ehdokkaan mahdollisuus edustajanpaikkaan vaihteli, koska eri vaaleissa ehdokkaita oli eri määrä. Esimerkiksi vuonna 1930 mahdollisuus nousta eduskuntaan oli ehdokkaista joka kolmannella, sen sijaan vuonna 1936 noin joka viidennellä. Vaaleissa 1919–1939 Sosialidemokraattinen Puolue sai yhteensä 44 edustajanpaikkaa eli lähes puolet 90 paikasta. Maalaisliiton paikkaluku oli 34. Edustajanpaikkojen jakautuminen Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä puolueiden kesken esitetään seuraavassa asetelmassa:

---

⁴³² Vuosikertomus vuodelta 1936 Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁴³³ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1936–1939. Tilastokeskus.

⁴³⁴ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

⁴³⁵ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1936–1939. Tilastokeskus.

⁴³⁶ Partanen 2006c, 352–354.

Eduskunta- vaalit	Edustajan- paikat	SDP	ML	KOK	Edistysp.	Pienvilj.p.
1919	10	5	4	–	1	
1922	10	5	4	1	–	
1924	10	5	3	1	1	
1927	10	5	4	1	–	
1929	10	5	4	1	–	
1930	10	4	4	2	–	
1933	10	5	3	1	–	1
1936	10	5	4	1	–	
1939	10	5	4	1	–	

Lähde: Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1919–1939. Ha:3–Ha:6. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

Kymmenen edustajanpaikan jakautumisessa puolueiden kesken tapahtui vaalijaksolla 1919–1939 vähän muutoksia. Sosialidemokraattinen Puolue sai joka vaaleissa viisi edustajanpaikkaa, ainoastaan vuonna 1930 Kokoomuspuolue vei sosiaalidemokraateilta yhden paikan onnistuneen vaaliliiton kautta. Maalaisliitto menetti puolestaan yhden paikan vuonna 1924 vaaliliittokumppanilleen Edistyspuolueelle, joka oli saanut ensimmäisen edustajanpaikan vaaleissa 1919.⁴³⁷ Edustajanpaikan menetys selittää osaltaan maalaisliittolaisten päättäjien haluttomuuden solmia myöhemmin vaaliliittoja. Silti Maalaisliitto joutui tyytymään kolmeen kansanedustajaan vuonna 1933, kun Pienviljelijäin Puolue sai kansanedustajan

Naisten osuus edustajanpaikoista oli vähäinen: naisehdokkaista kansanedustajaksi valittiin yksi, varaedustajanpaikan nainen sai neljä kertaa ja toisen varaedustajanpaikan kerran. Kaksi kertaa nainen nousi eduskuntaan varaedustajan paikalta kesken vaalikauden. Seuraavassa asetelmassa esitetään kansanedustajaksi valittu sekä varaedustajat:

⁴³⁷ Seija Karttusen kirjoittamassa teoksessa (2010, 28) on eduskuntavaalien 1927 yksi edustajanpaikka merkitty virheellisesti Edistyspuolueelle. Sitä vastoin Kokoomuspuolue sai yhden edustajanpaikan vaaleissa 1927. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1927. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1927. Tilastokeskus; Pirkko Elsisen tutkimuksessa (1982, 127) on eduskuntavaalien 1930 yksi edustajanpaikka merkitty virheellisesti Edistyspuolueelle; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1930. Tilastokeskus; Vaaliliitosta vuoden 1930 vaaleissa edustajaksi valituista Kokoomuspuolueen ehdokas Pekka Pennanen sai ääniä 3 177 ja ehdokas Emanuel Kolkki 1 808 ääntä, sen sijaan Edistyspuolueen ehdokas Johannes Laine sai 1 194 ääntä ja tuli valituksi varaedustajaksi. Pöytäkirja 25.3.1931 vuosikokous § 2 liite: Kertomus toiminnasta vuonna 1930, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

Eduskunta- vaalit	Nais- ehdokkaat	Kansan- edustaja	Puolue	Varaedustaja	Puolue
1919	2			Anna Toivari Augusta Laine	SDP Edistysp.
1922	2				
1924	3			Augusta Laine	Edistysp.
1927	2			Anna H. Savolainen	SDP
1929	3				
1930	3				
1933	3	Sigrid Oulasmaa	Pienvilj.p.		
1936	2				
1939	3			Kaisu Uusisilta 2. varaedustaja	ML

Lähde: Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1919–1939. Ha:3–Ha:6. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto.JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus.

Vuoden 1933 eduskuntavaaleissa valittiin kansanedustajaksi Pienviljelijään Puolueesta emäntä Sigrid Oulasmaa, joka oli ainoa nainen puolueen yhdeksän ehdokkaan joukossa. Oulasmaa sai vaaleissa ääniä 1 258, mikä oli 27 prosenttia puolueen vaalipiirissä saamasta äänimäärästä. Suurin kannatus edustajaksi valitulla oli kotikunnassa Valtimolla sekä lähikunnissa Nurmeksessa ja Juuassa.⁴³⁸ Kun 1930-luvun pulavuodet koettelivat erityisesti pienviljelijäperheitä ja työttömiä, niin rautatievirkailijan puoliso Sigrid Oulasmaa puhui maaseudun köyhien ihmisten ja ”sortuvien kotien” puolesta. Lisäksi hän kiersi Suomen Punaisen Ristin avustustoimikunnan jäsenenä kodeissa ja jakoi perheille vaateavustuksia ja jauhoja.⁴³⁹ Tämä työ toi hänelle paljon ääniä ja äänestäjät halusivat Sigrid Oulasmaan toimimaan eduskunnassa pula-ajasta kärsivien ihmisten puolesta.

Toisin kuin autonomian ajan vaaleissa, Sosialidemokraattisen Puolueen naisehdokkaat eivät saaneet riittävästi kannatusta edustajaksi. Nähtävästi puolueella oli työväenliikkeen kaksijakoisuuden kaudelta alkaen vaikeuksia saada listoille äänestäjille mieluisia naisia. Lisäksi vaalipiirin alueella sosiaalidemokraattisten naisten järjestötyö oli heikkoa, erityisesti 1930-luvulla. Sosiaalidemokraattinen naisehdokas sai vaaleissa 1919–1939 kaksi kertaa varaedustajanpaikan: vaaleissa 1919 Värtsilän työväen näyttämön johtaja, rautatieläisen vaimo Anna Toivari ja vuonna 1927 pienviljelijä Anna H. Savolainen Rautavaaralta. Toivari päätyi eduskuntaan lokakuussa 1920 varaedustajan paikalta kansanedustaja Toivo A. Turtiaisen kuoleman jälkeen (liite 5).

Saman vaalikauden lopulla helmikuussa 1922 varaedustajan paikalta nousi eduskuntaan nuorsuomalaisten listoilta vuonna 1917 kansanedustajaksi va-

⁴³⁸ Vuoden 1933 edustajavaalien tulokset. Keskuslautakunnan pöytäkirja 20.7.1933 § 2 liite 1. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁴³⁹ Suomen Pienviljelijä 13.9.1932, 27.6.1933.

littu ja nyt Edistyspuoluetta edustanut Augusta Laine, koska kansanedustaja Jalmari Jyske sai vapautuksen edustajantoimesta (liite 5). Lisäksi Laine valittiin varaedustajaksi vaaleissa 1924. Vuonna 1930 naisten siihen mennessä korkein äänestysosanotto ei tuottanut naisehdokkaille edes varaedustajanpaikkaa. Maalaisliiton ehdokkaana opettaja Kaisu Uusisilta sai vuoden 1939 vaaleissa toisen varaedustajan paikan. Kokoomuspuolueella oli nainen ehdokkaana kuusi kertaa, mutta kukaan heistä ei tullut valituksi varaedustajanpaikalle. Tässä tulee näkyviin puolueessa ja sen kannattajien keskuudessa vallinnut miehinen kulttuuri.

Vaalipiirissä edustajanpaikoille tuli valituksi kansan parhaimmisto -edustuskäsityksen mukaisia henkilöitä. Esimerkiksi Edistyspuolueessa valittiin edustajaksi agronomi Jalmari Jyske Helsingin pitäjistä (myöhemmin Helsingin kaupungista). Kokoomuspuolueesta valittiin eduskuntaan aikaisemmin Nuorsuomalaisen Puolueen edustajana toiminut maanviljelijä Pekka Pennanen ja rovasti Emil Kolkki, jotka olivat kotoisin vaalipiirin alueelta. Maalaisliiton edustajina toimivat muun muassa pankinjohtaja, filosofian maisteri Tyko Reinikka Värtsilästä (myöhemmin Jyväskylästä) sekä pastori Antti Kukkonen ja agronomi Akseli Brander. Sosiaalidemokraattisista ehdokkaista yleisehdokkaana toiminut toimistonhoitaja (-johtaja) Rieti Wilhelm Itkonen Helsingin kaupungista valittiin vaalipiiristä edustajaksi kaksissa vaaleissa, lisäksi edustajina oli työläisaktiiveja ja puolueen piirishteereitä.⁴⁴⁰ Ainoa naiskansanedustaja, emäntä Sigrid Oulasmaa oli käynyt keskikoulun ja opiskellut yksityisesti maataloutta, kansantaloutta ja kulttuurihistoriaa. Hän oli toiminut puoluetehävissä ja eri järjestöissä, erityisesti perheiden hyväksi.⁴⁴¹

3.5 YHTEENVETO

Vuosien 1919–1939 eduskuntavaalien tulokset olivat vaalipiirissä naisten osalta heikommat kuin autonomian ajan vaaleissa. Vaikka naisten osuus ehdokkaista oli 6,2 prosenttia, osuus edustajista jäi 1,1 prosenttiin. Syitä naisten vähäiseen edustajaksi valintaan voidaan etsiä puolueuutoksista ja työväenliikkeen jakautumisesta, naisten alhaisesta ehdokasmäärästä ja niin sanotun koti-ideologian laajenemisesta myös sosiaalidemokraattisiin koteihin sekä riittämättömästä vaalilyöstä, jännittyneestä poliittisesta ilmapiiristä ja ajan hengestä ja kulttuurista.

Pippa Norris osoittaa tutkimuksessaan, että vaalijärjestelmän ohella kulttuuriset tekijät ovat merkittäviä selittäviä tekijöitä naisten edustajaksi valinnoissa. Norris mainitsee kulttuuristen näkökohtien vaikuttavan kolmeen kynnykseen, jotka naisten tulisi ylittää saavuttaakseen valinnan: on oltava oma ehdokshalukkuus ja usko omiin mahdollisuuksiin sekä puolueen arviointi sopivaksi ehdokkaaksi ja äänestäjien antama tuki.⁴⁴² Tässä tutkimuksessa kulttuuristen

---

⁴⁴⁰ Eduskunnan kalenterit vuosilta 1919–1939.

⁴⁴¹ Eduskunnan kalenterit vuosilta 1933–1935; Suomen Pienviljelijä 27.6.1933.

⁴⁴² Norris 1985, 90–101.

tekijöiden merkitys korostuu selittävänä tekijänä naisten vähäisiin valintoihin. Harva nainen oli valmis ehdokkuuteen. Toisaalta puolueissa ei oltu valmiita asettamaan naista yleisehdokkaaksi tai varmentamaan naisehdokkaan valintaa edustajaksi sijoittamalla ehdokkaan nimi parhaalla tavalla ehdokaslistoille. Vaalipiirissä eivät äänestäjät, paitsi Sigrid Oulasmaan kannattajat, antaneet ääntään suurin joukoin naisehdokkaille myöskään silloin, kun käytössä olivat eri puolueissa yhden nimen ehdokaslistat.

Naisten osuus kaikista vaaleissa 1919–1939 valituista kansanedustajista oli 8 prosenttia, joka oli lähes kaksi prosenttiyksikköä alhaisempi kuin naisten osuus 1907–1917 valituista kansanedustajista.⁴⁴³ Tilanne naisten edustajaksi valinnossa oli vaikea ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä aikana muuallakin, esimerkiksi Englannissa. Vaikka yli 30-vuotiaat naiset saivat äänioikeuden vuonna 1918, heillä oli vaikeuksia saada edustajiaan parlamenttiin. Tähän oli monia syitä: parlamenttipaikkoja pidettiin palkkioina pitkään palvelleille puolueen jäsenille, ja vaikka naisia asettui ehdokkaaksi, heitä eivät tukeneet toiset naiset vaalilistoista päättävissä paikallisissa komiteoissa. Lisäksi väitettiin, etteivät äänestäjät olleet valmiita hyväksymään naisia ehdokkaiksi, varsinkaan syrjäseuduilla ei naisehdokkaita suosittu. Miespoliitikot puolestaan vetosivat siihen, että jos naiset tulevat mukaan politiikkaan, politiikka muuttuu puheeksi leivästä ja voista eli arkiset asiat nousevat kovin keskeisiksi.⁴⁴⁴ Niin Suomessa kuin Englannissakin naisten oli siis ylitettävä monta kynnystä, erityisesti murrettava vällinneita ennakkoasenteita, jotta tulisivat valituksi parlamentin jäseniksi.

---

⁴⁴³ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1939. Tilastokeskus.

⁴⁴⁴ Pugh 1994, 319, 327.

4 Sotavuosien jälkeen naisia herätellään vaaliuurnille

4.1 MUUTOKSIA PUOLUEKENTÄSSÄ JA VAALILAISSA

Suomessa koettiin 1930- ja 1940-lukujen vaihteessa sodan ankaruus. Vuodesta 1939 alkaen sotien ja niiden välisenä aikana maassa jouduttiin elämään epävarmoissa poikkeuksellisissa oloissa, jotka koettelivat erityisesti rajaseudun väestöä. Kun sotavuosina miehet olivat rintamalla, työvoimasta oli pulaa. Naisten tehtäväksi ja vastuulle jäivät suurelta osin niin maaseudulla maatalojen työt kuin kaupungeissa ja asutustaaajamissa työt teollisuudessa, tehtaissa ja konepajoissa. Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen, jälleenrakennustyöt sekä sotakorvausten suorittaminen rasittivat vuosikausia koko suomalaista yhteiskuntaa. Naisten tehtäväkenttä laajeni kodin töistä ja huoltamisesta suuressa määrin sodan aiheuttamiin yhteiskunnallisiin huoltotehtäviin. Tämä heijastui naisten kodin ulkopuolisessa työssä käynnin lisääntymiseen, erityisesti naimisissa olevien naisten osalta. Elina Haavio-Mannilan mukaan naimisissa olevista naisista sai vuonna 1950 palkkatuloa 21,2 prosenttia, sen sijaan vuonna 1963 jo 41,5 prosenttia.⁴⁴⁵

Suomalaisessa edustuksellisen demokratian kehityskaaressa Heikki Paloheimo nimeää 1940-luvulta 1980-luvulle ulottuvan jakson puoluevetoisen demokratian kaudeksi. Tuolloin joukkopuolueiden edustuskäsitys ja toimintatavat saivat myös porvarillisissa puolueissa hyväksynnän. Eri puolueissa jäsenmäärät kasvoivat ja puolueiden järjestöorganisaatiot vahvistuivat, lisäksi politiikan ja puolueiden poliittisten ohjelmien valmistelutyö ammatillistui ja kansanedustajan tehtävä muuttui vähitellen päätoimiseksi ammatiksi. Kaikkiaan puolue toimistojen ja puoluehallinnon valta vahvistui eduskuntaryhmiin nähden.⁴⁴⁶ Naisnäkökulmasta katsoen naisehdokkaiden ja -kansanedustajien lukumäärän nousu ei toteutunut ainakaan heti sodan jälkeen.

Sotavuosien poikkeukselliset olot vaikuttivat eduskuntavaalien järjestämiseen. Syyskuussa 1944 solmitun välirauhansopimuksen jälkeen eduskuntavaalit määrättiin lähes kuuden vuoden jälkeen pidettäväksi 17.–18.3.1945. Vuonna 1944 äänioikeusikä alennettiin 24 vuodesta 21 vuodeksi eli samaksi kuin täysivaltaisuusikä.⁴⁴⁷ Puolueista vaalivalmisteluissa jatkoivat Sosialidemokraattinen Puolue, Kokoomuspuolue (Kansallinen Kokoomus vuodesta 1951 alkaen), Maa-
laisliitto, Ruotsalainen kansanpuolue ja Edistyspuolue, jonka tilalle vaaleista

⁴⁴⁵ Haavio-Mannila 1970, 55.

⁴⁴⁶ Paloheimo 2007, 363.

⁴⁴⁷ Tarasti & Taponen 1996, 47, 53.

1951 alkaen tuli Suomen Kansanpuolue, sekä Pienviljelijäin Puolue vaaleihin 1954 saakka. Lisäksi pikkuryhmiä, poliittista oppositiota, osallistui vaaleihin. Merkittävä puoluelaitoksessa tapahtunut muutos oli kommunistisen toiminnan salliminen. Loka- ja marraskuun vaihteessa 1944 eräät vasemmistososialistiset pikkuryhmät ja Suomen Kommunistinen Puolue perustivat yhteistyöjärjestön, Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL). Sen sijaan Isänmaallisen kansanliikkeen toiminta kiellettiin.⁴⁴⁸ Vaalien 1945 vaalivalmistelut ja -kampanjat pyrittiin puolueissa aloittamaan nopeasti. Kommunistit tekivät menestyksellistä vaalityötä, muun muassa ovi ovelta -kampanjaa. Sen myötä eri puolueissa tehostettiin vaalityötä pienryhmä- ja henkilökohtaisen valistuksen suuntaan kehittämällä asia- ja tukimiesorganisaatiota.⁴⁴⁹

Puolueissa alettiin kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota passiivisiin äänestäjiin eli juuri naisiin, joiden politiikkaan osallistuminen ja äänestysaktiivisuus oli vähäisempää kuin miesten osallistuminen. Naisten keskuudessa valistustyötä tekivät erityisesti puolueiden naisjärjestöt talvella 1944–45. Uutena järjestönä perustettiin Suomen Naisten Demokraattinen Liitto (SNDL) joulukuussa 1944, vaalien lähestyessä tärkeimmäksi tehtäväksi tuli vaalityö naisten keskuudessa.⁴⁵⁰ Maalaisliittolainen naisjärjestö perustettiin 26.4.1941. Naisjärjestössä luotiin vuoden 1945 vaalien edellä koko maata käsittävä luottamusnaisverkosto ja valistusta naisten keskuudessa tehtiin kiertokirjeillä ja sanomalehtikirjoituksilla sekä vaalililaisuuksissa.⁴⁵¹ Näin naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen ohjautui eduskuntavaalien valmisteluihin.

Kolmevuotisen vaalikauden jälkeen järjestettiin seuraavat eduskuntavaalit heinäkuussa 1948 sekä vuonna 1951. Sen sijaan maaliskuussa 1954 olivat hajotusvaalit, jolloin kiisteltiin maatalouspoliittisista hintakysymyksistä. Eduskunnan toivomusponnen mukaisesti eduskunnan vaalikausi pidennettiin vuonna 1954 neljäksi vuodeksi. Seuraavat vaalit olivat heinäkuussa 1958, mutta vuonna 1962 niin sanotut noottivaalit pidettiin jo helmikuun alussa. Vuoden 1951 vaaleista alkaen äänestäjä merkitsi vaalilippuun vain ehdokaslistansa numeron. Kun kunnallisvaaleissa siirryttiin yhden ehdokkaan ehdokaslistoihin, kokeiltiin vastaavaa vuoden 1954 eduskuntavaaleissa ja pysyvä ratkaisu tästä tehtiin vuoden 1955 edustajainvaalilaissa. Valitsijayhdistyksen perustajajäsenten lukumäärää supistettiin edellä mainitussa vaalilaissa 50:stä 30:een sekä poistettiin mahdollisuus ilmoittaa yleispyrintö, mutta vaaliliitolle ilmoitettiin edelleen tunnus tai yhteinen nimitys.⁴⁵²

Karjalan siirtoväen äänet merkittiin vuoden 1945 vaalililastossa entisiin kotikuntiin, vuoden 1948 vaaleissa Kymen lääniin ja eduskuntavaaleista 1951 lähtien uusiin sijoituskuntiin.⁴⁵³ Vaalipiiriäön tarkistuksessa Pohjois-Karjalan läänin vaalipiiri muodostui vuoden 1961 alusta lukien siihenastisesta Kuopion läänin

⁴⁴⁸ Nousiainen 1956, 19–20; Borg 1965, 272, 293, 322; Tarkkiainen 1971, 215–218; Rantala 1971, 496–497; Rantala 1982, 29–30.

⁴⁴⁹ Tarkkiainen 1971, 232–233, 432–433.

⁴⁵⁰ Katainen 1994, 63.

⁴⁵¹ Palmunen 1992, 188–194, 202–204.

⁴⁵² Tarasti & Taponen 1996, 47, 59, 84.

⁴⁵³ Rantala 1971, 478.

itäisestä vaalipiiristä, lukuun ottamatta Kaavin, Säyneisen ja Rautavaaran kuntia, jotka siirrettiin Kuopion läänin vaalipiiriin.⁴⁵⁴

4.2 RAJAMAAKUNNAN VAIKEUDET

Vaalipiirin alueessa tapahtui muutoksia talvisodan sekä jatkosodan jälkeisissä alueluovutuksissa. Osittain luovutettu Pälkjärven kunta liitettiin Tohmajärveen tammikuun 1946 alussa ja osittain luovutettu Korpiselän kunta Tuupovaaraan. Lisäksi osittain luovutettuja kuntia olivat Ilomantsi, Kitee ja Värtsilä.⁴⁵⁵ Pohjois-Karjalan teollisuudessa koettiin iso menetys, kun Wärtsilän tehdasalue jäi Neuvostoliiton puolelle; Uudessa-Värtsilässä rakennustyöt aloitettiin vuonna 1940.⁴⁵⁶

Rajaseudulle sota aiheutti paljon jälleenrakennustyötä ja asutustoimintaa. Pika-asutuslaki hyväksyttiin eduskunnassa 16.6.1940. Pohjois-Karjalaan tuli perustaa noin 2 500 pika-asutustilaa.⁴⁵⁷ Jatkosodan jälkeen vuonna 1945 säädettiin maanhankintalaki siirtoväen ja rintamamiesten asuttamiseksi. Sodasta selvinneet maanomistajat palasivat kotitiloilleen työtään jatkamaan, mutta tilatonta väestöä oli paljon ja sodan jälkeen pulavuosina myös suuri joukko sotainvalideja sekä sotaleskiä ja -orpoja oli asutettava. Siirtoväen tilat sijoitettiin enimmäkseen Etelä-Suomeen, sen sijaan maanhankintalain mukaisia asutustiloja muille maansaajille perustettiin erityisesti maan itä- ja pohjoisosaan, missä oli runsaasti ensisijaisten luovuttajien, valtion ja yhtiöiden maita, joilla metsätyöt työllistivät talvella pienviljelijöitä.⁴⁵⁸

Vaalipiirin alueelle asutettiin sekä siirtoväkeä että rintamamiehiä. Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran toimialueella siirtoväelle perustettuja asutustiloja oli noin 2 000 ja muille maansaajille perustettuja lähes 2 900. Suurin osa tiloista oli niin sanottuja kylmiä tiloja, jonne asukkaat raivasivat uudispeltoa ja rakensivat tuotantorakennukset.⁴⁵⁹ Maatilojen keskikoko pieneni vuodesta 1941 noin puolella hehtaarilla, vuonna 1959 kaikkien yli yhden hehtaarin tilojen keskikoko oli 5,5 ha. Siirtoväen saamien tilojen keskikoko oli 6,3 ha ja muiden maansaajien tilojen keskikoko 4,6 ha. Myös tilojen vapaaehtoinen ositus pienensi keskimääräistä tilakokoa. Pienviljelystiloilta väestö ei saanut riittävää toimeentuloa ja lisäansioita haettiin metsätöistä.⁴⁶⁰ 1950-luvun alkaessa väestön määrä vaalipiirin alueella oli noin 213 000. Maa- ja metsätalouden piiristä sai elantonsa noin 62 prosenttia väestöstä ja teollisuudesta ja käsityöstä elantonsa saavia oli väestöstä noin 11 prosenttia.⁴⁶¹

⁴⁵⁴ Tarkiainen 1971, 81–84; Tarasti & Taponen 1996, 80.

⁴⁵⁵ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 178, 180, 183–184.

⁴⁵⁶ Hämynen 1990, 66.

⁴⁵⁷ Saloheimo 1973, 186–190.

⁴⁵⁸ Saloheimo 1973, 216–218; Kupiainen 2007, 157–159.

⁴⁵⁹ Kupiainen 2007, 158–159.

⁴⁶⁰ Laitinen 1995, 132–134; Kupiainen 2007, 160, 306.

⁴⁶¹ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173, 190–191, 196.

Teollisuus oli pääosin puu-, kaivos- ja elintarviketeollisuutta sekä eri alojen pienyrityksiä, korjaamoita ja konepajoja. Sotavuosina sekä sotakorvausten maksuvuosina metalliteollisuus joutui nostamaan tuotantaan. Outokummun kaivosteollisuudella oli suuri merkitys. Outokummun pääkaivoksella oli 1940-luvun lopulla noin 1 400 työntekijää.⁴⁶² Liikenneoloissa länteen päin oli saatu parannusta, kun ratayhteys Viinijärveltä Varkauteen valmistui juuri talvisodan päättyessä. Sen sijaan alueluovutusten seurauksena suurin yhteys merenrannan satamiin menetettiin, kun Karjalan rata meni poikki Värtsilässä. Myös Saimaan kanava jäi pois käytöstä. Sekä vienti että tuonti kärsivät, erityisesti metsäteollisuudessa.⁴⁶³ 1950-luvulla rakennettiin Kaltimon, Pamilon, Puntarikosken sekä Lieksan voimalaitokset, ja puunjalostusteollisuuden lisäämiseksi tehtiin elokuussa 1962 päätös sulfaattiselluloosatehtaan rakentamisesta Uimaharjuun vuosina 1964–1966.⁴⁶⁴

Elintarviketeollisuudessa kasvua oli meijeriteollisuudessa. Neuvonnan ja koneellistumisen myötä maidon tuotanto lisääntyi.⁴⁶⁵ Kuitenkin maatalouden koneellistuminen, kuten traktoreiden ja leikkuupuimurien käyttöönotto, aiheutti maataloustyöväelle työttömyyttä. Lisäksi metsätaloudesta saadut sivuansiot vähenivät, kun metsätalous alkoi koneellistua ja ammattimetsurit tulivat metsätoihin. Pientiloilta jouduttiin lähtemään työn hakuun Etelä-Suomeen.⁴⁶⁶

4.3 HANKALA MATKA EHDOKKAAKSI

4.3.1 Naiset kokoavat voimiaan

Ennen eduskuntavaaleja 1945 puolueissa jouduttiin tekemään vaalivalmistelut lyhyellä ajalla. Seuraaviin vaaleihin heinäkuussa 1948 voitiin valmistautua pitemmällä aikajaksolla. Puolueissa ja niiden naisjärjestöissä ehdokasasettelu ja vaalityö saivat tavalliset uomansa. Muutokset puoluelaitoksessa tulivat esille jo vaaleissa 1945: Suomen Kansan Demokraattisen Liiton piirijärjestö aloitti toimintansa ja järjestössä asetettiin ehdokkaat maalivaaleihin. Vuosina 1945 ja 1948 vaalipiiristä valittiin kymmenen kansanedustajaa. Maalivaaleihin 1945 asetettiin kaikkiaan 45 ehdokasta (liite 7). Vuonna 1948 ehdokkaita oli 40.

Työväenliikkeessä sosiaalidemokraatit joutuivat kamppailemaan kannattajista sekä puolueen opposition että kommunistien kanssa. Ehdokasasettelussa käytettiin vasemmistossa perinteiseen tapaan jäsenäänestystä. Vaaleihin 1945 sosiaalidemokraatit asettivat ehdokkaaksi kymmenen puolueäänestyksessä eniten kannatusta saanutta henkilöä. Yksi ehdokkaista oli piiritoimikunnan naisjaston sihteeri, rouva Impi M. Karvonen. Osa sosiaalidemokraateista oli oppositiossa tannerilaisuutta vastaan ja ryhmittyi vaaleihin SKDL:n kanssa. Yhteensä

⁴⁶² Kuisma 1985, 137–138, 203.

⁴⁶³ Saloheimo 1973, 199; Elsinen 1986, 478; Vuonna 1958 Neuvostoliitto myönsi Suomelle 50 vuoden kauttakulkuoikeuden Saimaan kanavaan. Kulha 1977, 280.

⁴⁶⁴ Vatanen 1986, 86, 89.

⁴⁶⁵ Saloheimo 1973, 241–247.

⁴⁶⁶ Saloheimo 1973, 248–252; Kupiainen 2007, 312.

kymmenen miesehdokkaan nimet sijoitettiin kahdelletoista kahden nimen ehdokaslistalle.⁴⁶⁷

Maalaisliiton piirijärjestössä kehitettiin sotavuosien jälkeen järjestötoimintaa. Luottamusmiesverkostoa tarkistettiin ja siirtoväen keskuuteen järjesteltiin yhteyshenkilöitä. Luottamustoimiin tuli nimetä mahdollisuuksien mukaan naisia. Vaalien 1945 edellä hylättiin Kokoomuspuolueen vaaliliittotarjous ja edustajaehdokkaaksi valittiin entisiä kansanedustajia sekä rintamamiesten ehdokkaita ja yksi ehdokaspaikka varattiin siirtoväen ehdokkaalle.⁴⁶⁸ Maalaisliiton puoluehallinnosta kehoitettiin ehdokasasettelussa huomioimaan uudet ikäluokat, rintamasotilaat ja naiset.⁴⁶⁹ Siitä huolimatta vaalipiirissä jäätiin ilman maalaisliittolaista naisehdokasta.

Kokoomuspuolueessa valmistelut vaaleihin 1945 aloitettiin marraskuussa 1944 ja jäsenille lähetettiin kysely ehdokasehdokkaista. Lisäksi puolueessa järjesteltiin laaja tukimiesverkosto sekä aloitettiin uutena käytäntönä elokuvateattereissa esitetty vaalimainonta. Kentällä vaalityötä tekivät piirisihteerin ja ehdokaiden lisäksi kaksi matka-asiamiestä ja lähes 400 tukimiestä. Puolueen toimintaan pyrittiin saamaan myös nuoria. Vaaliliittoa tarjottiin sekä Maalaisliitolle että Edistyspuolueelle.⁴⁷⁰ Vaaliliittokumppaniksi tuli Edistyspuolue. Kokoomuspuolueessa asetettiin ehdokkaaksi seitsemän miestä. Edistyspuolueella oli ehdokkaana kaksi miestä ja puolueen Joensuun naisosaston varapuheenjohtaja, kansakoulunopettaja Aino Lyydia Vainio.⁴⁷¹ Näin ollen porvarillisissa puolueissa naisen vaaliehtokkuus toteutui ainoastaan Edistyspuolueessa.

Eri puolueissa yritettiin lisätä sekä naisten että nuorten osallistumista puoluetoimintaan. Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiriin perustettiin naistoimikunta ja nuorisotoimikunta huhtikuussa 1945. Naistoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin emäntä Vieno Simonen. Puheenjohtaja kiersi piirin alueella puhumassa naisten osallistumisen tärkeydestä maalaisliittotyössä ja perusti naisosastoja.

---

⁴⁶⁷ Vaaliasiakirjat, valitsijayhdistysten ja vaaliliittojen asiakirjat, edustajain vaalit 1945. Ha:7. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945. Tilastokeskus; Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Sos.dem. piiritoimikunnan naisjaoston vuosien 1944–1945 toimintakertomus, Pöytäkirja Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen piirijärjestö ry:n vuosikokouksesta Joensuussa maaliskuun 24–25 päivänä 1946. Kertomukset. Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. 329.5 (471). TA; Partanen 2006b, 137; SKDL:n jäsenäänestysmenettelystä, ks. Tarkkiainen 1971, 272–273.

⁴⁶⁸ Pöytäkirjat 27.11.1944 § 8 syyskokous ja 15.1.1945 § 4–5 ylimääräinen kokous sekä pöytäkirjat 29.12.1944 § 8–10 ja 29.1.1945 § 2 piiritoimikunta, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁴⁶⁹ Hokkanen 1996, 185.

⁴⁷⁰ Pöytäkirja 12.11.1944 § 1–15 piiritoimikunnan ja kokoomuslaisten neuvottelukokous, pöytäkirjat 4.1.1945 § 1–2 ja 20.1.1945 § 1–6 piiritoimikunta sekä pöytäkirjat 25.1.1945 § 1, 9.2.1945 § 1–2, 12.2.1945 § 1–2 ja 16.2.1945 § 4 piirivaliokunta sekä pöytäkirja 4.3.1945 vuosikokous § 3 liite: Toimintakertomus vuodelta 1944, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁴⁷¹ Pöytäkirjat 20.1.1945 § 2, 6 piiritoimikunta ja 25.1.1945 § 1 piirivaliokunta, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Pöytäkirja 18.1.1945 § 2–4 ylimääräinen piirikokous, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäinen vaalipiiri. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. sekä toimintakertomus vuodesta 1944 Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun naisosasto. Saapuneet toimintakertomukset 1921–1949. Ba 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäinen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA; Kansanedustajavaalien asiakirjat 1945. Ha:7. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

Vuoden 1947 lopussa osastoja oli 22 ja marraskuun 1948 alussa muodostettiin erillinen Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piirijärjestö.⁴⁷²

SKDL:n piirissä perustettiin toukokuun 2. päivänä 1945 ensimmäinen naisosasto, Mutalan Demokraattiset Naiset.⁴⁷³ Piirin naisjaosto toimi kevästä 1946 alkaen Demokraattisten Naisten yhteiselimenä.⁴⁷⁴ Joensuun Demokraattinen Naisyhdistys aloitti toimintansa 29.4.1947.⁴⁷⁵ Naisjaostossa todettiin vuonna 1948, että työväestön poliittinen toiminta oli suhteellisen heikkoa ja sen myötä naistoiminta oli suppealla pohjalla. Toiminnassa oli Suomen Naisten Demokraattisen Liiton seitsemän osastoa ja kahdeksan jaostoa.⁴⁷⁶

Sosiaalidemokraattisia naisosastoja perustettiin sekä puolueosastojen yhteyteen että erillisinä naisyhdistyksinä, lisäksi piiritoimikunnan rinnalle naisjaosto suunnittelemaan järjestely- ja valistustyötä naisille. Piirijärjestön jäsenistössä naisten osuus nousi 1940-luvun lopulla 20 prosenttiin.⁴⁷⁷ Kuten vaaleissa 1945, sosiaalidemokraattien ehdokasryhmässä oli yksi nainen vuoden 1948 vaaleissa, jolloin SKDL:n ehdokkaana oli kaksi naista ja kahdeksan miestä (liitteet 7 ja 8). Sosiaalidemokraattien vaalityö suunnattiin vuonna 1948 erityisesti kommunisteja vastaan.⁴⁷⁸

Kokoomuslaisten naisten toiminta jatkui Joensuussa sotavuosien jälkeen. Naisten toiveena oli, että raskaiden sotavuosien ja puoluetoiminnan laman jälkeen naisjärjestön kannattama porvarillinen aatesuuntaus vahvistuisi ja toiminta vilkastuisi.⁴⁷⁹ Joulukuussa 1946 perustettiin Lieksan Kokoomuksen Naiset-osasto ja tämän jälkeen Kuusjärven sekä Nurmeksen Kansallisseurojen naiskerhot.⁴⁸⁰ Edistyspuolueen naisosaston toimintaa Joensuussa jatkoi sotavuosien jälkeen 54 naista.⁴⁸¹

---

⁴⁷² Pöytäkirja 21.4.1945 § 7 sääntömääräinen kevätkokous Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Pöytäkirja 1.11.1948 § 3 Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirin naistoimikunta. C Pöytäkirjat 1945–1957. Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 23–26. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK; Kuusipalo 1989, 59–60; Palmunen 1992, 201, 209–210.

⁴⁷³ Historiikki Mutalan Demokraattiset Naiset ry:n 40-vuotisesta toiminnasta. Kirjoittanut Lilli Puhakka. Suomen Naisten Demokraattisen Liiton Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

⁴⁷⁴ Pöytäkirja 14.4.1946 SKDL:n Pohjois-Karjalan piirijärjestön naisjaosto. Cb. Pöytäkirjavihko 1946–1949. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestön arkisto. KaA.

⁴⁷⁵ Pöytäkirja 29.4.1947 Joensuun Demokraattisen Naisosaston perustava kokous. C Pöytäkirjasidos 1947–1955. ID SNDL:n Joensuun Demokraattisen Naisosaston arkisto. KaA.

⁴⁷⁶ SKDL:n Pohjois-Karjalan piirin naisjaoston selostus toiminta-alueeltaan, 6.11.1948. Db Toimintakertomukset 1949–1951. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestön arkisto. KaA.

⁴⁷⁷ Soikkanen 1991, 346, 351; Partanen 2006b, 156–158.

⁴⁷⁸ Partanen 2006b, 140; Syksyllä 1947 sosiaalidemokraattisen vaalipiirijärjestön uudeksi nimeksi hyväksyttiin Joensuun Sosiaalidemokraattinen piirijärjestö ry.

⁴⁷⁹ Toimintakertomus vuodelta 1945 Joensuun Kokoomuksen Naiset. Yhdistysten perustamisasiakirjat ja toimintaraportit. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁴⁸⁰ Toimintakertomus 31.3.1946–1.4.1947 Kansallisen Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liitto ry. Vanhoja toimintakertomuksia 1919–1951, Kokoomuksen Naiset. Kokoomuksen Naisten Liiton arkisto. PTA; Pöytäkirja 9.3.1947 vuosikokous § 6 liite A: Toimintakertomus vuodelta 1946, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjoja, Toimintakertomuksia 1947–1949. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁴⁸¹ Vuosikertomus vuodelta 1944 Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun naisosasto. Eb Saapuneet toimintakertomukset 1930–1947. Kotelo Ba 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

Pohjoismaissa puolueiden naisjärjestöjen yhtenä tavoitteena oli lisätä puoluetta äänestävien naisten määrää. Toiseksi pyrittiin aktivoimaan naisia puoluetointintaan ja sitä kautta johtotehtäviin sekä vaaliehdokkuuteen.⁴⁸² Vaikka vaalipiirissä naisosastojen perustaminen viittaa siihen, että puolueissa esiintyi jonkin asteista uutta ajattelua naisista poliittisina toimijoina, niin eduskuntavaalien ehdokaslistoille naisten nimiä päätyi vähän. Puolueissa naisia tarvittiin äänestäjiksi, ei niinkään ehdokkaiksi ja kansanedustajiksi. Kokouksissa esille tuotu naisten ehdokas saatettiin jättää ehdokaslistojen ulkopuolelle.

Maalisvaalien 1945 edellä Kokoomuspuolueen neuvottelukokouksessa naisten ehdokkaaksi esitetty talouskoulun johtaja Hilma Eronen ei päässyt puolueen seitsemän ehdokkaan joukkoon.⁴⁸³ Ehdokkaiden lukumäärään nähden vaaliliiton solmiminen ei olisi välttämättä vähentänyt kokoomuslaisen naisen mahdollisuutta ehdokkaaksi, koska vaaliliittokumppanina olleen Edistyspuolueen kolmesta ehdokkaasta yksi oli nainen. Sotavuosien jälkeisessä poliittisessa tilanteessa Kokoomuspuolueessa haluttiin vaaleihin ehdokkaaksi miehiä.

Ehdokasvalinta vaaleihin 1948 tuotti Kokoomuspuolueessa vaikeuksia, sillä pyrkimyksenä oli saada ehdokkaaksi eri elämänaloja edustavia ja tunnettuja henkilöitä. Sen vuoksi kesällä 1947 järjestetyn äänestyksen lisäksi ehdokasehdokkaita nimettiin toisella äänestyksellä osastojen vuosikokouksissa. Puolue tavoitteli kolmen puolueen vaaliliittoa, mutta vaaliliittotarjous hylättiin sekä Maalaisliitossa että Edistyspuolueessa. Kokoomuspuolueen kymmenen ehdokkaan, yhden naisen (Hilma Eronen) ja yhdeksän miehen nimet sijoitettiin kahden nimen ehdokaslistoille, joita muodostettiin kaikkiaan kuusitoista. Vaaliryhmän tehostamiseksi järjestettiin tukimieskurseja sekä sovitettiin vaalikiertueen ohjelmaan mainoselokuvat, taidekuva ja puhe.⁴⁸⁴ Näillä keinoilla koetettiin maksimoida puolueen vaalitulokset.

Maalaisliitossa ehdokkaat vaaleihin 1948 nimettiin puolueäänestyksen kautta. Siten pyrittiin aktivoimaan jäseniä puoluetointintaan. Paikallisosastojen esittämistä ehdokasehdokkaista äänestykseen valittiin ensimmäiselle sijalle ehdotetut viisitoista henkilöä. Äänestykseen osallistui kaikkiaan 2 663 henkilöä 72:stä paikallisosastosta. Puolueäänestyksen tuloksen mukaisessa järjestyksessä hyväksyttiin viisi ensimmäistä henkilöä edustajaehdokkaiksi, joista yksi oli naistoimikunnan puheenjohtaja Vieno Simonen. Neljä ehdokaspaikkaa täytettiin äänestämällä puolueen piirikokouksessa, jolloin edustajaehdokkaaksi valittiin myös puolueäänestyksessä kannatusta saanut maisteri Paula Ruutu. Maalaisliitossa hylättiin Kokoomuspuolueen vaaliliittotarjouksen lisäksi Pienviljelijäin Puolueen tarjous

---

⁴⁸² Dahlerup & Gulli 1983, 36–37; Dahlerup 1990, 142–143.

⁴⁸³ Pöytäkirja 12.11.1944 § 6 piiritoimikunnan ja kokoomuslaisten neuvottelukokous, pöytäkirjat 4.1.1945 § 2 ja 20.1.1945 § 1 piiritoimikunta sekä pöytäkirja 25.1.1945 § 1 piirivaliokunta, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁴⁸⁴ Pöytäkirja 9.3.1947 vuosikokous § 8 liite: Toimintasuunnitelma 1.5.47–31.7.48, pöytäkirjat 28.1.1948 § 11 piirivaliokunta, 29.2.1948 § 9–10 vuosikokous, 29.2.1948 § 1–2 ja 4.4.1948 § 1 piiritoimikunta, sekä pöytäkirja 27.3.1949 vuosikokous § 5 liite: Toimintakertomus vuodelta 1948, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjoja, toimintakertomuksia 1947–1949. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä heinäkuun 1 ja 2 päivänä 1948 toimitettavaa edustajanvaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1948 § 5 liite. Ha:8. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

ja solmittiin Edistyspuolueen kanssa vaaliliitto, jossa Maalaisliitolla oli yhdeksän ehdokasta ja Edistyspuolueella yksi ehdokas.⁴⁸⁵ Vaalityön edistämiseksi luotiin jokaiseen Maalaisliiton piiriin tukimiesorganisaatio.⁴⁸⁶

Edistyspuolueen piirikokouksessa kylläkin keskusteltiin Kokoomuspuolueen tekemästä vaaliliittotarjouksesta, mutta kun ei ollut tarkkaa tietoa ehdoista, ei lopullista päätöstä voitu tehdä. Toisaalta vaaliliittotarjous haluttiin tehdä mieluummin Maalaisliitolle ja piirikokouksen ehdokas keskustelussa tuotiin esille, että mikäli puolueelle tulee kaksi ehdokasta, ”on toinen oleva nainen”.⁴⁸⁷ Naisehdokasta ei kuitenkaan Edistyspuolueella ollut vuoden 1948 vaaleissa, sillä puolue sai vaaliliittoon Maalaisliiton kanssa yhden ehdokassijan.

Vuoden 1948 vaalien ehdokasasettelussa alkoi yhden naisen kiintiöperiaate murtua, kun Maalaisliitto ja SKDL asettivat kumpikin ehdokkaaksi kaksi naista. Maalaisliitossa naisten aktivointi naisosastotoimintaan tuotti tulosta. SKDL:n kahden naisen ehdokkuus selittyy yleisehdokkaan asettamisella: ”Ottaen huomioon naisehdokkaitemme heikkouden täällä, sekä naisehdokkaan välttämättömyyden jo periaatteellisesti, sekä Hertta Kuusisen yleisesti tunnetun kannatuksen, olemme ajatelleet mahdollisuutta yleis- ja naisehdokkaan yhdistämisestä hänen nimellään.” Paikallisina ehdokasehdokkaina jäsenäänestykseen asetettiin kaksi naista, Hilka Nuutinen ja Salme Romppanen.⁴⁸⁸ SKDL:n ehdokkaaksi päätyi Hertta Kuusinen-Leinon ohella Salme Romppanen.⁴⁸⁹

4.3.2 Puolueilla ehdokkaana yksi tai kaksi naista

Vaalipiiristä valittiin eduskuntaan 1950-luvulla yksitoista kansanedustajaa. Siten ehdokkaita voitiin vaaliliitossa asettaa yksitoista. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt naisten ehdokasmäärän suurta nousua (liite 7). Neljä suurinta puoluetta asetti ehdokkaaksi vaalia kohti yksi tai kaksi naista. Esimerkiksi vuoden 1951 vaalien edellä SKDL:n naisjaoston paikallinen ehdokashaku ei tuottanut tulosta: ”Keskusteltiin naisehdokkaista tuleviin eduskuntavaaleihin, mutta ei sellaista naista löydetty ja naisjaosto tyytyy Hertta Kuusiseen.”⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁵ Pöytäkirja 7.10.1946 syyskokous § 10 liite: Edustajaehdokkaiden asettaminen, pöytäkirjat 21.12.1947 § 4–5, 28.2.1948 § 8 ja 14.3.1948 § 1 piiritoimikunta sekä pöytäkirja 15.3.1948 § 7–8 kevätkokous, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1945–1955. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁴⁸⁶ Hokkanen 1996, 399.

⁴⁸⁷ Pöytäkirja 29.2.1948 § 5–6 Kansallisen Edistyspuolueen piirikokous. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

⁴⁸⁸ Suomen Kommunistisen puolueen Joensuun piirijärjestön piirisihteerin ilmoitus SKDL:n Keskusvaali-toimikunnalle piiritoimikuntiemme yhteisestä neuvottelusta eduskuntavaalien ehdokaskysymyksestä. Hb Ehdokasasettelu, Eduskuntavaalit 1.–2.7.1948. 1D Suomen Kansan Demokraattisen Liiton arkisto. KaA.

⁴⁸⁹ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä heinäkuun 1 ja 2 päivänä 1948 toimitettava edustajanvaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1948 § 5, liite. Ha:8. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁴⁹⁰ Pöytäkirja 20.3.1951 § 8 SKDL:n Pohjois-Karjalan piirijärjestön naisjaosto. Cb Pöytäkirjat 1951–1952. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestön arkisto. KaA.

Suomen Kansanpuolue perustettiin helmikuussa 1951⁴⁹¹ ja sen jälkeen Edistyspuolueessa päätettiin maaliskuussa 1951 lakkauttaa toiminta, mistä seurasi vaalipiirin alueella toimivan piirijärjestön lakkauttaminen.⁴⁹² Vuoden 1951 vaaleihin Kokoomus ja Kansanpuolue solmivat vaaliliiton. Kokoomuksessa asetettiin ehdokkaaksi seitsemän miestä ja yksi nainen. Kansanpuolueella puolestaan oli ehdokkaana kolme miestä, kuitenkin seuraavissa vaaleissa ehdokkaana oli yksi nainen ja vaaleissa 1958 kaksi naista (liitteet 7 ja 8). Kokoomuksen vaaliliittotarjoukseen päätettiin Maalaisliitossa vuonna 1951 vastata, että ”Maalaisliitto katsoo taistelevansa menestyksellisemmin äärimmäistä vasemmistoa vastaan yksinään kuin vaaliliittoutumien avulla.”⁴⁹³ Vuosien 1954 sekä 1958 vaaleissa viisi puoluetta esiintyi omana vaaliliittonaan ja asetti kukin yksitoista ehdokasta.⁴⁹⁴ Siten ehdokkaista joka viides tuli samaan edustajanpaikan, kun vuonna 1951 eduskuntaan pääsi 44 ehdokkaasta joka neljäs.

Vaalien ehdokasasettelussa käytettiin yleisesti jäsenäänestystä, joten järjestelyt vaativat puolueen toimitsijoilta paljon aikaa ja työtä. Sosiaalidemokraatit uudistivat 1950-luvulla kenttäorganisaatiotaan. Jokaiseen kuntaan perustettiin toimintajaos kunnallisjärjestön tai tehtäviä hoitavan puolueosaston yhteyteen. Lisäksi jokaiseen äänestysalueeseen pyrittiin saamaan puolueasiamies ja vuoden 1956 lopussa piirissä oli 1 212 asiamiestä. Vaalivyössä pidettiin tärkeänä kiertävää kodista kotiin tapahtuvaa valistusta. Puheissa ja keskusteluissa kritiikkiä suunnattiin sekä SKDL:n että oikeiston suuntaan.⁴⁹⁵

Maalaisliittolaisessa vaalivyössä järjestettiin erilaisia puhetilaisuuksia, muun muassa tupailtoja. Puheiden ja keskustelun jälkeen tupailtojen ohjelmaan kuului maatalousaiheinen elokuva. Eduskuntavaalien 1954 edellä esitettiin elokuvia *Raivoajakansan puolesta* ja *Leipää kotiseudulta*.⁴⁹⁶ Näin pyrittiin lisäämään kuulijoiden mielenkiintoa vaaleja kohtaan. Ehdokasasettelussa Maalaisliitossa noudatettiin jäsenäänestyksen tulosta kahdeksan tai yhdeksän henkilön osalta, piirikokouksessa nimettiin loput ehdokkaista. Erityisesti naisten mielestä jäsenäänestyksessä koettiin epäkohtia. Esimerkiksi vaalien 1958 edellä vaalipiiri jaettiin yhdeksään alueeseen, joissa jokaisessa oli paikallisosastojen nimeämät ehdokkaat. Kultakin alueelta valituksi tuli suurimman äänimäärän saanut henkilö. Yhdeksän valittua olivat kaikki miehiä. Kun kaksi ehdokaspaikkaa täytettiin vuosikokouksessa, esiteltiin naisjärjestön ehdokkaaksi nimeämät emäntä Vieno Simonen ja maisteri Paula Ruutu. Vieno Simonen valittiin yksimielisesti,

---

⁴⁹¹ Pöytäkirja 3.2.1951 Suomen Kansanpuolueen perustava kokous. Suomen Kansanpuolueen alkuvuosia koskevaa aineistoa. Suomen Kansanpuolueen arkisto. KA.

⁴⁹² Kansallisen Edistyspuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö lakkautti sääntöjensä perusteella toimintansa, koska Kansallisen Edistyspuolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa 17.3.1951 päätettiin, että puolue lopettaa toimintansa. Pöytäkirja 20.4.1951 § 3–5 piiritoimikunta, Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäinen vaalipiiri. Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951. Ca 1. Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

⁴⁹³ Pöytäkirja 5.3.1951 § 8 vuosikokous Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1945–1955. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁴⁹⁴ Koskiahon 1977, 242–244.

⁴⁹⁵ Partanen 2006b, 144–145, 159–163.

⁴⁹⁶ Pöytäkirja 30.1.1954 § 3 piiritoimikunta, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1945–1955. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

mutta Paula Ruutu jäi valitsematta, kun yhdennestätoista ehdokaspaikasta käytiin äänestys viiden henkilön välillä.⁴⁹⁷

Vuoden 1962 vaaleissa eduskuntaan valittiin kymmenen kansanedustajaa. Vaalien edellä Maalaisliitossa pyrittiin korjaamaan jäsenäänestyksen epäkohtia. Vaalipiiri jaettiin neljään alueeseen ja puolueen jäsen saattoi äänestää muunkin alueen kuin oman alueensa ehdokasta. Koska Vieno Simonen ei asettunut ehdokkaaksi, naisjärjestöstä esitettiin, että vaaleihin asetettaisiin yksi naisehdokas eli Paula Ruutu. Naisjärjestön tekemä päätös kuitenkin mitätöityi, sillä piirikokouksen äänestyspäätöksellä 76–72 ehdokkaaksi asetettiin kaksi naista, ehdokkaaksi nimettyjen seitsemän miehen lisäksi.⁴⁹⁸ Näin tehty päätös saattaisi vaaleissa heikentää naisjärjestön ehdokkaan kannatusta. Ritva Palmusen mukaan maalaisliittolaisen naisjärjestön päätös mitätöitiin ehdokasasettelun osalta vaalien 1962 edellä muuallakin, esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla maalaisliittopiirissä vaihdettiin naisjärjestön ehdokkaan sijalle toinen henkilö.⁴⁹⁹

Kokoomuksella ehdokkaiden joukossa oli vaaleista 1954 alkaen kaksi naista vaalia kohti (liitteet 7 ja 8). Puolueessa käytettiin neuvoa antavaa jäsenäänestystä, mutta piiritoimikunta ja piirikokous nimesivät ehdokkaat lopullisesti. Puolueen piiritoimikunnassa, jossa ehdokasasettelu valmisteltiin, toimi 2–4 naista.⁵⁰⁰ Naisjärjestö vaikutti osaltaan naisehdokkaiden lukumäärään. Esimerkiksi vaaleihin 1958 naisten ehdokkaiksi valittiin agronomi Lyyli Ryyänen Pyhäselästä ja neiti Alli Vaittinen Joensuusta, ja heidän nimensä myös sijoitettiin puolueen ehdokaslistoille.⁵⁰¹ Naisten aktiivisuus ehdokkaidensa hyväksi on nähtävissä myös siinä, että naisehdokkaiden valitsijayhdistysten perustamisasiakirjojen allekirjoittajista naisia oli merkittävä osa, joissakin yli 90 prosenttia. Muiden puolueiden naisehdokkaiden valitsijayhdistysten allekirjoittajissa naisten osuus oli huomattavasti pienempi kuin kokoomuslaisten osalta.⁵⁰²

---

⁴⁹⁷ Pöytäkirja 12.10.1957 § 4–5 piiritoimikunta, pöytäkirja 4.2.1958 § 3 keskusvaalitoimikunta ja pöytäkirja 17.3.1958 § 11 vuosikokous, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1956–1962. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Pöytäkirja 24.2.1958 § 9 vuosikokous Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Pöytäkirjat 1957–1967, sekä toimintakertomus vuodelta 1958 Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö. IDd. Vuosikertomukset 1946–. Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. Keskustan piiritoimisto, Joensuu.

⁴⁹⁸ Pöytäkirja 17.11.1961 § 4 piiritoimikunta ja pöytäkirja 14.12.1961 § 7–8 piirijärjestön ylimääräinen kokous, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1956–1962. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Pöytäkirja 9.12.1961 § 4 ylimääräinen kokous, Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Pöytäkirjat 1957–1967. Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. Keskustan piiritoimisto. Joensuu.

⁴⁹⁹ Palmunen 1992, 303.

⁵⁰⁰ Esimerkiksi vuonna 1958 piiritoimikuntaan valittiin neljä naista. Pöytäkirja 16.3.1958 § 10 kevätkokous, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Piirikokousten pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁵⁰¹ Vuosikertomus 1958 Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto ry. Toimintakertomuksia ja suunnitelmia 1958 –. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Pöytäkirja 20.4.1958 § 9 ylimääräinen yleinen kokous, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Ca 1. Piirikokousten pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁵⁰² Valitsijayhdistysten perustamisasiakirjat edustajain vaaleissa 1951–1958. Ha:9–Ha:14. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Valitsijayhdistysten perustamisasiakirjat edustajain vaaleissa 1962–1966. Haa:1–Hab:1. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

Sosialidemokraattisessa Puolueessa voimistunut hajaannus johti uuden puolueen perustamiseen. Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton Pohjois-Karjalan piirissä oli vuoden 1959 lopussa 24 yhdistystä, neljä kunnallisjärjestöä ja noin 1 000 jäsentä. Seurauksena oli, että sosiaalidemokraatit joutuivat perustamaan uusia yhdistyksiä ja kokoamaan kenttäverkostoa uudelleen.⁵⁰³ Näin ollen puolueen hajaannus vaikutti heikentävästi sosiaalidemokraattien vaalivalmisteluihin vuoden 1962 vaalien edellä.

Vaaleihin 1962 voitiin vaaliliitossa asettaa enintään kymmenen ehdokasta. Ehdokaslistoilla oli kaikkiaan 60 henkilöä, joista naisia yhdeksän (liitteet 7 ja 8). Ehdokasasetteluun osallistuivat myös Sosialidemokraattinen Liitto sekä 19.2.1959 perustettu Suomen Pientalonpoikien Puolue⁵⁰⁴, joilla kummallakin oli ehdokkaana yksi nainen ja yhdeksän miestä. Kokoomus solmi vaaliliiton Kansanpuolueen kanssa⁵⁰⁵ ja Maalaisliitto Pientalonpoikien Puolueen opposition kanssa.⁵⁰⁶ Vaaliliiton solmiminen ja kaksi ehdokaspaikkaa vaikuttivat ilmeisesti siihen, ettei Kansanpuolueella näissä vaaleissa ollut naisehdokasta.

Vaalijaksolla 1945–1962 asetettiin kaikkiaan 299 ehdokasta. Nainen nimettiin ehdokkaaksi 38 kertaa. Naisten osuus ehdokkaista oli siis 12,7 prosenttia, mikä oli 6,5 prosenttiyksikköä vaalien 1919–1939 naisten ehdokasosuutta suurempi. Jäsenäänestykset antoivat puolueiden jäsenille, miehille ja naisille, mahdollisuuden vaikuttaa ehdokasasetteluun. Silti on havaittavissa, että äänet ohjautuivat äänestyksessä ennemmin ehdokasehdokkaina olleille miehille kuin naisille. Voidaan päätellä, että vaalipiirissä edelleen luotettiin enemmän miehiin kuin naisiin yhteiskunnallisten asioiden hoitajina. Lisäksi vaikuttaa siltä, että naisten keskuudessa vierastettiin vaaliehtokkuutta. Naisjärjestöjen tehtäväksi jäi paljolti naisten esille tuonti ehdokasasetteluun ja yhden naisen ehdokkuudella haluttiin varmentaa naisen valinta kansanedustajaksi.

4.3.3 Ehdokkaita eri aloilta

Naisehdokkaat olivat yhtä lukuun ottamatta pohjoiskarjalaisia. Kaikkiaan 38 ehdokkuudesta joensuulaisella naisella ehdokkuus oli kuusitoista kertaa, Joensuun lähikunnista kotoisin olevalla viisitoista kertaa ja Nurmeksen maalaiskunnasta samoin kuin Lieksan kauppalasta kotoisin olevalla naisella ehdokkuus oli keran vaalijaksolla 1945–1962. Vaalipiirin ulkopuolelta SKDL:n ehdokkaaksi nimettiin vuodesta 1948 alkaen viisi kertaa Hertta Kuusinen-Leino (myöhemmin Kuusinen), kotipaikka Helsinki (liite 8).

Naisten osuus ehdokkaista eri puolueissa osoittaa, että viidellä puolueella oli naisia ehdokkaana vaaleissa 1945–1962 lähes samassa suhteessa. Korkeimmat

⁵⁰³ Partanen 2006b, 163–167, 170–171.

⁵⁰⁴ Borg 1965, 340; Piirijärjestö perustettiin 12.12.1959, naistoimikunta 1.11.1961. Vuosikertomukset vuosilta 1960 ja 1961 ja pöytäkirja 2.12.1961 § 8–18 ylimääräinen kokous, Suomen Pientalonpoikien Puolueen Pohjois-Karjalan piiri. Ca:6 Pöytäkirjat. Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. JoMA.

⁵⁰⁵ Pöytäkirja 25.11.1961 § 4 ylimääräinen kokous, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Ca 1. Pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Koskiahon 1977, 245.

⁵⁰⁶ Pöytäkirja 14.12.1961 § 6 ylimääräinen kokous, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1956–1962. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Koskiahon 1977, 245.

naisten osuudet ehdokkaista olivat Kokoomuksella (14,5 %) sekä SKDL:llä (14,3 %). Sosialidemokraattisessa Puolueessa kuitenkin naisten osuus jäi hieman pienemmäksi (11,1 %).

Taulukko 3. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1945–1962 Kuopion läänin itäisessä/ Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä

SDP	KOK	Edist./Kansanp.	ML	SKDL	Muut
11,1	14,5	12,9	13,1	14,3	7,7

Lähde: Liite 7.

Naisehdokkaiden ammateista ilmenee suomalaisten naisten kouluttautuminen. Lähes puolet ehdokkaista toimi julkisessa toimessa. Opetusalan lisäksi 1950-luvulta alkaen nimettiin ehdokaslistalle henkilöitä terveydenhuollon piiristä. Ehdokkaana oli lisäksi maataloudessa, teollisuudessa tai yritys-elämän ja kaupan alalla toimivia naisia sekä vapaan ammatin harjoittajia, kuten toimittajia tai toimitsijoita. Toimittaja Hertta Kuusinen oli vaaliehdokkuus viisi kertaa, emäntä Vieno Simonen puolestaan oli ehdokkaana neljä kertaa ja maisteri Paula Ruutu kolme kertaa. Muut naisehdokkaat vaaleissa 1945–1962 esiteltiin äänestäjille kahdesti tai vain kerran (liite 8). Samoin kuin Hertta Kuusinen, maalaisliittolaiset Vieno Simonen ja Paula Ruutu olivat vaalipiirissä ehdokkaana ensimmäisen kerran eduskuntavaaleissa 1948.

Vieno Simosen poliittinen esikuva oli kansanedustajana ja ministerinä toiminut Antti Kukkonen, joka oli poissa vuoden 1948 vaaleista.⁵⁰⁷ Paula Ruutu liittyi Maalaisliiton jäseneksi vuonna 1947 ja ilmeisesti hänet innostettiin mukaan vaaleihin: ”Jouduin kansanedustajaehdokkaaksi ja kiertelin maakuntaa [...]” Äänestyksen perusteella maisteri Ruutu olisi valittu vaalien 1951 ehdokkaaksi, mutta hän ilmoitti luopuvansa paikasta, koska ehdokkaana Joensuun paikallisosastosta oli aikaisemmin opetusministerinä toiminut pastori Antti Kukkonen. Piirijärjestön päätöksellä 73–69 Paula Ruutu vapautui ehdokkuudesta.⁵⁰⁸

Vuoden 1951 vaaleihin saakka puolueilla oli mahdollisuus käyttää vuoden 1935 lain sallimana kahden nimen ehdokaslistoja. Vuonna 1948 sekä kokoomuslaisen Hilma Erosen että SKDL:n Hertta Kuusinen-Leinon ja Salme Romppasen nimet sijoitettiin kahden nimen listoille. Kahden naisehdokkaan lista muodostettiin vain kerran, vuonna 1948, jolloin ehdokaslistalle *Kansanvoaltaiset naiset*

⁵⁰⁷ Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 20. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK; Antti Kukkonen tuomittiin sotasyllisyysoikeudessa 21.2.1946 vankeuteen kahdeksi vuodeksi. Ehdonalaiseen vapauteen Kukkonen pääsi 21.10.1947. Tarkka 1977, 212–220, 224–225.

⁵⁰⁸ Päiväkirjat vuosilta 1947, 1948 ja 1951, Biografinen materiaali 1:1. Paula Ruudun arkisto. JoMA; Pöytäkirja 5.3.1951 § 9 vuosikokous Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1945–1955. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

sijoitettiin Salme Romppasen nimi ensimmäiseksi ja Hertta Kuusinen-Leinon nimi toiseksi. Sitä vastoin Vieno Simonen ja Paula Ruutu sekä sosiaalidemokraattinen Impi Sorsa esiteltiin yhden nimen listalla, kuten kaikki Maalaisliiton ja Sosialidemokraattisen Puolueen ehdokkaat, eli heidän osaltaan vaalit olivat henkilövaalit.⁵⁰⁹ Eduskuntavaaleissa 1951 naisista ainoastaan yleisehdokkaan Hertta Kuusisen nimi esiintyi kahden nimen listalla ja kahden valitsijayhdistyksen ehdokkaana Kansanedemokraattien (SKDL:n) vaaliliitossa. Vuoden 1954 vaaleissa kirjastonhoitaja Katri H. Kokkosta ja hänen pyrkimyksiään kuvasi hyvin tunnus *Kulttuuri ja henkinen työ*.⁵¹⁰ Listoissa käytettiin puolueen nimeä, sen sijaan ehdokkaan tavoitteita kuvailevat ilmaisut jäivät pois.

Eri puolueiden naisehdokkaiden tavoitteena oli keventää perheenäitien työtaakkaa. Esimerkiksi vesijohtojen saamisen koettiin helpottavan naisten työtä, erityisesti pienviljelijäkotien vaatimattomissa elinoloissa. Tärkeäksi katsottiin myös nuorison koulutusmahdollisuuksien parantaminen. Naisjärjestöjen kannatoissa korostettiin, että työtä haluttiin tehdä naisten ja nuorison puolesta, ei miehiä vastaan, vaan miesten rinnalla vastuuta ottaen. Naiset kokivat, että mitä enemmän naisia saataisiin kansanedustajiksi, sitä paremmat olisivat mahdollisuudet sosiaalisten uudistusten toteuttamiselle.⁵¹¹ Kotitalouden asiantuntemusta edustava kokoomuslainen Hilma Eronen painotti koulutuksen saatavuutta kotitalouden alalla. Suurehossa ilmoituksessa Eronen esiteltiin terveen yhteiskunnan, suomalaisen kansanvallan, onnellisten kotien ja vapaan talouselämän puolesta eduskuntaan äänestettäväksi.⁵¹²

Vasemmistossa puhuttiin laajasti perheenäitien aseman helpottamisesta ja äitileiritoiminnasta. SKDL:n yleisehdokkaan Hertta Kuusisen mielestä sairaiden ja vanhusten huolto, joka lisäsi naisten työtaakkaa, olisi siirrettävä naisten harteilta yhteiskunnan velvollisuudeksi. Sosiaalidemokraattinen Impi Sorsa toivoi erityisesti kodinhoitajatoimen kehittämistä ja suurperheisten äitien kesäleiritoiminnan ulottamista syrjäisemmillekin seuduille. Vasemmistossa nostettiin esille myös naisten palkkauskysymys: samasta työstä sama palkka.⁵¹³

Vaalipiirissä naisehdokkaiden tavoitteet olivat samansuuntaisia kuin ne tavoitteet, joiden puolesta naiskansanedustajat 1945–1965 eduskunnassa työskentelivät, eli naisten ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen. Kotiapulaislaki säädettiin vuonna 1948 ja samana vuonna toteutui lapsilisäjärjestelmä. Laki kunnallisista kodinhoitajista annettiin vuonna 1950, uusi kansaneläkelaki hy-

⁵⁰⁹ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä heinäkuun 1 ja 2 päivänä 1948 toimitettavaa edustajanvaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1948 § 5, liite. Ha:8. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁵¹⁰ Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä heinäkuun 2 ja 3 päivänä 1951 toimitettavaa edustajanvaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 18.6.1951 § 4, liite. Ha:9, sekä Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä maaliskuun 7. ja 8. päivänä 1954 toimitettavaa kansanedustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 11.2.1954 § 3, liite. Ha:11. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁵¹¹ *Kansan Sana* 29.6.1948; *Kansan Voima* 24.5.1948, 7.6.1948, 11.6.1948, 21.6.1948; Karjalainen 8.6.1948, 9.6.1948, 18.6.1948, 19.6.1948, 23.6.1948, 27.6.1948; *Karjalan Maa* 9.5.1948, 8.6.1948, 19.6.1948.

⁵¹² Karjalainen 18.6.1948, 30.6.1948.

⁵¹³ *Kansan Voima* 11.6.1948, 28.6.1948; *Kansan Sana* 29.6.1948; Samapalkkausasia oli esillä työväenliikkeessä ja työläisnaisliikkeessä jo puoli vuosisataa aikaisemmin. Katainen 1994, 286.

väksyttiin vuonna 1956 ja sairausvakuutuslakiin sisällytettiin äitiyspäiväraha vuonna 1964. Myös koulutusjärjestelmää kehitettiin, erityisesti nuorille pyrittiin järjestämään jatkokoulutusta kansakoulun jälkeen. Lisäksi kehitysaluepolitiikassa pyrittiin 1960-luvulla kehittämään syrjäisten maakuntien elinoloja.⁵¹⁴

4.3.4 Suurperheiden hyväksi

Eduskuntavaaleihin 1945 nimettiin ehdokkaaksi nainen Sosialidemokraattisessa Puolueessa sekä Edistyspuolueessa. Sosiaalidemokraattiset naisjaostot nimesivät naisehdokkaita jäsenäänestykseen ja tekivät huomattavia lahjoituksia vaalitaistelun hyväksi. Muussa toiminnassa keskeistä oli vähävaraisten äitien lomapäivien järjestely.⁵¹⁵ Joensuun Kokouksen Naiset puolestaan kartuttivat ennen vaaleja puolueensa vaalirahastoa.⁵¹⁶

Vaalien 1948 valmistelut tulivat esille puolueiden naisjärjestöissä laajempaan ja vireämpään kuin heti sotavuosien jälkeen. Maalaisliiton paikallisesta naistoimikunnasta naisia kehoitettiin osallistumaan runsaslukuisesti puolueen paikallisosastojen ehdokasasettelukokouksiin. Toimikunta ilmaisi tavoitteeseen, että naiset lähtisivät poliittiselle tielle kodin merkeissä. Onnellisissa kodeissa ahkerat ja tyytyväiset ihmiset suorittaisivat elämäntehtävänsä yksilöinä ja tuntisivat saavansa kohtuullisen korvauksen työstänsä. Tavoitteeseen pyrittiin vahvistamalla maaseutunaisten keskuudessa maalaisliittolaista toimintaa, jonka kautta saataisiin tehtyä parannuksia maaseudun naisten työympäristöön.⁵¹⁷ Vaalilyössä painotettiin erityisesti naisten vastuuta Maalaisliiton kannatuksessa. Maalaisliiton Naiset -järjestössä tehtiin jaettavaksi vaalikirjanen nimeltä *Me nujerramme nukkuvien puolueen*.⁵¹⁸

Joensuun Demokraattisesta Naisosastosta esitettiin jäsenäänestykseen vuonna 1948 asetettavaksi kolme naista, Hertta Kuusinen, Eva Lankinen ja Ida Vährn, sekä seitsemän miestä.⁵¹⁹ Kansandemokraattiset naiset kartuttivat keräyksillään vaalirahastoa ja tekivät työtä ehdokkaiden tunnetuksi tekemiseksi.⁵²⁰ Tärkeä osa naisjärjestöjen vaalityötä oli vaikuttaa naisiin, että he esittelisivät omia ehdokasehdokkaitaan ja äänestäisivät jäsenäänestyksessä sekä kävisivät vaaliuurnilla ja kannattaisivat ehdokastaan.

⁵¹⁴ Lähteenmäki 2006, 140–150.

⁵¹⁵ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Sos.dem. piiritoimikunnan naisjaoston vuosien 1944–1945 toimintakertomus, Pöytäkirja Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen piirijärjestö ry:n vuosikokouksesta Joensuussa maaliskuun 24–25 päivänä 1946. Kertomukset. Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri. 329.5 (471). TA; Partanen 2006b, 157.

⁵¹⁶ Pöytäkirja 4.1.1945 § 6 piiritoimikunta, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjat 1924–1946. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁵¹⁷ Pöytäkirja 3.11.1947 edustajakokous ja kertomus toiminnasta vuonna 1947, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirin naistoimikunta. C Pöytäkirjat 1945–1957. Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁵¹⁸ Toimintakertomus vuodelta 1948 Maalaisliiton Naiset. Maalaisliiton Naisten vuosikertomukset 1946–1962. IEb. Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. Keskustan piiritoimisto. Joensuu.

⁵¹⁹ Pöytäkirja 12.2.1948 § 3 Joensuun Demokraattisen Naisosaston ylimääräinen kokous. C Pöytäkirjasidos 1947–1955. ID SNDL:n Joensuun Demokraattisen Naisosaston arkisto. KaA.

⁵²⁰ Pöytäkirjat 29.2.1948 § 1 ja 3.5.1948 § 7, SKDL:n Pohjois-Karjalan piirijärjestön naisjaosto. Cb Pöytäkirjavihko 1946–1949. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

Henkilökohtainen viestintä koettiin vaalityössä tärkeäksi. Vaalimatkat ja puhetilaisuudet sekä erilaiset esittelylehtiset ja sanomalehtimainokset olivat keskeisellä sijalla ehdokkaiden vaalityössä. Ilmoitukset naisehdokkaiden matkahojelmista ennen vaaleja kuvastivat sitä, että naisten innostaminen yhteiskunnalliseen toimintaan tapahtui enemmän puhe- ja esitelmätilaisuuksissa ja tupailloissa kuin sanomalehtien välityksellä.⁵²¹

Maalaisliittolaiseen vaalityöhön kuuluivat puhujamatkat, joita tehtiin ympäri vaalipiiriä. Puolueen miehet eivät kuitenkaan lähteneet vaalipiirin kaukasiin kuntiin, kuten Kaaville ja Säyneisiin, vaan lähettivät Vieno Simosen puhujaksi näihin Savon kuntiin. Naisehdokkaan tukena vaalityössä olivat maalaisliittolaiset naiset. Simoselle vaalipiiri ja sen asukkaat tulivat tutuiksi muun muassa pyöräillen:⁵²²

”Linja-autolla ajoin sinne Kaaville ja siitä sitten polkupyörällä ympäri kyliä. Ja sitten Säyneisiin ja sieltä tosiaan olin tulossa sitä uutta tietä ja auton pyörän jälkeä, joka oli syvä kuoppa, siinä koetin ajaa, 45 kilometriä pyhääamuna. Mutta olin klo 12 Juuan kirkolla.”

Vieno Simosen vaalipuheiden aiheena vuonna 1948 olivat erityisesti maaseudun vesijohtoverkoston rakentaminen ja halpakorkoiset lainat sekä suurperheiden äitien lomatoiminta. Lehtimainontaa ehdokas käytti vähän. Kannattajat ilmoittivat esimerkiksi vaalitulaisuuksista. Vuonna 1951 Vieno Simosella ei ollut aivan samanlaisia puhekiertueita, sillä kulkeminen tapahtui autolla, ja myöhemmin ministerivuosina aika asetti rajoituksia vaalipiirissä kiertämiselle.⁵²³ Kansanedustaja Vieno Simonen nimitettiin heinäkuussa 1953 valtioneuvoston jäseneksi, toiseksi sosiaaliministeriksi. Tällä tavoin toteutuivat Maalaisliiton Naiset -järjestön tavoitteet ja vaatimukset ensimmäisen maalaisliittolaisen naisen nimittämisestä ministeriksi.⁵²⁴ Vieno Simonen toimi myös toisena maatalousministerinä sekä sosiaaliministerinä.⁵²⁵ Kiireisinä ministerivuosina ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta pitää äänestäjiin yhtä kiinteitä yhteyksiä kuin kansanedustajuuden alkuvuosina.

Paula Ruutu koki ensimmäisessä vaalityössään touko- ja kesäkuussa 1948 myönteisenä sen, että hän Joensuusta itään ja etelään päin suuntautuneilla vaalimatkoilla sai tarkemmin tietoa syrjäseutujen elinoloista ja puutteista. Siten hänellä oli näiden seutujen tarpeista melko selvä käsitys.⁵²⁶ Paula Ruudun, Maakuntaliiton toiminnanjohtajan, tavoitelistalla oli sosiaalisten uudistus-

⁵²¹ Kansan Sana 29.6.1948; Kansan Voima 24.5.1948, 7.6.1948, 11.6.1948, 21.6.1948; Karjalainen 9.6.1948, 18.6.1948, 19.6.1948, 23.6.1948; Karjalan Maa 9.5.1948, 8.6.1948, 9.6.1948, 19.6.1948.

⁵²² Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 24, 33–34, 37. Veteraanikansanedustajien muistitietoarasto. EK.

⁵²³ Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 34–35, 65–66. Veteraanikansanedustajien muistitietoarasto. EK; Karjalan Maa 8.6.1948, 23.6.1948.

⁵²⁴ Kuusipalo 1989, 60–61, 76; Palmunen 1992, 359.

⁵²⁵ Kansanedustaja Vieno Simonen nimitettiin vuonna 1953 valtioneuvoston jäseneksi, toiseksi sosiaaliministeriksi (9.7.1953–17.11.1953), samoin vuonna 1954 (5.5.1954–20.10.1954). Simonen toimi 1950-luvulla toisena maatalousministerinä (3.3.1956–27.5.1957) sekä sosiaaliministerinä kahdessa hallituksessa 13.1.1959 alkaen 13.4.1962 saakka. Palmunen 1992, 537.

⁵²⁶ Päiväkirja vuodelta 1948, Biografinen materiaali 1:1. Paula Ruudun arkisto. JoMA.

ten ohella rautatie Joensuusta Iломantsiin, voimalaitos Pamiloon sekä Pohjois-Karjalan läänin perustaminen.⁵²⁷

Vuosien myötä toiminta eri naisjärjestöissä laajeni, mikä näkyi vaalityössä. Vuoden 1951 eduskuntavaalien edellä maalaisliittolaisessa naisjärjestössä mietittiin keinoja, joilla lisättäisiin naisten äänestysosanottoa. Osana naisten toimintaa oli vaalimainosten ja *Maaseudun Nainen* -lentolehtisten jakelu. Naisjärjestön kesällä 1948 aloittamaa suurperheisten äitien lomaleiritoimintaa jatkettiin menestyksekkäästi. Kansanedustaja Vieno Simonen nosti esille sosiaalisia kysymyksiä ja korosti puheissaan raittiustyön merkitystä erityisesti nuorten keskuudessa.⁵²⁸ 1950-luvulla alettiin Maalaisliiton enimmäkseen miehis-vanhoillisessa kentässä huomioida entistä paremmin naisten esillä pitämiä kysymyksiä. Puolueen ohjelmaan otettiin esimerkiksi vaatimus äitiys- ja vuosiloman ulottamisesta omaa työtään tekeville naisille, kuten emännille.⁵²⁹

Kansandemokraattiset naiset suunnittelivat ja toteuttivat äitileiritoimintaa vuodesta 1948 alkaen.⁵³⁰ Marraskuussa 1952 naiset perustivat oman piirijärjestön.⁵³¹ Vuoden 1951 vaalien edellä vaalityö jäi heikoksi, johon oletettavasti syynä oli paikallisen naisehdokkaan puuttuminen. Myöhempiin vaaleihin järjestössä laadittiin jakeluun naisehdokasta esittelevä lentolehtinen ja järjestettiin puhetilaisuuksia. Vuonna 1958 vaalityö keskitettiin Joensuun lisäksi Outokumpuun, Uimaharjuun ja Pankakoskelle. Näin naiset pyrkivät huomioimaan teollisuuspaikkakuntien asukkaat.⁵³² Suomen Naisten Demokraattisen Liiton osastoja oli vaalipiirissä vuoteen 1958 mennessä kuusitoista. Piirijärjestölle toimintakaavakkeen palautti niistä yksitoista, joten tiedot toiminnasta jäivät vaillinaisiksi. Naiset pitivät osuuttaan vuoden 1958 vaalityössä tyydyttävänä. Edelleen naiset pyrkivät perustamaan järjestöönsä uusia osastoja ja kohottamaan jäsenmäärää.⁵³³ Tavoitteena oli lisätä kansandemokraattisten naisehdokkaiden kannatusta vaaleissa.

Kokoomuspuolueessa naistoimintaa ohjattiin Kansallisseurojen yhteyteen perustettaviin naiskerhoihin. Ajatuksena oli, että kerhotoiminta onnistuisi pienillä paikkakunnilla paremmin kuin toiminta erillisissä naisosastoissa. Piirijärjestöön perustettiin vuonna 1948 naistoimikunta, mutta sen toiminta lakasi alkuunsa.⁵³⁴ 1940–1950-luvun vaihteessa sekä Joensuun että Lieksan naisosastoissa toimi 50–60 naista osallistuen muun muassa eduskuntavaalien sekä

⁵²⁷ Karjalan Maa 27.6.1948.

⁵²⁸ Pöytäkirja 28.5.1951 § 2 ylimääräinen kokous sekä Kertomus toiminnasta vuonna 1951, Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. C Pöytäkirjat 1945–1957. Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁵²⁹ Palmunen 1992, 311–312; Hokkanen 2002, 233–234.

⁵³⁰ Pöytäkirja 9–10.10.1948 § 4 Pohjois-Karjalan piirin demokraattisten naisten piirikokous. C Pöytäkirjat 1948–1952. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

⁵³¹ Lyhyt historiikki ajalta 1952–1977, SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry, kirjannut Lilli Puhakka. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

⁵³² Pöytäkirja 6.6.1951 SKDL:n Pohjois-Karjalan piirin naisjaosto. Cb Pöytäkirjat 1951–1952, sekä pöytäkirjat 11.2.1954 § 5–6, 25.2.1954 § 6 ja 30.1.1958 piiritoimikunta, SNDL:n Joensuun piirijärjestö. Cb Pöytäkirjat 1952–1959. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

⁵³³ SNDL:n Joensuun piirijärjestön lyhyt yhteenveto sekä lopullinen yhteenveto vuoden 1958 eduskuntavaalityöstä. HF3. Eduskuntavaalit 1958. H. Suomen Naisten Demokraattisen Liiton arkisto. KaA.

⁵³⁴ Pöytäkirja 29.2.1948 vuosikokous § 5 liite: Toimintakertomus vuodelta 1947 ja pöytäkirja 27.3.1949 vuosikokous § 5 liite: Toimintakertomus vuodelta 1948, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia 1947–1949. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

kunnallisvaalien valmisteluihin. Esimerkiksi vuonna 1947 valittiin valtuustoon Joensuun osastosta kaksi naista ja Lieksan osastosta yksi nainen.⁵³⁵ Lokakuusta 1955 lähtien kokoomuslaista naistoimintaa organisoivat Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto. Naisjärjestön piirisihteerinä aloitti vuonna 1956 Suomen Punaisen Ristin Karjalan piirin terveyssisar Alli Vaittinen. Vaaleja varten järjestettiin tukinainenverkosto, johon vuosikymmenen vaihteessa kuului jokaisesta kunnasta kolme naista. Lisäksi laaja tukinainenverkosto käsitti 600 nimeä.⁵³⁶ Suomalaisen Naisliiton Joensuun osastosta puolestaan levitettiin vaalien 1958 edellä naisille sata *Suomen Naiset* -lehden vaalinumeroa osaston varoilla.⁵³⁷ Siten naisten innostamiseen vaaleihin osallistuttiin sekä puolueen naisjärjestöstä että puolueettomasta naisjärjestöstä.

Kokoomuksen ehdokas Alli Vaittinen on todennut haastattelussa, että hänen vaaliteemojensa kärkiasioita olivat terveydenhuolto, sosiaalipolitiikka ja pohjoiskarjalaisten hyvinvointi. Terveysissaren työssään Alli Vaittinen kiersi eri puolilla vaalipiirin aluetta ja tutustui asukkaisiin. Hän tiesi olosuhteet ja tunsikin suurperheisten huolet. Tunnettuus tuli Alli Vaittiselle puoluetoiminnassa, ammatillisella kentällä ja Karjalaisseurassa. Vaalivaiheessa käytettiin lehti-ilmoituksia, kalenteria ja mainoslehtisiä, ja koska rahaa oli vähän, oli otettava velkaa ja elettävä niukasti.⁵³⁸ Puolueissa ei naisten erillistoimintaan suhtauduttu aina suopeasti. Kun kokoomuslainen naistoiminta laajeni 1950-luvun loppupuolella, ilmeni puolueessa Alli Vaittinen-Kuikan mukaan miesten taholta kahdenlaista suhtautumista. ”Toiset sanoivat, että hyvä on. Antaa niiden nyt nähdä mitä se on ja meitähän ne auttaa sillä. Toiset sanoivat, että ei missään tapauksessa.”⁵³⁹

Vaalipiirin alueella oli 1950-luvun puolivälissä toiminnassa lähes 30 sosiaalidemokraattista naisjaostoa. Jaostoissa oli yhteensä jäseniä noin 700.⁵⁴⁰ Kuitenkin naisten toimintaa vaikeuttivat puolueen linjariidat ja hajaannus *skogilaisiin* ja *leskisläisiin* sekä Naisliiton hajaannus, jossa eräänä kiistakysymyksenä oli suhtautuminen naisten erillistoimintaan. Kun Naisliitossa päätettiin, ettei jäsenyys edellyttänyt enää Sosialidemokraattisen Puolueen jäsenyyttä, perustettiin puolueen yhteyteen kesäkuussa 1959 epäitsenäinen naissihteeristö, Sosialidemokraattisten Naisten Keskusliitto.⁵⁴¹ Vaalipiirin alueella osa sosiaalidemokraattisista naisosastoista kuului Naisliittoon, osa Keskusliittoon. Naisten Keskusliittoon kuuluivat vuonna 1960

---

⁵³⁵ Toimintakertomukset vuosilta 1947–1952 Joensuun Kokoomuksen Naiset sekä toimintakertomukset vuosilta 1947–1952 Lieksan Kokoomuksen Naiset. Vuosikertomuksia A–O 1919–1953. Kokoomuksen Naisten Liiton arkisto. PTA.

⁵³⁶ Maakuntaliitto rekisteröity 13.10.1958, vuonna 1962 Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan piiriliitto ry; Vuosikertomukset vuosilta 1958 ja 1959, Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto ry. sekä vuosikertomus vuodelta 1962 Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan piiriliitto ry. Toimintakertomuksia ja suunnitelmia 1958 –. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA; Alli Vaittinen-Kuikka 4. ja 5.8.1990, haastattelu 72, 20–21. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

⁵³⁷ Pöytäkirja 10.6.1958 § 2 Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston kokous sekä toimintakertomus vuodelta 1958. Pöytäkirjat 24.2.1955–28.9.1960. Ca:6. Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto. JoMA.

⁵³⁸ Alli Vaittinen-Kuikka 4.8.1990 ja 5.8.1990, haastattelu 72, 27–28, 31, 34. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

⁵³⁹ Alli Vaittinen-Kuikka 4.8.1990 ja 5.8.1990, haastattelu 72, 22–23. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

⁵⁴⁰ Partanen 2006b, 158.

⁵⁴¹ Lähteenmäki 2000, 200–204.

esimerkiksi Joensuun Sos.dem. Naisyhdistys ja Lieksan Sos.dem. Naisyhdistys.⁵⁴² Naisliittoon kuuluivat vuonna 1962 esimerkiksi Joensuun kaupungin Sos.dem. Naistoverit ja Lieksan Sos.dem. Naistoverit, jotka kannattivat *skogilaista* linjaa.⁵⁴³

1960-luvun alussa kansandemokraattiset naiset kiinnittivät huomiota maaseudulla asuviin naiseen ja järjestivät heille erityisiä selostus- ja elokuvatilaisuuksia. Vaalien 1962 edellä naisehdokkaista tehtiin erikseen lentolehtinen jakeluun.⁵⁴⁴ Tämä osoittaa, että kansandemokraatit tavoittelivat naisehdokkaille laajempaa kannatusta eri ammattiryhmiin kuuluvilta naisilta. Kilpailua maaseudun naisten äänistä käytiin siis Maalaisliiton, Pientalonpoikien Puolueen sekä sosiaalidemokraattien ja kansandemokraattien kesken.

Maalaisliittolainen naisjärjestö teki aatteellista herätystyötä ja paneutui tarkokkaasti naisten valistamiseen. Sen myötä haluttiin laajentaa maaseudulla asuvien naisten yhteiskunnallista osallistumista, erityisesti vaaleihin liittyvää, ja painotettiin sitä, että äänestäminen vaaleissa on jokaisen oikeus ja velvollisuus. Vuoden 1962 vaalilyössä naisehdokkaiden ja toiminnanjohtajan puhetoiminnan lisäksi yhdeksän järjestötyössä mukana olevaa naista järjestivät useita kymmeniä tilaisuuksia. Avustusta siihen saatiin Maalaisliiton Naiset -järjestöltä.⁵⁴⁵

Vaalityö saattoi olla epäasiallista. Maalaisliittolaisen naisjärjestön ehdokas, seminaarinlehtori Paula Ruutu, koki vaalityön kovuuden, sillä ehdokasta vastaan tehtiin niin sanotusti myyrän työtä vaalimainoksissa. Esimerkiksi vaalisunnuntaina julkaistiin sanomalehdissä ihmetystä herättävä ilmoitus, jossa maalaisliiton toinen naisehdokkaan, emäntä Rauha Juvosen, mainos alkoi sanoin: ”Maaseudun nainen ei luota vieraisiin voimiin! – Vain maalaistalon emäntä tuntee parhaiten maalaistalouden elämäntarpeet. Siksi kaikki naiset äänestävät emäntä [...]”⁵⁴⁶ Asia selvitettiin piiritoimikunnassa. Päiväkirjaansa kansanedustaja Paula Ruutu merkitsi tuntojaan englantilaisella sananparrella: ”Jos mielit oleva virrassa, on tultava toimeen myös krokotiilien kanssa.” Ilmoitusten laatijan, Maalaisliiton piirin toiminnanjohtaja Toivo Piironen kanssa tehtiin sovinto, mutta ehtona oli ”ei toimintaa takanapäin”.⁵⁴⁷

Vaalipiirin naisjärjestöissä tehtiin konkreettisesti työtä naisten ja perheiden hyväksi. Naiset pyrkivät rakentamaan parempaa Suomea, parempia elinoloja, jotta nuoret voisivat kouluttautua ammattiin. Eri puolueiden naisjärjestöt järjestivät vuosittain suurperheiden äitien lomaleirejä ja näin jatkettiin sotavuosien aikaisista huoltotyötä. Vastuuntuntoisina kansalaisina naiset halusivat osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, erityisesti perheiden hyväksi. Eduskuntavaalien ehdokasasettelussa ja vaalivalmisteluissa naisjärjestöjen työ oli merkittävää, sillä tavoitteena oli saada eduskuntaan perheiden hyvinvointia edistäviä naisia, jotka tunsivat ja ymmärsivät elämää rajaseudun kunnissa.

---

⁵⁴² Pöytäkirja 27–28.3.1960 Sos.dem. Naisten Keskusliiton 1. edustajakokous.

⁵⁴³ Pöytäkirja 27–28.5.1962 Sos.dem. naisliiton XXIII edustajakokous.

⁵⁴⁴ Pöytäkirjat 5.11.1961 § 6 ja 6.1.1962 § 5 piiritoimikunta, SNDL:n Joensuun piirijärjestö. Suomen Naisten Demokraattisen Liiton Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. JoMA.

⁵⁴⁵ Toimintakertomus vuodelta 1962 Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri. IDd. Vuosikertomukset 1946–. Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. Keskustan piiritoimisto. Joensuu.

⁵⁴⁶ Karjalainen 4.2.1962; Karjalan Maa 4.2.1962.

⁵⁴⁷ Päiväkirja vuodelta 1962, Biografinen materiaali 1:1. Paula Ruudun arkisto. JoMA; Parviainen 2009, 21–22.

4.4 ENSIMMÄINEN MAALAI SLIITTOLAINEN NAINEN EDUSKUNTAAN

4.4.1 Naisten äänestysaktiivisuus kohoaa

Vuosien 1945–1962 eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus nousi korkeammaksi kuin aiempina tutkimusjaksoina. Sotavuosien jälkeinen poliittinen ilmapiiri sekä SKDL:n esiintyminen vaaleissa aktivoivat ennestään passiivisia äänestäjiä. Äänestysaktiivisuus nousi ensimmäisen kerran lähelle 80 prosenttia ennenaikaisissa maaliskuun 1954 vaaleissa, jolloin kiista maatalouspoliittisista hintakysymyksistä vaikutti äänestyskäyttäytymiseen. Vuoden 1962 niin sanotuissa noottivaaleissa äänestysaktiivisuus oli ennätyskellisen korkea, 85,1 prosenttia. Vuosien 1945–1962 vaaleissa äänestysosallistumista lisäsivät osaltaan joukkotiedotusvälineiden leviäminen, puolueiden vaaliorganisaatioiden kehittäminen sekä äänestysalueiden lukumäärän lisääminen.⁵⁴⁸

Naisten äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa koko maassa nousi ensimmäisen kerran yli 70 prosenttiin vuoden 1945 vaaleissa ja yli 80 prosenttiin vuonna 1962. Miehet äänestivät edelleen naisia aktiivisemmin, mutta ero miesten ja naisten aktiivisuudessa jäi jo vaaleissa 1962 alle 2 prosenttiyksikön. Naisten aktiivisuuden kohoamista voidaan selittää kaikkien naisjärjestöjen työllä sekä yleisellä asennemuutoksella.⁵⁴⁹

Vaalipiirissä äänestysaktiivisuus maaliskuun 1945 vaaleissa jäi 7 prosenttiyksikköä alemmaksi kuin koko maassa keskimäärin. Ilmeisesti sotavuosien jälkeinen jännittynyt tilanne rajamaakunnassa vaikutti äänestäjiin. Eduskuntavaaleissa 1948–1962 äänestysaktiivisuus vaalipiirissä läheni koko maan keskimääräistä äänestysaktiivisuutta. Esimerkiksi maaliskuun 1954 vaaleissa äänestysaktiivisuus nousi 79,2 prosenttiin, nähtävästi maatalouspoliittiset kysymykset vaikuttivat osaltaan vaalipiirissä äänestäjiin. Seuraavissa vaaleissa vuonna 1958 äänestysaktiivisuuden alenemiseen vaikuttivat alueen työttömyys ja taloudelliset vaikeudet. Korkeimmillaan äänestysinnostus kohosi 82 prosenttiin vuoden 1962 noottivaaleissa.⁵⁵⁰

Naisten innostaminen vaaliurnille onnistui vaalipiirissä vuonna 1948 ja naisten äänestysaktiivisuus ylitti ensimmäisen kerran 70 prosentin rajan.⁵⁵¹ Maaseudulla maalaisliittolainen naisjärjestö sai naiset mukaan järjestötyöhön ja äänestysprosentin kohoaminen maalaisnaisten keskuudessa oli vaalipiirissä yksinomaan naisjärjestön ansiota.⁵⁵² Naisten osallistuminen vaaleihin oli alhaisempi kuin miesten osallistuminen. Miesten ja naisten välinen ero äänestysaktiivisuudessa vaaleihin 1958 saakka vaihteli 8–11 prosenttiyksikköä. Ero pieneni selvästi vuoden 1962 vaaleissa, jolloin se oli 3,6 prosenttiyksikköä. Naisten äänestyskäyttäytymisessä oli selkeitä paikkakuntaisia eroja. Esimerkiksi vuonna

⁵⁴⁸ Rantala 1971, 470–472.

⁵⁴⁹ Rantala 1971, 472–473; Hokkanen 2002, 232.

⁵⁵⁰ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus; Rantala 1971, 477.

⁵⁵¹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1948. Tilastokeskus.

⁵⁵² Kuusipalo 1989, 60 (Vieno Simosen haastattelu, 1986); Hokkanen 2002, 232.

1962 naisten korkeimmat osallistumisprosentit olivat Nurmeksen kauppalassa 93,3 prosenttia ja Lieksan kauppalassa 89,8 prosenttia, kun vaalipiirin naisten äänestysaktiivisuus vuonna 1962 oli 80,2 prosenttia.⁵⁵³

4.4.2 Kova kilpailu äänestäjistä

Sotavuosien jälkeisessä poliittisessa tilanteessa Sosialidemokraattinen Puolue menetti koko maassa kannatustaan Suomen Kansan Demokraattiselle Liitolle. Lisäksi SKDL:n ehdokkaat saivat ääniä poliittisesti välinpitämättömien sekä uusien ikäluokkien piiristä. Vaaleista 1945 alkaen äänestysikäraja oli 21 vuotta. Sosiaalidemokraattien osuus äänistä jäi vuoden 1945 vaaleissa neljännekseen annetuista äänistä ja oli lähes 15 prosenttiyksikköä alempi kuin vaaleissa 1939. SKDL:n osuus äänistä vuonna 1945 oli 23,5 prosenttia, Maalaisliiton 21,3 prosenttia ja Kokoomuspuolueen 15 prosenttia.⁵⁵⁴

Vuosien 1948–1954 eduskuntavaaleissa Sosialidemokraattinen Puolue oli koko maassa edelleen suurin puolue. Maalaisliiton korkeimmat ääniosuudet tulivat Leino-lakkojen sävyttämissä eduskuntavaaleissa 1948 sekä niin sanotuissa maitovaaleissa maaliskuussa 1954. Vaaleissa 1958 sosiaalidemokraattinen oppositio vei osaltaan ääniä sosiaalidemokraateilta, ja kolme suurinta puoluetta olivat kannatuksessaan tasoissa. Vuoden 1962 vaalien tuloksissa näkyi Sosialidemokraattisen Puolueen hajaannus. Puolueen osuus äänistä jäi ensimmäisen kerran alle 20 prosentin. Maalaisliitto nousi suurimmaksi puolueeksi ja SKDL sai toiseksi eniten ääniä. Vuosina 1945–1962 neljänneksi suurimman kannatuksen sai Kokoomuspuolue, jonka kannatus oli korkeinta kaupungeissa.⁵⁵⁵

Vaalipiirissä (kuvio 3), perinteisesti Sosialidemokraattisen Puolueen vahvan kannatuksen alueella, sosiaalidemokraattisten ehdokkaiden osuus äänistä oli vuoden 1945 vaaleissa hieman yli 37 prosenttia. Kuitenkin puolueessa 1950-luvun lopulla tapahtunut hajaannus alensi kannatusta vaaleissa 1962. Vuoden 1945 vaaleissa SKDL:n ehdokkaiden osuus äänistä oli 15,4 prosenttia, joka oli huomattavasti alhaisempi kuin puolueen kannatus koko maassa.⁵⁵⁶

Eduskuntavaaleissa 1945–1962 sosiaalidemokratia sai vaalipiirissä eniten kannatusta tehdaspaikkakunnilla, kuten Värtsilässä (tehdas Uudessa-Värtsilässä) ja Pielisensuussa, sekä metsätalousvaltaisella alueella, vahvimmin Pielisjärvellä, Lieksan kauppalassa sekä Enossa, Ilomantsissa ja Kontiolahdessa.⁵⁵⁷ Kannatusta selittävät sosiaalidemokraateille suosiollinen poliittinen ilmapiiri sekä vahvojen sosiaalidemokraattisten johtajien vaikutus.⁵⁵⁸

---

⁵⁵³ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

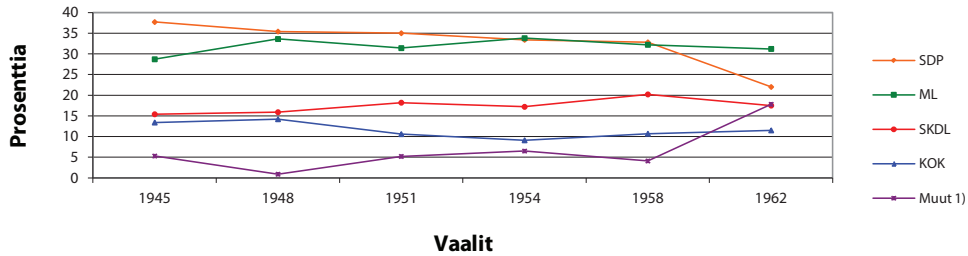
⁵⁵⁴ Rantala 1971, 496–499, 513–515.

⁵⁵⁵ Rantala 1971, 496–504, 513–515.

⁵⁵⁶ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945. Tilastokeskus.

⁵⁵⁷ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

⁵⁵⁸ Partanen 2006b, 143–144.

Kuvio 3. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1945-1962 Kuopion läänin itäisessä/Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä

1) Muut: Pienviljelijäin ja Maalaiskansan Puolue 1945, Kansallinen Edistyspuolue 1945–1948, Suomen Kansanpuolue 1951–1962, Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto 1962, Suomen Pientalonpoikien Puolue 1962.

Lähde: SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

Maalaisliiton osuus äänistä jäi vuoden 1945 vaaleissa vuoden 1939 tuloksesta.⁵⁵⁹ Maalaisliiton piirijärjestössä puitiin vaalitappion syitä, joiksi mainittiin riittämättömän vaalityö, maamiehille vaikeaksi taakaksi tullut talouspolitiikka ja pakko-otot, maataloustyöväestön ehdokkaan ja naisehdokkaan puuttuminen sekä pitkät äänestysmatkat ja vaalikyytien puute. Lisäksi rintamamiesten ehdokkaat eivät olleet rivimiesten mieleisiä ja SKDL -nimi oli monelle erehdyttävä.⁵⁶⁰ Vuonna 1948 puolueen kannatuksen nousuun vaikuttivat osaltaan puolueen naisten vaaliehdokkuus ja äänestysaktiivisuuden kohoaminen sekä Pienviljelijäin ja Maalaiskansan Puolueen poissaolo vaaleista.

Pienviljelijäin ja Maalaiskansan Puolue oli mukana vaaleissa 1945. Puolueen suurin kannatus oli Kiteellä, missä seuraavissa vuoden 1948 vaaleissa ääniä siirtyi ilmeisesti Maalaisliiton, sosiaalidemokraattien ja SKDL:n ehdokkaille. Yleisesti pienviljelijöiden ääniä tavoiteltiin juuri näissä puolueissa. Maalaisliiton suurimmat äänimääräosuudet olivat peltoviljelyalueiden kunnissa Kesälahdella ja Kiteellä, missä vaaleista 1948 alkaen yli puolet äänestäjistä kannatti maalaisliittolaisuutta. Vahva kannatus puolueella oli myös Pyhäselässä, Liperissä, Polvijärvellä, Rääkkylässä ja Kiihtelysvaarassa, samoin kuin Kaavilla ja Säyneisessä.⁵⁶¹

Eduskuntavaaleihin osallistui vuodesta 1951 alkaen Suomen Kansanpuolue. Puolueen yleishjelma vetosi keskiluokkaan, virkamiehiin ja yrittäjiin,⁵⁶² mistä seurasi, että Kokoomus menetti osin äänestäjiään. Sosialidemokraattinen Puolue säilytti suurimman puolueen aseman vaaleihin 1951 saakka, mutta vuosien 1954 ja 1958 vaaleissa se oli kannatukseltaan tasoissa Maalaisliiton kanssa. SKDL saavutti korkeimman osuuden äänistä vuonna 1958.⁵⁶³

⁵⁵⁹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1939–1945. Tilastokeskus.

⁵⁶⁰ Pöytäkirja 21.4.1945 § 6 sääntömääräinen kevätkokous Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. C Pöytäkirjat 1916–1945. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁵⁶¹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

⁵⁶² Borg 1965, 302–310; Rantala 1982, 30; Smolander 2000, 84.

⁵⁶³ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1951–1958. Tilastokeskus.

Kokoomuksen sekä Edistyspuolueen/ Kansanpuolueen kannatus oli suurinta Joensuussa sekä Nurmeksella ja Lieksan kauppaloissa. Esimerkiksi Joensuussa yli puolet äänestäjistä lukeutui näiden puolueiden kannattajiin eduskuntavaaleissa 1945–1951. Kuitenkin vaaleista 1954 alkaen vasemmisto sai Joensuussa yli puolet äänistä.⁵⁶⁴ Muutoksen selittää tehdaspaikkakunnan, Pielisensuun kunnan liittäminen Joensuuhun vuoden 1954 alussa.⁵⁶⁵

SKDL:n korkeimmat äänimääräosuudet olivat Kaavin, Rautavaaran ja Säyneisen kunnissa sekä kaivospaikkakunnalla Kuusjärvellä ja Pielisensuussa. Lisäksi keskimääräistä korkeampi kannatus kommunisteilla oli Rääkkylässä, Valtimolla ja Nurmeksessa.⁵⁶⁶ Näissä maaseutukunnissa 1930-luvulla kommunistisen toiminnan kieltämisen jälkeen kommunismia kannattaneiden ääniä annettiin paljolti Pienviljelijäin Puolueen ehdokkaille, uudessa poliittisessa tilanteessa ääniä palautui SKDL:lle.

Hajotusvaaleissa 1962 suurimpien puolueiden ja erityisesti Sosialidemokraattisen Puolueen kannatusta alensivat Sosialidemokraattinen Liitto ja Pientalonpoikien Puolue. Sosiaalidemokraattisten ehdokkaiden äänimääräosuus jäi 22 prosenttiin eli alhaisemmaksi kuin milloinkaan aikaisemmin. Osa sosiaalidemokraattien kannattajista saattoi puolueen hajaannuksen vuoksi jättää äänestämättä. Vaikka Maalaisliitto sekä SKDL menettivät kannattajiaan uuden vaalipiiriin myötä, kun puolueiden vankan kannatuksen kunnat Kaavi, Rautavaara ja Säyneinen kuuluivat Kuopion läänin vaalipiiriin, Maalaisliitto nousi vaalipiirisä suurimman kannatuksen puolueeksi, kuten koko maassa.⁵⁶⁷

Sosialidemokraattisen Puolueen oppositio sai eniten kannatusta Polvijärvellä, hieman yli 13 prosenttia, ja Kuusjärvellä, hieman yli 11 prosenttia.⁵⁶⁸ Pientalonpoikien Puolue sai korkeimmat äänimääräosuudet Kiteellä (20 %) ja Kiihtelysvaarassa (17,5 %). Puolueen ehdokasasettelu oli onnistunut, Veikko Vennamo sekä ehdokkaat näiltä paikkakunnilta vetosivat äänestäjiin. Sen seurauksena niin Sosialidemokraattinen Puolue, Maalaisliitto kuin SKDL:kin menettivät kannatustaan,⁵⁶⁹ mikä osoittaa pienviljelijöiden äänien liikkuvuutta eri puolueiden välillä.

4.4.3 Naisjärjestöystä kansanedustajaksi

Edustajanpaikat jakautuivat vaalipiirissä eduskuntavaaleissa 1945–1962 aikaisempaa useammalle puolueelle. Sosialidemokraattinen Puolue sekä Maalaisliitto saivat kumpikin kaksikymmentäkaksi edustajanpaikkaa. Suomen Kansan Demokraattisen Liiton kannatus tuotti edustajanpaikkoja kaikkiaan yksitoista.

---

⁵⁶⁴ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

⁵⁶⁵ Elsinen 1986, 585–586.

⁵⁶⁶ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

⁵⁶⁷ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

⁵⁶⁸ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

⁵⁶⁹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

Kokoomuksen kannatus riitti yhteen edustajanpaikkaan kaikissa vaaleissa. Lisäksi Kansanpuolue sai onnistuneen vaaliliiton myötä ehdokkaansa läpi kaksi kertaa. Seuraavassa asetelmassa nähdään edustajanpaikkojen jakaantuminen Kuopion läänin itäisessä/Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä puolueiden kesken vaaleissa 1945–1962.

Eduskunta-vaalit	Edustajanpaikat	SDP	ML	SKDL	KOK	Edistysp./Kansanp.
1945	10	4	3	2	1	-
1948	10	4	4	1	1	-
1951	11	4	3	2	1	1
1954	11	4	4	2	1	-
1958	11	4	4	2	1	-
1962	10	2	4	2	1	1

Lähde: Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1945–1958. Ha:7–Ha:14. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirja 20.2.1962 § 3 liite, Kansanedustajain vaalit 1962. Haa:4. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

Vuoden 1945 vaaleissa Sosialidemokraattinen Puolue sekä Maalaisliitto menettivät vaaleihin 1939 verrattuna kumpikin yhden edustajanpaikan. SKDL sai eduskuntaan kaksi kansanedustajaa ja Kokoomuspuolue yhden. Vaaleissa 1948 sosiaalidemokraatit ja Kokoomuspuolue säilyttivät edustajanpaikkansa. Sitä vastoin Maalaisliiton kannatus nousi ja puolue sai yhden lisäpaikan. SKDL puolestaan menetti yhden edustajanpaikan.⁵⁷⁰

1950-luvulla vaalipiirissä oli yksitoista edustajanpaikkaa. Silti Maalaisliiton edustajanpaikat vähenivät vuonna 1951 kolmeen. Kansanpuolueen ja Kokoomuksen vaaliliitto onnistui ja kumpikin puolue sai edustajanpaikan. Lisäksi SKDL:n paikkaluku nousi lähes 18 prosentin ääniosuudella kahteen.⁵⁷¹ Maalisvaaleissa 1954 maaseudun lähes 80 prosentin äänestysaktiivisuuden myötä Maalaisliitto sai 33,8 prosentin kannatuksen ja eduskuntaan uudelleen neljä kansanedustajaa. Sosiaalidemokraatit, Kokoomus ja SKDL säilyttivät edustajanpaikkansa. Kansanpuolueen kannatus ei riittänyt edustajanpaikkaan, sillä kaikki puolueet esiintyivät omana vaaliliittona.⁵⁷² Maalaisliiton pöytäkirjoista ilmenee, että puolue luopui ennen vaaleja suunnitellusta vaaliliittoyhteistyöstä Kansanpuolueen kanssa.⁵⁷³ Vuoden 1958 vaaleissa edustajanpaikat puolueiden kesken pysyivät vaalien 1954 kaltaisena, joskin yksi Sosialidemokraattisen Puolueen kansanedus-

⁵⁷⁰ Vaaleissa 1948 eduskuntaan valittu Kalle Kauhanen erosi SKDL:n eduskuntaryhmästä vuoden 1949 lopulla ja siirtyi sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmään ja puolueen jäseneksi. Partanen 2006b, 141.

⁵⁷¹ SVT XXIX Eduskuntavaalit 1948–1951. Tilastokeskus.

⁵⁷² SVT XXIX Eduskuntavaalit 1954. Tilastokeskus.

⁵⁷³ Pöytäkirja 11.1.1954 § 7–8 piirijärjestön ylimääräinen kokous sekä pöytäkirjat 11.1.1954 § 6 ja 14.1.1954 § 1 piiritoimikunta, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piiri. C Pöytäkirjat 1945–1955. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

tajista siirtyi seuraavana vuonna puolueen opposition eduskuntaryhmään⁵⁷⁴.

Vaaliin 1962 edustajanpaikkojen lukumäärä aleni kymmeneen. Sosialidemokraattisen Puolueen hajaannus suurimpana syynä vaikutti siihen, että puolueen edustajanpaikat alenivat kahteen, sitä vastoin Maalaisliitto ja SKDL säilyttivät edellisten vaalien paikkansa. Kokoomuksen ja Kansanpuolueen vaaliliitto menestyi ja kumpikin puolue sai edustajanpaikan. Porvarillisten puolueiden vaaliliitto vuosina 1951 ja 1962 osoittaa, miten pienen puolueen on mahdollista vaaliliiton ja äänen keskittämisen kautta saada edustaja.

Naisten kannatus johti vaalipiirissä vuosina 1945–1962 viisi kertaa kansanedustajaksi valintaan. Siten osuus edustajista oli 7,9 prosenttia. Kaikista vaaleissa 1945–1962 eduskuntaan valituista kansanedustajista naisia oli 12,9 prosenttia.⁵⁷⁵ Vaalipiirissä vain Maalaisliitossa saatiin kansanedustajien joukkoon nainen, ensimmäisen kerran vuoden 1948 vaaleissa. Lehtikirjoituksessa nimeltä *Naisten osuus* arvioitiin vaalien jälkeen, että naisäänestäjät tajusivat entistä valppaammin oman sukupuolensa merkityksen eduskuntatyössä ja äänestivät vilkkaammin kuin aikaisemmin naisehdokkaita.⁵⁷⁶ Vaalipiirissä valittiin kansanedustajaksi tai varaedustajaksi vuosien 1945–1962 eduskuntavaaleissa seuraavat naiset:

Eduskunta-vaalit	Nais-ehdokkaat	Kansanedustaja	Puolue	Varaedustaja	Puolue
1945	2				
1948	6	Vieno Simonen	ML		
1951	5	Vieno Simonen	ML		
1954	8	Vieno Simonen	ML	Saara Peiponen	KOK
1958	8	Vieno Simonen	ML	Alli Vaittinen, Toini Annikki Tirronen, 2. varaedustaja	KOK SDP
1962	9	Paula Ruutu	ML		

Lähde: Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1945–1958. Ha:7–Ha:14. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirja 20.2.1962 § 3 liite, Kansanedustajain vaalit 1962. Haa:4. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

Emäntä Vieno Simosen vaalityö ja puhekiertueet vaalien 1948 edellä tuottivat tuloksia ja äänestysaktiivisuus maaseudun naisten keskuudessa nousi. Erityisesti kotipitäjässä, Pyhäselässä, ja naapurikunnissa, Kiteellä ja Kiihtelysvaarassa oli naisjärjestönaisia, jotka pitivät huolta siitä, että Vieno Simosen äänestäjät olivat liikkeellä, ja kannatusta tuli myös kauempaa ympäri vaalipiiriä.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ Vaaleissa 1958 eduskuntaan valittu Vilho Turunen siirtyi sosialidemokraattisen opposition eduskuntaryhmään. Turunen erotettiin Sosialidemokraattisen Puolueen jäsenyydestä ja valittiin 6.5.1959 perustetun uuden puolueen, Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton (TPSL) toiseksi puheenjohtajaksi. Partanen 2006b, 166.

⁵⁷⁵ Naiset eduskuntavaaleissa, 25. SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁵⁷⁶ Karjalainen 9.7.1948.

⁵⁷⁷ Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 24, 33–34. Veteraanikansanedustajien muistitietoaarkisto. EK.

”Ne lähettivät minun sinne kiertämään niitä Savon kuntia. Sehän oli hyvin kohtalokasta. Tulokset oli aivan toiset kuin mitä ehkä oletettiin silloin kansakillpailijoiden kohdalta. Se oli hämmästyttävää, että menin ensi kerralla läpi sitten eduskuntaan.”

Vieno Simosen kannatus, 3 360 ääntä, oli 12,3 prosenttia Maalaisliiton vaalipiirissä saamasta äänimäärästä. Kotikunnasta Pyhäselästä maalaisliittolaisia ehdokkaita oli kaksi. Maanviljelijä Kaarlo Tolppanen sai siellä puolueelle annettua äänistä 39,8 prosenttia ja emäntä Vieno Simonen 32,4 prosenttia. Säyneisessä, Juuassa, Kiihtelysbaarassa ja Kontiolahdessa Vieno Simosen kannatus oli noin 17–18 prosenttia Maalaisliiton äänistä näissä kunnissa, Tohmajärvellä, Kiteellä, Liperissä ja Rääkkylässä noin 15 prosenttia ja muissa kunnissa vaihdellen 3–14 prosenttia puolueen saamasta äänimäärästä. Tämä osoittaa, että ensimmäistä kertaa ehdokkaana ollutta emäntä Simosta kannatettiin laajasti niin ehdokkaan koti- ja lähipitäjissä kuin kaukaisemmissa vaalipiirin kunnissa.⁵⁷⁸

Seuraavissa eduskuntavaaleissa vuonna 1951 kansanedustaja, emäntä Vieno Simonen sai vaalipiirin maalaisliittolaisista edustajaehdokkaista eniten kannatusta, yhteensä 4 290 ääntä. Vuoden 1954 eduskuntavaaleissa jo sosiaaliministerinä toimineen Vieno Simosen äänimäärä, 5 534 ääntä, oli suurin vaalipiirissä.⁵⁷⁹

Naisehdokkaan kannatuksen laajuutta kuvastavat vaaleissa saadut äänimäärät. Kun maalaisliittolaisten naisosastojen ja paikallisosastojen jäsenistössä oli vaalipiirin alueella toiminnassa naisia noin kaksi tuhatta,⁵⁸⁰ tulee esille varsinaisen naisjäsenistön ulkopuolelta Vieno Simoselle tullut kannatus. Vaalipuheissa esitetyt konkreettiset tavoitteet, kuten vesijohtojen rakentaminen maaseudulle ja halpakorkoisten lainojen saanti, tekivät vaikutuksen äänestäjiin. Vuoden 1958 vaaleissa Maalaisliitto koki äänikadon, sillä vaalipiirissä työttömyys ja taloudelliset vaikeudet edistivät välinpitämättömyyttä, jätettiin äänestämättä tai annettiin ääni SKDL:n ehdokkaalle. Kuitenkin Vieno Simonen sai 4 624 ääntä eli eniten vaalipiirin maalaisliittolaisista ehdokkaista.⁵⁸¹

Eri vaalipiireissä Maalaisliiton naisehdokas, joka kerran tuli valituksi, oli ehdokkaana useammissa vaaleissa peräkkäin ja valinta toistui naiskansanedustajan kohdalla. Lisäksi äänestäjien luottamus siirtyi uudelle naiskansanedustajalle, kun entinen naisedustaja jätti eduskuntatyön.⁵⁸² Samoin tapahtui Pohjois-Karjalassa, kun Vieno Simonen valittiin kansanedustajaksi neljissä vaaleissa ja Simosen pitkän edustajankauden jälkeen seminaarinlehtori Paula Ruutu valit-

⁵⁷⁸ Äänenlaskennan tulokset edustajain vaaleissa 1948. Keskuslautakunnan pöytäkirja 15.7.1948 § 3 liite 4, Kansanedustajain vaalit 1948. Ha:8. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁵⁷⁹ Äänenlaskennan tulokset edustajain vaaleissa 1951. Keskuslautakunnan pöytäkirja 21.7.1951 § 3, liite 1, Kansanedustajain vaalit 1951. Ha:9, sekä Äänenlaskennan tulokset edustajain vaaleissa 1954. Keskuslautakunnan pöytäkirja 29.3.1954 § 3, liite 1, Kansanedustajain vaalit 1954. Ha:11. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁵⁸⁰ Palmunen 1992, 231.

⁵⁸¹ Äänenlaskennan tulokset edustajain vaaleissa 1958. Keskuslautakunnan pöytäkirja 22.7.1958 § 2, liite, Kansanedustajain vaalit 1958. Ha:14. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Toimintakertomus vuodelta 1958 Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1958. Tilastokeskus.

⁵⁸² Palmunen 1992, 304–305.

tiin eduskuntaan vuoden 1962 vaaleissa. Paula Ruutu tuli valituksi siitä huolimatta, että naisjärjestön ehdokkaan tilannetta vaikeutettiin sekä ehdokasasettelussa että vaalityössä. Piirikokouksessa kumottiin naisjärjestön päätös yhdestä naisehdokkaasta, lisäksi vaalityössä käytettiin epäasiallista mainontaa Ruutua vastaan.⁵⁸³

Maalaisliittolaisten naisten menestyminen vaalipiirissä vuosien 1948–1962 vaaleissa on liitettävissä naisten järjestötyön leviämiseen vaalipiirin alueella. Yhteisöllisyys ja yhteishenki kartuttivat sosiaalista pääomaa,⁵⁸⁴ mikä heijastui toimintaan. Naisosastojen perustamisen myötä naisten äänestysaktiivisuus nousi ja tuotti vaaleista 1948 alkaen tulosta, kansanedustajien joukkoon valittiin vaalipiiristä nainen. Sosiaaliseseen pääomaan liittyvä luottamus tuli esille naisehdokkaan kannatuksessa ja uudelleenalinnassa. Luotettiin siihen, että kansanedustaja huomioi eduskuntatyössään maaseudun naisten elinolojen parantamisen.

Kokoomuslaisessa naistoiminnassa tavoiteltiin Vesa Vareksen mukaan ensisijaisesti puolueen voiman vahvistamista eduskunnassa. Toisaalta huomioitiin naisedustajien lukumäärän lisääminen. Mikäli naisehdokkaalla näytti olevan mahdollisuuksia tulla valituksi, suositeltiin äänten keskittämistä naiselle. Kuitenkin tärkeämpää oli saada Kokoomukselle mahdollisimman paljon ääniä.⁵⁸⁵ Vaalipiirissä alkoi 1950-luvulla näkyä tuloksissa Kokoomusta kannattavien naisten toiminta ja aktiivisuus naisehdokkaiden hyväksi. Vuoden 1954 vaaleissa metsänhoitaja Saara Peiponen sai varaedustajanpaikan, vaaleissa 1958 sen sai terveysisärikätilö Alli Vaittinen. Puolueen yhdelle edustajanpaikalle naisten saama kannatus ei kuitenkaan riittänyt.

Sosiaalidemokratiolla oli hyvä kannatus vaalipiirissä, mutta naisedustajaa ei puolueesta ollut. Puolueen kannatuksen sekä neljän edustajanpaikan huomioon ottaen nainen olisi voinut saada edustajanpaikan, mutta puolueen miehisessä kulttuurissa naisehdokkaat eivät onnistuneet nousemaan kansanedustajaksi. Vuoden 1958 vaaleissa kansakoulunopettaja Toini Tirronen ylsi toiseksi varaedustajaksi. Sen sijaan vuoden 1962 vaaleissa ei Sosialidemokraattisen Puolueen naisehdokas eikä puolueen opposition naisehdokas tullut valituksi varaedustajaksikaan. Puolueessa tapahtunut hajaannus sekä Naisliiton hajaannus vähensivät osaltaan sosiaalidemokraattisen naisen mahdollisuutta nousta kansanedustajaksi.

Kansandemokraattiset naiset ajattelivat vaalitulosten 1958 myötä toiveikkaasti, että naistoiminnan laajentaminen tuottaa tulevaisuudessa edustajanpaikan myös pohjoiskarjalaiselle naiselle. Niillä paikkakunnilla, joissa oli naisten järjestötoimintaa, paikallinen naisehdokas sai ääniä, sen sijaan Hertta Kuusinen

⁵⁸³ Ääntenlaskennan tulokset edustajain vaaleissa 1962. Keskuslautakunnan pöytäkirja 20.2.1962 § 2, liite, Kansanedustajain vaalit 1962. Haa:4. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

⁵⁸⁴ Ilmonen (2001, 10) mainitsee viitatun Putnamiin (Putnam 1993, 167–176) sosiaalisen pääoman tärkeimmät ainekset: a) sosiaaliset verkostot ja niiden organisoitumisen tavat b) verkostojen jäsenten toisiaan kohtaan tuntema luottamus c) luottamukseen kytkeytyvät normatiiviset säännöt ja vastavuoroiset odotukset.

⁵⁸⁵ Vares 2009, 196–197.

yleisehdokkaana keräsi ääniä ympäri vaalipiiriä.⁵⁸⁶ Vuoden 1962 vaalityössä maaseudun naisten huomioiminen sekä ovelta ovelle suoritettu lentolehtisten ja mainosten jakelu samoin kuin perheiden äideille ja vanhuksille vaalipäivänä annettu apu eivät tuottaneet toivottua tulosta. Syitä naisehdokkaiden äänimäärän laskuun naiset löysivät sekä SKDL:n kannatuksen alenemisesta että siitä, ettei paikallinen ehdokas naisjärjestön tietojen mukaan voinut ottaa osaa vaalityöhön.⁵⁸⁷ SKDL:lle ”äänimagneettina” vaalipiirin ehdokaslistoilla vaaleista 1948 alkaen toiminut Hertta Kuusinen valittiin eduskuntaan vaaleissa 1945, 1948, 1951 ja 1954 Uudenmaan läänin vaalipiirissä ja vaaleista 1958 alkaen Helsingin kaupungin vaalipiirissä (liite 8). Kuusinen toimi kansanedustajana vuosina 1945–1971 ja ministerinä kesällä 1948 hieman yli kahden kuukauden ajan. Hertta Kuusinen nousi Suomen Kommunistisen Puolueen johtohahmoksi ja eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi. Hän suuntautui uuden ulkopoliittisen linjan luomiseen ja vaalimiseen.⁵⁸⁸ Koska Kuusinen tuli valtakunnallisesti tunnetuksi, hän saavutti suosiota myös pohjoiskarjalaisten äänestäjien keskuudessa.

4.5 YHTEENVETO

Vaalipiirissä naisten osuus ehdokkaista vaaleissa 1945–1962 oli 12,7 prosenttia ja osuus kansanedustajista 7,9 prosenttia. Kaikista eduskuntaan valituista kansanedustajista naisia oli 12,9 prosenttia, joten vaalipiirissä naisten osuus edustajista jäi viisi prosenttiyksikköä alemmaksi. Vaikka äänestysaktiivisuudessa oli nouseva suunta, puolueiden naisehdokkaat eivät saaneet riittävästi ääniä edustajapaikkaan maalaisliittolaisia ehdokkaita lukuun ottamatta. Äänestäjien asenteet olivat vanhoillisia eli miehiä suosivia. Lisäksi vaalityö naisten hyväksi oli riittämätöntä, vaikka puolueiden naisjärjestöissä toimittiin naisten yhteiskunnallisen aktiviteetin kohottamiseksi ja tavoitteet kohdistuivat sosiaaliin uudistuksiin, koulutuksen mahdollistamiseen ja elinolojen parantamiseen. Kun maalaisliittolaisille naisille aukeni tie eduskuntaan, se tapahtui suurelta osin naisten oman kiinnostuksen ja työn sekä naisjärjestön ja yhteisöllisyyden tuottaman sosiaalisen pääoman kautta. Se, että vuosikymmenien ajan naisehdokkaan nousu eduskuntaan jäi lähes kokonaan naisten asiaksi sekä ehdokasasettelussa että vaalityössä, korostaa naisjärjestöjen ja yhteisöllisyyden merkitystä.

---

⁵⁸⁶ Toimintakertomus 4.11.1957–19.10.1958 SNDL:n Joensuun piirijärjestö. Db Toimintakertomukset 1953–1959. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA; Ääntenlaskennan tulokset edustajain vaaleissa 1958. Keskuslautakunnan pöytäkirja 22.7.1958 § 2, liite, Kansanedustajain vaalit 1958. Ha:14. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1958. Tilastokeskus.

⁵⁸⁷ Pöytäkirja 7.10.1962 § 7 toimintakertomus 1961–1962 SNDL:n Joensuun piirijärjestö. C Pöytäkirjat 1956–1963. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA; Ääntenlaskennan tulokset edustajain vaaleissa 1962. Keskuslautakunnan pöytäkirja 20.2.1962 § 2, liite, Kansanedustajain vaalit 1962. Haa:4. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁵⁸⁸ Korppi-Tommola 2006, 242–248.

5 Naiset aktivoituvat vaaleihin

5.1 VAALIPIIRI JA 1960-LUVUN MURROS

Tarkastelujaksolla 1966–1983 puolueiden taloudelliset resurssit kasvoivat. Puoluetuki säädettiin lailla vuonna 1969, mikä osaltaan vahvisti puolueiden asemaa tai toimintamahdollisuuksia. Eri puolueissa yleisohjelmien sekä toiminta- ja tavoiteohjelmien valmistelutyö ammatillistui vähitellen, samoin vaalimainonnan suunnittelu. Puolueiden jäsenmäärissä oli kasvua ja puolueorganisaatiot vahvistuivat. Lisäksi puolue toimistojen ja puoluehallitusten valta vahvistui puolueiden eduskuntaryhmiin nähden.⁵⁸⁹

Suomi muuttui lopullisesti agraariyhteiskunnasta teolliseksi yhteiskunnaksi 1960-luvulla ja alkoi samaan aikaan muotoutua hyvinvointivaltioksi ja voimakkaasti julkisen vallan ohjaamaksi yhteiskunnaksi. Elinkeinorakenteen muuttuessa sekä teollisuudessa että palveluelinkeinoissa työskentelevien lukumäärä kasvoi ja maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien määrä väheni. Kun vielä vuonna 1950 Suomen työvoimasta 45 prosenttia työskenteli maa- ja metsätaloudessa, niin vuonna 1970 vastaava osuus oli 15 prosenttia. Julkisen sektorin palveluksessa olevien määrä kasvoi. Vuonna 1960 työtätekevistä väestöstä 8 prosenttia teki töitä julkisella sektorilla, sen sijaan vuonna 1975 osuus oli jo 15 prosenttia. Muutokset korkeakoululaitoksessa ja opetuksen laajeneminen vaikuttivat työvoiman rakenteeseen; korkeakouluopetus lakkasi olemasta harvojen etuoikeus.⁵⁹⁰

Taloudellisten ja sosiaalisten olojen muutoksiin liittyi poliittinen aktivoituminen, radikaalikin ajattelu. Yleiseen keskusteluun nousivat 1960-luvulla tasa-arvokysymys, sukupuoliroolit, naisen ja perheen aseman uudelleenmäärittäminen, naisten alhainen palkkataso sekä lasten päivähoitokysymykset, kansainvälisistä asioista erityisesti Vietnamin sota ja rauhankysymys. Radikaali ja vasemmistolaiseksi mielletty Yhdistys 9 perustettiin 1960-luvun puolivälissä. Eduskuntavaalien 1966 myötä eduskunnassa oli vasemmistoenemmistö ja kansanrintamahallituksen aika mahdollisti protesteja esittävät liikkeet, myös yleisvasemmistolaisen radikalismien sekä opiskelijaradikalismien ja sen kohteeksi nousseen keskustelun yliopistojen hallinnonuudistuksesta.⁵⁹¹

Keskustelu sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja naisten aseman kohentamisen tarpeellisuudesta sai virikettä uudenlaisesta tutkimustiedosta ja teoreettises-

⁵⁸⁹ Paloheimo 2007, 363.

⁵⁹⁰ Allardt 1995, 27–29.

⁵⁹¹ Siisiäinen 1990, 63–66; Lähteenmäki 2000, 208–215.

ta ajattelusta, joka käsitteli sukupuoliroolien sosiaalista ja kulttuurista luonnetta ja niiden muutettavuutta. Kun perheellisten naisten työssäkäynti yleistyi, oli järjestettävä lasten päivähoitoa ja kehitettävä kouluruokailua. Lisäksi Yhdistys 9 vaati, että miehillä olisi oltava mahdollisuus osallistua kotitöihin ja lastenhoitoon aikaisempaa enemmän.⁵⁹² Tasa-arvon tuli toteutua niin kodeissa, työpaikoilla, koululaitoksessa kuin kansalaisten sosiaaliturvassa. Yhteiskunnassa alettiin kehittää ja rakentaa sosiaalipalveluja, joiden myötä julkinen sektori laajeni voimakkaasti.

Yhteiskunnan rakennemuutokseen liittyen puoluelaitoksessa tapahtui muutoksia. Sosialidemokraattisessa Puolueessa oli siirtymää vasemmalle. Kaikkiaan puolue pyrki luokkapuolueesta yleispuolueeksi. Maalaisliitto muuntui maatalouspuolueesta keskustaideologiseksi yleispuolueeksi ja nimettiin vuonna 1965 Keskustapuolueeksi. Lähin kilpailija Suomen Pientalonpoikien Puolue julisti ajavansa maaseudun vähävaraisen väestön asioita, joten sen nimi muutettiin Suomen Maaseudun Puolueeksi. Lisäksi Suomen Kansanpuolue ja Vapaamielisten Liitto yhdistyivät vuonna 1965 Liberaaliseksi Kansanpuolueeksi. Eri puolueissa kuuluivat 1960–1970-lukuun yleisohjelmien lisäksi laaditut käytännöllispoliittiset toiminta- sekä tavoiteohjelmat. Vaaliohjelmat tehtiin puolueissa lyhyiksi ja luetelomaiseen muotoon.⁵⁹³ Kokoomuksessa nuoret ja opiskelijat esittivät kritiikkiä puolueen arvoja ja politiikkaa kohtaan. Yksilönvapaus haluttiin nostaa puolueessa keskeisimmäksi ideologiseksi tavoitteeksi. Nuorten keskustelut ja kirjoitukset johtivat osaltaan Kokoomuksessa uuden periaateohjelman luomiseen.⁵⁹⁴

1970-luvulla vaalitoimintaan tuli mukaan uusia pikkupuolueita. Puoluerekisteriin merkittiin Suomen Kristillinen Liitto vuonna 1970 (perustettu 1958), Suomen Yksityisyrittäjäin Puoluejärjestö 1972, Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue 1972 (1982 Kansalaisvallan Liitto), Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue vuonna 1973 (1976 Perustuslaillinen Kansanpuolue, 1980 Perustuslaillinen Oikeistopuolue) sekä Sosialistinen Työväenpuolue vuonna 1973.⁵⁹⁵

Vaalipiirin alueella yhteiskunnallinen murros koetteli erityisesti pientilavaltaista väestöä. Elannon saanti oli tiukassa, koska lisäansioita oli saatavilla vähän maa- ja metsätalouden koneellistuesssa. Maatalousväestö homogenisoitui, sillä keskisuurilla maatiloilla työt tehtiin viljelijäperheen voimin ilman palkkatyövoimaa. Metsätyömille tulivat ammattimetsurit, työvälineinä olivat moottorisahat ja metsätraktorit. Metsätyömies-pienviljelijöitä, kuten maataloustyöntekijöitä, kohtasi työttömyys ja taloudellinen ahdinko. Töitä oli etsittävä kotiseudun ulkopuolelta, koska korvaavia työpaikkoja ei löytynyt esimerkiksi paikallisesta teollisuudesta. Lisäksi työmarkkinoille pyrkivät suuret ikäluokat. 1960-luvun murros johti vaalipiirissä väestön laajaan maaltamuuttoon Helsingin seudulle ja Ruotsiin, tehdas- ja rakennustöihin sekä palveluammatteihin. Maaseudulla, erityisesti syrjäseuduilla pikkutilat autioituivat tai jäivät ikääntyneen väestön asut-

⁵⁹² Nenola 1999, 159–160.

⁵⁹³ Borg 1965, 311, 323, 350; Koskiaho 1977, 73–76; Rantala 1982, 31–32, 62–63; Mickelsson 2007, 187–188; puolueiden ohjelmateksteistä tarkemmin, esim. Borg 1965, 292–384, Borg 1970, Rantala 1982, 65–77 ja Mickelsson 2007, 220–240.

⁵⁹⁴ Smolander 2000, 234–238.

⁵⁹⁵ Koskiaho 1977, 77–79; Rantala 1982, 32–33; Mickelsson 2007, 187–188.

tamiksi, mikä heijastui maaseutukylien elinvoiman heikentymisenä. Pohjois-Karjalasta tuli muuttotappioalue.⁵⁹⁶ Väestömäärä vähentyi ja oli noin 176 900 vuonna 1975.⁵⁹⁷

Maataloudessa muodostui 1960-luvulla ongelmaksi liikatuotanto. Voinviennissä kohdattiin vaikeuksia, kun karjanhoitoa ja maidontuotantoa tehostettiin ja voivarastot täyttyivät. Lisäksi liikatuotantoa oli viljasta. Maatalouspolitiikassa päädyttiin peltoalan vähentämiseen. Peltoviljelyä ja uudisraivausta alettiin rajoittaa ja vuonna 1969 otettiin käyttöön pellonvarausjärjestelmä eli ”peltojen paketointi” ja vuonna 1974 luopumiseläke ja korvausjärjestelmä. Tavoitteena oli poistaa käytöstä heikkokuntoisia peltoja sekä kohdistaa luopuminen ensisijaisesti iäkkäisiin ja työkyvyltään heikentyneisiin pienviljelijöihin. Paketoitu peltoala oli noin 15 prosenttia koko Pohjois-Karjalan peltoalasta ja pellonvaraussovimuksen tehneistä lähes 60 prosenttia oli yli 55-vuotiaita, joilla ei ollut tiloille jatkajaa.⁵⁹⁸ Kun 1960-luvun alussa vaalipiirin alueen väestöstä noin puolet sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta, niin vuonna 1975 maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavia oli 22 prosenttia väestöstä.⁵⁹⁹

Myönteistä kehitystä vaalipiirin alueella tapahtui teollisuudessa ja koulutuksessa, osin aluepolitiikan tuloksena. Tuotantonsa aloittivat 1960-luvulla Uimaharjun selluloosatehdas sekä Wärtsilä-yhtiön lukkotehdas Joensuussa.⁶⁰⁰ Liikenneolot Pohjois-Karjalassa kohentuivat, kun uusi suora yhdysrata etelään valmistui.⁶⁰¹ Lisäksi Itä-Suomen korkeakoulukysymys ratkaistiin 1960-luvulla. Itä-Suomeen perustettiin kolme itsenäistä korkeakoulua, sijoituspaikkakuntina Joensuu, Kuopio sekä Lappeenranta. Joensuun korkeakoulussa opetus aloitettiin syksyllä 1969.⁶⁰²

1970-luvulla teollisuuden laajeneminen tuotti työpaikkoja. Joensuuhun rakennettiin Rauma-Repolan konepaja. Plan-Sell yhtiö perusti Kiteelle konepajan vuonna 1976 ja Outokumpu Oy perusti Turulan konepajan Outokumpuun vuonna 1979. Lastulevytuotantoa laajennettiin sekä Joensuussa että Kiteellä, jonne rakennettiin lisäksi suuri Plan-Sellin saha. 1970-luvulla kasvua oli pukineteollisuudessa sekä kemian teollisuudessa, kun Nokia Oy siirsi rengastuotantoaan Lieksaan ja Perlos Oy muovituotantoaan Joensuuhun.⁶⁰³ Lisäksi kaivostoiminnalla Outokummussa ja Pyhäselässä oli 1970-luvulla merkittävä työllistävä vaikutus.⁶⁰⁴ Vuonna 1975 vaalipiirin alueen väestöstä 13,5 prosenttia sai elantonsa teollisuuden ja käsityön piiristä.⁶⁰⁵

⁵⁹⁶ Saloheimo 1973, 221–223; Rannikko 1989, 76–79; Kupiainen 1991, 175–176; Saarelainen 1991, 189–191; Kupiainen 2007, 163–168.

⁵⁹⁷ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173.

⁵⁹⁸ Saloheimo 1973, 247; Kupiainen 1991, 176; Saarelainen 1991, 196–199; Kupiainen 2007, 163–164.

⁵⁹⁹ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173.

⁶⁰⁰ Vatanen 1986, 62, 87.

⁶⁰¹ Elsinen 1986, 478.

⁶⁰² Nevala 1983, 77–80, 83–85.

⁶⁰³ Vatanen 1986, 58, 62, 73–74, 87.

⁶⁰⁴ Kuisma 1985, 262–268.

⁶⁰⁵ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 173.

Kunnallishallinnon muutoksissa Kuusjärven kunta muuttui 1.1.1968 Outokummun kauppalaksi ja kaupungiksi vuonna 1973.⁶⁰⁶ Pielisjärven kunta liitettiin Lieksaan 1.1.1973 sekä Nurmeksen maalaiskunta Nurmekseen 1.1.1973.⁶⁰⁷ Vaalipiirin alueelta tapahtunut muuttoliike 1960–1970-luvulla vaikutti kansanedustajanpaikkojen vähenemiseen. Kun eduskuntavaaleissa 1962 valittiin vaalipiiristä eduskuntaan kymmenen kansanedustajaa, seuraavissa vuoden 1966 vaaleissa edustajanpaikkoja oli yhdeksän ja vaaleissa 1970, 1972 ja 1975 kahdeksan. Eduskuntavaaleissa 1979 ja 1983 vaalipiirissä oli edustajanpaikkoja seitsemän.

5.2 VAALILAIN UUDET SÄÄDÖKSET

Vaalilain muutokset 1960–1970-luvulla kohdistuivat eduskuntavaalien ajankohtaan sekä tarkensivat ehdokasasettelukäytäntöä. Vuonna 1965 vaalilakia muutettiin siten, että eduskuntavaalit siirtyivät toimitettaviksi maaliskuun kolmantena sunnuntaina ja sitä seuraavana maanantaina. Perusteluna oli, että heinäkuu oli huono äänestysajankohta, koska vuosilomat olivat pidentyneet ja heinäkuusta oli muodostunut kesälomakuukausi.⁶⁰⁸

Ehdokasasettelu siirrettiin puolerekisteriin merkittyjen puolueiden oikeudeksi vuoden 1969 edustajinvaalilaissa. Näin laki vakiinnutti käytännön. Puolue sai asettaa kussakin vaalipiirissä ehdokkaita kansanedustajaksi enintään niin paljon kuin vaalipiirissä valittiin edustajia. Jos eri puolueet muodostivat vaaliliiton, sitä koski sama rajoitus. Henkilöllä oli mahdollisuus olla vain yhden puolueen ehdokkaana ja vain yhdessä vaalipiirissä. Lisäksi varaehdokaiden asettaminen jäi pois. Äänestäjän oikeus merkitä yksi ulkopuolinen ehdokas poistui vuoden 1969 laissa. Lisäksi vuonna 1969 toteutettiin valtiollisten vaalien äänioikeusikärajan sekä täysi-ikäisyysrajan alentaminen 20 vuoteen. Vuonna 1972 alennettiin äänioikeusikä 18 vuoteen ja vuonna 1976 myös vaalikelpoisuus- ja täysivaltaisuusikä 18 vuoteen. Vuonna 1975 säädettiin uudelleen valitsijayhdistyksistä ja niiden vaaliliitoista, joille nyt annettiin nimi yhteislistat. Valitsijayhdistyksen perustajajäseniä vaadittiin vähintään sata saman vaalipiirin äänioikeutettua. Muutos tehtiin myös edustajaehdokkaiden lukumäärään. Ehdokkaiden enimmäismäärää lisättiin pienissä vaalipiireissä siten, että kaikissa vaalipiireissä puolueella, vaaliliitolla ja yhteislistalla oli oikeus asettaa vähintään neljätoista edustajaehdokasta.⁶⁰⁹

Käytäntöä tarkennettiin siten, että vaalilain muutos vuonna 1975 sisälsi säännökset puolueessa toimitettavasta jäsenäänestyksestä. Lain mukaan ehdokkaiden asettamista varten puolueen oli toimitettava vaalipiirissä salainen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuva jäsenäänestys, johon olivat oikeutettuja ottamaan osaa vaalipiirissä asuvat puolueen ja sen perusjärjestöjen henkilöjä-

⁶⁰⁶ Björn 2006, 162.

⁶⁰⁷ Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979, 175–176.

⁶⁰⁸ Tarasti & Taponen 1996, 47, 61.

⁶⁰⁹ Tarasti & Taponen 1996, 53, 86–87.

senet. Jäsenäänestys ei ollut kuitenkaan pakollinen, jos siihen oli nimetty enintään niin monta henkilöä kuin puolueella oli oikeus asettaa ehdokkaita vaalipiirissä. Muutoin jäsenäänestys oli toimitettava ja ehdokkaat asetettava puolueen sääntöjen mukaisesti. Siltä osalta kuin puolueen säännöissä ei ollut määräyksiä jäsenäänestyksestä tai ehdokkaitten asettamisesta, oli niistä voimassa, mitä vaalilaissa niistä edelleen säädettiin.⁶¹⁰

Oikeus nimetä henkilöitä jäsenäänestykseen oli vaalipiirissä toimivalla puolueeseen kuuluvalla yhdistyksellä, jossa oli vain henkilöjäseniä (perusjärjestö). Perusjärjestö oli esimerkiksi puolueen paikallisosasto, johon varsinaiset henkilöjäsenet suoraan kuuluivat. Jos perusjärjestöön kuului yksikin muu yhdistys (tai muu oikeushenkilö), ei sitä voitu pitää säännöksen tarkoitamana perusjärjestönä. Myös vähintään 15 jäsentä, jotka kuuluivat vaalipiirin alueella toimivaan samaan perusjärjestöön, olivat oikeutettuja nimeämään kirjallisesti yhden ehdokkaan jäsenäänestykseen. Samanlainen nimeämisoikeus oli vähintään 30 jäsenellä, jotka kuuluivat vaalipiirin alueella toimiviin eri perusjärjestöihin. Vaalilain mukaan jäsenäänestyksen tuloksesta saatiin poiketa puolueen hallituksen suostumuksella enintään yhdellä neljäsosalla niiden henkilöiden määräästä, jotka puolue asetti ehdokkaikseen. Muutosoikeudesta saatiin määrittää myös puolueen säännöissä. Muutosoikeuden nojalla oli mahdollista saada ehdokkaita tasaisemmin vaalipiirin eri osista, eri ammattiryhmistä ja molemmista sukupuolista. Lisäksi on merkille pantavaa, että muutosoikeuden nojalla oli mahdollisuus asettaa ehdokkaaksi henkilö, jota ei ollut lainkaan nimetty jäsenäänestykseen. Kuitenkin vähintään puolet puolueen ehdokkaista oli asetettava jäsenäänestyksessä eniten ääniä saaneista henkilöistä.⁶¹¹

5.3 EHDOKASASETTELU JA VAALILIITOT

5.3.1 Naisten osuus ehdokkaista nousee

Pienen puolueen mahdollisuus saada kansanedustajanpaikka on vähäinen, mikäli puolue esiintyy omana vaaliliittona. Kun eduskuntavaalien 1966–1983 ehdokasasetteluun osallistui useita pikkupuolueita, vaalipiirissä muodostettiin puolueiden keskeisiä vaaliliittoja, vaikka vaaliliitto rajoitti puolueiden ehdokasmäärää. Edustajanpaikkojen lukumäärän aleneminen edisti osaltaan vaaliliittojen solmimista. Ainoastaan vuoden 1972 vaaleissa kaikki vaalipiirissä ehdokkaita asettaneet puolueet esiintyivät omana vaaliliittona.⁶¹²

Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa Sosialidemokraattinen Puolue sekä Kokoomus esiintyivät omana vaaliliittona, mutta SKDL ja Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto solmivat vaaliliiton. Samoin Keskustapuolue, Liberaalinen Kansanpuolue ja Suomen Pientalonpoikien Puolue olivat vaaliliitossa. Vuoden 1970 vaaleissa Keskustapuolue oli omana vaaliliittona, samoin Suomen

⁶¹⁰ Tarasti & Taponen 1996, 87, 250–251.

⁶¹¹ Tarasti & Taponen 1996, 256–263.

⁶¹² Koskiaho 1977, 246–249; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1979 ja 1983. Tilastokeskus.

Maaseudun Puolue, mutta Liberaalinen Kansanpuolue solmi vaaliliiton Suomen Kristillisen Liiton kanssa.⁶¹³ Vuoden 1966 vaaleihin asetettiin yhteensä 36 ehdokasta, joista naisia oli seitsemän, ja vaaleissa 1970 oli 48 ehdokasta, joista naisia yhdeksän (liitteet 9 ja 10). Ehdokkaista naisia oli siis näissä vaaleissa lähes 20 prosenttia.

Kokoomuksen piiritoimikunnassa valmistauduttiin jo syksyllä 1962 seuraaviin eduskuntavaaleihin. Tällöin Raino Hallberg, Terho Könönen ja Alli Vaittinen, jotka saivat eniten ääniä vuoden 1962 vaaleissa, määriteltiin pääehdokkaiksi. Lisäksi kokouksessa mainittiin kolmen papin nimet ja muiksi hajaäänien kerääjiksi kuuden henkilön nimet. Vaalien 1966 lähestyessä vaaliliitosta ja ehdokaslistasta keskusteltiin syksyn 1965 kokouksissa. Kuitenkin Kokoomuksen ehdokkaista päätettiin ylimääräisessä kokouksessa tammikuun 1966 alussa ja silloinkin odottaen mahdollisia muiden puolueiden vaaliliittotarjouksia, vaikka vaalit olivat 20.–21. päivä maaliskuuta. Lopputuloksena oli, että Kokoomus oli omana vaaliliittona ja asetti vaaleihin ehdokkaaksi seitsemän miestä ja kaksi naista, terveysisäri Alli Vaittisen ja farmaseutti Oili Taipaleen.⁶¹⁴ Edellä oleva osoittaa vaalivalmistelujen monitahoisuutta ja vaikeutta.

Keskustapuolueessa päätettiin marraskuussa 1965 järjestää jäsenäänestys siten, että koko piirijärjestön alue oli yhtenä vaalipiirinä. Äänestystuloksen pohjalta ehdokasasettelussa tuli huomioida, että ehdokkaita asetettiin tasaisesti eri puolilta vaalipiiriä. Samassa kokouksessa piirijärjestön nimi muutettiin Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestöksi.⁶¹⁵ Keskustapuolueen strategisena tavoitteena 1960-luvulta alkaen oli saada kannatusta myös kaupunkiväestöltä ja keskiluokalta.⁶¹⁶ Tätä pyrkimystä kuvastaa vaalien 1966 edellä neuvoteltu Keskustan vaaliliitto, johon Liberaalinen Kansanpuolue asetti kaksi ehdokasta, Pientalonpoikien Puolue yhden ja Keskustapuolueelle jäi kuusi ehdokaspaikkaa. Naisia oli vaaliliiton ehdokkaana kaksi Keskustapuolueesta: naisjärjestön ehdokas lehtori Paula Ruutu sekä piirikokouksessa ehdokkaaksi jäsenäänestyksen yhdeksänneltä tilalta nostettu emäntä Rauha Juvonen. Puolueen vuosikertomuksen mukaan vaalitoiminta oli vilkasta ja vasemmiston kanssa käytiin kiivas vaalitaistelu.⁶¹⁷

---

⁶¹³ Koskiahho 1977, 246–247.

⁶¹⁴ Pöytäkirjat 22.9.1962 § 2 ja 24.10.1965 § 5 piiritoimikunta, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Cb–Cc Pöytäkirjat 1955–1973, sekä pöytäkirjat 24.10.1965 § 7 syyskokous ja 9.1.1966 § 2 ylimääräinen kokous, Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Ca 1. Pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁶¹⁵ Pöytäkirja 15.11.1965 § 7, 18 sääntömääräinen syyskokous, Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry. Ca 1960–1992. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Maalaisliiton nimenmuutos Keskustapuolueeksi hyväksyttiin yhdistysrekisteriin 27.10.1965. Iso-Hookana-Asunmaa 2006, 64.

⁶¹⁶ Jutila 2003, 39.

⁶¹⁷ Vuosikertomus 1966 Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Vuosikertomus vuodelta 1966 Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Dc Toimintakertomukset 1946–1969. Keskustanaisten /Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; 30.1.1966 purettiin Suomen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ja perustettiin Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Pöytäkirja Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliiton perustavasta kokouksesta 30.1.1966. Kotelo 5, sekä Pöytäkirja 9.4.1967 § 7 vuosikokous, toimintakertomus vuodelta 1966, Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Cb. Vuosikokousten pöytäkirjat. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA.

Sosiaalidemokraattien vaaleja 1966 varten suoritettussa jäsenäänestyksessä ehdokasehdokkaita oli yhteensä 36 ja ehdokasasettelussa äänestyksen tuloksesta poikettiin kahden nimen osalta. Vaalien 1970 edellä järjestetyssä jäsenäänestyksessä ehdokasehdokkaita oli enää 23 ja ehdokaslistoille asetettiin ehdokkaat äänestyksen mukaisesti.⁶¹⁸ Vaaleissa 1966 Sosialidemokraattinen Puolue tavoitelti vaalipiirin yhdeksästä edustajanpaikasta kolmea. Piirijärjestön keskeinen tavoite oli estää Keskustapuolueen kannatuksen laajeneminen asutuskeskukseen. Vaalivaiheessaan sosiaalidemokraatit käyttivät piirilehteään *Pohjois-Karjalaa* ja uutta mainostamisessa oli, että ehdokkaat saattoivat käyttää mainontaan omia varojaan. Sosialidemokraattisen Puolueen hajaannuksen ja muuttoliikkeen takia jouduttiin yhdysmiestieverkoston tarkistamaan ja täydentämään. Vuoden 1970 vaaleissa edustajanpaikkojen määrä laski kahdeksaan, mikä lisäsi kilpailua. Tämän vuoksi sosiaalidemokraatit pyrkivät aikaisempaa aktiivisempaan vaalityöhön ja laativat maakunnallisen vaaliohjelman. Lisäksi huolestumista aiheutti puolueen kannatuksen laskusuunta kunnallisvaaleissa 1968.⁶¹⁹ Sekä eduskuntavaaleissa 1966 että 1970 sosiaalidemokraateilla oli naisehdokas, piiriohjaaja Ellen Sykkö (liitteet 9 ja 10). Nuorisoliikkeen kautta saatiin sosiaalidemokraattien toimintaan nuoria puolueaktiiveja. Nuorisotoiminnan vilkastumista osoittaa se, että eduskuntavaaleissa 1970 Martti Sinisalmi edusti nuorisoa. Myös Joensuun korkeakouluun syntyi sosiaalidemokraattinen ryhmä, johon kuului nuoria opettajia ja tutkijoita.⁶²⁰

Vaalien 1970 edellä Keskustapuolueen piirijärjestössä pohdittiin jäsenäänestysmenetelmää, mikä aiheutti paljon työtä. Jäsenäänestys oli kuitenkin oikeudenmukainen, sillä kukin paikallisosasto nimesi yhden tai kaksi ehdokasehdokasta. Äänestyksen toimitti 192 paikallisosastoa. Tuloksissa kansanedustaja Paula Ruutu oli viidennellä sijalla ja emäntä Lea Sutinen seitsemännellä. Naisjärjestön kokouksessa Paula Ruutu selosti aikaisemmin naisjärjestön esityksiin ja naisehdokkaisuun Keskustapuolueen piiristä kohdistettuja toimenpiteitä ja ehdotti, että naisjärjestö esittäisi yhden naisehdokkaan. Koska oli esitetty toivomuksia emännän asettamisesta ehdokkaaksi, eikä Nuorten Keskustan Liitolle ollut varattu paikkaa, Paula Ruutu kieltäytyi omalta osaltaan ehdokkuudesta ja ehdotti, että vapautuva paikka annettaisiin keskustanuorten täytettäväksi. Naisjärjestö nimesi ehdokkaakseen emäntä Lea Sutisen. Puolueen syyskokouksessa nimettiin jäsenäänestyksen pohjalta ehdokkaaksi vaaleihin 1970 seitsemän miestä ja Lea Sutinen. Keskustapuolueessa ei lähdetty vaaliliittoon, vaikka Liberaalisen Kansanpuolueen, Kristillisen Liiton sekä Yrittäjäpuolueen aloitteesta käytiin neuvotteluja.⁶²¹ Piirijärjestössä valmistauduttiin vaaleihin omana vaaliliittona

⁶¹⁸ Timonen 1972, 258–259.

⁶¹⁹ Partanen 2006b, 170–174; Piirikokouksessa 1970 Joensuun Sosialidemokraattisen piirijärjestön nimi muutettiin Pohjois-Karjalan Sosialidemokraattiseksi piirijärjestöksi. Partanen 2006b, 178.

⁶²⁰ Partanen 2006b, 179.

⁶²¹ Vuosikertomus 1969 Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Ote pöytäkirjasta 27.10.1969 § 3–6 yleinen kokous, Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Ca Yleisten kokousten pöytäkirjat 1966–1994, sekä Vuosikertomus 1969 Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. De Toimintakertomukset 1946–1969. Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

siitä huolimatta, että puolueen työvaliokunta suhtautui Kristillisen Liiton ja Yrittäjäpuolueen yhteistyöhön myönteisesti.⁶²²

Kokoomuksessa keskustelua vaaliliitosta ja edustajaehdokkaista vaaleihin 1970 käytiin tammikuussa 1969 ja piirivaltuustossa pidettiin tällöin neuvoantava äänestys ehdokkaista vaalitoimikunnan käytettäväksi. Piirivaltuuston ehdokasesityksestä päätettiin syyskuun piirikokouksessa äänestyksen jälkeen ja ehdokkaaksi saatiin kuusi miestä ja kaksi naista (kansanedustaja Alli Vaittinen ja toimittaja Elina Jantunen). Vaaleihin lähdettiin Kokoomuksessa omana vaaliliittona.⁶²³ Piirijärjestön vahvaa vaalityötä kuvaa se, että jokaisen ehdokkaan valitsijayhdistykset ja ehdokkaat itse järjestivät omia puhetilaisuuksia eri puolilla vaalipiiriä ja kaikissa kunnissa pidettiin kuntakohtainen vaalitulaisuus. Erilaisia ehdokasesitteitä jaettiin runsaasti ja niiden ja ulkomainosten lisäksi käytettiin lehtimainontaa. Äänestäjiin saatiin yhteyttä erityisesti puolueiden yhteisesti järjestämissä vaalitapahtumissa 15.11.–3.12.1969 välisenä aikana ja uudelleen keskustelukierroksella helmikuussa 1970.⁶²⁴

Suomen Maaseudun Puolue esiintyi vuoden 1970 vaaleissa omana vaaliliittona. Ehdokkaiden asettamiskokouksessa puoluesihteerit Eino Poutiainen sekä piirin puheenjohtaja Hannes Volotinen valittiin ilman äänestystä. Muut kuusi ehdokasta nimettiin äänestysten, kuten naisehdokkaan vaalin, nuorten ehdokkaan vaalin ja Joensuun ehdokkaan valinnan jälkeen sekä alueellisesta näkökulmasta katsoen. Tuloksena oli, että ehdokkaana oli kuusi miestä sekä kaupapuutarhuri Aune Mänttari ja karjakko, emäntä Saimi Sorsa.⁶²⁵

SKDL:n ehdokkaana vaaliliitossa 1966 oli piirisihteerit Anja Tirkkonen sekä kuusi miestä ja Sosialidemokraattisella Liitolla tehdastyöläinen Aili Simanainen sekä yksi miesehdokka (liitteet 9 ja 10). Vuoden 1970 vaaleihin SKDL:n listoille nimettiin jäsenäänestyksen ja vaaliliiton solmimisen jälkeen viisi miestä sekä Anja Tirkkonen ja sairaanhoitaja Maire Salonen ja Sosialidemokraattisella Liitolla puolestaan oli yksi miesehdokka, sillä ehdokkaita saattoi vaaliliitossa olla yhteensä kahdeksan.⁶²⁶ Lisäksi Kristillinen Liitto oli yhdellä miesehdokkaalla mukana Liberaalisen Kansanpuolueen vaaliliitossa, jolloin liberaalien ehdokkaana oli lääninterveysisäri Anna-Liisa Asikainen ja kuusi miestä.⁶²⁷ Eduskuntavaalien 1966–1970 ehdokasasettelu osoittaa, että suurimmissa puolueissa valittiin ehdokkaaksi naisia, yksi tai kaksi, mutta vaaliliitossa pienten puolueiden kohdalla yhden ehdokkaan paikkaan valittiin mies.

⁶²² Isohookana-Asunmaa 2006, 235.

⁶²³ Pöytäkirjat 9.1.1969 § 8 ja 27.9.1969 § 6–7 piirivaltuusto, Pohjois-Karjalan Kokoomus. Cb–Cc 1. Pöytäkirjat 1955–1973, sekä pöytäkirja 27.9.1969 § 9 sääntömääräinen syyskokous, Pohjois-Karjalan Kokoomus. Ca 1. Pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kokoomus ry:n arkisto. PTA; Pohjois-Karjalan Kansallisliitto 10.1.1968 alkaen Pohjois-Karjalan Kokoomus ry. Pöytäkirja 20.4.1968 sääntömääräinen kevätkokous, Pohjois-Karjalan Kokoomus. Ca 1. Pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kokoomus ry:n arkisto. PTA.

⁶²⁴ Pöytäkirja 25.4.1970 § 6 sääntömääräinen kevätkokous, toimintakertomus vuodelta 1969, Pohjois-Karjalan Kokoomus. Ca 1. Pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kokoomus ry:n arkisto. PTA.

⁶²⁵ Pöytäkirja 16.11.1969 § 14–40 ylimääräinen kansanedustajaehdokkaiden asettamiskokous, Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Ca:6 Pöytäkirjat. Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. JoMA.

⁶²⁶ Pöytäkirja 1.6.1969 SKP:n Joensuun Piirikomitean, SKDL:n ja SNDL:n Piiritoimikuntien ja KSNL:n liittotoimikunnan yhteisestä kokouksesta. Cc. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

⁶²⁷ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1970. Tilastokeskus.

Yleispoliittinen tilanne oli vaikea vuonna 1971. Hallitusyhteistyö ei toiminut ja Sosialidemokraattinen Puolue ja Keskustapuolue riitautuivat. Lokakuun lopussa presidentti Urho Kekkonen hajotti eduskunnan ja määräsi uudet vaalit pidettäväksi tammikuun 2. ja 3. päivänä 1972. Hajotusvaalien lyhyt valmistautumisaika lienee vaikuttanut siihen, että vaalipiirissä ei sovittu yhtään puolueiden välistä vaaliliittoa.⁶²⁸ Ehdokkaita puolueet asettivat yhteensä 64, kukin kahdeksasta puolueesta täyden määrän eli kahdeksan ehdokasta. Jokaisella puolueella oli vähintään yksi naisehdokas, Kokoomuksella oli ehdokkaana peräti kolme naista. Ehdokasasettelussa tapahtui muutosta naisten osalta, mikä ilmenee liitteistä 9 ja 10. Naisehdokkaita oli yhteensä kolmetoista, millä naisten osuudessa ehdokkaista ylitetiin 20 prosentin raja.

Eri puolueissa valmistelut vaaleihin 1972 saatiin nopeasti päätökseen. Esimerkiksi Kokoomuksessa päätös itsenäisestä vaaliliitosta tehtiin marraskuun piirikokouksessa, jossa äänestyksen jälkeen ehdokkaaksi saatiin viisi miestä ja kolme naista.⁶²⁹ Keskustapuolueen syyskokouksessa valituista ehdokkaista maatalouden harjoittajia oli viisi ja maatalousneuvontajärjestön palveluksessa oli yksi ehdokas, samoin yksi oli liikealalta ja lisäksi yksi ehdokas oli opiskelija. Ehdokasasetteluun vaikutti ilmeisesti se, että vaalitaistelua käytiin tuottaja- ja kuluttaja-asemista.⁶³⁰ Sosiaalidemokraattiset ehdokkaat puolestaan pyrkivät vaalikampanjassaan tukemaan pienviljelijöiden toimeentulon parannusta.⁶³¹

Öljykriisin seurausten, laman ja taloudellisen epävarmuuden puristuksessa ja hallituksen sisäisten erimielisyyksien vallitessa Kalevi Sorsan hallitus erosi vuonna 1975. Ennenaikaiset eduskuntavaalit pidettiin syyskuussa. Osassa puolueita oli jo aloitettu valmistelut vaaleja 1976 varten. Esimerkiksi Keskustapuolue, Liberaalinen Kansanpuolue ja Kristillinen Liitto sopivat vaaliliitosta 29.4.1974. Keskustapuolueen ehdokkaista järjestettiin jäsenäänestys keväällä 1975 ja ehdokkaat, kuusi miestä ja kolme naista, nimettiin jäsenäänestyksen perusteella paitsi, että käytettiin puoluehallituksen lupaa äänestyksen tuloksesta poikkeamiseksi kahden ehdokkaan kohdalla. Vaaliliittoon liberaalit saivat kolme ehdokasta ja kristilliset kaksi ehdokasta.⁶³² Samoin yhteistyötä tekivät SKDL ja Sosialistinen Työväenpuolue. Lisäksi vaaliliiton solmivat Suomen Maaseudun Puolue, Suomen Yksityisyrittäjien Puoluejärjestö ja Suomen Perustuslaillinen

---

⁶²⁸ Koskiahon 1977, 122–123, 248.

⁶²⁹ Pöytäkirja 10.11.1971 § 5–6 ylimääräinen piirikokous, Pohjois-Karjalan Kokoomus. Ca 1. Pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kokoomus ry:n arkisto. PTA.

⁶³⁰ Pöytäkirja 7.11.1971 § 23–25 syyskokous, Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. C Pöytäkirjat 1971–1985, sekä vuosikertomukset 1971 ja 1972, Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶³¹ Partanen 2006b, 187.

⁶³² Pöytäkirja 12.4.1975 § 13 vuosikokous, Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. C Pöytäkirjat 1971–1985, sekä vuosikertomukset 1974 ja 1975, Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Pöytäkirja 21.4.1975 § 19 vuosikokous ja pöytäkirja 8.6.1975 § 4 ylimääräinen kokous, Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Cb. Vuosikokousten pöytäkirjat. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA.

Kansanpuolue.⁶³³ Muut ehdokkaita asettaneet puolueet esiintyivät vaaleissa 1975 omana vaaliliittona. Kun vaaliliitossa voitiin asettaa ehdokkaita kaikkiaan neljätoista, ehdokkaiden lukumäärä lisääntyi. Vaalilain muutoksen myötä naisehdokkaiden lukumäärä oli suurempi kuin edellisissä vaaleissa (liitteet 9 ja 10). Ehdokkaita oli yhteensä 84, joista naisia neljännes.

Eduskuntavaalit 1979 sekä 1983 toimitettiin neljän vuoden välein, joten puolueissa voitiin valmistautua niihin normaalin käytännön mukaisesti. Sosialidemokraattinen puolue ja Kokoomus esiintyivät omana vaaliliittona sekä vuonna 1979 että 1983. Keskustapuolue, Liberaalinen Kansanpuolue ja Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue solmivat vaaleihin 1979 vaaliliiton, jolla pyrittiin varmistamaan kolmen edustajan valinta. Vaaliliittoon Keskustapuolue asetti jäsenäänestyksen jälkeen kymmenen ehdokasta sekä liberaalit ja SKYP kumpikin kaksi ehdokasta.⁶³⁴ SKDL:n vaaliliittokumppanina vuonna 1979 oli Sosialistinen Työväenpuolue ja yhteistyötä tekivät lisäksi Kristillinen Liitto, Maaseudun Puolue ja Perustuslaillinen Kansanpuolue.⁶³⁵

Vaaleihin 1983 muutoksia tehtiin siten, että SKDL ja Maaseudun Puolue olivat omana vaaliliittona ja asettivat kumpikin neljätoista ehdokasta. Kristillinen Liitto solmi vaaliliiton Kansalaisvallan Liiton kanssa.⁶³⁶ Liberaalinen Kansanpuolue oli vuonna 1983 Keskustapuolueen jäsenjärjestö. Vaaleissa puolueet esiintyivät yhdessä neljällätoista ehdokkaalla, jotka asetettiin ilman jäsenäänestystä. Ehdokkaiden todettiin olevan ammatillisesti eri aloja edustavia, eri ikärakenteet huomioivia ja alueellisesti hyvin kattavia.⁶³⁷

Ehdokkaita vaaleihin 1979 asetettiin yhteensä 70, joista naisia oli seitsemäntoista. Seuraavissa vaaleissa 84 ehdokkaasta naisia oli 22. Naisia oli siis ehdokkaista noin neljäsosa. Kaikkiaan vaalijaksolla 1966–1983 vaalipiirin 386 ehdokkaasta naisia oli 89 eli 23 prosenttia. Siten naisten ehdokasosuus oli valtakunnallisella tasolla, sillä koko maassa naisten osuus ehdokkaista oli 22,7 prosenttia.⁶³⁸

---

⁶³³ Koskiahon 1977, 249; Suomen Yksityisyrityksien Puoluejärjestön ehdokkaista toinen, Anna-Maj Mustasalo, edusti samalla vaaliliitossa Suomen Perustuslaillista Kansanpuoluetta. Pöytäkirja 21.3.1976 § 8 vuosikokous, liite: toimintakertomus 1975, Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Ca:6 Pöytäkirjat. Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. JoMA.

⁶³⁴ Pöytäkirja 11.11.1978 § 20–21 syyskokous, Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. C Pöytäkirjat 1971–1985. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Pöytäkirja 9.10.1978 § 6 ylimääräinen kokous, Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Cb. Vuosikokousten pöytäkirjat. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA.

⁶³⁵ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1979 ja 1983. Tilastokeskus.

⁶³⁶ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1983. Tilastokeskus.

⁶³⁷ Pöytäkirja 21.11.1982 § 14–15 syyskokous sekä pöytäkirja 17.4.1983 § 7 vuosikokous, toimintakertomus 1982, Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. C Pöytäkirjat 1971–1985. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Pöytäkirja 22.5.1982 § 6, 9 ja 10 ylimääräinen kokous, Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Cb. Vuosikokousten pöytäkirjat. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1983. Tilastokeskus.

⁶³⁸ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

5.3.2 Naiset miettivät ehdokkuutta

Vaalipiirissä 1966–1983 ehdokkaaksi asetetuista naisista lähes puolet oli julkisessa toimessa. Lisäksi ehdokkaana oli kaupan alalla, maataloudessa ja teollisuudessa työskenteleviä naisia sekä toimittajia, toimitsijoita ja opiskelijoita. Ehdokkaaksi ei asetettu naisia vaalipiirin ulkopuolelta, kuten aikaisemmin. Muutosta tapahtui lisäksi siten, että joensuulaisten osuus ehdokkaana olleista naisista pieneni ja ehdokkaita etsittiin enemmän eri puolilta vaalipiiriä. Esimerkiksi vaalien 1975 ehdokasasettelussa naisista joka kolmas oli Joensuusta ja kaksi kolmasosaa oli kotoisin vaalipiirin eri osista, yhdeksältä paikkakunnalta (liite 10).

Naisia asetettiin ehdokkaaksi eniten Kokoomuksessa. Esimerkiksi vaaleissa 1972 Kokoomuksella oli kolme naisehdokasta ja muilla puolueilla ehdokkaana yksi tai kaksi naista. Vuoden 1975 vaaleihin naisten osuus kasvoi edelleen, kun Kokoomus asetti ehdokkaaksi viisi naista ja muut suuremmat puolueet kolme. Siten vaalilain muutos merkitsi osaltaan edistystä naisten kohdalla. Naisten osuus ehdokkaista 1966–1983 oli korkein Kokoomuksessa (taulukko 4).

Taulukko 4. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1966–1983 Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä

SDP	KOK	KESK	SKDL	LKP	SKL	SPP/SMP	Muut
22,4	31,3	23,6	21,0	18,2	27,6	12,2	25,7

Lähde: Liite 9.

Naisehdokkaiden kirjoituksissa ja puheissa vaalien 1966 edellä oli paljolti esillä samoja asioita kuin vaalien 1948 edellä, mikä osoittaa, että vaalipiirin asukkaiden elinoloissa oli paljon epäkohtia ja korjattavaa. Sekä vasemmisto että Keskustapuolue ja Kokoomus kiinnittivät huomiota pienviljelijäkotien ja suurperheiden äitien asemaan. Valtion tukea vaadittiin sähköistämiseen sekä vesija viemärlaitteiden rakentamiseen.⁶³⁹ Eri puolueiden naisehdokkaat toivat esille koulu-uudistukset ja nuorten tarvitseman ammatillisen koulutuksen ja työnsaannin.⁶⁴⁰ Lisäksi kiinnitettiin huomiota loma- ja eläkekysymyksiin sekä kotiaavun saantiin. Vanhusten toimeentulon turvaamiseksi esitettiin korotuksia kansaneläkkeeseen. Samasta työstä sama palkka -teema tuotiin esille sekä Keskustapuolueessa että Liberaalisessa Kansanpuolueessa.⁶⁴¹

Emäntä, terveydenhoitaja Lea Sutinen esitti ensimmäisessä esitteessään vaalilyönsä iskulauseeksi *terveyttä ja sosiaaliturvaa koteihin*. Vaaliteemaansa Lea Sutinen perusteli seuraavasti.⁶⁴²

⁶³⁹ Kansan Sana 1.2.1966, 3.2.1966; Pohjois-Karjala 3.3.1966; Karjalan Maa 4.2.1966, 4.3.1966; Karjalainen 20.3.1966.

⁶⁴⁰ Karjalan Maa 4.2.1966, 4.3.1966; Kansan Sana 24.2.1966, 6.3.1966; Pohjois-Karjala 3.3.1966; Karjalainen 9.3.1966, 18.3.1966.

⁶⁴¹ Kansan Sana 1.2.1966, 3.2.1966, 6.3.1966; Karjalan Maa 4.2.1966, 17.2.1966, 25.2.1966; Karjalainen 2.3.1966, 9.3.1966, 12.3.1966, 15.3.1966; Pohjois-Karjala 3.3.1966.

⁶⁴² Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 35–36. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

”Ensinnäkin syrjäisen pitäjän, syrjäisen kylän asukkaana olin nähnyt näitten syrjäisten alueitten tarpeet, joka tietysti laajentui sitten noin koko maata ajatellen, että syrjäseutujen puolesta puhuminen oli allekirjoittaneelle hyvin tärkeätä. Kun olin terveysisartyössäni nähnyt naisten ja perheenemäntien silloisen aseman varsinkin sodan jälkeisinä vuosina, koin suurena epäoikeudenmukaisuutena työmäärään nähden sen vähäisen lomansaannin tai olemattoman ja sosiaaliturvan ja eläketurvan ja kaiken tällaisen. Ja kodin asiat aina ovat olleet allekirjoittaneelle hyvin läheisiä. Minähän olin ollut paljon Martta-työssä ja nähnyt sieltäkin päin sen tarpeen, mitä on ollut tehdä kotitalouden ja kotien hyväksi.”

Kokoomuksen Naisten Liiton toimintatavoitteita 1970-luvun alussa olivat muun muassa naisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden lisääminen, Kokoomuksen ja sen harjoittaman politiikan tunnetuksi tekeminen naisten keskuudessa sekä naisia lähellä olevien asioiden esille tuominen Kokoomuksen puoluepolitiikkaan. Vuoden 1975 vaalien teemoja naisten osalta olivat samapalkkaisuus, sukupuoli ei saanut olla esteenä ammatissa etenemiseen ja naisilla oli oltava mahdollisuus myös keski-ikässä hankkia ammatti tai saada uudelleen koulutusta. Pienten lasten äideille oli saatava mahdollisuuksia osapäivätyöhön ja lastenhoitoon käytetyt vuodet olisi voitava laskea työeläkevuosiksi. Lisäksi päivähoitokulut olisi saatava vähennyskelpoisiksi verotuksessa. Lasten hyvinvoinnin vuoksi olisi aikaansaattava myös kotihoidon tukijärjestelmä. Naisten kotitaloudessa sekä maataloudessa tekemä työ olisi huomioitava myös rahassa.⁶⁴³ Tavoitteena oli näin naisten yhteiskunnallisen osallistumisen sekä ansiotyön ja erityisesti kotona tehdyn työn arvostuksen lisääminen.

Vuosina 1966–1986 eduskunnassa ajankohtaisin kysymys erityisesti naiskansanedustajilla oli yhteiskunnan tasa-arvokehitys, mihin liittyviä lainsäädännöllä ratkaistavia asioita olivat muun muassa naisten osalta lastenhoidon ja palkkatyön yhteen sovittaminen ja lasten päivähoitokysymyksen ratkaiseminen. Toinen koteja ja koko yhteiskuntaa koskeva asia oli uuden koulujärjestelmän luominen. Laajojen keskustelujen jälkeen eduskunnassa säädettiin lakeja lasten ja nuorten hyvinvoinnin perustaksi sekä tasa-arvon kehittämiseksi sukupuolten välillä. Lasten päivähoitolaki tuli voimaan vuonna 1973 ja 1970-luvulla myös lait vanhempien lomasta ja isyyslomasta. Uusi lastensuojelulaki annettiin vuonna 1984 ja laki lasten kotihoidon tuesta ja hoitovapaasta vuonna 1985. Peruskoulu-uudistus toteutettiin vuosina 1972–1982. Lisäksi sukunimilaki säädettiin vuonna 1986 ja tasa-arvolaki tuli voimaan seuraavana vuonna.⁶⁴⁴ Lainsäädännöllä vastattiin siis moniin naisehdokkaiden tavoitteisiin.

Keskustapuolueen Naiset -järjestön puheenjohtaja, kansanedustaja Kerttu Saalasti pohti puolueen vuoden 1966 kuuden naisedustajan vaalitulosta ja naisten vastuullisuutta yhteiskunnassa. Puolueen vähäiseen naisedustajien lukumäärään Saalasti näki syyksi muun muassa vanhan isäntäasenteen sekä työn-

⁶⁴³ Toimintakertomus vuodelta 1971 Kokoomuksen Naisten Liitto. Toimintakertomuksia 1956, 1967–1994, sekä toimintakertomus vuodelta 1975 Kokoomuksen Naisten Liitto. Toimintakertomukset 1975. Kokoomuksen Naisten Liitto ry:n arkisto. PTA.

⁶⁴⁴ Lähteenmäki 2006, 163–179.

jaon: naisten työt ja miesten työt. Esteitä oli naisten työsidonaisuudessa sekä miesten ajatuksissa, etteivät naiset jouda kodin ulkopuoliseen toimintaan, ja lisäksi syytä löytyi Saalastin mukaan naisten aliarvioimisesta.⁶⁴⁵ Vesa Vareksen mukaan 1960-luvun puolivälissä Kokoomus oli ylä- ja keskiluokan sekä varakkaan väestöosan puolue, jossa naisilla oli täydentävä osa. Poliitiikka oli miesten alaa ja naisille kuuluivat perheen ja sosiaalialan asiat.⁶⁴⁶

Puolueiden naisjärjestöistä esitettiin naisia eduskuntavaalien ehdokasasetteluun. Vuoden 1966 vaalien edellä Naisten Demokraattisen Liiton piirijärjestössä oltiin huolestuneita naisten ehdokkaaksi pääsystä, koska naisosastoista vain viisi esitti ehdokkaansa jäsenäänestykseen. Sen vuoksi naisten tuli äänestyksessä turvata ehdokkaansa ehdokaslistalle, eli naisia kehoitettiin äänestämään.⁶⁴⁷ Ehdokkaaksi esitetyt tai valitut naiset joutuivat arvioimaan ehdokkuuttaan monesta näkökulmasta. Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa Kokoomuksen ehdokkaalla Alli Vaittisella oli vaaliehdokkuus kolmannen kerran ja Keskustapuolueesta vaaleissa 1962 valitulla kansanedustaja Paula Ruudulla oli neljäs ehdokaskerta. Heillä oli kokemusta ehdokkuudesta, mutta Lea Sutinen, jonka Keskustapuolueen Naiset pyysivät ehdokkaaksi vaaleihin 1970, joutui pohtimaan monia asioita ennen kuin päätyi ratkaisuun olla ehdokkaana ensimmäisen kerran.⁶⁴⁸

”Ja sehän oli sitten 1966–70 vasemmistoenemmistöisen eduskunnan aikaa tässä maassa. Ja se oli hyvin vaikeata aikaa sikälikin, että oli suuri yhteiskunnallinen muutosmylläkkä menossa. Teurastettiin lehmät ja pantiin pellot pakettiin ja oli paljon turvattomuutta nimenomaan maanviljelijäväestön keskuudessa. Ja kun ei Paula Ruutu onnistunut 1966, niin keskustalaiset naiset pelkäsivät, että se naisen paikka menetetään sitten silloin 1970 vaaleissa. Niin minua ruvettiin sitten pommittamaan aivan joka taholta, että nyt on sitten lähdeittävä. Ja ei se ollut niin helppo se ratkaisun teko, ei se ollut helppoa. Esimerkiksi kotiolot jäävät sitten sellaiseksi, että ne ovat ainainen huoli, jos ajatteli, että läpi olisi mennyt. [...] Mutta niin sitten läksin ja enkä ole katunut.”

Sosiaalidemokraattista naistoimintaa koordinoi puolueen piirin naisjaosto. Vuonna 1968 piirin alueella toimi 25 jaostoa ja kolme rekisteröityä naisyhdistystä.⁶⁴⁹ Vuonna 1975 vaalipiirissä ehdokkaana olleen sosiaalidemokraattisen Irja Vaaranrinnan toteamus oli, että naisten passiiviseen asenteeseen syynä oli erityisesti ajanpuute. Naisilla olivat ansiotyön lisäksi hoidettavana kotityöt. Naisilta saattoi puuttua myös itseluottamusta ja aktiivisuutta, sillä erityisesti vanhemman ikäluokan naisilla oli käsitys vain miesten oikeudesta ja velvollisuudesta osallistua järjestötoimintaan. Sosiaalidemokraattisten naisehdokkaiden lukumäärässä

⁶⁴⁵ Saalasti 1966, 55–56.

⁶⁴⁶ Vares 2008, 533–534.

⁶⁴⁷ Pöytäkirja 21.11.1965 piirikokous ja toimintaselostus vuodelta 1965, SNDL:n Joensuun piirijärjestö. Ca 2 Piirikokousten pöytäkirjat 1948–1977. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

⁶⁴⁸ Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 30–31. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

⁶⁴⁹ Toimintakertomus vuodelta 1968 Joensuun Sos.dem. piiri ry:n naisjaosto. Pöytäkirja 15–16.3.1969 piirikokous Joensuun Sos.dem. piiri. Piirikokouspöytäkirjat ja edustajavaltakirjat 1968–1970. Pohjois-Karjalan Sos.dem. piiri ry. 329,5 (471). TA.

muutos näkyi vuoden 1975 vaaleista alkaen, sillä aikaisemmin puolueen ehdokaiden joukossa oli yksi nainen vaalia kohden. Naisehdokkaiden määrään lienee vaikuttanut muutos naisjaostossa. Piirijärjestön naisjaosto päätti vuosikokouksessaan 1972 naisjaoston rekisteröimisestä itsenäiseksi järjestöksi, samalla muutettiin jaoston nimeksi Pohjois-Karjalan sos.dem. Naispiirijärjestö ry.⁶⁵⁰

Lisäksi sosiaalidemokraattisen naistoiminnan osalta 1970-luvun lopulla oli merkitystä sillä, että puolueen paikallistason toiminnassa suhtauduttiin sekä nuorten että naisten toimintaan avoimemmin. Esimerkiksi piirijärjestön puheenjohtaja Juha Hämäläinen tuki naisten osallistumista poliittiseen toimintaan ja nosti naisia erilaisiin tehtäviin.⁶⁵¹ Myönteistä kehitystä paikallistason naisten toimintaan toi myös Naisliiton hajaannuksen päätyminen. Uusi liitto Sosialidemokraattiset Naiset vuodesta 1979 alkaen oli vapaamuotoisempi naisten yhteisö puolueen sisällä. Liitossa katsottiin erityiseksi tehtäväksi sukupuolten välisen tasa-arvoisuuden lisääminen niin puolueen sisällä kuin yhteiskunnassa yleisemminkin.⁶⁵²

Naisten Demokraattisen Liiton piirijärjestössä ehdokaspohdinta vaalien 1979 edellä vaikuttaa ristiriitaiselta, naisehdokasta aliarvioivalta. Toimintakertomuksen mukaan naispiiri nimesi pääehdokkaakseen Pauli Puhakan. Varsinaisesti naisten asettamana ehdokkaana oli Pirkko Oksa. Vaalityötä varten naiset tekivät Pirkko Oksaa ja hänen tavoitteitaan esittelevän lentolehtisen, jota he jakoivat osastojen kautta erityisesti naisvaltaisille työpaikoille.⁶⁵³

Kokoomuksen ehdokasasettelussa oli pyrkimyksenä, että ehdokkaita olisi eri puolilta vaalipiiriä ja mahdollisuuksien mukaan eri ammattiryhmistä. Jäsenäänestyksiä ei 1970-luvulla harrastettu, vaan Kokoomuspiiri, jolla oli ehdokasasetteluoikeus, etsiskeli ehdokkaita, nosti jonkun sopivan ja pudotti jonkun sopimattoman niin, että lista saatiin täyteen. Eeva Turunen innostettiin mukaan politiikkaan. Eduskuntavaaliehdokkaaksi hän lähti, kun pyydettiin.⁶⁵⁴

”Joku tällainen tekemisen ja vaikuttamisen halu sitä on ilmeisesti ollut. [...] Kohdallani toteutui ajopuuteoria. Minä ajauduin politiikkaan ilman aikojaan, vähitellen. En hinkunut, mutta en suuremmin vastustellutkaan. Minä läksin politiikkaan mukaan vasta kun lapset olivat tarpeeksi isoja. Olin jo viittä vaille viisikymmenvuotias, kun minut valittiin kansanedustajaksi. Silloin pojat olivat jo aikuisia. [...] Myös minä tunsin jossakin vaiheessa olevani sekä sopiva että sopimaton. Siitä huolimatta vaalityö oli hauskaa. Tai ehkä juuri siksi. Se oli haasteellista touhua.”

Vuoden 1983 vaalien ehdokkaaksi Eeva Turunen nimettiin naisjärjestössä. Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry teki 30.9.1981 päätöksen aineenopettaja Eeva Turusen nimeämisestä eduskuntavaaliehdokkaaksi. Päätöstä tu-

⁶⁵⁰ Partanen 2006b, 185.

⁶⁵¹ Partanen 2006b, 180.

⁶⁵² Lähteenmäki 2000, 231–232.

⁶⁵³ Pöytäkirja 11.11.1979 piirikokous ja toimintakertomus 1.11.1978–10.11.1979, SNDL:n Joensuun piirijärjestö. Ca 3 Piirikokousten pöytäkirjat 1978–1993. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

⁶⁵⁴ Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

ettiin myös Joensuun Kokoomuksen Naiset -järjestön syyskokouksessa 1981.⁶⁵⁵ Soile Kuitusen mukaan sekä alueellinen edustavuus että naisten edustus ovat tärkeitä näkökohtia silloin, kun puolueissa rakennetaan ja tasapainotetaan ehdokaslistaa vaaleihin.⁶⁵⁶ Sosiaalidemokraattisen Kerttu Törnqvistin edustajaehdokkuudessa korostui alueellinen näkökulma. Hän sai lieksalaisista ehdokasehdokkaista suurimman äänimäärän sosiaalidemokraattien jäsenvaalissa syksyllä 1978 ja Törnqvist nimettiin ehdokkaaksi, mutta hän jäi vaaleissa 1979 valitsematta. Neljä vuotta myöhemmin Kerttu Törnqvist odotti innolla vaaleja: ”Tunnelma ihmisten keskuudessa tuntui hyvältä. Lieksasta oli aina ollut kansanedustaja ja nyt oli vaalikausi kulunut, ettei sitä ollut. Puolueäänestyksessä pääsin hyviin asemiin ja vaalityö voisi alkaa.”⁶⁵⁷

Eri puolueissa asetettiin ehdokkaaksi nuoria henkilöitä. Tähän pyrkivät erityisesti sosiaalidemokraatit. Riitta Myller oli eduskuntavaaleissa 1979 nuorten ehdokkaana ja tällöin nuoret pitivät esillä heille ideologisesti tärkeitä asioita. Ennen vaaleja 1983 edustajaehdokkuus aiheutti pohdintaa, minkä tuloksena oli ehdokkuudesta kieltäytyminen.⁶⁵⁸

”Minä olin ollut 1979 vaaleissa ehdokkaana, mutta ihan semmoisella ajatuksella, että on joku nuori ehdokas, minä olin silloin 22. Ei ollut mitään ajatusta, että olisin mennyt läpi. En itse pitänyt sitä mahdollisena enkä edes toivonut sitä silloin. Seuraaviin vaaleihin minä en lähtenyt ehdokkaaksi, koska minun mielestä kansanedustajan piti tietää enemmän ja piti olla jokin palava ajatus, minkä puolesta toimii. Minä en oikein havainnut itsessäni tällöistä palavaa ajatusta ja en halunnut lähteä ehdokkaaksi.”

Naisten laajempi esille tulo vaalien ehdokasasettelussa jatkui vuoden 1975 jälkeen vuosina 1979 ja 1983 (liitteet 9 ja 10), vaikka esteitäkin naisten yhteiskunnalliselle osallistumiselle löytyi. Myönteistä naisten osalta vaalilakimuutoksen lisäksi oli siinä, että tasa-arvokeskustelua käytiin ja vuonna 1972 perustettiin Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.⁶⁵⁹ Lisäksi paremmat koulutusmahdollisuudet, naisten laajentunut työssäkäynti kodin ulkopuolella ja mahdollisuus käyttää laajemmin sosiaalipalveluja sekä yleisemmin asenteiden muuttuminen tuottivat naisille aikaisempaa suuremman mahdollisuuden yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja poliittiseen vaikuttamiseen.

5.3.3 Tukijoukot ehdokkaiden rinnalla

Valitsijayhdistykset ja erilaiset tukiryhmät toivat ehdokkaansa esille mainoksissa. 1960-luvulla vaalimainonta muuttui yksilöä korostavaan suuntaan, sillä käytössä olivat pelkästään yhden henkilön ehdokaslistat. Mainoksissa käytet-

⁶⁵⁵ Pöytäkirja 21.10.1981 § 12 sääntömääräinen syyskokous Joensuun Kokoomuksen Naiset ry. C Pöytäkirjat 1980–1988. Joensuun Kokoomuksen Naiset ry:n arkisto. PTA.

⁶⁵⁶ Kuitunen 2008, 115–116, 122–123.

⁶⁵⁷ Törnqvist 2000, 88–89, 97.

⁶⁵⁸ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

⁶⁵⁹ Nikula 1999, 130.

tiin tekstin ohella ehdokkaan kuva. Oman puolueen äänenkannattajan lisäksi saatettiin ehdokkaan ilmoitus julkaista toisen puolueen lehdessä. Mainonta oli runsasta erityisesti kolmen viikon aikana ennen vaaleja. Naisia pidettiin oman sukupuolen ehdokkaina, mutta myös miesten ja naisten yhteisvoimin oltiin lähettämässä naisia eduskuntaan. Ilmoitusten alussa käytettiin esimerkiksi seuraavia lauseita: *Ehdokkaamme on, Keskitämme äänemme, Pohjoiskarjalainen nainen äänestää naista* tai *Pohjois-Karjalan emännillä on nyt puheenvuoro*.⁶⁶⁰ Mainonta tiivistyi viimeisellä viikolla ennen vaalisunnuntaita. Naisehdokkaiden ilmoituksia oli lehdissä päivittäin, vielä vaalisunnuntaina sekä maanantaina. Toisena vaalipäivänä kokoomuslaisen Alli Vaittisen valitsijayhdistys perusteli ehdokkaansa kannattamista muun muassa näin: "Miehisen ajattelutavan rinnalle tarvitaan naisen yksityiskohtaisempaa ja lämpimämpää ajattelutapaa ja ennen kaikkea tarmokasta työtä."⁶⁶¹

Yhä edelleen 1960-luvulla oli tarpeellista kehottaa naisia vaaliuurnille, sillä naisten äänestysprosentin toivottiin nousevan. Eri puolueiden naisjärjestöt tai -jaostot koettivat innostaa naisia yhteiskunnalliseen toimintaan. Esimerkiksi Enon Sosialidemokraattisen Työväenyhdistyksen naisjaostossa keskusteltiin lähestyvistä vaaleista ja siitä, että "naisten äänestysinto pitäisi saada herätetyksi."⁶⁶² Kansanedustaja Paula Ruutu puolestaan kehotti naisia vaaliuurnille: "Kohottakaamme naisten äänestysprosenttia."⁶⁶³ Kokoomuksen Naisten piirijärjestö vetosi voimakkaasti pohjoiskarjalaisiin naisiin: "Meitä naisia syytetään syvästä vaaliunesta, meidät on merkitty nukkuvien puolueeseen kuuluviksi [...] Me naiset äänestämme naista."⁶⁶⁴

Vaaleja varten kokoomuslaisessa naisjärjestössä järjestelty tukinaisverkosto pidettiin vuosittain ajan tasalla. Jokaisessa kunnassa oli nimettyjä tukinaisia kolme eli yhteensä 63 ja laajempi tukinaisverkostoluettelo käsitti lähes 600 naista. Sekä Joensuun, Lieksan että Nurmeksen Kokoomuksen Naiset -yhdistyksissä naisten toiminta oli vireää ja uusia naisyhdistyksiä suunniteltiin Outokumpuun, Tohmajärvelle sekä Ilomantsiin.⁶⁶⁵

Vaalityössään 1966 kansandemokraattiset naiset pyrkivät yhdistämään voimiaan muiden työläis- ja pienviljelijänaisten sekä niiden järjestöjen kanssa. Naiset tekivät työtä omien mahdollisuuksiensa mukaan, järjestivät tilaisuuksia ja jakoivat lentolehtisiä. Vaalien jälkeen naisjärjestössä todettiin, että yhteiskunnassa naiset eivät olleet vielä tasa-arvoisia, ja siksi naisten omaa toimintaa tarvittiin muodossa tai toisessa.⁶⁶⁶

---

⁶⁶⁰ Karjalainen 11.3.1966, 19.3.1966; Karjalan Maa 2.2.1966, 27.2.1966, 10.3.1966, 18.3.1966.

⁶⁶¹ Karjalainen 21.3.1966.

⁶⁶² Pohjois-Karjala 24.2.1966.

⁶⁶³ Karjalan Maa 18.3.1966.

⁶⁶⁴ Karjalainen 18.3.1966.

⁶⁶⁵ Vuosikertomukset 1963 ja 1964 Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan piiriliitto ry. Toimintakertomuksia ja suunnitelmia 1958 - . Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

⁶⁶⁶ Pöytäkirja 21.11.1965 piirikokous ja toimintaselostus vuodelta 1965 sekä pöytäkirja 30.10.1966 piirikokous ja toimintaselostus vuodelta 1966, SNDL:n Joensuun piirijärjestö. Ca 2 Piirikokousten pöytäkirjat 1948-1977. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA.

Kun edustajanpaikoista käytiin kilpailua, saattoi mainontaan tulla ylilyöntejä. Esimerkiksi ennen vaaleja 1966 lehtimainonnalla haluttiin Keskustapuolueessa nostaa eduskuntaan miesehdokkaita ja pudottaa edustajantyöstä edellisen kauden kansanedustaja Paula Ruutu. Naisjärjestön ehdokkaan kannalta oli harmillista, että sanomalehti *Karjalan Maassa* päivää ennen vaaleja suuressa etusivun ilmoituksessa jaettiin vaalipiirin alue neljän miesehdokkaan kesken ja äännet kehoitettiin antamaan heille, ja allekirjoitukseksi laitettiin Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestöt. Naisjärjestön vuosikertomuksesta vuodelta 1966 ilmenee, että ilmoitukseen ja allekirjoitukseen ei ollut naisten piirijärjestön suostumusta. Lisäksi sekaannusta aiheutti se, että vaalisunnuntain yhdessä mainoksessa Paula Ruudun numero oli vaihtunut, tai vaihdettu tarkoituksellisesti, puolueen toisen naisehdokkaan, Rauha Juvosen numeroksi. Vaalimaanantaina olikin sanomalehden etusivulla suuri ilmoitus, jossa oli Paula Ruudun oikea numero ja allekirjoituksena Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Kansanedustaja Ruudun oma vaalityö oli aktiivista, ehdokkaana hän piti ennen vaaleja 57 puhetta.⁶⁶⁷

Seuraavakin Keskustapuolueen naisehdokas joutui kokemaan vastustusta. Keskustapuolueen Naisten piirikokouksessa lokakuussa 1969 tehtiin päätös esittää puolueen piirikokoukselle, jossa ehdokkaat vaaleihin 1970 varsinaisesti asetettiin, vain yhden naisehdokkaan asettamista ja naisten ehdokkaaksi valittiin Lea Sutinen.⁶⁶⁸ Kuitenkin ennen piirikokousta lähetettiin eräs mies Lea Sutisen kotiin viemään viestiä, että sinua ei voidakaan asettaa ehdokkaaksi. Sutinen ihmetteli asiaa, koska hänet oli valittu jäsenenäestyksessä ehdokkaaksi. Viestintuojan selitykseen, että ”olet niin oikeistolainen”, Sutinen vastasi: ”Minä olen synnynnäinen maalaisliittolainen. Olen joka ainoan kerran Maalaisliittoa äänestänyt. Ja minusta ei oikeistolaisuutta kyllä löydy, ei millään.”⁶⁶⁹ Näin ollen Keskustapuolueen piirikokouksessa vahvistettiin edustajaehdokkuus, johon naiset Lea Sutisen velvoittivat.⁶⁷⁰

Lea Sutinen muisteli ensimmäiseen vaalitulaisuuteen lähtöään, jolloin hän kuuli radiosta Helvi Juvosen runon Kardinaalin tilinpäätös. Runossa sanotaan muun muassa, että ”on leveä maallisen vallan tie, pyhityksen tie on kaita ja toiselle arvoa myöntämään jok’ainut meistä on saita”. Ehdokas ajatteli silloin, että tätä politiikan taival tulee olemaan, kun kardinaalien keskuudessakin on näin. Ehdokkaalla oli kokemusta politiikasta ja puolueuudesta, joten hän tiesi, mitä saattoi odottaa olevan tulossa.⁶⁷¹ Vaalityö oli Lea Sutiselle tuttua, koska hänen puolisonsa maanviljelijä, agronomi Aulis Sutinen oli aikaisemmin ehdokkaana

---

⁶⁶⁷ Karjalan Maa 19.3.1966, 20.3.1966, 21.3.1966; Vuosikertomus vuodelta 1966 Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. De Toimintakertomukset 1946–1969. Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶⁶⁸ Ote pöytäkirjasta 27.10.1969 § 5 Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piirin yleinen kokous. Ca Yleisten kokousten pöytäkirjat 1966–1994. Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶⁶⁹ Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 31–33. Veteraanikansanedustajien arkisto. EK.

⁶⁷⁰ Vuosikertomus 1969 Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶⁷¹ Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 33. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

eduskuntavaaleissa.⁶⁷² Keskustapuolueen Naisten piirin toimintakertomuksesta ilmenee, että Lea Sutinen puhui vaalien 1970 edellä yhteensä 106 tilaisuudessa.⁶⁷³

Eri puolueiden naisjärjestöissä osallistuttiin vaalityöhön vuoden 1970 vaalien edellä. Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan piiriin kuului tällöin kolme yhdistystä sekä viisitoista henkilöjäsentä, jäseniä yhteensä 183. Liittovaltuustossa olivat piiristä ylihoitaja Edit Kuikka ja kansanedustaja Alli Vaittinen ja liittohallituksessa toimi Edit Kuikka. Naispiirillä oli sosiaalista toimintaa, kuten kaksi kummiperhettä ja kymmenen vuorokauden leiri 22 äidille, sekä vaalitoimintaa. Eduskuntavaalien 1970 edellä piiri järjesti vaalipaneelin, joka sai innostuneen vastaanoton: yleisöä oli 300 henkeä.⁶⁷⁴ Kansandemokraattiset naiset puolestaan toimivat aktiivisesti vaalien 1970 edellä sekä kahden naisehdokkaan puolesta että kokonaisuutena SKDL:n hyväksi. Naisehdokkaista tehtiin yhteinen mainos, jota jaettiin 3 000, lisäksi käytettiin lehtimainontaa. Vaalityön heikkous oli vähäinen puhetilaisuuksien määrä. Tammivaalien 1972 edellä työhön kuului esitteiden jakelun lisäksi juhlia, joita järjestönaiset ja nuoret sekä joukko niin sanottuja Turkan teatterilaisia oli järjestämässä.⁶⁷⁵

Vaalien 1972 edellä keskustalaisten naisten vaalityö jakaantui kahdelle naisehdokkaalle. Kansanedustaja Lea Sutinen piti yhteensä 46 tilaisuutta sekä puolueen toinen naisehdokas Vieno Pussinen 39 tilaisuutta. Matkasihteeri Sirkka Pulkkinen avusti ehdokkaita pitämällä 13 vaalivilaisuutta ja lisäksi vaalitoimintaan osallistuivat aktiivisesti piirijärjestön johtokunnan jäsenet. Tilaisuuksien yhtenä teemana oli omaa työtä tekevän väestön vuosilomakysymys sekä kotiapukysymys. Sosiaalisiksi epäkohdaksi koettiin, että silloisten säädösten aikana oli mahdotonta saada apua edes sairaustapauksessa.⁶⁷⁶ Maaseudun Puolueen naistoimikunnan julkilausumassa tuotiin myös esille omaa työtä tekevien perheenäitien ja emäntien sairaus- ja päivärahan korotustarve sekä eläke-, loma- ja lomittaja-asiat, joihin oli saatava parannusta. Naistoimikunnan tavoitteena oli toimivan naisosaston saaminen vaalipiiriin jokaiseen kuntaan edistämään naisten asioita.⁶⁷⁷

Kokoomuslaisessa naistoiminnassa vuonna 1977 pyrittiin laajentamaan naisten osalta puolueen politiikan ja ideologian tuntemusta sekä lisäämään nais-

⁶⁷² Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä heinäkuun 2 ja 3 päivänä 1951 toimitettavaa edustajanvaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 18.6.1951 § 4, liite 1. Ha:9. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁶⁷³ Pöytäkirja 28.3.1971 vuosikokous ja toimintakertomus vuodelta 1970, Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Ca Yleisten kokousten pöytäkirjat 1966–1994. Keskustanaisten/Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶⁷⁴ Kertomus Kokoomuksen Naisten Liitto ry:n toiminnasta vuonna 1970. Eb25 Piirien toimintakertomukset 1970–1972 ja kuukausiselostukset 1972. Kansallinen Kokoomus ry:n arkisto. PTA.

⁶⁷⁵ Pöytäkirja 8.11.1970 ja toimintakertomus 15.11.1969–7.11.1970 sekä pöytäkirja 12.11.1972 ja toimintaselostus 14.11.1971–11.11.1972, SNDL:n Joensuun piirijärjestö. Ca 2 Piirikokousten pöytäkirjat 1948–1977. ID SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto. KaA; Joensuun kaupunginteatterin johtajana toimi vasemmistolainen Jouko Turka. Hänen aikanaan kaupunginteatteri tuli tunnetuksi poliittisista kannanotoistaan.

⁶⁷⁶ Pöytäkirja 27.3.1972 vuosikokous ja toimintakertomus 1971, Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Ca Yleisten kokousten pöytäkirjat 1966–1994. Keskustanaisten/Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶⁷⁷ Pöytäkirja kokouksesta 22.4.1971 § 7 ja 14 Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piirin naistoimikunta. Ca:12 Naistoimikunnan kokouspöytäkirjat 1969–1971, sekä Pöytäkirja 25.4.1971 § 28 vuosikokous Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Ca:6 Pöytäkirjat. Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. JoMA.

toimintaa piirin alueella. Tavoitetta toteuttivat muun muassa presidentin valitsijamiesvaalien naisehdokkaat, Eeva Turunen ja Kirsti Mannelin, eri puolille vaalipiiriä suuntautuneilla puhujamatkoillaan. Piirin puheenjohtajana toimi Eeva Turunen, joka valittiin Kokoomuksen Naisten Liiton Porin liittokokouksessa Liiton toiseksi varapuheenjohtajaksi.⁶⁷⁸ Kokoomusnaisten järjestäytynyt toiminta laajeni vaalipiirin eteläosaan, kun piirin neljäs naisyhdistys, Tohmajärven Kokoomuksen Naiset, perustettiin 5.11.1980.⁶⁷⁹

Vaalityössä hyvän tukiryhmän merkitys kasvaa silloin, kun käytävissä on vähän rahaa. Vaalityössä onnistutaan, mikäli ehdokas itse tekee paljon työtä ja tukijoiden kanssa mietitään uusia ideoita, joiden toteuttaminen ei vaadi paljon varoja. Sosialidemokraattisen Puolueen nuoren ehdokkaan, Riitta Myllerin, vaalityö vuonna 1979 oli vaatimatonta, koska rahaa oli vähän. ”Silloin ensimmäisissä vaaleissa 1979, jolloin minulla oli vain muutama vaalityöntekijä ja ei yhtään rahaa eikä oikeastaan paljon kokemusta, niin se oli vaan, että meistä oli kiva tehdä sitä työtä ja me pidettiin kirpputoria ja saatiin joku satanen ja sillä saatiin joku lehtimainos.”⁶⁸⁰

Keskustapuolueen Naiset -järjestön toiminnanjohtaja Heta Tuominen viittasi puheessaan pohjoiskarjalaisille naisille puolueen vuoden 1979 vaalitappioon ja naisedustajien määrän laskuun kahdeksasta viiteen. Tuominen kritisoi sitä, että Keskustapuolueen naisehdokkailta puuttui sekä puolueen aineellinen että henkinen tuki. Kun puolueessa ei arvostettu riittävästi naisia, Tuomisen mukaan puolueen täytyi muuttaa asenteitaan ja arvostaa naisten puolueen hyväksi tekemää työtä.⁶⁸¹ Tytti Isohookana-Asunmaa on todennut, että vaikka Keskustapuolueessa toimi vahva ja itsenäinen naisjärjestö, niin keskustalaisia naisia valittiin eduskuntaan vähän ja lisäksi suurten puolueiden kunnallisvaltuutetuista keskustalaiset naiset olivat 1970-luvulla pienin ryhmä, alle 15 prosentin.⁶⁸²

Vaalipiirissä käytiin vuoden 1979 vaalien edellä kova vaalitaistelu, jossa korostui edustajanpaikkojen lukumäärän väheneminen seitsemään. Keskustapuolueen Naisten piirissä osastot järjestivät vaalitulaisuuksia yhdessä puolueosastojen ja kunnallisjärjestöjen kanssa. Vaalien 1983 edellä naisjärjestö organisoimiakin vaalitulaisuuksia, joista huomattavin oli Lehmossa Naisten Vaalijuhla, jossa puhujina olivat Keskustapuolueen Naiset -järjestön puheenjohtaja Marjatta Väänänen ja piirin naisehdokkaat.⁶⁸³

Useamman kerran ehdokkaana olo antaa vaalityöhön taitoa ja kokemusta. Eeva Turunen oli ehdokkaana 1970-luvulla kunnallisvaaleissa, valitsijamiesvaaleissa ja eduskuntavaaleissa. Kun Turunen oli vuonna 1982 presidentin valitsija-

---

⁶⁷⁸ Ehdotus toimintakertomukseksi vuodelta 1977 Kokoomuksen Naisten Liitto. Toimintakertomukset 1975 – . Kokoomuksen Naisten Liitto ry:n arkisto. PTA.

⁶⁷⁹ Tiedonanto, Helsinki 18.2.2003 tutkija Pauli Heikkilä PTA.

⁶⁸⁰ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

⁶⁸¹ Pöytäkirja 2.4.1979 § 5 vuosikokous, Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Ca Yleisten kokousten pöytäkirjat 1966–1994. Keskustanaisten/Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶⁸² Isohookana-Asunmaa 2006, 242.

⁶⁸³ Pöytäkirja 2.4.1979 § 5 vuosikokous sekä pöytäkirja 10.3.1984 vuosikokous ja toimintakertomus vuodelta 1983, Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Ca Yleisten kokousten pöytäkirjat 1966–1994. Keskustanaisten/Maalaisliiton naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

miehenä, ”naama pulpahti pinnalle”, ja eduskuntavaaleihin 1983 työ tavallaan jatkui. Vaalimatkoja ehdokas ajeli joskus yksin, joskus kierrettiin Pielistä suu-remmalla joukolla. Eeva Turunen kertoi haastattelussa, että uskollinen taustatiimi muodostui jo vaaleihin 1979. Turusen tukiryhmän perusjoukko oli kokoomusnaisia, jotka halusivat olla tekemässä ”omaa” kansanedustajaa. Ehdokkaan kotiin yhteisiin talkoisiin tuli naisia ja miehiä, nuoria ja vanhoja. Aviopuolison tuki tuttavineen oli korvaamaton.⁶⁸⁴

”Tärkeintä ja innostavinta vaalityössä oli vapaaehtoisuus ja talkootyö. Ympärillä häärivistä ihmisistä sain suurta henkistä tukea. Taloudellista tukea ei oikeastaan tullut mistään. Jonkun verran sain hyviltä ystäviltä, ja puolue tuki sekin pikkuisen. Kokoomuspiiri laittoi lehteen yhteisiä mainoksia kaikista ehdoista. Niistäkin osa maksettiin itse. Vaalibudjettini olivat hirvittävän pieniä. [...] Tukiryhmän kanssa pidettiin kirpputoria, järjestettiin juhlia ja huutokauppoja sekä kerjättiin postituksia, paperia, kirjekuoria ja alennuksia kaikesta mahdollisesta.”

Naiset olivat Kokoomuksessa aktiivisempia tekemään talkootyötä, niinpä joskus syntyi ”kissanhännän vetoa” naisten piirin ja ”ukkopiiirin” välillä. Asetelma lisäsi kilpailua, vaikka yhdessä järjestettiin vaalitulaisuuksia ja toritapahtumia. Naisehdokkaat suunnittelivat mielellään mainoksensa itse, mikä vähensi kuluja. Eeva Turunen teki aina mainosten esisuunnittelun itse, joskus hänellä oli ulkopuolista tekoapua. Vaalilahjoina hän käytti muun muassa kampa, kukkaroa sekä pieniä runoja sisältävää lehtistä.⁶⁸⁵

Tukiryhmän ja talkootyön merkitys korostui Kerttu Törnqvistin kampanjassa. Ehdokas sai tunnettuutta eduskuntavaaleissa 1979 ja presidentin valitsijamiesvaaleissa 1982. Lisäksi Törnqvist oli tuote-esittelijän työssään kiertänyt eri puolilla Pohjois-Karjalaa. Vuoden 1983 kampanjassa oli mukana paljon ammattiyhdistysliikkeessä aktiivisesti toimivia naisia ja miehiä, tehtaantöläisiä ja eläkeläisiä, demarihenkisiä naisia ja miehiä. ”Vaalityöryhmä suunnitteli tilaisuudet ja mainonnan. Omien rahojen lisäksi avuksi tulivat työväenyhdistykset, muutamat ammattiosastot ja yksityiset ihmiset. Mutta talkootyö oli kaikista mahtavinta.”⁶⁸⁶

Sosialidemokraattisessa Puolueessa vaalit 1983 olivat niin sanotut yhden asian vaalit: eläkeasiat olivat esillä kaikissa tilaisuuksissa.⁶⁸⁷ Törnqvistin ohjelma oli tehty tiukaksi, kolmen kuukauden aikana oli yli sata tilaisuutta. Talkootyönä tehtiin ruusuja, keitettiin kahvia, myytiin arpoja, laulettiin ja esitettiin muuta iltamaohjelmaa, kuljetusavuksi saatiin autonkuljettajia. Ehdokas saattoi keskittyä puheeseensa. Vaikka joskus vaalimatalla tuli väsymys, kantoi sen yli talkoolaisten kannustuslaulu.⁶⁸⁸ Edellä olevat esimerkit osoittavat, että ehdokkaiden vaalityössä korostuu tukijoukkojen ja tukityön merkitys, erityisesti silloin, kun kilpailu vähistä edustajanpaikoista muodostuu tiukaksi. Vuosina 1966–1983

⁶⁸⁴ Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

⁶⁸⁵ Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

⁶⁸⁶ Törnqvist 2000, 97–100.

⁶⁸⁷ Partanen 2006b, 207.

⁶⁸⁸ Törnqvist 2000, 97–100; Ignatius 2010, 122–123.

naisehdokkaiden tukena vaalityössä olivat naisjärjestöt, lisäksi talkootyötä tekivät naiset ja miehet yhdessä.

5.4 NAISIA KANSANEDUSTAJAKSI AIKAISEMPAA ENEMMÄN

5.4.1 Vennamolaisuus ja puolueiden kannatusvaihtelut

Eduskuntavaalien 1962 siihen asti vilkkaimman vaaliosallistumisen (85,1 prosenttia) jälkeen äänestysaktiivisuus alkoi vähitellen laskea koko maassa. Vaaleissa 1975 osallistuminen vaaleihin jäi alle 80 prosentin. Naiset kävivät äänestämässä lähes yhtä vilkkaasti kuin miehet. Naisten ja miesten välillä äänestysaktiivisuudessa oli eroa vuoden 1966 vaaleissa hieman yli kaksi prosenttiyksikköä. Vuoden 1983 vaaleissa äänestysaktiivisuus oli 81 prosenttia, eikä sukupuolten välillä ollut enää merkittävää eroa.⁶⁸⁹

Vaalipiirissä osallistuminen vuosien 1966–1983 vaaleihin oli yhdestä kahteen prosenttiyksikköä alhaisempi verrattuna äänestysaktiivisuuteen koko maassa. Vilkkaimmin käytiin äänestämässä kunnissa, joissa oli teollisuutta, kuten Värtsilässä, Tohmajärvellä ja Enossa, sekä vaalipiirin maatalousvaltaisessa länsiosassa, Liperissä ja Polvijärvellä.⁶⁹⁰ Naisten äänestysaktiivisuus vaalipiirissä jäi eri vaaleissa yhdestä kolmeen prosenttiyksikköä heikommaksi kuin naisten äänestysaktiivisuus koko maassa. Vaalipiirissä naisten ja miesten välillä ero äänestysaktiivisuudessa oli vuoden 1966 vaaleissa noin neljä prosenttiyksikköä ja vuonna 1983 naiset ja miehet kävivät vaaliurnilla lähes yhtä vilkkaasti.⁶⁹¹

Vaalit 1966 olivat voitolliset vasemmistolle. Sosialidemokraattinen Puolue sai koko maassa suurimman puolueen aseman. Suomen Kansan Demokraattinen Liitto ja Keskustapuolue olivat kannatuksessa tasoissa. Vaaleissa 1970 kritisoitiin kansanrintamahallitusta: Suomen Maaseudun Puolue sai 10,5 prosenttia äänistä ja Keskustapuolueelle sekä SKDL:lle tuli vaalitappio. Myös sosiaalidemokraattien kannatus aleni, mutta Kokoomuksen osuus äänistä nousi vuonna 1970 edellisten vaalien lähes 14 prosentista 18 prosenttiin.⁶⁹² Kaikkiaan kansanrintamakauden 1966–1979 aikana porvarillisista puolueista koostuvan opposition kannatus nousi. Äänestäjien protestit kanavoituivat erityisesti suurimman oppositiopuolueen, Kokoomuksen hyväksi. Sosiaalisesti laajapohjaisen ja yleispuoluetyyppisen Kokoomuksen kannatukseen vaikutti myös kasvava keski-luokka, kuten toimihenkilöstö.⁶⁹³ Kokoomuksen korkein kannatus, hieman yli 22 prosenttia, oli vuonna 1983. Keskustapuolueen kannatus koko maassa samoin kuin SKDL:n kannatus vuosien 1972–1983 vaaleissa jäi alle 20 prosentin. Sosialidemokraattisen Puolueen kannatuksessa oli nouseva suunta ja puolueella säilyi suurimman puolueen asema. Pienten puolueiden kannatus pysyi tällä

⁶⁸⁹ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962–1983. Tilastokeskus.

⁶⁹⁰ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

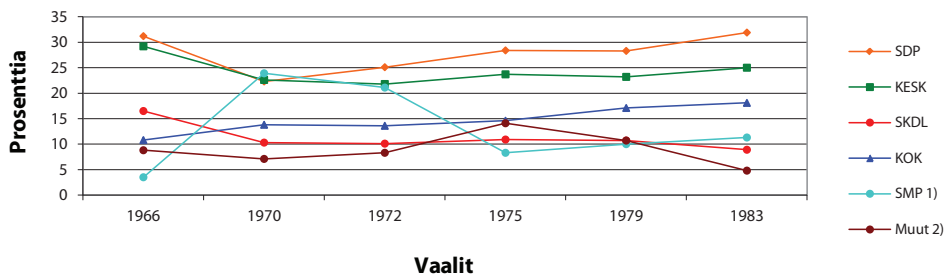
⁶⁹¹ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

⁶⁹² SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962–1970. Tilastokeskus.

⁶⁹³ Rantala 1982, 155, 159.

vaalijaksolla alle kymmenessä prosentissa, mihin jäi myös vaaleista 1972 lähtien Maaseudun Puolueen kannatus.⁶⁹⁴

Vaalipiirissä muutokset vuosina 1966–1983 puolueiden kannatuksessa tapahtuivat paljolti samansuuntaisesti kuin koko maassa. Suurimmat eroavuudet olivat siinä, että SKDL:n kannatus oli vähäisempää kuin koko maassa keskimäärin ja Keskustapuolueen kannatus pysyi vaaleissa 1966–1983 yli 20 prosentissa. Lisäksi Suomen Maaseudun Puolueen kannatus oli laajempaa vaalipiirissä kuin koko maassa keskimäärin.⁶⁹⁵ Sosialidemokraattinen Puolue nousi vaalipiirissä vuoden 1966 vaaleissa suurimmaksi puolueeksi (kuvio 4). Seuraavissa vaaleissa saatiin vaalipiirissä kuitenkin yllätyksellinen vaalitulokset, kun Suomen Maaseudun Puolue sai suurimman kannatuksen.⁶⁹⁶

Kuvio 4. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1966–1983 Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä

1) Eduskuntavaaleissa 1966 Suomen Pientalonpoikien Puolue.

2) Muut: Liberaalinen Kansanpuolue 1966–1979, Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto 1966–1972, Suomen Kristillinen Liitto 1970–1983, Sosialistinen Työväen Puolue 1975–1979, Suomen Yksityisyrittäjäin Puoluejärjestö 1975, Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue 1975–1979, Perustuslaillinen Kansanpuolue 1979, Kansalaisvallan Liitto 1983.

Lähde: SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

Vaikka vuosikertomuksen mukaan Keskustapuolueessa tehtiin vaalityö hyvin vuonna 1970, Maaseudun Puolueen hajotustyö onnistui, muun muassa väittämällä, että Keskustapuolue oli unohtanut pienviljelijät.⁶⁹⁷ Maaseudun Puolueen kannatus nousi edellisten vaalien 3,5 prosentista lähes 24 prosenttiin. Kannatuksen laajuutta osoittaa se, että vaalipiirin kaikissa maalaiskunnissa puolueen osuus äänistä oli yli 20 prosenttia. Kaupungeissa ja kauppaloissa puolueen äänimääräosuus oli noin 14 prosenttia. Korkeimman kannatuksen kuntia olivat Kitee ja Kiihtelysvaara sekä Nurmeksien maalaiskunta ja Värtsilä. Seuraavaksi eniten vennamolaisuutta kannatettiin Pielisjärvellä, Pyhäselässä ja Liperissä.⁶⁹⁸

⁶⁹⁴ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

⁶⁹⁵ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

⁶⁹⁶ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962–1966. Tilastokeskus.

⁶⁹⁷ Vuosikertomus 1970 Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁶⁹⁸ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1970. Tilastokeskus.

Maaseudun puolueen vaalitulokset vuonna 1970 osoittavat protestia pohjoiskarjalaisten elinolojen epäkohtia, työttömyyttä, maaltapakoa ja maaseudun autioitumista vastaan. Lisäksi esille tulee pääehdokkaiden merkittävä vaikutus puolueen kannatukseen. Puoluesihteri Eino Poutiaisen osuus puolueen saamista äänistä oli yli 23 prosenttia, kun piirin puheenjohtajan, kiteeläisen Hannes Volotisen osuus oli 17 prosenttia. Lisäksi Maaseudun Puolueen naisehdokkaaksi valittu Aune Mänttari menestyi yhtä hyvin kuin puheenjohtaja.⁶⁹⁹ Hautamäen ja Sänkiahon tutkimus osoittaa, että populistisen liikkeen leviämistä selittäviä tekijöitä ovat muun muassa alueella vallitseva yleinen tyytymättömyys elinoloihin, poliittisten mielipidejohtajien vaikutus, erityisesti pienryhmävaikutus, laaja paikallisosastoverkosto, pitkät etäisyydet keskuksiin ja Etelä-Suomeen sekä mahdollisesti valtakunnan rajan läheisyys.⁷⁰⁰

Kokoomuksen äänimääräosuus nousi vaalipiirissä vuoden 1970 vaaleissa lähes 14 prosenttiin. Keskustapuolueen kannatus aleni, silti puolue säilytti toiseksi suurimman puolueen paikan. Sosialidemokraattisen Puolueen kannatus puolestaan aleni lähes 9 prosenttiyksiköllä edellisistä vaaleista ja SKDL:n noin 6 prosenttiyksikköä.⁷⁰¹ Siten Maaseudun Puolueelle siirtyi ääniä sekä sosiaalidemokraateilta, keskustalaisilta että kansanedemokraateilta. Vuoden 1972 vaalien kannatusvaihteluissa Sosialidemokraattisen Puolueen äänimääräosuus nousi hieman yli 25 prosenttiin. Suomen Maaseudun Puolueen ja Keskustapuolueen kannatus oli tasoissa. Vaalituloksissa 1975 tuli esille Maaseudun Puolueen hajaannus, puolueen osuus äänistä jäi hieman yli 8 prosenttiin. Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue sai 5,7 prosentin osuuden äänistä, mihin osaltaan vaikuttivat vaaleissa 1972 kansanedustajaksi Maaseudun Puolueen riveistä valittujen ja puoluetta vaihtaneiden Aune Mänttärin ja Hannes Volotisen ehdokkaudet.⁷⁰²

Kun Maaseudun Puolue menetti äänestäjiään vaaleissa 1975, ääniä siirtyi takaisin muille puolueille. Sosialidemokraattisen Puolueen osuus äänistä nousi yli 28 prosenttiin, Keskustapuolueen lähes 24 prosenttiin ja SKDL:n lähes 11 prosenttiin. Kokoomus sai äänistä reilut 14 prosenttia. Kuten koko maassa, oppositiossa olleen Kokoomuksen kannatuksessa oli nouseva suunta. Puolueen osuus äänistä oli vuoden 1979 vaaleissa hieman yli 17 prosenttia ja sitä seuraavissa vaaleissa yhden prosenttiyksikön enemmän. Puolueen kannatus oli Joensuussa 28–29 prosenttia. Vaalitulokset voidaan tulkita osoituksena Kokoomusta kannattavan keskiluokan kasvusta vaalipiirissä.⁷⁰³

Vuoden 1983 vaaleissa Sosialidemokraattisen Puolueen kannatus nousi edellisistä vaaleista. Kaupungeissa puolueen kannatus oli keskimäärin 35,3 prosenttia, korkein osuus äänistä oli Lieksassa, hieman yli 46 prosenttia. Lisäksi puolueen ääniosuus oli noin 40 prosenttia Enossa ja Ilomantsissa. SKDL:n kannatuksessa puolestaan oli vaalipiirissä aleneva suunta, osuus äänistä jäi alle 9 prosenttiin.

⁶⁹⁹ Pöytäkirja 16.11.1969 § 14–31 ylimääräinen kansanedustajaehdokkaiden asettamiskokous, Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Ca:6 Pöytäkirjat. Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1970. Tilastokeskus.

⁷⁰⁰ Hautamäki & Sänkiaho 1971, 118–127.

⁷⁰¹ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1970. Tilastokeskus.

⁷⁰² SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1972–1975. Tilastokeskus.

⁷⁰³ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1975–1983. Tilastokeskus.

Vuonna 1983 Maaseudun Puolueessa pystyttiin kuitenkin nostamaan kannatus- ta, vaikka puolue esiintyi omana vaaliliittona. Puolueen osuus äänistä oli reilut 11 prosenttia. Esimerkiksi Liperissä puolueen kannatus nousi 17,6 prosenttiin, mitä osaltaan selittää paikkakunnalta kotoisin olleen Reino Jyrkilän ehdokkuus. Keskustapuolueen ja sen jäsenjärjestön, Liberaalisen Kansanpuolueen, osuus ää- nistä vuoden 1983 vaaleissa oli 25 prosenttia.⁷⁰⁴

5.4.2 Edustajanpaikat jaossa

Eduskuntavaaleissa 1966–1983 edustajanpaikat jakautuivat Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä puolueiden kesken seuraavan asetelman mukaisesti:

Eduskunta- vaalit	Edustajan- paikat	SDP	KESK	SKDL	KOK	SPP/ SMP	SKL ¹
1966	9	3	4	1	1	-	-
1970	8	2	2	1	1	2	-
1972	8	2	2	1	1	2	-
1975	8	3	2	1	1	-	1
1979	7	2	2	1	1	1	-
1983	7	3	2	-	1	1	-

¹ 1970 alkaen.

Lähde: Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirinkeskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Hab:1–Hag:1. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

Vuoden 1966 vaaleissa Sosialidemokraattinen Puolue sai vaalivoiton myötä kolme edustajanpaikkaa. Kokoomukselle tuli yksi edustajanpaikka, joka säilyi puolueella vuosien 1970–1983 vaaleissa. Samoin SKDL sai yhden paikan, paitsi vaaleissa 1983. Keskustapuolueen, Liberaalisen Kansanpuolueen ja Pientalonpoikien Puolueen vaaliliitto vuonna 1966 onnistui ja tuloksena oli neljä edustajanpaikkaa, jotka menivät Keskustapuolueelle.⁷⁰⁵ Vaalien 1966 jälkeen liberaalit pahoittelivat sitä, että Keskustapuolue asetti vaaliliiton ehdoksi sen, että Liberaalisella Kansanpuolueella tuli olla kaksi vahvaa ehdokasta.⁷⁰⁶ Siten liberaalien äänet hajaantuivat vaaleissa kahdelle ehdokkaalle. Lisäksi Keskustapuolueen neljän edustajanpaikan saantia edesauttoi sanomalehti *Karjalan Maassa* päivää ennen vaaleja julkaistu mainos, jossa vaalipiirin alue jaettiin Esa Timosen, Ale Holopaisen, Reino Karpolan ja Mikko Volotisen kesken.⁷⁰⁷ Vaaleissa äänestäjät puolestaan toteuttivat mainoksen tavoitteen: neljä edellä mainittua miesehdokasta valittiin eduskuntaan. Samalla edellisen kauden kansanedustaja Paula Ruutu jäi valitsematta, kuten puolueen piirihallinto mainoksen laatijana halusi.⁷⁰⁸

⁷⁰⁴ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1979–1983. Tilastokeskus.

⁷⁰⁵ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

⁷⁰⁶ Pöytäkirja 9.4.1967 § 7 vuosikokous, toimintakertomus 1966, Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Cb. Vuosikokousten pöytäkirjat. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA ; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966. Tilastokeskus.

⁷⁰⁷ *Karjalan Maa* 19.3.1966.

⁷⁰⁸ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966. Tilastokeskus.

Vuoden 1970 vaaleissa, joissa edustajanpaikkoja oli kahdeksan, Maaseudun Puolue omana vaaliliittona sai vaalivoiton myötä eduskuntaan kaksi kansanedustajaa. Sosiaalidemokraatit puolestaan menettivät yhden edustajanpaikan ja Keskustapuolueessa omana vaaliliittona jäätiin kahteen paikkaan. Vaalitulokset 1972 pitivät edustajanpaikat samoilla puolueilla.⁷⁰⁹ Maaseudun Puolue kuitenkin menetti vaaleissa 1975 edustajanpaikkansa. Toinen paikoista siirtyi sosiaalidemokraateille, mihin osaltaan vaikutti puolueen kannatuksen nousu 3,3 prosenttiyksiköllä edellisistä vaaleista. Lisäksi Keskustapuolueen, Liberaalisen Kansanpuolueen ja Kristillisen Liiton vaaliliitolle tuli kolme paikkaa, joista yhden sai Kristillinen Liitto. Puolueen kannattajat keskittivät äänensä Erkki Korhoselle. Liberaalisen Kansanpuolueen kannattajat puolestaan keskittivät äänet pääehdokkaalle Vilho V. Turuselle.⁷¹⁰ Vaalien jälkeen Keskustapuolueessa pohdittiin vaaliliitosta saatua opetusta, kun sekä kristilliset että liberaalit keskittivät ääniä yhdelle ehdokkaistaan.⁷¹¹

Vuoden 1979 vaaleihin, joissa edustajanpaikkoja oli jaossa seitsemän, Keskustapuolue solmi vaaliliiton Liberaalisen Kansanpuolueen ja Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolueen kanssa. Vaaliliitto ei onnistunut saamaan tavoitteeksi asetettua kolmea edustajanpaikkaa. Sekä Kokoomus että SKDL uusivat edustajanpaikkansa, sen sijaan sosiaalidemokraatit menettivät yhden paikan. Maaseudun Puolue vaaliliitossa Kristillisen Liiton ja Perustuslaillisen Kansanpuolueen kanssa onnistui edustajanpaikkatavoitteessa. Eino Poutiainen sai kannattajiltaan 10 464 ääntä ja valittiin eduskuntaan. Kristillisen Liiton ehdokas Erkki Korhonen pääsi varaedustajaksi.⁷¹² Maaseudun Puolueessa todettiin, että tavoite toteutui solmitun vaaliliiton, puoluekentän aktiivisen toiminnan ja äänten keskittämisen tuloksena. Kiitosta annettiin lisäksi naistoimikunnan toiminnasta ja piirille annetusta taloudellisesta avusta.⁷¹³

Vuoden 1983 vaaleissa Sosialidemokraattinen Puolue sai kolmannen paikan, sillä SKDL:n kannatus aleni. Lisäksi Keskustapuolueen, Kokoomuksen ja Maaseudun Puolueen saavuttamat edustajanpaikat olivat yhtäläiset vaalitulosten 1979 kanssa.⁷¹⁴ Vaalituloksista 1966–1983 ilmenee, että vaaliliiton kautta pienistä puolueista Kristillinen Liitto sai edustajanpaikan vuonna 1975, toisaalta puolueissa koettiin epäonnistumisia edustajanpaikkatavoitteissa, joita vaaliliitille asetettiin.

---

⁷⁰⁹ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1970–1972. Tilastokeskus.

⁷¹⁰ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1972–1975. Tilastokeskus.

⁷¹¹ Toimintakertomus vuodelta 1975 Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁷¹² SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1979. Tilastokeskus; Erkki Korhonen nousi eduskuntaan 27.9.1979 varaedustajan paikalta kansanedustaja Eino Poutiaisen kuoleman jälkeen. Erkki Korhosen varamieheksi määrättiin sairaanhoitaja, emäntä Anna Elina Kettunen Ilomantsista. Pöytäkirja 19.19.1979 § 3–4 Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunta. Haf:1. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Suomen kansanedustajat 1907–1982. Helsinki 1982, 271, 488.

⁷¹³ Pöytäkirja 20.4.1980 § 8 sääntömääräinen vuosikokous, liite 3: vuosikertomus 1979, Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Ca:7 Pöytäkirjat. Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. JoMA.

⁷¹⁴ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1979–1983. Tilastokeskus.

5.4.3 Vaalitulokset yllättää puolueväen

Eduskuntavaaleihin 1966–1983 asetettiin ehdokkaaksi naisia aikaisempaa enemmän, sillä naisten osuus ehdokkaista oli 23,1 prosenttia. Kansanedustajaksi naisia valittiin yhdestä kolmeen vaalia kohden. Kaikkiaan nainen tuli valituksi kaksitoista kertaa ja varaedustajanpaikalle kolme kertaa. Naisten osuus edustajista nousi vuosien 1966–1983 eduskuntavaaleissa 25,5 prosenttiin ja vastasi siten naisten osuutta ehdokkaista. Kansanedustajaksi tai varaedustajaksi Pohjois-Karjalan läänin vaalipiiristä valitut naisehdokkaat esitetään seuraavassa asetelmassa:

Eduskuntavaalit	Nais-ehdokkaat	Kansanedustaja	Puolue	Varaedustaja	Puolue
1966	7	Alli Vaittinen	KOK	Paula Ruutu ¹	KESK
1970	9	Lea Sutinen Alli Vaittinen	KESK KOK	Aune Mänttari	SMP
1972	13	Aune Mänttari Lea Sutinen Alli Vaittinen	SMP KESK KOK		
1975	21	Lea Sutinen Alli Vaittinen- Kuikka	KESK KOK		
1979	17	Lea Sutinen	KESK	Alli Vaittinen-Kuikka	KOK
1983	22	Lea Sutinen Eeva Turunen Kerttu Törnqvist	KESK KOK SDP		

¹ Paula Ruutu nousi varaedustajan paikalta eduskuntaan 22.9.1967 kansanedustaja Esa Timosen tultua nimitetyksi Pohjois-Karjalan läänin maaherraksi.

Lähde: Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirikeskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Hab:1–Hag:1. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

Vuoden 1966 vaaleissa valittiin eduskuntaan terveyssisar-kättilö Alli Vaittinen Kokoomuksen ehdokaslistalta. Vaittinen oli ensimmäinen kokoomuslainen naiskansanedustaja vaalipiiristä. Puolueen miehistä asennetta valintaan kuvastaa se, että vaalien jälkeen piiritoimikunnan kokouksessa ei löydetty asiallista pohjaa keskusteluun eduskuntavaaleista saaduista kokemuksista. Suurimpana heikoutena ehdokasasettelun suhteen pidettiin kuitenkin todellisen maanviljelijä- ja pappiehdokkaan puuttumista. Lisäksi ehdokkaaksi ei saatu kolmea naista, kuten suunniteltiin, vaan jäätin kahteen naisehdokkaaseen. Piirin kevätkokouksessa luettiin kansanedustaja Alli Vaittisen kokoukselle lähettämä kirje ja päätettiin lähettää onnitteleva viesti uudelle kansanedustajalle.⁷¹⁵

⁷¹⁵ Pöytäkirja 24.4.1966 § 2 Pohjois-Karjalan Kansallisliiton piiritoimikunta. Cb–Cc 1 Pöytäkirjat, piiritoimikunta ja piirivaliokunta 1955–1973, sekä Pöytäkirja 24.4.1966 § 11 kevätkokous Pohjois-Karjalan Kansallisliitto. Ca 1. Piirikokousten pöytäkirjat 1957–1973. Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto. PTA.

Kokoomuksen äänenkannattajassa sanomalehti *Karjalaisessa* julkaistiin vaalien 1966 jälkeen tulokset vaaleista kansanedustajien valokuvien kera. Lehdessä ei kuitenkaan tuotu esille tai kommentoitu sen enempää kokoomuslaisen naisehdokkaan kansanedustajaksi valintaa, mikä osaltaan osoittaa valinnan yllätyksellisyyttä.⁷¹⁶ Työstään ja luottamustehtävistään tunnettu ja vaaleissa 1958 varaedustajaksi valittu Alli Vaittinen-Kuikka on todennut haastattelussa edustajaksi valinnastaan seuraavasti: ”Se oli siis sellainen niin kuin tehty työ, jolle saatiin loppupiste sillä hetkellä.” Uusi kansanedustaja sai onnitteluja ja myönteistä palautetta, mutta takanapäin keskusteluissa ihmeteltiin sitä, että ”miten se nyt näin kävi”.⁷¹⁷

Toisaalla Keskustapuolueen piiritoimikunnan laatima mainos, jossa vaalipiirin alue jaettiin neljän miesehdokkaan kesken vaalien 1966 edellä, vaikutti siten, että edellisen kauden kansanedustaja Paula Ruutu jäi valitsematta uudelleen eduskuntaan. Lisäksi ääniä hajautui kahdelle naisehdokkaalle ja Ruutu jäi varaedustajaksi. Ääniä olisi tarvittu lisää 159 puolueen neljännelle edustajanpaikalle.⁷¹⁸ Äänten hajauttaminen onnistui ja toimi neljän miesehdokkaan hyväksi. Paula Ruudun vaalikokemuksesta kertoo päiväkirja Pitkänperjantainiltana 1966 seuraavasti:⁷¹⁹ ”Minut siis pudotettiin eduskunnasta vaaleissa, en pudonnut. [...] Ratkaiseva asia oli numeron vaihdos ensimmäisen vaalipäivän Karjalan Maassa. Olenko katkera? En. Nolo olen ja hämmentynyt. Krokotiilit riemuitsevat nyt.” Paula Ruutu tiesi siis vastustajansa, puolueen piiritoimikunnan.

Vuoden 1970 vaaleissa Keskustapuolueessa onnistui äänten keskittäminen naisehdokkaalle. Emäntä Lea Sutinen sai ensimmäisellä ehdokaskerralla vaalipiirin keskustalaisista ehdokkaista suurimman kannatuksen, hieman yli 20 prosenttia puolueen äänimäärästä vaalipiirissä. Kannatus oli korkein Sutisen kotikunnassa Juuassa, jossa lähes 74 prosenttia Keskustapuoluetta äänestäneistä kannatti naisehdokasta.⁷²⁰ Kokoomuslainen Alli Vaittinen puolestaan valittiin jatkamaan edustajantytötä lähes 44 prosentin osuudella puolueen vaalipiirissä saamasta äänimäärästä. Maaseudun Puolueen naisehdokkaalle, kauppuutari Aune Mänttärille, vaalitulosten tarkistuslaskenta aiheutti ikävän yllätyksen. Vaalien jälkeen Mänttärei ehdittiin nimetä kansanedustajaksi, mutta tarkistuslaskenta osoitti, että hän jäi seitsemän äänen erolla varaedustajaksi.⁷²¹

Kun vuoden 1972 vaalitulokset olivat selvillä, mainittiin erityisesti, että ”ei jäänyt tipalle”, koska Aune Mänttärei sai edustajanpaikan vaalipiirin suurimmalla äänimäärällä, 9 225 äänellä. Ehdokkaan runsas mainonta sekä edellisten vaalien tulos saattoivat äänestäjät kannattamaan Aune Mänttäreiä. Uuden kansanedustajan mukaan äänestysaluekohtaiset tulokset osoittivat, ettei häntä oltu valittu pelkäs-

⁷¹⁶ Karjalainen 22.3.1966, 23.3.1966, 24.3.1966, 25.3.1966.

⁷¹⁷ Alli Vaittinen-Kuikka 4.8.1990 ja 5.8.1990, haastattelu 72, 27–34. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

⁷¹⁸ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966. Tilastokeskus.

⁷¹⁹ Päiväkirja 1965–1966, Biografinen materiaali 1:2. Paula Ruudun arkisto. JoMA.

⁷²⁰ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1970. Tilastokeskus; Keskustapuolue kunta- ja ehdokaskohtaiset vaalitulokset 1970, Toimintakertomus vuodelta 1970 Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö, liite. De Vuosikertomuksia. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁷²¹ Karjalainen 19.3.1970; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1970. Tilastokeskus.

tään naisten äänin, vaan kannattajina oli sekä naisia että miehiä.⁷²² Myös muissa puolueissa arvostettiin naisehdokkaita, sillä sekä Lea Sutinen että Alli Vaittinen valittiin jatkamaan eduskuntatyötä.⁷²³ Lisäksi Liberaalisen Kansanpuolueen nais-toimijat olivat tyytyväisiä vaalituloksiin, koska puolueen naisehdokkaat, lääninterveyssisar Anna-Liisa Asikainen ja varatuomari Marjatta Ronkainen, saivat yhteensä lähes 42 prosenttia puolueen saamasta äänimäärästä.⁷²⁴

Huomionarvoista vaalituloksissa 1972 on se, että naisehdokkaiden yhteisen äänimääräosuus oli Liberaalisen Kansanpuolueen lisäksi korkea eri puolueissa: Kokoomuksessa 49 prosenttia, Maaseudun Puolueessa 45 prosenttia ja Keskustapuolueessa 34 prosenttia. Edellä oleva osoittaa asenteiden muuttumista myönteisemmäksi naisten yhteiskunnallista osallistumista kohtaan. Näin oli erityisesti porvarillisia puolueita äänestävien henkilöiden keskuudessa, sillä Sosialidemokraattisessa Puolueessa naisehdokkaiden osuus äänistä jäi alle 10 prosentin ja samanlainen tulos oli SKDL:n naisehdokkailla.⁷²⁵ Kysymykseksi jää se, olivatko naisehdokkaiden kannattajat vaalipiirissä pelkästään naisia vai sekä naisia että miehiä. Vuoden 1970 eduskuntavaaleissa Gallupin kokoamien tietojen mukaan naisista 40 prosenttia äänesti naisehdokasta ja miehistä 7 prosenttia kannatti naisehdokasta.⁷²⁶

Vaaleissa 1975 Maaseudun Puolueen kannatus ei riittänyt edustajanpaikkaan. Samoin kävi Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolueelle, joten Aune Mänttari jäi valitsematta uudelleen edustajaksi siitä huolimatta, että sai hyvän kannatuksen. Sen sijaan Lea Sutinen ja Alli Vaittinen uusivat edustajanpaikkansa. Keskustalaisen naisjärjestön ehdokas Lea Sutinen sai suurimman kannatuksen Keskustapuolueessa ja Alli Vaittinen-Kuikka Kokoomuksessa. Sosialidemokraattinen Puolue sai kolme edustajanpaikkaa, mutta naisehdokkaiden kannatus ei riittänyt kansanedustajaksi nousuun.⁷²⁷

Eduskuntavaaleista 1979 on ehdokkaiden osalta huomioitavaa se, että miesehdokkaat nousivat suurimman kannatuksen saajiksi sekä Keskustapuolueessa että Kokoomuksessa. Tuloksista voidaan päätellä, että puolueissa pyrittiin murtaamaan pitkäaikaisten naiskansanedustajien ura ja keskitettiin ääniä miesehdokkaalle. Keskustapuolueen ehdokas Markku Kauppinen valittiin edustajaksi vuonna 1979 äänimäärällä 5 506, silti Lea Sutinen tuli valituksi eduskuntaan äänimäärällä 4 810. Kokoomuksen ehdokkaista Mauri Vänskan äänimäärä 6 581 tuotti edustajanpaikan ja Alli Vaittinen-Kuikka äänimäärällä 4 374 jäi varaedustajaksi.⁷²⁸ Alli Vaittinen-Kuikka kommentoi myöhemmin asiaa seuraavasti:⁷²⁹

---

⁷²² Karjalainen 5.1.1972.

⁷²³ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1972. Tilastokeskus.

⁷²⁴ Toimintakertomus 1971 Liberaalisen Kansanpuolueen Naiset ry, Pohjois-Karjalan piiriliitto. Da Toimintakertomukset. Liberaalisen Kansanpuolueen Naiset ry, Pohjois-Karjalan piiriliitto. Kotelo 1. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1972. Tilastokeskus.

⁷²⁵ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1972. Tilastokeskus.

⁷²⁶ Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 73.

⁷²⁷ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit. 1975. Tilastokeskus.

⁷²⁸ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1975–1979. Tilastokeskus.

⁷²⁹ Alli-Vaittinen-Kuikka 4.8.1990 ja 5.8.1990, haastattelu 72, 29. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

”Mutta tiesin sen, että alkoi sitten loppuaikana, kun olin kolmetoista vuotta eduskunnassa, niin alkoi kaikenlaiset kommervenkit, ihan kaikenlaiset kommervenkit, koska se on miehen paikka.” Naisedustaja koki siis painostusta puolueensa miehisessä kulttuurissa.

Sosialidemokraattisessa Puolueessa naisehdokkaan vaalitulokset vuonna 1979 oli enteellinen, kun myymäläemäntä (tuote-esittelijä) Kerttu Törnqvist sijoittui puolueen ehdokkaista neljännelle sijalle. Vuonna 1979 viiden sosiaalidemokraattisen naisehdokkaan yhteinen äänimäärä oli 26 prosenttia puolueen ehdokkaille annetuista äänistä, kun siihen asti naisehdokkaiden osuus äänistä oli korkein, vajaa 11 prosenttia, vaaleissa 1970.⁷³⁰ Vaalitulokset 1979 osoittaa asenteiden muuttumista sekä piirijärjestössä naisehdokkaiden lukumäärään nähden että äänestäjien ehdokasarvioinneissa.

Vuoden 1983 vaalit tuovat myös esille naisten menestymisen vaalipiirissä. Keskustapuolueen pitkäaikainen kansanedustaja Lea Sutinen lähti ehdokkaaksi, koska tukijoukko, joka velvoitti hänet vaaleihin 1970, näin halusi, vaikka luopumistakin harkittiin.⁷³¹ Lisäksi eri puolueilla oli naisehdokkaita, jotka olivat edustajaehdokkaana jo 1970-luvulla. Vaaleissa 1983 naisehdokkaiden osuus annetuista äänistä nousi lähes 29 prosenttiin. Suurimmista puolueista Kokoomuksen naisehdokkaiden yhteinen äänimäärä oli hieman yli 47 prosenttia puolueen ehdokkaille annetuista äänistä, Sosialidemokraattisessa Puolueessa vastaavasti naisehdokkaiden osuus äänistä oli lähes 33 prosenttia ja Keskustapuolueessa 27 prosenttia.⁷³²

Eduskuntaan nousi vuonna 1983 kaksi uutta naisedustajaa, Eeva Turunen ja Kerttu Törnqvist. Lisäksi Lea Sutinen tuli valituksi viidennen kerran kansanedustajaksi. Kokoomuksen ehdokkaan, aineenopettaja Eeva Turusen kannatus ratkaisi edustajanpaikan Turusen hyväksi 66 äänen erolla edellisen vaalikauden edustajaan Mauri Vänskään. Sosiaalidemokraattinen Kerttu Törnqvist valittiin puolestaan edustajaksi vaalipiirin toiseksi suurimmalla äänimäärällä.⁷³³ Kerttu Törnqvistin kannatuksen ja valinnan merkitystä korostaa se, ettei Sosialidemokraattisella Puolueella ollut vaalipiiristä naisedustajaa sen jälkeen, kun Anna Toivari nousi lokakuussa 1920 varaedustajan paikalta eduskuntaan. Siten 60 vuoden jälkeen murtui kansanedustajuuden osalta Pohjois-Karjalan sosiaalidemokraattisessa piirijärjestössä vallinnut miehinen kulttuuri.

5.5 YHTEENVETO

Naisten osuus ehdokkaista oli vaalipiirissä vuosien 1966–1983 vaaleissa 23,1 prosenttia, kun koko maassa osuus oli 22,7 prosenttia. Naisten osuus vaalipiirin kansanedustajista oli 25,5 prosenttia ja osuus kaikista kansanedustajista 23,3

⁷³⁰ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1979. Tilastokeskus.

⁷³¹ Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 31. Veteraanikansanedustajien muistitietoaarkisto. EK.

⁷³² SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1983. Tilastokeskus.

⁷³³ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1983. Tilastokeskus.

prosenttia.⁷³⁴ Siten vaalijaksolla 1966–1983 naisten osuus ehdokkaista ja kansanedustajista oli vaalipiirissä valtakunnallisella tasolla. Se, että naiset saivat vaaleissa ehdokasosuutta vastaavan osuuden kansanedustajista, osoittaa ehdokasasettelun tärkeyden. Naisia tulisi valita ehdokkaaksi enemmän, kun naisten osuutta kansanedustajista halutaan nostaa. Tutkimuksessa esille tuodut esimerkit osoittavat, kuinka tiukkaa kilpailu edustajanpaikoista pienessä vaalipiirissä oli. On huomionarvoista, että äänen keskittäminen naisehdokkaille onnistui. Toisaalta epäasiallisella mainonnalla naisedustaja pudotettiin pois eduskunnasta. Vaaliliittojen osalta tuloksista selviää, etteivät solmitut vaaliliitot edistäneet naisehdokkaiden menestymistä pienissä puolueissa.

Vaalipiirissä naiskansanedustajien lukumäärä tai puoluetusta ei heijastanut 1960–1970-luvun vasemmistoilmapiiriä, vaan maaseudun naisten yhteiskunnallista aktivoitumista keskustalaisessa naisjärjestössä ja Keskustapuolueessa sekä virkanaisten poliittisen aktiviteetin lisääntymistä kokoomuslaisessa naisjärjestössä ja Kokoomuksessa. Yhteisöllinen toiminta naisjärjestöissä vaikutti merkittävästi naisehdokkaiden ja naiskansanedustajien lukumäärän kasvuun. Naisjärjestöjen ehdokkaiden menestystä vaaleissa osoittaa se, että kokoomuslainen Alli Vaittinen-Kuikka valittiin kansanedustajaksi neljä kertaa ja keskustalainen Lea Sutinen viisi kertaa. 1960–1970-luvun keskustelut tasa-arvokysymyksistä näkyivät vaalituloksissa. Naisia velvoitti toimintaan se, että saataisiin toteutettua tärkeitä sosiaalipoliittisia tavoitteita.

---

⁷³⁴ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

6 Kansanedustajaksi ennätysmäärä naisia

6.1 PUOLUEKIRJO JA YHTEISKUNNALLINEN MURROS

Suomalaisessa edustuksellisessa demokratiassa siirryttiin puoluevetoisesta demokratian kaudesta yleisdemokratian kauteen 1980-luvulta alkaen. Kansalaiset eivät enää sitoutuneet puolueeseen samalla tavoin kuin aikaisemmin. Osa kansalaisista turhautui politiikkaan ja vieraantui puolueista. Jäsenmäärät alkoivat laskea eri puolueissa. Myös äänestysaktiivisuus alkoi heikentyä. Lisäksi puoluejärjestöjen vaikutusvalta eduskuntaryhmien päätöksentekoon pieneni. Poliitiikka muuttui henkilökeskeisemmäksi ja puolueiden puheenjohtajien asema vahvistui puolueiden poliittisena linjanvetäjänä.⁷³⁵

Yleisdemokratian kaudella kansalaisten äänestyspäätöksiin vaikuttaa aikaisempaa enemmän puoluejohtajan kyvykkyys. Esimerkiksi eduskuntavaaleissa saatetaan valita puolue arvioimalla puoluejohtajan pätevyyttä pääministeriksi. Kun eri tiedotusvälineiden käyttö laajeni, voidaan esimerkiksi Internetin kautta tehdä politiikkaa. Kuten eliittidemokratian kaudella, kansanedustajan roolissa korostuu yleisdemokratian kaudella valtakirjan saaneen itsenäinen harkinta ja luottamusmiehen asema, ei enää asiamiehen tehtävä toteuttaa puolueohjelmaan kirjattuja tavoitteita.⁷³⁶ Naisten näkökulmasta avautuivat poliittisen edustamisen huippupaikat, kuten puolueen puheenjohtajuudet, esimerkiksi Sosialidemokraattisessa Puolueessa Jutta Urpilainen ja Kristillisessä Liitossa Päivi Räsänen, sekä pääministeriys, kuten Keskustassa Anneli Jäätteenmäki ja Mari Kiviniemi.

Eduskuntavaaleja koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin 1990-luvulla. Edustajinvaalilain muutoksella vuonna 1990 siirryttiin yksipäiväiseen vaalitoimitukseen ja vaalipäiväksi määrättiin maaliskuun kolmas sunnuntai. Vuonna 1995 toteutettiin laaja koko vaalilainsäädäntöä koskenut uudistus. Sen keskeiset kohdat olivat äänioikeusikärajan määräytymisperusteen siirto vaalipäiväksi, mikä alensi äänioikeusikää keskimäärin noin puolella vuodella, ja konekielisten äänioikeusrekisterin ja ehdokasrekisterin perustaminen osana vaalitietojärjestelmää sekä aikataulun nopeuttaminen ja yhtenäistäminen eduskuntavaalien ja kunnallisvaalien kesken.⁷³⁷

⁷³⁵ Paloheimo 2007, 363–369.

⁷³⁶ Paloheimo 2007, 363–369.

⁷³⁷ Tarasti & Taponen 1996, 42, 53–54, 62.

Vuonna 1998 säädetyin vaalilain mukaan ehdokkaiden asettamiseksi oli aina toimitettava jäsenäänestys, paitsi jos siihen oli nimetty enintään niin monta henkilöä kuin puolueella oli oikeus asettaa ehdokkaita vaalipiirissä. Oikeus nimetä henkilöitä jäsenäänestykseen oli vaalipiirissä toimivalla puolueeseen kuuluvalla yhdistyksellä, jossa oli vain henkilöjäseniä (perusjärjestö). Lisäksi vaalipiirin alueella toimivaan samaan perusjärjestöön kuuluvat vähintään 15 jäsentä olivat oikeutettuja nimeämään kirjallisesti ehdokkaan jäsenäänestykseen, mutta vain yhden. Vastaava nimeämisoikeus oli myös vähintään 30 jäsenellä, jotka kuuluivat vaalipiirin alueella toimiviin eri perusjärjestöihin. Ehdokkaiksi oli asetettava jäsenäänestyksessä eniten ääniä saaneet henkilöt. Äänestyksen tuloksesta saatiin puolueen hallituksen suostumuksella poiketa enintään yhdellä neljäsosalla niiden henkilöiden määrästä, jotka puolue asetti ehdokkaikseen (muutosoikeus). Puolueen ehdokkaista oli kuitenkin vähintään puolet asetettava jäsenäänestyksessä eniten ääniä saaneista henkilöistä.⁷³⁸

Vaalitoimintaan ja yhteiskunnalliseen keskusteluun nousi 1980–1990-luvulla uusia puolueita sekä vaihtoehtoliikkeitä ja pieniä ryhmittymiä, joista osa muuntui puolueeksi, kuten vihreä liike. Vuoden 1980 jälkeen on perustettu 25 uutta puoluetta, joista eduskuntapuolueina ovat edelleen Perussuomalaiset, Vasemmistoliitto ja Vihreä Liitto. Perustetuille pienille puolueille tunnusomaista on se, että ne keräävät ennen vaaleja tarvittavat 5 000 kannatuskorttia ja mikäli puolue ei saa kansanedustajia, puolue poistetaan puolurekisteristä.⁷³⁹ Puoluelain mukaan puolue, jonka ehdokkaista ketään ei ole valittu edustajaksi viimeksi toimitetuissa eikä niitä edeltäneissä kansanedustajain vaaleissa, poistetaan rekisteristä. Puolue voidaan poistaa rekisteristä myös oman hakemuksensa perusteella.⁷⁴⁰

Vuoden 1987 vaaleissa uusia ehdokasasetteluun osallistuneita puolueita olivat Demokraattinen Vaihtoehto ja Suomen Eläkeläisten Puolue.⁷⁴¹ Kun Suomen Kommunistinen Puolue hajosi järjestöllisesti vuodesta 1984 lähtien, niin vähemmistöläiset perustivat uuden puolueen Demokraattisen Vaihtoehdon huhtikuussa 1986. Uusi puolue oli lähinnä vaalijärjestö, jonka ehdokaslistoille pääsivät SKDL:n listojen ulkopuolelle jääneet vähemmistökommunistit. Lisäksi puolue toiminnassa oli muutosta siten, että Liberaalinen Kansanpuolue erosi Keskustapuolueesta vuonna 1986 ja Keskustapuolue muutti nimensä vuonna 1988 Suomen Keskustaksi.⁷⁴² Vihreät asettivat ehdokkaita vuoden 1987 vaaleihin, mutta muutos puolueeksi tapahtui vaalien jälkeen. Helmikuussa 1987 perustettu Vihreä Liitto ry päätettiin 7.2.1988 rekisteröidä puolueeksi. Toisaalta osa vihreistä eli ekokatastrofin torjujat perustivat Vihreät-puolueen, jossa kannattajakorttien kerääminen aloitettiin vuonna 1987.⁷⁴³

Puolue muutokset jatkuivat 1990-luvulla. Esimerkiksi toimintansa lopettaneet Suomen Kansan Demokraattinen Liitto ja Suomen Kommunistinen Puolue sekä

⁷³⁸ Tarasti 1998, 89, 409–410, 414–415, 419.

⁷³⁹ Mickelsson 2007, 247–248.

⁷⁴⁰ Tarasti & Taponen 1996, 238–239.

⁷⁴¹ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987. Tilastokeskus.

⁷⁴² Mickelsson 2007, 246.

⁷⁴³ Mickelsson 2007, 246, 255–257; Sohlstén 2007, 49, 53–55.

näiden puolueiden nais- ja nuorisojärjestöt olivat perustamassa Vasemmistoliittoa huhtikuussa 1990, minkä jälkeen Demokraattinen Vaihtoehto lopetti toimintansa. Vuonna 1994 puolestaan aloitti toimintansa Nuorsuomalainen Puolue. Kun seuraavana vuonna Suomen Maaseudun Puolue ajautui konkurssiin, perustettiin sen tilalle Perussuomalaiset. Vihreän Liiton oheisjärjestöt Vihreät Naiset, Vihreät nuoret sekä Vihreät opiskelijat aloittivat toimintansa 1990-luvulla. Sitä vastoin Vihreät-puolue muutti nimeään kaksi kertaa, ensiksi nimeksi tuli Ekologinen puolue – vihreät rp ja vuonna 1998 Kirjava ”Puolue” – Elonkehän Puolesta – KIPU rp, mutta saamatta edustajaa vaaleissa 1999 puolue kuihtui riittaisena. Nuorsuomalainen Puolue puolestaan päätettiin lakkauttaa vaalien 1999 jälkeen, koska se ei saanut edustajanpaikkaa.⁷⁴⁴ Lisäksi oli uusia puolueita, jotka eivät saaneet ainuttakaan edustajanpaikkaa. Esimerkiksi Ihmisyydenpuolue poistettiin tällä perusteella rekisteristä vuonna 1995. Vuonna 1990 perustettu Naisliike rp (vuodesta 1993 alkaen Naisten Puolue rp) ei saanut kansanedustajaa vaaleissa 1991 ja 1995, joten se poistettiin puolurekisteristä.⁷⁴⁵

Poliittisten naisjärjestöjen lisäksi naiset suuntasivat 1980-luvulla tasa-arvopoliittikkaan ja loivat omia verkostojaan. Lisäksi naiset toimivat rauhan- ja ympäristöliikkeissä sekä ydinvoimaa vastustavissa liikkeissä. Kun 1960-luvun tasa-arvoliike korosti naisten ja miesten yhteistoimintaa, palattiin 1980–1990-luvulla osittain naisten erillistoimintaan. Vuonna 1988 perustettiin NYTKIS – Naisjärjestöt Yhteistyössä -verkosto, joka yhdisti entiset ja uudet eli traditionaaliset sekä feministiset naisjärjestöt. Yhteistyöjärjestöön liittyivät myös poliittiset naisjärjestöt.⁷⁴⁶ Sitoutumattomat ja poliittiset naisjärjestöt ovat tehneet yhteistyötä erityisesti kansainvälisissä kysymyksissä ja naisten edustuksen lisäämiseksi päätöksenteossa.⁷⁴⁷ Vuonna 1991 perustettiin eduskunnan naisverkosto, johon voivat liittyä kaikki naiskansanedustajat. Verkoston toiminta kohdistuu lainvalmistelutyössä naisten ja miesten välisen tasa-arvon sekä naisten oikeuksien toteuttamiseen.⁷⁴⁸ Vuoden 1987 alusta voimaan tulleen tasa-arvolain tavoitteena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä, toiseksi edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa ja kolmanneksi, syrjinnän estämiseksi ja tasa-arvon toteuttamiseksi, parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Vuonna 1995 tasa-arvolakiin lisätyn kiintiösäännöksen johdosta naisten lukumäärä on noussut esimerkiksi kuntien lautakunnissa.⁷⁴⁹

1990-luku oli murrosten vuosikymmen, jolloin muutoksia tapahtui poliittisessa elämässä, sosiaalisessa rakenteessa sekä talouselämässä. Kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän kaatuminen Itä-Euroopassa heikensi Euroopan maiden sisällä oikeiston ja vasemmiston vastakkaisuutta. Suomessa 1990-luvun alkua sävyttivät keskustelut Euroopan Unioniin liittymisestä, mikä toteutui vuonna 1995. Lisäksi vuosikymmenen alkupuolella koettu lama aiheutti yhteiskunnassa muutoksia. Säästökuuri leikkasi sekä julkista työllisyyttä että sosiaaliturvan ta-

---

⁷⁴⁴ Mickelsson 2007, 246–247, 257–258.

⁷⁴⁵ Mickelsson 2007, 288–289.

⁷⁴⁶ Bergman 1998, 176–181; Kuusipalo 1999, 70–71.

⁷⁴⁷ Mustakallio 1996, 49.

⁷⁴⁸ Lähteenmäki 2006, 200.

⁷⁴⁹ Nikula 1999, 136–137.

soa. Laman lisäksi teknologian kehitys tuotti vaikeuksia, sillä automaatio vähensi työpaikkoja. Suomi oli muuttumassa tietotekniseksi yhteiskunnaksi.

Raija Julkusen mukaan julkisten varojen säästöt 1990-luvulla voitiin tehdä ilman suurta poliittista vastarintaa jonkinlaisen suomalaisen realismin nimissä eikä naisten ja miesten poliittisissa reaktioissa ollut eroa. Työttömyys kosketti niin miehiä kuin naisia, mutta julkisen sektorin palvelujen karsiminen vähensi erityisesti naisten työpaikkoja. Esimerkiksi naisvaltaisella hoitoalalla naisten työpaikkoihin liittyvät julkisen sektorin säästövaatimukset aiheuttivat paineita ja työssäkäyvien työolot heikkenivät säästöjen ja supistusten tuloksena.⁷⁵⁰

Vaalipiirin alueella 1960–1970-luvun muuttoliike muutti 1980-luvulla muotoaan lähimuutoksi kuntien sisällä. Syrjäkylistä siirryttiin kirkonkyltiin ja asutustaajamiin. Siten kuntien sisällä tapahtuneesta muutosta tuli merkittävä aluerakenteen muutostekijä 1980-luvulla.⁷⁵¹ Pohjois-Karjalan väestömäärä oli 177 567 vuoden 1986 alussa. Joensuussa, Lieksassa, Nurmeksessa ja Outokummussa asukkaita oli yhteensä 86 535 ja muissa kunnissa 91 032. Ammatissa toimivasta väestöstä toimi 1980-luvun alussa lähes 24 prosenttia maa- ja metsätaloudessa, hieman yli 26 prosenttia teollisuudessa ja lähes 47 prosenttia palveluelinkeinoissa. Pohjois-Karjalassa maa- ja metsätaloudella oli siis edelleen vahva asema teollisuuden rinnalla.⁷⁵²

Pientilavaltaisen Pohjois-Karjalan maaseudulla tilarakenteen muovaajina olivat vielä 1980-luvulla vapaaehtoiset ositukset. Maiden lohkomisen seurauksena, esimerkiksi perinnönjakojen yhteydessä tai loma-asuntotonttien perustamisessa, olivat pienet tilakoot. Euroopan Unioniin liittyminen puolestaan vaikutti monin tavoin maatalouteen, esimerkiksi Unioniin liittymistä seurasi vaade maatilojen kasvattamisesta Euro-kokoisiksi suurtiloiksi.⁷⁵³ Pohjois-Karjalassa maatilametsätaloudella oli merkitystä metsäteollisuuden raaka-aineen tuottajana, työllistäjänä sekä osana viljelijöiden toimeentuloa.⁷⁵⁴

Maakuntaohjelman 1987 mukaan tärkein hanke Pohjois-Karjalassa oli Uimaharjun selluloosatehtaan laajennus ja paperitehtaan perustaminen. Lisäksi suuria hankkeita olivat Niiralan rajanylityspaikan avaaminen henkilöliikenteelle sekä Kolin matkailukeskuksen kehittäminen. Uimaharjun tehtaalla rakentaminen aloitettiin vuoden 1990 alussa ja selluloosatehtaan uusi osa sekä uusittu vanha osa aloittivat toiminnan vuoden 1992 lopulla.⁷⁵⁵ Pohjois-Karjalan liiton vuosien 1995–1999 kehittämissuunnitelmassa olivat keskeisesti esillä metsäosaaminen, teollinen erikoisosaaminen, lähialueyhteistyö sekä maaseudun elinkeinon monipuolistaminen. Tavoitteena oli maaseutuelinkeinon vahvistaminen ja monipuolistaminen uusilla elinkeinoilla, joita olivat esimerkiksi metsä- ja puutalous ja erikoismaatalous, kuten marjanviljely ja luomutuotanto, sekä maaseutumatkailu.⁷⁵⁶

---

⁷⁵⁰ Julkunen 1999, 98.

⁷⁵¹ Kupiainen 2007, 168–169.

⁷⁵² Suomen tilastollinen vuosikirja 1987, 58–59. Tilastokeskus.

⁷⁵³ Kupiainen 2007, 171–174, 314–315.

⁷⁵⁴ Saarelainen 1995, 236.

⁷⁵⁵ Kinnunen 2006a, 104–105.

⁷⁵⁶ Saarelainen 1995, 237.

6.2 ROHKEASTI EHDOKASLISTOILLE

6.2.1 Pienten puolueiden määrä kasvaa

Vaalipiirissä pienten puolueiden lukumäärän kasvu tuli esille vaaliliittojen solmimisessa sekä ehdokkaiden lukumäärän nousussa. Vuoden 1987 eduskuntavaaleihin vaaliliitto solmittiin Liberaalisen Kansanpuolueen ja Keskustapuolueen välillä. Muut puolueet esiintyivät vaaleissa omana vaaliliittona, samoin uudet puolueet Demokraattinen Vaihtoehto sekä Suomen Eläkeläisten Puolue. Lisäksi omalla listallaan olivat sekä vihreät että Aune Mänttari ja Kari Vuorinen. Ehdokasasettelussa asetettiin vaaleihin 1987 kaikkiaan 105 ehdokasta eli 21 enemmän kuin vuoden 1983 vaaleihin. Naisia oli ehdokkaista 35, joka oli kolmannes, kun edellisissä vaaleissa naisia oli ehdokkaista reilu neljännes.⁷⁵⁷ Eniten naisia asetettiin ehdokkaaksi Sosialidemokraattisessa Puolueessa, Kokoomuksessa, Keskustapuolueessa sekä Kristillisessä Liitossa, joilla kullakin oli viisi naisehdokasta (liitteet 11 ja 12).

Keskustapuolueen vuosikokouksessa 6.4.1986 hyväksyttiin Keskustapuolueen ja Liberaalisen Kansanpuolueen vaaliliittosopimus. Lisäksi vahvistettiin jäsenäänestyksen tulos ja valittiin sen ja piiritoimikunnan ehdotuksen pohjalta kaksitoista ehdokasta vaaleihin 1987. Ehdokkaista naisia oli viisi.⁷⁵⁸ Liberaalit puolestaan asettivat ehdokkaaksi yhden miehen ja yhden naisen.⁷⁵⁹ Ehdokasasettelun ja sitä edeltävän jäsenäänestyksen vaatimaa aikaa kuvaa se, että Keskustapuolueessa valmistautuminen vaaleihin 1987 aloitettiin vuoden 1985 lopulla. Jäsenäänestykseen ehdokasehdokkaat oli nimettävä 24.2.1986 mennessä ja jäsenäänestys järjestettäisiin vuosi ennen eduskuntavaaleja. Äänioikeus oli yli 15-vuotiailla 24.1.1986 mennessä puolueeseen liittyneillä jäsenillä.⁷⁶⁰ Muissa puolueissa jäsenäänestykseen osallistumisen ikäraja oli 18 vuotta. Sosialidemokraattisessa Puolueessa edellytettiin äänestäjältä vähintään neljän kuukauden mittaista jäsenyyttä ennen jäsenäänestystä.⁷⁶¹

Maaseudun Puolueessa keskusteltiin vuonna 1985 ehdokasasettelun tärkeydestä, koska puolustettavana oli vaaleissa 1983 saatu kansanedustajanpaikka. Siksi puolueessa asetettiin tavoitteeksi organisaation lujittaminen ja toiminta niin, että vuoden 1987 vaaleissa olisi mahdollisuudet kahteen edustajanpaikkaan.⁷⁶² Maaseudun Puolueella oli ehdokkaana neljä naista ja kymmenen miestä. Suomen Eläkeläisten Puolue lähti puolestaan vaaleihin kahdella miesehdokkaal-

⁷⁵⁷ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1983–1987. Tilastokeskus.

⁷⁵⁸ Pöytäkirja 6.4.1986 § 13–15 vuosikokous Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. C Pöytäkirjat 1986–1989. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁷⁵⁹ Pöytäkirjat 9.3.1986 § 5 ja 30.11.1986 § 3 piiritoimikunta, Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Cc Piiritoimikunnan kokousten pöytäkirjat. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA.

⁷⁶⁰ Pöytäkirja 5.11.1985 syyskokous ja toimintasuunnitelma 1986, Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piiri. Ca Yleisten kokousten pöytäkirjat 1966–1994. Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA.

⁷⁶¹ Kuitunen 2008, 118–119.

⁷⁶² Pöytäkirja 23.11.1985 § 6 sääntömääräinen syyskokous ja pöytäkirja 23.3.1986 sääntömääräinen kevätkokous, Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piirijärjestö. Ca:7 Pöytäkirjat. Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. JoMA.

la. Uusi puolue Demokraattinen Vaihtoehto asetti ehdokkaita sallitun enimmäismäärän eli neljätoista henkilöä. Näistä neljä oli naisia. Sama määrä ehdokkaita oli Suomen Kansan Demokraattisella Liitolla.⁷⁶³ Suomen Naisten Demokraattisen Liiton Joensuun piirijärjestöstä osallistuttiin Demokraattisen Vaihtoehdon vaaliliittoon ja nimettiin ehdokkaaksi psykologi Tuula Hynninen, jolle koottiin vaalityöhön tukiryhmä.⁷⁶⁴

Jo marraskuussa 1986 Naisten Demokraattisesta Liitosta oli erotettu Demokraattiseen Vaihtoehtoon kuuluneet vähemmistöpiirit, kuten Joensuun piirijärjestö. Erotetut piirit perustivat yhdessä huhtikuussa 1987 Naisten Demokraattisen Toimintakeskuksen. Keskus julkaisi omaa *Naisten lehteä*. Vasemmistoliiton perustamisen jälkeen Demokraattinen Vaihtoehto lopetti toimintansa ja syksyllä 1990 perustettiin uusi naisjärjestö, Vasemmistonaiset. Naisjärjestön kiinnekohtia olivat esimerkiksi kansainvälinen solidaarisuus, tasa-arvo ja ympäristökysymykset.⁷⁶⁵

Eniten naisehdokkaita oli vaalipiirissä eduskuntavaaleissa 1991, jolloin asetettiin yhteensä 88 ehdokasta, 37 naista ja 51 miestä. Naisten osuus ehdokkaista oli ennätyksellinen 42 prosenttia, kun koko maassa ehdokkaiksi asetetuista henkilöistä naisten osuus oli 41,2 prosenttia. Vaalipiirissä sekä Kokoomus että Vihreä Liitto asettivat ehdokkaiksi seitsemän naista eli puolet ehdokkaista. Vasemmistoliiton ehdokkaista naisia oli kuusi ja keskustalaisia naisehdokkaita viisi, samoin sosiaalidemokraatteja, lisäksi pienemmällä puolueilla oli yhteensä seitsemän naisehdokasta.⁷⁶⁶

Vaalien 1991 ehdokasasetteluun osallistuneista kolmestatoista puolueesta kuusi toimi omana vaaliliittona. Vaaliliittoja puolueiden kesken solmittiin kaksi. Maaseudun Puolueen kumppaneina olivat Suomen Eläkeläisten Puolue, Ekologinen Puolue Vihreät sekä Naisliike. Toiseksi Keskusta, Liberaalinen Kansanpuolue ja Kristillinen Liitto tekivät yhteistyötä.⁷⁶⁷ Koska liberaalit päättivät osallistua vaaliliittoon yhdellä ehdokkaalla ja kristillisillä oli kaksi ehdokasta, niin Keskusta asetti vaaliliittoon yksitoista ehdokasta. Kun Keskustan piirissä ehdokkaiksi esitettyjä ja suostumuksen antaneita henkilöitä ei ollut yhtätoista enempää, jäsenäänestystä ei tarvittu. Ehdokkaiden kirjoituksia ja mainontaa varten päätettiin Keskustan piirissä toimittaa tammikuussa 1991 oma vaalilehti *Maakunman suunta*.⁷⁶⁸ Sosiaalidemokraattinen Puolue esiintyi vaaleissa omana vaaliliittona, kuten aikaisemminkin. Sosiaalidemokraattien tavoitteena oli kolmen edustajanpaikan uusiminen. Vaalilyössä pidettiin esillä muun muassa sitä, kuinka pienille puolueille annetut äänet menevät hukkaan, koska äänikynnys on korkea.⁷⁶⁹

⁷⁶³ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987. Tilastokeskus.

⁷⁶⁴ Pöytäkirja 16.11.1986 piirikokous SNDL:n Joensuun piirijärjestö. C Pöytäkirjat. SNDL:n Joensuun piirijärjestön arkisto. JoMA.

⁷⁶⁵ Katainen 1994, 381–384.

⁷⁶⁶ SVT Vaalit 1991: 2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus.

⁷⁶⁷ SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus.

⁷⁶⁸ Pöytäkirja 8.4.1990 § 8 vuosikokous Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto. Cb Vuosikokousten pöytäkirjat. Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry:n arkisto. JoMA; Pöytäkirja 10.3.1990 § 8–9, 12 piiritoimikunta ja pöytäkirja 7.4.1990 § 13–14 vuosikokous sekä pöytäkirja 22.9.1990 § 6 piiritoimikunta ja pöytäkirja 18.11.1990 § 1 syyskokous, Keskustan Pohjois-Karjalan piiri. Pöytäkirjat 1990–1991. Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n piiritoimisto, Joensuu.

⁷⁶⁹ Partanen 2006b, 210.

Vuoden 1995 vaaleihin solmittiin Kristillisen Liiton, Liberaalisen Kansanpuolueen, Maaseudun Puolueen, Naisten Puolueen ja Eläkeläisten Puolueen vaaliliitto.⁷⁷⁰ Näin pienet puolueet pyrkivät saamaan riittävästi ääniä edustajapaikkaan. Keskusta puolestaan esiintyi omana vaaliliittona. Ehdokkaiden nimeämisessä käytettiin Keskustassa jäsenäänestystä ja yhden ehdokkuuden osalta muutosoikeutta, lisäksi yhden ehdokkaan valitsi piiritoimikunta.⁷⁷¹ Edellä mainitun valintamenettelyn jälkeen Keskustan ehdokkaista naisia oli neljä eli yksi vähemmän kuin vuonna 1991. Samoin naisehdokkaiden lukumäärä aleni yhdellä Kokoomuksen ehdokaslistoilla. Vasemmistoliitossa puolestaan ehdokkaana olleiden naisten lukumäärä aleni kuudesta kolmeen ja Maaseudun Puolueella kolmesta yhteen naisehdokkaaseen. Sosialidemokraattisen Puolueen ehdokkaana oli kuitenkin viisi naista, kuten vuonna 1991. Lisäksi Vihreä Liitto asetti ehdokkaaksi kahdeksan naista eli yhden enemmän kuin edellisissä vaaleissa.⁷⁷²

Vuoden 1995 eduskuntavaaleihin asetettiin kaikkiaan 105 ehdokasta, joista naisia oli 36. Siten naisten osuus ehdokkaista oli hieman yli 34 prosenttia. Merkille pantavaa on, että naisten osuus ehdokkaista aleni edellisiin vaaleihin verrattuna lähes 8 prosenttiyksiköllä, tosin lukumäärältään naisehdokkaita oli vain yksi vähemmän kuin vuonna 1991. Puolueissa miehet puolustivat asemansa kansanedustajaksi valinnassa asettamalla miehiä ehdokkaaksi enemmän kuin vuoden 1991 vaaleihin. Toisaalta lama ja sen vaikeudet saattoivat vaikuttaa alentavasti naisten ehdokshalukkuuteen. Koko maassa keskimäärin naisten osuus ehdokkaista jäi vuoden 1995 vaaleissa alle 40 prosenttiin ja oli noin kaksi prosenttiyksikköä alempi kuin vaaleissa 1991.⁷⁷³

Vaalipiirissä vuoden 1999 vaalien ehdokasasettelussa tuli esille laaja puolueiden kirjo, kun kaikkiaan seitsemäntoista puoluetta osallistui vaaleihin. Pääosin pienten puolueiden muodostamia vaaliliittoja oli neljä. Yhden muodostivat Nuorsuomalainen Puolue, Vihreä Liitto, Liberaalinen Kansanpuolue⁷⁷⁴, Perussuomalaiset, Kirjava "Puolue" – Elonkehän Puolesta – KIPU ja Vapaan Suomen Liitto. Toiseksi liittoutuivat Eläkeläisten Puolue, Remonttiryhmä ja Kristillinen Liitto. Kolmannen yhteistyön muodostivat Suomen Kommunistinen Puolue ja Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen Työväenpuolue. Neljännen vaaliliiton solmivat Sosialidemokraattinen Puolue ja Vasemmistoliitto. Yhteistyö oli erityinen siinä mielessä, että Sosialidemokraattinen Puolue perinteisesti esiintyi vaaleissa omana vaaliliittona.⁷⁷⁵ Tästä syystä puolueen piirikokouksessa esitettiin epäilyjä vaaliliiton solmimista kohtaan ja tuotiin esille se,

---

⁷⁷⁰ SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus.

⁷⁷¹ Pöytäkirjat 19.8.1994 § 51 ja 30.9.1994 § 61 piiritoimikunta sekä pöytäkirja 8.10.1994 § 7 syyskokous ja pöytäkirja 23.11.1994 § 78 piiritoimikunta, Keskustan Pohjois-Karjalan piiri. Pöytäkirjat 1994. Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n piiritoimisto, Joensuu.

⁷⁷² SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991 sekä SVT 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus.

⁷⁷³ SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991 sekä SVT 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus.

⁷⁷⁴ Liberaalisen Kansanpuolueen ehdokkaana eduskuntavaaleissa 1999 oli Tapani Parkkonen. SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus; Seija Karttunen (2010, 173) mainitsee Liberaalisen Kansanpuolueen viimeisiksi eduskuntavaaleiksi Pohjois-Karjalassa vaalit 1995.

⁷⁷⁵ SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

että osa sosiaalidemokraateista saattaa olla äänestämättä toteutetun vaaliliiton vuoksi.⁷⁷⁶

Lisäksi vaaleissa 1999 puolueista neljä eli Keskusta, Kokoomus, Eläkeläiset Kansan Asialla sekä Luonnonlain Puolue esiintyivät omana vaaliliittona. Sekä Kokoomus että Keskusta asettivat neljätoista ehdokasta.⁷⁷⁷ Koska Keskustassa osastojen nimeämiä ja suostumuksen antaneita ehdokasehdokkaita oli alle neljätoista, puolueessa ei järjestetty jäsenäänestystä. Ehdokkaat nimettiin osastojen ja piiritoimikunnan nimeämistä henkilöistä ja valinnassa huomioitiin ehdokkaiden alueellinen jakauma sekä sukupuoli-, ikä- ja ammattijakauma.⁷⁷⁸

Vuoden 1999 eduskuntavaaleissa ehdokkaita oli kaikkiaan 88, joista naisia oli 31, joten ehdokasasettelu osoitti hienoista hiipumista. Naisten osuus ehdokkaista oli 35,2 prosenttia, kun koko maassa osuus oli 37 prosenttia. Vaalipiirissä eniten naisehdokkaita asettivat Kristillinen Liitto, jonka kymmenestä ehdokkaasta naisia oli kuusi, sekä Kokoomus, jolla ehdokkaana oli viisi naista ja yhdeksän miestä. Keskustan ehdokkaista miehiä oli kymmenen ja naisia neljä eli puolueella ei ehdokasasettelussa toteutunut sukupuolijakauman tasapaino. Vasemmiston vaaliliitossa ehdokaspaikat jakoutuivat siten, että Sosialidemokraattisen Puolueen yhdestätoista ehdokkaasta naisia oli kolme eli kaksi vähemmän kuin vaaleissa 1995 ja Vasemmistoliitolla oli ehdokkaana yksi nainen ja kaksi miestä. Lisäksi pienten puolueiden ehdokkaana oli yhteensä kolmetoista naista.⁷⁷⁹ Todennäköistä kuitenkin oli, että vaaliliitoista huolimatta pienille puolueille edustajanpaikat olivat tiukassa ja siten vain suurimpien puolueiden naisehdokkailla oli mahdollisuus nousta eduskuntaan.

Vaalipiirissä eduskuntavaaleissa 1987–1999 asetettiin kaikkiaan 386 ehdokasta, joista naisia oli 139. Naisten osuus ehdokkaista oli siten 36 prosenttia, kun koko maassa naisten osuus oli 38,3 prosenttia.⁷⁸⁰ Vaalipiirissä naisten osallistuminen vaaliehtokkuuteen jäi siis alle koko maan keskiarvon. Naisten osallistumiseen vaikuttivat naisten oma kiinnostus ja puolueiden toiminta ehdokasasettelussa. Vuoden 1995 vaaleja käsittelevän tutkimuksen mukaan naisten vähäinen ehdokashalukkuus vaikuttaa eniten naisten määrään ehdokaslistoilla. Väitteelle puolueen valitsijoiden harjoittamasta syrjinnästä ei Soile Kuitusen tutkimuksessa saatu tukea. Kuitenkin jäsenäänestysten jälkeen ehdokasvaihdoksia tehtiin puolueissa ensisijaisesti ehdokaslistan alueellisen rakenteen tasapainottamiseksi, ei niinkään naisten ehdokkaaksi nostamiseksi.⁷⁸¹ Riitta Myllerin mukaan sosiaalidemokraattien jäsenäänestyksessä eniten kannatusta saaneet sijoitettiin ehdokaslistan alkuun ja tällä tavoin osoitettiin heidät kärkiehdokkaiksi. Lisäksi

---

⁷⁷⁶ Partanen 2006b, 213.

⁷⁷⁷ SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁷⁷⁸ Pöytäkirjat 8.3.1998 § 22 ja 5.7.1998 § 48 piiritoimikunta sekä pöytäkirja 4.10.1998 § 7 syyskokous ja pöytäkirja 8.11.1998 § 86 piiritoimikunta, Keskustan Pohjois-Karjalan piiri. Pöytäkirjat 1998. Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n piiritoimisto, Joensuu.

⁷⁷⁹ SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995 sekä SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁷⁸⁰ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995 sekä SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁷⁸¹ Kuitunen 1998, 33–34.

äänestystuloksesta oli mahdollista poiketa kahden nimen osalta, jotta esimerkiksi alueellisuus tulisi huomioiduksi.⁷⁸²

6.2.2 Naisilla ehdokkuus järjestötyön jatkona

Kuten taulukosta 5 ilmenee, naisten osuus ehdokkaista 1987–1999 oli korkein Vihreällä Liitolla. Seuraavina tulevat Kristillinen Liitto ja Kokoomus. Muilla puolueilla naisten osuus ehdokkaista jäi alle 40 prosenttiin. Yli puolet naisehdokkaista toimi julkisessa toimessa tai vapaassa ammatissa (liite 12). Kaupan alalla työskenteli noin viidesosa ehdokkaana olleista naisista. Maa- ja metsätalouden piirissä työskenteleviä naisia oli alle kymmenesosa naisehdokkaista eli aikaisempaa vähemmän, mikä viittaa yhteiskunnassa tapahtuneeseen rakennemuutokseen. Naisehdokkaiden kotipaikkatiedoissa oli muutosta siten, että ehdokkaaksi valittiin naisia myös vaalipiirin ulkopuolelta. Naisten kotipaikkakuntia olivat esimerkiksi Leppävirta, Pieksämäki, Joroinen, Vantaa, Helsinki, Vehkalahti ja Viljakkala, lisäksi vaaleissa 1991 tekniikan tohtori, kauppatieteen tohtori Tarja Cronbergin kotipaikka oli Kööpenhamina. Naisehdokkaista yli kolmasosa asui Joensuussa ja yli puolet naisehdokkaista oli kotoisin vaalipiirin muilta paikkakunnilta.

Taulukko 5. Naisten osuus (%) eri puolueiden ehdokkaista eduskuntavaaleissa 1987–1999 Pohjois-Karjalan läänin/ Pohjois-Karjalan vaalipiirissä

SDP	KOK	KESK	LKP	SKDL/VAS	SKL	SMP/PS	VIHR ¹	Muut
34,0	41,1	35,3	33,3	31,1	45,2	28,1	56,3	28,8

¹ Vuonna 1987 ei omana puolueena.

Lähde: Liite 11.

Naisten yhtenä pontimena lähteä ehdokkaaksi oli järjestötyöstä saatu kokemus. Osa haastateltavista toi esille poliittisten esikuvien merkityksen tehtäessä päätöstä lähteä politiikkaan. Esimerkiksi Riitta Myller tuli vaalien 1987 ehdokkaaksi työväenyhdistyksen piiristä. Karl Marx oli Riitta Myllerille yksi poliittinen esikuva. Rafael Paasio puolestaan oli esikuva, joka vei Sosialidemokraattista Puoluetta pari piirua vasemmalle, lisäksi Pohjois-Karjalasta esikuvana oli Matti Puhakka. Vaaleihin 1975, jolloin Myller sai äänestää ensimmäisen kerran, tehtiin isolla joukolla Matti Puhakan vaalityötä kolmen kuukauden ajan. Järjestötyötä Riitta Myller oli tehnyt viidentoista vuoden ajan ja hankkinut sillä tavalla valmiuksia vaaliehdokkuuteen.⁷⁸³

⁷⁸² Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

⁷⁸³ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

”Se tuli sellaisen harkinnan perusteella, että kaksi miespuolista henkilöä keskusteli minun kuulteni, että pärjäisinköhän minä eduskuntavaaleissa vai pärjäisiköhän joku toinen paremmin. Ketähän heidän kannattaisi lähteä siinä ajamaan eteenpäin? Se oli ehkä minulle se suurin sytyke, että minä läksin niihin vaaleihin. No, katsotaanpas pojat, miten tässä käy sitten. Se silloin todella harkittiin erinäköisissä keskusteluissa, minkälaisia ehdokkaita lähdetään viemään niitten lisäksi tietyksi, jotka olivat istuvia kansanedustajia ja halukkaita jatkamaan. [...] Päätös lähteä ehdokkaaksi oli sitten monien sattumien summa, mutta en missään vaiheessa ole elämässäni ajatellut sillä tavalla, että se on se, mihin pyrin, vaan se on tullut niin kuin tilanteen mukana. Sitten 1987 ehkä idealismi oli vähän karissut ja enemmän oli sitä, että kansanedustajan työ on asioiden hoitamista.”

Myös Tuula Ikonen-Graafmans (ent. Kuittinen) korosti järjestötyön merkitystä. Hän koki saaneensa järjestötyötä tekemällä ihmisten luottamuksen. Puheenjohtajavalinnoissa 1980-luvulla hän kohtasi miesten epäilyjä, ettei naisia voida asettaa esimerkiksi valtuuston tai liittovaltuuston puheenjohtajaksi. Miesten perusteluna oli, että naisista ei ole talousasioiden tuntijoiksi. Asiaan liittyen Ikonen-Graafmans totesi: ”Kun sain vaaleissa paljon ääniä, minullekin oli annettava suurempia luottamustehtäviä.”⁷⁸⁴ Naisten menestymistä eri luottamustehtävissä selvittänyt *Naiset paikallispolitiikassa* -tutkimus on osoittanut naisvaikuttajien vahvuuden toimia erilaisissa tehtävissä, myös johtajan/päätäjän roolissa esimerkiksi taloudellisessa kriisitilanteessa.⁷⁸⁵

Tuula Kuittiselle eduskuntavaaliehdokkaaksi lähteminen oli seuraus poliittisesta urakehityksestä koska ”kunnianhimoa tai vallanhimoa politiikka ei ole minulle koskaan ollut.” Vuoden 1987 vaaleissa hän oli sekä Keskustapuolueen kunnallisjärjestön että Keskustapuolueen Naisten piirijärjestön ehdokas. Käytäntö oli muuttunut niin, että puolueen kaikki naisehdokkaat olivat naisjärjestön nimeämiä, kun aikaisemmin naisjärjestö nimesi yhden ehdokkaan. Pitkään järjestötyössä toimineen Tuula Ikonen-Graafmansin mukaan naisia oli vaikea saada ehdokkaaksi. Pyrkimyksenä oli, että naiset edustaisivat maakunnan eri alueita ja olisivat eri-ikäisiä ja eri ammattiryhmiä. Ehdokkaiden nimeäminen aiheutti joskus jännitteitä: ”En ollut ’oikea’ maanviljelijä, vaikka maata viljelimmekin ja hevosia hoidimme. Lapset olivat pieniä, ’joutaa jäädä vielä kotiin heitä hoitamaan’ ja niin edelleen.”⁷⁸⁶ Ehdokkaan kuvaus osoittaa eri tahojen eriäviä, osaltaan vanhakantaisia mielipiteitä ehdokasasettelusta.

Eduskuntatyönsä päättävä Keskustapuolueen kansanedustaja Lea Sutinen kertoi kehityksen kulusta naisten osalta: ”Aiemmin naisten piiri asetti ehdokkaan. Nyt lähtökohta on erilainen. Naiset ovat tasa-arvoistuneet. He ovat oman alueensa yleisehdokkaita.”⁷⁸⁷ Lea Sutinen ja ministerinäkin toiminut entinen kansanedustaja Vieno Simonen kiittivät kannattajiaan Keskustapuolueen yh-

⁷⁸⁴ Tuula Ikonen-Graafmansin (ent. Kuittinen) haastattelu 24.6.2002, Joensuu.

⁷⁸⁵ Majoinen & Hänninen-Salmelin 1998, 100.

⁷⁸⁶ Tuula Ikonen-Graafmansin haastattelu 24.6.2002, Joensuu.

⁷⁸⁷ Karjalan Maa 24.2.1987.

den naisehdokkaan mainoksessa,⁷⁸⁸ jolla entiset kansanedustajat pyrkivät vaikuttamaan äänestäjiin.

Joensuun Kokoomuksen Naiset ry nimesi edustajaehdokkaakseen vaaleihin 1987 kansanedustaja Eeva Turusen.⁷⁸⁹ Pirkko Laakkosen edustajaehdokkaaksi asettautuminen puolestaan tapahtui niin, että hänet ”vedettiin” mukaan Kristillisen Liiton ehdokkaaksi vaaleihin 1987. Kun puolue oli vaaleissa 1991 vaaliliitossa Keskustan kanssa, Laakkonen valittiin kristillisten ehdokkaaksi. Piirijärjestö asettaa ehdokkaat eikä äänestyksiä yleensä ole, joskus on saattanut olla koeäänestys esimerkiksi pääehdokkaan valinnasta. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen lisäksi Pirkko Laakkonen halusi auttaa yksittäisiä ihmisiä heidän asioidensa hoidossa. Ehdokkuuspohdintoistaan ja tavoitteistaan Laakkonen kertoi seuraavasti:⁷⁹⁰

”Olin kokenut, että yhteiskunnassamme on paljon epäkohtia, joihin edustajana haluaisin puuttua, muun muassa vanhusten, lapsiperheiden, vammaisten ja veteraanien asioissa. Työttömyys ja sen myötä pako maalta kaupunkeihin lisääntyi koko ajan. Naisten ja miesten eriarvoisuus palkoissa lisääntyi. Maanviljelijät pelkäsivät toimeentulonsa puolesta, jos Suomi liittyy Euroopan talusalueeseen ja myöhemmin Euroopan yhteisöön. Tietenkin olin huolissani siitä, että arvoliberalismin tuulten puhaltaessa kristilliset perusarvot haluttiin unohtaa. Kuitenkin juuri ne olivat olleet yhteiskuntamme henkisiä tukipilareita.”

Poliittiset luottamustehtävät ja edustajaehdokkaaksi asettautuminen saattavat mietityttää syvästi. Pohdintatilanteessa punnitaan omia kykyjä ja taitoja. Lisäksi vaikuttaa se, ettei tehtävässä ole aikaisemmin ollut naisia. Näin oli Anu Vehviläisellä puheenjohtajan valintatilanteessa. Vehviläisen mukaan nuorten keskustalaisten toiminnassa oli 1980-luvun lopussa sosiaalista tilausta nuorelle naiselle, jota pidettiin vähän radikaalina:⁷⁹¹

”Kyllä siinä oli semmoista nostetta. Muistelen, että minä itse esimerkiksi silloin, kun tuli niitä valintatilanteita, että onko käytettävissä nuorten puheenjohtajaksi, pohdin sellaisia kysymyksiä, mitä pohtii aika monet naiset monissa muissakin tehtävissä: onko minusta ja pystynkö minä siihen ja koskaan aikaisemmin ei ole ollut tällaisessa tehtävässä naisia. Toisaalta olen hyvin tyytyväinen, että olen rohkaistunut. Sitten tavallaan antaa esimerkkiä muillekin.”

Kun Anu Vehviläinen ensimmäisen kerran teki päätöksen lähteä ehdokkaaksi eduskuntavaaleihin, hän halusi yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttamisen lisäksi olla mukana uudistamassa Keskustaa. Vehviläinen toimi puolueen nuoriso- ja opiskelijaliikkeessä ja koki, että Keskustan eduskuntaryhmä oli keski-ikäisten

---

⁷⁸⁸ Karjalainen 25.2.1987, 8.3.1987; Karjalan Maa 24.2.1987.

⁷⁸⁹ Pöytäkirja 9.3.1986 sääntömääräinen kevätkokous Joensuun Kokoomuksen Naiset ry. C Pöytäkirjat 1980–1988. Joensuun Kokoomuksen Naiset ry:n arkisto. PTA.

⁷⁹⁰ Pirkko Laakkosen haastattelu 16.9.2002, Outokumpu.

⁷⁹¹ Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

miesten porukka. Ryhmässä oli joitakin naisia, mutta Anu Vehviläinen halusi olla uudistamassa Keskustan ilmettä siten, että eduskuntaryhmässä olisi enemmän nuoria. Poliittisia esikuvia ei Vehviläiselle varsinaisesti löytynyt, koska ”siinä oli hyvin pitkä sukupolvien kuilu vaikka Marjatta Väänäseen, joka silloin oli Keskustassa tämmöinen mahtitähti”. Samoin eri sukupolvea olivat itäsuomalaiset kansanedustajat Lea Sutinen ja ministerinäkin toiminut Katri-Helena Eskelinen. Myönteiseksi esikuvaksi Vehviläinen nosti Eeva Kuuskosken, joka oli ministerinä 1980-luvulla.⁷⁹²

Valtakunnallisella tasolla nuorisojärjestössä toimiminen antoi Anu Vehviläiselle lisää tietoa ja esiintymisvarmuutta. Ennen vuoden 1991 vaaleja pidetyissä nuorisovaaleissa Vehviläiselle tuli menestystä. Vaalipiirin eri kunnissa järjestetyt koulupaneelit menivät nuorelta ehdokkaalta hyvin, kun oli jo tietoa ja taitoa. Vuoden 1991 hyvän vaalituloksen myötä avautui ehdokkuus vaaleihin 1995, vaikka tällöin sijoitus jäsenvaalissa ei ollutkaan erityisen hyvä. Anu Vehviläisen mukaan jäsenäänestys on hyvä tapa seuloa, jos ehdokkaita tulee aidosti enemmän kuin mitä on ehdokaspaikkoja.⁷⁹³

Sosialidemokraattisessa Puolueessa Säde Tahvanainen tuli ehdokasehdokkaaksi ensimmäisen kerran nuorten esittämänä. Demarinuoret alkoivat kysellä häntä eduskuntavaaliehdokkaaksi, koska hän sai kunnallisvaaleissa 1992 Sosialidemokraattisen Puolueen nuorista ehdokkaista eniten ääniä. Tahvanaisella oli kannatusta puolueessa, sillä hänet valittiin puoluevaltuuston jäseneksi, vaikka nuoren naisen valinta aiheutti ”napinaa” joidenkin iäkkäämpien herrojen taholta. Nuoret halusivat Tahvanaisen ehdokkuuden kautta tehdä työtä yhteiskunnassa havaitsemiensa epäkohtien poistamiseksi: ”Meillä on niin vahva aatteellinen perusta ja tietyt kysymykset, mitkä me koettiin epäoikeudenmukaisiksi vaikka opiskelijoiden elämässä tai nuorten asioissa tai yleensäkin ottaen yhteiskunnassa pienempituloisten asiat. Ne on niitä syitä, miltä perustukselta lähdettiin sitä vaalivyötäkin tekemään.”⁷⁹⁴

Säde Tahvanaisen mukaan vaaliprosessi on oikeudenmukainen, mutta toisaalta se on vähän rasittava. Edustajaehdokkaaksi valikoituminen on kohtalaisen pitkä prosessi. Sosialidemokraattinen Puolue asettaa eduskuntavaaliehdokasehdokkaat ja sitten on mainostettava, että on ehdokkaana, ja kehotettava jäseniä äänestämään. Kun tämän on läpäissyt, alkaa varsinainen vaalivyö. Omaa ehdokkuuttaan Tahvanainen selvitti seuraavasti: ”Olen miettinyt, että varsinainen ehdokkaaksi asettautuminen on minulla ollut vähän kuin ajopuuteorian mukaista, kuin ajopuu on sitä tiettyä linjaa mukaan näköjään mennyt, että ei ole välttämättä itse säädellyt.”⁷⁹⁵

Sosialidemokraattisessa Puolueessa ehdokasasettelua varten jäsenäänestys järjestettiin perinteisesti, Keskustapuolueessa tarvittaessa, mikäli ehdokasehdokkaita oli enemmän kuin mitä ehdokkaaksi voitiin asettaa. Kokoomus ja Kristillinen liitto eivät käyttäneet jäsenäänestystä, vaan ehdokkaaksi etsittiin ja

⁷⁹² Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

⁷⁹³ Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

⁷⁹⁴ Säde Tahvanaisen haastattelu 16.8.2002, Joensuu; Julin 2002, 120.

⁷⁹⁵ Säde Tahvanaisen haastattelu 16.8.2002, Joensuu

pyydettiin mukaan tarvittava määrä henkilöitä. Ehdokasasettelussa eri puolueissa pyrittiin siihen, että ehdokkaat edustaisivat vaalipiirin eri alueita sekä eri ammattiryhmiä.

Naisjärjestöjen taholta esitettiin eduskuntavaaleihin omia ehdokkaita. Samoin nuorisjärjestöissä toimittiin aktiivisesti nuorten ehdokkaiden puolesta. Ehdokkaaksi asettautumistaan naiset pohtivat syvällisesti yhteiskunnallisten asioiden velvoittamana ja samalla omia kykyjään arvioiden. Puolue- ja järjestötyössä kouliintuneille vaaliehdokkuus ei ollut päämäärä, vaan seuraus tehdystä työstä.

6.2.3 Vaalityön ilo ja tuska

Vaalien 1987 edellä naisehdokkaiden mainonnassa käytettiin osin uudenlaisia ilmoituksia, joiden perussävynä oli tekstin lyhyys ja iskeytyvyys. Eri puolueita ja ryhmiä edustavien ehdokkaiden mainoksia oli keskitetty sanomalehti Karjalaiseen. Naisehdokkaiden vaali-ilmoittelu muuttui yksilöä korostavampaan suuntaan, kuten on nähtävissä esimerkeissä: *Rohkeutta tietoa inhimillisyyttä, Tietoa taitoa osaaamista, Vahva nainen vasemmalta, Puolueista vapaa, On aika Lean...* sekä *Maakuntamme tulevaisuuden vahva nainen*. Erikoisimpia vaalilauseita olivat: *Valitse vahva valttikortti!* sekä *Naisissa on ytyä – vaikuta äänestämällä naisia*. Jo eduskunnassa toimivia kansanedustajia esiteltiin näin: *Tuttu ja turvallinen* sekä *Maakuntamme ahkera puolestapuhuja ja lähettiläs*. Mainoksella *Keskustalainen naisnäkökulma tarvitsee jatkajan* esiteltiin seuraajaa kansanedustaja Lea Sutiselle.⁷⁹⁶

Mainokset kertoivat naisehdokkaiden tavoitteista seuraavasti: *Edistyksen ääni, Terveysttä Työtä Turvallisuutta, Työtä tasa-arvoisemman Suomen ja maailman puolesta, Vaali huomista sekä Rauhan, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puolesta*. Mainonnalla pyrittiin osoittamaan myös ehdokkaiden tahtoa työskennellä yksilöiden, koko yhteiskunnan ja maailman puolesta. Naisten tapaa harjoittaa politiikkaa kuvasivat muun muassa *Haluan tehdä työtä neuvottelevan ja rakentavan politiikan keinoin, Tietoa ja harkintaa, Sydämellä ja järjellä* sekä *Ihmisten keskeltä*.⁷⁹⁷

Lisäksi julkaistiin suurempia mainoksia, joissa oli pitkät tavoite- ja asialistat, kuitenkin lyhyesti ja iskevästi muotoiltuna. Eri puolueiden ehdokkailla olivat edelleen esillä sosiaalipolitiikan kysymykset ja tasa-arvo sosiaaliturvassa, aivan kuten 1960-luvulla. Uutena aihepiirinä ehdokkaiden mainonnassa esiintyi ympäristö: *Huolena elinympäristö, Elämän puolesta – ihmisen ja luonnon parhaaksi ja Elinympäristömme: puhdas ruoka ja luonto sekä ympäristönsuojelu*. Maakunnan matkailun kehittämisessä tuli huomioida puhdas saasteeton luonto, sekä Kolin ja Ruunaan virkistys- ja retkeilyaluehankkeita oli saatava toteutetuksi. Lisäksi pidettiin esillä kristillisiä elämänarvoja.⁷⁹⁸

Päivi Hovi-Wasastjernan mukaan vuoden 1987 vaalityössä tuli esille kuinka äänestäjiin yritettiin vedota uusilla viihteen keinoilla. Koska äänestysaktii-

⁷⁹⁶ Karjalainen 18.1.1987, 17.2.1987, 1.3.1987, 3.3.1987, 7.3.1987, 8.3.1987, 13.3.1987; Karjalan Maa 24.2.1987; Pohjois-Karjala 28.2.1987.

⁷⁹⁷ Karjalainen 1.2.1987, 22.2.1987, 26.2.1987, 3.3.1987, 8.3.1987; Karjalan Maa 24.1.1987, 7.2.1987; Pohjois-Karjala 19.2.1987, 24.2.1987.

⁷⁹⁸ Karjalainen 1.2.1987, 10.2.1987, 26.2.1987, 7.3.1987, 14.3.1987; Karjalan Maa 31.1.1987, 3.2.1987, 12.2.1987; Pohjois-Karjala 29.1.1987, 28.2.1987.

visuus aleni, pyrittiin 1990-luvun kampanjoissa muuttamaan politiikan kuvaa viihteellisemmäksi, jotta se vetoaisi suureen yleisöön.⁷⁹⁹ Vaalipiirissä sanomalehtimainonnan ohella vaalilyö sai vuonna 1987 uusia ilmenemismuotoja vuoden 1966 vaaleihin verrattuna. Keskusteluun nousivat muun muassa elinympäristön turvallisuus sekä terveydenhuollon haasteet. Tavanmukaisten puhe- ja keskustelutilaisuuksien lisäksi äänestäjiä kutsuttiin aamukahville, vaalivauvuun, kulttuuri-iltamiin, vaalikarkeloihin sekä runoiltaan.⁸⁰⁰ Kansanedustaja Eeva Turunen puolestaan kirjoitti pieniä runoja, joista koottiin vaalilahjaksi korttisarja *Ajatus huomiseksi*.⁸⁰¹ Turusen vaalilyössä toimivat erityisesti Joensuun Kokoomuksen Naiset -yhdistyksen jäsenet,⁸⁰² kaikkiaan Kokoomuksen Naisten piirijärjestön toiminnassa oli mukana yli 180 jäsentä.⁸⁰³

Toisella ehdokaskerralla vaalilyön toteuttaminen on helpompaa, kun siitä on jo kokemusta. Esimerkiksi Riitta Myllerin vaalilyötä suunniteltiin vaaleihin 1987 tarkemmin kuin vaalien 1979 edellä: "Sitten 1987 se oli vähän suunnitelmallisempaa ja minulla oli erinomaisen hyvä muutaman hengen ideatukiryhmä, joka mietti sitä, että minkälaisia teemoja mainoksiin, minkälaista imagoa nostetaan ja minkälaisia vahvuuksia nostetaan." Myllerin vaalilyössä perusasia oli se, että oli mahdollisimman paljon tilaisuuksia tavata ihmisiä, esimerkiksi torilla, eri puolilla vaalipiiriä. Lisäksi sanomalehteen laitettiin pieniä rivi-ilmoituksia, että ehdokas on tavattavissa esimerkiksi jossain pienessä kahvibaarissa. Näissä tilaisuuksissa syntyi hyviä keskusteluita, jopa väittelyjä. Se oli uudentyyppistä, vähän avoimempaa vaalilyötä kuin mitä aikaisemmin oli tehty.⁸⁰⁴

Tuula Kuittisen vaalilyö onnistui toisella ehdokaskerralla vaaleissa 1991, koska ehdokkaalla oli vaalien 1987 jälkeen tietoa ja kokemusta, millä tavalla tiedottaa, ja tukiryhmä oli koottuna. Tukihenkilöitä oli eri puolilta vaalipiiriä ja vaalilyötä tehtiin pitkällä aikavälillä. Esitteiden, videon ja lehden tekijöiksi löytyi henkilöitä, jotka toteuttivat ne hyvin. Toiseen ehdokkuuteen panostettiin taloudellisesti, vaikka ulkopuolinen rahoitus oli pientä ja ehdokas maksoi itse suuren osan kuluista. Puolueen naisjärjestö tuki naisehdokkaita yhdellä ilmoituksella ja esitteellä. Tuula Ikonen-Graafmansin mukaan hyvän tukiryhmän merkitys on ehdokkaalle suuri: "Vaalilyössä taustavaikuttajaryhmien merkitys on valtava, ellei satu olemaan pop-tähti tai tunnettu urheilija."⁸⁰⁵

Puolueosastojen ihmisten sekä piirin tuki olivat Pirkko Laakkosen vaalikampanjan toteuttamisessa tärkeitä. Käytännön työssä avustivat työvaliokunta sekä piirihallitus ja piirin naisjärjestö tuki omalta osaltaan naisehdokkaiden valintaa, myös taloudellisesti. Lisäksi paikallisosastot ja niiden vastuunkantajat jokaisessa

⁷⁹⁹ Hovi-Wasastjerna 1999, 61–63.

⁸⁰⁰ Karjalainen 7.2.1987, 22.2.1987, 3.3.1987, 4.3.1987, 7.3.1987; Karjalan Maa 21.2.1987, 28.2.1987; Pohjois-Karjala 7.3.1987.

⁸⁰¹ Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

⁸⁰² Toimintakertomus vuodelta 1987 Joensuun Kokoomuksen Naiset ry. C Pöytäkirjat 1980–1988. Joensuun Kokoomuksen Naiset ry:n arkisto. PTA.

⁸⁰³ Toimintakertomus vuodelta 1989 Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry. Toiminta-kertomukset 1989–1990, Toimintasuunnitelmat 1989–1991, Naisten piirit. Kokoomuksen Naisten Liiton arkisto. PTA.

⁸⁰⁴ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

⁸⁰⁵ Tuula Ikonen-Graafmansin haastattelu 24.6.2002, Joensuu.

kunnassa olivat vaaleissa toiminnan tukipilarina. Osastojen henkilöt järjestivät omalla paikkakunnallaan tilaisuuksia ja hoitivat ilmoitukset ja tarjoilun. Pirkko Laakkosen poliittinen esikuva ja tukija, entinen kansanedustaja Erkki Korhonen, kiersi vaalien 1991 edellä ehdokkaan mukana tilaisuuksissa, ja vaalikampanja oli yhdessä suunniteltu. Poliittisena naisiesikuvana Laakkoselle oli lähinnä puolueen pitkäaikainen kansanedustaja Impi Muroma, jota hän ei kuitenkaan ollut koskaan tavannut henkilökohtaisesti.⁸⁰⁶

Pirkko Laakkosen vaalilyössä 1990-luvulla oli muutosta aiempaan se, että puhetilaisuuksien ja osastoissa käyntien ohella pidettiin enemmän tilaisuuksia toreilla ja julkisilla paikoilla. Lisäksi osallistuttiin puolueen edustajana eri tahojen järjestämiin ehdokkaiden yhteisiin paneelieihin. Vaaleista 1995 alkaen ehdokkailla oli mahdollisuus käyttää mainontaan televisiota. Pirkko Laakkosen ensimmäinen televisiomainos suunniteltiin yhdessä tukiryhmän kanssa ja toteutettiin Pohjois-Karjalassa. Näissä vaaleissa Laakkonen kantoi vastuuta vaalilyöistä piirin puheenjohtajan ominaisuudessa. Omat esitteensä sekä lehtimainokset hän suunnitteli itse, mutta piirin kustantamat yhteisesitteet olivat tarkoin yhdessä pohdittuja ja päätettyjä. Piirin antaman tuen lisäksi paikallisosastot tukivat taloudellisesti oman paikkakunnan ehdokasta ja tukea tuli lisäksi yksittäisiltä henkilöiltä sekä erilaisten myyntikampanjoiden ja arpajaisten kautta. Myyntiartikkeleina oli muun muassa löylytippoja, sukkaa sekä kaurahiutaleita. Suunta oli kuitenkin selvä, että ehdokkaat käyttivät mainontaan yhä enemmän omia varojaan.⁸⁰⁷

Vaalilyössä tarvitaan sekä fyysisiä, henkisiä että taloudellisia voimavaroja. Anu Vehviläinen vertasi kahden ensimmäisen ehdokaskertansa vaalilyötä ja mainitsi vuodesta 1995, että ”siltoin oli kova työ.” Kun ensimmäisellä ehdokaskerralla tilaisuuksia oli noin 60–70, niin vaalien 1995 alla niitä oli noin sata. Vaalikampanjan 1995 budjetti oli noin kymmenkertainen edellisiin vaaleihin verrattuna: ”Se oli sillä tavalla aika iso panostus, mutta onneksi en ole joutunut velkaa ottamaan, olen saanut järjestettyä ne rahoitukset ja mitä on pystynyt riipimään aina kasaan.” Anu Vehviläinen suunnitteli itse mainokset ja esitteet ja säästi sillä tavalla varoja. Televisiomainonta oli hyvin kallista eikä se vakuuttanut ehdokasta hyödyistään. Anu Vehviläisen tukiverkosto vaaleissa 1995 oli ohut, mutta vahvistui eri kunnissa vuosien mittaan. Vehviläinen ei kuulunut Keskustanaisiin, silti keskustalaiset naiset tukivat ehdokasta.⁸⁰⁸

Anu Vehviläisen mukaan onnistuneen vaalikampanjan tekijöitä ovat käytännön järjestelyapua antava tukiverkosto, hyvin suunnitellut tilaisuudet ja hyvin toteutettu mainonta sekä henkilökohtaiset kontaktit ja se, kuinka ehdokas itse pystyy uskottavasti esittämään asiat. Silti ”aina tarvitaan ripaus onnea.” Vehviläisen mukaan luottamus tulee omalta väeltä sen kontaktin kautta: ”Pohjois-Karjala on kokemukseni mukaan sellainen vaalipiiri, että täällä ei kukaan voi tulla kansanedustajaksi pelkällä lehtimainonnalla, vaan pitää tavata ihmisiä.” Istuvana kansanedustajana tilanne on erilainen, koska katsotaan, mi-

---

⁸⁰⁶ Pirkko Laakkosen haastattelu 16.9.2002, Outokumpu.

⁸⁰⁷ Pirkko Laakkosen haastattelu 16.9.2002, Outokumpu.

⁸⁰⁸ Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

ten edustaja on toiminut eduskunnassa. Siksi vaalityössä ”edustajan pitää olla tietyllä tavalla pätevämpi kuin ne haastajat, että säilyttää paikkansa.”⁸⁰⁹

Myös Säde Tahvanaisen vaalityössä tärkeintä vuoden 1995 vaalien edellä oli ihmisten kohtaaminen. Päämääränä oli tehdä työ hyvin, että ensikertalaisena tulee tunnetuksi vaalipiirissä ja ihmiset saavat tietää ne tavoitteet, joita ehdokas haluaisi olla edistämässä kansanedustajana. Varsinainen ydinvaalityö keski kolme kuukautta ja erityisesti viimeisten viikkojen aikana vaaliohjelma oli rankka. Kun päivästä ja viikosta toiseen kierrettiin vaalipiirissä, usein pimeinä talvi-iltoina, jäi Tahvanaiselle kokemus, että vaalityö oli fyysisesti rasittavaa. Toisaalta mieleen jäi innostava tunnelma ja tunne siitä, että nuoria ehdokkaita tuettiin.⁸¹⁰

Tukijoina Säde Tahvanaisen vaalityössä oli paitsi nuoria myös eläkeläisiä ja iäkkäämpiä, jotka halusivat muutosta eli nuorempia ihmisiä eduskuntaan. Suuri merkitys oli sillä, että ehdokkaalla oli aikaisempien harrasteiden, poliittisen nuorisotoiminnan, työn ja opiskelun kautta muodostuneita henkilökohtaisia suhteverkostoja ja sosiaalisia suhteita. Taloudellista tukea tuli työväenyhdistykseltä, joka tuki omia ehdokkaitaan, antoi kaikille saman summan rahaa ja kustansi yhteismainoksia. Lisäksi vaalilehteen saatiin tukijoita ja rahaa tuli jonkin verran yksityisiltä ihmisiltä.⁸¹¹

Kokoomuksen kannatus tuotti vuosikymmenien ajan yhden edustajanpaikan, joten ehdokkaiden välillä käytiin tiukasti kilpailua paikasta eduskuntaan. Puolueen pitkäaikainen kansanedustaja Eeva Turunen ei ollut ehdokkaana vaaleissa 1995, joten naisehdokkailla oli puolustettavanaan naiskansanedustajan paikka. Ehdokkaana Anne Knaapi koki vahvasti vaalityön paineet ja kuvasi sanomalehtihaastattelussa vuoden 1995 vaalityötä ”kovaksi leikiksi”. Knaapille tukiryhmä oli perheen ohella suuri henkinen tukija. Ehdokasta ei vaalikampanjan aikana yllättänyt se, että tarvitsee tukea, vaan se, miten paljon sitä tarvitsee. Vaalityön kuluessa Anne Knaapi, jonka ominta alaa olivat sosiaaliset kysymykset, hämmästyti siitä, miten paljon ihmiset ottivat häneen yhteyttä. Vaalien ensikertalaiselta kysyttiin yhteiskuntapoliittisia asioita, lisäksi hänelle kerrottiin henkilökohtaisia asioita ja ongelmia, joten ehdokkaan mukaan ”kyyneleet eivät ole vieraita asioita”. Ehdokkaana Anne Knaapi teki vaalityötä leipätyönsä ohessa, mistä johtuen hän koki ajan raskaaksi. Yrittäjän on oltava työssään lujasti henkisesti kiinni ja tehtävä työt joka tapauksessa. Vaalikokemuksen opetus ehdokkaalle oli, ettei hän menettelisi samalla tavalla neljän vuoden kuluttua.⁸¹²

Vaalien 1995 edellä nuoret edustajaehdokkaat pyrkivät kirkastamaan poliitiikan kuvaa yhteistyön suuntaan. Eri puolueiden nuoret ehdokkaat julkistivat yhteistyössä avoimen kirjeen, jossa mainitsivat lähteneensä ehdokkaiksi, koska uskoivat Pohjois-Karjalan tulevaisuuteen. Nuoret ehdokkaat halusivat ”puhaltaa maakuntaan itseluottamusta”. Nuoret kritisoivat sitä, ettei eduskunta vastannut

⁸⁰⁹ Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

⁸¹⁰ Säde Tahvanaisen haastattelu 16.8.2002, Joensuu.

⁸¹¹ Säde Tahvanaisen haastattelu 16.8.2002, Joensuu.

⁸¹² Karjalainen 15.3.1995.

ikä-, sukupuoli- ja ammattijakaumaltaan riittävästi koko kansan kuvaa. He halusivat muuttaa eduskunnan kokoonpanoa Pohjois-Karjalan osalta enemmän ”maakuntamme näköiseksi”. Ehdokkaiden yhteistyö jatkui nuorisovaaleissa, joiden edellä oppilaitoksissa järjestettiin opetukselliset ja tiedotukselliset jaksot. Nuorisovaaleista saatiinkin hyvät kokemukset.⁸¹³

Esimerkit naisehdokkaiden vaalityökokemuksista kuvastavat sitä, että menestyminen vaaleissa vaatii ehdokkailta taloudellisten resurssien lisäksi fyysisiä ja henkisiä voimavaroja. Vaalipiirin seitsemästä edustajanpaikasta kilvoittelivat entiset kansanedustajat ja ehdokkaat sekä uudet ehdokkaat, joten kilpailu edustajanpaikoista muodostui rankaksi. Naisten kokemuksista välittyi kuitenkin innokkuus ja aatteellisuus, jolla naiset ja heidän tukiryhmänsä toimivat ennen vaaleja. Ehdokkaille tukiryhmän ja taustajoukkojen merkitys oli suuri, myös henkinen tuki oli tärkeää. Vaalikampanjaan ehdokkaat käyttivät omaa rahaa sen rahallisen tuen ohella, mitä puolueen ja naisjärjestön taholta tai yksittäisiltä ihmisiltä saatiin. Lisäksi vaalimenoja katettiin kirpputorien, arpajaisen ja erilaisten myyntiartikkelien tuotolla. Ehdokkaiden tavoitteissa korostui pyrkimys tasa-arvoon, sillä lapsiperheiden, vanhusten, vammaisten ja veteraanien asemassa oli parannettavaa. Lisäksi naisehdokkaiden tavoitteet laajenivat elinympäristön puhtaudesta huolehtimiseen ja luonnonsuojeluun sekä rauhan ja oikeudenmukaisuuden puolustamiseen. Lainsäädäntötyössä tasa-arvokysymyksissä edistyi niin, että vuonna 1987 naisille avautui papin virka, minkä jälkeen naisten vapaaehtoinen asepalvelus hyväksyttiin vuonna 1995.⁸¹⁴

Vaalipiirissä naisehdokkaat kokivat vaalikampanjan merkittäväksi osaksi äänestäjien henkilökohtaisen tapaamisen, keskustelun ja kuuntelemisen, kun vaalityötä tehtiin lähempänä ihmisten arkea, kuten toreilla ja markettien edustalla. Televisiomainontaa ehdokkaat eivät suosineet, sillä se oli kallista, eivätkä sen hyödyt olleet vakuuttavia. Myöskään Internetin käyttöä, jonka Heikki Paloheimo mainitsee yleisdemokratian kaudella osaksi vaalikampanjoita,⁸¹⁵ naisehdokkaat eivät tuoneet kampanjoistaan esille, vaan luottivat enemmän henkilökohtaisiin tapaamisiin ja keskusteluihin. Vuoden 1999 eduskuntavaaleista tehdyssä kampanjatutkimuksessa naisehdokkaiden johtavaksi strategiseksi nousi pyrkimys päästä äänestäjien kanssa läheiseen vuorovaikutukseen, jolloin äänestäjillä olisi mahdollisuus halutessaan keskustella politiikasta.⁸¹⁶ 1990-luvun vaalikampanjoissa tuotiin siis politiikkaa ja politiikan toimijoita lähemmäksi ihmisiä ja luotiin siten perustaa luottamukselle äänestäjien ja ehdokkaiden välillä.

---

⁸¹³ Karjalainen 18.1.1995, 9.2.1995.

⁸¹⁴ Lähteenmäki 2006, 186–190.

⁸¹⁵ Paloheimo 2007, 363–364.

⁸¹⁶ Riikonen 2000, 88–89, 91–93.

6.3 ÄÄNESTÄJÄT LUOTTAVAT NAISEHDOKKAIISIIN

6.3.1 Suurimmista puolueista eduskuntaan

Äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa 1987–1999 aleni merkittävästi vuoden 1983 vaalien 81 prosentista. Vaaleissa 1987 äänestysaktiivisuus oli vielä 76,4 prosenttia, mutta osallistuminen vaaleihin 1991 jäi 72 prosenttiin.⁸¹⁷ Sami Borgin mukaan äänestysaktiivisuuden alenemisessä on nähtävissä jälkiä 1980-luvulla voimistuneesta kansalaisten puoluevastaisuudesta.⁸¹⁸ Heikki Paloheimo puolestaan mainitsee syyksi äänestyshalukkuuden alenemiseen sen, että yhteiskuntaluokkien väliset rajat ovat pienentyneet ja puolueiden väliset aatteelliset erot ovat kaventuneet. Konsensuspolitiikan perinteen vuoksi osalla kansalaisista on käsitys, ettei eduskuntavaalien tuloksella ole suurta vaikutusta siihen, minkälaista politiikkaa harjoitetaan. Kansalaisista osa on vieraantunut poliittisesta järjestelmästä eikä luota omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa.⁸¹⁹

Vuoden 1995 vaaleissa äänestysaktiivisuudessa päästiin lähes vaalien 1991 tasolle. Vuonna 1999 kansalaisten osallistuminen vaaleihin jäi 68,3 prosenttiin, joka oli alin toisen maailmansodan jälkeen. Naiset äänestivät vaaleista 1987 alkaen vilkkaammin kuin miehet. Kun vuoden 1987 vaaleissa ero naisten ja miesten välillä äänestysaktiivisuudessa oli 0,4 prosenttiyksikköä, niin vaaleissa 1999 ero naisten ja miesten välillä äänestysaktiivisuudessa nousi 2,9 prosenttiyksikköön.⁸²⁰

Vaalipiirissä äänestysaktiivisuus oli vuoden 1987 vaaleissa 73,6 prosenttia, mutta aleni 1990-luvun vaaleissa alle 70 prosenttiin ja oli vuoden 1999 vaaleissa 66,6 prosenttia. Verrattuna äänestysaktiivisuuteen koko maassa keskimäärin vaalipiirissä osallistuminen vaaleihin jäi noin kahdesta kolmeen prosenttiyksikköä keskimääräistä alemmaksi. Vaalipiirissä käytiin ahkerimmin äänestämässä Värtsilässä, Kiihtelysvaarassa ja vaalipiirin läntisissä kunnissa Polvijärvellä, Liperissä ja Rääkkylässä.⁸²¹

Vuonna 1987 miehet äänestivät vaalipiirissä 0,6 prosenttiyksikköä vilkkaammin kuin naiset. Vaaleissa 1991–1999 naisten äänestysaktiivisuus oli kuitenkin korkeampi kuin miesten. Ero naisten ja miesten välillä äänestysaktiivisuudessa oli suurin vuonna 1991, jolloin ero oli 2,6 prosenttiyksikköä. Naisten vaaliosallistuminen pysyi vuoden 1995 vaaleihin asti yli 70 prosentissa, mutta aleni 67,7 prosenttiin vaaleissa 1999. Naisten korkeimmat äänestysprosentit olivat Värtsilässä ja Kiihtelysvaarassa sekä maatalousvoittoisella alueella Polvijärvellä ja Liperissä, lisäksi vuonna 1999 Tuupovaarassa naiset nostivat vaaliosallistumisensa yli 70 prosenttiin. Vaalipiirissä naisten äänestysaktiivisuus vuosien 1987–1995 vaaleissa

⁸¹⁷ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1983 ja 1987 sekä SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus.

⁸¹⁸ Borg 1996, 194; Borg 1997, 36–37.

⁸¹⁹ Paloheimo 2007, 364–365.

⁸²⁰ SVT Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995 sekä SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁸²¹ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995 sekä SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

jäi kuitenkin kolme prosenttiyksikköä ja vaaleissa 1999 kaksi prosenttiyksikköä alhaisemmaksi kuin naisten äänestysaktiivisuus koko maassa keskimäärin.⁸²²

Ilmeisesti vaalipiirissä 1990-luvun alun lamalla ja työttömyydellä oli vaikutusta äänestysaktiivisuuteen. Työttömyysprosentti oli Pohjois-Karjalassa 1980-luvulla 7–12 prosentissa, mikä oli 1,6 kertaa korkeampi kuin koko maan työttömyysaste keskimäärin. Lamavuosien vaikutuksesta Pohjois-Karjalassa oli vuoden 1994 lopulla työttömiä enemmän kuin mitä teollisuudessa ja rakennusalalla oli työllisiä. Työttömyysaste oli lähes 24 prosenttia.⁸²³ Vuoden 1987 vaaleissa työllisten äänestysaktiivisuus vaalipiirissä oli 78 prosenttia, kun työttömien äänestysaktiivisuus jäi 57 prosenttiin. Vastaavasti vuonna 1999 työllisten osallistuminen vaaleihin oli 72 prosenttia ja työttömien 55 prosenttia.⁸²⁴ Lama ja työttömyys vieraannuttivat kansalaisia politiikasta ja vaikuttivat siten vaalipiirissä äänestysaktiivisuutta alentavasti.

Puolueista suurimman kannatuksen koko maassa eduskuntavaaleissa 1987–1999 saivat Sosialidemokraattinen Puolue, Kokoomus ja Keskusta. Lisäksi noin 10 prosenttia äänistä jakautui uusille ehdokasasetteluun osallistuneille pikkupuolueille ja ryhmittymille, mikä äänestysaktiivisuuden alenemisen lisäksi osoittaa äänestäjien turhautumista poliittisia päättäjiä ja vanhoja puolueita kohtaan. Vuoden 1987 vaaleissa Sosialidemokraattinen Puolue sai koko maassa 24,1 prosenttia äänistä. Seuraavina tulivat Kokoomus 23,1 prosentin ääniosuudella ja Keskustapuolue 17,6 prosentin kannatuksella.⁸²⁵ Hallituksen muodostivat Harri Holkerin johdolla Sosialidemokraattinen Puolue ja Kokoomus. Seuraavissa eduskuntavaaleissa vuonna 1991 Keskusta nousi suurimmaksi puolueeksi. Puolueen osuus äänistä oli hieman vajaa neljännes. Kannatuksen lisäys yli 7 prosenttiyksiköllä viittaa protestiin vuonna 1987 muodostettua hallitusta kohtaan. Hallituspuolueista Sosialidemokraattisen Puolueen kannatus aleni 2 prosenttiyksiköllä ja Kokoomuksen lähes 4 prosenttiyksiköllä.⁸²⁶

Vaaleissa 1995 Keskusta puolestaan koki takaiskun ja osuus äänistä aleni 5 prosenttiyksikköä. Vaalitulokset selittyvät paljolti hallitusvastuusta ja lamavuosien vaikeuksista sekä Suomen Euroopan Unioniin liittymisestä. Hallituksessa toimineen Kokoomuksen kannatus aleni 17,9 prosenttiin. Sosialidemokraattinen Puolue nousi puolestaan suurimmaksi puolueeksi reilun 28 prosentin ääniosuudella.⁸²⁷ Lamavuosien jälkeisissä vaaleissa vuonna 1999 kolmen suurimman puolueen kannatus koko maassa lähenee toisiaan. Sosialidemokraattinen Puolue säilytti suurimman puolueen aseman 22,9 prosentin ääniosuudella. Keskustan osuus äänistä puolestaan nousi 22,4 prosenttiin ja Kokoomuksen 21 prosenttiin.⁸²⁸

Vaalipiirissä (kuviot 5) Sosialidemokraattinen Puolue sai suurimman kannatuksen, lukuun ottamatta vaaleja 1991, jolloin Keskusta nousi suurimmaksi

⁸²² SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995 sekä SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁸²³ Kinnunen 2006a, 158–159.

⁸²⁴ Martikainen & Yrjönen 1991, 32, 50; Martikainen, Martikainen & Wass 2002, 35–36.

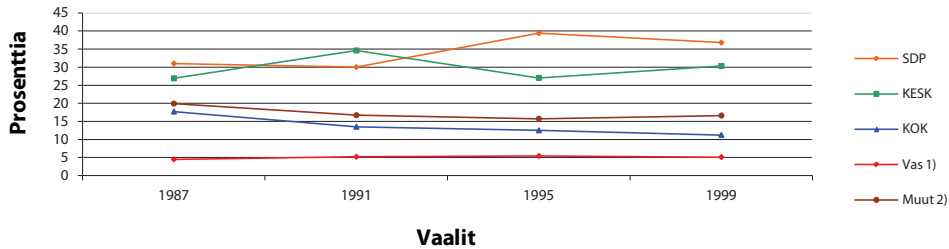
⁸²⁵ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987. Tilastokeskus.

⁸²⁶ SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus.

⁸²⁷ SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus.

⁸²⁸ SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

puolueeksi. Puolueiden kannatus muuttui samassa suhteessa kuin koko maassa keskimäärin. Kuitenkin Sosialidemokraattinen Puolue sekä Keskusta saivat vaalipiirissä merkittävästi suuremman osuuden äänistä kuin nämä puolueet koko maassa keskimäärin.

Kuvio 5. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1987-1999 Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirissä

1) Vaaleissa 1987 Suomen Kansan Demokraattinen Liitto.

2) Muut: Demokraattinen Vaihtoehto 1987, Aune Mänttari 1987, Kari Vuorinen 1987, Liberaalinen Kansanpuolue 1987-1999, Suomen Kristillinen Liitto 1987-1999, Suomen Eläkeläisten Puolue 1987-1999, Suomen Maaseudun Puolue 1987-1995, Vihreät/Vihreä Liitto 1987-1999, Ekologinen Puolue Vihreät 1991, Ihmisyydenpuolue 1991, Naisliike/Naisten Puolue 1991-1995, Rauhan ja Sosialismin puolesta - Kommunistinen Työväenpuolue 1991-1999, Eläkeläiset Kansan Asialla 1995-1999, Jukka Hassinen 1995, Luonnonlain Puolue 1995-1999, Nuorsuomalainen Puolue 1995-1999, Vapaan Suomen Liitto 1995-1999, Kirjava "Puolue" - Elonkehän Puolesta - KIPU 1999, Perussuomalaiset 1999, Remonttiryhmä 1999, Suomen Kommunistinen Puolue 1999.

Lähde: SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995, SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

Sosialidemokraattinen Puolue sai eduskuntavaaleissa 1987-1999 suurimman kannatuksen vaalipiirin itäisen osan metsätalousvaltaisella alueella Lieksassa, Enossa, Ilomantsissa ja Juuassa, lisäksi Joensuussa ja Kontiolahdella puolueella oli hyvä kannatus. Esimerkiksi vuonna 1995 puolueen osuus äänistä nousi yli 50 prosentin Lieksassa ja Enossa. Vaaleissa 1999 sosiaalidemokratian kannatus oli Lieksassa 57 prosenttia. Keskustan vahvoja kannatuskuntia olivat puolestaan vaalipiirin länsiosan maatalousvaltaisella alueella Polvijärvi, Rääkkylä, Kitee ja Liperi. Vasemmistoliiton korkeimmat osuudet äänistä olivat Outokummussa ja Rääkkylässä. Kokoomus sai merkittävämpää kannatusta Joensuun ohella Kontiolahdella, Enossa, Tohmajärvellä, Pyhäselässä, Nurmeksessa ja Lieksassa.⁸²⁹

Vaalitulokset osoittavat edustajanpaikkojen jakautumisen kolmelle suurimmalle puolueelle. Lisäksi Kristillinen Liitto sai yhden edustajanpaikan vuonna 1991, kun puolue oli Keskustan kanssa vaaliliitossa. Muutoin pienet puolueet eivät onnistuneet edustajanpaikkatavoitteessaan, vaikka puolueiden kesken solmittiin runsaasti vaaliliittoja. Edustajanpaikat 1987-1999 jakautuivat Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirissä puolueiden kesken seuraavasti:

⁸²⁹ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995, SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

Eduskunta-vaalit	Edustajan-paikat	SDP	KESK	KOK	SKL
1987	7	3	3	1	
1991	7	2	3	1	1
1995	7	4	2	1	
1999	7	4	2	1	

Lähde: Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1987–1999. Hah:1, Hai:1–Hai:3. Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995, SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

Vuoden 1987 eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraatit säilyttivät vuonna 1983 saamansa kolme edustajanpaikkaa ja Kokoomus sai yhden paikan. Keskustan ja liberaalien vaaliliitto tuotti kolme edustajanpaikkaa, jotka kaikki menivät keskustalaisille ehdokkaille liberaalien vähäisen kannatuksen vuoksi. Vuoden 1991 vaalituloksissa näkyi Keskustan nouseminen suurimmaksi puolueeksi. Keskusta sai eduskuntaan kolme kansanedustajaa, mutta vaaliliiton neljäs edustajanpaikka meni Kristilliselle Liitolle. Lisäksi Kokoomus säilytti paikkansa. Sen sijaan Sosialidemokraattisen Puolueen edustajanpaikkaluku jäi vuonna 1991 kahteen. Puolueen kannatus nousi kuitenkin seuraavissa vaaleissa niin, että tuloksena oli neljä edustajanpaikkaa ja Keskustan paikkaluku puolestaan aleni kahteen. Vaikka Kokoomuksen osuus äänistä jäi vuoden 1995 vaaleissa 12,5 prosenttiin, tulos tuotti edustajanpaikan, samoin vaaleissa 1999, jolloin Kokoomuksen kannatus aleni 11,2 prosenttiin. Edustajanpaikkojen osalta ei vaalituloksissa 1999 tullut muutoksia.

6.3.2 Naisehdokkaille laaja kannatus

Vaalipiirissä vuosien 1987–1999 eduskuntavaaleissa naisehdokkaiden yhteinen osuus kaikista äänistä oli merkittävästi suurempi kuin aikaisemmissa vaaleissa. Tätä voidaan selittää 1980-luvun tasa-arvokeskusteluilla ja naisten ehdokasosuu-den nousulla. Kun naisehdokkaiden osuus äänistä oli vuoden 1983 vaaleissa vajaa 29 prosenttia, niin seuraavissa vaaleissa osuus nousi yli kolmannekseen. Vuoden 1991 vaaleissa osuus oli suurimmillaan, 45 prosenttia. Tästä määrä lähti laskuun ja oli vuonna 1999 lähes tarkalleen kolmanneksen. Edellä oleva heijastui naisten kansanedustajaksi valintaan eduskuntavaaleissa 1987–1999.

Vaalituloksissa 1987–1995 on vaalipiirin osalta huomionarvoista se, että naisten osuus kansanedustajista nousi korkeammaksi kuin naisten osuus edustajista valtakunnallisella tasolla. Vuoden 1987 vaaleissa eduskuntaan valittiin vaalipiiristä kolme naista (42,9 prosenttia edustajista) ja varaedustajaksi yksi nainen. Sen sijaan vuoden 1991 vaaleissa naiset saivat seitsemästä edustajanpaikasta viisi eli 71,4 prosenttia edustajista ja seuraavissa vuoden 1995 vaaleissa neljä paikkaa (57,1 prosenttia). Kuitenkin vuoden 1999 vaaleissa tuli valituksi vaalipiiristä

ainoastaan kaksi naista eli osuus edustajista jäi 28,6 prosenttiin, lisäksi valittiin varaedustajaksi yksi nainen.⁸³⁰

Kun vuoden 1987 vaaleissa eduskuntaan valittiin koko maassa kaikkiaan 63 naista, niin naisten osuus kansanedustajista oli 31,5 prosenttia. Seuraavissa vuoden 1991 vaaleissa valituksi tulleiden naisten lukumäärä oli 77 eli naisten osuus edustajista oli ennätyskelliset 38,5 prosenttia. Lamakausi kuitenkin vaikutti naisten edustajaksi valintaan, vaaleissa 1995 tuli valituksi 67 ja vuoden 1999 vaaleissa 74 naista.⁸³¹ Siten vaalipiirissä naisten osuus vuoden 1999 vaaleissa valituista kansanedustajista jäi alle valtakunnallisen tason. Eduskuntavaaleissa 1987–1999 Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirissä valitut naiskansanedustajat ja varaedustajat olivat seuraavat:

Eduskunta-vaalit	Nais-ehdokkaat	Kansanedustaja	Puolue	Varaedustaja	Puolue
1987	35	Riitta Myller Kerttu Törnqvist Eeva Turunen	SDP SDP KOK	Lea Tolonen	KESK
1991	37	Riitta Myller Kerttu Törnqvist Eeva Turunen Tuula Kuittinen Pirkko Laakkonen	SDP SDP KOK KESK SKL		
1995	36	Kerttu Törnqvist Säde Tahvanainen Anne Knaapi Anu Vehviläinen	SDP SDP KOK KESK		
1999	31	Säde Tahvanainen Anu Vehviläinen	SDP KESK	Anne Knaapi	KOK

Lähde: Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1987–1999. Hah:1, Hai:1–Hai:3. Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995, SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

Eduskuntaan valitut naiset saivat vaaleissa laajan kannatuksen. Vuoden 1987 vaaleissa kansanedustaja Eeva Turunen sai vaalipiirissä eniten ääniä. Sosialidemokraattisen Puolueen tuloksissa oli merkittävää se, että puolueen edustajanpaikoista kaksi meni naisehdokkaille, valituiksi tulivat kansanedustaja Kerttu Törnqvist ja Riitta Myller. Keskustapuolueessa äänestäjien kannatus jakautui miesehdokkaiden ja viiden naisehdokkaan kesken. Kansanedustajaksi tuli valituksi kolme miesehdokasta ja varaedustajanpaikan sai Lea Tolonen.⁸³²

⁸³⁰ SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1983, SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995, SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁸³¹ Lähteenmäki 2006, 183.

⁸³² SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987. Tilastokeskus.

Vaalien 1991 tulos tuotti vaalipiirissä yllätyksen, kun kansanedustajaksi valittiin viisi naista. Kansanedustajat Eeva Turunen, Riitta Myller ja Kerttu Törnqvist jatkoivat työtään eduskunnassa ja lisäksi uusina edustajina valittiin jo edellisissä vaaleissa ehdokkaana olleet Tuula Kuittinen ja Pirkko Laakkonen. Riitta Myllerille päätös lähteä vaaleihin 1991 oli selvä: ”Sitten tietenkkin, kun oli sisällä, niin se oli aika luonnollista, että läksi seuraaviin vaaleihin.”⁸³³ Näissä vaaleissa Riitta Myllerille tuli vaalipiirin sosiaalidemokraattisista ehdokkaista eniten kannatusta. Kun Keskusta jäi vuonna 1987 ilman naisedustajaa, äänestäjät korjasivat tilanteen vaaleissa 1991. Keskustalaisen Tuula Kuittisen kannatus oli vaalipiirin suurin, 6 925 ääntä. Pirkko Laakkonen puolestaan tuli valituksi kansanedustajaksi Keskustan ja Kristillisen Liiton solmiman vaaliliiton kautta.⁸³⁴

Sanomalehti *Karjalaisessa* todettiin vaalien 1991 jälkeen, että eri puolueiden nuorten ehdokkaiden yhteisesiintyminen tuotti osaltaan hyvää vaalitulosta.⁸³⁵ Esimerkiksi nuorten ehdokas Anu Vehviläinen onnistui vaalityössään ja sai hyvän kannatuksen, joka edelleen vaaleissa 1995 oli nostamassa Anu Vehviläistä eduskuntaan.⁸³⁶

”Olin ensimmäisen kerran eduskuntavaaleissa ehdokkaana vaaleissa 1991, joissa olin perinteinen täyte-ehdokas, nuori ehdokas, jollainen aina oli ollut. Oli totuttu siihen, että hän saa muutaman sata ääntä korkeintaan. Minulla menikin ne vaalit erittäin hyvin, sain yli 3 700 ääntä ja minä olin, koin olevani erityisesti nuorten ehdokas, oli ollut paljon koululaistilaisuuksia. Se tulos totta kai yllätti minut ja myös asettajani eli Pohjois-Karjalan Keskustan piirin. Olin silloin valtakunnallisen nuorisojärjestön, Nuoren Keskustan liiton puheenjohtaja. Se varmaan toi minulle uskottavuutta, vaikka olin nuori ehdokas. Sen jälkeen olin ulkoministeri Paavo Väyrysen lehdistöavustajana, ja oli pohdintaa siinä, että lähdenkö sitten vuoden 1995 vaaleissa ehdokkaaksi.”

Vaaleissa 1995 äänestäjät nostivat eduskuntaan kolme uutta naisedustajaa, joista nuorin oli 22-vuotias Säde Tahvanainen (ääniä 4 369). Anu Vehviläinen oli 31-vuotias (ääniä 4 702) ja Kokoomuksen 2 897 ääntä saanut Anne Knaapi oli 34-vuotias. Lisäksi kansanedustaja Kerttu Törnqvist valittiin neljännelle edustajankaudelle äänimäärällä 4 661. Edellisen kauden kansanedustaja Pirkko Laakkonen sai vuoden 1995 vaaleissa 5 856 ääntä eli toiseksi suurimman äänimäärän vaalipiirissä. Vaalien ääniharava oli Sosialidemokraattisen Puolueen ehdokas Matti Puhakka äänimäärällä 8 265. Pirkko Laakkosella ei edustajanpaikka kuitenkaan uusiintunut, koska viiden pienen puolueen vaaliliitto, johon Kristillinen Liitto kuului, sai 8 638 ääntä, mikä ei riittänyt edustajanpaikkaan. Näin ollen suuremmista puolueista naisehdokkaat nousivat eduskuntaan pienemmällä henkilökohtaisella äänimäärällä kuin minkä Laakkonen sai.⁸³⁷

⁸³³ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu; Kansanedustaja Riitta Myller valittiin Euroopan Unionin parlamenttiedustajaksi vuonna 1994. Valtiopäivien pöytäkirja 20.12.1994, Pöytäkirjat n:o 6, 6177–6178. Istunnot 132–165, 29.11.–21.12.1994. Vuoden 1994 valtiopäivät. Eduskunta.

⁸³⁴ SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus.

⁸³⁵ Karjalainen 16.3.1995.

⁸³⁶ Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

⁸³⁷ SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus.

Pirkko Laakkonen totesikin haastattelussa, että d'Hondtin järjestelmä⁸³⁸ on hyvin epäedullinen pienille puolueille.⁸³⁹

Myöskään vuoden 1999 vaaleissa Kristillinen Liitto ei onnistunut pienten puolueiden kanssa solmimassaan vaaliliitossa yhtä hyvin kuin vuonna 1991, jolloin Kristillinen Liitto ja Keskusta olivat vaaliliitossa. Eduskuntavaaleissa 1999 kansanedustajat Säde Tahvanainen ja Anu Vehviläinen uusivat edustajanpaikan ja Kokoomuksen Anne Knaapi sai varaedustajanpaikan. Kokoomuksen edustajanpaikka meni Pekka Raville. Vuodesta 1983 kansanedustajana toiminut ja vuonna 1996 toiseksi varapuhemieheksi valittu Kerttu Törnqvist jäi vaaleissa 1999 valitsematta.⁸⁴⁰ Kerttu Törnqvist on todennut kirjassaan Tallella eletty elämä, että "vaalien lähestyessä aloin olla varma, ettei minua enää valittaisi eduskuntaan. Ilmapiiri kotikaupungissani oli sellainen.[...] Äänimääräni kotikaupungissani oli romahtanut, muualta maakunnasta sain suunnilleen saman verran ääniä kuin edellisissä vaaleissa."⁸⁴¹

6.4 YHTEENVETO

Vuoden 1987 alusta voimaan tulleen tasa-arvolain merkitys on siinä, että lain henki on edistänyt naisten yhteiskunnallista toimintaa sekä saanut aikaan myönteisempää suhtautumista naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseen. Asenteiden muutosta on tapahtunut niin miesten kuin naisten keskuudessa. Eduskuntavaalien 1987 jälkeen tehty tutkimus osoittaa, että naisehdokasta äänesti naisista 49 prosenttia ja miehistä 19 prosenttia, kun vuoden 1970 eduskuntavaaleissa naista äänesti 40 prosenttia naisista ja vain 7 prosenttia miehistä.⁸⁴² Lisäksi eduskuntavaalit 1991 tukevat näkemystä asenteiden muuttumisesta tasa-arvoisemmiksi. Vuonna 1991 eduskuntaan valittiin ennätysmäärä naisia, 200 kansanedustajasta naisia oli 77 eli 38,5 prosenttia.⁸⁴³ Tutkimus vaaleista 1991 osoittaa, että näissä vaaleissa 58 prosenttia naisista antoi äänensä naiselle ja miehistä joka neljäs äänesti naisehdokasta.⁸⁴⁴

Vaalimenestys koostuu monesta asiasta. Tuloksiin vaikuttavia tekijöitä ovat niin sanottu vaalimatematiikka sekä vaaliliitot, ja myös ajankohdan yhteiskunnallisella tilanteella on merkitystä. Äänestäjä valitsee puolueen ja ehdokkaan. Tutkimus vaaleista 1991 osoittaa, että äänestäjät perustelivat vaalituloksen puoluevalintaansa useimmiten siten, että puoluekanta on perinne. Myös ryhmäetua ja aatteellisuutta korostettiin, mutta harvoin perusteltiin puolueenvalintaa arvi-

---

⁸³⁸ Vaaliliiton äänimäärästä tulee vertailuluku, jonka saa vaaliliitossa eniten ääniä saanut ehdokas. Ja vaaliliitossa toiseksi eniten ääniä saanut ehdokas saa vertailuluvukseen puolet vaaliliiton äänimäärästä ja niin edelleen. Pienen puolueen tai pienten puolueiden vaaliliiton vähäisempi kannatus suuriin puolueisiin verrattuna tuottaa harvoin riittävää äänimäärää ja vertailulukua, jotta niistä ehdokas tulisi valituksi.

⁸³⁹ Pirkko Laakkosen haastattelu 16.9.2002, Outokumpu.

⁸⁴⁰ SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁸⁴¹ Törnqvist 2000, 211–212.

⁸⁴² Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 72–73.

⁸⁴³ SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus.

⁸⁴⁴ Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 74.

oimalla harjoitettua politiikkaa. Puolueenvalinnan jälkeen tärkein yksittäinen ehdokasvalinnassa oli ehdokkaan luotettavuus. Lisäksi ehdokkaan kyky hoitaa tehokkaasti asioita, paikallistuntemus, ehdokkaan miellyttävyys ja aikaisempi kokemus politiikassa olivat ehdokasvalintaan vaikuttavia tekijöitä. Eduskuntaan kaivattiin myös *uusia voimia*. Vähiten tärkeisiin ehdokasvalinnan perusteisiin kuuluivat ajankohtaiset asia-aiheet, ehdokkaan kanta ympäristö- ja luonnonsuojeluasioissa, pakolaiskysymyksessä tai ydinvoimaa koskevissa kysymyksissä. Äänestäjistä 29 prosenttia sanoi ehdokkaan sukupuolen vaikuttaneen valintaan, heistä melkein jokainen äänesti naista.⁸⁴⁵

Vaikka naiset saivat iloita vaalimenestyksestä vuonna 1991, vuosien 1995 ja 1999 eduskuntavaalit tuottivat pettymystä ja pohdiskelua siitä, miksi naisten osuus kansanedustajista aleni. Soile Kuitunen on vaaleja 1995 käsittelevän tutkimuksensa perusteella todennut, että selkein syy naisten parlamentaariseen aliedustukseen on löydettävissä naisten vähäisestä ehdokashalukkuudesta. Lisäksi merkitsevää on se, että yli 55-vuoden iällä on negatiivinen yhteys naisten rekrytoitumiseen.⁸⁴⁶ 1990-luvun lamalla oli oma passivoiva vaikutuksensa vaaleihin nähden. Kansalaiset turhautuivat eivätkä luottaneet enää poliitikkoihin ja jättivät äänestämättä.

Vaalipiirissä tulokset vaaleista 1987, 1991 ja 1995 osoittavat, että naisehdokkaat saivat ääniä naisten ehdokasosuutta vastaavasti (taulukko 6). Naisehdokkaita kohtaan tunnettua luottamusta osoittaa se, että näissä vaaleissa naiset saivat naisten ehdokasosuutta ja äänimääräosuutta suuremman osuuden kansanedustajista. Kuitenkin vaaleissa 1999 naisten osuus äänistä jäi 2,1 prosenttiyksikköä naisten ehdokasosuutta alhaisemmaksi, mikä voidaan yhdistää naisten äänestysaktiivisuuden alenemiseen 67,7 prosenttiin. Naisten osuus kansanedustajista vaaleissa 1999 jäi sekä naisten ehdokas- että äänimääräosuutta alemmaksi, joten vaalit 1999 olivat vaalipiirissä jonkin asteinen taantuma naisille.⁸⁴⁷

Taulukko 6. Naisten osuus (%) ehdokkaista, äänistä ja kansanedustajista eduskuntavaaleissa 1987–1999 Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirissä

Eduskunta-vaalit	Naisia ehdokkaista %	Naisten osuus äänistä %	Naisia kansanedustajista %
1987	33,3	35,6	42,9
1991	42,0	45,0	71,4
1995	34,3	37,1	57,1
1999	35,2	33,1	28,6

Lähde: SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987, SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991, SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995, SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

⁸⁴⁵ Pesonen, Sänkiäho & Borg 1993, 359–380.

⁸⁴⁶ Kuitunen 1998, 34.

⁸⁴⁷ Vaalituloksiin liittyen kuitenkin huomioida se, että pohjoiskarjalainen Riitta Myller valittiin jatkamaan europarlamentaarikkona vuosien 1996 ja 1999 europarlamenttivaaleissa. SVT Vaalit 1997:1 Europarlamenttivaalit 1996 sekä SVT Vaalit 2000:1 Europarlamenttivaalit 1999. Tilastokeskus.

Vaalipiirin seitsemästä edustajanpaikasta käytiin vaaleissa kovaa kilpailua. Erityisesti Kokoomuksessa, jonka kannatus tuotti vaalipiirissä yhden edustajanpaikan, kilpailtiin paikasta naisten ja miesten välillä. Merkille pantavaa on, että kansanedustajaksi valitut naiset saivat eri puolueissa ehdokkaista eniten ääniä tai edustajaksi valittu nainen oli vaalipiirin ääniharava. Vaalityössään naisehdokkaat onnistuivat, syntyi hyvä vuorovaikutus ehdokkaiden ja äänestäjien välillä. Pienissä puolueissa ongelmana oli, että edustajanpaikan saadaksesen puolueen täytyy onnistua vaaliliittoneuvotteluissa ja saada yhteistyöhön riittävän laaja kannatuspohja.

7 Kaksikymmentä kansanedustajaksi valittua

7.1 MONINAISET KOULUTUS- JA AMMATTITAUSTAT

Kuopion läänin itäisestä/ Pohjois-Karjalan läänin/ Pohjois-Karjalan vaalipiiristä toimi vuosien 1907–1999 aikana yhteensä 118 henkilöä kansanedustajana.⁸⁴⁸ Vaalipiirin kansanedustajista naisia oli kaksikymmentä eli 17 prosenttia (liite 13).

Naiskansanedustajista yhdeksäntoista oli kotoisin Pohjois-Karjalasta ja yksi vaalipiirin ulkopuolelta. Vuoden 1907 vaaleissa eduskuntaan valittu Jenny Kilpiäinen oli Viipurista. Ensimmäinen vaalipiiristä kotoisin oleva naiskansanedustaja oli Mimmi Turunen. Hän lähti eduskuntaan Tohmajärveltä vuonna 1909. Eri puolueilla on ollut naisedustajia sekä Joensuusta että maalaiskunnista. Joensuulaisia heistä on kahdeksan. Kahden edustajan kotipaikkakunta on Juuka. Myös Eno, Värtsilä, Valtimo, Pyhäselkä, Kontiolahti, Lieksa, Outokumpu ja Kiihtelysvaara ovat saaneet oman naisedustajansa.⁸⁴⁹

Naiskansanedustajien ikäjakauman tarkastelussa tutkimukseen on otettu ajankohta, jolloin edustaja valittiin eduskuntaan ensimmäisen kerran. Eniten koko tarkastelujakson aikana oli 30 vuotta, mutta ei vielä 50 vuotta täyttäneitä edustajia. Edustajista kaksi oli yli 50-vuotiaita. Alle 30-vuotiaana eduskuntaan valittuja oli kolme. Suurin osa edustajista oli parhaassa työiässä olevia naisia, joilla jo voidaan olettaa olevan koulutusta, työuraa ja elämäkokemusta. Merkille pantavaa on, että vuosisadan lopulla tuli valituksi nuorempia naisia kuin vuosisadan keskivaiheilla. Naiskansanedustajien ikäjakauma nähdään seuraavassa asetelmassa:

Ikä	1907–1917	1919–1939	1945–1962	1966–1983	1987–1999
18–29	2				1
30–39	2	1		1	3
40–49		1	1	4	2
50–59	1		1		

Lähde: Liite 13.

⁸⁴⁸ Suomen Kansanedustajat 1907–2000 I–II.

⁸⁴⁹ Liitteet 2, 5, 8, 10, 12.

Vaalipiirin ensimmäinen naiskansanedustaja Jenny Kilpiäinen oli nuorin ensimmäisen eduskunnan jäsenistä.⁸⁵⁰ Hän täytti 25 vuotta vähän ennen vaaleja. Mimmi Turunen oli vielä vaaliajankohtana alle 25-vuotias. Autonomian ajan edustajista kaksi sijoittuu ikäryhmään 30–39-vuotiaat. Vaaleissa 1917 eduskuntaan valittu Augusta Laine täytti 50 vuotta ennen edustajaksi valintaansa. Vaalijakson 1919–1939 naisedustajista vuonna 1920 eduskuntaan noussut varaedustaja oli tällöin 46-vuotias, vaaleissa 1933 valittu edustaja oli vaaliajankohtana 34-vuotias.

Sota-ajan jälkeisissä vaaleissa tuli valituksi useampia pitemmän elämänkokemuksen omaavia naisia. Vuoden 1948 vaaleista eduskuntatyönsä aloittanut Vieno Simonen oli lähes 50-vuotias ja hänen seuraajansa, vuoden 1962 vaaleissa valittu Paula Ruutu 55-vuotias. Vaalijaksolla 1966–1983 eduskuntaan nousseista viidestä naisedustajasta neljä sijoittuu ikäryhmään 40–49-vuotiaat, yksi oli 35-vuotias eduskuntaan valittaessa.

Vaalijaksolla 1987–1999 kansanedustajaksi valikoitui edellisiä edustajia nuorempia ja aikaisempaa koulutetumpia naisia, mikä osaltaan heijastaa yhteiskunnassa tapahtunutta muutosta naisten toimimisessa eri ammateissa ja tehtävissä. Jakson naisedustajista kaksi sijoittuu ikäryhmään 40–49-vuotiaat, kolme ryhmään 30–39-vuotiaat. Nuorin vaalijakson kuudesta ensikertalaisesta oli Sade Tahvanainen, joka aloitti eduskuntatyönsä vuoden 1995 vaaleista 22-vuotiaana, eduskunnan nuorimpana jäsenenä.

Vaalipiirin kahdestakymmenestä naiskansanedustajasta kolmetoista eli 65 prosenttia oli naimisissa, kun heidät valittiin edustajaksi ensimmäisen kerran. Yksi oli leski ja kuusi naimattomia, joiden joukossa oli viisi nuorinta naisedustajaa.⁸⁵¹ Vaalipiirin ensimmäinen naisedustaja Jenny Kilpiäinen solmi avioliiton pian vaalien jälkeen.⁸⁵²

Naiskansanedustajien koulutuksen tarkastelussa ajankohdaksi otettiin myös ensimmäinen edustajaksi valinta. Autonomian ajan viidestä naisedustajasta kolmella oli pohjakoulutuksena kansakoulu, yksi oli käynyt tyttökoulun ja yhden edustajan tiedot koulunkäynnistä puuttuvat. Vuosina 1919–1999 eduskuntaan valituista naisista 80 prosentilla oli pohjakoulutuksena keskikoulu tai lukio.

Edustajaksi valittujen naisten koulutustaso on kohonnut 1900-luvun loppua kohti ja on siten yhteneväinen yhteiskunnassa väestön koulutuksessa 1900-luvulla tapahtuneeseen kehitykseen. Vuosisadan puolivälistä alkaen kansanedustajaksi valikoitui myös ylioppilastutkinnon ja korkeakoulututkinnon suorittaneita naisia. Naiskansanedustajien koulutus ennen ensimmäistä edustajaksi valintaa ilmenee seuraavasta asetelmasta:

---

⁸⁵⁰ Katainen 1997, 123–124.

⁸⁵¹ Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II.

⁸⁵² Katainen 1997, 124.

Koulutus	1907 -1917	1919 -1939	1945 -1962	1966 -1983	1987 -1999
Korkeakoulututkinto			1	1	4
Yo-tutkinto ja/tai ylempi ammattitutkinto				2	2
Keskikoulu/tyttökoulu ja ammatillinen koulutus	1	1	1		
Kansanopisto/ Ammatillinen koulutus	2			2	
Kansakoulu	1				
Tieto puuttuu	1	1			

Lähde: Liite 13.

Autonomian ajan edustajista Jenny Kilpiäinen oli käynyt kansakoulun jälkeen kansanopiston. Hän työskenteli tehtaassa kutojana.⁸⁵³ Mimmi Turunen oli saanut myös opetusta kansakoulussa. Hän on maininnut, että oli sitä onnellista ikäluokkaa, joka sai käydä kansakoulun. Kotimökki Tohmajärven kirkonkylällä oli lähellä yhtä koko Pohjois-Karjalan ensimmäistä kansakoulua. Sisaruksista nuorimpana Mimmi Turusen työkokemukset liittyivät taloustöihin kotona ja veljen taloudessa.⁸⁵⁴ Mimmi Haapasalolla oli kansakoulun lisäksi ammatillinen koulutus meijerialalle. Hän oli ensin muutaman vuoden ajan meijerinhoitajana osuusmeijerissä ja siirtyi sen jälkeen osuusliikkeen myymälänhoitajaksi, jota tehtävää hoiti, kun tuli valituksi eduskuntaan.⁸⁵⁵

Augusta Laine oli käynyt tyttökoulun, jonka lisäksi hän oli saanut opetusta käsityökoulussa ja kasvatusopillisessa talouskoulussa. Hän oli osallistunut myös sairaanhoitokurssille. Augusta Laine toimi talous- ja käsityöopettajan tehtävien lisäksi kansanopiston apulaisjohtajana miehensä rinnalla. Kansanopistotoimintaan puoliset tutustuivat opintomatalla Tanskaan 1890-luvulla.⁸⁵⁶

Vaaleissa 1911 eduskuntaan valittiin mäkitupalaisen vaimo Helena Vatanen. Hänen osaltaan koulutietojen puuttuminen viittaa siihen, ettei hän ole käynyt kansakoulua, ei ainakaan kokonaisuudessaan. Kuitenkin hänen lukutaidostaan mainitaan, että se oli ”hyvänpuoleinen”.⁸⁵⁷

Vuonna 1920 eduskuntaan nouseen rautatieläisen vaimo Anna Toivarin koulutuksesta ei myöskään ole mainintaa matrikkeleissa. Voidaan kuitenkin olettaa, että Toivarin kuorolaulu- ja teatteriharrastus ja toiminta näytelmäseurassa olivat osaltaan kehittäneet hänen ilmaisukykyään ja sosiaalisia taitojaan.⁸⁵⁸ Vaaleissa 1933 Pienviljelijäin Puolueesta edustajaksi valitun rautatievirkamiehen puoliso Sigrid Oulasmaan pohjakoulutuksena oli keskikoulu. Edustajaehdokasesittelystä

⁸⁵³ Katainen 1997, 122.

⁸⁵⁴ Mimmi Hämäläinen. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat 25:41/155. TA; Tohmajärvellä toimi kansakoulu vuodesta 1871 alkaen. Siisiäinen 1979, 80.

⁸⁵⁵ Suomen kansanedustajat 1907–2000 I, 162.

⁸⁵⁶ Tirkkonen 1989, 31–32.

⁸⁵⁷ Rätty 1989, 71.

⁸⁵⁸ Entinen kansanedustaja Anna Toivari kuollut. Suomen Sosialidemokraatti 5.12.1947.

mainitaan, että Oulasmaa oli lisäksi opiskellut yksityisesti maataloutta ja kansantaloutta sekä professori Heikelin johdolla historiaa suorittaen kulttuurihistoriassa tutkinnon vuonna 1931. Sanomalehtiartikkeleita Sigrid Oulasmaa kirjoitti taloudellisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä.⁸⁵⁹

1940-luvun lopulla edustajana aloittaneen Vieno Simosen pohjakoulutuksena oli tyttökoulu, jonka lisäksi hän oli käynyt käsityökoulun ja suorittanut postivirkamiestutkinnon. Lyhyen postitoimistotyöskentelyn jälkeen Simonen siirtyi maatilana emännäksi ja joutui jo ennen sotavuotia ottamaan koko vastuun maatilana hoidosta puolisonsa kuoleman jälkeen.⁸⁶⁰

Akateemisen tutkinnon suorittanut naisehdokas tuli ensimmäisen kerran valituksi vuoden 1962 vaaleissa. Maisteri Paula Ruutu oli täydentänyt opintojaan tekemällä opintomatkoja ulkomaille ja suorittaen yliopistollisia arvosanoja. Ruudun työkenttänä oli hänen omien sanojensa mukaan Pohjois-Karjalan ja sen asukkaiden hyväksi toimiminen. Hän oli Pohjois-Karjalan maakuntaliiton toiminnanjohtajana vuosina 1936–1953 ja siirtyi sen jälkeen opettajaseminaarin äidinkielen lehtoriksi.⁸⁶¹

Vaaleissa 1966–1983 ensi kertaa valituista viidestä edustajasta kahden pohjakoulutuksena oli kansakoulu, jonka lisäksi heillä oli ammatillista koulutusta. Aune Mänttari kouluttautui puutarha-alalle ja suoritti lisäksi erilaisia ammatillisia ja yhteiskunnallisia kursseja. Mänttari toimi alansa yrittäjänä.⁸⁶² Kaupan alalla eri tehtävissä työskennellyt Kerttu Törnqvist suoritti myymäläemäntäkurssein, minkä jälkeen hänen työhönsä kuului muun muassa tuote-esittelyjä ja sihteerin tehtäviä.⁸⁶³ Törnqvist opiskeli myös työväenliikkeessä SDP:n ja Työväen Akatemian kursseilla.⁸⁶⁴

Vaalijakson edustajista kaksi suoritti keskikoulun jälkeen terveydenhuoltoalan tutkintoja. Alli Vaittinen ja Lea Sutinen olivat terveyssisaria. Vaittisella oli myös kättilökoulutus ja kliinisen sairaanhoidon opintoja hän oli tehnyt Ruotsissa. Ennen kansanedustajaksi valintaansa Vaittinen opiskeli sosiaalihuoltoa ja sosiaalipolitiikkaa. Terveydenhuoltoalalla hän toimi useissa erilaisissa tehtävissä, muun muassa valmistavan koulun opettajana ja johtajana, ylihoitajana sekä SPR:n piiriterveyssisarena.⁸⁶⁵ Lea Sutisen työuraan sisältyi terveydenhuoltoalan töitä sekä avioliiton solmimisen jälkeen maatilana emännän monet työt. Kun maatila kuitenkin tarvitsi kokopäivätoimisen emännän, terveyssisaren työt jäivät pois. Lea Sutinen on maaseudulla sivukylällä asuvana halunnut aina puhua syrjäisten kylien ja siellä asuvien ihmisten puolesta.⁸⁶⁶

Vaaleista 1983 edustajankautensa aloittanut Eeva Turunen opiskeli ylioppilastutkinnon jälkeen kansakoulunopettajaksi ja suoritti myöhemmin yleisai-

---

⁸⁵⁹ Suomen Pienviljelijä 27.6.1933.

⁸⁶⁰ Kuusipalo 1989, 64–65; Kuusipalo 2011, 158–159; Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 19–20. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

⁸⁶¹ Suomen Eduskunta 1962–1965, 95.

⁸⁶² Suomen Eduskunta valittu 1972, 67.

⁸⁶³ Törnqvist 2000, 79.

⁸⁶⁴ Sosialidemokraattiset Naiset Suomen hallituksessa ja eduskunnassa 1907–1996 Matrikkeli 1996, 157.

⁸⁶⁵ Suomen Eduskunta 1966–1969, 125.

⁸⁶⁶ Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 21–24. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

neiden aineenopettajan ja ammatinvalinnan yhdysopettajan koulutuksen. Eeva Turuselle ammatinvalinnan tekivät hänen vanhempansa; isän ja äidin mielestä opettajan ammatti oli ainoa vaihtoehto, sillä se oli kristillinen ja siveellinen ammatti ja sopi naiselle ja nuorelle tytölle. Nuoren ylioppilaan oma ajatus Ateneumin sisustusarkkitehtilinjasta sai jäädä pois mielestä samoin kuin ajatus opiskelusta valtiotieteellisessä tiedekunnassa, joka organisaatioista ja päätöksenteosta kiinnostuneella nuorella oli myös vaihtoehtona. Opettajauransa aikana Eeva Turunen suoritti sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikan yliopistolliset arvostukset ja teki opintomatkoja useisiin maihin.⁸⁶⁷

Vaalijaksolla 1987–1999 ensi kerran valituista kuudesta edustajasta viisi oli ylioppilaita, yhdellä oli keskikoulupohja. Riitta Myller teki keskikoulun jälkeen lukio-opintoja puolentoista vuoden verran, sillä hän oli keskikoulun päättäessään mukana nuorisopolitiikassa ja eteen tulleet erilaiset työtehtävät veivät mukaansa. Hän hoiti muun muassa vuoden pituisen kunnan kirjastonhoitajan viransijaisuuden. Riitta Myllerin poliittinen kiinnostus ja erilaiset työtehtävät lomittuivat opiskelun kanssa myös silloin, kun hän opiskeli sosionomiksi ja suoritti kirjastotutkimon. Ennen edustajaksi valintaansa Myller työskenteli vuoden ajan amanuenssina yliopistossa sekä useita vuosia freelance-toimittajana, ja yhteiskuntatieteen opinnot olivat päätösvaiheessa (yhteiskuntat. kand. 1990). Riitta Myller pitää erittäin arvokkaana asiana sitä, että hän on ollut hyvin erilaisissa työtehtävissä, koska kaikilla niillä oli oma merkityksensä. Kun joutui toimimaan itsenäisesti, pystyi tarttumaan asiaan kuin asiaan, oli se sitten kirjoittamista, käsillä tekemistä tai mitä tahansa.⁸⁶⁸

Tuula Kuittinen suoritti useita terveydenhuoltoalan tutkintoja. Hänelle ammatinvalinta oli itsestään selvä ja luonnollinen, koska ”halusin tulla sairaanhoitajaksi, kummitätini oli sairaanhoitaja ja luonteeltani olen aina ollut hoivaava”. Erikoissairaanhoitaja, sairaanhoitajaohtaja, terveydenhoitaja ja terveydenhuollon maisteri Kuittinen toimi eri tehtävissä muun muassa terveyskeskuksissa, vanhainkodissa ja keskussairaalassa sekä yliopistossa assistenttina ja vs. apulaisprofessorina. Auttamis- ja hoivaamisvietti johdatti terveydenhuoltoammattiin, mutta myös järjestötyöhön ja politiikkaan. Minna Canth oli Tuula Kuittisen esikuva. Innostus politiikkaan vahvistui, kun professori Sirkka Sinkkonen kertoi eräällä luennolla, kuinka vähän naisia on politiikassa mukana, ja korosti sitä, että naisten pitää osallistua politiikkaan, yhteisten asioiden hoitamiseen. Eduskuntaan valittaessa Tuula Kuittinen oli Pohjois-Karjalan läänin terveydenhuollon tarkastaja.⁸⁶⁹

Pirkko Laakkonen oli koulutukseltaan ylioppilas-merkonomi. Ennen edustajaksi valintaansa Laakkonen työskenteli pitkään kaivosyhtiössä, jolloin suoritti erilaisia toimistoalaan liittyviä kursseja sekä kieliohjelmoita. Vaaliajankohtana Laakkonen toimi yhtiössä sihteeri-kirjeenvaihtajana. Oman kertomuksensa mukaan pitkäaikainen kokemus sihteerinä ja kielenkääntäjänä sekä ammattimai-

⁸⁶⁷ Suomen Eduskunta valittu 1983, 118; Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

⁸⁶⁸ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

⁸⁶⁹ Suomen kansanedustajat 1907–2000 I, 278; Tuula Ikonen-Graafmansin haastattelu 24.6.2002, Joensuu.

nen tekstinkäsittelytaito ovat olleet Pirkko Laakkoselle valtavan suurena apuna luottamustehtäviä hoidettaessa.⁸⁷⁰

Vaaleissa 1995 eduskuntaan ensi kertaa valituista kolmesta naisedustajasta kahdella oli korkeakoulututkinto, edustajista nuorimmalla olivat yliopisto-opiskelut meneillään. Säde Tahvanainen opiskeli kasvatustieteitä Joensuun yliopistossa. Työkokemusta hänellä oli kahden vuoden ajalta koulunkäyntiavustajana. Työ kuulovammaisten koululla edellytti viittomakielen opiskelua ja tutustumista koulun toimintatapoihin. Haastattelussa Tahvanainen korosti oppineensa tuolloin näkemään sen, miltä tuntuu olla vähemmistössä.⁸⁷¹

Anne Knaapi oli koulutukseltaan valtiotieteen maisteri ja humanististen tieteiden kandidaatti. Knaapi toimi kunnan sosiaalisihiteeri-lastenvalvojana sekä sosiaalijohtajana, mistä virasta siirtyi sitten asiantuntijayrittäjäksi, sosiaali- ja ympäristötekniikan alan yrityksensä toimitusjohtajaksi.⁸⁷² Näin ollen Anne Knaapilla oli vahva tuntemus sosiaalityöstä ja ihmisten auttamisesta.

Anu Vehviläinen opiskeli ensin kulttuurisihiteeriksi ja jatkoi sitten opiskelua Joensuun yliopistossa. Opinnot, teatteriharrastus, erilaiset työtehtävät, toiminta opiskelijaliitossa ja Keskustanuorten puheenjohtajuus limittyivät toisiinsa. Työtehtäviä oli muun muassa Maaseudun Sivistysliitossa, ulkoministerin lehdistöavustajana ja presidentinvaalikampanjan tiedottajana. Ennen vuoden 1995 vaaleja Anu Vehviläinen suoritti filosofian maisterin tutkinnon. Myös Vehviläinen korosti eri yhteisöjen ja ryhmien toimintaan osallistumisen tärkeyttä. Monenlaisten ihmisten kanssa työskentely auttoi ymmärtämään ihmisten erilaisuutta.⁸⁷³ Erilaisilla työtehtävillä oli siten merkitystä myös eduskuntatyössä.

Tutkimuksessa kansanedustajien arvostetuimmista ominaisuuksista havaittiin, että henkilön kykyä neuvotella ja sovitella erilaisia näkemyksiä sekä aitoutta pidettiin arvostetuimpina. Lisäksi tärkeitä olivat henkilön yhteydet eduskunnan ulkopuolelle sekä poliittisen vakaumuksen selkeys.⁸⁷⁴ Vaalipiiriin naiskansanedustajien elämäkertatiedoista voidaan päätellä, että vaikka kansanedustajaksi valikoitui nuorempia, mutta koulutetumpia ehdokkaita, tietopuolinen koulutus osaltaan korvasi pitemmän työ- ja elämäkokemuksen ja antoi valmiuksia erilaisten näkemysten sovitteluun. Lisäksi julkisen sektorin viroissa toimineet edustajat tunsivat ammattinsa puolesta valtiokoneistoa, mikä osaltaan antoi valmiuksia edustajantyöhön.

---

⁸⁷⁰ Curriculum vitae, Pirkko Anneli Laakkonen, 9.12.1997; Pirkko Laakkosen haastattelu 16.9.2002, Outokumpu.

⁸⁷¹ Säde Tahvanaisen haastattelu 16.8.2002, Joensuu.

⁸⁷² Suomen kansanedustajat 1907–2000 I, 407; Karjalainen 28.2.1995.

⁸⁷³ Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

⁸⁷⁴ Pitkänen 1989, 306–307.

7.2 LAPSUUS- JA NUORUUSYMPÄRISTÖN MERKITYS

Suomalaisten puoluekanta oli pitkään kodista periytyvä. Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektissa haastatelluilla puoluekanta oli lähes kautta linjan kotoa omaksuttu. Toisaalta kotona saatuihin vaikutteisiin voitiin verrata omaa valintaa ja erilaiseen näkemykseen vaikuttaneita tekijöitä. Joskus oma koti kuvattiin täysin epäpoliittisena, asiaan ei ollut aikaa eikä voimia, mutta tietoinen epäpoliittisuus saattoi olla myös näkemysvalinta. Toisilla taas lapsuuden vaikeat kokemukset saattoivat vaikuttaa siihen, että valittiin politiikka keinoksi toteuttaa muutoksia.⁸⁷⁵

Lainsäätäjän uraan vaikuttavista tekijöistä on suorituksiin verrattuna vähäisempi merkitys perinteiden luomalla väylällä. On kuitenkin esimerkkejä siitä, että eduskuntaan on tultu isän eduskuntauran jälkeen. Tällöin ilmeisesti kodin luoma tausta on lisännyt henkilön taipumuksia politiikkaan.⁸⁷⁶ Yksilön poliittinen sosaalistuminen on osa hänen yleistä sosialisatioprosessiaan, jossa perheellä on suuri merkitys. Nuorimmat perheenjäsenet elävät pääasiallisesti perheen piirissä. Vanhempien arvot ja asenteet siirtyvät ainakin osittain lapsille. Se kuinka vahvasti vanhemmat ovat kiinnostuneita politiikasta, välittyy paljolti lasten kiinnostumiseen yhteiskunnallisista asioista. Lasten kasvaessa lisääntyy perheen ohella muiden sosialisatiotekijöiden merkitys. Koulu jakaa tietojen ohella suomalaisuuden tunnetta ja tukee vallitsevaa poliittista järjestelmää, esimerkiksi pitämällä presidenttien kuvia esillä koulun seinällä. Joukkoviestimillä, ikätoveriryhmillä ja eri organisaatioilla on lisäksi merkitystä nuoren sosaalistumisprosessissa. Ryhmään tullut uusi jäsen tutustuu ryhmän kannattamiin arvoihin ja normeihin.⁸⁷⁷

Kun tarkastellaan vaalipiirin naiskansanedustajien lapsuuskodin ja kasvuympäristön merkitystä edustajan puoluekannan ja yhteiskunnallisen toiminnan muotoutumiselle, huomataan, että matrikkeleista saatavat tiedot edustajien lapsuudesta ovat niukat. Matrikkelit kertovat vanhempien elinkeinon tai ammatin. Haastatteluaineistot laajentavat tietoja edustajien lapsuudesta ja nuoruudesta, kuitenkin kaikkien kohdalta haastatteluaineistoa ei ole.

7.2.1 Toimintaan kotitaustan ja omien kokemusten ohjaamana

Autonomian ajan Suomessa syntyneet naiskansanedustajat olivat lähtöisin työläis- tai maanviljelijäperheistä. Jenny Kilpiäisen isä työskenteli saippuatehtaassa lajittelijana. Isän tehdastyöllä saattoi olla vaikutusta siihen, että 16-vuotias Jenny liittyi työväenyhdistykseen. Hänen puoluevalintaansa vahvistivat osaltaan omat kutojana tehdastyöstä saadut kokemukset.⁸⁷⁸ Torpparintytär Mimmi Turunen sai rautatiellä työssä olleen veljensä kautta herätteitä työväenliikkeeseen. Mimmi Turunen tunsikin sen ajan työläisten elämän ja olosuhteet.⁸⁷⁹ Helena Vatasen, loinen Anna Maria Immosen tyttären, lapsuus- ja nuoruusvuosista tietoja ei ole

⁸⁷⁵ Graae & Hietala 1994, 118–119.

⁸⁷⁶ Noponen 1964, 273.

⁸⁷⁷ Oksanen 1989, 83–84.

⁸⁷⁸ Katainen 1997, 122.

⁸⁷⁹ Mimmi Hämäläinen. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat 25:41/155. TA.

tallentunut. Voidaan päätellä, että omat kokemukset elinoloista johtivat tehtaan työmiehen, mäkitupalaisen vaimon liittymään yhdessä miehensä kanssa työväenyhdistykseen.⁸⁸⁰

Mimmi Haapasalo oli maanviljelijäperheestä, joten meijerikoulu opiskelupaikkana liittyi läheisesti kotitaustaan. Päätös kouluun hakeutumisesta tehtiin yhdessä vanhempien kanssa. Työväenyhdistyksen toimintaan Mimmi Haapasalo innostettiin mukaan, kun hän oli meijerikkönä Taipaleen osuusmeijerillä, ja samaan suuntaan ohjasivat kotiperinteet ja omat pohdinnat. Hän oli elämässään katkerasti kokenut köyhän ja rikkaan eron ja sen epäoikeudenmukaisuuden, jolla vallitsevan käsityksen mukaan ihmisiä luokiteltiin.⁸⁸¹

Augusta Laineen tie eduskuntaan kulki monien yhteiskunnalliseen toimintaan liittyvien suoritusten kautta, mutta samalla perinteiden luomaa väylää myöten. Augusta Laineen isä, maisteri Axel Emil Brander valittiin talonpoikaissäädyn edustajaksi valtiopäiville vuonna 1885. Maanviljelijänä ja opettajana toiminut maisteri muistetaan vapaamielisenä kasvattajana. Kodissa molemmat vanhemmat korostivat miesten ja naisten tasa-arvoista kohtelua. Koska Augusta Laineen veli sekä puoliso olivat vaalipiirin kansanedustajina aikaisemmin, hänellä oli ennen valtiopäiville menoaan paljon tietoa eduskunnassa ja sen nuor-suomalaisessa ryhmässä työskentelystä.⁸⁸²

Anna Toivari ja Sigrid Oulasmaa olivat lähtöisin käsityöläiskodeista. Toivarin isä oli räätäli. Tämä jää ainoaksi tiedoksi Anna Toivarin lapsuus- ja nuoruusvuosista. Mahdollisesti 1890-luvulla 18-vuotiaana avioituneen rautatieläisen vaimon puoluekanta muotoutui aviopuolison myötä tai mahdollisesti omat kokemukset ohjasivat työväenliikkeeseen. Sigrid Oulasmaa oli syntyjään vanhaa pirkkalaista Jutila-nimistä talonpoikaissukua. Hänen isänsä oli nahkuri. Oulasmaa koki ilmeisesti Pienviljelijäin Puolueen kautta voivansa parantaa syrjäseudun vähäosaisten asemaa.⁸⁸³

Vieno Simonen, poikkeuksena muista naisedustajista, vietti elämänsä ensimmäiset vuodet pappilakodissa Pohjanmaalla. Kun kirkkoherrana toiminut isä kuoli, äiti muutti armovuosien jälkeen lasten kanssa Kuopioon, isän synnyinseudulle. Äiti kasvatti lapset lujaan uskonelämään ja lapsuusajan kasvatus säilyi mielessä läpi elämän. Lapset kävivät NMKY:n lapsi- ja nuorisokerhossa ja tyttökoulu antoi isänmaallista mieltä ja korosti sivistyksen merkitystä. Opinnoissaan lapset saivat opastusta myös äidiltä, joka oli käynyt ruotsinkielisen tyttökoulun. Perhepiirissä ei poliittisesta toiminnasta puhuttu. Vieno Simosella puoluevalinta ei ollut lapsuudenkodin perintöä, vaan avioliiton myötä tullut valinta. Maalaisliiton jäseneksi liittymiseen vaikutti se, että puoliso oli innokas maalaisliittolainen.⁸⁸⁴

Paula Ruudun isä oli muuttanut Ruotsista mestariksi Värtsilän tehtaalle, äiti oli vanhaa pälkjärveläistä talonpoikaissukua. Perheellä oli maatila ensin

---

⁸⁸⁰ Rätty 1989, 71; Vänskä-Kauhanen 1991, 26.

⁸⁸¹ Mimmi ja työväenliike. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA.

⁸⁸² Tirkkonen 1989, 30–31, 36; Suomen kansanedustajat 1907–2000 I, 84, 491.

⁸⁸³ Suomen kansanedustajat 1907–2000 II, 720–721, 1043; Suomen Pienviljelijä 27.6.1933.

⁸⁸⁴ Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 1–17. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK; ks. myös Kangas 1988, 17–26.

Pälkjärvellä ja sitten Onkamossa, mutta valoisia lapsuusvuosia himmensi isän sairaus ja kuolema. Keskikoulun jälkeen ei tyttären ollut taloudellisesti mahdollista jatkaa lukiossa, vaan hän hakeutui ansiotyöhön. Paula Ruutu toimi opettajan viransijaisena sekä opintokerhoneuvojana ja tutustui työssään kotimaakuntansa oloihin. Nuoruudenkokemukset vahvistivat hänessä ajatusta tähdätä opiskelussa kansansivistystyön alueelle. Näin ollen hän hankki miensa varojen ja enonsa avun turvin kouluttautui ensin ylioppilaaksi ja sitten maisteriksi. Paula Ruutu liittyi maalaisliiton jäseneksi noin puolitoista vuotta ennen ensimmäistä kansanedustajaehdokkuuttaan.⁸⁸⁵

7.2.2 Itsenäistyneen Suomen lapset

Vaalijakson 1966–1983 neljän naisedustajan vanhemmat työskentelivät maa- ja metsätaloudessa, paitsi Alli Vaittisen äiti, joka oli talousopettaja. Toukokuussa 1918 syntynyt Alli Vaittinen varttui Impilahden Pitkärannassa isovanhempiensa hoivissa ja sai siellä perusturvallisuuden tunteen. Koulussa opettaja otti hänet suojelukseensa. Vaikka kotipiiristä ei osallistuttu poliittiseen toimintaan, Alli Vaittinen tarkkaili ympäristöään. Isoisä oli kuitenkin sanonut hänelle politiikkansa olevan isänmaanrakkaus. Isoäiti, joka oli ortodoksi, puolestaan totesi, että hänen politiikkansa oli Jumalaan uskominen. Vaittinen koki elämän rikkaudeksi sen, että hänellä oli kaksi uskontoa. Isoisänsä hän menetti jo varhain ja isoäitinsä ollessaan neljätoistavuotias.⁸⁸⁶

Lapsena saadut elämänarvot säilyivät Alli Vaittisella ja kantoivat häntä eri elämänvaiheissa. Harrastuksia oli partiossa ja pikkulotissa. Äiti ja äidin luona vietetyt vuodet antoivat vaikutteita, sillä äiti oli lottien muonituspäällikkö ja isäpuoli suojeluskuntalainen. Poliittinen esikuva oli tasavallan presidentti Pehr E. Svinhufvud, ”Ukko-Pekka”, jonka hän oli tavannut. Puoluevalinnan perusteena 1930-luvun loppupuolella oli koti, uskonto ja isänmaa -teema, mikä ”aivan riipaisi myönteisesti” itsensä kodittomaksi tuntenutta Alli Vaittista.⁸⁸⁷

Lea Sutinen syntyi itsenäisen Suomen viisivuotispäivänä. Suomen lippu on ollut hänelle suuren arvostuksen kohde. Lapsuudessaan Lea Sutinen asui Impilahdella maalaistalossa, karjalaisessa suurperheessä. Hän on kuvaillut varhaislapsuuttaan onnelliseksi, sillä hän sai elää sen hellittynä ja rakastettuna. Vanhemmat olivat ortodokseja. Elämänmyönteinen ja osallistuva isä toimi kunnallisissa luottamustehtävissä. Äiti kuoli, kun Lea Sutinen oli yhdeksänvuotias, ja muistikuvat äidistä ovat siksi rajoitetut.⁸⁸⁸

Maalaiskodissa ei asetettu mitään poliittisia raja-aitoja, ei jyrkkää eroa työväen ja isäntäväen välille eikä rajaa laitettu myöskään ortodoksien ja luterilaisten välille. Kun äitipuoli tuli taloon, hänen kauttaan luterilaisuus tuli tutummaksi Lea Sutiselle. Tädit toimivat lottajärjestössä ja sedät olivat suojeluskuntalaisia.

⁸⁸⁵ ”Elämän polun varrelta lapsuudesta vanhuuteen” I osa ja päiväkirja vuodelta 1947, Biografinen materiaali 1:1. Paula Ruudun arkisto. JoMA.

⁸⁸⁶ Alli Vaittinen-Kuikka 4. ja 5. 8.1990, haastattelu 72, 1–13. Veteraanikansanedustajien muistitietoaarkisto. EK; Eronen 1992, 2–5.

⁸⁸⁷ Alli Vaittinen-Kuikka 4. ja 5.8.1990, haastattelu 72, 1–13. Veteraanikansanedustajien muistitietoaarkisto. EK.

⁸⁸⁸ Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 1–6. Veteraanikansanedustajien muistitietoaarkisto. EK.

Kotikylän ilmapiiri oli osallistumaan innostava. Kodissa ei poliittista katsantokantaa pidetty mitenkään erityisesti esillä, mutta vankka maalaisliittolainen pohja siellä oli. Kun Lea Sutinen halusi lähteä yhteiskouluun, isä tuki tytärtään samoin kuin tämän sisarta. Tukea antoivat lisäksi isovanhemmat sekä opettajat. Ei ollut niinkään tavallista, että talonpoikaisesta talosta lähdettiin opintielle 1930-luvulla. Lea Sutinen oli jo silloin innokas maailmanparantaja, hän halusi osallistua koululla lukuvuonna 1938–1939 järjestettyyn vapaaehtoiseen väestönsuojelun peruskoulutukseen ja sai osallistumisestaan kunniakirjan.⁸⁸⁹

Aune Mänttärin puoluevalinta kohdistui Pientalonpoikien/Maaseudun Puolueeseen, mikä oli ennen kaikkea pienviljelijäin ja pienyrittäjien puolue ja protestiliike.⁸⁹⁰ Aune Mänttärin isä oli pienviljelijä ja metsätyömies, äiti vahtimestari-keittäjä. Aune Mänttäre puolestaan työskenteli ennen edustajaksi valintaansa pienviljelijänä ja kauppapuutarhurina puolisonsa kanssa. Yhteiskunnallisista asioista kiinnostuneen yrittäjän puoluevalinnan pohjana olivat siis sekä lapsuusympäristön vaikutteet että omat kokemukset yrittäjän työkentällä.

Eeva Turunen koki ensimmäisen evakkomatkinsa kuusivuotiaana. Isä oli joutunut lähtemään sotaan ja äiti sekä lapset tulivat Valkjärveltä hevosilla Humppilan kautta Varsinais-Suomeen. ”Niistä kokemuksista lienen saanut siemenen eräänlaiseen sisuun ja elämäkatsomukseeni, vaikka en asioita vielä ymmärtänytkään”, Eeva Turunen kertoi. Kesäkuussa 1944 alkoi toinen evakkomatka. Eeva Turunen laitettiin sotilasjunassa Turun seudulle, missä hän joutui viettämään kesän ikävissään sukulaisten hoivissa. Kun isä pääsi sodasta, ostettiin perheelle maatila Paimiosta. ”Niin minusta tuli velkaisen maatilän tyttö, Heikkilän tyttö, tilan nimen mukaan”, vaikka sukunimi oli Viljanen. Oppikouluun tytär pääsi äitinsä myötävaikutuksella, mutta keski-koulun jälkeen isän tahdosta koulunkäynti oli lopetettava, koska isä halusi tyttärestä äidin apulaisen, karjanhoitajan. Kansanopistotalven jälkeen Eeva Turunen suoritti kuitenkin yksityisesti lukion kursseja, hakeutui lukion viimeiselle luokalle ja kirjoitti ylioppilaaksi.⁸⁹¹

Politiikasta ei Eeva Turusen lapsuudenkodissa juuri puhuttu, mutta maanviljelystilan hoito ja sotakokemukset aiheuttivat sen, että kotona tehtiin jyrkkä ero kaikkien vasemmistolaisten ja ”oikeiden isänmaallisten ihmisten” välillä. Maalaisliittoa ja sittemmin Kekkosta kunnioittavat ihmiset olivat niitä ”oikeita”. Vanhemmat eivät kuitenkaan osallistuneet poliittiseen toimintaan, mutta isä oli osuuskaupan ja osuuspankin hallintoelimissä. Eeva Turusen puoluevalinta selkiytyi työvuosina, hänen valintansa oli Kokoomus, koska virkanaisena Maalaisliitto ei häntä kosketanut isän ja äidin vakaumuksesta huolimatta.⁸⁹²

Kerttu Törnqvist syntyi sotavuonna 1942. Hän oli pienviljelijäperheen kymmenestä lapsesta toiseksi nuorin. Koti oli niin sanottu uskovainen koti, jossa iltahartaus, sunnuntain radiojumalanpalvelus ja pyhäkoulu kuuluivat säännöllisesti perheen elämään. Kodissa pidettiin myös seurakunnan sekä evan-

⁸⁸⁹ Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 4–11, 26–27. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. EK.

⁸⁹⁰ Helander & Toivonen 1971, 145–148.

⁸⁹¹ Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

⁸⁹² Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

keliumiyhdistyksen hartaustilaisuuksia. Kerttu Törnqvistin mukaan elämä pienviljelijäkodissa oli työntäyteistä. Isä kävi talvella poikien kanssa savotassa, kesällä olivat peltotyöt. Karjan hoitaminen ja suuren perheen hoivaaminen tekivät äidin työpäivistä pitkiä. Koneita ei ollut eikä vesijohtoa, vesi oli kannettava eläimillekin navettaan. Lapset isommasta pienimpään olivat mukana työnteossa. Perheen elämää varjosti se, että isä oli hyvin ankara kasvattaja. Kova kuri aiheutti pelkoa ja kasvatti uhmamieltä. Kun pientilalta oli kansakoulun jälkeen lähdettävä maailmalle elantoa etsimään, niin siskot ja veljet lähtivät mielellään, koska isän kanssa oli vaikeaa tulla toimeen. Kerttu Törnqvist pääsi oppikouluun, mutta pitkä koulumatka ja sairastuminen toisen vuoden keväällä olivat vaikuttamassa siihen, että hän palasi takaisin kansakouluun.⁸⁹³

Ennen kuin rippikoulu oli päätöksessä, Kerttu Törnqvist aloitti työuransa. Osuusliikkeen harjoittelijan paikan hän sai, vaikka oli alle kuusitoistavuotias. Liikeliihtoon hän liittyi työn myötä ja alkoi käydä ammattiosaston kokouksissa. Tämä oli aikaa, jolloin työväestö jakaantui ”skogilaisiin” ja ”leskisläisiin”. Ennen puolueeseen liittymistä Kerttu Törnqvist mietti paikkaansa yhteiskunnassa. Köyhänä myymäläharjoittelijana hän ei voinut olla kokoomuslainen, ja vaikka hän oli kotoisin maalta, hän ei voinut olla maalaisliittolainen, koska ei omistanut maata. Kommunisteja hän vieroksui heidän kiihkeytensä ja Neuvostoliiton ihannoimisensa vuoksi. Mieleen muistui myös isän sanoma ”mehän ollaan sosialisteja”. Sosialidemokraattiseen Puolueeseen Kerttu Törnqvist liittyi nuorisosaston kautta.⁸⁹⁴ Näin Kerttu Törnqvistin puoluekanta muotoutui sekä kodin että työelämän vaikutteiden kautta.

7.2.3 Kodin perintöä ja nuorisoryhmien vaikutusta

Vaalijakson 1987–1999 naiskansanedustajien vanhempien osalta on matrikkeleissa kerrottu kummankin puolison ammatti. Tässä kuvastuu yhteiskunnassa tapahtunut muutos, jonka myötä naimisissa olevat naiset siirtyivät enenevässä määrin palkkatyöhön. Osa kansanedustajien vanhemmista oli viran- tai toimenhaltijoita, osa teollisuudessa, maataloudessa tai muun yritystoiminnan piirissä työskenteleviä, yhden edustajan isä oli toiminut kansanedustajana.

Riitta Myllerin lapsuudenkodissa ei puoluepolitiikka ollut erityisesti esillä. Perhepiirissä luettiin kirjallisuutta, käytiin keskustelua ja seurattiin radiosta muun muassa kuunnelmia. Ajatustenvaihtoa oli, ei kuitenkaan poliittisista asioista. Perheenisä oli ammatiltaan putkimies, äiti perhepäivähoitaja. Kun kotona oli yhdeksän lasta, materiaallinen puoli ei ollut erityisen hyvä. Kodin antamissa vaikutteissa merkittävää oli, että äiti oli hyvin uskovainen, vanhakristillisellä tavalla eli ”jos sinulla on kaksi ihokasta, niin anna toinen sitä tarvitsevalle”. Riitta Myller olettaa, että tällä kasvualustalla oli merkitystä hänen ideologiseen valintaansa. Kun neljätoistavuotiaana ideologia muuttui poliittiseksi toiminnaksi, johtui se siitä yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa 1970-luvun alussa elettiin.⁸⁹⁵

⁸⁹³ Törnqvist 2000, 9–34.

⁸⁹⁴ Törnqvist 2000, 47–55.

⁸⁹⁵ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

Teiniliitto ja teiniyhdistys Pohjois-Karjalan piiri- ja koulutasolla, joissa Riitta Myller vaikutti, olivat voimakkaasti eriytyneet politiikan mukaan yleisdemokraatteihin ja porvareihin. Yleisdemokraatteihin kuului kannattajia keskustalaisista taistolaisiin, mutta taistolaiset olivat vahvimpia. Siinä vaiheessa Riitta Myller pyrki selkiinnyttämään maailmankuvaansa. Hän luki Suomen Kansan Demokraattisen Liiton, Sosialidemokraattisen Puolueen ja Keskustapuolueen periaateohjelmat. Taistolaisuus edusti hänen mielestään tietynlaista fanatismia. Sosiaalidemokratia tuntui parhaimmalta valinnalta, puolueeseen hän liittyi viisitoistavuotiaana. Luokkatoverit olivat lähes kaikki sosiaalidemokraattien lapsia. Kouluneuvostotyössä oltiin aktiivisia. Sosialistinuorten puolueosastossa valittiin omat edustajat kunnallisjärjestön edustajistoon ja piirikokouksiin ja pyrittiin vaikuttamaan siellä. Riitta Myllerin mukaan se oli hänen poliittisesti touhukkainta aikaansa.⁸⁹⁶

Kun Tuula Kuittinen lähti ehdokkaaksi eduskuntavaaleihin, hänellä oli yksi erityinen motiivi: jatkaa isän keskenjäänyttä työtä. Isän aloittaessa kansanedustajana ensimmäisen kerran, tytär oli vain kolmevuotias.⁸⁹⁷ Nämä ajat jäivät mieleen onnellisina, tosin kiireisinä, sillä isällä oli paljon kokouksia. Kun isä lähti kokoukseen, pikkutyttö sanoi, että minäkin ”lähen tottouksiin”. Matkoiltaan isä lähetti kortteja ja toi tuliaisia. Lapsuudenkoti oli poliittinen siten, että isä oli viikot Helsingissä ja kun hän tuli viikonlopuksi kotiin, oli siellä ihmisiä odottamassa, koska maalaisliittolaisen maatalousneuvoja-kansanedustajan puoleen oli helppo kääntyä huolineen. Lapsuudenmuistoihin kuuluvat poliittiset vaikuttajat, kuten Urho Kekkonen, joka oli silloin pääministerinä, Veikko Vennamo ja monet muut, jotka kodissa vierailivat. Näin ollen puoluevalinta aikanaan oli itsestään selvyys, kodin vaikutus oli vahva.⁸⁹⁸

Äiti oli merkittävä esikuva Tuula Kuittiselle, koska äiti näytti, miten vaikeuksista ja muutoksista selvitään. Hän oli positiivinen, ei katkera. Mieheensä kuoleman jälkeen äiti meni töihin, ensin puutarhalle ja myöhemmin ravintolanhoitajaksi, ja vei perhettään eteenpäin. Tyttären koulu-aikaan sisältyi monia kehittäviä nuorten yhteisiä harrastuksia: voimistelua, kansantanssia ja partiota. Kaksitoistavuotiaasta alkaen hän oli kesäisin ja lomilla työssä puutarhalla ja myöhemmin eri kaupoissa. Nuoren maailmankuvaa avasi ystäväperheen luona Ruotsissa 14–15-vuotiaana vietetty aika samoin kuin työssäolo siellä 16–17-vuotiaana. Se, että politiikka ”vei hengen” hänen isältään, vaikutti häneen siten, että ”ei koskaan politiikkaan, ei koskaan”. Myöhemmin kuitenkin tuli ajatus, että pitää jatkaa isän kesken jäänyttä työtä. Lisäksi äidin isä oli ollut aktiivisesti kunnallispolitiikassa mukana. Tuula Kuittisen tietä politiikkaan ja eduskuntaan ohjasivat koulutuksen ja työ- sekä luottamustehtävien ohella kodin ja suvun perinteet.⁸⁹⁹

Pirkko Laakkosen lapsuudenkodissa ei politiikalla ollut juuri minkäänlaista merkitystä, koti oli enemmänkin arvoellinen. Äiti oli uskova ja piti

---

⁸⁹⁶ Riitta Myllerin haastattelu 23.7.2002, Joensuu.

⁸⁹⁷ Suomen kansanedustajat 1907–2000 I, 275.

⁸⁹⁸ Tuula Ikonen kanssa käyty keskustelu 22.10.1997, Joensuu; Tuula Ikonen-Graafmansin haastattelu 24.6.2002, Joensuu.

⁸⁹⁹ Tuula Ikonen-Graafmansin haastattelu 24.6.2002, Joensuu.

Raamatun pohjalta nousevia arvoja tärkeinä. Äidin kasvatuksen ansiosta lapset oppivat jo pienenä erottamaan hyvän ja pahan, oikean ja väärän. Kerran isä oli kunnallisvaaliehdokkaana Maalaisliiton listoilla, mitä hieman ihmeteltiin, koska hän oli kaivostyönjohtaja. Isä oli myös pienviljelijä ja äidillä olivat emännän työt ja karjanhoito. Tyttären harrastuksiin kuului lukeminen. Kouluaikana läksyjen lomassa hän luki paljon muutakin, kirjastosta haettiin kirjoja ja kotiin tuli monenlaisia sanoma- ja aikakauslehtiä. Silti koulu- ja nuoruusvuosina eivät poliittiset asiat olleet mitenkään erityisesti esillä. Poliittinen kanta selkiytyi myöhemmin. Pirkko Laakkonen kiinnostui uskoontulon myötä miehensä kanssa Kristillisen Liiton toiminnasta. Näin ollen puoluevalinta oli aivan selviö. Kodin antamalla pohjalta Pirkko Laakkoselle muodostuivat politiikassa tärkeiksi oikeudenmukaisuus, rehellisyys ja yleensä inhimillinen suhtautuminen asioihin.⁹⁰⁰

Anu Vehviläisen puoluevalinnalle oli merkitystä sillä, että hän oli maalaiskodista lähtöisin. Maanviljelijänä toiminut isä ja sairaanhoitajaäiti olivat keskustalaisia. Tytär ei ollut peruskoulun eikä lukion aikana kiinnostunut politiikasta. Hän suuntautui taide- ja kulttuuripuolelle ja kävi taidelukion. Kun sitten abikeväänä kirjoitukset lähestyivät, Anu Vehviläinen alkoi seurata politiikkaa. Keskustanuorten toiminnasta hän kiinnostui vähitellen opiskellessaan kulttuurisihteeriksi Alkio-opistossa. Kun opintie jatkui yliopistossa, sitoutuminen puolueeseen tapahtui ylioppilaskuntavaalien myötä. Opiskeluaikana Anu Vehviläinen oli vahvasti mukana myös teatteriharrastuksessa, jonka kautta innostui enemmän yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Muun muassa asunnottomuus, aids, työttömyys ja rasismi olivat aiheita, joita teatteriryhmän näytelmissä ja produktioissa käsiteltiin. Vaikka Anu Vehviläinen oli lukioaikana mukana rauhanliikkeessä, opiskeluaika Joensuun yliopistossa oli hänelle varsinaisesti yhteiskunnallisen heräämisen ja radikalisoitumisenkin aikaa.⁹⁰¹

Anne Knaapi vietti lapsuutensa ja nuoruutensa Pohjois-Savossa, Nilsiässä. Isä oli rakennustarkastaja ja äiti yrittäjä. Kodin perintönä tuli tietynlainen yrittäjähenkisyys ja rohkeus uusiin tehtäviin. Tähän viittaa se, että Anne Knaapi siirtyi kunnanvirasta asiantuntijayrittäjäksi.⁹⁰²

Säde Tahvanaisella on lapsuudenkodista ja vanhemmilta saatu vahva aatteellinen perintö. Hänen lapsuutensa aikana isä oli mukana sosiaalidemokraattisessa liikkeessä ja järjestötyössä. Isoisäkin oli aikanaan ollut työväenyhdistyksen toiminnassa. Isä oli ammatiltaan muurari ja äiti lastenhoitaja. Vanhempien arvot olivat läsnä perheessä, mutta kotona ei politiikkaa lapsille tuputettu. Siihen tutustuminen tapahtui enemmänkin toiminnan kautta. Säde Tahvanainen oli mukana puolueen lapsi- ja varhaisnuorisotoiminnassa ja erityisenä tapahtumana jäi mieleen presidenttiehdokas Mauno Koiviston vaalitulaisuus, jossa hän noin kymmenvuotiaana myi Kotka-kerhossa ommeltuja demariruusuja. Jännittävää oli myös kahvitarjoilun järjestäminen, kun ministeri Matti Puhakka tuli käymään lapsuudenkodissa.⁹⁰³

⁹⁰⁰ Pirkko Laakkosen haastattelu 16.9.2002, Outokumpu.

⁹⁰¹ Anu Vehviläisen haastattelu 21.8.2002, Joensuu.

⁹⁰² Suomen kansanedustajat 1907–2000 I, 407; Karjalainen 21.3.1995.

⁹⁰³ Säde Tahvanaisen haastattelu 16.8.2002, Joensuu; Julin 2002, 119.

Koulussa Säde Tahvanainen kiinnostui yhteiskuntaopista ja historiasta. Hän sai näkemystä siihen, miten yhteiskunta toimii ja mitä kaikkia valintoja voidaan tehdä, sekä historiallista näkökulmaa siitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet mihinkin aikakausiin ja millä tavalla. Nuoruusvuosien urheiluharrastuksilla, kestävyysjuoksulla ja uinnilla, oli suuri merkitys. Urheiluelämän ja harrastusten kautta kasvoi vastuuntunne, kun oli valmentajalle vastuussa siitä, että harjoitukset toteutettiin. Järjestötyössä, demarinuorissa, opittiin kokoustekniikkaa ja keskustelutaitoa. Seminaarit, koulutustilaisuudet, erilaiset viikonlopputapahtumat ja keskusteluillat antoivat hyvin ”eväitä” poliittiseen osallistumiseen. Demarinuoret yhdessä loivat periaatteessa uutta nuorisojärjestöä, he halusivat muuttaa sekä politiikkaa että järjestöä itsessään.⁹⁰⁴

Tutkimusaineistosta selviää, että kansanedustajaksi valituista naisista puolet sai lapsuuskodista ja kasvuympäristöstä vahvoja vaikutteita puoluekannan muotoutumiseen. Vanhempien arvot, aatteellisuus ja osittain myös puoluekanta olivat läsnä perheen piirissä ja osaltaan ohjasivat yhteiskunnalliseen toimintaan. Vanhempien puolue työ näyttäytyi esimerkkinä, joten osallistuminen politiikkaan koettiin luonnolliseksi asiaksi. Kun perheen ja sukulaisten piirissä oli useampia puolue toimintaan osallistuneita, se vahvisti näkemystä. Kahden naiskansanedustajan kohdalla voidaan puhua erityisesti perinteen merkityksestä, sillä toisen edustajan isä oli ollut säätyvaltiopäivillä ja toisen isä toiminut yksikamarisessa eduskunnassa. Toisaalta oli koteja, joissa politiikasta ei puhuttu. Puoluekanta muodostui myöhemmin, esimerkiksi työtehtävissä ollessa, jolloin omat kokemukset työssä tai elämässä yleensä olivat vaikuttamassa puoluekantaan.

Uskonto ja eettiset asiat, joita kodissa pidettiin esillä, säilyivät mielessä eri elämänvaiheissa. Kun lapsuudessa nähtiin, kuinka eri uskontoa tunnustavat asuvat samassa perhepiirissä ja samassa kyläyhteisössä, opetti se myönteistä suhtautumista uskonnon tai ammatinkin suhteen erilaisiin ihmisiin. Koulun merkitys nähtiin isänmaallisen mielen, sivistyksen ja yhteiskuntaa käsittelevien tietojen jakajana.

Kodin ja koulun ohella muista sosialisaatiotekijöistä ikätoveriryhmillä näyttää olleen suuri merkitys. Poliittista sosiaalistumista tapahtui puolueiden nuorisojärjestöjen toiminnassa. Nuoruuden harrasteissa opittiin vastuuntuntoa ja toisten huomioimista. Sykäys yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja toimintaan epäkoh-tien parantamiseksi tuli nuorisoryhmässä keskustelujen ja keskinäisten oivallusten kautta. Koettiin, että yhdessä on mahdollisuus vaikuttaa. Tahto muutokseen sekä harrastusryhmässä että poliittisessa nuorisojärjestössä oli osaltaan uuden sukupolven moitetta edellisen sukupolven piintyneitä asenteita ja tapoja kohtaan.

---

⁹⁰⁴ Säde Tahvanaisen haastattelu 16.8.2002, Joensuu; Julin 2002, 119–120.

7.3 LUOTTAMUSTEHTÄVIEN KAUTTA EHDOKKAAKSI

Koulutuksen lisäksi erilaiset luottamustehtävät vaikuttavat kouliintumiseen. Poliittinen osallistuminen ja järjestöaktiivisuus täydentävät saatua koulutusta. Tärkeimpiä lainsäätäjän uraan vaikuttavia tekijöitä ovat erilaiset suoritukset. Puolueen ja kunnallishallinnon tehtävien lisäksi edustajat kouliintuvat muussa julkisessa toiminnassa, eri järjestöissä ja omassa ammatissaan. Tasavallan presidentin valitsijamiehenä toimiminen sekä toistuvasti edustajaehdokkaana oleminen nostavat lisäksi valmiuksia eduskunnassa työskentelyyn.⁹⁰⁵

Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektissa haastatelluista usean tie eduskuntaan kulki luottamustehtävästä toiseen siirtymisen kautta. Vaikka kouluttautumiseen ei ole ollut mahdollisuutta, on aktiivisella yhteiskunnallisella asenteella politiikassa ja muussa toiminnassa kouliintumisella pystytty tasoitamaan tietä. Eräs veteraani on todennut: ”Kansanedustajat ovat hyvin valistuneita ihmisiä, silloinkin kun heillä ei ole erityisemmin koulutusta, koska he ovat niin monen seulan läpi laskettuja.”⁹⁰⁶

Ilkka Ruostetsaaren mukaan kansanedustajaksi kouliintumisessa on 1900-luvun loppupuolella tapahtunut muutosta siten, että edustajaksi valittujen kokemus puolueorganisaation eri tason johtotehtävistä on tullut harvinaisemmaksi. Sen sijaan kunnalliset luottamustehtävät (kunnanvaltuusto tai hallitus) ovat edelleen merkittävä kouliintumisväylä kansanedustajaksi. Uusia poliittisia kouliintumisväyliä ovat ministereiden, europarlamentaarikoiden ja kansanedustajien avustajatehtävät. Poliitikkona on yleistymässä asiantuntijapoliitikko, joka on korkeasti koulutettu ja joka on ennen valintaansa eduskuntaan työskennellyt julkisella sektorilla virkamiehenä. Sen sijaan harvemmin on oltu puolueen toimihenkilönä tai johtotehtävissä, mutta kunnallisissa luottamustehtävissä kylläkin. Ruostetsaaren mukaan korkeasti koulutetun ja hyvän amatillisen statuksen omaavan asiantuntijapoliitikon ei tarvitse weberiläisittäin sitoutua elämään ”politiikasta” (kansanedustajien keskimääräisen uran pituus on lyhentynyt) eikä myöskään ”politiikkaa varten”.⁹⁰⁷

Vaalipiiristä kansanedustajaksi valitut naiset toimivat työtehtäviensä lisäksi eri järjestöissä, kunnallishallinnossa, seurakuntahallinnossa ja erilaisissa yhteiskunnallisissa tehtävissä. Yleensä matrikkeleissa tulevat esille ne järjestöt ja tehtävät, joissa henkilö on pääasiallisesti toiminut ja joiden tavoitteet ovat olleet henkilölle tärkeimpiä.

---

⁹⁰⁵ Noponen 1964, 273; Noponen 1989, 134–138.

⁹⁰⁶ Graae & Hietala 1994, 121–123.

⁹⁰⁷ Ruostetsaari 1998, 30–33, 58–59; Ruostetsaari 2006, 240–242, 250.

Taulukko 7. Vaalipiirin naiskansanedustajat luottamustehtävissä ennen ensimmäistä kansanedustajaksi valintaa

Luottamustehtävä	1907 –1917	1919 –1939	1945– 1962	1966 –1983	1987 –1999
Puolueessa tai sen nais- tai nuorisojärjestössä	5	2	2	5	6
Kunnallishallinnossa	1		2	5	6
Ammatillisessa järjestössä	1			4	1
Muussa ei-poliittisessa järjestössä ¹	1	1	2	5	4
Seurakuntahallinnossa				3	2
Presidentin valitsijamies				2	
Ehdokkaana aikaisemmin	1		1	4	4
Muissa yhteiskunnallisissa tehtävissä ²	1		2	4	2
(n)	(5)	(2)	(2)	(5)	(6)

¹ Esim. martha-, nuoriso- tai osuustoimintajärjestö, SPR, MLL, Karjalaisseura.

² Esim. yksityiskoulun johtokunnassa, komitean jäsenenä, pankin hallinnossa, TV:n ohjelmaneuvoistossa, sosiaali- ja terveystoimen neuvottelukunnassa, kylätoimikunnan pj.

Lähde: Liitteet 2, 5, 8, 10, 12, 13; ks. lisäksi viitteet tekstissä.

Autonomian ajan kaikki naiskansanedustajat toimivat puolue tehtävissä ennen edustajaksi valintaansa. Neljä heistä sai harjaannusta yhteiskunnallisiin kysymyksiin työväenliikkeen piirissä, yhdellä oli nuorsuomalainen järjestötausta. Jenny Kilpiäinen liittyi työväenyhdistykseen vuonna 1898 eli 16-vuotiaana ja toimi Viipurin Sosialidemokraattisessa naisyhdistyksessä sekä kutojien ammattiosastossa Viipurissa. Vuosina 1906–1907 Kilpiäinen oli Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton sihteeri.⁹⁰⁸

Kolmella seuraavalla vaalipiirin naisedustajalla oli tehtäviä kotipaikkakuntansa työväenyhdistyksessä. Mimmi Turunen oli käynyt kansakoulun ja ”oppineena” hänet valittiin Tohmajärven työväenyhdistyksen puheenjohtajaksi. Hän kävi Joensuussa puolueen kokouksissa ja muutamilla luentokursseilla, mistä sitten sai lisäoppia työväenliikkeen tavoitteista ja teorioistakin.⁹⁰⁹ Helena Vatanen oli miehensä kanssa Enon työväenyhdistyksen perustajajäseniä ja vaalien 1907 edellä hänet nimettiin vaaliagitaattoriksi. Vatanen tiedettiin ankaraksi raittiusaatteen kannattajaksi ja puolestapuhujaksi.⁹¹⁰ Työväenyhdistyksen naisjaoston jäseneksi Helena Vatanen liittyi vuonna 1907.⁹¹¹ Vatanen toimi edustajana sekä puolueensa piirikokouksessa että Naisliiton edustajakokouksessa. Mimmi Haapasalo puolestaan kuului Sosialidemokraattisen Puolueen piiritoimikuntaan ja toimi puoluekokousedustajana.

⁹⁰⁸ Katainen 1997, 122.

⁹⁰⁹ Mimmi Hämäläinen. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat 25:41/155. TA.

⁹¹⁰ Rätty 1989, 71; Vänskä-Kauhanen 1991, 26.

⁹¹¹ Jäsenmaksujen kantoluettelo vuodelta 1908. Enon työväenyhdistyksen naisjaosto I. 368.86. TA.

Vaaleista 1917 eduskuntatyön aloittanut Augusta Laine osallistui monenlaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan. Kunnallinen luottamustehtävä Laineella oli eduskuntaan valittaessa kaupungin köyhäinhoidossa. Erilaisten puolue tehtävien lisäksi hänellä oli takana puheenjohtajuudet nuorisoseurassa, Suomalaisen Naisliiton Joensuun osastossa ja Pohjois-Karjalan Marttapiiriliitossa, sekä toiminta Hete-yhdistyksessä ja Martta-Yhdistyksen keskustoimikunnassa. Lisäksi Augusta Laine sai valmennusta kansanedustajan tehtäviin, kun oli nuorsuomalaisen puolueen ehdokkaana viisissä eduskuntavaaleissa.⁹¹²

Anna Toivari oli asuinpaikkakunnallaan naisosaston johtohenkilöitä. Sosiaalidemokraattien vaalipiiritoimikuntaan rouva Toivari valittiin syyskuussa 1906.⁹¹³ Lisäksi eduskuntavaalit ja niiden valmistelut sekä vaalityö tulivat hänelle tutuiksi sen vuoksi, että aviopuoliso oli ehdokkaana eduskuntavaaleissa 1907, 1908 ja 1910.⁹¹⁴

Sigrid Oulasmaan esittely sanomalehdessä ennen vaaleja 1933 kertoi ehdokkaan erikoisalaksi maatalouskerhotyön, jota hän oli edistänyt kotikunnassaan. Lisäksi hän osallistui raittius- ja marttatyöhön ja toimi SPR:n hädänalaisten paikallisen avustuskomitean johdossa sekä puolue tehtävissä.⁹¹⁵ Asuinkunnan arkistosta ei löytynyt mainintaa kunnallisista luottamustehtävistä.⁹¹⁶

Vieno Simonen kouliintui yhteiskunnallisiin tehtäviin puolisonsa työ- ja luottamustehtävien myötä. Emäntä sai harjoitusta kunnallisiin tehtäviin, kun hän kirjoitti puhtaaksi veronkantokirjoja ja pöytäkirjoja, sillä aviopuoliso toimi kunnallislautakunnan ja huoltolautakunnan esimiehenä. Tuntumaa kunnan asioihin emäntä sai muutoinkin, koska kuntalaiset asioivat heidän kodissaan usean vuoden ajan kunnan toimitilojen puuttuessa. Kotitalossa pidettiin maalaisliittolaisten kokouksia, jolloin kahvitarjoilua järjestäessään emäntä seurasi miesten keskusteluja. Aviomiehensä kuoleman jälkeen vaimo ”peri” puolisonsa luottamustoimia, muun muassa Joensuun ympäristön Osuusmeijerin hallituksessa. Järjestötoiminnassa Vieno Simosen sydäntä lähellä olivat erityisesti marttatyö sekä toiminta Lotta Svärd -järjestössä. Tietämystä eduskuntavaaleista sekä vaalityöstä Vieno Simoselle toivat hänen miehensä ehdokkuudet eduskuntavaaleissa 1929, 1930 ja 1933.⁹¹⁷

Ennen kansanedustajaksi valintaansa Vieno Simonen toimi kunnallisissa luottamustehtävissä valtuusto- ja lautakuntatasolla sekä puolueessaan erityises-

---

⁹¹² Tirkkonen 1989, 20, 31; Ollila 1993, 26–27, 310.

⁹¹³ Partanen 2006b, 19.

⁹¹⁴ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1907 toimitettavaa edustajan vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä sekä Kuopion läänin itäisen vaalipiirin vuonna 1910 toimitettavaa edustajavaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Ehdokaslistoja 1906–1917. A1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; Keskuslautakunnan pöytäkirja 17.7.1908 § 5. Ha:1. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

⁹¹⁵ Suomen Pienviljelijä 27.6.1933.

⁹¹⁶ Suullinen tiedonanto. Valtimon kunnan arkistonhoitaja Kilpeläinen 27.11.1996.

⁹¹⁷ Kuusipalo 1989, 64–65, 136–137; Vieno Simonen 16.5.1990, haastattelu 59, 13–20. Veteraani-kansanedustajien muistitietoarkisto. EK; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1929 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.7.1929, § 2 liite. Ha:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1933 toimitettavaa edustajain vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1933 § 10 liite, sekä Vaalilippu Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä vuonna 1930 toimitettavaa edustajain vaalia varten. Ha:5. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

ti naisosastojen perustamistyössä. Puolueensa naisjärjestössä Vieno Simosella oli luottamustehtäviä myös valtakunnallisella tasolla, josta hänet edelleen valittiin puoluevaltuuskunnan jäseneksi.

Paula Ruudulla oli puolueessaan luottamustehtäviä piiritoimikunnassa sekä puoluevaltuuskunnassa, naisjärjestössä piiritasolla ja valtuuskunnassa, ja lisäksi nuorten valtuuskunnassa ja piirin johtokunnassa. Ennen edustajaksi valintaansa Paula Ruutu oli ehdokkaana kaksissa eduskuntavaaleissa, lisäksi oli ehdokkuus tammikuussa 1950 pidetyissä presidentin valitsijamiesten vaaleissa.⁹¹⁸ Vuodesta 1956 alkaen Paula Ruutu oli Joensuun kaupunginvaltuuston jäsen ja työssään maakuntaliiton toiminnanjohtajana sekä maakuntaliiton hallituksen jäsenenä, Pohjois-Karjalan komitean jäsenenä ja eri toimikunnissa hän paneutui vaalipiiriä koskeviin asioihin ja ongelmiin. Lisäksi tehtäviä oli 1930–1940-luvulla marttayhdistyksessä ja Pohjois-Karjalan Marttapiiriliiton johtokunnassa⁹¹⁹ sekä vuosina 1943–1944 Naisten työvalmiusliiton Joensuun osaston puheenjohtajana. Moninaiset työ- ja järjestötehtävät loivat valmiuksia myös eduskuntatyöhön.

Samoin vaalijakson 1966–1983 naiskansanedustajilla oli runsaasti kokemusta kokoustyöskentelystä ja yhteiskunnallisten asioiden hoidosta. Viidestä edustajasta neljä oli puolueensa naisjärjestössä piiritasolla puheenjohtajana ja/tai sihteerinä, Eeva Turunen myös valtakunnallisella tasolla, liiton varapuheenjohtajana. Alli Vaittinen, Lea Sutinen ja Aune Mänttari toimivat lisäksi puolueessaan piiritasolla ja Mänttari oli myös puolue-edustajiston jäsen. Kerttu Törnqvist aloitti nuorisosastossa ja toimi naisjaostossa ja puoluetehtäviä hänellä oli sekä piirittä valtakunnallisella tasolla. Kunnallishallinnossa naiset edustajat olivat kaikki valtuuston jäseniä ja Eeva Turunen sekä Kerttu Törnqvist toimivat valtuuston ensimmäisenä varapuheenjohtajana, Törnqvist myös hallituksen varapuheenjohtajana. Kaikilla edustajilla oli lisäksi muita kunnallisia luottamustehtäviä.

Vaalijakson viidestä edustajasta neljä sai harjaannusta vaalityöhön ollessaan eduskuntavaaliehdokkaana jo aikaisemmin. Eeva Turusella ja Kerttu Törnqvistillä oli tätä enemmän vaalikokemusta ja valmiuksia kansanedustajaksi, sillä he toimivat vuonna 1982 tasavallan presidentin valitsijamiehinä.

Puolue- ja kunnallishallinnon tehtävien lisäksi naiset edustajien aktiviteetit jakautuivat moneen suuntaan, moniin eri järjestöihin. Seurakunnallinen luottamustehtävä oli Aune Mänttärillä, Kerttu Törnqvistillä ja Eeva Turusella kirkkovaltuustossa ja Mänttärillä lisäksi kirkkoneuvostossa.⁹²⁰ Kerttu Törnqvist työskenteli sosiaali- ja terveystoimen neuvottelukunnassa. Eeva Turunen oli TV-ohjelmaneuvoston jäsen. Viidestä edustajasta neljä toimi ammatillisessa järjestössä ja edustajista kahdella oli pankin hallinnon ja valvonnan tehtäviä.

---

⁹¹⁸ Pöytäkirja 10.10.1949 Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirin sääntömääräinen syyskokous. C Pöytäkirjat 1945–1955. Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto. KMA; Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä tammikuun 16 ja 17 päivänä 1950 toimitettavaa tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalia varten ilmoitettujen ehdokaslistojen lopullinen yhdistelmä. Keskuslautakunnan pöytäkirja 2.1.1950 § 3 liite. Hb:4. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Päiväkirja vuodelta 1950, Biografinen materiaali 1:1. Paula Ruudun arkisto. JoMA.

⁹¹⁹ Tirkkonen 1989, 77–78; Kuka kukin on 1970, 870.

⁹²⁰ Matrikkelitiedot; Kokouspöytäkirja 13.2.1979 Pielisjärven ja Viekijärven seurakuntayhtymän yhteisen kirkkovaltuusto. Lieksan seurakuntayhtymä.

Eeva Turunen koki kehittäväksi ja merkitykselliseksi toiminnan Ladies Circle SF -järjestössä 1970-luvulla, jolloin hän oppi kokoustekniikan aakkoset. Järjestön presidenttinä ollessaan hän kiersi kokouksissa ympäri Suomea ja tutustui järjestössä toimiviin ihmisiin. Hän sai siellä kannustusta uusiin tehtäviin, muun muassa politiikkaan. ”Ne olivat varsinaisia ’Ollin oppivuosia’ tulevaisuutta varten, tulevaisuutta, josta en vielä aavistanut mitään”, Eeva Turunen mainitsi.⁹²¹

Naisedustajista kaksi sai Lotta Svärd -järjestön työssä sodan aikana mieleen syvälle painuneita kokemuksia. Alli Vaittinen liittyi jo pikkulottiin ja myöhemmin sotavuosina hän oli lottakomennuksella eri tehtävissä Raja-Karjalassa ja Laatokan rantamilla. Karjalassa syntyneen Vaittisen järjestökentässä Karjalaisseura oli tärkeällä paikalla.⁹²² Samoin Karjalasta kotoisin oleva Lea Sutinen oli talvisodan aikana toimistolottana Tolvajärvellä ja jatkosodan alussa siirtoväen huollon toimistossa, ilmavalvontatehtävässä ja kunnanesikunnassa sekä sairaanhoitaja- ja terveyssisaropintojensa yhteydessä myös haavoittuneiden hoitajana. Myöhemmin tehtäviä oli SPR:ssä ja marittajärjestössä. Lea Sutinen on miettinyt jälkepäin sitä, että ”kenties liian nuorena koki ja näki liian paljon, mutta paljon se on myös opettanut, kun hän tätä elämää kelaat taaksepäin”.⁹²³

Vaaleissa 1987–1999 ensimmäisen kerran eduskuntaan valitut naiset toimivat sekä puolue- että kunnallisissa tehtävissä ja lisäksi eri järjestöissä. Kuudesta edustajasta neljä oli puoluetehävissä valtakunnallisella tasolla, yksi toimi piirijärjestötasolla, ja yhden puoluetehävät rajoittuivat paikallisyhdistyksen toimintaan. Riitta Myllerillä ja Tuula Kuittisella oli tehtäviä puolueensa naisjärjestössä, Myllerillä valtakunnallisella tasollakin. Tuula Kuittinen oli ollut mukana keskustanuorissa, Riitta Myller toiminut aktiivisesti sosiaalidemokraattisessa nuorisjärjestössä ja Säde Tahvanainen sekä Anu Vehviläinen puolueensa nuorisjärjestössä myös valtakunnallisella tasolla. Ehdokaskokemuksta aikaisemmista vaaleista oli neljällä edustajalla, vain Säde Tahvanainen ja Anne Knaapi tulivat valituiksi ensimmäisellä ehdokaskerralla.

Kunnallishallinnossa kuudesta edustajasta neljä eli Riitta Myller, Tuula Kuittinen, Pirkko Laakkonen ja Anu Vehviläinen toimivat valtuustotasolla, Kuittinen myös puheenjohtajana. Laakkonen oli lisäksi hallituksen jäsenenä. Säde Tahvanainen oli kaupunginvaltuuston varajäsen ja Anne Knaapi kunnanhallituksen varajäsen ennen kansanedustajaksi valintaansa. Seurakuntahallinnossa Tuula Kuittisella oli kirkkovaltuuston puheenjohtajuus. Pirkko Laakkonen oli kirkkoneuvoston varajäsen.⁹²⁴

Vaalijakson 1987–1999 naisedustajien muussa toiminnassa tulee esille lasten ja nuorten hyväksi tehty työ. Osalla se tapahtui vapaaehtoistoiminnassa, osalla työtehtäviin kuuluvana. Riitta Myllerin kiinnostuksen kohteena olivat kehitysyhteistyö, omaehtoinen nuorisotyö sekä erilaiset yhdyskunta- ja naapu-

⁹²¹ Eeva Turusen kanssa käyty puhelinkeskustelu 10.4.1997; Eeva Turusen haastattelu 17.5.2002, Joensuu.

⁹²² Alli Vaittinen-Kuikka 4. ja 5.8.1990, haastattelu 72, 14–17. Veteraanikansanedustajien muisti-tietoaarkisto. EK; Alli Vaittinen-Kuikka kanssa käyty puhelinkeskustelu 13.1.1998.

⁹²³ Sutinen 1988, 40–41, 264–265; Lea Sutinen 23.9.1991, haastattelu 93, 13–17. Veteraanikansanedustajien muistitietoaarkisto. EK.

⁹²⁴ Kirkkovaltuuston kokouspöytäkirjat 1/87 ja 1/89. Outokummun ev.-lut. seurakunta.

riapukokeilut. Terveysthuollon asiantuntija Tuula Kuittinen oli alansa järjestötehtävien lisäksi toiminut aikaisemmin sotilaskotisisarissa, marittajärjestössä ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton piirin hallituksessa. Pirkko Laakkosella oli järjestötehtäviä Pelastakaa Lapset paikallisosaston hallituksessa sekä Kristillisen Eläkeläisyhdistyksen paikallisosaston sihteerinä.⁹²⁵ Vaaleista 1995 valtiopäivätyönsä aloittaneista naisedustajista Anne Knaapi edusti työkokemukseltaan kunnassa tehtävää sosiaalityötä, järjestötyötä hänellä oli Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisosaston puheenjohtajana. Anu Vehviläinen puolestaan toimi Maaseudun Sivistysliiton hallituksessa. Säde Tahvanainen oli Joensuun yliopiston ylioppilaskunnan edustajiston jäsen. Naisten kouliintumista vahvistivat koulutuksen ja työtehtävien lisäksi erilaiset järjestötehtävät.

7.4 YHTEENVETO

Vaalipiiristä eduskuntaan valittujen naiskansanedustajien erilaisista suorituksista puoluetehtävät olivat tärkeimmät aktiviteetit, joissa edustajat kouliintuivat. Lisäksi voidaan katsoa merkittäväksi kouliintuminen naisjärjestötehtävissä. Kahdestakymmenestä naiskansanedustajasta neljätoista eli 70 prosenttia toimi puolueensa naisjärjestössä, jossa heillä oli tehtäviä yhdistyksessä ja piirin tasolla. Edustajista viisi toimi valtakunnallisella tasolla. Edustajista kuusi osallistui puolueen nuorisotoimintaan, jossa keskustelut, kokouskäytännöt ja ryhmän yhteishenki loivat pohjaa poliittiseen työhön kouliintumiseen. Kokemus useammista vaaleista lisäsi naisten valmiutta kansanedustajaksi. Samoin huomionarvoista on julkisen sektorin viroissa toimineiden naisten valtiotieteen tuntemus, joka osaltaan edisti kouliintumista.

Kunnallisissa luottamustehtävissä kouliintuivat vuosien 1948–1999 kaikki naiskansanedustajat. Nuorten kansanedustajien kohdalla kyse oli muutamien vuosien luottamustehtävistä. Muusta järjestötoiminnasta tulivat esille erityisesti marittatyö sekä lasten ja nuorten hyväksi tehtävä järjestötyö. Näin ollen voidaan päätellä, että vaalipiirin naiskansanedustajien kouliintumista vahvistivat koulutuksen ja ammatillisten tehtävien ohella erilaiset puolue- ja luottamustehtävät. Järjestöissä ja harrasteissa yhteishenki tuotti sosiaalista pääomaa ja siihen liittyvää luottamusta, mikä heijastui toimintaan yksittäisten naisehdokkaiden ja kansanedustajaksi valittujen naisten kohdalla.

---

⁹²⁵ Curriculum vitae, Pirkko Anneli Laakkonen, 9.12.1997.

8 Pitkä tie Pohjois- Karjalasta Arkadianmäelle

Tämän tutkimuksen tehtävänä on ollut arvioida sitä, miten ja mitä kautta naiset rekrytoitiin kansanedustajaehdokkaaksi ja millainen kouliintumishistoria kansanedustajaksi valituilla naisilla oli. Tutkimuksessa on tarkasteltu ehdokasasettelun toteutumista, naisjärjestöjen roolia ja naisten edestä tehtyä vaalityötä sekä äänestysaktiivisuutta, puolueiden kannatusten muutoksia ja naisten kansanedustajaksi valintoja. Tutkimuksen tuloksena voidaan esittää seuraavanlaisia johtopäätöksiä.

Alakynnestä tasa-arvoiseksi

Tutkimuksen kaksi ensimmäistä vaalijaksoa kuuluvat Heikki Paloheimon esittämään edustuksellisen demokratian ensimmäiseen eli niin sanottuun eliittidemokratian kauteen. Eduskuntavaaleihin 1907–1917 nainen nimettiin ehdokkaaksi Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä 20 kertaa. Naisten osuus ehdokkaista oli 7,9 prosenttia. Eri puolueiden naisyhdistyksistä esitettiin naisia ehdokkaaksi eduskuntavaaleihin ja naisehdokkaan nimi pyrittiin saamaan sellaiselle sijalle ehdokaslistaan, jotta valinta kansanedustajaksi olisi mahdollista, sillä käytössä olivat kolmen nimen ehdokaslistat. Maalaisliitossa ei ollut naisjärjestöä, eikä puolueessa asetettu naisia ehdokkaaksi. Sosialidemokraattisessa Puolueessa järjestettiin jäsenäänestys ehdokkaista. Päätökset edustajaehdokkaista tehtiin puolueiden piirikokouksissa, jolloin naiset joutuivat puolustamaan ehdokkaansa nimen listoille sijoitusta. Naisehdokkaiden vaalityötä tuettiin naisyhdistysten taholta, silti vaalityö naisten hyväksi oli vakiintumatonta ja suuntaa hakevaa.

Eduskuntavaaleissa 1907–1917 naisten äänestysaktiivisuus jäi vaalipiirissä eri vaaleissa 12–17 prosenttiyksikköä heikommaksi kuin naisten äänestysaktiivisuus koko maassa keskimäärin. Maaseutuvaltaisessa vaalipiirissä naisten osallistuminen vaaleihin oli hankalaa käytännön esteiden vuoksi, sillä suurperheet sekä kotieläimet työllistivät naisia ja pitkät matkat ja tiettömät taipaleet hankaloittivat liikkumista. Lisäksi ennakkoluulot vaalien hyödyistä sekä naisten osallistumisesta vastustavat asenteet vaikuttivat negatiivisesti naisten äänestysaktiivisuuteen. Merkille pantavaa on se, että naisten aktiviteetti äänestämiseen oli korkeampi pienelläkin teollisuuspaikkakunnalla kuin perinteisellä maaseudulla.

Kyseisellä vaalijaksolla Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä suurimman kannatuksen saivat Sosialidemokraattinen Puolue ja sen ehdokkaat. Nainen valittiin puolueesta kansanedustajaksi viisi kertaa. Lisäksi Nuorsuomalaisen Puolueen naisehdokas valittiin kerran. Naisehdokkaista tuli valituksi eduskuntaan joka kolmas. Ensimmäisen varaedustajanpaikan sai kaksi naisehdokasta ja toiseksi

varaedustajaksi tuli kaksi naista. Vuosien 1907–1917 eduskuntavaaleissa valituista kansanedustajista naisten osuus oli vaalipiirissä 6,9 prosenttia, kun koko eduskunnassa naisten osuus edustajista oli 9,9 prosenttia. Vaalipiirissä naisehdokkaiden vähäinen lukumäärä ja nimien epäedullinen sijoitus ehdokaslistoille sekä vaalityön vähäisyys ja naisten heikko äänestysaktiivisuus heijastuivat kansanedustajaksi valittujen naisten lukumäärään ja osuuteen edustajista. Merkille pantavaa on sosiaalidemokraattisten naisten valinta kansanedustajaksi, mitä edesauttoivat Sosialidemokraattisen Puolueen merkittävä kannatus ja ehdokaslistoilla esiintyneiden puolueaktiivien nimet sekä puolueen tasa-arvopyrkimykset.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että eduskuntavaaleihin 1919–1939 nainen rekrytoitiin ehdokkaaksi Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä 23 kertaa. Naisten osuus ehdokkaista oli 6,2 prosenttia, joka jäi alhaisemmaksi kuin naisten ehdokasosuus autonomian ajan eduskuntavaaleissa. Puolueissa ei helposti löytynyt uusia naisnimiä ehdokkaaksi, vaan eri puolueissa sama naisehdokas oli ehdokkaana useamman kerran. Yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten, kuten työväenliikkeen jakautumisen ja puolue muutosten, pula-aikojen ja jännittyneen poliittisen ilmapiirin vuoksi sekä kulttuuristen tekijöiden vaikutuksesta vaalipiirissä naisten poliittinen toiminta jäi vähäiseksi. Naisjärjestöissä käytiin keskusteluita siitä, varmistetaanko yhden naisehdokkaan asettamisella naisen valintaa kansanedustajaksi vai asetetaanko ehdokkaaksi kaksi naista, jolloin vallinnan mahdollisuus saattaisi edistää naisten äänestysaktiivisuutta. Puolueiden naisyhdistysten sekä puolueettomien naisjärjestöjen taholta pyrittiin lisäämään naisten yhteiskunnallista osallistumista ja kannustettiin naisia sekä vaaliehdokkuuteen että äänestämiseen. Kuitenkin naisten äänestysaktiivisuus vaalipiirissä oli 6–11 prosenttiyksikköä heikompi kuin naisten äänestysaktiivisuus koko maassa keskimäärin.

Vaalijaksolla 1919–1939 Kuopion läänin itäisestä vaalipiiristä muodostui sosiaalidemokratian ja Maalaisliiton vaalipiiri, kun se aiemmin oli ollut sosiaalidemokraattisvetoinen. Naisehdokkaiden kannatus ja onnistuminen eduskuntavaaleissa jäi yhteen edustajanpaikkaan, jonka sai vähävaraisten puolesta puhunut ja avustustyötä tehnyt Suomen Pienviljelijäin Puolueen naisehdokas. Varaedustajaksi nainen valittiin neljä kertaa ja toiseksi varaedustajaksi kerran. Naisten osuus vaaleissa 1919–1939 valituista kansanedustajista jäi 1,1 prosenttiin vaalipiirissä, kun valtakunnallisesti naisten osuus kaikista kansanedustajista oli 8 prosenttia.

Paloheimon esittämään edustuksellisen demokratian toiseen jaksoon, niin sanottuun puoluevetoisen demokratian kauteen, kuuluu tämän tutkimuksen kolmas ja neljäs vaalijakso. Kolmannessa tarkasteluperiodissa eli vuosina 1945–1962 Kuopion läänin itäisen/Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin ehdokasasettelussa tapahtui muutoksia sikäli, että naisten osuus ehdokkaista nousi kaksinkertaiseksi vuosien 1919–1939 vaaleihin verrattuna. Puolueiden naisyhdistyksissä toimitettiin aktiivisesti naisten ehdokkuuden puolesta. Erityisesti Maalaisliiton Naiset -järjestön osastoja perustettiin vaalipiirin alueelle ja naisia innostettiin yhteiskunnalliseen toimintaan. Naisten osuus ehdokkaista oli 12,7 prosenttia ja

kaikkiaan nainen nimettiin ehdokkaaksi 38 kertaa. Jäsenäänestystä ehdokkaiden valinnassa käytettiin vasemmiston lisäksi Maalaisliitossa vaaleista 1948 alkaen.

Kun vuoden 1945 vaaleihin asetettiin ehdokkaaksi kaksi naista, sosiaalidemokraatti sekä Edistyspuolueen ehdokas, niin vuonna 1948 ehdokkaana oli kuusi naista. Maalaisliitto sekä Suomen Kansan Demokraattinen Liitto nimesivät listoille kaksi naisehdokasta kumpikin. Sen jälkeen eri puolueiden ehdokkaana oli yksi nainen tai kaksi naista vaalia kohden. Vuonna 1948 naisten innostaminen vaaliurnille onnistui ja vaalipiirissä naisten äänestysaktiivisuus oli ensimmäisen kerran yli 70 prosenttia. Vuoden 1962 vaaleissa puolestaan naisten äänestysaktiivisuus vaalipiirissä nousi 80,2 prosenttiin, jolloin osallistuminen vaaleihin oli neljä prosenttiyksikköä alempi kuin naisten osallistuminen koko maassa keskimäärin.

Kuopion läänin itäisessä/Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä johtavia puolueita oli kaksi: Sosialidemokraattinen Puolue ja Maalaisliitto. Tämä asetelma jatkui 1960-luvun lopulle asti. Eduskuntavaaleissa 1945–1962 sosiaalidemokraatit saivat suurimman kannatuksen vaaleihin 1951 saakka, jonka jälkeen Sosialidemokraattinen Puolue ja Maalaisliitto olivat kannatuksessaan tasoissa. Sen sijaan vuoden 1962 vaaleissa Maalaisliitto nousi suurimmaksi puolueeksi, mutta Sosialidemokraattisessa Puolueessa tapahtunut hajaannus vaikutti niin, että puolueen äänimääräosuus jäi 22 prosenttiin eli alemmaksi kuin koskaan aikaisemmin vaalipiirissä.

Tutkitusta vaalipiiristä nainen valittiin eduskuntaan vuosina 1945–1962 viisi kertaa. Naisten osuus kansanedustajista oli 7,9 prosenttia, joka jäi noin 5 prosenttiyksikköä naisten ehdokasosuutta alemmaksi. Eduskunnassa naisten osuus edustajista oli kyseisellä vaalijaksolla lähes 13 prosenttia. Vaalipiirissä valituksi tuli kaksi maalaisliittolaista naista, joista toinen sai edustajanpaikan neljissä vaaleissa, ja varaedustajanpaikan saavutti kaksi kertaa kokoomuslainen nainen. Vaikka Sosialidemokraattisella Puolueella oli laaja kannatus, vaalipiirissä puolueen miehisessä kulttuurissa naiset jäivät ilman kansanedustajuutta, vain yksi naisehdokas ylsi toiselle varaedustajanpaikalle. Kun tie eduskuntaan aukesi maalaisliittolaisille naisille, se tapahtui suurelta osin naisten oman kiinnostuksen ja työn sekä naisjärjestön ja yhteisöllisyyden tuottaman sosiaalisen pääoman ja luottamuksen kautta. Lisäksi naisten äänestysaktiivisuuteen ja naisehdokkaiden kannatukseen oli merkitystä vaaleista 1954 alkaen vaalittavan muutoksella yhden nimen ehdokaslistoihin, mikä oli ollut käytäntönä esimerkiksi Maalaisliitossa ja Sosialidemokraattisessa Puolueessa tätä aikaisemminkin.

Tutkimuksen neljännellä vaalijaksolla eli vuosina 1966–1983 Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä naisten osuus nousi sekä edustajaehdokkaissa että kansanedustajissa. Ehdokasasettelussa käytettiin jäsenäänestystä vasemmistossa sekä Keskustapuolueessa, lukuun ottamatta vaaleja 1972 ja 1983. Nainen asetettiin ehdokkaaksi kaikkiaan 89 kertaa. Naisten osuus ehdokkaista oli 23,1 prosenttia eli yli 10 prosenttiyksikköä suurempi kuin vaalijaksolla 1945–1962. Valtakunnallisesti naisten osuus ehdokkaista oli 22,7 prosenttia vuosina 1966–1983. Yhteiskunnassa käytiin 1960–1970-luvulla tasa-arvokeskustelua ja perustettiin Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Lisäksi paremmat koulutusmahdollisuudet ja lasten koulu-

ruokailun kehittäminen sekä naisten laajentunut työssäkäynti kodin ulkopuolella ja mahdollisuus käyttää sosiaalipalveluja tuottivat naisille aikaisempaa suuremman mahdollisuuden aktivoitua ja osallistua aikaisempaa enemmän poliittisten naisjärjestöjen työhön. Kun vaalilaki mahdollisti vaaleista 1975 alkaen puolueille asettaa neljätoista ehdokasta, merkitsi se lisäystä naisehdokkaiden lukumäärään. Vaalipiirissä naisten osuus ehdokkaista oli korkein vuosina 1966–1983 Kokoomuksessa, 31,3 prosenttia. Kokoomuslaisen naisjärjestön ohjelman muutoskassa painotettiin nyt sosiaalisia kysymyksiä, jotka kiinnostivat äänestäjiä.

Pohjois-Karjalassa puolueiden naisjärjestöt esittivät naisia ehdokkaaksi vaaleihin 1966–1983 ja tukijoukoilla oli suuri merkitys naisehdokkaiden vaalilyössä. Lisäksi naisjärjestöjen työn tuloksena naisten äänestysaktiivisuus nousi aikaisempaa korkeammalle tasolle ja oli 81 prosenttia vuonna 1966. Äänestysaktiivisuudessa oli kuitenkin vaalipiirissä, kuten koko maassa, 1970-luvulla aleneva suunta. Vuonna 1983 naisten äänestysaktiivisuus vaalipiirissä oli 78,8 prosenttia. Naisten äänestysosallistuminen vaalipiirissä oli vuosina 1966–1983 yhdestä kolmeen prosenttiyksikköä heikompi kuin naisten äänestysosallistuminen koko maassa keskimäärin.

Kyseisellä vaalijaksolla Pohjois-Karjalan läänin vaalipiiri oli Sosialidemokraattisen Puolueen ja Keskustapuolueen vaalipiiri, lukuun ottamatta eduskunta-vaaleja 1970, jolloin Suomen Maaseudun Puolue nousi suurimmaksi puolueeksi. Rakennemuutoksessa elävät äänestäjät esittivät näin protestin syrjäisen seudun ja pienviljelijöiden elinolojen epäkohtia, työttömyyttä, maaltapakoa ja maaseudun autioitumista vastaan. Maaseudun Puolueen kannatuksen nousussa yksi vaikuttava tekijä oli puolueen piirisihteeri Eino Poutiainen, joka oli kotoisin Pohjois-Karjalasta ja teki vaalityötä omalla persoonallisella tavalla. Puolueen vaalilyössä esitettiin kritiikkiä muun muassa Keskustapuolueelle pienviljelijäin unohtamisesta. Seuraavissa vaaleissa vuonna 1972 Maaseudun Puolue jäi kuitenkin kannatuksellaan kolmannelle sijalle Sosialidemokraattisen Puolueen ja Keskustapuolueen saadessa suuremman kannatuksen.

Nainen valittiin kansanedustajaksi vuosien 1966–1983 vaaleissa Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä kaksitoista kertaa. Naisten osuus edustajista oli 25,5 prosenttia, joka vastasi naisten osuutta ehdokkaista. Eduskunnassa naisten osuus edustajista oli kyseisellä vaalijaksolla 23,3 prosenttia, joten vaalipiirissä oltiin naisten edustajaksi valinnoissa valtakunnallisella tasolla. Ensimmäisen kerran Pohjois-Karjalasta nousi kansanedustajaksi kolme naista vaaleissa 1972. Vuosina 1966–1983 keskustalainen naisehdokas tuli valituksi viisi kertaa ja samoin viisi kertaa eduskuntaan valittiin kokoomuslainen naisehdokas. Lisäksi Maaseudun Puolueesta nainen tuli valituksi kerran. Sosialidemokraattisen Puolueen piirijärjestössä ja jäsenten keskuudessa puolestaan tapahtui asenteiden muutosta niin, että naiset huomioitiin politiikan toimijoina, kuten valtakunnallisesti puolueessa oli tehty. Puolueen naisehdokas valittiin vaalipiirissä edustajaksi vuoden 1983 vaaleissa eli 60 vuotta myöhemmin kuin edellinen puolueen naisedustaja.

Vaalitulokset 1966–1983 osoittavat, että Pohjois-Karjalassa naiskansanedustajien puoluetusta ei heijastanut 1960–1970-luvun vasemmistoilmapiiriä, vaan

maaseudun naisten yhteiskunnallista aktiivisuutta keskustalaisessa naisjärjestössä ja Keskustapuolueessa sekä virkanaisten poliittisen aktiviteetin lisääntymistä kokoomuslaisessa naisjärjestössä ja Kokoomuksessa. Se, että vuosikymmenien ajan naisehdokkaiden nousu eduskuntaan jäi lähes kokonaan naisjärjestöjen asiaksi, sekä ehdokasasettelussa että vaalityössä, korostaa naisjärjestöjen ja yhteisöllisyyden merkitystä.

Paloheimon esittämään edustuksellisen demokratian viimeiseen vaiheeseen eli niin sanottuun yleisödemokratian kauteen kuuluu tämän tutkimuksen viides vaalijakso. Viidennessä tarkasteluperiodissa eli vuosina 1987–1999 Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaalipiirissä naisten osalta merkittävimmät vaalit olivat vuonna 1991, jolloin naisten ehdokasosuus oli ennätysellinen 42 prosenttia. Valtakunnallisesti naisten osuus ehdokkaista oli kyseisissä vaaleissa 41,2 prosenttia. 1980-luvun tasa-arvokeskusteluilla oli vaikutusta eduskuntavaalien ehdokasasetteluun, minkä lisäksi vuonna 1987 voimaan tullut tasa-arvolaki merkitsi kehitystä tasa-arvon suhteen ja vaikutti osaltaan ehdokasasetteluun. Jäsenäänestystä käytettiin kyseisessä vaalipiirissä Sosialidemokraattisessa Puolueessa, sen sijaan Keskustassa vaalien 1987 sekä 1995 edellä, mutta ei vaaleissa 1991 ja 1999, koska ehdokasehdokkaiden määrä ei ylittänyt puolueen ehdokasmäärää. Naisjärjestöt esittivät ehdokkaita vaaleihin ja tukivat heitä vaalityössä, lisäksi nuorisjärjestöissä toimittiin aktiivisesti nuorten ehdokkaiden puolesta. Kuitenkin vuosien 1995 ja 1999 vaaleissa naisten osuus ehdokkaista jäi alemmaksi kuin vuonna 1991, sillä puolueissa miehet puolustivat asemaansa kansanedustajaksi valinnassa ja asettivat ehdokkaaksi enemmän miehiä. Toisaalta lama ja murroskausi vähensivät naisten ehdokashalukkuutta. Vaalijaksolla 1987–1999 nainen asetettiin ehdokkaaksi kaikkiaan 139 kertaa ja osuus ehdokkaista oli 36 prosenttia. Koko maassa kyseisellä vaalijaksolla naisten osuus ehdokkaista oli hieman suurempi eli 38,3 prosenttia.

Äänestysaktiivisuus oli tutkitussa vaalipiirissä vuoden 1987 vaaleissa 73,6 prosenttia, mutta jäi 1990-luvulla alle 70 prosentin. Naisten äänestysaktiivisuus pysyi yli 70 prosentissa vaaleihin 1995 asti. Vaalipiirissä naisten äänestysosallistuminen oli vuosina 1987–1995 kolme prosenttiyksikköä ja vuonna 1999 kaksi prosenttiyksikköä heikompi kuin naisten äänestysosallistuminen koko maassa keskimäärin. Pohjois-Karjalan laaja työttömyys ja luottamuspuola poliittisia päättäjiä kohtaan tulivat esille myös naisten äänestysosallistumisessa. Eduskuntavaaleissa 1987–1999 Sosialidemokraattisella Puolueella oli vaalipiirissä suurin kannatus, lukuun ottamatta vaaleja 1991, jolloin Keskustan ehdokkaat saivat eniten kannatusta. Nainen valittiin eduskuntaan kaikkiaan neljätoista kertaa ja osuus kansanedustajaksi valituista oli 50 prosenttia eli nyt merkittävästi naisten ehdokasosuutta suurempi. Eduskunnassa naisten osuus kansanedustajista oli vaalijaksolla 35,1 prosenttia.

Vaalijaksolla 1987–1999 merkille pantavaa on se, että Pohjois-Karjalassa tuli valituksi eduskuntaan nuorempia naisia kuin sotavuosien jälkeisinä vuosikymmeninä. Vaaleissa menestyivät erityisesti sosiaalidemokraattiset naisehdokkaat. Eduskuntaan valittiin kaksi sosiaalidemokraattista naista vaaleissa 1987–1995,

samoin Kokoomuksesta tuli valituksi puolueen edustajanpaikalle nainen kolmissa vaaleissa. Sen sijaan keskustalainen naisehdokas jäi varaedustajaksi vuonna 1987, kuitenkin kaikissa 1990-luvun vaaleissa Keskustasta valittiin nainen eduskuntaan. Lisäksi edustajanpaikan sai Kristillisen Liiton naisehdokas puolueen solmiman vaaliliiton kautta vuonna 1991, jolloin kaikkiaan viisi naista tuli valituksi vaalipiiristä. Vuonna 1995 Kristillisen Liiton naisedustaja jäi valitsematta vaalipiirin toiseksi korkeimmasta äänimäärästä huolimatta, koska viiden pienen puolueen vaaliliitto ei saanut edustajanpaikkaan riittävää kannatusta. Samoin vaalit 1999 tuottivat pettymyksen naisille, sillä sosiaalidemokraattien neljän kauden naiskansanedustaja jäi valitsematta ja puolueessa jäätiin yhteen naisedustajaan. Lisäksi Kokoomuksen edustajanpaikalle nousi 20 vuoden jälkeen miesehdokas ja edellisen kauden naisedustajasta tuli varaedustaja. Vaalien 1999 tuloksiin vaikuttivat osaltaan naisten äänestysaktiivisuuden aleneminen yli 70 prosentista 67,7 prosenttiin sekä Sosialidemokraattisessa Puolueessa ja Kokoomuksessa ilmennyt pyrkimys nostaa naisedustajien tilalle eduskuntaan miesehdokkaita.

Kun tutkitussa vaalipiirissä oli vuoden 1979 eduskuntavaaleista alkaen seitsemän edustajanpaikkaa, seurasi siitä, että kilpailu paikoista oli tiukkaa sekä puolueiden välillä että puolueiden sisällä. Vähistä edustajanpaikoista käytiin puolueissa kilpailua myös sukupuolten välillä, mikä näkyi vaalityön rasittavuudessa. Lisäksi pienten puolueiden ongelmana pienessä vaalipiirissä oli se, kuinka saada neuvoteltua eri puolueiden kesken vaaliliitto, jolla olisi mahdollisuuksia edustajanpaikkaan.

Kokonaisuutena naisten rekrytointia 1907–1999 tarkastellessa käy ilmi, että naisia esittivät ehdokasehdokkaaksi tutkitussa vaalipiirissä puolueiden naisjärjestöt, puolueosastot, puolueiden nuorisjärjestöt sekä puolueiden piirihallinto. Jäsenäänestystä edustajaehdokkaiden valinnassa käytettiin kyseisessä vaalipiirissä perinteisesti vasemmistossa sekä 1940-luvulta alkaen Maalaisliitto/Keskustassa. Muissa puolueissa jäsenäänestystä käytettiin vaihtelevasti. Edustajaehdokkaat nimettiin lopullisesti puolueiden piirikokouksissa, jolloin otettiin huomioon erityisesti ehdokkaiden alueellinen jakauma. Naisten vaaliehdokkuuden osalta tutkimus osoitti, että 1900-luvun alkupuolella puolueissa pyrittiin asettamaan edustajaehdokkaaksi ainakin yksi nainen vaalia kohden. 1940-luvulta alkaen naisten poliittinen osallistuminen laajeni vaalipiirissä ja naisten osuus ehdokkaista nousi eri puolueissa siten, että vaalijaksolla 1966–1983 naisia oli ehdokkaista lähes neljännes ja vaaleissa 1987–1999 yli kolmannes (taulukko 8).

Naisten poliittinen toiminta Pohjois-Karjalassa ja Suomessa

Pohjois-Karjala on Venäjään rajautuva maaseutuvoittoinen maakunta. Seuraavassa esitetään yhteenveto siitä, miten naisten poliittinen toiminta Pohjois-Karjalassa erosi valtakunnallisesta tasosta vai oliko naisten toiminnassa ja kansanedustajaksi valinnoissa yhteneväisyyttä.

Taulukko 8. Naisten osuus (%) ehdokkaista ja kansanedustajista Pohjois-Karjalassa sekä naisten osuus (%) kansanedustajista Suomessa eduskuntavaaleissa 1907–1999

Eduskunta- vaalit	Pohjois-Karjala Naisia ehdokkaista		Pohjois-Karjala Naisia kansanedustajista		Suomi Naisia kansanedustajista	
	lkm	%	lkm	%	lkm 1)	%
1907–1917	20	7,9	6	6,9	159	9,9
1919–1939	23	6,2	1	1,1	144	8,0
1945–1962	38	12,7	5	7,9	155	12,9
1966–1983	89	23,1	12	25,5	279	23,3
1987–1999	139	36,0	14	50,0	281	35,1

1) Lähde: Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II, 1190; Edellisestä poiketen: vuonna 1929 valittuja naisedustajia oli yhteensä 16 (ei 15). Noponen 1964, 177.

Taulukko 8 osoittaa, kuinka hitaasti naisten poliittinen toiminta lisääntyi Pohjois-Karjalassa 1900-luvulla. Vaalijaksojen mukaan tarkasteltuna naisten osuus kansanedustajista oli tutkitussa vaalipiirissä autonomian ajan vaaleissa kolme prosenttiyksikköä, vuosina 1919–1939 seitsemän prosenttiyksikköä ja vuosien 1945–1962 vaaleissa viisi prosenttiyksikköä pienempi verrattuna naisten osuuteen koko maan kansanedustajista kyseisillä vaalijaksoilla. Pohjois-Karjalassa syynä naisten vähäiseen osuuteen edustajista oli se, että puolueiden miehisessä päätäntäkuultuurissa naisia asetettiin ehdokkaaksi vähän ja nimien sijoittelussa listoille suosittiin miesehdokkaita. Lisäksi naisten puolesta tehty vaalityö jäi vähäiseksi ja naisten äänestysaktiivisuus oli miesten äänestysaktiivisuutta alempi.

Vuosien 1945–1962 vaaleissa naisten ehdokasosuus nousi tutkitussa vaalipiirissä lähes 13 prosenttiin, mutta naisten osuus edustajista jäi alemmalle tasolle, vaikka puolueiden naisjärjestöissä tehtiin työtä naisten poliittisen osallistumisen lisäämiseksi. Naiskansanedustajien äänimäärät puolestaan osoittavat, että vaalitavan muutos yhden ehdokkaan listoihin mahdollisti naisille aikaisempaa paremman menestymisen vaaleissa. Naisten poliittisessa toiminnassa tapahtui 1960–1970-luvulla muutosta siten, että vaalipiirissä naisten osuus edustajista nousi vaalijaksolla 1966–1983 valtakunnalliselle tasolle. Vuosien 1987–1999 vaaleissa puolestaan naisten valinta eduskuntaan oli tutkitussa vaalipiirissä ennätysmäinen, puolet kansanedustajista oli naisia, ja naisten osuus kansanedustajista ylitti valtakunnallisen tason. Tätä voi selittää vaalipiirin naisten yleisehdokkuus, sosiaalidemokraattien toiminnassa aikaisemman miesdominanssin tasaantuminen ja uuden toimijaikäluokan nousu sekä eri puolueissa nuorten naisehdokkaiden esille tulo.

Naisten kouliintuminen

Toinen tämän tutkimuksen pääkysymys on koskenut kansanedustajaksi valittujen naisten kouliintumishistoriaa 1907–1999. Tutkitussa vaalipiirissä edustajaksi valittujen naisten koulutustaso on kohonnut 1900-luvun loppua kohti ja heijastaa siten yhteiskunnassamme väestön koulutuksessa 1900-luvulla tapahtunutta kehitystä. 1960-luvulta alkaen edustajaksi valikoitui myös ylioppilastutkinnon ja korkeakoulututkinnon suorittaneita naisia. Naisten kouliintumista vahvistivat erilaiset suoritukset, joista voidaan sanoa tiivistäen vaalijaksoittain seuraavaa:

Autonomian ajalla kyseisestä vaalipiiristä eduskuntaan valitut naiset harjaantuivat puolue toiminnassa, samoin kuin ensimmäisistä vaaleista alkaen eduskuntaan valitut naiset olivat toimineet puolueissa ja/tai naisyhdistyksissä.⁹²⁶ Vaalipiiristä valituista naisista neljä toimi ennen edustajaksi valintaa Sosialidemokraattisen Puolueen ja/tai Sosialidemokraattisen Naisliiton luottamustehtävissä yhdistys- tai piiritasolla, edustajista yksi oli Naisliiton sihteerinä. Nuorsuomalaisella edustajalla oli puolueen ja Suomalaisen Naisliiton tehtävien ohella jäsenyys kaupungin köyhäinhuoltohallituksessa ja järjestötoimintaa nuorisoseurassa ja Hete-yhdistyksessä sekä puheenjohtajuus Marttapiiriliihtossa, joista tehtävistä hän sai valmiuksia kansanedustajaksi. Samoin puolue toiminnassa kouliintuivat vuonna 1920 varaedustajan paikalta eduskuntaan noussut sosiaalidemokraattinen naisehdokas ja vuoden 1933 vaaleissa valittu pienviljelijöitä edustanut naisehdokas, joka kotikunnassaan osallistui Suomen Punaisen Ristin avustustyöhön sekä maatalouskerho-, martha- ja raittiustyöhön.

Tutkitussa vaalipiirissä vuosina 1945–1999 eduskuntaan valitut naiset kouliintuivat puoluetehävien lisäksi kunnallisissa luottamustehtävissä. Vaalijakson 1945–1962 naisedustajat toimivat ennen eduskuntaan valintaa puolue- ja naisjärjestötehtävissä sekä kunnallisissa luottamustehtävissä lautakunta- ja valtuustotasolla. Muusta järjestötyöstä nousi esille toiminta Marttapiiriliihtossa. Lisäksi edustajista toinen oli toiminut Lotta Svärd -järjestössä ja toinen Naisten työvalmiusliiton osastossa vuosina 1943–1944. Samoin vaalijakson 1966–1983 viidellä naisedustajalla oli kokemusta kokoustyöskentelystä ja yhteiskunnallisten asioiden hoidosta, sillä puolue- ja naisjärjestötyön ohella he toimivat kunnallis hallinnossa valtuuston jäsenenä ja muissa kunnallisissa luottamustehtävissä. Edustajista kaksi oli toiminut Lotta Svärd -järjestössä. Kolme kyseisen vaalijakson edustajaa oli seurakunnallisissa luottamustehtävissä. Edustajista neljä toimi ammatillisessa järjestössä ja kaksi pankin hallinnon ja valvonnan tehtävissä. Vaalijaksolla 1987–1999 ensimmäisen kerran eduskuntaan valituilla kuudella naisedustajalla oli puoluetehävien lisäksi kunnallisia luottamustehtäviä, edustajista neljä oli valtuuston jäseniä ja yksi oli valtuuston varajäsen, hallituksen jäsenenä toimi yksi edustaja ja varajäsenenä kaksi edustajaa. Kyseisellä vaalijaksolla edustajista kaksi oli toiminut puolueensa naisjärjestössä. Kahdella edustajalla oli seurakunnallinen luottamustehtävä. Lisäksi naisten kiinnostuksen ja toiminnan kohteena olivat lasten ja nuorison hyväksi tehty järjestötyö sekä kehitysyhteistyö.

---

⁹²⁶ Lähteenmäki 2006, 88–91.

Suoritteista tärkeimmät olivat siis puoluetehävät, joissa eduskuntaan valitut naiset olivat kouliintuneet julkisiin poliittisiin tehtäviin. Merkittäväksi voidaan katsoa kouliintuminen naisjärjestöissä, joissa 70 prosenttia naisedustajista oli toiminut. Lisäksi kuusi edustajaa oli osallistunut ennen eduskuntaan valintaa puolueen nuorisotoimintaan. Myös kokemus useista vaaleista lisäsi naisten valmiutta kansanedustajaksi. Vuodesta 1945 alkaen valitut naisedustajat kouliintuivat lisäksi kunnallisissa luottamustehtävissä. Muusta järjestötoiminnasta nousivat esille marttatyö sekä lasten ja nuorison hyväksi tehty järjestötyö. Siten naisten kouliintumista vahvistivat koulutuksen ja ammatillisten tehtävien sekä elämäkokemuksen ohella erilaiset järjestötehtävät.

Lopuksi

Tässä tutkimuksessa yleisenä raamina toimii Heikki Paloheimon edustuksellisesta demokratiasta esittämä malli, joka kertoo suomalaisen yhteiskunnan demokratian kehityskaaren. Pohjoiskarjalaisten naisten poliittisen toiminnan näkökulmasta malli toimii myös tässä yhteydessä. Yleisen tasa-arvokehityksen myötä myös pohjoiskarjalaisten naisten poliittinen toiminta kehittyi myönteiseen suuntaan. Vuosisadan alkupuolella Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä pyrittiin ehdokasasettelussa, etenkin yleisehdokkaiden asettamisella, saamaan eduskuntaan kansanparhaimmisto -käsityksen mukaisia henkilöitä. Naisten näkökulmasta katsottuna tämä toimi ensimmäisellä demokratiakaudella (1907–1939) suhteellisen heikosti. Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä naisten rekrytointi ehdokkaaksi ja valinta edustajaksi oli vähäistä, naisia asetettiin ehdokkaaksi 43 kertaa ja valittiin edustajaksi seitsemän kertaa.

Toisella, puoluevetoisella demokratiakaudella naisten näkökulmasta Paloheimon malli toimi Kuopion läänin itäisessä/Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirissä siltä osin, että naisten valinta ehdokkaaksi ja edustajaksi vahvistui porvarillisissa puolueissa. Naisten poliittisen aktiviteetin kasvu ja 1960–1970-luvun tasa-arvokeskustelu ja -kehitys heijastuivat vaaleihin. Kuitenkin sosiaalidemokraattisten naisten rekrytointi oli vaalipiirissä heikkoa. Suurimpana syynä tähän oli Sosialidemokraattisen Puolueen ja Naisliiton hajaannus sekä miesten päätäntävalta ja naisten järjestötyön heikkous, sillä etenkin vanhemman väestön keskuudessa vallitsi vielä käsitys poliittisen toiminnan kuulumisesta miehille. Sosiaalidemokraattinen nainen valittiin vaalipiiristä eduskuntaan 60 vuoden jälkeen vasta vuoden 1983 vaaleissa. Puoluevetoisella kaudella Kuopion läänin itäisestä/Pohjois-Karjalan läänin vaalipiiristä oli naisia ehdokkaana 127 kertaa ja valittiin edustajaksi 17 kertaa.

Kolmannella, yleisdemokratian kaudella yleinen tasa-arvokehitys vahvisti naisten rekrytointia vaaleihin. Jos naisten poliittisen toiminnan näkökulmasta verrataan eri demokratiakausia toisiinsa, voidaan todeta, että tämä kausi oli paras – yleinen tasa-arvokehitys paransi myös naisten asemaa tässä suhteessa. Samoin Pohjois-Karjalassa naisten oma kiinnostus poliittiseen toimintaan ja naisten rekrytointi vaaleihin eteni Paloheimon mallin mukaisesti. Tämän tutkimuksen vaalijaksolta 1987–1999 voidaan Pohjois-Karjalan läänin/Pohjois-Karjalan vaali-

piiristä nostaa esille se, että naisehdokkaat eivät olleet enää niinkään puolueensa naisjärjestön ehdokkaita – tai eivät olleet toimineet ollenkaan puolueen naisjärjestössä – vaan olivat yleisehdokkaita. Toinen huomionarvoinen seikka on, että kyseisellä vaalijaksolla eduskuntaan tuli valituksi vaalipiiristä nuorempia naisehdokkaita kuin puoluevetoisen demokratian kaudella. Kaikkiaan yleisdemokratian kaudella kyseisessä vaalipiirissä oli naisia ehdokkaana 139 kertaa ja naisia valittiin edustajaksi 14 kertaa.

Ilkka Ruostetsaaren mukaan poliitikkotyypinä yleistyi 1980-luvulta lähtien asiantuntijapoliitikko, joka on korkeasti koulutettu ja on lisäksi ennen eduskuntaan valintaa työskennellyt julkisella sektorilla virkamiehenä, mutta on ollut harvemmin puolueen toimihenkilönä tai johtotehtävissä, kunnallisissa luottamustehtävissä kylläkin. Vaalipiirin naiskansanedustajista voidaan asiantuntijapoliitikoksi mainita esimerkiksi vaaleissa 1991 edustajaksi valittu terveydenhuollon asiantuntija, jolla oli laaja koulutus ja kattava työkokemus alalta. Tulevalle tutkimukselle jää arvioitavaksi se, miten poliitikon profiili on mahdollisesti muuttunut 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Toinen eduskuntavaaleihin liittyvä ajankohtainen asia on vaalipiirijaon tuleva muuttaminen. Minkälaisia vaikutuksia tällä muutoksella tulee olemaan pohjoiskarjalaisten kannalta niin ehdokasasettelun kuin kansanedustajaksi valintojenkin suhteen, kun pieniä vaalipiirejä tulevaisuudessa yhdistetään.

Mitä tulee johdannossa esitettyyn arveluun Neuvostoliiton/ Venäjän rajan läheisyyden vaikutuksista vaalipiirin poliittiseen ilmastoon, voidaan todeta yhtäältä, että tutkimuksessa vaalipiirissä kommunistien/ Suomen Kansan Demokraattisen Liiton/ vasemmistosiiven kannatus on ollut suhteellisen alhainen koko tutkimusperiodin aikana verrattaessa sitä valtakunnalliseen tilanteeseen. Toisaalta naisten vaaliteksteissä Venäjä-vastaisuus argumenttina oli näkyvissä vain satunnaisesti. Kokonaisuutena kyseisen vaalipiirin naisten toimintaa arvioidessa ei voida osoittaa, että Neuvostoliiton/ Venäjän rajan läheisyydellä olisi ainakaan merkittävää roolia naisten poliittisessa orientaatiossa.

Lähteet

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Etsivän Keskuspoliisin/ Valtiollisen poliisin (EK/Valpo I) arkisto

Etsivän Keskuspoliisin Joensuun edustuksen tilannekatsaukset n:o 8, n:o 9, n:o 10 ja n:o 11, 1929

Etsivän Keskuspoliisin Joensuun edustuksen tilannekatsaus n:o 9 syyskuulta 1931

Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto

Luettelo nuorsuomalaisista yhdistyksistä, niiden perustamisvuodesta sekä tietoja jäsenmääristä vuodelta 1911

Luettelot nuorsuomalaisten yhdistysten edustajista Nuorsuomalaisen Puolueen puoluekokouksissa 23.4.1911 ja 21.4.1912

Suomalaisen Puolueen arkisto

Pöytäkirja puoluekokous 22–24.10.1906

Pöytäkirjaotteet Suomalaisen Keskuseuran Pohjois-Karjalaan perustettujen haaraosastojen kokouksista 3.6.1906–27.12.1906 sekä Joensuun haaraosaston sääntöjen vahvistaminen 10.5.1906

Osanottajat puoluekokouksissa 15–16.4.1916 ja 4–5.5.1917

Suomalaiset Seurat 1917, Kuopion läänin itäinen vaalipiiri

Vuosikertomukset vuosilta 1906–1908, Wärtsilän haaraosasto

Vuosikertomukset vuosilta 1909–1911, Rääkkylän Nuija

Suomen Kansanpuolueen arkisto

Pöytäkirja 3.2.1951 Suomen Kansanpuolueen perustava kokous

Joensuun maakunta-arkisto (JoMA), Joensuu

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajavaalien asiakirjat 1907–1958

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirja 2.1.1950, Presidentinvaalien asiakirjat 1949–1956

Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto
Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat,
Kansanedustajavaalien asiakirjat 1961–1995

Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto
Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat ja asiakirjat,
Kansanedustajavaalien asiakirjat 1999

Hete-yhdistyksen arkisto
Pöytäkirja 2.10.1890 Hetteen valmistava kokous sekä Hete-yhdistyksen vuosikertomus
toimintavuodesta 1906–1907, Pöytäkirjat 1890–1930

Kansallisen Edistyspuolueen Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö ry:n arkisto
Piirijärjestön pöytäkirjat 1926–1951.
Saapuneet pöytäkirjanotteet 1929–1941
Toimintakertomukset 1929–1945
Saapuneet toimintakertomukset 1921–1949
Puheluonnokset, matkakertomukset ja vaalitulokset 1933–1948 hajavuosia
Kirjekonseptit 1929–1939, 1945, 1947–1948
Saapuneet kirjeet 1927–1949

Kansallisen Edistyspuolueen Joensuun paikallisyhdistys ry:n arkisto
Pöytäkirjat 1918–1951

Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliiton arkisto
Suomen Kansanpuolue Pohjois-Karjalan piiriliitto 1958–1967
Piiriliiton purkavan kokouksen pöytäkirja 1966
Liberaalisen Kansanpuolueen Pohjois-Karjalan piiriliitto ry
Pöytäkirjat 1966–1995
Eduskuntavaaleja koskevat asiakirjat
Liberaalisen Kansanpuolueen naiset ry. Pohjois-Karjalan piiriliitto 1967–1972
Toimintakertomus 1971

Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto
Pöytäkirjoja (saapuneita)1906–1909, 1917
Edustaja- ja jäsenluetteloita
Ehdokaslistoja 1906–1917
Kuopion läänin itäisen vaalipiirin ehdokaslistojen yhdistelmät edustajain
vaaleissa 1907, 1909, 1910, 1911

Joensuun Nuorsuomalaisten Naisten yhdistyksen arkisto
Pöytäkirjat 1906–1907
Pöytäkirjoja ja -otteita 1906–1907, 1932
Luettelo nuorsuomalaisten piirikokouksen edustajista Joensuussa 10.1.1907
Saapuneita kirjeitä, kiertokirjeitä ja vaalikehotuksia

Pohjois-Karjalan Marttapiiriliitto ry:n arkisto
Pöytäkirjat 1936–1951

Suomalaisen Naisliiton Joensuun osasto ry:n arkisto
Pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1907–1960
50-vuotishistoriikki Suomalaisen Naisliiton Joensuun osaston toiminnasta

Suomen Maaseudun Puolueen Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto
Suomen Pientalonpoikien Puolueen Pohjois-Karjalan piiri
Pöytäkirja 2.12.1961 ylimääräinen kokous
Vuosikertomukset 1960 ja 1961
Suomen Maaseudun puolueen Pohjois-Karjalan piiri 1960–1995
Pöytäkirjat 1961–1986
Vaaliasiakirjat
Naistoimikunnan pöytäkirjat 1969–1971

Suomen Naisten Demokraattisen Liiton (SNDL) Joensuun piirijärjestö ry:n arkisto
Pöytäkirjat 1959–1995 hajavuosia
Pöytäkirja 28.8.1979, Pohjois-Karjalan Demokraattiset naiset
Toimintakertomukset 1979–1993
Historiikki Mutalan Demokraattiset Naiset ry:n 40-vuotisesta toiminnasta,
kirjoittanut Lilli Puhakka

Augusta Laineen arkisto
Augusta Laineen puheita ja esitelmiä
Vaaleista. Yhteiskunnallisista asioista ja naisten osallistumisesta 1904–1941

Branderien sukuarkisto
Augusta Laineen kirjeet vanhemmilleen Axel Emil ja Anna Branderille 20.1.1907 ja
23.1.1907

Paula Ruudun arkisto
"Elämän polun varrelta lapsuudesta vanhuuteen" I osa
Päiväkirjat vuosilta 1947–1969

Alli Vaittinen-Kuikan arkisto
Eronen, Eine 1992: Alli Vaittinen-Kuikka

Kansan Arkisto (KaA), Helsinki

Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL)
Suomen Kommunistisen Puolueen Joensuun piirijärjestön piirisihteerin ilmoitus
SKDL:n Keskusvaalitoimikunnalle piiritoimikuntiemme yhteisestä neuvottelusta
eduskuntavaalien ehdokaskysymyksestä. Ehdokasasettelu, Eduskuntavaalit 1.–2.7.1948

Suomen Naisten Demokraattinen Liitto (SNDL)

SNDL:n Joensuun Piirijärjestön lyhyt yhteenveto ja lopullinen yhteenveto vuoden 1958 eduskuntavaalityöstä. Eduskuntavaalit 1958

SNDL Joensuun piirijärjestön arkisto

Pöytäkirjat 1946–1993

Toimintakertomukset 1948–1978

Lyhyt historiikki ajalta 1952–1977, SNDL:n Joensuun piirijärjestö ry, kirjannut Lilli Puhakka

SNDL Joensuun Demokraattisen Naisosaston arkisto

Pöytäkirjasidos 1947–1955

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki

Piirijärjestöjen vuosikertomukset vuosilta 1907–1923

Vuosikertomukset vuosilta 1912, 1913 ja 1917 Kuopion läänin itäisen vaalipiirin maalaisliiton piiritoimikunta

Suomen Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto

Pöytäkirjat 1916–1962

Pöytäkirjoja ja asiakirjoja 1960–1992

Toimintakertomukset 1938, 1954–1959

Vuosikertomukset 1961–1975 (1973 puuttuu)

Keskustanaisten/ Maalaisliiton Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n arkisto

Pöytäkirjat 1945–1957

Pöytäkirjat 1966–1994

Toimintakertomukset 1946–1969

Porvarillisen Työn Arkisto (PTA), Helsinki

Kansallisen Kokoomuspuolueen arkisto

Piirisihteeri A.L. Hintikan kirje 7.6.1929 Kansallisen Kokoomuspuolueen keskustuimistolle. Kokoomuspuolueen kirjeenvaihto 1929

Piirien toimintakertomukset 1970–1972

Kertomus Kokoomuksen Naisten Liitto ry:n toiminnasta vuonna 1970

Piiri-, alue- ja paikallisjärjestöjen luettelot, Kansallinen Kokoomus arkistoluettelo

Pohjois-Karjalan Kansallisliiton arkisto

Pöytäkirjat ja toimintakertomukset 1918–1949

Pöytäkirjat 1954–1973 ja toimintakertomukset 1954, 1955

Toimintakertomus vuodelta 1945 Joensuun Kokoomuksen Naiset
Toimintakertomukset 1958, 1959, 1962, 1963, 1965 Kokoomuksen Naisten Pohjois-
Karjalan Maakuntaliitto

Pohjois-Karjalan Kansallisen Kokoomuksen arkisto (1.1.1968 –)
Pöytäkirjat 1968–1973

Kokoomuksen Naisten Liiton arkisto

Toimintakertomuksia 1919–1951

Vuosikertomuksia A–J 1919–1951

Vuosikertomukset vuosilta 1920–1922, 1924, 1928, 1934, 1936–1938, 1947,
1949 ja 1952 Joensuun Kokoomuksen Naiset sekä vuosikertomus vuosilta 1950 ja
1951 Joensuun Kansallisseuran Naisjaosto

Vuosikertomuksia K–O 1919–1953

Vuosikertomukset vuosilta 1947, 1949–1953 Lieksan Kokoomuksen Naiset.

Vuosikertomus vuodelta 1947 ja pöytäkirja 23.2.1948 Nurmeksen Kansallisseuran
Naiskerho sekä kirje 18.12.1969 Nurmeksen Kokoomuksen Naiset

Toimintakertomuksia 1967–1994

Kokoomuksen Naisten Liiton Naisten piirien toimintakertomukset 1989–1990

Kokoomuksen Naisten Pohjois-Karjalan piiri ry:n toimintakertomus vuodelta 1989

Joensuun Kokoomuksen Naiset ry:n arkisto

Pöytäkirjat 1980–1988

Suomalaisen Puolueen Naisvaliokunnan arkisto

Vuosikertomukset ja Naisjärjestöjen yhteisten vuosikokousten pöytäkirjat 1907–1916

Työväen Arkisto (TA), Helsinki

Kuopion läänin itäisen sos.dem. piirin arkisto

Toimintakertomuksia

Sosialidemokraattisen Naisliiton arkisto

Pöytäkirjat 1909–1917 Sos.dem. Naisliittotoimikunta

Luettelo Suomen Sos.dem. Naisliittoon kuuluvista osastoista vuonna 1910

Sos.dem. Naisliittohallinnon veronkantokirja 1908–1914

Joensuun sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto

Pöytäkirjat 1912–1934

Enon työväenyhdistyksen naisjaosto I

Jäsenmaksujen kantoluettelo vuodelta 1908

Keskustan piiritoimisto, Joensuu

Maalaisliiton Naiset Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry

Pöytäkirjat 1957–1967

Vuosikertomukset 1946 alkaen

Maalaisliiton Naisten vuosikertomukset 1946–1962

Keskustapuolueen Naisten Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry

Vuosikertomus vuodelta 1966

Keskustan Naisten Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry

Pöytäkirjat 1982–1987

Keskustapuolueen Pohjois-Karjalan piirin työmarkkina-asiain toimikunta

Kokouspöytäkirja 11.8.1987

Keskustan Pohjois-Karjalan piiri ry

Pöytäkirjat 1990–1999

Lieksan seurakuntayhtymän arkisto, Lieksa

Pielisjärven ja Viekipjärven seurakuntayhtymän yhteinen kirkkovaltuusto, kokouspöytäkirja 13.2.1979

Outokummun ev.-lut. seurakunnan arkisto, Outokumpu

Kirkkovaltuuston kokouspöytäkirjat 1/87 ja 1/89

JULKAISTUT LÄHTEET

Valtiopäiväasiakirjat

Valtiopäivät 1904–1905

Talonpoikaissäätö pöytäkirja 21.12.1904, Suomen Talonpoikaissäädyn Keskustelupöytäkirjat 1904–1905 vuosien valtiopäivillä. Ensimmäinen osa, 133–196.

Helsingin uusi Kirjapaino-osakeyhtiö, Helsinki 1905

Valtiopäivät 1908

Valtiopäivien pöytäkirja 6.4.1908, Pöytäkirjat I, 634–635. Valtiopäivät v. 1908.

Helsingin uusi Kirjapaino-osakeyhtiö, Helsinki 1909

Valtiopäivät 1909

Valtiopäivien pöytäkirja 22.2.1909, Pöytäkirjat, 49–51. Valtiopäivät v. 1909.

Suomalaisen kansan kirjapaino, Helsinki 1909

Toiset valtiopäivät 1909

Valtiopäivien pöytäkirja 18.11.1909, Pöytäkirjat II, 1422. Istunnot 34–55 Marraskuun 2 päivästä 18 päivään. Toiset valtiopäivät 1909. Vihtori Kosonen Oy, Helsinki 1909

Ylimääräiset valtiopäivät 1910

Valtiopäivien pöytäkirja 8.10.1910, Pöytä- ja asiakirjat, 61–62. Istunnot 1–7.

Ylimääräiset valtiopäivät 1910. Keisarillisen senaatin kirjapaino, Helsinki 1910

Valtiopäivät 1913

Valtiopäivien pöytäkirja 2.5.1913, Pöytäkirjat II, 969–972. Istunnot 33–43 Huhtikuun 21 päivästä valtiopäivien loppuun. Valtiopäivät 1913. Keisarillisen senaatin kirjapaino, Helsinki 1913

Valtiopäivät 1994

Valtiopäivien pöytäkirja 20.12.1994, Pöytäkirjat nro 6, 6177–6178, Istunnot 132–165, 29.11.–21.12.1994. Vuoden 1994 valtiopäivät. Eduskunta. Edita Oy. Helsinki 1996

Kokousasiakirjat

Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909. Sos.dem. Naisliitto. Mikkeli 1909

Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton VIsta edustajakokouksesta Helsingissä 1 – 3. p. syyskuuta 1911. Sos.dem. Naisliitto. Mikkeli 1911

Suomen Sosialidemokratisen Naisliiton seitsemännen edustajakokouksen pöytäkirja Kokous pidetty Tampereella lokak. 23.–25. p. 1913. Suomen Sosialidemokratinen Naisliitto. Porvoo 1914

Suomen Sosialidemokratisen Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokak. 4–6 p. 1917. Suomen sos.dem. naisliitto. Mikkeli 1917

Sos.dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919. Kotka 1920

Suomen Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton X ja XI edustajakokouksen pöytäkirjat 20.–22.5.1921 ja 29.–31.1.1926. Hämeenlinna 1927

Suomen Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton XII edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidettiin Helsingissä 28.–31. toukokuuta 1929. Hämeenlinna 1932

Pöytäkirja Sos.dem. Naisten Keskusliiton edustajakokouksesta. Edustajakokous pidettiin Helsingissä maaliskuun 27–28 päivinä 1960. Turku 1961

Sos.dem. naisliiton XXIII edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidettiin Helsingissä toukokuun 27 ja 28 päivinä 1962. Hämeenlinna 1962

Tilastot

Suomen tilastollinen vuosikirja 1987. Tilastokeskus, Helsinki 1987

Suomen tilastollinen vuosikirja 1999. Tilastokeskus, Helsinki 1999

SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1958. Tilastokeskus

SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962–1987. Tilastokeskus

SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus
SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus
SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus
SVT Vaalit 2004:1 Eduskuntavaalit 2003. Tilastokeskus
SVT Vaalit 1997:1 Europarlamenttivaalit 1996. Tilastokeskus
SVT Vaalit 2000:1 Europarlamenttivaalit 1999. Tilastokeskus
Tilastollisia tiedonantoja nro 72 1984 Naisten asema. Tilastokeskus
Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63, Tilastokeskus, Helsinki 1979
Yearbook of Nordic Statistics 1996. Nord 1996:1

Toimintakertomukset

Joensuun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1913, 1914, 1915 ja vuosilta 1916–18
Kuopion läänin itäinen sos.dem. piiri: Edustajakokous-(piirikokous-)pöytäkirjat ja toimintakertomukset 1910–1914, 1927, 1946
Pohjois-Karjalan liitto, Toimintakertomus 1994. Julkaisu 17. Pohjois-Karjalan liitto 1995
Pohjois-Karjalan Sos.dem. piiri ry: Piirikokouspöytäkirjat ja toimintakertomukset 1968–1970 ja toimintakertomukset vuosilta 1979–1986
Maalaisliiton Naiset toimintakertomus vuosilta 1946–1947
Maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirijärjestö ry:n toimintakertomukset 1958–1961

Hakuteokset ja matriikkelit

Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1934. Otava, Helsinki 1933.
Kuka kukin on – Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1970. Otava, Helsinki.
Ministerit ja kansanedustajat 1987–1991, toim. Jarmo Ikävalko. Verotieto Oy.
Uusimaa Oy, Porvoo 1987.
Punaiset I–IV. Sosialidemokraattisten edustajien kuvat ja elämäkerrat 1907–1910.
Helsinki 1909, 1910.
Sosialidemokraattiset Naiset Suomen hallituksessa ja eduskunnassa 1907–1996.
Matriikkeli, toim. Marja Piironen-Honkanen. Sosialidemokraattiset Naiset, Helsinki. Työväen arkisto, Helsinki 1996.
Suomen eduskunnan kalenterit 1907–1999.
Suomen Eduskunta-sarjan matriikkelit 1933, 1948–1999.
Suomen kansanedustajat 1907–1982. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1982.
Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II, toim. Riitta Siunala. Eduskunta. Oy Editia Ab, Helsinki 2000.

MUISTITIETOAINEISTO

Eduskunnan kirjasto (EK), Helsinki

Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto

Haastattelu 59: Vieno Simosen haastattelu 16.5.1990 Hammaslahdella

Haastattelu 72: Alli Vaittinen-Kuikan haastattelu 4.8. ja 5.8.1990 Joensuussa

Haastattelu 93: Lea Sutisen haastattelu 23.9.1991 Juuan Kopravaarassa

Työväen Arkisto (TA), Helsinki

Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat 25:41/155, Mimmi Hämäläinen

Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71, "Mimmi ja työväenliike",

Mimmi Haapasalo

Haastattelut

Ikonen-Graafmans, Tuula 24.6.2002 Joensuussa

Laakkonen, Pirkko 16.9.2002 Outokummussa

Myller, Riitta 23.7.2002 Joensuussa

Tahvanainen, Säde 16.8.2002 Joensuussa

Turunen, Eeva 17.5.2002 Joensuussa

Vehviläinen, Anu 21.8.2002 Joensuussa

Haastattelija Taina Huttunen

Aineisto haastattelijalla

Muistelmat ja historiikit

Aatteen arkipäiviä ja juhlahetkiä. 50-vuotias Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys. 1906–1956. Jyväskylä 1956.

Julin, Meri 2002. Poliittinen ihminen. Tositarinoita. Legendaarinen Kustannusliike, Helsinki.

Kangas, Orvokki 1988. Ystäväni Vieno Simonen. SLEY kirjat, Helsinki.

Meurman, Agathon 1909. Muistelmia I. K. F. Puromiehen kirjapaino, Helsinki.

Pohjala, Kyllikki 1966. Kuljin tietäni. WSOY, Porvoo–Helsinki.

Räty, Toivo 1989. Elettyä elämää enolaisittain. Kirjapaino Oy Maakunta, Joensuu.

Sipilä, Helvi 1999. Naisena ihmiskunnan asialla. Toim. Kaija Valkonen. WSOY, Helsinki–Porvoo–Juva.

- Sutinen, Lea 1988. Tolvajärvellä 1940. Lottana ja sairaanhoito-oppilaana. Teoksessa Naiset kertovat sodasta (2. painos), toim. Mirja Hakko. Rintamanaisten Liitto ry. Kaleva, Oulu, 40–41 ja 264–265.
- Tuulio, Tyyni 1952. Tilma Hainari: Karjalan tytär. WSOY, Porvoo.
- Törnqvist, Kerttu 2000. Tallella eletty elämä. WSOY, Helsinki.
- Uosukainen, Riitta 1996. Liehuva liekinvarsi. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva
- Varis, Tuula-Liina 2007. Maailman kansalainen Tarja Cronberg. WSOY, Helsinki.
- Vänskä-Kauhanen, Tarja 1991. Enon työväenyhdistys 85 vuotta. Enon työväenyhdistys johtokunta, Eno.

Muut tiedonannot

- Heikkilä, Pauli 18.2.2003
- Ikonen, Tuula 22.10.1997
- Kilpeläinen, Pirkko 27.11.1996
- Laakkonen, Pirkko 9.12.1997
- Tamminen, Janne 19.11.1997
- Turunen, Eeva 10.4.1997
- Vaittinen-Kuikka, Alli 13.1.1998

PAINAMATTOMAT OPINNÄYTTEET

- Elsinen, Pirkko. Puolueiden kannatus Pohjois-Karjalassa eduskuntavaaleissa 1917–1979 erityisesti suhteessa elinkeinorakenteen muutokseen. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Joensuun korkeakoulussa marraskuussa 1982.
- Europaeus, Leena. ”Hyvässä seurassa” – Joensuun yhdistyselämä 1880–1895. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto 2000.
- Kankkunen, Helena. Kunnallisen päätäntävallan laajuus Tohmajärvellä kuntakokouksen ajalla 1868–1918. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto 1991.
- Kaurinkoski, Tuula. Naisehdokkaat Suomen eduskuntavaaleissa. Valtiotieteellisen tiedekunnan pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1958.
- Parviainen, Maria. ”Ruutu on valttien valtti”. Paula Ruudun toiminta Pohjois-Karjalan Maakuntaliitossa ja eduskunnassa. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Historian oppiaineryhmä, Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, Joensuun yliopisto 2009.
- Pesonen, Jouko. Suurteollisuutta ja käsityötä. Pohjois-Karjalan teollinen kehitys vuosina 1885–1908. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto 1988.

SANOMALEHDET

Kansan Sana 1948, 1966, 1987

Kansan Voima 1919, 1922, 1929, 1930, 1948

Karjalainen 1919, 1922, 1929, 1930, 1948, 1962, 1966, 1970, 1972, 1987, 1995, 2002, 2006

Karjalan Maa 1919, 1922, 1929, 1930, 1948, 1962, 1966, 1987

Karjalan Sanomat 1907, 1908

Karjalatar 1906, 1907, 1908

Pohjois-Karjala 1906

Pohjois-Karjala 1937, 1939

Pohjois-Karjala 1966, 1987

Rajavahti 1907

Suomen Pienviljelijä 1932, 1933

Suomen Sosialidemokraatti 1947

Suur-Karjala 1919, 1922

INTERNET -LÄHTEET

Eduskunta – edustajamatrikkeli. <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hx3300.htm>
(luettu 19.4.2012).

MUU JULKAISEMATON MATERIAALI

Joensuun kaupungin luottamushenkilörekisteri

Juuan kunnan luottamusmieskortisto

Kiihtelysvaaran kunnan luottamusmieskortisto 1993–1994

KIRJALLISUUS

Ahonen, Kalevi 1985. Joensuun kaupunki 1848–1920. Teoksessa Joensuun kaupungin historia I. Kirjapaino Oy Maakunta, Joensuu, 57–631.

Ahonen, Kalevi 1986. Joensuun kaupunki 1921–1953. Teoksessa Joensuun kaupungin historia II–IV. Kirjapaino Oy Maakunta, Joensuu, 5–295.

Ahtisaari, Eeva 1997. Hilda Käkikoski: opettaja, puhuja ja poliitikko naisen asialla. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 213–230.

- Alberti, Johanna 2000. *A Symbol and a Key. The Suffrage Movement in Britain 1918–1928.* Teoksessa *Votes for Women*, eds. June Purvis & Sandra S. Holton. Routledge, 267–285.
- Alfthan von, Märta 1966. Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa. Unioni Naisasialiitto Suomessa r.y. – Unionen Kvinnosaksförbund i Finland r.f., Helsinki.
- Allardt, Erik 1995. Tiedepolitiikan yhteiskunnallisia kytkentöjä. Teoksessa *Vaalit, valta ja vaikuttaminen.* Juhlakirja Olavi Borgin 60-vuotispäiväksi 30.3.1995, toim. Ilkka Ruostetsaari. Tampere University Press, 23–34.
- Auvinen, Riitta 1977. Nainen miehen yhteiskunnassa. Historiallinen, teoreettinen ja empiirinen tutkimus naisen asemasta. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia no 25. Oy Surdus Ab.
- Bergman, Solveig 1998. Naisliikehdinnän moninaisuus. ”Uusi” suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa *Uudet ja vanhat liikkeet*, toim. Kaj Ilmonen ja Martti Siisiäinen. Vastapaino, Tampere, 165–186.
- Bergqvist, Christina et al. (toim.) 2001. *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa.* Edita, Helsinki.
- Björn, Ismo 2006. *Outokumpu – Euroopan toiseksi suurin kuparikaivos.* Teoksessa *Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939*, toim. Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. SKS, Helsinki, 161–162.
- Borchorst, Anette, Christensen, Ann-Dorte ja Raaum, Nina C. 2001. Lopuksi: Tasa-arvoiset demokratiat? Päätelmät ja perspektiivit. Teoksessa *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, toim. Christina Bergqvist et al. Edita, Helsinki, 285–302.
- Borg, Olavi 1965. *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964.* Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja, *Politiikan tutkimuksia* 7. WSOY, Porvoo ja Helsinki.
- Borg, Olavi 1970. *Puolueiden ohjelmat 1970.* Helsinki.
- Borg, Sami 1996. *Velvollisuus vaikuttaa. Tutkimus suomalaisten äänestysosallistumisen perusteista ja eduskuntavaalien äänestysprosentin laskusta.* *Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 491*, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Borg, Sami 1997. *Kiinnostus puoluejäsenyyteen ja jäsenaktiivisuus puolueissa.* Teoksessa *Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaisen puoluetoimintaan*, toim. Sami Borg. *Valtio-opillisia tutkimuksia* n:o 53. 1997, Valtio-oppi, Turun yliopisto, Turku, 35–65.
- Borg, Sami 2009. *Nuorten poliittinen osallistuminen.* Teoksessa *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*, toim. Sami Borg ja Heikki Paloheimo. Tampere University Press, Tampere, 149–174.
- Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki 2009. *Vaalipiirin koon vaikutus vaaliosallistumiseen.* Teoksessa *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*, toim. Sami Borg ja Heikki Paloheimo. Tampere University Press, Tampere, 243–278.
- Christensen, Ann-Dorte 2001. *Naiset poliittisissa puolueissa.* Teoksessa *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, toim. Christina Bergqvist et al. Edita, Helsinki, 80–102.
- Dahlerup, Drude ja Gulli, Brita 1983. *Pohjolan naisjärjestöt: voimattomia vai vastavoimia?* Teoksessa *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset pohjoismaiden politiikassa*, toim. Elina Haavio-Mannila, Drude Dahlerup, Maud Eduards, Esther Gudmundsdóttir, Beatrice Halsaa, Helga Maria Hernes, Eva Hänninen-Salmelin, Bergthora Sigmundsdóttir, Sirkka Sinkkonen ja Torild Skard. *Pohjoismaiden ministerineuvosto*, Oslo 1983. Minab/Gotab, Stockholm, 9–64.

- Dahlerup, Drude ja Haavio-Mannila, Elina 1983. Yhteenveto. Teoksessa *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*, toim. Elina Haavio-Mannila, Drude Dahlerup, Maud Eduards, Esther Gudmundsdóttir, Beatrice Halsaa, Helga Maria Hernes, Eva Hänninen-Salmelin, Bergthora Sigmundsdóttir, Sirkka Sinkkonen ja Torild Skard. Pohjoismaiden ministerineuvosto, Oslo 1983. Minab/Gotab, Stockholm, 267–280.
- Dahlerup, Drude 1990. *Odotuksen aika on ohi. Naispolitiikan käsikirja*. Suomennos Riitta Suominen-Vesterinen. Pohjoismaiden Ministerineuvosto, Kööpenhamina.
- Dobrowolsky, Alexandra 2003. *Women, Constitutionalism and Contestation: Some Tentative Conclusions*. Teoksessa *Women Making Constitutions. New Politics and Comparative Perspectives*, edited by Alexandra Dobrowolsky & Vivien Hart. Palgrave Macmillan, Hampshire, 236–249.
- Dobrowolsky, Alexandra ja Hart, Vivien 2003. *Introduction: Women, New Politics and Constitutional Change*. Teoksessa *Women Making Constitutions. New Politics and Comparative Perspectives*, edited by Alexandra Dobrowolsky & Vivien Hart. Palgrave Macmillan, Hampshire, 1–35.
- Elsinen, Pertti 1986. *Pielisensuun kunta 1922–1953*. Teoksessa *Joensuun kaupungin historia II–IV*. Kirjapaino Oy Maakunta, Joensuu, 403–609.
- Eskola, Jari ja Suoranta, Juha 2001. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Feminister i farten. 100 år av kvinnopolitik i Svenskfinland*, red. Johanna Aminoff-Winber, Mona Rautelin & Harriet Silius. Schildts förlags Ab. WS Bookwell, Borgå 2007.
- Fulford, Roger 1957. *Votes for Women. The Story of a Struggle*. Faber and Faber Limited, London.
- Goetz, Anne Marie 2003. *Gender and Accountability*. Teoksessa *Women Making Constitutions. New Politics and Comparative Perspectives*, edited by Alexandra Dobrowolsky & Vivien Hart. Palgrave Macmillan, Hampshire, 52–67.
- Graae, Kristiina ja Hietala, Marjatta 1994. *Suullista historiaa. Veteraanikansanedustajat haastateltavina*. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 1. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1994. Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- Haapanen, Pirkko 1974. *Naisten poliittinen osallistuminen ja sen kehitys: vertaileva tutkimus*. Teoksessa *Nainen ja politiikka*, toim. Tapio Koskiahho. Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tutkimuksia 33. 1974, Tampereen yliopisto, Tampere, 19–117.
- Haavio-Mannila, Elina 1970. *Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit* (toinen, tarkistettu painos). WSOY, Porvoo ja Helsinki.
- Hakalehto, Ilkka 1966. *Suomen Kommunistinen Puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928*. Porvoo.
- Hakalehto, Ilkka 1986. *Maalaisliitto–Keskustapuolueen historia 1. Maalaisliitto autonomian aikana 1906–1917*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Hakosalo, Heini 2000. *Akateemisen vallan variaatioita: Naiset saksalaisessa yliopistojärjestelmässä ennen ensimmäistä maailmansotaa*. *Tiede & Edistys* 3/2000, 191–204.
- Hallberg, Pekka et al. 2009. *Presidentin valta. Hallitsijanvallan ja parlamentarismien välinen jännite Suomessa 1919–2009*. Kirjoittajat: Pekka Hallberg, Tuomo Martikainen, Jaakko Nousiainen ja Päivi Tiikkainen. WSOY, Helsinki.

- Haltia, Manja 1949. Marttatoiminta 1899–1949. Marttaliitto ry, Helsinki.
- Harjula, Minna 2008. Suurlakon tyttäret. Teoksessa Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905, toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki, 121–136.
- Hautamäki, Lauri ja Sänkiaho, Risto 1971. Suomen Maaseudun Puolueen kannatus Pohjois-Karjalan maalaiskunnissa vuosien 1962, 1966 ja 1970 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä, toim. Voitto Helander. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna, 108–128.
- Helander, Voitto ja Toivonen, Timo 1971. Vennamolaisen liikkeen paikalliseliitti: sosiaalinen ja poliittinen tausta. Teoksessa Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä, toim. Voitto Helander. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna, 142–163.
- Hellsten, Villiina ja Martikainen, Tuomo 2001. Nuoret ja uusi politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten poliittisista suuntauksista. Tutkimuksia 2001:3, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Hinkkanen, Merja-Liisa 1997. Aleksandra Gripenberg – taistelija ja kansainvälinen naisasianainen. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 193–198.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hokkanen, Kari 1996. Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950. Maalaisliitto–Keskustan historia 3. Otava, Helsinki.
- Hokkanen, Kari 2002. Kekkonen maalaisliitto 1950–1962. Maalaisliitto–Keskustan historia 4. Otava, Helsinki.
- Hokkanen, Ritva 1997. Suomalainen Naisliitto 1907–1997. Ritva Hokkanen koonnut ja kirjoittanut vuodet 1907–1987, Päivi Mattsoff vuodet 1988–1997. Kansallispalvelu Oy.
- Hovi-Wasastjerna, Päivi 1999. Poliitikan kasvot. Poliittisen mainonnan kehityksestä Suomessa sadan vuoden ajalta ja vaalimainonnan tarkastelua vuosina 1907–1999. Oulurepro Oy, Helsinki.
- Huttunen, Veikko ja Sivonen, Tuovi 1974. Kuusjärven–Outokummun historia. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy, Joensuu.
- Hämynen, Tapio 1990. Järvimalmin jalostuksesta puun jalostamiseen – teollisuus ja käsityö 1880–1940. Teoksessa Maakuntien nousu. Kehityksen suuntia Itä-Suomessa, toim. Antero Heikkinen. Snellman-Instituutin julkaisuja 11. Kustannuskiila Oy, Kuopio, 44–78.
- Hölttä, Outi 1982. Suomen puolueiden organisaatiot vuosina 1918–39. Poliittinen historia, Julkaisuja C:17, Turun yliopisto, Turku.
- Ignatius, Tarja 2010. Aatteen kuohuissa. 105 vuotta sosialidemokratiaa Pankakoskella. Saarijärvi.
- Ilmonen, Kaj 2001. Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Sosiaalinen pääoma ja luottamus, toim. Kaj Ilmonen. SoPhi 42. Jyväskylän yliopisto. Kopijyvä Oy, Jyväskylä, 9–38.
- Innala, Aune 1967. Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä 1907–1917. Kirjayhtymä, Helsinki.

- Isohookana-Asunmaa, Tytti 1980. Maalaisliitto Pohjois-Suomessa. Kehitysjakso vuosina 1906–1939. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C osa 29. Turku.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti 2006. Virolaisen aika – Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963–1981. Maalaisliitto–Keskustan historia 5. WSOY, Helsinki.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti 2008. Yhteinen hyvä – paras hyvä. Kerttu Saalastin elämäkerta. Kerttu Saalasti säätii, 2008. Painotalo Suomenmaa, Oulu.
- Jalalzai, Farida 2009. Political Development and Women’s Status around the World. Teoksessa Women and Politics around the World. A Comparative History and survey. Volume One: Issues, edited by Joyce Gelb and Marian Lief Palley. ABC-CLIO, Inc. California, 29–51.
- Jallinoja, Riitta 1983. Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.
- Julkunen, Raija 1992. Hyvinvointivaltio käännekohtassa. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija 1999. Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio. Suomi vertailussa. Teoksessa Suomalainen nainen. Kirjoittajat: Satu Apo, Anu Pylkkänen, Maria Lähteenmäki, Jaana Kuusipalo, Raija Julkunen, Anna-Maija Lehto, Paavo Nikula, Katarina Eskola ja Aili Nenola. Otava, Helsinki, 79–100.
- Julkunen, Raija 2001. Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Vastapaino, Tampere.
- Jutikkala, Eino 1955. Poliittisia ilmastoja ja ilmaston vaihteluita. Suomalainen Suomi 2/1955, 75–81.
- Jutikkala, Eino 1962. Säätyvaltiopäivien valitsijakunta, vaalit ja koostumus. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia neljäs osa. Eduskunnan historiakomitea, Helsinki. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1974, 7–145.
- Jutikkala, Eino 1977. ”Ensimmäinen tasavalta” (1919–1945). Teoksessa Suomen poliittinen historia 1809–1975, 2. osa. Vuodet 1905–1975. Kirjoittajat Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Keijo K. Kulha. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva, 117–250.
- Jutila, Karina 2003. Yksillä säännöillä, kaksilla korteilla? Empiirinen tutkimus Suomen Keskustan sisäisestä päätöksenteosta. Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Järvelin, Esko 1988. Vaalien vartiotulta – Joensuun Työväenyhdistys 1888–1988. Kirjapaino Koliprint Oy/ Kansan Voima Oy, Joensuu.
- Kaarninen, Mervi 1997. Hedvig Gebhard: Pellervossa, parlamentissa ja puutarhassa. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 177–192.
- Karttunen, Seija 2010. Suomen Liberaalipuolueiden historia Pohjois-Karjalassa 1906–2006. Pohjois-Karjalan Lehti Oy, Joensuu.
- Karvonen, Lauri 2009. Poliitiikan henkilöityminen. Teoksessa Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007, toim. Sami Borg ja Heikki Paloheimo. Tampere University Press, Tampere, 94–125.

- Katainen, Elina 1994. Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990. KSL kirjat. Tammer-Paino, Tampere.
- Katainen, Elina 1997. Jenny Nuotion piipahdus parlamentissa. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 122–125.
- Katainen, Elina, Kinnunen, Tiina, Packalén, Eva ja Tuomaala, Saara 2005. Naiset historiankirjoittajina. Teoksessa Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa, toim. Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén ja Saara Tuomaala. SKS, Helsinki, 11–49.
- Kinnunen, Erkki 2006a. Omalle maakunnalle, yhteiselle hyvälle. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1936–2006. Gummerus Kirjapaino Oy, 2006.
- Kinnunen, Erkki 2006b. Punavihreää politiikkaa. Teoksessa Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939, toim. Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. SKS, Helsinki, 397–420.
- Kinnunen, Merja 2001. Luokiteltu sukupuoli. Vastapaino, Tampere.
- Korppi-Tommola, Aura 1984. Teollistumisen vaikutus naisten elinoloihin. Teoksessa Sukupuolten tasa-arvo historiassa. Kirjoittajat: Elina Haavio-Mannila, Aura Korppi-Tommola ja Päivi Setälä. Kouluhallitus. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 23–39.
- Korppi-Tommola, Aura 2006. Vuosisadan naisparlamentaarikkoja. Teoksessa Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 4. Kirjoittajat: Irma Sulkunen, Maria Lähteenmäki ja Aura Korppi-Tommola. Edita, Helsinki 211–279.
- Koskiahho, Tapio 1974. Naiset päätöksentekijöinä Suomessa 1970-luvun alussa. Teoksessa Nainen ja politiikka, toim. Tapio Koskiahho. Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tutkimuksia 33. 1974, Tampereen yliopisto, Tampere, 3–18.
- Koskiahho, Tapio 1977. Vaaliliittoutuminen eduskuntavaaleissa. Tutkimus puolueiden vaaliliitosta 1907–1975 ja vaaliliittoutumispoliitikasta vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaaleissa. Valtiotieteellisen Yhdistyksen Julkaisusarja, Poliitiikan tutkimuksia 16. Kirjapaino Sanan Tie, Tampere.
- Koskinen, Pirkko K. 1997. Äänioikeuden lainsäädäntöhistoriaa. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 26–41.
- Kuisma, Markku 1985. Kuparikaivoksesta suuryhtiöksi. Outokumpu 1910–1985. Outokumpu Oy, Helsinki.
- Kuitunen, Soile 1997. Naiset politiikan uraportilla – ikuisia häviäjiä? Teoksessa Kansalaisesta aktiiviksi, aktiivista edustajaksi. Tutkimus vuoden 1995 eduskuntavaaleista ja niiden ehdokasasetteluista, toim. Voitto Helander, Soile Kuitunen ja Lauri Paltemaa. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 51, Turun yliopisto, Turku, 38–52.
- Kuitunen, Soile 1998. Naisten poliittinen rekrytoituminen vuoden 1995 eduskuntavaaleissa ja niiden ehdokasasetteluissa. Poliitika 40:1, 1998, 22–37.

- Kuitunen, Soile 2008. Vaalit ja ehdokkaiden asettaminen. Teoksessa Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä, toim. Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio. WSOY, Helsinki, 109–133.
- Kulha, Keijo, K. 1977. Uudelleenorientoituminen – sodanjälkeinen aika. Teoksessa Suomen poliittinen historia 1809–1975, 2. osa. Vuodet 1905–1975. Kirjoittajat: Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Keijo K. Kulha. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva, 251–300.
- Kupiainen, Heikki 1990. Pientilavaltaisuuden juuret: maanomistusolot 1890–1941. Teoksessa Maakuntien nousu. Kehityksen suuntia Itä-Suomessa, toim. Antero Heikkinen. Snellman-Instituutin julkaisuja 11. Kustannuskiila Oy, Kuopio, 25–43.
- Kupiainen, Heikki 1991. Maaseudun ongelmien juuria maanomistusolojen näkökulmasta. Teoksessa Maaseutuväkeä, hengen ja ruumiin kulttuuria. Kokoelma artikkeleita Antero Heikkisen tutkimusaloilta, toim. Tapio Hämynen ja Antti Laine. Historian tutkimuksia N:o 8, Humanistinen tiedekunta, Joensuun yliopisto, Joensuu, 171–188.
- Kupiainen, Heikki 2007. Savotta-Suomen synty, kukoistus ja hajoaminen. Talonpoikaisen maanomistuksen muutos ja elinkeinot Savossa ja Pohjois-Karjalassa 1850–2000. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 79, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Kupiainen, Pekka ja Elsinen, Pertti 1984. Liikenne. Teoksessa Nurmeksen kunnallishallinto 1865–1972, toim. Pertti Elsinen. Länsi-Savo Oy, Mikkeli, 195–220.
- Kuusipalo, Jaana 1989. Naisena politiikan huippupaikoille. Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926–1986. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia, Sarja A N:o 13. Tampere.
- Kuusipalo, Jaana 1999. Suomalaiset naiset politiikassa. Teoksessa Suomalainen nainen. Kirjoittajat: Satu Apo, Anu Pylkkänen, Maria Lähtenmäki, Jaana Kuusipalo, Raija Julkunen, Anna-Maija Lehto, Paavo Nikula, Katarina Eskola ja Aili Nenola. Otava, Helsinki, 55–78.
- Kuusipalo, Jaana 2011. Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa. Acta Universitatis Tamperensis 1614. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kuusisto, Janne 2006. Liite 1. Naiskansanedustajat 1907–2006 ja liite 2. Naisministerit hallituksittain. Teoksessa Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 4. Kirjoittajat Irma Sulkunen, Maria Lähtenmäki ja Aura Korppi-Tommola. Edita, Helsinki, 298–325.
- Lackman, Matti 1985. Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939. Scripta Historica X. Acta Societatis Historicae Ouluensis. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu.
- Lahtinen, Mikko 2009. Hyvinvointivaltion tulevaisuus ja kamppailut hegemoniasta. Teoksessa Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin, toim. Heikki Taimio. Työväen Sivistysliitto, Helsinki, 303–318.
- Laitinen, Erkki 1995. Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus. Teoksessa Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta, toim. Erkki Laitinen. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 52–138.
- Lakio, Matti 1975. Teollisuuden kehittyminen Itä-Suomessa 1830–1940. Aluehistoriallinen tutkimus teollisuudesta Kuopion ja Mikkelin läänissä. Itä-Suomen Instituutti sarja A:5, Mikkeli.

- Laulajainen, Pertti 1979. Sosialidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen. Itä-Suomen Instituutin julkaisusarja A:6, Mikkeli.
- Lehtilä, Hannu 2005. Tarja Halonen–Yksi meistä. Otava, Helsinki.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 1994. Suomalainen Puolue 1905–1918. Teoksessa Suomalaiskansallinen Kokoomus osa 1. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Kirjoittajat: Pirkko Leino-Kaukiainen ja Ari Uino. Suomen Kansalliskirja Oy. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala, 9–254.
- Liikanen, Ilkka 1995. Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Historiallisia tutkimuksia 191, SHS, Helsinki.
- Lindman, Sven 1968. Vuosien 1917 ja 1918 valtiopäivät. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia kuudes osa. Eduskunnan historiakomitea, Helsinki. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 7–328.
- Lovenduski, Joni 1986. Women and European Politics. Contemporary Feminism and Public Policy. Wheatsheaf Books Ltd. Distributed by Harvester Press, Brighton.
- Lähteenmäki, Maria 1995. Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa. Bibliotheca historica 2, SHS, Helsinki.
- Lähteenmäki, Maria 1997. Yrittäjä ja työväenjohtaja Ida Aalle-Teljo. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 63–80.
- Lähteenmäki, Maria 2000. Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa. Sosialidemokraattiset Naiset–Socialdemokratiska Kvinnor, Helsinki.
- Lähteenmäki, Maria 2006. Naiset tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta. Teoksessa Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 4. Kirjoittajat: Irma Sulkunen, Maria Lähteenmäki ja Aura Korppi-Tommola. Edita, Helsinki, 83–210.
- Majoinen, Kaija ja Hänninen-Salmelin, Eva 1998. Naiset paikallispolitiikassa. Näkökulma naisiin politiikan prosessin kehittäjinä, vetäjinä ja arjen johtajina. Acta nro 99. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Martikainen, Pekka, Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna 2002. Äänestysaktiivisuuden sosioekonominen perusta. Teoksessa Tuomo Martikainen ja Hanna Wass: Äänettömät yhtiömiehet. Tutkimus osallistumisesta vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin. Vaalit 2002:1, Tilastokeskus, Helsinki, 34–58.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna 2002. Äänettömät yhtiömiehet. Tutkimus osallistumisesta vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin. Vaalit 2002:1, Tilastokeskus, Helsinki.
- Martikainen, Tuomo ja Yrjönen, Risto 1991. Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos. Tutkimuksia 178, Tilastokeskus, Helsinki.
- Mattila, Mikko ja Sänkiäho, Risto 2005. Luottamus poliittiseen järjestelmään. Teoksessa Vaalit ja demokratia Suomessa, toim. Heikki Paloheimo. WSOY, Helsinki, 73–87.
- Mickelsson, Rauli 2007. Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä. Vastapaino, Tampere.
- Miettunen, Katja-Maria 2009. Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentä-luku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona. Bibliotheca Historica 126. SKS, Helsinki.

- Mustakallio, Sinikka 1996. Nainen ja ääni. 90 vuotta naisten äänioikeutta. Opintotoiminnan Keskusliitto OK ry, Helsinki.
- Mylly, Juhani 1989. Maalaisliitto–Keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Narud, Hanne-Marthe, Pedersen, Mogens N. ja Valen, Henry 2002. Conclusions. Teoksessa Party Sovereignty and Citizen Control. Selecting Candidates for Parliamentary Elections in Denmark, Finland, Iceland and Norway, edited by Hanne Marthe Narud, Mogens N. Pedersen & Henry Valen. University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 253. University Press of Southern Denmark, Odense, 217–227.
- Nenola, Aili 1999. Suomalainen naistutkimus. Tasa-arvuskosta ongelmien tiedostamiseen. Teoksessa Suomalainen nainen. Kirjoittajat: Satu Apo, Anu Pylkkänen, Maria Lähteenmäki, Jaana Kuusipalo, Raija Julkunen, Anna-Maija Lehto, Paavo Nikula, Katarina Eskola ja Aili Nenola. Otava, Helsinki, 159–169.
- Nevala, Arto 1983. Joensuun korkeakoulun perustamisvaiheet. Pohjois-Karjalan Yliopistoseura, Joensuu.
- Nikula, Paavo 1999. Suomalainen tasa-arvopolitiikka. Teoksessa Suomalainen nainen. Kirjoittajat: Satu Apo, Anu Pylkkänen, Maria Lähteenmäki, Jaana Kuusipalo, Raija Julkunen, Anna-Maija Lehto, Paavo Nikula, Katarina Eskola ja Aili Nenola. Otava, Helsinki, 129–145.
- Noponen, Martti 1964. Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja, Poliitiikan tutkimuksia 6. WSOY, Porvoo–Helsinki.
- Noponen, Martti 1989. Valitsemisprosessi, ehdokasasettelu ja vaaliliittoutuminen. Kansanedustajien sosiaalinen tausta. Eduskunnan jäsenistön vaihtuvuus ja lainsäätäjän ura. Teoksessa Suomen kansanedustusjärjestelmä, toim. Martti Noponen. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva, 101–164.
- Norris, Pippa 1985. Women’s Legislative Participation in Western Europe. Teoksessa Women and Politics in Western Europe, edited by Sylvia Bashevkin. Frank Cass and Company Limited, London, 90–101.
- Norris, Pippa 1996. Women Politicians: Transforming Westminster? Teoksessa Women in Politics, edited by Joni Lovenduski & Pippa Norris. Hansard Society Series in Politics and Government 4. Series Editor F.F. Ridley. Oxford University Press Inc., New York, 91–104.
- Nousiainen, Jaakko 1956. Kommunismi Kuopion läänissä. Ekologinen tutkimus kommunismin joukkokannatukseen vaikuttavista tekijöistä Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy, Joensuu.
- Nousiainen, Jaakko 1972. Muuttuva puoluelaitos. Teoksessa Protestivaalit nuorisovaalit. Tutkielmia kansanedustajien vaaleista 1966, 1970 ja 1972, toim. Pertti Pesonen. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja, Poliitiikan tutkimuksia 12. Ylioppilastuki ry, Helsinki–Tampere, 418–431.
- Nygård, Toivo 1982. Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot. Studia Historica Jyväskyläläisiä 25. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

- Oksanen, Matti 1989. Poliittinen sosialisatio kiinnostuksen herättäjänä ja asenteiden kehittäjänä. Teoksessa Suomen kansanedustusjärjestelmä, toim. Martti Noponen. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva, 83–100.
- Ollila, Anne 1993. Suomen kotien päivä valkenee...Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 173, SHS, Helsinki.
- Ollila, Anne 1997. Vahvojen naisten puolestapuhujat: Lucina Hagman ja Alli Nissinen. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 262–277.
- Ollila, Anne 2007. Ammattina kansan edustaminen. Teoksessa Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 5. Edita, Helsinki, 9–171.
- Oskarson, Maria 1995. Gender gaps in Nordic voting behaviour. Teoksessa Women in Nordic Politics. Closing the Gap, edited by Lauri Karvonen & Per Selle. Dartmouth, Aldershot, 59–81.
- Palmunen, Ritva 1992. Aitanpolulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906–1985. Suomen Keskustanaiset ry, Helsinki.
- Paloheimo, Heikki 2007. Eduskuntavaalit 1907–2003. Teoksessa Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 5. Edita, Helsinki, 173–369.
- Paloheimo, Heikki ja Borg, Sami 2009. Eduskuntavaalit yleisdemokratian aikakaudella. Teoksessa Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007, toim. Sami Borg ja Heikki Paloheimo. Tampere University Press, Tampere, 357–376.
- Paloheimo, Heikki ja Raunio, Tapio 2008. Suomen puolueiden nykytila ja tulevaisuuden haasteet. Teoksessa Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä, toim. Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio. WSOY, Helsinki, 209–219.
- Partanen, Jukka 2006a. Suurlakko 1905 Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939, toim. Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. SKS, Helsinki, 341–342.
- Partanen, Jukka 2006b. Tovereissamme meissä on voima. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirijärjestö 1906–2006. Pohjois-Karjalan sos.dem. piiri ry, Joensuu.
- Partanen, Jukka 2006c. Kansallisen kahtiajaon aika. Teoksessa Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939, toim. Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. SKS, Helsinki, 352–379.
- Partanen, Jukka 2006d. Isänmaan asialla. Teoksessa Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939, toim. Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. SKS, Helsinki, 380–392.
- Pekonen, Kyösti 1998. Poliittikka urbaanissa betonilähiössä. SoPhi Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 20. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Pekonen, Kyösti 2000. Demokratia ja vaalit. Teoksessa Vaalista vaaliin: Vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituhatosen vaihteessa, toim. Villiina Hellsten, Tuomo Martikainen ja Kyösti Pekonen. Acta Politica, Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki, 17–44.
- Pesonen, Pertti, Sänkiäho, Risto ja Borg, Sami 1993. Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.

- Pitkänen, Weijo 1989. Kansanedustaja poliittisen vallan käyttäjänä. Teoksessa Suomen kansanedustusjärjestelmä, toim. Martti Noponen. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva, 255–351.
- Pohjonen, Juha 2006. Levoton itäraja – vakoilijoita, loikkareita, luoteja. Teoksessa Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939, toim. Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. SKS, Helsinki 393–394.
- Pugh, Martin 1994. The Impact of Women's Enfranchisement in Britain. Teoksessa Suffrage and Beyond. International Feminist Perspectives, eds. Caroline Daley & Melanie Nolan. New York University Press, New York, 313–328.
- Pulkkinen, Tuija 1998. Postmoderni politiikan filosofia. Gaudeamus, Helsinki.
- Putnam, Robert D. 1993. Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, Princeton.
- Pylkkänen, Anu 1999. Suomalainen tasa-arvo. Agraarinen perintö ja valtioon kiinnittynyt yksityisyys. Teoksessa Suomalainen nainen. Kirjoittajat: Satu Apo, Anu Pylkkänen, Maria Lähteenmäki, Jaana Kuusipalo, Raija Julkunen, Anna-Maija Lehto, Paavo Nikula, Katarina Eskola ja Aili Nenola. Otava, Helsinki, 24–38.
- Raam, Nina Cecilie 1995a. The political representation of women: a bird's eye view. Teoksessa Women in Nordic Politics. Closing the Gap, edited by Lauri Karvonen & Per Selle. Dartmouth, Aldershot, 25–55.
- Raam, Nina Cecilie 1995b. Women in local democracy. Teoksessa Women in Nordic Politics. Closing the Gap, edited by Lauri Karvonen & Per Selle. Dartmouth, Aldershot, 249–280.
- Ramsay, Alexandra 1997. Dagmar Neovius–nainen ja kaksoiskotka. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 278–300.
- Rannikko, Pertti 1989. Metsätyö-pienviljelykylä. Tutkimus erään yhdyskuntatyyppin noususta ja tuhosta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 12, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Rantala, Onni 1970. Suomen poliittiset alueet I. Poliittisten aatteiden levinneisyys 1907–58 (toinen, uudistettu ja täydennetty painos). Turku.
- Rantala, Onni 1971. Äänestysosanotto. Eduskuntavaalien tulokset. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia yhdeksäs osa. Eduskunnan historiakomitea, Helsinki. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 466–517.
- Rantala, Onni 1982. Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980 (toinen, tarkistettu ja täydennetty painos). Gaudeamus, Helsinki.
- Rasila, Viljo 1970. Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918. Historiallisia tutkimuksia 81, SHS, Helsinki. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Rasila, Viljo 1977. Suomen poliittisen historian vuodet 1905–1919. Teoksessa Suomen poliittinen historia 1809–1975, 2. osa. Vuodet 1905–1975. Kirjoittajat: Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Keijo K. Kulha. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva, 9–115.
- Renvall, Pentti 1983. Nykyajan historiantutkimus, 2. painos. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.

- Riikonen, Eija 2000. "Ei puheita, vaan hauskanpitoa". SDP:n naisten kampanjat eduskuntavaaleissa 1999. Teoksessa Vaalista vaaliin: Vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituuhannen vaihteessa, toim. Villiina Hellsten, Tuomo Martikainen ja Kyösti Pekonen. Acta Politica, Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki, 70–94.
- Ruostetsaari, Ilkka 1998. Poliitiikan professionalisoituminen ja poliittisen luokan muotoutuminen Suomessa. Julkaisuja 3/1998, Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Ruostetsaari, Ilkka 1999. Kansanedustajaksi rekrytoituminen ja vaalimenestykseen vaikuttavat tekijät. Tapaustutkimus vuoden 1999 eduskuntavaaleista Pirkanmaan vaalipiirissä. Poliitiikka 41:2, 1999, 80–102.
- Ruostetsaari, Ilkka 2006. Poliittisen rekrytaation muuttuminen Suomessa: puoluejärjestöistä poliittiseen luokkaan. Teoksessa Demokratia ja poliittinen osallistuminen. Scripta in honorem professoris Heikki Paloheimo sexagesimum annum complentis, toim. Jyrki Käkönen ja Jukka Paastela. Studia Politica Tamperensis 15, Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto, Tampere, 238–253.
- Räty, Reetta 2000. Uusi sukupolvi – uutta politiikkaa? Nuorten kansanedustajaehdokkaiden poliittinen ajattelu. Teoksessa Vaalista vaaliin: Vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituuhannen vaihteessa, toim. Villiina Hellsten, Tuomo Martikainen ja Kyösti Pekonen. Acta Politica, Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki, 47–69.
- Saalasti, Kerttu 1966. Yhteistyöllä rakennetaan. Teoksessa Heräävä maaseutu VIII. Keskustapolitiikkaa, toim. Matti Isoviita. Keskustapuolueen 60-vuotisjuhlaulkaisu. Helsingissä 1966 Keskustapuolue. Kansalliskirjapaino Oy, Lappeenranta, 55–67.
- Saarela, Tauno 1996. Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry. Tammer-Paino, Tampere.
- Saarelainen, Asko 1991. Asutustoiminta ja pellonvarausjärjestelmä Pohjois-Karjalan maatilarakenteen muovaajana. Teoksessa Maaseutuväkeä, hengen ja ruumiin kulttuuria. Kokoelma artikkeleita Antero Heikkisen tutkimusaloilta, toim. Tapio Hämynen ja Antti Laine. Historian tutkimuksia N:o 8, Humanistinen tiedekunta, Joensuun yliopisto, Joensuu, 189–206.
- Saarelainen, Asko 1995. Raivaussavuista euroaikaan. Pielisjärven maaseutu yhteiskunnan muutoksissa 1945–1995. Teoksessa Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta, toim. Erkki Laitinen. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 184–238.
- Saarinen, Aino 1974. Naisten poliittinen toiminta yhteiskunnallisen aseman heijastajana. Tutkimus suomalaisista naiskansanedustajista vuoden 1968 valtiopäivillä. Teoksessa Nainen ja politiikka, toim. Tapio Koskiahho. Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tutkimuksia 33. 1974, Tampereen yliopisto, Tampere, 118–199.
- Saloheimo, Veijo 1973. Kaskesta karjaan. Satakuusikymmentä vuotta pohjois-karjalaista maataloutta. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy, Joensuu.
- Salokorpi, Hannu 1988. Pietarin tie. Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista Tarton rauhaan 1899–1920. Historiallisia tutkimuksia 145, SHS, Helsinki.
- Sassi, Sinikka 2000. Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista. Viestinnän laitos, Viestinnän julkaisuja 3, Helsingin yliopisto, Helsinki.

- Siisiäinen, Martti 1979. Kansallisen kulttuurin nousu ja maaseutu. Tutkimus Pohjois-Karjalan henkisen kulttuurin organisoitumisesta vuosina 1860–1918. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 40, Joensuun korkeakoulu, Joensuu.
- Siisiäinen, Martti 1990. Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle. Tutkijaliitto.
- Siiskonen, Pirjo 1990. Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenaikaistuessaa. Tutkimus maatilän emännän ja isännän muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli, Julkaisuja 7. Mikkeli.
- Siltala, Juha 1985. Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Otava, Helsinki.
- Simola, Marja 2007. Näin meillä neuvottiin. Sata vuotta marttaneuvontaa Pohjois-Karjalassa Pohjois-Karjalan Martat 1907–2007. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Simola, Marja 2008. Tahtonaisia. Kiteen marttayhdistys 1908–2008. Julkaisija: Kiteen Marttayhdistys ry. Saarijärven Offset Oy.
- Sinkkonen, Sirkka ja Haavio-Mannila, Elina 1980. Naisliikkeen heijastuminen kansanedustajien lainsäädäntötoiminnassa: mies- ja naiskansanedustajien 1907–1977 valtiopäivillä tekemien aloitteiden vertailu. *Politiikka* 2/1980, 101–117.
- Skard, Torild ja Haavio-Mannila, Elina 1983a. Naisten liikkeellelähtö vaaleissa. Teoksessa *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*, toim. Elina Haavio-Mannila, Drude Dahlerup, Maud Eduards, Esther Gudmundsdóttir, Beatrice Halsaa, Helga Maria Hernes, Eva Hänninen-Salmelin, Bergthora Sigmundsdóttir, Sirkka Sinkkonen ja Torild Skard. Pohjoismaiden ministerineuvosto, Oslo 1983. Minab/Gotab, Stockholm, 65–85.
- Skard, Torild ja Haavio-Mannila, Elina 1983b. Naiset parlamenteissa. Teoksessa *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*, toim. Elina Haavio-Mannila, Drude Dahlerup, Maud Eduards, Esther Gudmundsdóttir, Beatrice Halsaa, Helga Maria Hernes, Eva Hänninen-Salmelin, Bergthora Sigmundsdóttir, Sirkka Sinkkonen ja Torild Skard. Pohjoismaiden ministerineuvosto, Oslo 1983. Minab/Gotab, Stockholm, 87–129.
- Smolander, Jyrki 2000. Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”. Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. *Bibliotheca historica* 63, SKS, Helsinki.
- Sohlstén, Jemina 2007. Liikkeen voima. Teoksessa *Edellä! Vihreä liitto 20 vuotta*, toim. Tanja Remes ja Jemina Sohlstén. *Vihreä Sivistysliitto ry*, Helsinki, 27–57.
- Soiikkanen, Hannu 1975. Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Vaasa.
- Soiikkanen, Hannu 1991. Kohti kansanvaltaa 3. 1944–1952. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Helsinki.
- Sulkunen, Irma 1989. Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Kustannusosakeyhtiö Hanki ja Jää, Helsinki.
- Sulkunen, Irma 1997. Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997. Kustantaja: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 11–25.

- Sulkunen, Irma 2006. Suomi naisten äänioikeuden edelläkävijänä. Teoksessa *Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 4*. Kirjoittajat: Irma Sulkunen, Maria Lähteenmäki ja Aura Korppi-Tommola. Edita, Helsinki, 9–81.
- Sulkunen, Irma 2008. Naisten voitto. Teoksessa *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*, toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki, 75–96.
- Sundberg, Jan 1995. Women in Scandinavian party organizations. Teoksessa *Women in Nordic Politics. Closing the Gap*, edited by Lauri Karvonen & Per Selle. Dartmouth, Aldershot, 83–111.
- Suomen Kartasto 1910. Toimituskomitea: Max Alfthan et al. Suomen Maantieteellinen Seura, Helsinki 1911.
- Suomen Laki II 1999. Lakimiesliiton Kustannus. Länsi-Savo Oy, Mikkeli 1999.
- Suomenmaa. Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja. VIII. Kuopion lääni. WSOY, Porvoo 1927.
- Sänkiäho, Risto 1986. Poliittinen vieraantuminen. Teoksessa *Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa*, toim. Jaakko Nousiainen ja Matti Wiberg. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, osa 57. Turun yliopisto, Turku, 81–127.
- Tarasti, Lauri & Taponen, Heimo 1990. Suomen vaalilainsäädäntö (2. tarkistettu painos). VapK-Kustannus, Helsinki.
- Tarasti, Lauri & Taponen, Heimo 1996. Suomen vaalilainsäädäntö (3. tarkistettu painos). Oy Edita Ab, Helsinki.
- Tarasti, Lauri 1998. Suomen vaalilainsäädäntö (4. tarkistettu painos). Oy Edita Ab, Helsinki.
- Tarkiainen, Tuttu 1971. Eduskunnan valitseminen 1907–1963. Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia yhdeksäs osa. Eduskunnan historiakomitea*, Helsinki. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 9–465.
- Tarkka, Jukka 1977. 13. ARTIKLA. Suomen sotasyllisyyskysymys ja liittoutuneiden sotarikospoliittika vuosina 1944–1946. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.
- Timonen, Pertti 1972. Edustajaehdokkaiden valikoituminen puoluejärjestöjen jäsenäänestyksessä. Teoksessa *Protestivaalit nuorisovaalit. Tutkielmia kansanedustajien vaaleista 1966, 1970 ja 1972*, toim. Pertti Pesonen. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja, Poliitiikan tutkimuksia 12. Ylioppilastuki ry, Helsinki–Tampere, 256–285.
- Timonen, Pertti 1981. Puolueiden ehdokkaiden asettaminen eli kansanedustajain vaalilain 26 §:n ja 26 a–26 f §:ien syntyä, soveltamista ja seurauksia. Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tutkimuksia 58, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Tirkkonen, Suvi 1989. Kohennusta koteihin. Joensuun Marttayhdistys 1899–1989. Loimaan kirjapaino Oy.
- Tuominen, Uuno 1958. Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta 1907–1916. Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia viides osa. Eduskunnan historiakomitea*, Helsinki. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki, 163–411.
- Tuononen, Terhi 2003. Eteen onnen armahan synnyinmaan. Pohjois-Karjalan Lotta Svärd 1921–1944. Julkaisija: Pohjois-Karjalan Lottaperinne ry, Joensuu.
- Uimonen, Risto 2001. Riisuttu presidentti. Kuinka valtionpäältä vietiin valta ja hänestä tehtiin tavallinen kuolevainen. WSOY, Helsinki.

- Uino, Ari 1994. Kansallinen Kokoomus 1918–1929. Teoksessa *Suomalaiskansallinen Kokoomus osa 1. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929*. Kirjoittajat: Pirkko Leino-Kaukiainen ja Ari Uino. Suomen Kansalliskirja Oy. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala, 255–629.
- Uola, Mikko 1982. *Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*. Otava, Helsinki.
- Vares, Vesa 2000. *Varpuset ja pääskysset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen Puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. Historiallisia tutkimuksia 206*, SKS, Helsinki.
- Vares, Vesa 2007. *Kokoomus ja demokratian kriisi 1929–1939*. Teoksessa *Suomalaiskansallinen Kokoomus osa 2. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929–1944*. Kirjoittajat: Vesa Vares ja Ari Uino. Edita, Helsinki, 12–373.
- Vares, Vesa 2008. *Suomalaiskansallinen Kokoomus osa 3. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1944–1966*. Edita, Helsinki.
- Vares, Vesa 2009. *Kokoomusnaisten matka kodista kabinettiin. Kokoomuksen Naisten Liiton ja Suomalaisen Puolueen Naisjärjestöjen Liiton historia 1906–1983*. Kokoomuksen Naisten Liitto, Helsinki.
- Vatanen, Eero 1986. *Pohjois-Karjalan teollisuus 1910–1982*. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita N:o 7/1986, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Weber, Max 2009. *Tiede ja politiikka – kutsumus ja ammatti*. Alkuteos: *Politik als Beruf (1919)* ja *Wissenschaft als Beruf (1919)*. Suomentanut Tapani Hietaniemi ja Risto Hannula. Vastapaino, Tampere.
- Women in Parliament: Beyond Numbers. A Revised Edition*, Editors Julie Ballington & Azza Karam. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm 2005.

Liitteet

LIITE 1. PUOLUEIDEN EHDOKKAAT SUKUPUOLEN MUKAAN EDUSKUNTAVAALEISSA 1907–1917 KUOPION LÄÄNIN ITÄISESSÄ VAALIPIIRISSÄ

Vaalit	SDP		Suom. p.		Nuors. p.		ML		Muut	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
1907	1	7	1	11	2	9	-	-	-	2 ¹
1908	-	11	1	8	1	9	-	4	-	3 ²
1909	1	10	1	6	1	7	-	6	-	-
1910	1	11	1	5	-	6	-	6	-	-
1911	1	10	-	4	-	5	-	3	-	-
1913	3	8	-	10	1	6	-	8	-	-
1916	1	10	-	7	1	7	-	7	-	-
1917	-	9	1 ³	2 ³	1 ³	3 ³	-	10	-	3 ³
Yht.	8	76	5	53	7	52	-	44	-	8

¹ "Koko kansan onni ja hyvinvointi".

² "Oikeutta kaikille".

³ Edistyspuolueiden vaaliliitto: Suomalainen puolue (3), Nuorsuomalainen puolue (4) ja Kansanpuolue (3).

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1907–1917. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Kuopion läänin itäisen vaalipiirin ehdokaslistojen yhdistelmät edustajain vaaleissa 1907, 1909–1911. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus; Karjalan Sanomat 9.3.1907, 30.6.1908; Karjalatar 25.6.1908.

LIITE 2. KUOPION LÄÄNIN ITÄISEN VAALIPIIRIN NAISEHDOKKAAT EDUSKUNTAVAALEISSA 1907–1917

Vaalit	Naisehdokas	Arvo, ammatti tai toimi	Kotikunta	Puolue	Valittu kansanedustajaksi tai varaedustajaksi ¹
1907	Jenny Maria Kilpiäinen	kutoja	Viipuri	SDP	kansanedustaja
	Tilma Hainari (Forsström) ²	tohtorin rouva	Helsinki	Suom.p.	2. varaedustaja
	Liekko Hakulinen ³	emäntä	Kiihtelysvaara	Nuors.p.	
	Sohvi Reijonen	opettajatar	Joensuu	Nuors.p.	2. varaedustaja
1908	Tilma Hainari ⁴	tohtorin rouva	Helsinki	Suom.p.	
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Nuors.p.	
1909	Mimmi Turunen	torpantyttö	Tohmajärvi	SDP	kansanedustaja
	Anna Margaretha Terä	käsityönopeettajan rouva	Kontiolahti	Suom.p.	
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Nuors.p.	
1910	Mimmi Turunen	torpantyttö	Tohmajärvi	SDP	kansanedustaja
	Anna Margaretha Terä	käsityönopeettajan rouva	Kontiolahti	Suom.p.	
	Helena Vatanen	vaimo	Eno	SDP	kansanedustaja
1913	Mimmi Haapasalo	vahtimestarin vaimo	Joensuu	SDP	kansanedustaja
	Aura Kiiskinen	puhuja	Helsinki	SDP	5
	Ada Maria Nousiainen	ompelijatar	Joensuu	SDP	6
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Nuors.p.	
1916	Ada Kurkinen	vaimo	Kontiolahti	SDP	1. varaedustaja 2. varaedustaja
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Nuors.p.	1. varaedustaja
1917	Anna Margareetta Terä	rouva	Kontiolahti	Suom.p.	
	Augusta Laine	emäntä	Joensuu	Nuors.p.	kansanedustaja

¹ Lähteissä osassa vaalituloksia mainittu yksi varaedustaja, osassa kaksi varaedustajaa.

² Tilma Hainari oli ehdokkaana myös Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä.

³ Liekko Hakulinen oli myös Evankelis-luterilaisten kristillismielisten kannattama ehdokas.

⁴ Tilma Hainari oli ehdokkaana myös Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä.

⁵ Aura Kiiskinen valittu kansanedustajaksi Uudenmaan läänin vaalipiirissä.

⁶ Ada Maria Nousiaista ei huomioitu tulosten laskennassa, koska hän ei ollut vaalioikeutettu.

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1907–1917. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Kuopion läänin itäisen vaalipiirin ehdokaslistojen yhdistelmät edustajain vaaleissa 1907, 1909–1911. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1907–1917. Tilastokeskus; Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II; Karjalan Sanomat 9.3.1907, 30.6.1908; Karjalatar 25.6.1908.

LIITE 3. NAISEHDOKKAIDEN VALITSIJAYHDISTYKSEN VAALITUNNUS EDUSKUNTAVAALEISSA 1907–1917 KUOPION LÄÄNIN ITÄISESSÄ VAALIPIIRISSÄ

Vaalit	Valitsijayhdistyksen "yleispyrintö" ¹	Naisehdokas	Puolue
1907	Kunnallinen äänioikeus.	Jenny Kilpiäinen	SDP
1907	Suomalainen puolue. Suomalaisuus ja kansanvaltaisuus uskonnon pohjalla. Suomalainen puolue. Rautatie. Edistystä syrjäseuduille.	Tilma Hainari	Suom.p.
1907	Kristillisuus on kansan voima.	Liekko Hakulinen	Nuors.p. ²
1907	Kieltolaki ja manttaalirasitusten poistaminen. Kansanvaltaisia uudistuksia.	Sohvi Reijonen	Nuors.p.
1908	Suomalainen puolue. Uskonto, siveellisyys, raittius. Suomalaisuus voittoon, kansa valtaan. Maata maattomille. Kansan rauhallinen edistys kristillisyyden pohjalla.	Tilma Hainari	Suom.p.
1909	Työväen ja pikkuviljelijäin edut.	Mimmi Turunen	SDP
1909	Suomalainen puolue. Kansanvaltainen edistys. Suomalainen puolue. Kansan edistys kristinuskon pohjalla.	Anna Terä	Suom.p.
1910	Oikeutta kaikille.	Mimmi Turunen	SDP
1910	Suomalainen työväenliitto. Maalaiskansan etu.	Anna Terä	Suom.p.
1913	Oikeutta kaikille.	Augusta Laine	Nuors.p.
1913	Sosialidemokratia voittoon.	Ada Nousiainen	SDP
1916	Oikeutta kaikille.	Augusta Laine	Nuors.p.
1917	Suomalainen puolue. Kodin ja isänmaan puolesta. Edistys itsenäisellä kansallisella pohjalla.	Anna Terä	Suom.p.
1917	Edistystä kaikilla aloilla.	Augusta Laine	Nuors.p.

¹ Tiedot koottu valitsijayhdistysten ehdokaslistoista, joissa nais ehdokas on ensimmäisenä tai toisena listalla. Pelkkä paikkakunnan nimi sekä pelkkä puolueen nimi tai sitä lähellä oleva ilmaisu, kuten "Sosialidemokratia" on rajattu pois.

² Myös Evankelis-luterilaisten kristillismielisten kannattama.

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1907–1917. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Kuopion läänin itäisen vaalipiirin ehdokaslistojen yhdistelmät edustajain vaaleissa 1907, 1909–1911. Ehdokaslistoja 1906–1917. A 1. Nuorsuomalaisen puolueen arkisto. JoMA; Karjalatar 25.6.1908; Karjalan Sanomat 30.6.1908.

LIITE 4. PUOLUEIDEN EHDOKKAAT SUKUPUOLEN MUKAAN EDUSKUNTAVAALEISSA 1919–1939 KUOPION LÄÄNIN ITÄISESSÄ VAALIPIIRISSÄ

Vaalit	SDP		KOK		Edistysp.		ML		Muut	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
1919	1	9	-	8	1	5	-	10	-	5 ¹
1922	-	10	1	9	1	5	-	10	-	5 ²
1924	1	9	1	9	1	2	-	7	-	3 ³
1927	1	9	-	10	1	4	-	10	-	10 ⁴
1929	1	9	1	5	1	3	-	10	-	10 ⁴
1930	1	9	1	5	-	2	1	8	-	3 ⁵
1933	1	9	-	10 ⁶	1	7	-	10	1 ⁵	8 ⁵
1936	-	10	1	5	1	3	-	10	-	18 ⁷
1939	-	10	1	9	-	2	1	7	1 ⁸	17 ⁹
Yht.	6	84	6	70	7	33	2	82	2	79

¹ Kristillinen Työväen Liitto.

² Suomen Sosialistinen Työväenpuolue.

³ Työväen ja Pienviljelijäin Puolue.

⁴ Sosialistinen Työväen ja Pienviljelijäin Puolue.

⁵ Suomen Pienviljelijäin Puolue.

⁶ Vaaliliitto: Kansallinen Kokoomuspuolue (5), Isänmaallinen Kansanliike (3) ja Vapaa Työväenliitto (2).

⁷ Isänmaallinen Kansanliike (10), Suomen Pienviljelijäin Puolue (8).

⁸ Isänmaallinen Kansanliike.

⁹ Isänmaallinen Kansanliike (8), Pienviljelijäin ja Maalaiskansan puolue (9).

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1919–1939. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus; Kansan Voima 17.6.1922, 25.9.1930; Karjalainen 22.6.1922, 27.9.1930; Karjalan Maa 22.6.1922, 6.9.1930, 20.9.1930; Suur-Karjala 29.6.1922.

LIITE 5. KUOPION LÄÄNIN ITÄISEN VAALIPPIIRIN NAISEHDOKKAAT EDUSKUNTAVAALEISSA 1919–1939

Vaalit	Naisehdokas	Arvo, ammatti tai toimi	Kotikunta	Puolue	Valittu kansan- edustajaksi tai varaedustajaksi ¹
1919	Anna Toivari	rouva	Pälkjärvi	SDP	varaedustaja ²
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Edistysp.	varaedustaja ³
1922	Anni Söderström	opettajatar	Nurmes	KOK	
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Edistysp.	
1924	Anni Savolainen	ompeelijatar	Rautavaara	SDP	⁴
	Liekko Hakulinen	kansanopiston johtajatar	Niittylahti	KOK	
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Edistysp.	varaedustaja
1927	Anna H. Savolainen	pienviljelijä	Rautavaara	SDP	varaedustaja
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Edistysp.	
1929	Anni Pensas	rouva	Joensuu	SDP	
	Anna Terä	rouva	Pielisensuu	KOK	
	Augusta Laine	rouva	Joensuu	Edistysp.	
1930	Anna Pensas	rouva	Joensuu	SDP	
	Liekko Hakulinen	kansanopiston johtajatar	Pyhäselkä	KOK	
	Anni Ryytänen	emäntä	Pyhäselkä	ML	
1933	Anna Pensas	rouva	Joensuu	SDP	
	Augusta Laine	kunnallisneuvoksetar	Joensuu	Edistysp.	
	Sigrid Elviira Oulasmaa	emäntä	Valtimo	Pienvilj.p.	kansanedustaja
1936	Lyyli Surakka	rouva	Joensuu	KOK	
	Siiri Mekri	kansakoulun opettajatar	Iломantsi	Edistysp.	
1939	Hilma Hiltunen	talouskoulun johtajatar	Joensuu	KOK	
	Anna Terä	rouva	Pielisensuu	IKL	
	Kaisu Uusisilta	kansakoulunopettaja	Pielisjärvi	ML	2. varaedustaja

¹ Lähteissä osassa vaalituloksia mainittu yksi varaedustaja, osassa kaksi varaedustajaa. Vaalien 1930 osalta puuttuvat tiedot varaedustajista.

² Anna Toivari nousi eduskuntaan varaedustajan paikalta 12.10.1920 kansanedustaja Toivo A. Turtiaisen kuoleman jälkeen.

³ Augusta Laine nousi eduskuntaan varaedustajan paikalta 10.2.1922 kansanedustaja Jalmari Jyskeen saatua vapautuksen edustajatoimesta.

⁴ Anni Savolainen valittiin kansanedustajaksi Mikkelin läänissä.

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1919–1939. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1919–1939. Tilastokeskus; Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II; Kansan Voima 17.6.1922, 25.9.1930; Karjalainen 22.6.1922, 27.9.1930; Karjalan Maa 22.6.1922, 6.9.1930, 20.9.1930; Suur-Karjala 29.6.1922.

LIITE 6. NAISEHDOKKAIDEN VALITSIJAYHDISTYKSEN VAALITUNNUS EDUSKUNTAVAALEISSA 1919–1939 KUOPION LÄÄNIN ITÄISESSÄ VAALIPIIRISSÄ

Vaalit	Valitsijayhdistyksen ”yleispyrintö” ¹	Naisehdokas	Puolue
1919	Tasavallan ja edistyksen puolesta. Kansan kautta kansan hyväksi. Edistys ja kansanvalta. Suomi tasavallaksi. Luja lakipohjainen järjestys maahan.	Augusta Laine	Edistysp.
1922	Koti ja koulu. Karjalan puolesta.	Anni Söderström	KOK
1924	Sorretuille leipää ja oikeutta.	Anni Savolainen	SDP
1924	Kansa raittiiksi. Maanviljelys arvoonsa.	Lieikko Hakulinen	KOK
1924	Edistysmieliset.	Augusta Laine	Edistysp.
1927	Valtiovalta kansalle.	Anna H. Savolainen	SDP
1929	Sosialidemokraattisen työväen ja pien- viljelijäin edut.	Anni Pensas	SDP
1930	Sosialidemokratia. Kansanvallan puolesta.	Anna Pensas	SDP
1933	Laillisuuden ja kansanvallan puolesta.	Augusta Laine	Edistysp.
1933	Suomen Pienviljelijäin Puolue. Karjalan sortuvien kotien puolesta.	Sigrid Oulasmaa	Pienvilj. p.
1939	Kaikissa oloissa itsenäinen isänmaa.	Anna Terä	IKL

¹ Vuodesta 1935 lähtien ”otsakirjoitus”. Tiedot koottu valitsijayhdistysten ehdokaslistoista, joissa naisehdokas on ensimmäisenä tai toisena listalla. Pelkkä paikkakunnan nimi sekä pelkkä puolueen nimi tai sitä lähellä oleva ilmaisu, kuten ”Sosialidemokratia” on rajattu pois.

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1919–1939. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Kansan Voima 17.6.1922, 25.9.1930; Karjalainen 22.6.1922, 27.9.1930; Karjalan Maa 22.6.1922, 6.9.1930, 20.9.1930; Suur-Karjala 29.6.1922.

LIITE 7. PUOLUEIDEN EHDOKKAAT SUKUPUOLEN MUKAAN EDUSKUNTAVAALEISSA 1945–1962 KUOPION LÄÄNIN ITÄISESSÄ/ POHJOIS-KARJALAN LÄÄNIN VAALIPIIRISSÄ

Vaalit	SDP		KOK		Edistysp./ Kansanp. ¹		ML		SKDL		Muut	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
1945	1	9	-	7	1	2	-	10	-	10 ²	-	5 ³
1948	1	9	1	9	-	1	2	7	2	8	-	-
1951	2	9	1	7	-	3	1	10	1	10	-	-
1954	1	10	2	9	1	10	2	9	2	9	-	-
1958	1	10	2	9	2	9	1	10	2	9	-	-
1962	1	9	2	6	-	2	2	7	2	8	2 ⁴	19 ⁵
Yht.	7	56	8	47	4	27	8	53	9	54	2	24

1) Vaaleista 1951 Suomen Kansanpuolue.

2) Suomen Kansan Demokraattisen Liiton ja sosiaalidemokraattisen opposition vaaliliitto.

3) Pienviljelijäin ja Maalaiskansan puolue.

4) Suomen Pientalonpoikien Puolue (1), Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto (1).

5) Suomen Pientalonpoikien Puolue (9), Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto (9), Suomen Pientalonpoikien Puolueen oppositio (1).

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1945–1958. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1962. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus.

**LIITE 8. KUOPION LÄÄNIN ITÄISEN/
POHJOIS-KARJALAN LÄÄNIN VAALIPIIRIN
NAISEHDOKKAAT EDUSKUNTAVAALEISSA 1945–1962**

Vaalit	Naisehdokas	Arvo, ammatti tai toimi	Kotikunta	Puolue	Valittu kansan- edustajaksi tai varaedustajaksi ¹
1945	Impi M. Karvonen	rouva	Eno	SDP	
	Aino Lyydia Vainio	kansakoulunopettaja	Pielisensuu	Edistysp.	
1948	Impi Sorsa	toimistoapulainen	Kontiolahti	SDP	
	Hilma Eronen	talouskoulun johtaja	Joensuu	KOK	
	Paula Ruutu	maisteri	Joensuu	ML	
	Vieno Simonen	emäntä	Pyhäselkä	ML	kansanedustaja
	Hertta Kuusinen- Leino	sanomalehden- toimittaja	Helsinki	SKDL	¹
	Salme Pauliina Romppanen	kansakoulunopettaja	Kuusjärvi	SKDL	
1951	Impi Karvonen	rouva	Eno	SDP	
	Impi Sorsa	opiskelija	Kontiolahti	SDP	
	Aino Hagar Vaher	lääket. lis.	Joensuu	KOK	
	Vieno Simonen	emäntä	Pyhäselkä	ML	kansanedustaja
	Hertta Elina Kuusinen	sanomalehden- toimittaja	Helsinki	SKDL	¹
1954	Vieno Inkeri Karvinen	vahtimestari	Joensuu	SDP	
	Saara Peiponen	metsänhoitaja	Joensuu	KOK	varaedustaja
	Aino Hagar Vaher	tub.toimiston lääkäri	Joensuu	KOK	
	Katri Helena Kokkonen	kirjastonhoitaja	Joensuu	Kansanp.	
	Paula Ruutu	filosofian maisteri	Joensuu	ML	
	Vieno Simonen	maanviljelijä, emäntä	Pyhäselkä	ML	kansanedustaja
	Hertta Elina Kuusinen	toimittaja	Helsinki	SKDL	¹
	Lilli Mirjam Annikki Puhakka	toimitsija	Joensuu	SKDL	
1958	Toini Annikki Tirronen	kansakoulunopettaja	Joensuu	SDP	2. varaedustaja
	Lyyli Ryyränen	karjatalouskoul.joht., agronomi	Pyhäselkä	KOK	
	Alli Vaittinen	terveyssisar-kättilö	Joensuu	KOK	1. varaedustaja
	Marja Kaskinen	ylivoitaja	Kontiolahti	Kansanp.	
	Katri Helena Kokkonen	kirjastonhoitaja	Joensuu	Kansanp.	
	Vieno Simonen	emäntä	Pyhäselkä	ML	kansanedustaja
	Hilkka Klemola	piirisihteeri	Joensuu	SKDL	
Hertta Elina Kuusinen	toimittaja	Helsinki	SKDL	¹	

1962	Ellen Sykkö	raittius- ja nuoriso-ohjaaja	Eno	SDP	
	Lyyli Ryytänen	karjatalouskoul.joht., agronomi	Pyhäselkä	KOK	
	Alli Vaittänen	terveyssisar	Joensuu	KOK	
	Rauha Juvonen	pienviljelijän emäntä	Kiihtelysvaara	ML	
	Paula Ruutu	seminaarilehtori, fil. maist.	Joensuu	ML	kansanedustaja
	Hilkka Klemola	ompelija	Joensuu	SKDL	
	Hertta Elina Kuusinen	toimittaja, kansanedustaja	Helsinki	SKDL	¹
	Toini Lempinen	kamppaaja	Nurmes mlk.	SPP	
	Hanna Karppinen	toimitsija	Lieksan kauppa	TPSL	

1) Hertta Elina Kuusinen valittiin kansanedustajaksi eduskuntavaaleissa 1945, 1948, 1951 ja 1954 Uudenmaan läänin vaalipiirissä sekä vaaleissa 1958 ja 1962 Helsingin kaupungin vaalipiirissä; vaaleissa 1945 Hertta Kuusinen ei ollut ehdokkaana vaalipiirissä.

Lähteet:

Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat, pohjakirjelmät ja asiakirjat, Kansanedustajain vaalit 1945–1958. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1962. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Eduskuntavaalit 1945–1958. Tilastokeskus; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1962. Tilastokeskus; Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II.

LIITE 9. PUOLUEIDEN EHDOKKAAT SUKUPUOLEN MUKAAN EDUSKUNTAVAALEISSA 1966–1983 POHJOIS-KARJALAN LÄÄNIN VAALIPIIRISSÄ

Vaalit	SDP		KOK		LKP ¹		KESK ¹		SKDL		SMP ²		SKL		Muut	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
1966	1	8	2	7	-	2	2	4	1	6	-	1	-	-	1 ³	1 ³
1970	1	7	2	6	1	6	1	7	2	5	2	6	-	1	-	1 ³
1972	1	7	3	5	2	6	2	6	1	7	1	7	1	7	2 ³	6 ³
1975	3	11	5	9	1	2	3	6	3	10	2	10	-	2	4 ⁴	13 ⁵
1979	5	9	5	9	-	2	1	9	3	10	-	6	2	4	1 ⁶	4 ⁷
1983	4	10	4	10	-	-	4	10	3	11	1	13	5	7	1 ⁸	1 ⁸
Yht.	15	52	21	46	4	18	13	42	13	49	6	43	8	21	9	26

¹ Vuonna 1983 Liberaalinen Kansanpuolue Keskustapuolueen jäsenjärjestö.

² Vaaleissa 1966 Suomen Pientalonpoikien Puolue.

³ Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto.

⁴ Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue (3), Suomen Yksityisyrittäjien Puoluejärjestö (1).

⁵ Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue (11), Suomen Yksityisyrittäjien Puoluejärjestö (1), Sosialistinen Työväenpuolue (1).

⁶ Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue.

⁷ Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue (1), Sosialistinen Työväenpuolue (1), Perustuslaillinen Kansanpuolue (2).

⁸ Kansalaisvallan Liitto.

Lähteet:

Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA.

SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

LIITE 10. POHJOIS-KARJALAN LÄÄNIN VAALIPiIRIN NAISEHDOKKAAT EDUSKUNTAVAALEISSA 1966–1983

Vaalit	Naisehdokas	Arvo, ammatti tai toimi	Kotikunta	Puolue	Valittu kansanedustajaksi tai varaedustajaksi
1966	Ellen Sykkö	piiriohjaaja	Eno	SDP	
	Oili Taipale	farmaseutti, rouva	Kiihtelysvaara	KOK	
	Alli Vaittinen	terveys sisar, kätilö	Joensuu	KOK	kansanedustaja
	Rauha Juvonen	emäntä	Kiihtelysvaara	KESK	
	Paula Ruutu	lehtori, kansanedustaja	Joensuu	KESK	varaedustaja ¹
	Anja Mirjami Tirkkonen	piirisihteeri	Joensuu	SKDL	
	Aili Helvi Simanainen	tehdastyöläinen	Pielisjärvi	TPSL	
1970	Ellen Katri Maria Sykkö	piiriohjaaja	Eno	SDP	
	Elina Jantunen	toimittaja, tiedotussihteeri	Joensuu	KOK	
	Alli Ester Vaittinen	kansanedustaja, terveys sisar-kätilö	Joensuu	KOK	kansanedustaja
	Anna-Liisa Asikainen	läänterveys sisar	Joensuu	LKP	
	Lea Sutinen	emäntä	Juuka	KESK	kansanedustaja
	Maire Mirjam Salonen	sairaanhoitaja	Pielisjärvi	SKDL	
	Anja Mirjam Tirkkonen	toimistonhoitaja	Joensuu	SKDL	
	Aune Mänttari	kauppapuutarhuri	Kontiolahti	SMP	varaedustaja
	Saimi Sorsa	karjakko, emäntä	Pyhäselkä	SMP	
	1972	Ellen Sykkö	piiriohjaaja	Eno	SDP
Eira (Elina) Jantunen		tiedotussihteeri	Joensuu	KOK	
Kirsti Mannelin		filosofian maisteri	Joensuu	KOK	
Alli Vaittinen		kansanedustaja, terveys sisar-kätilö	Joensuu	KOK	kansanedustaja
Anna-Liisa Asikainen		läänterveys sisar	Joensuu	LKP	
Marjatta Ronkainen		varatuomari	Pyhäselkä	LKP	
Vieno Pussinen		diplomikauppias	Joensuu	KESK	
Lea Sutinen		emäntä, kansanedustaja	Juuka	KESK	kansanedustaja
Maire Salonen		sairaanhoitaja	Pielisjärvi	SKDL	
Aune Mänttari		kauppapuutarhuri	Kontiolahti	SMP	kansanedustaja
Hilja Kainulainen		emäntä	Pyhäselkä	SKL	

	Aune Kuronen	vaatetustyöntekijä	Joensuu	TPSL	
	Aili Simanainen	paperiteollisuuden työntekijä	Pielisjärvi	TPSL	
1975	Ulla Seulavirta	apulaiskanslisti	Juuka	SDP	
	Ellen Sykkö	piiriohjaaja	Eno	SDP	
	Irja Vaaranrinta	kotitalousteknikko	Joensuu	SDP	
	Kyllikki Brandt	sairaanhoidaja- kättilö	Outokumpu	KOK	
	Kirsti Mannelin	filosofian maisteri	Joensuu	KOK	
	Eeva Turunen	opettaja	Joensuu	KOK	
	Alli Vaittinen- Kuikka	sairaanh.johtaja, sosiaalineuvos	Joensuu	KOK	kansanedustaja
	Maija Vuorjoki	opettaja	Rääkkylä	KOK	
	Kaino Erämäki	toimistonhoitaja	Eno	LKP	
	Aune Kolehmainen	kotitalousteknikko	Rääkkylä	KESK	
	Eila Levanaja	emäntä	Tohmajärvi	KESK	
	Lea Sutinen	emäntä, kansanedustaja	Juuka	KESK	kansanedustaja
	Mirja Jyskä	eläinlääkäri	Valtimo	SKDL	
	Tuula Kangaspuro	tekstiiliopettaja	Joensuu	SKDL	
	Maire Salonen	sairaanhoidaja	Lieksa	SKDL	
	Raili Ilvonen	maanviljelijä	Kitee	SMP	
	Sylvi Kontkanen	emäntä	Outokumpu	SMP	
	Maria Hilonen	emäntä	Valtimo	SKYP	
	Salme Anita Korpinurmi	liikeapulainen	Joensuu	SKYP	
	Aune Mänttari	kansanedustaja, kauppapuutarhuri	Kontiolahti	SKYP	
	Anna-Maj Mustasalo	ent. toim.apul., kotirouva	Joensuu	SYP	
1979	Salme Jekkonen	konttoristi	Tohmajärvi	SDP	
	Riitta Myller	opiskelija	Joensuu	SDP	
	Marjatta Pakarinen	lääkinsosiaali- ohjaaja	Joensuu	SDP	
	Ulla Seulavirta	kanslisti	Juuka	SDP	
	Kerttu Törnqvist	myymäläemäntä	Lieksa	SDP	
	Kyllikki Brandt	terveydenhoitaja	Outokumpu	KOK	
	Anna-Liisa Kaipiainen	lehtori	Ilomantsi	KOK	
	Riitta-Maija Tanskanen	terveydenhoitaja	Joensuu	KOK	
	Eeva Turunen	opettaja	Joensuu	KOK	
	Alli Vaittinen- Kuikka	sairaanh. johtaja, sosiaalineuvos	Joensuu	KOK	varaedustaja
	Lea Sutinen	kansanedustaja, emäntä	Juuka	KESK	kansanedustaja

	Soili Kilpeläinen	somistaja	Kontiolahti	SKDL	
	Pirkko Oksa	erityisopettaja	Joensuu	SKDL	
	Leena Ronkainen	apuhoitaja	Joensuu	SKDL	
	Aune Mänttari	kauppapuutarhuri	Kontiolahti	SKYP	
	Eeva Ikäheimonen	maanviljelijä	Kitee	SKL	
	Anna Elina Kettunen	sairaanhoitaja, emäntä	Ilomantsi	SKL	
1983	Anja Homanen	keittäjä-siivoaja	Tohmajärvi	SDP	
	Kaija Karhu	sairaanhoitaja	Kontiolahti	SDP	
	Elli Ojaluoto	valtiot. kand., kulttuurit. johtaja	Joensuu	SDP	
	Kerttu Törnqvist	myymäläemäntä	Lieksa	SDP	kansanedustaja
	Sirkka Kurki	terv.h. tarkastaja, filosofian maisteri	Joensuu	KOK	
	Eeva-Liisa Perki	teollisuus- toimihenkilö	Joensuu	KOK	
	Aino Surakka	postivirkailija	Eno	KOK	
	Eeva Turunen	aineenopettaja	Joensuu	KOK	kansanedustaja
	Raija Anneli Hämäläinen	opiskelija, vs. aluesihteer	Tohmajärvi	KESK	
	Ulla Marketta Jolkkonen	LuK, lehtori	Ilomantsi	KESK	
	Lea Sutinen	emäntä, kansanedustaja	Juuka	KESK	kansanedustaja
	Lea Marjatta Tolonen	johtava ylihoitaja	Outokumpu	KESK	
	Anja Kaarina Koivistoinen	asianajaja, yl. oikeusavustaja	Ilomantsi	SKDL	
	Merja Korhonen	lastentarhan- opettaja	Joensuu	SKDL	
	Maire Mirjam Salonen	osastonhoitaja	Lieksa	SKDL	
	Laina Elisabeth Poutiainen	emäntä	Joensuu	SMP	
	Eeva Korhonen	opettaja	Joensuu	SKL	
	Eila Kuivalainen	terveydenhoitaja	Ilomantsi	SKL	
	Raija Loimas	myyjä	Lieksa	SKL	
	Lahja Lätti	entinen kauppias	Nurmes	SKL	
	Kaisa Mäkelä	liikkeenharjoittaja	Eno	SKL	
	Aune Mänttari	kauppapuutarhuri	Kontiolahti	KVL	

¹ Paula Ruutu nousi eduskuntaan varaedustajanpaikalta 22.9.1967 kansanedustaja Esa Timosen tultua nimitetyksi Pohjois-Karjalan läänin maaherraksi.

Lähteet: Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1966–1983. Tilastokeskus.

**LIITE 11. PUOLUEIDEN EHDOKKAAT SUKUPUOLEN
MUKAAN EDUSKUNTAVAALEISSA 1987–1999
POHJOIS-KARJALAN LÄÄNIN/ POHJOIS-KARJALAN
VAALIPIIRISSÄ**

Vaalit	SDP		KOK		LKP		KESK		VAS ¹		SMP ²		SKL		VIHR ³		Muut	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
1987	5	9	5	9	1	1	5	7	4	10	4	10	5	9	-	-	6 ⁴	15 ⁵
1991	5	9	7	7	-	1	5	6	6	8	3	8	1	1	7	7	3 ⁶	4 ⁷
1995	5	9	6	8	1	1	4	10	3	11	1	3	2	3	8	6	6 ⁸	18 ⁹
1999	3	8	5	9	-	1	4	10	1	2	1	2	6	4	3	1	8 ¹⁰	20 ¹¹
Yht.	18	35	23	33	2	4	18	33	14	31	9	23	14	17	18	14	23	57

¹ Vuoteen 1987 Suomen Kansan Demokraattinen Liitto.

² Vaaleissa 1999 Perussuomalaiset.

³ Vuonna 1987 ei omana puolueena.

⁴ Demokraattinen Vaihtoehto (4), Vihreät (1), Aune Mänttari.

⁵ Demokraattinen Vaihtoehto (10), Vihreät (2), Suomen Eläkeläisten Puolue (2), Kari Vuorinen.

⁶ Ihmisydenpuolue (1), Ekologinen Puolue Vihreät (1), Naisliike (1).

⁷ Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen Työväenpuolue (3), Suomen Eläkeläisten Puolue (1).

⁸ Vapaan Suomen Liitto (3), Suomen Eläkeläisten Puolue (1), Luonnonlain Puolue (1), Naisten Puolue (1).

⁹ Vapaan Suomen Liitto (11), Nuorsuomalainen Puolue (2), Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen Työväenpuolue (2), Suomen Eläkeläisten Puolue (1), Eläkeläiset Kansan Asialla (1), Jukka Hassinen.

¹⁰ Suomen Eläkeläisten Puolue (1), Luonnonlain Puolue (2), Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen Työväenpuolue (2), Suomen Kommunistinen Puolue (2), Remonttiryhmä (1).

¹¹ Vapaan Suomen Liitto (2), Nuorsuomalainen Puolue (1), Luonnonlain Puolue (4), Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen Työväenpuolue (2), Suomen Kommunistinen Puolue (6), Remonttiryhmä (2), Kirjava ”Puolue” – Elonkehän Puolesta – KIPU (2), Eläkeläiset Kansan Asialla (1).

Lähteet:

Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1987–1995. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1999. Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987. Tilastokeskus; SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus; SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus; SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

**LIITE 12. POHJOIS-KARJALAN LÄÄNIN/
POHJOIS-KARJALAN VAALIPIIRIN NAISEHDOKKAAT
EDUSKUNTAVAALEISSA 1987–1999**

Vaalit	Naisehdokas	Arvo, ammatti tai toimi	Kotikunta	Puolue	Valittu kansanedustajaksi tai varaedustajaksi
1987	Anja Homanen	keittäjä-siivooja	Tohmajärvi	SDP	
	Marja-Leena Kivivuori	kirjanpitäjä	Liperi	SDP	
	Marja Koivula	kuntahoitaja	Joensuu	SDP	
	Riitta Myller	toimittaja	Joensuu	SDP	kansanedustaja
	Kerttu Törnqvist	myymäläemäntä, kansanedustaja	Lieksa	SDP	kansanedustaja
	Eeva Matveinen	luokanopettaja, koulunjohtaja	Ilomantsi	KOK	
	Eeva-Liisa Perki	yleisöpalvelun esimies	Joensuu	KOK	
	Eira Riikonen	pankinjohtaja	Nurmes	KOK	
	Aino Surakka	postivirkailija	Eno	KOK	
	Eeva Turunen	kansanedustaja, opettaja	Joensuu	KOK	kansanedustaja
	Aila Porkka	terveydenhoitaja	Kontiolahti	LKP	
	Ulla Jolkkonen	Biol. ja maantieteen lehtori	Ilomantsi	KESK	
	Tuula Kuittinen	terv.h. maisteri, johtava hoitaja	Juuka	KESK	
	Anja Nuutinen	emäntä	Lieksa	KESK	
	Ritva Puustinen	emäntä	Pyhäselkä	KESK	
	Lea Tolonen	johtava ylihoitaja	Outokumpu	KESK	varaedustaja
	Aija Frantzi	opiskelija	Pyhäselkä	SKDL	
	Maire Kirjavainen	osastonhoitaja	Lieksa	SKDL	
	Laina Korhonen	myyjä	Nurmes	SKDL	
	Sirpa Penttonen	aluesihtööri	Joensuu	SKDL	
	Taimi Auvinen	emäntä	Kontiolahti	SMP	
	Irma Heiskanen	perhepäivähoitaja	Eno	SMP	
	Eila Hyvärinen	toimistosihtööri	Joensuu	SMP	
	Maija Pennanen	emäntä	Tohmajärvi	SMP	
	Hillevi Kokkonen	osastonhoitaja	Joensuu	SKL	
	Eila Kuivalainen	terveydenhoitaja	Ilomantsi	SKL	
	Pirkko Laakkonen	sihtööri	Outokumpu	SKL	
	Terttu Muhonen	sairaanhoitaja	Joensuu	SKL	
	Hanna Peuhkuri	sairaanhoitaja	Joensuu	SKL	
	Tuula Hynninen	yhteiskuntat. kand., psykologi	Joensuu	DeVa	
	Anneli Pakkasvirta (Sauli)	näyttelijä	Joensuu	DeVa	
	Leena Rannikko	pienviljelijä	Kiihtelysvaara	DeVa	
	Marja Ruoho	lastentarh. opettaja, päiväkodin johtaja	Joensuu	DeVa	
Sirkka Rynänen	liikkeenharjoittaja, kukkasid. opettaja	Nurmes	VIHR		
Aune Mänttari	kauppapuutarhuri	Vehkalahti	-		

1991	Leila Luukkainen	luokanopettaja	Kitee	SDP	
	Riitta Myller	kansanedustaja	Joensuu	SDP	kansanedustaja
	Riitta Paajanen	opiskelija	Joensuu	SDP	
	Kerttu Törnqvist	kansanedustaja	Lieksa	SDP	kansanedustaja
	Marja Vanamo	varatuomari	Joensuu	SDP	
	Ritva Damsten	toimitusjohtaja	Lieksa	KOK	
	Pirkko Järvelin	lastenohjaaja, piirisihtööri	Joensuu	KOK	
	Ritva Mikkola	fil. maist., lehtori	Joensuu	KOK	
	Eija Muttonen- Mattila	arkkitehti	Joensuu	KOK	
	Helinä Mäntynen	erikoishammashoitaja	Pyhäselkä	KOK	
	Eeva Turunen	kansanedustaja	Joensuu	KOK	kansanedustaja
	Heljä Tyrväinen	erityisopettaja, hum. kand.	Joensuu	KOK	
	Päivi Erkkilä	pastori, rehtori	Kitee	KESK	
	Tuula Kuittinen	terveydenhuollon tarkastaja	Juuka	KESK	kansanedustaja
	Aune Martikainen	emäntä, kodinhoitaja	Juuka	KESK	
	Eeva Mikkola	kotiäiti, tuntiopettaja	Joensuu	KESK	
	Anu Vehviläinen	fil. yo., puheenjohtaja	Joensuu	KESK	
	Tuula Hynninen	psykologi	Joensuu	VAS	
	Sirpa Kinnunen	kotiavustaja	Rääkkylä	VAS	
	Maija-Liisa Pennanen	kodinhoitaja	Kiihtelysvaara	VAS	
	Hillevi Reittola	erikoistyövoima- neuvoja	Kontiolahti	VAS	
	Riitta-Leena Räsänen	leipomotyöntekijä	Lieksa	VAS	
	Tarja Tormulainen	päiväkodin johtaja	Kontiolahti	VAS	
	Laila Hartikainen	myyjä	Outokumpu	SMP	
	Eila Koponen	emäntä, perushoitaja	Rääkkylä	SMP	
	Maija Pennanen	emäntä	Tohmajärvi	SMP	
	Pirkko Laakkonen	sihtööri- kirjeenvaihtaja	Outokumpu	SKL	kansanedustaja
	Eveliina Asikainen	opiskelija	Puumala	VIHR	
	Tarja Cronberg	tekn. tohtori, kauppat. tohtori	Kööpenhamina	VIHR	
	Anna-Maija Hänninen	englannin kielen lehtori	Joensuu	VIHR	
	Auli Koponen	eläinlääket. lis.	Kitee	VIHR	
	Sirkku Laukkanen	kasvatust. kand., luokanopettaja	Tohmajärvi	VIHR	
	Elvi Paavilainen	fil. maist., lehtori	Joensuu	VIHR	
	Sirkka Ryytänen	kukkakauppias, kukkasid. opettaja	Nurmes	VIHR	
	Taina Lohtaja	nuorisoneuvoja	Joroinen	EPV	
	Aune Mänttari	puutarhuri, puutarhasuunnittelija	Vehkalahti	Naisliike	
	Tuija Hellsten	atk-tallentaja	Vantaa	IPU	

1995	Sirpa Männistö	opettaja	Eno	SDP	
	Irma Naakka	aineenopettaja, opinto-ohjaaja	Liperi	SDP	
	Sari Paajanen	fil. yo.	Joensuu	SDP	
	Säde Tahvanainen	opiskelija	Joensuu	SDP	kansanedustaja
	Kerttu Törnqvist	kansanedustaja	Lieksa	SDP	kansanedustaja
	Anne Knaapi	valtiot. maist. toimitusjohtaja	Kiihtelysvaara	KOK	kansanedustaja
	Päivi Korhonen	fil. maist., toiminnanjohtaja	Joensuu	KOK	
	Pirkko Martikainen	terveydenhuollon lehtori	Joensuu	KOK	
	Sirpa Ristola	yhteiskuntat. yo.	Joensuu	KOK	
	Maarit Räsänen	markkin. merkonomi yrittäjä	Pyhäselkä	KOK	
	Arja Toivanen	erikoissairaanhoidaja	Joensuu	KOK	
	Raili Hämäläinen	henkilöstövirkaileija	Joensuu	LKP	
	Iлона Alhoniemi	agronomi, maanviljelijä	Valtimo	KESK	
	Eijamaja Kairamaa	toiminnanjohtaja, kotital. tt. opettaja	Pyhäselkä	KESK	
	Tuula Kuittinen	kansanedustaja, terv.h. tarkastaja	Juuka	KESK	
	Anu Vehviläinen	filosofian maisteri	Joensuu	KESK	kansanedustaja
	Ritva Huttunen	filosofian ylioppilas	Nurmes	VAS	
	Riitta-Leena Räsänen	elintarviketyöntekijä	Lieksa	VAS	
	Tarja Tormulainen	päiväkodin johtaja	Kontiolahti	VAS	
	Irma Heiskanen	perhepäivähoitaja	Eno	SMP	
	Pirkko Laakkonen	kansanedustaja, yo-merkonomi	Outokumpu	SKL	
	Maarit Pennanen	opiskelija	Joensuu	SKL	
	Helvi Ahvenainen	diakoni, perheenäiti	Lieksa	VIHR	
	Marjo Hämäläinen	FK, tietotyöntekijä	Joensuu	VIHR	
	Päivi Järvinen	YTM, yhteisk.ain. opettaja	Joensuu	VIHR	
	Pirjo Kivisaari	sairaanhoitaja, yrittäjä	Joensuu	VIHR	
	Sirkku Laukkanen	luokanopettaja, KK	Tohmajärvi	VIHR	
	Helena Merenniemi	toimistovirkailija	Joensuu	VIHR	
	Anna-Kaisa Pitkänen	FK, hevostalous- yrittäjä	Juuka	VIHR	
	Arja Vuorinen	FL, yliassistentti	Liperi	VIHR	
	Marjatta Roivas	yhdistelmäajoneuvon kuljettaja	Leppävirta	SEP	
	Elina Sissonen	liikunnan lehtori	Eno	LLP	
	Seija Eschner	siivooja	Joensuu	VSL	
	Elvi Härkönen	kartanpiirtäjä, eläkel.	Rääkkylä	VSL	
	Vuokko Rätty	puutarhamyyjä, mer- kantti	Joensuu	VSL	
	Ritva-Sisko Sallinen	mainostoimittaja, tietokirj.	Joensuu	NAISP	

1999	Säde Tahvanainen	kansanedustaja	Joensuu	SDP	kansanedustaja
	Seija Turunen	palvelutalonjohtaja	Eno	SDP	
	Kerttu Törnqvist	kansanedustaja	Liekka	SDP	
	Anne Knaapi	kansanedustaja, valtiot. maisteri	Kiihtelysvaara	KOK	varaedustaja
	Maarita Mannelin	kasvatust. ylioppilas	Joensuu	KOK	
	Eva Perón- Haverinen	projektipäällikkö, MKT	Joensuu	KOK	
	Maija Törmänen	opettaja, HuK	Pyhäselkä	KOK	
	Pirjo-Riitta Vatanen	toim. johtaja, yrittäjä	Tuupovaara	KOK	
	Ilona Alhoniemi	agronomi, maanviljelijä	Valtimo	KESK	
	Marjut Frantsi	lääkäri	Outokumpu	KESK	
	Aune Törrönen	emäntä, maanviljelijä	Värtsilä	KESK	
	Anu Vehviläinen	kansanedustaja, filosofian maisteri	Joensuu	KESK	kansanedustaja
	Ritva Huttunen	yo-merkonomi, filosofian ylioppilas	Nurmes	VAS	
	Marja-Liisa Hiltunen	kättilö-terveyden- hoitaja	Joensuu	SKL	
	Kaija Kojo	kosmetologi, yrittäjä	Kitee	SKL	
	Pirkko Laakkonen	yhteiskuntat. maisteri	Outokumpu	SKL	
	Hanna Peuhkuri	sairaanhoitaja	Joensuu	SKL	
	Hilkka Pulkkinen	erikoistyövoima- neuvoja	Joensuu	SKL	
	Päivi Soikkeli	yksityisyrittäjä	Pyhäselkä	SKL	
	Marjo Hämäläinen	FK, kaupungin- valtuutettu	Joensuu	VIHR	
	Krista Mikkonen	biologian opiskelija, kaupunginvaltuutettu	Joensuu	VIHR	
	Tuire Nygren	tutkija, filosofian maisteri	Ilomantsi	VIHR	
	Pirkko Kuosmanen	keittäjä	Tuupovaara	PS	
	Marjatta Roivas	autonkuljettaja	Ruotsinpyhtää	SEP	
	Helvi Roponen	terveydenhoitaja	Pieksämäki	LLP	
	Marjo-Riitta Sulin	hieroja	Viljakkala	LLP	
	Tarja Männikkö	kirjanpitäjä	Helsinki	KTP	
	Sanni Rouvinen	siivooja	Kitee	KTP	
	Ritva Eskelinen	perhepäivähoitaja	Joensuu	SKP	
	Maija Nikkinen	lasitaiteilija	Valtimo	SKP	
	Maire Mutanen	parturi-kampaaja, yrittäjä	Liperi	REM	

Lähteet: Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1987–1995. Pohjois-Karjalan läänin vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan pöytäkirjat liitteineen, Kansanedustajain vaalit 1999. Pohjois-Karjalan vaalipiirin keskuslautakunnan arkisto. JoMA; SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1987. Tilastokeskus; SVT Vaalit 1991:2 Kansanedustajain vaalit 1991. Tilastokeskus; SVT Vaalit 1995:3 Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus; SVT Vaalit 1999:1 Eduskuntavaalit 1999. Tilastokeskus.

**LIITE 13. KUOPION LÄÄNIN ITÄISESTÄ/
POHJOIS-KARJALAN LÄÄNIN/ POHJOIS-KARJALAN
VAALIPIIRISTÄ VALITUT NAISKANSANEDUSTAJAT
1907–1999**

Kansan- edustaja	Syntymäaika ja-paikka Kuolinaika ja -paikka	Koulutus	Valittu edus- kuntaan Puolue	Toimintaa ja tehtäviä puolueessa ennen kansan- edustajaksi valintaa	Kunnallisia luottamus- tehtäviä ennen kansan- edustajaksi valintaa
Upari, Jenny Maria ent. Nuotio o.s. Kilpiäinen	s. 30.1.1882 Viipuri k. 9.4.1948 Sipoo	kansakoulu kansanopisto	1907 SDP	Viipurin sos. dem. naisyhd. rh. Sos.dem. Työläisnaisliiton liittotmk. vj., liiton siht., rh. ¹	
Hämäläinen, Mimmi Margareta o.s. Turunen	s. 23.6.1884 Tohmajärvi k. 22.7.1973 Lieksa	kansakoulu	1909 1910 SDP	Tohmajärven Kemien työväenyhd. pj. ²	
Vatanen, Helena o.s. Immonen	s. 28.12.1871 Eno k. 16.4.1937 Helsinki		1911 SDP	Sos.dem. piirikokous- edustaja (Enon kun. järj.), Sos. dem. Naisliiton edustajakok. Lahti 1909 (Enon ty:n naisosasto) ³	
Haapasalo, Vilhelmiina (Mimmi) o.s. Jokinen	s. 16.11.1881 Kuorevesi k. 16.5.1970 Joensuu	kansakoulu meijerikoulu	1913 SDP	Joensuun työväenyhd. siht., Sos.dem. piiritmk. 2. vpj. puolueneuvoston vj. ty:n nais- osaston rh. ty:n äitiosaston pj. puoluekokous- edustaja Helsinki 1911 ⁴	
Laine, Augusta Ottilia o.s. Brander	s. 30.3.1867 Tampere k. 16.8.1949 Kitee	tyttökoulu käsityökoulu kasvatus- opillinen talouskoulu	1917 Nuors.p. (1918 Edistysp.) 10.2.1922 Edistysp. ^a	Nuors.p. piirikokous- edustaja (Joensuun yhd.) Joensuun nuors. naisten yhd., mm. varainhoitaja ⁵	köyhäinhuolto- hallituksen jäsen ⁶

Toivari, Anna Stiina o.s. Lautamies	s. 14.9.1874 Virolahti k. 2.12.1947 Luopioinen		12.10.1920 SDP ^b	Työväenyhd. naisosaston johtohenkilö mm. Värtsilässä ja Jaakkimassa; valittu vaali- piiritoimikuntaan syysk. 1906 ⁷	
Oulasmaa, Sigrid Elviira, vuoteen 1932 Söderberg o.s. Salovaara	s. 13.10.1898 Humpila k. 2.8.1963 Kiuruvesi	keskikoulu	1933 Pienvilj.p.	Suomen Pienvilj. p. Kuopion I. it. vp:n piiritoimik. jäsen, puolue- valtuuskunnan jäsen, puolue- kokousedustaja ⁸	
Simonen, Vieno o.s. Vartiainen	s. 27.12.1898 Peräseinäjoki k. 20.6.1994 Pyhäselkä	tyttökoulu käsityökoulu postivirka- miestutkinto	1948 1951 1954 1958 ML	ML:n P-K:n piirin naistoimik. pj., ML:n Naisten valtuuskunnan jäsen, johtok. j. ML:n puolue- valtuuskunnassa naisjärjestön edustajana ⁹	valt. jäsen huoltok. jäsen kansanhuolto- ltk. jäsen
Ruutu, Hertta Paulina (Paula), vuoteen 1935 Ruth o.s. Gran, myöh. Vannila	s. 23.10.1906 Värtsilä k. 22.6.1990 Joensuu	ylioppilas fil. maist.	1962 ML 22.9.1967 KESK ^c	ML:n Naisten P-K:n piirin johtok. vpj. ML:n Naisten valtuuskunnan jäsen, ML:n P-K:n piiritmk. j., puoluekok. edustaja ML:n puolue- valtuuskun- nan j., MNL:n valtuuskunnan j. ja P-K:n piirin johtok. j. ¹⁰	valt. jäsen läänin nuorisoi- työltk. jäsen
Vaittinen- Kuikka, Alli Ester o.s. Vaittinen	s. 8.5.1918 Impilahti k. 3.12.2006 Joensuu 11)	keskikoulu kättilö terveysisar- sairaanhoitaja- johtaja	1966 1970 1972 1975 KOK	P-K:n Kansallisiiton vpj. Kokoomuksen Naisten P-K:n piiriliiton piirisiht., pj.	valt. jäsen väestönsuojelu- ltk. jäsen sosiaaliltk. vpj.

Sutinen, Lea o.s. Sulku	s. 6.12.1922 Impilahti	keskikoulu sairaanhoitaja terveysisär	1970 1972 1975 1979 1983 KESK	ML:n Naisten P-K:n piiri- johtok. jäsen, Keskustap. Naisten P-K:n piirin pj. Keskustan P-K:n piiritmk. jäsen	valt. jäsen kansalaiskoulun johtok. pj. eri sairaala- kuntainliittojen liittovalt. vj. ¹²
Mänttari, Aune o.s. Partanen	s. 23.7.1936 Kontiolahti	kansakoulu kotipuutarha- koulu puutarhakoulu	1972 SMP siirt. 1972 SKYP	SMP:n P-K:n piir- itmk. jäsen, piirin naistmk. siht. SMP:n puolue- edustajiston jäsen	valt. jäsen kansak.ltk. jäsen kotiseutu, matk.- ltk. jäsen koulun johtok. j.
Turunen, Eeva Annikki o.s. Viljanen	s. 22.6.1933 Valkjärvi	ylioppilas kansakoulun- opettaja yleisaineiden aineenopet- taja, ammatin- valin.yhdys- opettaja	1983 1987 1991 KOK	Kokoomuksen Naisten P-K:n piirin pj. Kokoomuksen Naisten liiton vpj.	valt. I vpj. Vapaaopiston johtok. pj. S.kaupunkiliiton opetusasiain- neuvoston jäsen
Törnqvist, Kerttu Annikki o.s. Ikonen	s. 18.3.1942 Pielisjärvi k. 26.1.2002 KYS 13)	kansakoulu myymälä- emäntäkurssi	1983 1987 1991 1995 SDP	Pankakosken Sos.dem.yhd. naisjaoston rahastonhoit. P-K:n Sos.dem. piirin vpj. SDP:n puolue- neuvoston jäsen ¹⁴	valt. I vpj. hall. vpj. terveysltk. jäsen, kaupungin edustaja maakuntaliiton kok.
Myller, Riitta Mailis Mirjami	s. 12.7.1956 Joensuu	keskikoulu sosionomi yhteiskuntat. kand. (1990)	1987 1991 SDP	P-K:n Sos.dem. piirin eri jaosto- jen jäsen, naisjaoston piiritmk. siht. SDP:n puolue- neuvoston jäsen Sos.dem. Naiset liittotmk. jäsen ¹⁴	valt. jäsen hall. varajäsen sosiaaliltk. jäsen, nuoriso- ltk. pj. P-K:n Seutu- kaavaliiton valt. varajäsen ¹⁵

Ikonen- Graafmans, Tuula Sisko Kaarina ent. Ikonen ent. Kuittinen o.s. Ikonen	s. 22.6.1947 Nurmes	ylioppilas sairaanhoi- taja erikois- sairaanhoidaja sairaanhoidaja- johtaja terveyden- hoitaja terveyden- huollon maist.	1991 KESK	Keskustan Naisten P-K:n piirin johtok. jäsen Keskustan P-K:n piirin työmark- kina-as. tmk. jäsen ¹⁶	valt. pj. Pielisen Karjalan liiton valt.jäsen ja hall. vara- jäsen, sairaalakuntainl. liittovalt. pj., P-K sairaanhoitop. kl. liittovalt. pj., P-K maakunta- liiton hall. varajäsen
Laakkonen, Pirkko Anneli o.s. Juvonen	s. 23.9.1947 Outokumpu	ylioppilas merkonomi yhteiskuntat. maist. (1998)	1991 SKL	SKL:n puolue- valtuuskunnan jäsen SKL:n puolue- hallituksen jäsen	valt. jäsen hall. jäsen sosiaaliltk. jäsen P-K:n erityis- huoltopiirin kl. liittovalt. vj. S. kaupunki- liiton Pienten kaupunkien tmk. vj. 17
Knaapi, Anne Kaarina o.s. Hakonen	s. 25.7.1960 Pyhäjärvi	ylioppilas valtiot. maist. hum. kand.	1995 KOK	Kiihtelysvaaran Kokoomuksen siht. ¹⁸	hall. varajäsen sosiaaliltk. jäsen Kansan- terveys- työn kl. valt. vj. ¹⁹
Tahvanainen, Säde Maarit	s. 5.9.1972 Ilomantsi	ylioppilas kasvatust. yo	1995 1999 SDP	Sos.dem. Nuorten liittotmk. jäsen SDP:n puolue- valtuuston jäsen	valt. varajäsen kulttuuri- ja vapaa-aikaltk. jäsen
Vehviläinen, Anu Helena	s. 9.9.1963 Leppävirta	ylioppilas fil. maist.	1995 1999 KESK	Kesk. Opiskelijaliiton pj. Nuoren Keskustan Liiton pj. Keskustan puolue- hallituksen jäsen	valt. jäsen nuorisoltk. jäsen P-K:n koulutus- yhtymän hall. j. S. Kuntaliiton hall. jäsen

^a Augusta Laine eduskuntaan 10.2.1922 kansanedustaja Jalmari Jyskeen saatua vapautuksen edustajantoimesta.

^b Anna Toivari eduskuntaan 12.10.1920 kansanedustaja Toivo A. Turtiaisen kuoleman jälkeen.

^c Paula Ruutu eduskuntaan 22.9.1967 kansanedustaja Esa Timosen tultua nimitetyksi Pohjois-Karjalan läänin maaherraksi.

Lähteet:

Suomen eduskunnan kalenteri; vuosilta 1907–1914, 1917–1921, 1933–1935, 1948–1999.

Suomen Eduskunta-sarjan matrikkelit 1933, 1948–1999.

Suomen kansanedustajat 1907–1982, 1982.

Suomen kansanedustajat 1907–2000 I–II, 2000.

Ministerit ja kansanedustajat 1987–1991, 1987.

Sosiaalidemokraattiset Naiset Suomen hallituksessa ja eduskunnassa 1907–1996 Matrikkeli, 1996.

Eduskunta – edustajamatrikkeli. <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hx3300.htm> (luettu 19.4.2012)

Lisätietoja seuraavista lähteistä:

¹ Katainen 1997, 122.

² Punaiset 1–IV. Sosialidemokraattisten edustajien kuvat ja elämäkerrat 1907–1910.

³ Edustajakokousptk.3–5.4.1910, Kuopion l. it. vp:n sos.dem. piiri. Kertom. 329.5 (471). TA; Edustajakokousptk.5–7.9.1909, Sos.dem. Naisliitto. TA.

⁴ Edustajakokousptk. 3–5.4.1910, 16–17.4.1911, 7–8.4.1912, 27–28.4.1913, Kuopion l. it. vp:n sos.dem. piiri. Kertom. 329.5 (471). TA; Vuosikokousptk.28.1.1912 ja vuosikertomus vuodelta 1911, Joensuun työväenyhdistyksen naisosasto sekä Ote kuukausikokousptk. 5.12.1913, 7.5.1913, Joensuun ty:n äiti-osasto. Joensuun sos.dem. naisyhdistys 1912–1960. 362.86. TA; Järvelin 1988, 327; Partanen 2006b, 254.

⁵ Piirikokousptk. 12.12.1909, Kuopion l. it. vp:n nuorsuomalaiset. Pöytäkirjoja 1906–1909, 1917. A 1. Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto. JoMA; Joensuun nuorsuomalaiset naiset. Kansio 1. Joensuun nuorsuomalaisten naisten yhdistyksen arkisto. JoMA.

⁶ Joensuun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1913, 1914, 1915 sekä vuosilta 1916–18.

⁷ Partanen 2006b,19; Ent. kansanedustaja Anna Toivari kuollut. Suomen Sosialidemokraatti 5.12.1947.

⁸ Suomen Pienviljelijä 23.3.1933, 4.4.1933, 27.6.1933.

⁹ Toimintakertomus vuosilta 1946–1947, Maalaisliiton Naiset; Palmunen 1992, 210, 355.

¹⁰ Toimintakertomukset 1948–1961, Maalaisliiton Naiset P-K:n piirijärjestö ry. Keskustan piiritoimisto, Joensuu; Toimintakertomukset 1958–1961 Maalaisliiton P-K:n piirijärjestö ry; Palmunen 1992, 217.

¹¹ Kuolinilmoitus: Alli Ester Vaittinen-Kuikka. Karjalainen 10.12.2006.

¹² Luottamusmieskortisto. Juuan kunta.

¹³ Kuolinilmoitus: Kerttu Annikki Törnqvist. Karjalainen 10.2.2002.

¹⁴ Toimintakertomukset vuosilta 1979–1986, Pohjois-Karjalan Sos.dem. piiri ry; Ignatius 2010, 98.

¹⁵ Luottamushenkilörekisteri. Joensuun kaupunki.

¹⁶ Syyskokousptk. 5.11.1985, Pöytäkirjat 1982–1987, Keskustan Naisten P-K:n piirijärjestö ry. Keskustan piiritoimisto, Joensuu; Kokousptk. 11.8.1987, Keskustapuolueen P-K:n piirin työmarkkina-asiain toimikunta. Keskustan piiritoimisto, Joensuu.

¹⁷ Curriculum vitae, Pirkko Anneli Laakkonen 9.12.1997.

¹⁸ Tieto saatu kansanedustaja Anne Knaapin avustajalta Janne Tammiselta puhelimitse 19.11.1997.

¹⁹ Luottamusmieskortisto vuosilta 1993–1994. Kiihtelysvaaran kunta.

TAINA HUTTUNEN
*Pitkä tie Pohjois-Karjalasta
Arkadianmäelle*

Suomalaisten naisten pitkä tie politiikan marginaalista päätöksenteon eturiviin käy ilmi tästä historian väitöskirjasta, jossa selvitetään naisten rekrytointia kansanedustajaehdokkaiksi ja kansanedustajiksi valittujen naisten kouliintumishistoriaa Pohjois-Karjalassa vuosina 1907–1999. Tutkimuksessa arvioidaan muun muassa naisjärjestöjen roolia ja naisten vaalikampanjointia. Asiakirjojen kertomaa täydentävät naiskansanedustajien haastattelut.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

ISBN 978-952-61-0953-4

ISSN 1798-5749